

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

عمر الکرما
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

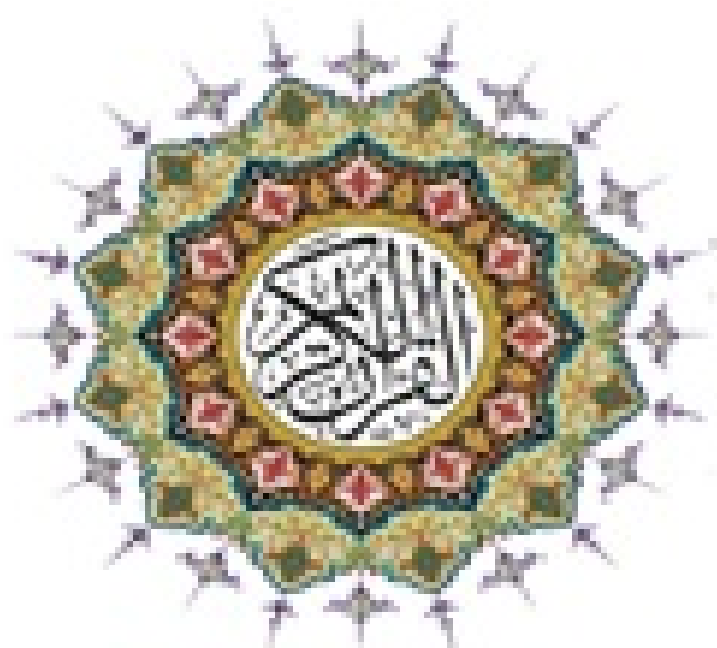
.com

.org

.net

.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۳۹

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 39

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۵۲	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۳۹
۵۲	مشخصات کتاب
۵۲	۱- جن
۵۲	۱- آثار استراق سمع جن
۵۲	۲- آثار ایمان جن
۵۲	۳- آثار پناه به جن
۵۴	۴- آثار ذکر عجز جن
۵۴	۵- آثار ممنوعیت استراق سمع جن
۵۶	۶- آسیب پذیری جن
۵۶	۷- ابلیس از جن
۵۶	۸- اخبار جنیان مؤمن
۵۶	۹- اختیار جن
۵۸	۱۰- اخلاصگری جن
۶۰	۱۱- ادب جن
۶۰	۱۲- ادراک جن
۶۲	۱۳- ادعای عفریت جن
۶۲	۱۴- اراده جن
۶۲	۱۵- ازدحام جن
۶۲	۱۶- اسارت جن
۶۴	۱۷- استراق سمع جن
۶۴	۱۸- استراق سمع جنیان مؤمن
۶۵	۱۹- استعاذه از وسوسه جن
۶۶	۲۰- استعداد جن

- ۶۶ ..... ۲۱- استماع قرآن جن
- ۶۸ ..... ۲۲- اضلال جن
- ۶۸ ..... ۲۳- اعلام آمادگی عفریت جن
- ۶۹ ..... ۲۴- افتراهای جن
- ۷۰ ..... ۲۵- افساد جن
- ۷۰ ..... ۲۶- اقرار جنیان مؤمن
- ۷۲ ..... ۲۷- امانتداری عفریت جن
- ۷۲ ..... ۲۸- انبیای جن
- ۷۲ ..... ۲۹- انذارهای جن
- ۷۲ ..... ۳۰- اتقیاد جن
- ۷۴ ..... ۳۱- انگیزه جن پرستی مشرکان
- ۷۴ ..... ۳۲- اهمیت ذکر عجز جن
- ۷۴ ..... ۳۳- ایمان جن
- ۷۶ ..... ۳۴- بازگشت جن مؤمن
- ۷۶ ..... ۳۵- بشارتهای جن مؤمن
- ۷۸ ..... ۳۶- بی پناهی جن
- ۷۸ ..... ۳۷- بی یآوری اخروی جن
- ۷۸ ..... ۳۸- پاداش اخروی جن
- ۸۰ ..... ۳۹- پدر جن
- ۸۰ ..... ۴۰- پناه به جن
- ۸۰ ..... ۴۱- تاریخ جن
- ۸۱ ..... ۴۲- تاریخ خلقت جن
- ۸۲ ..... ۴۳- تبلیغ جن مؤمن
- ۸۲ ..... ۴۴- تسخیر جن
- ۸۴ ..... ۴۵- تسخیر جن برای سلیمان(ع)
- ۸۶ ..... ۴۶- تشابه انسان با جن

- ۴۷- تشابه جن با انسان ۸۷
- ۴۸- تشبیه به جن زده ۱۰۰
- ۴۹- تفاوت جن ۱۰۰
- ۵۰- تکامل جن ۱۰۰
- ۵۱- تکذیبگری جن کافر ۱۰۰
- ۵۲- تکلیف جن ۱۰۲
- ۵۳- تمایلات جنسی جن ۱۰۶
- ۵۴- تنوع عقیده جن ۱۰۸
- ۵۵- تولید مثل جن ۱۰۸
- ۵۶- تهمت جن زدگی به نوح(ع) ۱۰۸
- ۵۷- جسمانیت جن ۱۰۸
- ۵۸- جن از آتش ۱۱۰
- ۵۹- جن اغواگر ۱۱۱
- ۶۰- جن بعد از نزول قرآن ۱۱۲
- ۶۱- جن پرستی مشرکان ۱۱۲
- ۶۲- جن در حکومت سلیمان(ع) ۱۱۳
- ۶۳- جن در زمین ۱۱۴
- ۶۴- جن در قیامت ۱۱۶
- ۶۵- جن زدگی مرتد ۱۱۶
- ۶۶- جن عصیانگر ۱۱۶
- ۶۷- جن قبل از نزول قرآن ۱۱۶
- ۶۸- جن کافر ۱۱۸
- ۶۹- جن گناهکار ۱۱۹
- ۷۰- جن منذر ۱۲۰
- ۷۱- جن و عبادت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۲۰
- ۷۲- جن و نماز محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۲۰

- ۷۳- جنس جن ۱۲۰
- ۷۴- جنسیت در جن ۱۲۲
- ۷۵- جنیان حق ناپذیر در جهنم ۱۲۲
- ۷۶- جنیان در جهنم ۱۲۲
- ۷۷- جنیان در دوران مقارن بعثت ۱۲۵
- ۷۸- جنیان زن ۱۲۶
- ۷۹- جنیان صالح ۱۲۶
- ۸۰- جنیان ظالم ۱۲۷
- ۸۱- جنیان ظالم در جهنم ۱۲۸
- ۸۲- جنیان غیر صالح ۱۲۸
- ۸۳- جنیان کافر ۱۲۹
- ۸۴- جنیان گناهکار در قیامت ۱۳۶
- ۸۵- جنیان مرد ۱۳۷
- ۸۶- جنیان مسلمان ۱۳۸
- ۸۷- جنیان مکذب ۱۳۸
- ۸۸- جنیان و شرک ۱۴۶
- ۸۹- چهل جن ۱۴۶
- ۹۰- حتمیت عذاب جن کافر ۱۴۶
- ۹۱- حسابرسی اخروی جن ۱۴۶
- ۹۲- حشر اخروی جن ۱۴۸
- ۹۳- حشر جن ۱۵۰
- ۹۴- حقیقت جن ۱۵۰
- ۹۵- حیات جن ۱۵۰
- ۹۶- خدانشناسی جن ۱۵۰
- ۹۷- خطر شیاطین جن ۱۵۲
- ۹۸- خطر وسوسه جن ۱۵۲

- ۹۹- خفای جن ۱۵۲
- ۱۰۰- خلقت جن ۱۵۲
- ۱۰۱- دشمنی جن ۱۵۴
- ۱۰۲- دعوت از جن ۱۵۴
- ۱۰۳- دعوت‌های جن مؤمن ۱۵۴
- ۱۰۴- دیگ سازی جن ۱۵۴
- ۱۰۵- دین جن ۱۵۶
- ۱۰۶- ذلت جن ۱۵۶
- ۱۰۷- رد خویشاوندی جن با خدا ۱۵۶
- ۱۰۸- روابط اجتماعی جن ۱۵۸
- ۱۰۹- روابط با جن ۱۵۸
- ۱۱۰- زمینه ایمان جن ۱۵۸
- ۱۱۱- زمینه خدانشناسی جن ۱۵۸
- ۱۱۲- زمینه خودشناسی جن ۱۶۰
- ۱۱۳- زمینه صلاح جن ۱۶۰
- ۱۱۴- زمینه فساد جن ۱۶۰
- ۱۱۵- زمینه گمراهی جن ۱۶۰
- ۱۱۶- زمینه گناه جن ۱۶۲
- ۱۱۷- زندگی اجتماعی جن ۱۶۲
- ۱۱۸- زیباطلبی جن ۱۶۲
- ۱۱۹- ساختمان سازی جن ۱۶۴
- ۱۲۰- سرزنش جنیان کافر ۱۶۴
- ۱۲۱- سفاهت جن ۱۷۴
- ۱۲۲- سفاهت جنیان مشرک ۱۷۴
- ۱۲۳- شعور جن ۱۷۶
- ۱۲۴- شک جن ۱۸۰

۱۸۰	۱۲۵- شک جنیان مؤمن
۱۸۲	۱۲۶- شگفتی جن
۱۸۲	۱۲۷- شنوایی جن
۱۸۲	۱۲۸- شیاطین جن
۱۸۵	۱۲۹- صداقت جن
۱۸۶	۱۳۰- صفات جن
۱۸۶	۱۳۱- طرد جن
۱۸۶	۱۳۲- طرد جن از آسمان
۱۸۶	۱۳۳- عجز اخروی جن
۱۸۸	۱۳۴- عجز جن
۱۹۰	۱۳۵- عجز جنیان مؤمن
۱۹۰	۱۳۶- عذاب جسمانی جن
۱۹۰	۱۳۷- عذاب جن
۱۹۲	۱۳۸- عذاب جنیان حق ناپذیر
۱۹۲	۱۳۹- عذاب جنیان ظالم
۱۹۲	۱۴۰- عزت جن
۱۹۲	۱۴۱- عصیان جن
۱۹۲	۱۴۲- عقل جن
۱۹۴	۱۴۳- عقیده به ازدواج خدا با جن
۱۹۴	۱۴۴- عقیده به تدبیر جن
۱۹۴	۱۴۵- عقیده به جن
۱۹۶	۱۴۶- عقیده به خوبشاوندی جن با خدا
۱۹۶	۱۴۷- عقیده جن
۱۹۸	۱۴۸- عقیده جنیان مؤمن
۱۹۸	۱۴۹- علائق جن
۲۰۰	۱۵۰- علم جن

- ۱۵۱- عمل جن ۲۰۰
- ۱۵۲- عنصر خلقت جن ۲۰۰
- ۱۵۳- عوامل ازدیاد عمل ناپسند جن ۲۰۳
- ۱۵۴- عوامل ازدیاد گناه جن ۲۰۴
- ۱۵۵- عوامل تنبیه جن ۲۰۴
- ۱۵۶- عوامل سفاهت جن ۲۰۴
- ۱۵۷- عوامل نابودی جن ۲۰۶
- ۱۵۸- غفلت از عجز جن ۲۰۶
- ۱۵۹- غفلت از کیفیت خلقت جن ۲۰۶
- ۱۶۰- غواصی جن ۲۰۶
- ۱۶۱- فرقه های مذهبی جن ۲۰۸
- ۱۶۲- فضایل جن ۲۰۸
- ۱۶۳- فضایل جن مؤمن ۲۰۸
- ۱۶۴- فلسفه ایمان جن ۲۰۸
- ۱۶۵- فلسفه تلاش جنیان مؤمن ۲۱۰
- ۱۶۶- فلسفه خلقت جن ۲۱۰
- ۱۶۷- فلسفه ممنوعیت استراق سمع جن ۲۱۲
- ۱۶۸- قدرت جن ۲۱۲
- ۱۶۹- قدرت عفریت جن ۲۱۴
- ۱۷۰- قصه اسلام جن ۲۱۴
- ۱۷۱- کاخ سازی جن ۲۱۴
- ۱۷۲- کفر جن ۲۱۶
- ۱۷۳- کیفر اخروی جن ۲۱۶
- ۱۷۴- کیفر جن ۲۱۸
- ۱۷۵- کیفر عمل جن ۲۱۸
- ۱۷۶- کیفیت پناه به جن ۲۱۸

- ۱۷۷- گناه جن ۲۲۰
- ۱۷۸- مادیت جن ۲۲۰
- ۱۷۹- مجسمه سازی جن ۲۲۰
- ۱۸۰- محدوده علم جن ۲۲۰
- ۱۸۱- محدوده قدرت جن ۲۲۲
- ۱۸۲- محل سکونت جن ۲۲۲
- ۱۸۳- محمد(صلی الله علیه و آله) و وسوسه شیاطین جن ۲۲۲
- ۱۸۴- مراتب اخروی جن ۲۲۲
- ۱۸۵- مربی جن ۲۲۴
- ۱۸۶- مرگ جن ۲۲۶
- ۱۸۷- مسجدسازی جن ۲۲۸
- ۱۸۸- مسؤولیت جن ۲۲۸
- ۱۸۹- معاد جسمانی جن ۲۳۰
- ۱۹۰- معاد جن ۲۳۰
- ۱۹۱- مکان سکونت جن ۲۳۱
- ۱۹۲- ملاک مؤاخذة اخروی جن ۲۳۲
- ۱۹۳- ممنوعیت استراق سمع جن ۲۳۲
- ۱۹۴- منت بر جن ۲۳۲
- ۱۹۵- منشأ تسخیر جن برای سلیمان(ع) ۲۳۲
- ۱۹۶- منشأ خلقت جن ۲۳۴
- ۱۹۷- موانع استراق سمع جن ۲۳۴
- ۱۹۸- موانع وسوسه جن ۲۳۶
- ۱۹۹- موانع وسوسه شیاطین جن ۲۳۶
- ۲۰۰- مؤاخذة اخروی جن ۲۳۶
- ۲۰۱- مهارت جن ۲۳۸
- ۲۰۲- ناپسندی استمداد از جن ۲۳۸

۲۳۸	۲۰۳- ناپسندی پناه به جن
۲۳۸	۲۰۴- نسل جن
۲۴۰	۲۰۵- نعمتهای جن
۲۴۲	۲۰۶- نقش جن
۲۴۲	۲۰۷- نیازهای معنوی جن
۲۴۳	۲۰۸- وسوسه جن
۲۴۴	۲۰۹- وسوسه شیاطین جن
۲۴۴	۲۱۰- ویژگیهای جن
۲۴۶	۲۱۱- هدایت پذیری جن
۲۴۶	۲۱۲- هدایتگری جن مؤمن
۲۴۸	۲۱۳- همکاری با جن
۲۴۸	۲۱۴- اجل جنیان
۲۴۸	۲۱۵- اخبار جنیان مؤمن
۲۴۸	۲۱۶- اختیار جنیان
۲۵۰	۲۱۷- ادراک جنیان
۲۵۰	۲۱۸- اراده جنیان
۲۵۲	۲۱۹- استراق سمع جنیان مؤمن
۲۵۲	۲۲۰- اطاعت از جنیان
۲۵۲	۲۲۱- اعمال جنیان
۲۵۲	۲۲۲- اغواگری جنیان
۲۵۴	۲۲۳- افساد جنیان
۲۵۴	۲۲۴- اقرار جنیان کافر
۲۵۴	۲۲۵- اقرار جنیان مؤمن
۲۵۶	۲۲۶- انبیای جنیان
۲۵۶	۲۲۷- انسان و جنیان
۲۵۷	۲۲۸- پیروان جنیان اغواگر

- ۲۵۸ ..... تاریخ جنیان - ۲۲۹
- ۲۵۸ ..... تجسم جنیان - ۲۳۰
- ۲۵۸ ..... تکالیف جنیان - ۲۳۱
- ۲۶۰ ..... تکلیف جنیان - ۲۳۲
- ۲۶۱ ..... تمایلات جنیان - ۲۳۳
- ۲۶۲ ..... تهدید جنیان سلیمان(ع) - ۲۳۴
- ۲۶۲ ..... جنیان اغواگر - ۲۳۵
- ۲۶۲ ..... جنیان حق ناپذیر در جهنم - ۲۳۶
- ۲۶۲ ..... جنیان در جهنم - ۲۳۷
- ۲۶۵ ..... جنیان در دوران مقارن بعثت - ۲۳۸
- ۲۶۶ ..... جنیان در قیامت - ۲۳۹
- ۲۶۶ ..... جنیان زن - ۲۴۰
- ۲۶۷ ..... جنیان سلیمان(ع) - ۲۴۱
- ۲۶۸ ..... جنیان سلیمان(ع) و ذلت - ۲۴۲
- ۲۶۸ ..... جنیان سلیمان(ع) و سختی - ۲۴۳
- ۲۶۸ ..... جنیان سلیمان(ع) و علم غیب - ۲۴۴
- ۲۷۰ ..... جنیان صالح - ۲۴۵
- ۲۷۰ ..... جنیان ظالم - ۲۴۶
- ۲۷۱ ..... جنیان ظالم در جهنم - ۲۴۷
- ۲۷۲ ..... جنیان عادل - ۲۴۸
- ۲۷۲ ..... جنیان غیر صالح - ۲۴۹
- ۲۷۴ ..... جنیان کافر - ۲۵۰
- ۲۸۰ ..... جنیان کافر در جهنم - ۲۵۱
- ۲۸۲ ..... جنیان مرد - ۲۵۲
- ۲۸۴ ..... جنیان مسلمان - ۲۵۳
- ۲۸۴ ..... جنیان مکذب - ۲۵۴

- ۲۵۵- جنیان و اغوای انسان ۲۹۲
- ۲۵۶- جنیان و انسان ۲۹۲
- ۲۵۷- جنیان و شرک ۲۹۳
- ۲۵۸- جنیان و قبول دین ۲۹۴
- ۲۵۹- جنیان هدایتگر ۲۹۴
- ۲۶۰- چشم جنیان ۲۹۴
- ۲۶۱- حشر اخروی جنیان ۲۹۶
- ۲۶۲- حیات جنیان ۲۹۶
- ۲۶۳- درجات اخروی جنیان ۲۹۶
- ۲۶۴- دوستی با جنیان ۲۹۷
- ۲۶۵- ذلت جنیان سلیمان(ع) ۲۹۸
- ۲۶۶- رابطه با جنیان ۲۹۸
- ۲۶۷- رنجهای جنیان سلیمان(ع) ۲۹۸
- ۲۶۸- رؤیت جنیان ۲۹۸
- ۲۶۹- سرزنش اخروی جنیان گمراه ۳۰۰
- ۲۷۰- سرزنش جنیان کافر ۳۰۰
- ۲۷۱- سفاهت جنیان مشرک ۳۱۰
- ۲۷۲- سلطه جنیان ۳۱۰
- ۲۷۳- شعور جنیان ۳۱۲
- ۲۷۴- شک جنیان مؤمن ۳۱۲
- ۲۷۵- ظلم جنیان اغواگر ۳۱۲
- ۲۷۶- عجز جنیان مؤمن ۳۱۴
- ۲۷۷- عذاب جنیان اغواگر ۳۱۴
- ۲۷۸- عذاب جنیان حق ناپذیر ۳۱۴
- ۲۷۹- عذاب جنیان ظالم ۳۱۴
- ۲۸۰- عصیان جنیان ۳۱۵

- ۲۸۱- عقیده جنیان مؤمن ۳۱۶
- ۲۸۲- علم جنیان سلیمان(ع) ۳۱۶
- ۲۸۳- عمل جنیان ۳۱۸
- ۲۸۴- عوامل مؤثر در سرنوشت جنیان ۳۱۸
- ۲۸۵- فرجام جنیان ۳۱۸
- ۲۸۶- فرجام جنیان اغواگر ۳۱۸
- ۲۸۷- فلسفه تلاش جنیان مؤمن ۳۲۰
- ۲۸۸- فلسفه خلقت جنیان ۳۲۰
- ۲۸۹- قدرت جنیان ۳۲۰
- ۲۹۰- قلب جنیان ۳۲۰
- ۲۹۱- کیفر جنیان کافر ۳۲۲
- ۲۹۲- کیفر جنیان مشرک ۳۲۲
- ۲۹۳- گوش جنیان ۳۲۲
- ۲۹۴- لذایذ جنیان ۳۲۳
- ۲۹۵- مخلوقیت جنیان ۳۲۴
- ۲۹۶- مسؤولیت جنیان ۳۲۴
- ۲۹۷- مشرکان و جنیان ۳۲۶
- ۲۹۸- منشأ سرنوشت جنیان ۳۲۶
- ۲۹۹- مؤاخذه اخروی جنیان ۳۲۶
- ۳۰۰- مؤاخذه اخروی جنیان گمراه ۳۲۶
- ۳۰۱- مؤاخذه جنیان ۳۲۷
- ۳۰۲- نارضایتی جنیان سلیمان(ع) ۳۲۷
- ۳۰۳- نقش جنیان ۳۲۷
- ۳۰۴- نقش جنیان اغواگر ۳۲۷
- ۳۰۵- نیازهای جنیان ۳۲۹
- ۲- جنابت ۳۳۰

- ۳۳۰ ..... ۱- آثار جنابت
- ۳۳۰ ..... ۲- احکام جنابت
- ۳۳۲ ..... ۳- غسل جنابت
- ۳۳۳ ..... ۴- احکام جُنُب
- ۳۳۴ ..... ۳- جنایت
- ۳۳۴ ..... ۱- عوامل جنایت
- ۳۳۴ ..... ۲- قصاص قبل از جنایت
- ۳۳۵ ..... ۴- جنبندگان
- ۳۳۵ ..... ۱- ازدیاد جنبندگان
- ۳۳۵ ..... ۲- اتمت جنبندگان
- ۳۳۵ ..... ۳- انقیاد جنبندگان
- ۳۳۶ ..... ۴- بدترین جنبندگان
- ۳۳۸ ..... ۵- تأمین روزی جنبندگان
- ۳۳۹ ..... ۶- تنوع جنبندگان
- ۳۴۰ ..... ۷- توحید عبادی جنبندگان
- ۳۴۰ ..... ۸- ثبت روزی جنبندگان
- ۳۴۰ ..... ۹- جنبندگان در کتاب مبین
- ۳۴۰ ..... ۱۰- جنبندگان مادی آسمانی
- ۳۴۲ ..... ۱۱- جنبندگان و استکبار
- ۳۴۲ ..... ۱۲- حاکم جنبندگان
- ۳۴۲ ..... ۱۳- حقوق جنبندگان
- ۳۴۲ ..... ۱۴- خلقت جنبندگان
- ۳۴۴ ..... ۱۵- ذخیره غذای جنبندگان
- ۳۴۴ ..... ۱۶- ذکر تأمین روزی جنبندگان
- ۳۴۴ ..... ۱۷- زندگی جمعی جنبندگان
- ۳۴۴ ..... ۱۸- سجده جنبندگان

- ۱۹- سیستم جنبندگان ۳۴۶
- ۲۰- عجز جنبندگان ۳۴۶
- ۲۱- مکان روزی جنبندگان ۳۴۸
- ۲۲- منزل دائمی جنبندگان ۳۴۸
- ۲۳- منزل موقت جنبندگان ۳۴۸
- ۲۴- منشأ پیدایش جنبندگان ۳۵۰
- ۲۵- منشأ روزی جنبندگان ۳۵۰
- ۲۶- نقش جنبندگان ۳۵۰
- ۲۷- نیازهای مادی جنبندگان ۳۵۲
- ۵- جنسیت ۳۵۳
- ۱- ارزش جنسیت ۳۵۳
- ۲- تعیین جنسیت فرزند ۳۵۳
- ۳- تغییر جنسیت ۳۵۳
- ۴- جنسیت انبیا ۳۵۴
- ۵- جنسیت توطئه گران قصه افک ۳۵۴
- ۶- جنسیت در جن ۳۵۴
- ۷- جنسیت فرزند ابراهیم(ع) ۳۵۶
- ۸- جنسیت گوساله سامری ۳۵۶
- ۹- جنسیت ملائکه ۳۵۶
- ۱۰- منشأ تعیین جنسیت ۳۵۶
- ۱۱- منشأ تعیین جنسیت جنین ۳۵۸
- ۱۲- وقت تشخیص جنسیت جنین ۳۵۸
- ۶- جنگ ۳۵۹
- ۱- جنگ ۳۵۹
- ۲- آتش بس در جنگ ۳۶۴
- ۳- آثار اتمام جنگ ۳۶۵

- ۴- آثار پیروزی در جنگ ۳۶۵
- ۵- آثار جنگ ۳۶۶
- ۶- آثار جنگ با محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۶۷
- ۷- آثار جنگ با مسلمانان ۳۶۸
- ۸- آثار جنگ با مشرکان مکه ۳۶۹
- ۹- آثار جنگ داخلی ۳۶۹
- ۱۰- آثار جنگ روانی ۳۶۹
- ۱۱- آثار خیانت در جنگ ۳۷۰
- ۱۲- آثار سختی جنگ ۳۷۱
- ۱۳- آثار سستی در جنگ ۳۷۱
- ۱۴- آثار شکست در جنگ ۳۷۱
- ۱۵- آثار لغزش در جنگ ۳۷۱
- ۱۶- آداب جنگ ۳۷۳
- ۱۷- آرامش روحی در جنگ ۳۷۳
- ۱۸- استقامت در جنگ ۳۷۵
- ۱۹- آمادگی نظامی جنگ ۳۷۵
- ۲۰- اتحاد در جنگ ۳۷۶
- ۲۱- اجتناب از شروع جنگ ۳۷۷
- ۲۲- احکام جنگ ۳۷۷
- ۲۳- ادوات جنگ ۳۸۳
- ۲۴- ادوات جنگ در صدر اسلام ۳۸۳
- ۲۵- اذن ترک جنگ ۳۸۳
- ۲۶- اذن جنگ ۳۸۵
- ۲۷- ارزش جنگ ۳۸۵
- ۲۸- اسارت در جنگ ۳۸۵
- ۲۹- استراتژی جنگ ۳۸۷

- ۳۸۷ ..... ۳۰- استفاده از فیل در جنگ
- ۳۸۷ ..... ۳۱- استقامت در جنگ
- ۳۹۱ ..... ۳۲- استقامت در جنگ روانی
- ۳۹۱ ..... ۳۳- اسیرگیری در جنگ
- ۳۹۱ ..... ۳۴- اسیرگیری قبل از جنگ
- ۳۹۳ ..... ۳۵- اطلاعات در جنگ
- ۳۹۳ ..... ۳۶- اعراض از جنگ
- ۳۹۳ ..... ۳۷- امتحان با جنگ
- ۳۹۵ ..... ۳۸- امدادهای خدا در جنگ
- ۳۹۵ ..... ۳۹- اهداف منافقان در جنگ
- ۳۹۷ ..... ۴۰- اهمیت احتیاط در جنگ
- ۳۹۷ ..... ۴۱- اهمیت استقامت در جنگ
- ۳۹۷ ..... ۴۲- اهمیت تدبیر در جنگ
- ۳۹۷ ..... ۴۳- اهمیت جنگ
- ۳۹۹ ..... ۴۴- اهمیت جنگ با جنگ طلبان
- ۳۹۹ ..... ۴۵- اهمیت جنگ با دشمنان
- ۳۹۹ ..... ۴۶- اهمیت سرکوبی آغازگر جنگ
- ۳۹۹ ..... ۴۷- برنامه ریزی در جنگ
- ۴۰۱ ..... ۴۸- بی تقوایی در جنگ
- ۴۰۱ ..... ۴۹- بی عدالتی در جنگ
- ۴۰۳ ..... ۵۰- پاسداری در جنگ
- ۴۰۳ ..... ۵۱- پیروزی در جنگ
- ۴۰۵ ..... ۵۲- پیشگویی جنگ با یهود
- ۴۰۵ ..... ۵۳- پیشگویی جنگ سخت
- ۴۰۵ ..... ۵۴- تأمین ادوات جنگ
- ۴۰۵ ..... ۵۵- تأمین تدارکات جنگ

- ۴۰۷ ..... ۵۶- تأمین هزینه جنگ
- ۴۰۷ ..... ۵۷- تاریخ جنگ رومیان
- ۴۰۸ ..... ۵۸- تاکتیک جنگی
- ۴۰۹ ..... ۵۹- تاکتیک در جنگ
- ۴۱۰ ..... ۶۰- تبیین فلسفه جنگ
- ۴۱۱ ..... ۶۱- تخلف از جنگ
- ۴۱۱ ..... ۶۲- ترس از جنگ
- ۴۱۳ ..... ۶۳- ترس در جنگ
- ۴۱۳ ..... ۶۴- ترک جنگ
- ۴۱۵ ..... ۶۵- تشخیص معذوران از جنگ
- ۴۱۵ ..... ۶۶- تقدم صلح بر جنگ
- ۴۱۵ ..... ۶۷- تقوا در جنگ
- ۴۱۶ ..... ۶۸- تقویت روحیه در جنگ
- ۴۱۷ ..... ۶۹- تنبلی در جنگ
- ۴۱۹ ..... ۷۰- توبه فرار از جنگ
- ۴۱۹ ..... ۷۱- تهدید به جنگ
- ۴۲۰ ..... ۷۲- جرم تخلف از قوانین جنگ
- ۴۲۱ ..... ۷۳- جرم فرار از جنگ
- ۴۲۱ ..... ۷۴- جنگ افروزی مشرکان صدر اسلام
- ۴۲۱ ..... ۷۵- جنگ افروزی یهود
- ۴۲۳ ..... ۷۶- جنگ با ارزش
- ۴۲۳ ..... ۷۷- جنگ با اسلام
- ۴۲۳ ..... ۷۸- جنگ با بنی نضیر
- ۴۲۵ ..... ۷۹- جنگ با خدا
- ۴۲۸ ..... ۸۰- جنگ با دشمنان
- ۴۳۱ ..... ۸۱- جنگ با دشمنان خدا

- ۴۳۱ ..... ۸۲- جنگ با دشمنان دین
- ۴۳۳ ..... ۸۳- جنگ با دشمنان رهبری
- ۴۳۳ ..... ۸۴- جنگ با دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۳۴ ..... ۸۵- جنگ با دوستان شیطان
- ۴۳۵ ..... ۸۶- جنگ با رهبران شرک
- ۴۳۵ ..... ۸۷- جنگ با رهبران کفر
- ۴۳۵ ..... ۸۸- جنگ با سلیمان(ع)
- ۴۳۵ ..... ۸۹- جنگ با طاغوت
- ۴۳۷ ..... ۹۰- جنگ با ظالمان
- ۴۳۷ ..... ۹۱- جنگ با غیر محاربان
- ۴۳۹ ..... ۹۲- جنگ با کافران
- ۴۴۲ ..... ۹۳- جنگ با کافران محارب
- ۴۴۳ ..... ۹۴- جنگ با کافران معاهد
- ۴۴۳ ..... ۹۵- جنگ با محاربان
- ۴۴۳ ..... ۹۶- جنگ با محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۴۷ ..... ۹۷- جنگ با مسلمانان
- ۴۴۸ ..... ۹۸- جنگ با مشرکان
- ۴۴۹ ..... ۹۹- جنگ با مشرکان مکه
- ۴۵۰ ..... ۱۰۰- جنگ با منافقان
- ۴۵۱ ..... ۱۰۱- جنگ با موهنان به دین
- ۴۵۱ ..... ۱۰۲- جنگ با مؤمنان
- ۴۵۳ ..... ۱۰۳- جنگ با ناقضان معاهده
- ۴۵۵ ..... ۱۰۴- جنگ جالوت
- ۴۵۵ ..... ۱۰۵- جنگ جهانی در آخر الزمان
- ۴۵۵ ..... ۱۰۶- جنگ حرام
- ۴۵۷ ..... ۱۰۷- جنگ در راه طاغوت

- ۴۵۸ ..... ۱۰۸- جنگ در ماه های حرام
- ۴۶۰ ..... ۱۰۹- جنگ در ماههای حرام
- ۴۶۱ ..... ۱۱۰- جنگ در مسجد الحرام
- ۴۶۱ ..... ۱۱۱- جنگ دفاعی
- ۴۶۳ ..... ۱۱۲- جنگ دفاعی مسلمانان صدر اسلام
- ۴۶۳ ..... ۱۱۳- جنگ روانی
- ۴۶۴ ..... ۱۱۴- جنگ روانی جادوگران فرعون
- ۴۶۵ ..... ۱۱۵- جنگ روانی دشمنان
- ۴۶۵ ..... ۱۱۶- جنگ رومیان با ایرانیان
- ۴۶۷ ..... ۱۱۷- جنگ کافران
- ۴۶۷ ..... ۱۱۸- جنگ مسلمانان با یهود
- ۴۶۹ ..... ۱۱۹- جنگ مسلمانان صدر اسلام
- ۴۶۹ ..... ۱۲۰- جنگ ناپسند
- ۴۶۹ ..... ۱۲۱- جنگ یهود با مسلمانان
- ۴۶۹ ..... ۱۲۲- حرمت جنگ در ماههای حرام
- ۴۷۱ ..... ۱۲۳- حقوق دشمنان در جنگ
- ۴۷۱ ..... ۱۲۴- خطر جنگ در دوران داود(ع)
- ۴۷۳ ..... ۱۲۵- خودسازی در جنگ
- ۴۷۳ ..... ۱۲۶- دعوت به جنگ
- ۴۷۳ ..... ۱۲۷- دعوت به جنگ سخت
- ۴۷۴ ..... ۱۲۸- ذکر خدا در جنگ
- ۴۷۵ ..... ۱۲۹- رعایت مصالح در جنگ
- ۴۷۵ ..... ۱۳۰- روش مقابله با جنگ روانی
- ۴۷۷ ..... ۱۳۱- زمینه پیروزی در جنگ
- ۴۷۷ ..... ۱۳۲- زمینه جنگ
- ۴۷۸ ..... ۱۳۳- زمینه شکست در جنگ

- ۴۷۹ ..... ۱۳۴- زمینه صبر در جنگ -
- ۴۷۹ ..... ۱۳۵- زیانهای جنگ -
- ۴۸۱ ..... ۱۳۶- زیرکی در جنگ -
- ۴۸۱ ..... ۱۳۷- سازماندهی در جنگ -
- ۴۸۱ ..... ۱۳۸- سختی جنگ -
- ۴۸۳ ..... ۱۳۹- سختی ها جنگ -
- ۴۸۴ ..... ۱۴۰- سختیهای جنگ -
- ۴۸۵ ..... ۱۴۱- شایعه در جنگ -
- ۴۸۵ ..... ۱۴۲- شجاعت در جنگ -
- ۴۸۵ ..... ۱۴۳- شرایط جنگ -
- ۴۸۸ ..... ۱۴۴- شرایط جنگ در ماههای حرام -
- ۴۸۹ ..... ۱۴۵- شروع جنگ -
- ۴۸۹ ..... ۱۴۶- شکست در جنگ -
- ۴۸۹ ..... ۱۴۷- عدالت در جنگ -
- ۴۸۹ ..... ۱۴۸- عذاب با جنگ -
- ۴۹۱ ..... ۱۴۹- عفو خطاهای فرماندهی جنگ -
- ۴۹۱ ..... ۱۵۰- علما و جنگ -
- ۴۹۱ ..... ۱۵۱- عوامل پیروزی در جنگ -
- ۴۹۵ ..... ۱۵۲- عوامل جنگ -
- ۴۹۷ ..... ۱۵۳- عوامل سستی در جنگ -
- ۴۹۷ ..... ۱۵۴- عوامل شکست در جنگ -
- ۴۹۹ ..... ۱۵۵- عوامل طبیعی و جنگ -
- ۵۰۱ ..... ۱۵۶- عهدشکنان جنگ افروز -
- ۵۰۱ ..... ۱۵۷- غنایم جنگ -
- ۵۰۲ ..... ۱۵۸- غنیمت جنگ -
- ۵۰۳ ..... ۱۵۹- غنیمت جنگی -

- ۱۶۰- فرار از جنگ ۵۰۷
- ۱۶۱- فرماندهی جنگ ۵۱۱
- ۱۶۲- فرماندهی در جنگ ۵۱۱
- ۱۶۳- فریب در جنگ ۵۱۵
- ۱۶۴- فلسفه جنگ ۵۱۵
- ۱۶۵- فلسفه جنگ با کافران ۵۱۵
- ۱۶۶- فلسفه جنگ با مشرکان ۵۱۷
- ۱۶۷- کثرت نیرو در جنگ ۵۱۷
- ۱۶۸- گرایش مادی در جنگ ۵۱۷
- ۱۶۹- گناه جنگ داخلی ۵۱۷
- ۱۷۰- گناه فرار از جنگ ۵۱۸
- ۱۷۱- مجازات تخلف از قوانین جنگ ۵۱۹
- ۱۷۲- مجروحان جنگ ۵۱۹
- ۱۷۳- محرومیت از غنیمت جنگ ۵۲۱
- ۱۷۴- مسلمانان و غنایم جنگ ۵۲۱
- ۱۷۵- معذور از جنگ ۵۲۱
- ۱۷۶- ممانعت از جنگ با مشرکان مکه ۵۲۲
- ۱۷۷- ممنوعیت فرار از جنگ ۵۲۳
- ۱۷۸- منافقان متخلف و جنگ ۵۲۳
- ۱۷۹- منطقه جنگ رومیان ۵۲۳
- ۱۸۰- موانع جنگ ۵۲۵
- ۱۸۱- موانع شکست در جنگ ۵۲۵
- ۱۸۲- موجبات سستی در جنگ ۵۲۵
- ۱۸۳- مؤمنان در جنگ ۵۲۵
- ۱۸۴- مؤمنان و جنگ روانی دشمنان ۵۲۷
- ۱۸۵- ناپسندی جنگ ۵۲۷

- ۱۸۶- نشانه های قدرت جنگی ----- ۵۲۷
- ۱۸۷- نظم در جنگ ----- ۵۲۹
- ۱۸۸- نقش جمعیت در جنگ ----- ۵۲۹
- ۱۸۹- نماز جماعت در جنگ ----- ۵۲۹
- ۱۹۰- نماز در جنگ ----- ۵۲۹
- ۱۹۱- نیروهای کیفی جنگ ----- ۵۳۱
- ۱۹۲- جنگ روانی ----- ۵۳۱
- ۱۹۳- آثار جنگ روانی ----- ۵۳۳
- ۱۹۴- استقامت در جنگ روانی ----- ۵۳۳
- ۱۹۵- جنگ روانی ----- ۵۳۳
- ۱۹۶- جنگ روانی جادوگران فرعون ----- ۵۳۵
- ۱۹۷- جنگ روانی دشمنان ----- ۵۳۵
- ۱۹۸- روش مقابله با جنگ روانی ----- ۵۳۵
- ۱۹۹- مؤمنان و جنگ روانی دشمنان ----- ۵۳۵
- ۷- جنگل ----- ۵۳۷
- ۱- اهمیت جنگل ----- ۵۳۷
- ۲- عوامل پیدایش جنگل ها ----- ۵۳۷
- ۳- فواید جنگل ها ----- ۵۳۷
- ۴- نقش جنگل ها ----- ۵۳۸
- ۵- عوامل پیدایش جنگل ها ----- ۵۳۸
- ۶- فواید جنگل ها ----- ۵۳۸
- ۷- نقش جنگل ها ----- ۵۳۸
- ۸- جنون ----- ۵۴۰
- ۱- تهمت جنون به رسولان خدا ----- ۵۴۰
- ۲- تهمت جنون به شعيب(ع) ----- ۵۴۰
- ۳- تهمت جنون به صالح(ع) ----- ۵۴۰

- ۴- تهمت جنون به محمد(صلی الله علیه و آله) - ۵۴۱
- ۵- تهمت جنون به موسی(ع) - ۵۴۶
- ۶- تهمت جنون به نوح(ع) - ۵۴۷
- ۷- تهمت جنون به هود(ع) - ۵۴۷
- ۸- جنون اخروی گناهکاران - ۵۴۹
- ۹- جنون کافران - ۵۴۹
- ۱۰- جنون مرتد - ۵۴۹
- ۱۱- دلایل رد تهمت جنون به محمد(صلی الله علیه و آله) - ۵۴۹
- ۱۲- رد تهمت جنون به محمد(صلی الله علیه و آله) - ۵۵۱
- ۱۳- سخن جنون آمیز - ۵۵۱
- ۱۴- محمد(صلی الله علیه و آله) و جنون - ۵۵۱
- ۱۵- مصونیت از جنون - ۵۵۳
- ۱۶- منشأ مصونیت از جنون - ۵۵۳
- ۱۷- موارد جنون - ۵۵۳
- ۱۸- نشانه های جنون - ۵۵۴
- ۱۹- هود(ع) و جنون - ۵۵۵
- ۹- جنین - ۵۵۶
- ۱- استقرار جنین در رحم - ۵۵۶
- ۲- امنیت روحی جنین - ۵۵۶
- ۳- اهمیت مراحل رشد جنین - ۵۵۷
- ۴- پیدایش گوشت جنین - ۵۵۷
- ۵- تبدیل علقه به جنین - ۵۵۷
- ۶- تبدیل مضغه به جنین - ۵۵۷
- ۷- تحریم جنین شتر - ۵۵۹
- ۸- تحریم جنین گاو - ۵۵۹
- ۹- تکامل جنین - ۵۵۹

- ۵۵۹ ..... ۱۰- جنین انسان
- ۵۶۱ ..... ۱۱- جنین در تاریکی
- ۵۶۱ ..... ۱۲- جنین در رحم
- ۵۶۱ ..... ۱۳- حلیت جنین بز
- ۵۶۲ ..... ۱۴- حلیت جنین شتر
- ۵۶۳ ..... ۱۵- حلیت جنین گاو
- ۵۶۳ ..... ۱۶- حلیت جنین گوسفند
- ۵۶۳ ..... ۱۷- خروج جنین از رحم (زهدان)
- ۵۶۳ ..... ۱۸- خوردن جنین در جاهلیت
- ۵۶۵ ..... ۱۹- سقط جنین
- ۵۶۵ ..... ۲۰- سقط جنین در زلزله قیامت
- ۵۶۵ ..... ۲۱- سقط جنین در قیامت
- ۵۶۷ ..... ۲۲- شرایط حلیت جنین
- ۵۶۷ ..... ۲۳- شکل گیری جنین
- ۵۶۷ ..... ۲۴- شگفتی خروج جنین
- ۵۶۹ ..... ۲۵- علم به جنین
- ۵۶۹ ..... ۲۶- علم به رشد جنین
- ۵۷۱ ..... ۲۷- علم به ویژگیهای جنین
- ۵۷۱ ..... ۲۸- علم خدا به جنین
- ۵۷۱ ..... ۲۹- عوامل رشد جنین
- ۵۷۱ ..... ۳۰- قانونمندی رشد جنین
- ۵۷۳ ..... ۳۱- مدت استقرار جنین در رحم
- ۵۷۳ ..... ۳۲- مراحل رشد جنین
- ۵۷۳ ..... ۳۳- مراحل شکل گیری جنین
- ۵۷۵ ..... ۳۴- مکان جنین
- ۵۷۵ ..... ۳۵- مکان رشد جنین

۵۷۵	-----	۲۶- منشأ امنیت جنین
۵۷۵	-----	۲۷- منشأ تعیین جنسیت جنین
۵۷۷	-----	۲۸- منشأ رشد جنین
۵۷۷	-----	۲۹- نفخ روح در جنین
۵۷۷	-----	۴۰- نقش رشد جنین
۵۷۷	-----	۴۱- وقت تشخیص جنسیت جنین
۵۸۰	-----	۱۰- جو
۵۸۰	-----	۱- تهدید کافران بهانه جو
۵۸۰	-----	۲- تهدید مشرکان بهانه جو
۵۸۰	-----	۳- جو آسمان
۵۸۱	-----	۴- رویش جو از آیات خدا
۵۸۱	-----	۵- فواید جو
۵۸۱	-----	۶- نعمت جو
۵۸۳	-----	۱۱- جوامع
۵۸۳	-----	۱- تأمین مصالح جوامع
۵۸۳	-----	۲- تجاوزگری جوامع
۵۸۳	-----	۳- جوامع تحت امر شیطان
۵۸۴	-----	۴- جوامع کافر
۵۸۴	-----	۵- جوامع مشرک
۵۸۵	-----	۶- جوامع مکذب آیات خدا
۵۸۶	-----	۷- جوامع منحرف
۵۸۶	-----	۸- حاکمیت خدا بر جوامع
۵۸۶	-----	۹- حسابرسی جوامع عصیانگر
۵۸۶	-----	۱۰- حقوق جوامع جامعه
۵۸۸	-----	۱۱- حمایت از جوامع دینی
۵۸۸	-----	۱۲- حیات جوامع

۵۸۸	۱۳- خطر انقراض جوامع
۵۸۹	۱۴- زمینه اعتماد جوامع
۵۹۰	۱۵- زمینه عذاب جوامع
۵۹۰	۱۶- زمینه کیفر جوامع عصیانگر
۵۹۰	۱۷- زمینه کیفر جوامع فاسد
۵۹۲	۱۸- زمینه هلاکت جوامع
۵۹۲	۱۹- زیانکاری جوامع عصیانگر
۵۹۲	۲۰- شخصیت جوامع
۵۹۴	۲۱- شناخت عوامل انقراض جوامع
۵۹۴	۲۲- شناخت عوامل رشد جوامع
۵۹۴	۲۳- عذاب جوامع عصیانگر
۵۹۴	۲۴- عذاب جوامع فاسد
۵۹۶	۲۵- عوامل انحطاط جوامع
۵۹۶	۲۶- عوامل انقراض جوامع
۵۹۸	۲۷- عوامل بقای جوامع
۵۹۸	۲۸- عوامل نابودی جوامع
۵۹۸	۲۹- عوامل هدایت جوامع
۵۹۸	۳۰- عوامل هلاکت جوامع
۶۰۰	۳۱- فرجام جوامع عصیانگر
۶۰۲	۳۲- قانونمندی جوامع
۶۰۲	۳۳- کیفر جوامع عصیانگر
۶۰۲	۳۴- محرومیت جوامع دوران موسی(ع)
۶۰۴	۳۵- مرگ جوامع
۶۰۴	۳۶- منشأ انقراض جوامع
۶۰۴	۳۷- منشأ پیدایش جوامع
۶۰۶	۳۸- منشأ سرنوشت جوامع

- ۳۹- منشأ هلاکت جوامع ۶۰۶
- ۴۰- مؤمنان در جوامع ظالم ۶۰۶
- ۴۱- هلاکت جوامع ۶۰۸
- ۴۲- هلاکت جوامع قبل از قیامت ۶۰۸
- ۴۳- هلاکت جوامع ظالم ۶۱۰
- ۴۴- هلاکت جوامع عصیانگر ۶۱۰
- ۴۵- هلاکت جوامع فاسد ۶۱۰
- ۱۲- جوانان ۶۱۱
- ۱- اهمیت جوانان ۶۱۱
- ۲- جوانان اهل مدین ۶۱۱
- ۳- جوانان قوم ثمود ۶۱۱
- ۴- جوانان مؤمن بنی اسرائیل ۶۱۲
- ۱۳- جوانمردی ۶۱۳
- ۱- جوانمردی اصحاب کهف ۶۱۳
- ۲- جوانمردی یوسف(ع) ۶۱۴
- ۳- موارد جوانمردی ۶۱۶
- ۱۴- جوانی ۶۱۷
- ۱- آثار جوانی ۶۱۷
- ۲- ارزش ایمان در جوانی ۶۱۷
- ۳- ارزش عمل در جوانی ۶۱۸
- ۴- پایان دوران جوانی ۶۱۸
- ۵- تداوم جوانی خدمتکاران بهشت ۶۱۸
- ۶- تربیت در جوانی ۶۲۰
- ۷- جوانی ابراهیم(ع) ۶۲۰
- ۸- جوانی انسان ۶۲۰
- ۹- جوانی حورالعین ۶۲۱

- ۱۰- جوانی خدمتکاران بهشت ۶۲۲
- ۱۱- جوانی موسی(ع) ۶۲۲
- ۱۲- جوانی یوسف(ع) ۶۲۴
- ۱۳- دوران جوانی ۶۲۶
- ۱۴- زینت طلبی در جوانی ۶۲۶
- ۱۵- قدرت در جوانی ۶۲۶
- ۱۶- گرایشها در جوانی ۶۲۶
- ۱۷- نبوت در جوانی ۶۲۸
- ۱۸- ویژگیهای جوانی ۶۲۸
- ۱۵- جهاد ۶۲۹
- ۱- جهاد ۶۲۹
- ۲- آثار تخلف از جهاد ۶۴۳
- ۳- آثار ترس از جهاد ۶۴۵
- ۴- آثار ترک جهاد ۶۴۵
- ۵- آثار جهاد ۶۴۷
- ۶- آثار جهاد مالی ۶۶۳
- ۷- آثار جهاد مؤمنان ۶۶۳
- ۸- آثار سختی جهاد ۶۶۴
- ۹- آثار سستی در جهاد ۶۶۵
- ۱۰- آثار شکست در جهاد ۶۶۶
- ۱۱- آثار نزول آیات جهاد ۶۶۷
- ۱۲- آداب جهاد ۶۶۷
- ۱۳- آرزوی متخلفان از جهاد ۶۷۰
- ۱۴- آسیب شناسی جهاد ۶۷۱
- ۱۵- آگاهی در جهاد ۶۷۳
- ۱۶- آمادگی در جهاد ۶۷۳

- ۱۷- آموزش معذوران از جهاد ۶۷۳
- ۱۸- ابتلا به جهاد ۶۷۵
- ۱۹- اتحاد در جهاد ۶۷۵
- ۲۰- اجابت دعا در جهاد ۶۷۵
- ۲۱- اجازه ترک جهاد ۶۷۷
- ۲۲- احسان در جهاد ۶۷۷
- ۲۳- احکام جهاد ۶۷۷
- ۲۴- اختلاف در جهاد ۶۹۱
- ۲۵- اخلاص در جهاد ۶۹۱
- ۲۶- اذن ترک جهاد ۶۹۳
- ۲۷- اذن جهاد ۶۹۶
- ۲۸- ارزش آرزوی جهاد ۶۹۷
- ۲۹- ارزش جهاد ۶۹۷
- ۳۰- ارزش جهاد پس از فتح مکه ۷۰۷
- ۳۱- ارزش جهاد قبل از فتح مکه ۷۰۷
- ۳۲- ارزش جهاد مالی ۷۰۷
- ۳۳- ارزش علاقه به جهاد ۷۰۹
- ۳۴- استغاثه در جهاد ۷۰۹
- ۳۵- استقامت در جهاد ۷۰۹
- ۳۶- اطمینان در جهاد ۷۱۷
- ۳۷- اعراض از جهاد ۷۱۷
- ۳۸- افشای راز متخلفان از جهاد ۷۱۷
- ۳۹- اقسام جهاد ۷۱۹
- ۴۰- الگو در جهاد ۷۱۹
- ۴۱- امتحان با جهاد ۷۱۹
- ۴۲- امتحان در جهاد ۷۲۲

- ۴۳- امتناع از تدارک جهاد ۷۲۳
- ۴۴- امیدواری در جهاد ۷۲۳
- ۴۵- انفاق برای جهاد ۷۲۳
- ۴۶- انفاق در راه جهاد ۷۲۵
- ۴۷- اولویتها در جهاد ۷۲۵
- ۴۸- اهداف منافقان از جهاد ۷۲۵
- ۴۹- اهمیت اعراض از متخلفان از جهاد ۷۲۷
- ۵۰- اهمیت بسیج برای جهاد ۷۲۷
- ۵۱- اهمیت تداوم جهاد ۷۲۷
- ۵۲- اهمیت جهاد ۷۲۷
- ۵۳- اهمیت جهاد مالی ۷۳۷
- ۵۴- اهمیت صبر در جهاد ۷۳۹
- ۵۵- اهمیت قبول جهاد ۷۳۹
- ۵۶- اهمیت نظم در جهاد ۷۴۱
- ۵۷- ایثار در جهاد ۷۴۱
- ۵۸- ایمان و جهاد ۷۴۱
- ۵۹- بادیه نشینان و جهاد ۷۴۱
- ۶۰- برخورد با متخلفان از جهاد ۷۴۳
- ۶۱- بسیج در جهاد ۷۴۳
- ۶۲- بهانه جویی متخلفان از جهاد ۷۴۵
- ۶۳- بی اعتنایی به دروغگویی متخلفان از جهاد ۷۴۵
- ۶۴- بی اعتنایی به سوگند متخلفان از جهاد ۷۴۵
- ۶۵- پاداش آمادگی در جهاد ۷۴۵
- ۶۶- پاداش اخروی جهاد ۷۴۷
- ۶۷- پاداش تأمین نیازهای جهاد ۷۴۷
- ۶۸- پاداش جهاد ۷۴۷

- ۶۹- پاداش جهاد مالی ۷۵۱
- ۷۰- پاداش دنیوی جهاد ۷۵۱
- ۷۱- پلیدی متخلفان از جهاد ۷۵۲
- ۷۲- پیران و جهاد ۷۵۳
- ۷۳- پیروزی در جهاد ۷۵۳
- ۷۴- تأثیرپذیری از متخلفان از جهاد ۷۵۳
- ۷۵- تاختن اسب در جهاد ۷۵۵
- ۷۶- تارکان جهاد و زکات ۷۵۵
- ۷۷- تاریخ تشریح جهاد ۷۵۵
- ۷۸- تحقیر متخلفان از جهاد ۷۵۵
- ۷۹- تخلف از احکام جهاد ۷۵۷
- ۸۰- تخلف از جهاد ۷۵۷
- ۸۱- تخلف منافقان از جهاد ۷۵۹
- ۸۲- تدارکات جهاد ۷۶۱
- ۸۳- تداوم جهاد ۷۶۳
- ۸۴- ترس از جهاد ۷۶۴
- ۸۵- ترس در جهاد ۷۶۵
- ۸۶- ترک جهاد ۷۶۶
- ۸۷- ترک جهاد با اهل کتاب ۷۶۹
- ۸۸- ترک جهاد با کافران ۷۷۱
- ۸۹- ترک سستی در جهاد ۷۷۱
- ۹۰- ترک مجاز جهاد ۷۷۲
- ۹۱- تشریح جهاد ۷۷۳
- ۹۲- تشویق به تسریع در جهاد ۷۷۳
- ۹۳- تشویق به جهاد ۷۷۳
- ۹۴- تصمیم به جهاد ۷۷۹

- ۷۷۹ ..... ۹۵- تقوا در جهاد
- ۷۸۱ ..... ۹۶- تقویت روحیه در جهاد
- ۷۸۱ ..... ۹۷- تکبر متخلفان از جهاد
- ۷۸۱ ..... ۹۸- تنبلی در جهاد
- ۷۸۵ ..... ۹۹- توصیه به جهاد
- ۷۸۵ ..... ۱۰۰- توکل در جهاد
- ۷۸۵ ..... ۱۰۱- تهدید مانعان از جهاد
- ۷۸۶ ..... ۱۰۲- تهدید متخلفان از جهاد
- ۷۸۷ ..... ۱۰۳- تهدید معرضان از جهاد
- ۷۸۹ ..... ۱۰۴- تهییج در جهاد
- ۷۸۹ ..... ۱۰۵- جرم اخلاص در جهاد
- ۷۸۹ ..... ۱۰۶- جرم تخلف از جهاد
- ۷۸۹ ..... ۱۰۷- جهاد ابتدایی
- ۷۹۱ ..... ۱۰۸- جهاد انبیا
- ۷۹۲ ..... ۱۰۹- جهاد با اهل کتاب
- ۷۹۳ ..... ۱۱۰- جهاد با اهل مکه
- ۷۹۳ ..... ۱۱۱- جهاد با جالوت
- ۷۹۳ ..... ۱۱۲- جهاد با جان
- ۷۹۳ ..... ۱۱۳- جهاد با حق ناپذیران
- ۷۹۵ ..... ۱۱۴- جهاد با دشمنان
- ۸۰۴ ..... ۱۱۵- جهاد با دشمنان دین
- ۸۰۵ ..... ۱۱۶- جهاد با رهبران کفر
- ۸۰۵ ..... ۱۱۷- جهاد با شتر
- ۸۰۷ ..... ۱۱۸- جهاد با ظالمان
- ۸۰۷ ..... ۱۱۹- جهاد با قدرت برتر
- ۸۰۹ ..... ۱۲۰- جهاد با کافران

- ۱۲۱- جهاد با کافران اشغالگر ۸۱۷
- ۱۲۲- جهاد با مال ۸۱۷
- ۱۲۳- جهاد با محاربان ۸۱۹
- ۱۲۴- جهاد با مشرکان ۸۲۰
- ۱۲۵- جهاد با مشرکان قریش ۸۲۳
- ۱۲۶- جهاد با مشرکان مکه ۸۲۳
- ۱۲۷- جهاد با مفسدان ۸۲۴
- ۱۲۸- جهاد با منافقان ۸۲۵
- ۱۲۹- جهاد بزرگ ۸۲۷
- ۱۳۰- جهاد بنی اسرائیل ۸۲۷
- ۱۳۱- جهاد پس از فتح مکه ۸۲۷
- ۱۳۲- جهاد در ادیان ۸۲۹
- ۱۳۳- جهاد در راه خدا ۸۲۹
- ۱۳۴- جهاد در صدر اسلام ۸۳۳
- ۱۳۵- جهاد دفاعی ۸۳۳
- ۱۳۶- جهاد دفاعی مسلمانان صدر اسلام ۸۳۷
- ۱۳۷- جهاد دینداران ۸۳۷
- ۱۳۸- جهاد طلوت ۸۳۹
- ۱۳۹- جهاد قبل از فتح مکه ۸۳۹
- ۱۴۰- جهاد مالی ۸۳۹
- ۱۴۱- جهاد مالی محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۴۳
- ۱۴۲- جهاد مالی مؤمنان ۸۴۳
- ۱۴۳- جهاد محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۴۵
- ۱۴۴- جهاد مستضعفان ۸۴۷
- ۱۴۵- جهاد مسلمانان ۸۴۸
- ۱۴۶- جهاد مسلمانان صدراسلام ۸۴۹

- ۱۴۷- جهاد مؤمنان ۸۴۹
- ۱۴۸- جهاد و دنیاطلبی ۸۵۳
- ۱۴۹- حرمت ترک جهاد ۸۵۵
- ۱۵۰- حرمت فرار از جهاد ۸۵۵
- ۱۵۱- حزن در جهاد ۸۵۵
- ۱۵۲- حسرت متخلفان از جهاد ۸۵۵
- ۱۵۳- حسن نیت معذوران از جهاد ۸۵۷
- ۱۵۴- حضور محمد(صلی الله علیه و آله) در جهاد ۸۵۷
- ۱۵۵- حق ناپذیری تارکان جهاد ۸۵۷
- ۱۵۶- حق ناپذیری متخلفان از جهاد ۸۵۷
- ۱۵۷- حقانیت جهاد محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۵۷
- ۱۵۸- حقیقت انفاق برای جهاد ۸۵۹
- ۱۵۹- حقیقت جهاد ۸۵۹
- ۱۶۰- ختم قلب متخلفان از جهاد ۸۶۰
- ۱۶۱- خشنودی از ترک جهاد ۸۶۱
- ۱۶۲- خودسازی در جهاد ۸۶۱
- ۱۶۳- خیرخواهی معذوران از جهاد ۸۶۱
- ۱۶۴- درخواست جهاد ۸۶۳
- ۱۶۵- دروغگویی متخلفان از جهاد ۸۶۳
- ۱۶۶- دعا در جهاد ۸۶۳
- ۱۶۷- دعوت به جهاد ۸۶۵
- ۱۶۸- دلایل جهاد با اهل کتاب ۸۶۵
- ۱۶۹- دلجویی از علاقمندان به جهاد ۸۶۵
- ۱۷۰- دلجویی از معذوران جهاد ۸۶۷
- ۱۷۱- ذلت تارکان جهاد ۸۶۷
- ۱۷۲- ذلت متخلفان از جهاد ۸۶۷

- ۱۷۳- رد عذر متخلفان از جهاد ۸۶۷
- ۱۷۴- رسوایی اخروی متخلفان از جهاد ۸۶۹
- ۱۷۵- رسوایی متخلفان از جهاد ۸۶۹
- ۱۷۶- زمینه استقامت در جهاد ۸۶۹
- ۱۷۷- زمینه تخلف از جهاد ۸۷۱
- ۱۷۸- زمینه جهاد ۸۷۱
- ۱۷۹- زمینه جهاد با کافران ۸۷۴
- ۱۸۰- زمینه جهاد مالی ۸۷۵
- ۱۸۱- زمینه غفلت از جهاد ۸۷۵
- ۱۸۲- زن و جهاد ۸۷۵
- ۱۸۳- زیان ترک جهاد ۸۷۵
- ۱۸۴- سختی جهاد ۸۷۷
- ۱۸۵- سختیها در جهاد ۸۷۷
- ۱۸۶- سختیهای جهاد ۸۷۷
- ۱۸۷- سرزنش ترک جهاد ۸۷۹
- ۱۸۸- سرزنش سستی در جهاد ۸۷۹
- ۱۸۹- سرزنش متخلفان از جهاد ۸۸۱
- ۱۹۰- سست ایمانان در جهاد ۸۸۱
- ۱۹۱- شجاعت در جهاد ۸۸۱
- ۱۹۲- شرایط ترک جهاد ۸۸۳
- ۱۹۳- شرایط جهاد ۸۸۳
- ۱۹۴- شک در جهاد ۸۸۵
- ۱۹۵- شکست در جهاد ۸۸۵
- ۱۹۶- صبر در جهاد ۸۸۷
- ۱۹۷- صلابت در جهاد ۸۸۹
- ۱۹۸- طرد متخلفان از جهاد ۸۹۱

- ۱۹۹- عجز از توجیه آیات جهاد ۸۹۱
- ۲۰۰- عجز از جهاد ۸۹۳
- ۲۰۱- عذاب ترک جهاد ۸۹۳
- ۲۰۲- عذاب معرضان از جهاد ۸۹۳
- ۲۰۳- عذرخواهی متخلفان از جهاد ۸۹۳
- ۲۰۴- عقلانیت جهاد ۸۹۵
- ۲۰۵- عقیده متخلفان از جهاد ۸۹۵
- ۲۰۶- عمل متخلفان از جهاد ۸۹۵
- ۲۰۷- عوامل اندوه متخلفان از جهاد ۸۹۵
- ۲۰۸- عوامل پیروزی در جهاد ۸۹۷
- ۲۰۹- عوامل تخلف از جهاد ۹۰۲
- ۲۱۰- عوامل ترک جهاد ۹۰۴
- ۲۱۱- عوامل جهاد ۹۰۵
- ۲۱۲- عوامل سستی در جهاد ۹۰۵
- ۲۱۳- عوامل شرکت در جهاد ۹۰۷
- ۲۱۴- عوامل شکست در جهاد ۹۰۷
- ۲۱۵- عوامل فرار از جهاد ۹۱۱
- ۲۱۶- عوامل محرومیت از جهاد ۹۱۱
- ۲۱۷- عوامل معذوریت از جهاد ۹۱۱
- ۲۱۸- عهد منافقان مدینه برای جهاد ۹۱۳
- ۲۱۹- غنیمت در جهاد ۹۱۳
- ۲۲۰- فرار از جهاد ۹۱۳
- ۲۲۱- فرار منافقان مدینه از جهاد ۹۲۲
- ۲۲۲- فرجام متخلفان از جهاد ۹۲۳
- ۲۲۳- فسق متخلفان از جهاد ۹۲۳
- ۲۲۴- فضیلت جهاد ۹۲۳

۹۲۵	۲۲۵- فطرت جهاد
۹۲۶	۲۲۶- فلسفه اعراض از متخلفان از جهاد
۹۲۷	۲۲۷- فلسفه جهاد
۹۳۷	۲۲۸- فلسفه جهاد دفاعی
۹۳۷	۲۲۹- قبول توبه متخلفان از جهاد
۹۳۹	۲۳۰- قیاس تولیت مسجد با جهاد
۹۳۹	۲۳۱- قیاس سقاییت حاجیان با جهاد
۹۳۹	۲۳۲- کافران در جهاد
۹۳۹	۲۳۳- کراهت از جهاد
۹۴۱	۲۳۴- کری تارکان جهاد
۹۴۱	۲۳۵- کوری تارکان جهاد
۹۴۱	۲۳۶- کیفر تخلف از جهاد
۹۴۱	۲۳۷- کیفر ترک جهاد
۹۴۳	۲۳۸- کیفر فرار از جهاد
۹۴۳	۲۳۹- کیفر متخلفان از جهاد
۹۴۵	۲۴۰- گناه تخلف از جهاد
۹۴۵	۲۴۱- گناه متخلفان از جهاد
۹۴۵	۲۴۲- لعن بر تارکان جهاد
۹۴۵	۲۴۳- مانعان از جهاد
۹۴۷	۲۴۴- متخلفان از جهاد
۹۴۹	۲۴۵- متخلفان از جهاد در جهنم
۹۴۹	۲۴۶- متخلفان از جهاد و اسلام
۹۴۹	۲۴۷- متخلفان از جهاد و اندوه
۹۵۱	۲۴۸- متخلفان از جهاد و سرور
۹۵۱	۲۴۹- متخلفان از مسافرت به حدیبیه و جهاد
۹۵۱	۲۵۰- مجازات تخلف از جهاد

- ۲۵۱- محدوده جهاد ۹۵۱
- ۲۵۲- محرومان از جهاد ۹۵۲
- ۲۵۳- محرومیت از جهاد ۹۵۳
- ۲۵۴- محرومیت متخلفان از جهاد ۹۵۳
- ۲۵۵- محمد(صلی الله علیه و آله) و متخلفان از جهاد ۹۵۵
- ۲۵۶- محمد(صلی الله علیه و آله) و معذوران از جهاد ۹۵۵
- ۲۵۷- مسلمانان در جهاد ۹۵۷
- ۲۵۸- مسلمانان صدر اسلام و جهاد ۹۵۷
- ۲۵۹- مسلمانان و جهاد ۹۵۷
- ۲۶۰- مسؤول تدارکات جهاد ۹۵۸
- ۲۶۱- مسؤول جهاد ۹۵۹
- ۲۶۲- مسؤولیت معذوران از جهاد ۹۵۹
- ۲۶۳- مشروعیت جهاد ابتدایی ۹۵۹
- ۲۶۴- مصونیت معذوران از جهاد ۹۵۹
- ۲۶۵- معذور از جهاد ۹۶۱
- ۲۶۶- معذوران از جهاد ۹۶۱
- ۲۶۷- معذوران از جهاد در بهشت ۹۶۵
- ۲۶۸- معذوران از جهاد مالی ۹۶۵
- ۲۶۹- معرضان از جهاد ۹۶۵
- ۲۷۰- معلولان و جهاد ۹۶۶
- ۲۷۱- مغضوبیت معرضان از جهاد ۹۶۷
- ۲۷۲- ملاک ارزش جهاد ۹۶۷
- ۲۷۳- ملاکهای وجوب جهاد ۹۶۹
- ۲۷۴- ممانعت از جهاد ۹۷۱
- ۲۷۵- ممنوعیت فرار از جهاد ۹۷۱
- ۲۷۶- منافقان صدر اسلام و جهاد ۹۷۲

- ۲۷۷- منافقان متخلف از جهاد ۹۷۳
- ۲۷۸- منافقان مدینه و جهاد ۹۷۳
- ۲۷۹- منافقان و جهاد ۹۷۵
- ۲۸۰- منافقان و جهاد مالی ۹۷۷
- ۲۸۱- منشأ تشریح جهاد ۹۷۷
- ۲۸۲- منشأ جهاد محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۷۷
- ۲۸۳- منشأ جهاد مؤمنان ۹۷۹
- ۲۸۴- موارد جهاد ۹۷۹
- ۲۸۵- موانع تخلف از جهاد ۹۸۰
- ۲۸۶- موانع جهاد ۹۸۱
- ۲۸۷- موحدان در جهاد ۹۸۳
- ۲۸۸- مؤمنان در جهاد ۹۸۳
- ۲۸۹- مؤمنان فقیر و جهاد ۹۸۳
- ۲۹۰- مؤمنان و جهاد ۹۸۵
- ۲۹۱- مؤمنان و متخلفان از جهاد ۹۸۶
- ۲۹۲- ناپسندی فرار از جهاد ۹۸۷
- ۲۹۳- نزدیکی کیفر متخلفان از جهاد ۹۸۷
- ۲۹۴- نسخ در حکم جهاد ۹۸۷
- ۲۹۵- نظم در جهاد ۹۸۹
- ۲۹۶- نفاق متخلفان از جهاد ۹۸۹
- ۲۹۷- نفرین بر تارکان جهاد ۹۸۹
- ۲۹۸- نقش آیات جهاد ۹۸۹
- ۲۹۹- نگرانی معذوران از جهاد ۹۹۱
- ۳۰۰- وجوب اعراض از متخلفان جهاد ۹۹۱
- ۳۰۱- وجوب جهاد ۹۹۱
- ۳۰۲- ویژگیهای آیات جهاد ۹۹۳

- ۳۰۳- هشدار به بهانه جویان در جهاد ۹۹۳
- ۳۰۴- هشدار به تارکان جهاد ۹۹۳
- ۳۰۵- هشدار به متخلفان از جهاد ۹۹۵
- ۳۰۶- هلاکت متخلفان از جهاد ۹۹۵
- ۳۰۷- همگانی بودن جهاد ۹۹۵
- ۳۰۸- همنشینی با معذوران از جهاد ۹۹۵
- ۱۶- جهان بینی ۹۹۷
- ۱- جهان بینی ۹۹۷
- ۲- آثار جهان بینی ۹۹۸
- ۳- اقسام جهان بینی ۱۰۰۰
- ۴- اهمیت جهان بینی توحیدی ۱۰۰۰
- ۵- جهان بینی توحیدی ۱۰۰۰
- ۶- جهان بینی ثنویت ۱۰۹۶
- ۷- جهان بینی کافران ۱۰۹۷
- ۸- جهان بینی مشرکان ۱۰۹۸
- ۹- جهان بینی منافقان ۱۰۹۸
- ۱۰- جهان بینی مؤمنان ۱۰۹۸
- ۱۱- جهان بینی و ایدئولوژی ۱۱۰۰
- ۱۲- جهان بینی هود(ع) ۱۱۳۰
- ۱۳- زمینه جهان بینی ۱۱۳۰
- ۱۴- زمینه جهان بینی توحیدی ۱۱۳۲
- ۱۵- ضعف جهان بینی مسیحیان ۱۱۳۲
- ۱۶- علم در جهان بینی ۱۱۳۲
- ۱۷- عوامل جهان بینی غلط ۱۱۳۲
- ۱۸- عوامل مؤثر در جهان بینی ۱۱۳۴
- ۱۹- ملاک جهان بینی ۱۱۳۴

- ۱۱۳۴ ..... ۲۰- منابع جهان بینی
- ۱۱۳۴ ..... ۲۱- منشأ جهان بینی غلط
- ۱۱۳۶ ..... ۲۲- نقش جهان بینی
- ۱۱۳۷ ..... ۱۷- جهل
- ۱۱۳۷ ..... ۱- جهل
- ۱۱۳۷ ..... ۲- آثار جهل
- ۱۱۷۰ ..... ۳- آثار جهل اکثریت مشرکان مکه
- ۱۱۷۰ ..... ۴- آثار جهل امت های پیشین
- ۱۱۷۰ ..... ۵- آثار جهل اهل انطاکیه
- ۱۱۷۲ ..... ۶- آثار جهل برادران یوسف
- ۱۱۷۲ ..... ۷- آثار جهل بنی اسرائیل
- ۱۱۷۲ ..... ۸- آثار جهل به ارزش ها
- ۱۱۷۳ ..... ۹- آثار جهل به پیشینه
- ۱۱۷۴ ..... ۱۰- آثار جهل به خدا
- ۱۱۷۴ ..... ۱۱- آثار جهل به خدا شناسی
- ۱۱۷۴ ..... ۱۲- آثار جهل به دنیا
- ۱۱۷۶ ..... ۱۳- آثار جهل به دین
- ۱۱۷۶ ..... ۱۴- آثار جهل به ربوبیت خدا
- ۱۱۷۶ ..... ۱۵- آثار جهل به صفات خدا
- ۱۱۷۶ ..... ۱۶- آثار جهل به قدرت خدا
- ۱۱۷۸ ..... ۱۷- آثار جهل به قیامت
- ۱۱۷۸ ..... ۱۸- آثار جهل به کتب آسمانی
- ۱۱۸۰ ..... ۱۹- آثار جهل به هدایتهای خدا
- ۱۱۸۰ ..... ۲۰- آثار جهل قوم عاد
- ۱۱۸۰ ..... ۲۱- آثار جهل کافران
- ۱۱۸۲ ..... ۲۲- آثار جهل کافران صدراسلام

- ۱۱۸۲ ----- ۲۳- آثار جهل مرفهان
- ۱۱۸۲ ----- ۲۴- آثار جهل مشرکان
- ۱۱۸۴ ----- ۲۵- آثار جهل مشرکان صدراسلام
- ۱۱۸۴ ----- ۲۶- آثار جهل ملانکه
- ۱۱۸۴ ----- ۲۷- آثار جهل منافقان
- ۱۱۸۶ ----- ۲۸- ادعای ابو جهل
- ۱۱۸۶ ----- ۲۹- اعراض ابو جهل
- ۱۱۸۶ ----- ۳۰- افشای جهل مشرکان
- ۱۱۸۶ ----- ۳۱- انبیا و جهل
- ۱۱۸۸ ----- ۳۲- ترک نماز ابو جهل
- ۱۱۸۸ ----- ۳۳- تفاخر ابو جهل
- ۱۱۸۸ ----- ۳۴- تکذیبگری ابو جهل
- ۱۱۹۰ ----- ۳۵- تهدید ابو جهل
- ۱۱۹۰ ----- ۳۶- تهمت جهل به محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۱۱۹۰ ----- ۳۷- تهمت جهل به مسلمانان
- ۱۱۹۱ ----- ۳۸- جهل آزر
- ۱۱۹۲ ----- ۳۹- جهل اخروی مشرکان
- ۱۱۹۲ ----- ۴۰- جهل اشراف قوم نوح
- ۱۱۹۳ ----- ۴۱- جهل اصحاب الجنه
- ۱۱۹۴ ----- ۴۲- جهل اصحاب کهف
- ۱۱۹۴ ----- ۴۳- جهل اضلالگران
- ۱۱۹۴ ----- ۴۴- جهل اکثریت
- ۱۲۰۱ ----- ۴۵- جهل اکثریت مؤمنان
- ۱۲۰۲ ----- ۴۶- جهل اکثریت اهل مکه
- ۱۲۰۲ ----- ۴۷- جهل اکثریت ظالمان
- ۱۲۰۲ ----- ۴۸- جهل اکثریت کافران صدراسلام

- ۴۹- جهل اکثریت مشرکان ۱۲۰۲
- ۵۰- جهل اکثریت مشرکان صدراسلام ۱۲۰۶
- ۵۱- جهل اکثریت مشرکان مکه ۱۲۰۶
- ۵۲- جهل انسان ۱۲۰۸
- ۵۳- جهل انسان به امانت خدا ۱۲۱۵
- ۵۴- جهل انسان ها ۱۲۱۶
- ۵۵- جهل اهل انطاکیه ۱۲۲۰
- ۵۶- جهل اهل کتاب ۱۲۲۰
- ۵۷- جهل بادیه نشینان جزیره العرب ۱۲۲۲
- ۵۸- جهل برادران یوسف ۱۲۲۲
- ۵۹- جهل بنی اسرائیل ۱۲۲۴
- ۶۰- جهل به آینده ۱۲۲۶
- ۶۱- جهل به اجل ۱۲۲۶
- ۶۲- جهل به احکام ۱۲۲۸
- ۶۳- جهل به احیای مردگان ۱۲۲۸
- ۶۴- جهل به ارزش ها ۱۲۲۸
- ۶۵- جهل به ارزشمندی آفرینش ۱۲۳۰
- ۶۶- جهل به تعالیم تورات ۱۲۳۰
- ۶۷- جهل به تعالیم دین ۱۲۳۰
- ۶۸- جهل به حدود خدا ۱۲۳۲
- ۶۹- جهل به حقانیت آفرینش ۱۲۳۲
- ۷۰- جهل به حقایق آفرینش ۱۲۳۴
- ۷۱- جهل به عمل ۱۲۳۴
- ۷۲- جهل به عوامل انحطاط ۱۲۳۴
- ۷۳- جهل به غیب ۱۲۳۴
- ۷۴- جهل به قدرت خدا ۱۲۳۶

- ۱۲۳۶ ..... ۷۵- جهل به قصه یوسف(ع)
- ۱۲۳۷ ..... ۷۶- جهل به قیامت
- ۱۲۴۰ ..... ۷۷- جهل به کوتاهی زندگی دنیوی
- ۱۲۴۰ ..... ۷۸- جهل به مصالح
- ۱۲۴۲ ..... ۷۹- جهل به مفاسد
- ۱۲۴۲ ..... ۸۰- جهل به مقامات موسی(ع)
- ۱۲۴۲ ..... ۸۱- جهل به مقدرات انسان ها
- ۱۲۴۲ ..... ۸۲- جهل به منشأ امور
- ۱۲۴۴ ..... ۸۳- جهل به موجودات
- ۱۲۴۴ ..... ۸۴- جهل به وقت قیامت
- ۱۲۴۴ ..... ۸۵- جهل تفاخرکنندگان
- ۱۲۴۶ ..... ۸۶- جهل جن
- ۱۲۴۶ ..... ۸۷- جهل جهنمیان
- ۱۲۴۶ ..... ۸۸- جهل حق ناپدیران
- ۱۲۴۶ ..... ۸۹- جهل در بدعت
- ۱۲۴۸ ..... ۹۰- جهل در پیری
- ۱۲۴۸ ..... ۹۱- جهل در جاهلیت
- ۱۲۴۸ ..... ۹۲- جهل دنیاطلبان
- ۱۲۴۸ ..... ۹۳- جهل رهبران شرک
- ۱۲۵۰ ..... ۹۴- جهل رهبران کفر
- ۱۲۵۰ ..... ۹۵- جهل ظالمان
- ۱۲۵۰ ..... ۹۶- جهل عوام یهود
- ۱۲۵۲ ..... ۹۷- جهل عیسی(ع)
- ۱۲۵۲ ..... ۹۸- جهل فرعونیان
- ۱۲۵۲ ..... ۹۹- جهل قابیل
- ۱۲۵۴ ..... ۱۰۰- جهل قوم عاد

- ۱۰۱- جهل قوم نوح ----- ۱۲۵۴
- ۱۰۲- جهل کافران ----- ۱۲۵۴
- ۱۰۳- جهل کافران پیرو ----- ۱۲۶۰
- ۱۰۴- جهل کافران صدراسلام ----- ۱۲۶۰
- ۱۰۵- جهل کافران مکه ----- ۱۲۶۲
- ۱۰۶- جهل گمراهان ----- ۱۲۶۲
- ۱۰۷- جهل گناهکار ----- ۱۲۶۴
- ۱۰۸- جهل گناهکاران ----- ۱۲۶۴
- ۱۰۹- جهل گوساله پرستان بنی اسرائیل ----- ۱۲۶۶
- ۱۱۰- جهل مردم ----- ۱۲۶۶
- ۱۱۱- جهل مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ----- ۱۲۶۶
- ۱۱۲- جهل مردم صدر اسلام ----- ۱۲۶۶
- ۱۱۳- جهل مرفهان صدر اسلام ----- ۱۲۶۸
- ۱۱۴- جهل مشرکان ----- ۱۲۶۸
- ۱۱۵- جهل مشرکان پیرو ----- ۱۲۷۶
- ۱۱۶- جهل مشرکان دوران جاهلیت ----- ۱۲۷۶
- ۱۱۷- جهل مشرکان صدر اسلام ----- ۱۲۷۷
- ۱۱۸- جهل معبودان باطل ----- ۱۲۷۸
- ۱۱۹- جهل معرضان از خدا ----- ۱۲۸۰
- ۱۲۰- جهل معرضان از دین ----- ۱۲۸۰
- ۱۲۱- جهل مکذبان آیات خدا ----- ۱۲۸۰
- ۱۲۲- جهل مکذبان انبیا ----- ۱۲۸۲
- ۱۲۳- جهل مکذبان قرآن ----- ۱۲۸۲
- ۱۲۴- جهل مکذبان قیامت ----- ۱۲۸۲
- ۱۲۵- جهل مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۱۲۸۴
- ۱۲۶- جهل ملائکه ----- ۱۲۸۴

- ۱۲۸۴ - جهل منافقان ۱۲۷
- ۱۲۸۷ - جهل موجودات ۱۲۸
- ۱۲۸۸ - جهل مهاجران ۱۲۹
- ۱۲۸۸ - جهل همراهان موسی(ع) ۱۳۰
- ۱۲۸۸ - جهل هواپرستان ۱۳۱
- ۱۲۸۸ - جهل یوشع(ع) ۱۳۲
- ۱۲۹۰ - جهل یهود ۱۳۳
- ۱۲۹۲ - جهل یهود صدر اسلام ۱۳۴
- ۱۲۹۲ - خدا و جهل ۱۳۵
- ۱۲۹۵ - دروغگویی ابو جهل ۱۳۶
- ۱۲۹۶ - دلایل جهل به تاریخ ۱۳۷
- ۱۲۹۶ - دلایل جهل به سنتهای خدا ۱۳۸
- ۱۲۹۶ - رذایل اخلاقی ابو جهل ۱۳۹
- ۱۲۹۸ - روش مبارزه با جهل ۱۴۰
- ۱۲۹۸ - زمینه جهل به احکام ۱۴۱
- ۱۲۹۸ - زمینه جهل به حدود خدا ۱۴۲
- ۱۲۹۸ - سرزنش جهل ۱۴۳
- ۱۳۰۰ - سرزنش جهل به علم خدا ۱۴۴
- ۱۳۰۰ - ظلمت جهل ۱۴۵
- ۱۳۰۰ - عجب ابو جهل ۱۴۶
- ۱۳۰۱ - عوامل جهل ۱۴۷
- ۱۳۰۲ - گناه ابو جهل ۱۴۸
- ۱۳۰۲ - گناه جهل ۱۴۹
- ۱۳۰۲ - مبارزه با جهل ۱۵۰
- ۱۳۰۴ - متقین و جهل ۱۵۱
- ۱۳۰۴ - محمد(صلی الله علیه و آله) و جهل ۱۵۲

- ۱۳۰۴ ----- ۱۵۳- ملاک جهل
- ۱۳۰۶ ----- ۱۵۴- ملاکهای جهل
- ۱۳۰۶ ----- ۱۵۵- منشأ نجات از جهل
- ۱۳۰۶ ----- ۱۵۶- موارد جهل
- ۱۳۰۸ ----- ۱۵۷- مؤمنان و جهل
- ۱۳۰۸ ----- ۱۵۸- نبوت و جهل به مقدرات
- ۱۳۰۸ ----- ۱۵۹- نشانه های جهل
- ۱۳۱۴ ----- ۱۶۰- نشانه های جهل قوم عاد
- ۱۳۱۴ ----- ۱۶۱- نشانه های جهل کافران
- ۱۳۱۶ ----- ۱۶۲- نشانه های جهل مشرکان
- ۱۳۱۶ ----- ۱۶۳- نفرین بر ابو جهل
- ۱۳۱۶ ----- ۱۶۴- نقش جهل به وقت قیامت
- ۱۳۱۷ ----- درباره مرکز

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن جلد 39

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- جن

1- آثار استراق سمع جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 9 - 4

4- استراق سمع جن از آسمان، موجب نابودی آنان خواهد شد.

فمن یستمع الآن یجد له شهاباً رصداً

2- آثار ایمان جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 14

14- ایمان گروهی از جنیان، به مجرد شنیدن قرآن، تعریضی به مشرکان لجوج و حق ستیز است. *

و إذ صرفنا إليك نفراً من الجنّ

با توجه به این که آیات پیشین، تماماً هشدار به مشرکان بود؛ این آیه نیز در بردارنده تعریض و سرزنش برای آنان است؛ زیرا جنیان پیغام قرآن را شنیده و پذیرفتند؛ ولی آنان چنین نکردند.

3- آثار پناه به جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- پناه بردن برخی از مردان در مشکلات و اضطراب ها به گروهی از مردان جن ، بر سفاقت و سبک سری جن می افزود .

ص: 1

فزادوهم رهقاً

«رَهَقَ» در معانی سفاهت، گناه و عمل زشت، کذب و ظلم به کار می رود؛ ولی به قرینه آیه 4 همین سوره (وَأَنَّهُ كَانَ يَفْقَهُ سَفِيهًا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا) معنای اول مراد است. گفتنی است درباره ضمیر فاعلی و ضمیر «هم» در «فزادوهم»، دو احتمال هست: 1- ضمیر فاعلی به رجال انس و ضمیر «هم» به رجال جن باز گردد؛ 2- عکس صورت اول. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال نخست است.

5- پناه بردن برخی از انسان ها به جن ، موجب افزایش گناه و زشت کاری جن بود .

فزادوهم رهقاً

معنای گناه و فعل قبیح، از معانی مشهور واژه «رَهَقَ» است که مفسران نیز بر آن تأکید دارند.

6- پناه بردن گروهی از مردان در مشکلات و اضطراب ها به برخی از مردان جن ، برگناه و زشت کاری آن گروه می افزود .

فزادوهم رهقاً

برداشت یاد شده و بعدی، مبتنی بر این نکته است که ضمیر فاعلی «فزادوهم» به رجال جن و ضمیر «هم» به رجال انس بازگردد.

7- پناه بردن گروهی از مردان در مشکلات و اضطراب ها به برخی از مردان جن ، موجب فزونی سفاهت و سبک سری آن گروه می شد .

فزادوهم رهقاً

4- آثار ذکر عجز جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 5

5- توجه به قدرت برتر خداوند و عجز و ناتوانی خلق ، بازدارنده آنان از کفر و تکذیب

لاتنفذون إلاّ بسُلْطَن . فَبَأَىءَ الْآءِ رَبِّكُمَا تَكْذِبَان

ارتباط دو آیه، نشانگر آن است که غفلت جن و آدمیان از قدرت خداوند، زمینه ساز تکذیب گری آنان است.

5- آثار ممنوعیت استراق سمع جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 3,4,5

3- محرومیت جن از شناخت مقدرات الهی ، درباره اهل زمین پس از ممنوعیت آنان از استراق سمع آسمان

وَأَنَا لَانْدَرِي أُشْرَ أُرِيدُ بَمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبِّهِمْ رَشْدًا

4- منوعیت جن از استراق سمع آسمان، در جهت خیر و صلاح اهل زمین است.

وَأَنَا لَانْدَرِي أُشْرَ أُرِيدُ بَمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبِّهِمْ رَشْدًا

آیه دوم - که گویای هدایت‌گری قرآن به سوی رشد و درستی است - قرینه است براین که خداوند با نزول قرآن، خیر و صلاح بشر

ص: 2

را اراده کرده و در این راستا جن را، از استراق سمع آسمان ممنوع ساخته است.

5- تردید جن پس از ممنوع شدن از استراق سمع آسمان، در شناخت تقدیر الهی درباره اهل زمین و خیر و رشد بودن آفرینش آنها *

وَأَنَّا لَآئِدْرِي أُشْرَ أُرِيدُ بَمَن فِی الْأَرْضِ أَم أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که ممنوعیت جن از استراق سمع آسمان، ظرف زمان برای پیدایش این سؤال باشد که خداوند، برای چه منظوری اهل زمین را آفرید؛ نه این که به چه هدفی آنان از استراق سمع، ممنوع شدند؟

6- آسیب پذیری جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 7

7- جن نیز همانند انسان، آسیب پذیر از آتش و عوامل مادی

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس فلاتنتصران

7- ابلیس از جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 50 - 11

11- ابلیس، علی رغم حضور در میان فرشتگان، موجودی از جنس و طائفه جن بود.

فسجدوا إلا ابلیس کان من الجنّ

8- اخبار جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 2

2- مؤمنان جن، دیگران را از انکار قیامت و رستخیز از سوی برخی از انسان ها آگاه ساختند.

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَن لَّنْ يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

9- اختیار جن

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

10 - کہف - 18 - 50 - 14

ص: 3

14- « جن » ، موجودی دارای شعور و اختیار است .

كان من الجنّ ففسق عن أمر ربّه

تمرد و سرپیچی، نشانه انتخاب گری است و حق انتخاب گری، به موجودی قابل اعطا است که از قدرت تشخیص برخوردار باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 8

8 - جن ، همانند انسان ، موجودی دارای شعور و اختیار و تکلیف و کیفر است .

لأملأنّ جهنّم من الجنّه و الناس أجمعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 12 - 16

16 - جنّیان ، موجوداتی مختار و توانمند بر سرپیچی از فرمان خداوند

و من یزغ منهم عن أمرنا نذقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 32 - 2

2- ایمان و کفر جن ، به اختیار و انتخاب خود آنان و نه معلول جبر

و من لایجب داعی اللّٰه

از سیاق این آیات - که در آن جنیان تشویق و تهدید شده اند و اجابت و عدم اجابت به خود آنان نسبت داده شده است - مطلب بالا استفاده می شود.

10- اخلاکری جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 38 - 2,3

2 - اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطینِ فسادانگیز و اخلاک گر جنی ، جلوه ای از اقتدار حکومت ممتاز سلیمان (ع)

وآخرین مقرّنین فی الأصفاد

اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطین در حکومت سلیمان(ع) - در مقابل گروه دیگری که به خدمت گزاری مشغول بودند - می تواند گویای این حقیقت باشد که این دسته اگر آزاد گذاشته می شدند، در حکومت سلیمان(ع) اخلال و فساد ایجاد می کردند.

3 - گروهی از شیاطین جنی ، درصدد فسادانگیزی و اخلال گری در کار خیراند .

وآخرین مقرّنین فی الأصفاد

ص: 4

11- ادب جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 6

6 - رعایت ادب ، از سوی جن نسبت به خداوند

وَأَنَا لَآئِدْرِي أَشْرَ أُرِيدُ بَمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا

برداشت یاد شده، از آمدن فعل مجهول درباره شرّ و نسبت ندادن آن به خداوند از یک سو و نسبت دادن خیر به خداوند از سوی دیگر، به دست می آید.

12- ادراک جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 5، 4، 2

2- جنیان ، قادر به شنیدن و درک کلمات انسان

و إِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمْعُونَ الْقُرْآنَ

استماع جنیان نسبت به قرآن، آنگونه که از ظاهر آیه استفاده می شود امری اعجازگونه نبوده و به شکل طبیعی صورت گرفته بود.

4- جنیان ، همانند انسان نیازمند سکوت و آرامش برای درک مفاهیم

فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصَتُوا

تعبیر «أنصتوا» و فراخواندن به سکوت برای فهم بهتر و دقیق تر سخن است؛ هرچند تلاش برای فهم بهتر، خود احترام نهادن بر سخن و گوینده نیز می باشد.

5- کلمات و مفاهیم قرآن ، قابل فهم برای جنیان

يَسْتَمْعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصَتُوا

کلمات «یستمعون»، «أنصتوا» و «ولوا .. منذرین» نشانگر فهم و درک جنیان نسبت به مفاهیم قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 4

4- جن ، همانند انسان ، بهره مند از نعمت های زمین و دارای درک و مسؤولیت

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

در صورتی که خطاب در آیه شریفه، متوجه جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 5

5- قرآن ، قابل درک و فهم برای جن

إِنَّا سَمِعْنَا قِرَاءَٰنًا عَجَبًا

ص: 5

13- ادعای عفریت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 39 - 4

4 - تأکید عفریت بر قدرت و امانت خود در آوردن تخت بلقیس

وإتی علیه لقویّ آمین

14- اراده جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 13

13- جن ، همانند انسان ، دارای شعور و اراده و تکلیف

وإذ صرفنا إلیک نفرًا من الجنّ . . . ولّوا إلی قومهم منذرین

استماع قرآن، ایمان به آن و انداز دیگران، گویای مطلب بالا است.

15- ازدحام جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 6

6- ازدحام جن در اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای مشاهده عبادت و نماز آن حضرت

کادوا یکنونون علیه لبدًا

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که ضمایر «کادوا یکنونون» به جن بازگردد.

16- اسارت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 38 - 1

1 - اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطین جنی در حکومت سلیمان

وآخرین مقرّنین فی الأصفاد

«مقرّنین» اسم مفعول از «قرّنه» (آن را قرین و نزدیک دیگری ساخت) و به معنای گروه به هم بسته شده است. «صَفَدَ» (مفرد «أصفاد») نیز به معنای قید و بند است.

ص: 6

17- استراق سمع جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 17 - 6

6- «عن موسی بن جعفر (ع) : . . . ان الجنّ كانوا یسترقون السمع قبل مبعثه فمَنعت فی أوان رسالته بالرجوم . . .» ;

از امام موسی بن جعفر روایت شده است: جنیان قبل از بعثت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) استراق سمع می کردند (اخبار آسمانها را گوش می دادند) و در اوایل رسالت آن حضرت، به وسیله پرتاب سنگهای ستارگان، از آن ممنوع شدند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 8 - 2

2 - توانایی جن ، بر تماس با آسمان

وَأَنَا لَمَسْنَا السَّمَاءَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 9 - 1, 2

1 - در کمین نشستن جن در آسمان برای استراق سمع ، پیش از نزول قرآن

وَأَنَا كُنَّا نَقْعِدُ مِنْهَا مَقْعِدَ لِّلْسَمْعِ

2 - آگاهی و دسترسی جن از اطلاعات و اخبار موجود در آسمان ، پیش از نزول قرآن

وَأَنَا كُنَّا نَقْعِدُ مِنْهَا مَقْعِدَ لِّلْسَمْعِ

18- استراق سمع جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 8 - 1

1 - تلاش مؤمنان جن ، به منظور تماس با آسمان و دسترسی به اخبار آن

وَأَنَا لَمَسْنَا السَّمَاءَ

19- استعاده از وسوسه جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 7،14

7 - پناه بردن به خداوند از خطر وسوسه جنیان و انسان ها ، مایه مصونیت انسان در برابر آن

ص: 7

قل أعوذ برّبّ الناس . . من الجنّه و الناس

14 - لزوم پناه بردن به خداوند از آثار وسوسه های جن و انس

قل أعوذ برّبّ الناس . . الذی یوسوس فی صدور الناس . من الجنّه و الناس

20- استعداد جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 2

2- جنیان ، قادر به شنیدن و درک کلمات انسان

و إذ صرفنا إلیک نفرًا من الجنّ یستمعون القرآن

استماع جنیان نسبت به قرآن، آنگونه که از ظاهر آیه استفاده می شود امری اعجازگونه نبوده و به شکل طبیعی صورت گرفته بود.

21- استماع قرآن جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 1

1- روی آوری گروهی از جنیان به تدبیر الهی ، برای استماع قرآن از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و إذ صرفنا إلیک نفرًا من الجنّ یستمعون القرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 2

1 - گروهی از جن (سه تا هفت نفر یا سه تا ده نفر) ، به قرائت قرآن پیامبر (صلی الله علیه و آله) گوش فرامی دادند .

قل أوحی إلیّ أنّه استمع نفر من الجنّ

واژه «نفر» به گروهی متشکل از سه تا ده نفر و بنابر نقلی سه تا هفت نفر از مردان اطلاق می شود. (مصباح المنیر)

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از راه وحی به استماع جن نسبت به قرآن آگاه شد .

قل أوحی إلیّ أنّه استمع نفر من الجنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 2 - 7

7 - اعتقاد جنیان استماع کننده قرآن ، به ربوبیت یگانه خدا و دوری آنان از شرکوری به او

و لن نشرك برّنا أحدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 8

5- ایمان و اعتراف گروهی از جن ، به ربوبیت و یکتایی خداوند پس از شنیدن آیات قرآن

وَأَنَّهُ تَعَلَىٰ جَدِّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَهُ وَ لَا وَلَدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - برخی از افراد جن ، به مجرد شنیدن آیات هدایت بخش قرآن ، به آن ایمان آوردند .

وَأَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْهَدَىٰ ءَامَنَّا بِهِ

مقصود از «الهدی» - به قرینه آیه «قَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قِرَاءَانَ عَجَبًا . يَهْدِي إِلَى الرِّشْدِ...» - قرآن کریم است.

22- اضلال جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - برخی از جنیان ، در ذهن انسان ها افکار پلید القا کرده ، آنها را وسوسه می کنند .

من الجنّه و الناس

حرف «من» برای تبعیض است و بیان می کند که مراد از «الوسواس الخناس»، برخی از جنیان و انسان ها است. «جِنَّه» به معنای گروه جن (مفردات) و «ناس» جمع انسان است. (تاج العروس)

23- اعلام آمادگی عفریت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اعلام آمادگی عفریتی از جنیان ، برای حاضر ساختن تخت بلقیس ، پیش از برخاستن سلیمان از مسند خویش

قال عفریت من الجنّ انا اتيك به قبل ان تقوم من مقامك

«مقام» اسم مکان از «قام بالأمر» است؛ یعنی، «قبل ان تقوم من مجلسك الذی تجلس فيه لأمر الحكومه». گفته شده که سلیمان هر روز صبح تا ظهر برای انجام کارها و اداره امور مملکت بر مسند می نشست.

24- افتراهای جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 5

ص: 9

5- دروغ گفتن برخی از انسان ها و جن درباره خداوند

وَأَنَا ظَنُّنَا أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

25- افساد جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 38 - 2,3

2- اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطینِ فسادانگیز و اخلال گر جنی ، جلوه ای از اقتدار حکومت ممتاز سلیمان (ع)

و آخرین مقرّنین فی الأصفاد

اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطین در حکومت سلیمان(ع) - در مقابل گروه دیگری که به خدمت گزاری مشغول بودند - می تواند گویای این حقیقت باشد که این دسته اگر آزاد گذاشته می شدند، در حکومت سلیمان(ع) اخلال و فساد ایجاد می کردند.

3- گروهی از شیاطین جنی ، درصدد فسادانگیزی و اخلال گری در کار خیراند .

و آخرین مقرّنین فی الأصفاد

26- اقرار جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 4 - 1

1- اعتراف ایمان آورندگان از جن ، به سفاهت و کم خردی مشرکانشان

وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهًا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 2

2- آگاهی و اعتراف گروهی از جن ، به دروغ بودن شرک ، همسرگزینی و فرزندداری خداوند

وَأَنَا ظَنُّنَا أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اعتراف مؤمنان جن ، به ناتوانی جن از عاجز ساختن خداوند و حرکت در جهت خلاف مقررات الهی

وَأَنَا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نَعْبُدَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ

2 - اعتراف مؤمنان جن ، به ناتوانی جن از فرار از سیطره الهی و ناتوان ساختن خداوند از دستیابی به آنان

وَلَنْ نَعْبُدَهُ هَرَبًا

ص: 10

27- امانتداری عفریت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 39 - 4

4 - تأکید عفریت بر قدرت و امانت خود در آوردن تخت بلقیس

وإتي عليه لقوى أمين

28- انبیای جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 94 - 10

10- « عن أبي عبدالله (ع) : « قالوا أبعث الله بشراً رسولاً » قالوا : إن الجن كانوا في الأرض قبلنا ، فبعث الله إليهم ملكاً ، فلو أراد الله أن يبعث إلينا لبعث الله ملكاً من الملائكة ، و هو قول الله « و ما منع الناس أن يؤمنوا إذ جائهم الهدى إلا أن قالوا أبعث الله بشراً رسولاً » ;

از امام صادق(ع) روایت شده است: «قالوا أبعث الله بشراً رسولاً» آن ان (منکرین رسالت محمد(صلی الله علیه و آله)) گفتند: همانا جنیان قبل از ما در زمین بودند. پس خداوند فرشته ای را به سوی آنان مبعوث کرد. پس اگر خداوند کسی را اراده کرده است به سوی ما بفرستد، پس باید فرشته ای از فرشتگان را می فرستاد و این سخن خداوند است که می فرماید: و ما منع الناس أن يؤمنوا إذ جائهم الهدى إلا أن قالوا أبعث الله بشراً رسولاً».

29- انذارهای جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 7

7- بازگشت جنیان مؤمن ، به سوی قومشان با پیام انذار و هدایت

ولّوا إلى قومهم منذرين

30- انقیاد جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 13 - 1

1 - جَنِّيَانِ در خدمت سلیمان (ع)، هر چه او می خواست انجام می دادند .

و من الجَنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ . . . يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ

ص: 11

31- انگیزه جن پرستی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 81 - 3

3- تحصیل عزت و اعتبار ، از انگیزه های مشرکان در پرستش معبود های خویش

واتخذوا .. لیکونوا لهم عزا

«عزًّا» مصدر است و می تواند در توصیف مفرد و جمع به کار رود. کلمه یاد شده در این آیه، یا به معنای اسم فاعل «معزّین» است (یعنی پرستش معبودها به انگیزه عزت بخش بودن آنها صورت می گیرد) و یا مراد مبالغه است (یعنی مشرکان معتقد بودند که معبودهایشان، عزّت مجسم هستند و ارتباط با آنان زمینه ساز دریافت عزت است).

32- اهمیت ذکر عجز جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 4

4- خداوند ، خواهان توجه خلق به قدرت مطلق او و عجز و ناتوانی خویش

إن استطعتم أن تنفذوا .. فبأيّ آلاء ربكمما تكذّبان

33- ایمان جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 6

6- پی بردن جنیان به حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، با استماع کلام وحی

فلما حضروه قالوا أنصتوا فلما قضی ولّوا إلى قومهم منذرین

تعبیر «ولّوا إلى ..» نشان می دهد خود جنیان، اندازها را پذیرفتند و به آن ایمان آوردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 30 - 4

4- جامعه جن ، مؤمن به موسی (ع) و کتاب آسمانی او

إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أَنْزَلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا

انذارگران جن برای گرایش دادن قوم خویش به قرآن، تصدیق‌گری آن برای تورات را یادآور شده‌اند. این سخن در صورتی ثمربخش است که جامعه جن، به تورات معتقد باشد.

ص: 12

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 2 - 4

4- ایمان گروهی از جن به قرآن ، در مرحله آغازین نزول

إِنَّا سَمِعْنَا قِرَاءَانَ عَجَبًا . يَهْدِي إِلَى الرِّشْدِ فَاْمَنَّا بِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 3 - 5

5- ایمان و اعتراف گروهی از جن ، به ربوبیت و یکتایی خداوند پس از شنیدن آیات قرآن

وَأَنَّهُ تَعَلَىٰ جَدِّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَهُ وَ لَا وَلَدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 13 - 1

1- برخی از افراد جن ، به مجرد شنیدن آیات هدایت بخش قرآن ، به آن ایمان آوردند .

وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهَدَىٰ ءَامَنَّا بِهِ

مقصود از «الهدی» - به قرینه آیه «قَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قِرَاءَانَ عَجَبًا . يَهْدِي إِلَى الرِّشْدِ...» - قرآن کریم است.

34- بازگشت جن مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 7

7- بازگشت جنیان مؤمن ، به سوی قومشان با پیام انذار و هدایت

وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنذِرِينَ

35- بشارتهای جن مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 5

5- مبلغان مؤمن جن، نوید دهنده قوم خویش به غفران الهی و رهایی از عذاب، در پرتو ایمان

يقومنا .. وءامنوا به يغفر لكم من ذنوبكم و يجركم من عذاب أليم

ص: 13

36- بی پناهی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 22 - 5

5 - هیچ کس ، توانایی پناه دادن به انس و جن در برابر عذاب الهی را ندارد .

و لن أجد من دونه ملتحداً

37- بی یاوری اخروی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 3

3 - خلق ، ناتوان از یاری رسانی به یکدیگر و عاجز از عکس العمل دفاعی در مقابل سختی های محشر

یرسل علیکما .. فلاتتصران

38- پاداش اخروی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 4

4 - جن ، همانند انسان دارای مسؤولیت و کیفر و پاداش در آخرت

سنفرغ لکم ایة الثقلان . فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 39 - 3

3 - حضور جن همچون آدمیان ، در صحنه قیامت برای حسابرسی و کیفر و پاداش

فیومئذ لایسل عن ذنبه انس و لاجاناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 5

5- جن ، همچون انسان ، دارای تکلیف و مورد بازخواست خدا و کیفر و پاداش در قیامت

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مبعوث شدن انسان ها در قیامت، بیانگر کیفر و پاداش و حسابرسی آن است.

ص: 14

39- پدر جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 15 - 4

4 - « عن الحسين بن علي (ع) كان علي بن أبي طالب (ع) بالكوفة في الجامع إذ قام إليه رجل . . . و سأله عن اسم أبي الجن فقال : شومان و هو الذي خلق من مارج من نار . . . » ;

از امام حسين(ع) روایت شده که حضرت علی(ع) در جامع کوفه بود که مردی برخاست [و در ضمن چند سؤال از آن حضرت] از پدر جن سؤال کرد؛ حضرت فرمود: پدر جن «شومان» نام داشت [و فرمود:] هو الذي خلق من مارج من نار. . .».

40- پناه به جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 6 - 3، 2، 1

1 - برخی از مردان بنی آدم ، به گروهی از مردان جنی پناه می بردند .

و أنه كان رجال من الإنس يعوذون برجال من الجنّ

2 - در نگاه برخی از انسان ها ، گروهی از جن توانا بر حل مشکلات بشر و پناهگاهی امن در مواقع ترس و اضطراب

و أنه كان رجال من الإنس يعوذون برجال من الجنّ

پناه بردن به کسی و جایی، در وقتی است که انسان با مشکلی سخت و مسائلی وحشتناک و اضطراب آور روبه رو شده باشد.

3 - جنیان ، پناهگاهی امن در وقت اضطرار و کارساز برای حل مشکلات بشر نیستند .

و أنه كان رجال من الإنس يعوذون برجال من الجنّ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که مسأله پناه بردن انسان ها به جن، در ردیف کارهای باطل و بی حقیقتی قرار گرفته که به عنوان عمل سفیهانه محکوم شده است؛ مانند شریک و فرزند داشتن خدا و . . .

41- تاریخ جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 4

4- کفر و حق ناباوری ، دارای دیرینه در گذشته تاریخ جن و انس

حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ

42- تاریخ خلقت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 15

9 - حجر - 15 - 27 - 3

3- جن قبل از خلقت انسان ، آفریده شده است .

و الجان خلقنه من قبل من نار السموم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 15

15- جن ، دارای پیشینه ای قدیم تر از آفرینش آدمیان است .

اسجدوا لأدم .. إلا إبليس كان من الجنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 56 - 6

6- آفرینش جن ، قبل از آفرینش انسان ها *

و ما خلقت الجنّ و الإنس

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تقدم لفظی جن بر انس، دال بر تقدم خارجی باشد.

43- تبلیغ جن مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 30 - 1,2

1- جنیان مؤمن ، در تلاش برای هدایت جامعه خود به سوی قرآن

قالوا یقومنا إنا سمعنا کتبًا .. یهدی إلى الحقّ

2- جنیان اندازگر ، پیام آور نزول کتابی آسمانی پس از تورات ، برای قوم خویش

ولّوا .. منذرین . قالوا یقومنا إنا سمعنا کتبًا أنزل من بعد موسی

44- تسخیر جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 17 - 8

8- قرار گرفتن جن در خدمت اهداف بشر

و حشر لسليمن جنوده من الجنّ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - نمل - 27 - 39 - 2

ص: 16

2- قدرت جنیان در خدمت حکومت سلیمان و قوای سرکش آنان تحت تسلّت وی

قال عفريت من الجنّ انا اتيك به

واژه «عفريت» به معنای بد ذات و شرور است که مستلزم طغیان و سرکشی است. گاهی نیز به معنای فهرمان به کار می رود. برداشت یاد شده بر پایه معنای اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 12 - 18

18 - امکان تسخیر جنیان به وسیله انسان ها

و من الجنّ من يعمل بين يديه ياذن ربّه

چنانچه «من يعمل» عطف به «الريح» باشد، مفید این معنا خواهد بود که جنیان به منظور کار کردن به تسخیر سلیمان (ع) درآمده بودند. بنابراین، استفاده می شود که امکان تسخیر جنیان وجود دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 37 - 8

8 - شیاطین جنی ، موجوداتی قابل تسخیر برای بشر

فسخرنا له .. و الشیطين کلّ بناء و غواص

45- تسخیر جن برای سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 12 - 11، 9

9- گروهی از جنیان ، مسخر سلیمان (ع) و تحت اختیار او بودند .

و لسلیمن .. و من الجنّ من يعمل بين يديه ياذن ربّه

11 - مسخر و رام بودن جنیان برای سلیمان (ع) ، از عطایای خدا به آن حضرت

و لقد ااتینا فضلاً .. و لسلیمن ... و من الجنّ من يعمل بين يديه

1 - جَنِّيَان در خدمت سلیمان (ع)، هر چه او می خواست انجام می دادند .

و من الجنّ من يعمل بین یدیه . . . يعملون له ما یشاء

2 - جَنِّيَان برای سلیمان (ع)، طبق خواست او قصرهایی می ساختند .

يعملون له ما یشاء من محریب

«محاریب» جمع «محراب» (از ریشه «حرب») است و آن به جایی گفته می شود که محل جنگ با دشمن است. این واژه، به قصرهایی اطلاق می شده که بر بالای آنها، جایگاه مخصوصی برای دفاع ساخته می شده است.

3- جنیان برای سلیمان (ع) طبق خواست او محل هایی برای عبادت بنا می کردند .

يعملون له ما يشاء من محاريب

«محراب» (جمع «محاریب») به معنای مسجد آمده است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 4

4- گروهی از جنیان ، همواره در خدمت و پیشگاه سلیمان (ع) بودند .

فی العذاب المهین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 37 - 4

4- تسخیر شیاطین جنی و به کارگیری آنها ، از خصوصیات حکومت ممتاز سلیمان (ع)

هب لی ملکاً .. فسخرنا له ... الشیطين کلّ بناء وغواص

46- تشابه انسان با جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 6

6- جن ، موجودی دارای شعور ، تکلیف ، مرگ و معاد ، همانند انسان

حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ

قرار گرفتن «جن» در کنار «انس»، به عنوان امت هایی که برخی از آنان مشمول کیفر حتمی الهی شده اند، می رساند که: اولاً جن مانند انسان دارای شعور و تکلیف است؛ زیرا بدون آن کیفر معنا ندارد و ثانیاً آنان نیز دارای مرگ و معاداند؛ زیرا برای انکار معاد، کیفر شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 19 - 14

14- جنیان نیز همانند انسان ها ، دارای درجات اخروی و دریافت کننده نتایج اعمالشان در قیامت

أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ والإنس . . . ولكلّ درجت ممّا عملوا

47- تشابه جن با انسان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 13، 11، 4

ص: 18

4- جنیان ، همانند انسان نیازمند سکوت و آرامش برای درک مفاهیم

فلما حضروه قالوا أنصتوا

تعبیر «أنصتوا» و فراخواندن به سکوت برای فهم بهتر و دقیق تر سخن است؛ هرچند تلاش برای فهم بهتر، خود احترام نهادن بر سخن و گوینده نیز می باشد.

11- جنیان ، همانند آدمیان ، گرفتار گمراهی و گناه و نیازمند هدایت گران و بیم دهندگان

ولوا إلى قومهم منذرين

«منذرين»، در جایی معنا دارد که گناه و انحرافی وجود داشته و یا زمینه آن فراهم باشد.

13- جن ، همانند انسان ، دارای شعور و اراده و تکلیف

و إذ صرفنا إليك نفراً من الجنّ . . . ولوا إلى قومهم منذرين

استماع قرآن، ایمان به آن و انذار دیگران، گویای مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 13، 9

9- جنیان ، نیازمند غفران الهی ، همانند آدمیان

و ءامنوا به یغفر لکم من ذنوبکم و یجرکم من عذاب الیم

وعده غفران، نشانگر نیاز است؛ چه این که اگر نیازی در کار نباشد، نوید تحقق نمی یابد.

13- وجود کیفر کردار برای جن ، همانند آدمیان

قالوا یقومنا . . . ءامنوا به یغفر لکم من ذنوبکم و یجرکم من عذاب الیم

از تعبیر «یجرکم...»، استفاده می شود که اگر غفران و پناه الهی نباشد، گناه آنان نیز همانند آدمیان دارای کیفری سخت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 10 - 3

3 - جنیان ، همانند انسان در زمین سکونت دارند .

و الأرض وضعها للأنام

در صورتی که «انام» به معنای جن و انس باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 4,5

4 - جن ، همانند انسان ، بهره مند از نعمت های زمین و دارای درک و مسئولیت

فَبَأَيِّ آءِ الرَّبِّ كَمَا تَكْذِبَان

در صورتی که خطاب در آیه شریفه، متوجه جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

5 - وجود عناصری کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آءِ الرَّبِّ كَمَا تَكْذِبَان

در صورتی که آیه شریفه خطاب به جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 19

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 18 - 5

5 - جن همانند انسان ، برخوردار از نعمت چرخش منظم خورشید *

فبأىء الآء ربكما تكذبان

بنابراین که مخاطب «ربكما» انسان و جن باشند، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 21 - 5

5 - جن همانند انسان ، برخوردار از نعمت ها و موهبت های زمین و دارای درک و مسؤولیت

فبأىء الآء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 23 - 5

5 - جن ، همانند انسان بهره مند از مظاهر زیبای طبیعت و دارای درک و مسؤولیت

فبأىء الآء ربكما تكذبان

در صورتی که خطاب در آیه شریفه متوجه جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 25 - 6

6 - جن همانند انسان ، بهره مند از نعمت های زمین و دارای درک و مسؤولیت

فبأىء الآء ربكما تكذبان

استفهام در «فبأىء الآء» توییحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 4,6

4- جن ، همانند انسان دارای مسؤولیت و کیفر و پاداش در آخرت

سنفرغ لکم ایہ الثقلان . فبأی ءالآء ربکمما تکذبان

6- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأی ءالآء ربکمما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأی ءالآء ربکمما تکذبان

ص: 20

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 7

7 - جن نیز همانند انسان ، آسیب پذیر از آتش و عوامل مادی

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس فلاتتصران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 5

5 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 38 - 1

1 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر ، در میان جن همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 40 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 42 - 1

1 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

تثنیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 45 - 1

1 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

تثنيه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 47 - 2

ص: 21

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 49 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 51 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 53 - 3

3- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 55 - 3

3- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 56 - 10

10 - جن همانند آدمیان ، دارای غریزه و روابط جنسی

لم يطمثهنّ إانس قبلهم ولا جانّ

برداشت بالا با توجه به این نکته است که اولاً مخاطب آیات، «جن و انس» می باشند و ثانیاً «لم يطمثهنّ.. جان» می رساند که جنیان نیز زمینه روابط جنسی را دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 57 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأىء الآء ربكما تكذبان

ص: 22

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 58 - 4

4 - علاقه و گرایش به زنان زیبا ، امری فطری و اصیل در نهاد بشر و جن

فیهنّ قصرت الطرف .. کأَتهنّ الیاقوت والمرجان

از این که خداوند، به عنوان نویدی بزرگ به خلق، بشارت همسران زیبا و جذاب را می دهد، استفاده می شود که تمایل به آنان، امری طبیعی و اصیل در نهاد انسان و جن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 59 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 61 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 63 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 65 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 67 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 69 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیبگر در میان جن ، همانند آدمیان

ص: 23

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 71 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 73 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 74 - 5

5 - جن همانند آدمیان ، دارای غریزه و روابط جنسی

لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ

برداشت یاد شده، با توجه به دو نکته زیر است: الف) مخاطب آیات شریفه، جن و انس می باشند ب) «لَمْ يَطْمِثْهُنَّ.. و لا جان» می رساند که جنیان نیز برخوردار از زمینه روابط جنسی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 75 - 4

4 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 77 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب‌گر در میان جن، همانند آدمیان

فَبَأَىءَ الْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 5

5- جن، همچون انسان، دارای تکلیف و مورد بازخواست خدا و کیفر و پاداش در قیامت

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مبعوث شدن انسان‌ها در قیامت، بیانگر کیفر و پاداش و حسابرسی آن است.

ص: 24

48- تشبیه به جن زده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 14

14 - مرتد مانند جن زده است که روی زمین بی هدف و سرگردان راه می پیماید.

و نرد علی اعقابنا .. کالذی استهوته الشیطن فی الأرض حیران

49- تفاوت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 39 - 6

6 - تفاوت جنیان در قوت و ضعف

قال عفريت من الجنّ .. وإني عليه لقويّ أمين

از این که تنها یکی از جنیان اعلام آمادگی کرده است، استفاده می شود که همه آنان قادر به انجام چنان کاری نبوده اند.

50- تکامل جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 56 - 7

7 - پرسش خداوند، عالی ترین مرتبه تکامل جن و انس

و ما خلقت .. إلاّ ليعبدون

«لام» در «ليعبدون» برای بیان غایت است. با توجه به این که افعال الهی و اهداف او، گزاف نیست و کمال را به دنبال دارد، مطلب بالا استفاده می شود.

51- تکذیبگری جن کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 1

1 - گروهی از جن ، منکر قیامت و رستاخیزانند .

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

ص: 25

52- تکلیف جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 8

8 - جن ، همانند انسان ، موجودی دارای شعور و اختیار و تکلیف و کیفر است .

لَأْمَلَانَ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 12 - 14، 15

14 - در خدمت سلیمان (ع) بودن گروهی از جنیان ، براساس تکلیف الهی بود .

و من الجنّ من يعمل بين يديه . . . و من يزغ منهم عن امرنا نذقه

از تهدید به عذاب جنیان در خدمت سلیمان(ع)، استفاده می شود که آنان موظف به انجام چنین کاری بوده اند.

15 - جنیان ، موجوداتی مکلف به انجام تکلیف از سوی خداوند

و من الجنّ من يعمل بين يديه . . . و من يزغ منهم عن امرنا نذقه من عذاب السعير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 158 - 8

8 - جن ، موجودی مکلف و مسؤول در برابر عقاید و رفتار خود

و لقد علمت الجنّة إنّهم لمحضرون

احضار شدن جن برای حسابرسی در روز رستاخیز، بیانگر مکلف و مسؤول بودن او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 14

14 - جنیان ، مکلف به تکالیف الهی و مستحق کیفر در صورت کفر و حق ستیزی

و حقّ عليهم القول في أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 6

6- جن ، موجودی دارای شعور ، تکلیف ، مرگ و معاد ، همانند انسان

حَقُّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ

قرار گرفتن «جن» در کنار «انس»، به عنوان امت هایی که برخی از آنان مشمول کیفر حتمی الهی شده اند، می رساند که: اولاً جن مانند انسان دارای شعور و تکلیف است؛ زیرا بدون آن کیفر معنا ندارد و ثانیاً آنان نیز دارای مرگ و معاداند؛ زیرا برای انکار معاد، کیفر شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 13

ص: 26

13- جن ، همانند انسان ، دارای شعور و اراده و تکلیف

و إذ صرفنا إليك نفرًا من الجنّ . . . ولّوا إلى قومهم منذرين

استماع قرآن، ایمان به آن و انذار دیگران، گویای مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 13

13- وجود کیفر کردار برای جن ، همانند آدمیان

قالوا يقومنا . . . ءامنوا به يغفر لكم من ذنوبكم و يجركم من عذاب أليم

از تعبیر «يجركم...»، استفاده می شود که اگر غفران و پناه الهی نباشد، گناه آنان نیز همانند آدمیان دارای کیفری سخت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 56 - 3

3- جن ، موجودی شعورمند و دارای تکلیف ، همچون انسان

و ما خلقت الجنّ و الإنس إلا ليعبدون

از این که «جن» در کنار «انس» قرار گرفته و هدفی همسان برایشان در نظر گرفته شده است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 31 - 2,4

2- جن و انس ، هر دو دارای مسؤولیت و حسابرسی در قیامت

سنفرغ لكم أيّه الثقلان

4- ارجمندی و مرتبت جن و انس ، به عنوان دو موجود شعورمند و مسؤول در نظام جهان

سنفرغ لكم أيّه الثقلان

ممکن است وصف «ثقلان» (دو موجود وزین و گران سنگ) از آن جهت به جن و انس اطلاق شده باشد که در پرتو شعور و مسؤولیتشان، مورد حسابرسی خداوند قرار می گیرند و شایستگی آن را دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 4

4 - جن ، همانند انسان دارای مسؤولیت و کیفر و پاداش در آخرت

سنفرغ لکم ایة الثقلان . فبأی ءالآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 39 - 4

4 - جن نیز همچون آدمیان ، مکلف و مسؤول است .

فیومئذ لایسل عن ذنبه إنس و لاجانّ

ص: 27

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 5

5- جن ، همچون انسان ، دارای تکلیف و مورد بازخواست خدا و کیفر و پاداش در قیامت

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مبعوث شدن انسان ها در قیامت، بیانگر کیفر و پاداش و حسابرسی آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 13 - 8

8- جن ، موجودی مکلف و مسؤول و مورد مجازات الهی در آخرت

وَأَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْهَدَىٰ ءَامَنَّا بِهِ .. فَلَايَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 14 - 2

2- جن ، وظیفه دار ایمان به قرآن و تسلیم در برابر تعالیم آن

وَأَنَا مِّنَ الْمُسْلِمِينَ

53- تمایلات جنسی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 56 - 10

10- جن همانند آدمیان ، دارای غریزه و روابط جنسی

لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ

برداشت بالا با توجه به این نکته است که اولاً مخاطب آیات، «جن و انس» می باشند و ثانیاً «لَمْ يَطْمِثْهُنَّ.. جَانٌّ» می رساند که جنیان نیز

زمینه روابط جنسی را دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - جن همانند آدمیان، دارای غریزه و روابط جنسی

لم یطمثهنّ انس قبلهم ولا جانّ

برداشت یاد شده، با توجه به دو نکته زیر است: الف) مخاطب آیات شریفه، جن و انس می باشند ب) «لم یطمثهنّ.. و لاجانّ» می رساند که جنیان نیز برخوردار از زمینه روابط جنسی اند.

ص: 28

54- نوع عقیده جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 11 - 5

5 - جن پیش از نزول قرآن ، دارای مسلک ها و عقاید گوناگون

کنا طرائق قدداً

«طرائق» (جمع «طریقه») به معنای راه و «قَدَد» (جمع «قَد») به معنای بریده شده است.

55- تولید مثل جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 50 - 27

27- شیاطین و جن ها ، دارای ذریه و زاد و ولدند .

کان من الجنّ . . . أفْتَتَّخِذُونَهُ وَ ذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي

56- تهمت جن زدگی به نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 9

9- قوم نوح ، آن حضرت را به جنون و آسیب دیدگی از سوی جن متهم می کردند .

وقالوا مجنون و ازدجر

مفسران، عبارت «و ازدجر» را به معنای «ازدجره الجنّ» (جن ایشان را آزار رسانده است) گرفته اند.

57- جسمانیت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 15 - 2

2- جن ، موجودی جسمانی است .

وخلق الجنّ من مارج من نار

ص: 29

58- جن از آتش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 27 - 1,6,7,8

1- خداوند ، جنیان را از آتش دارای باد های سوزان آفرید .

و الجنّ خلقنه من قبل من نار السموم

«سموم» در لغت به معنای باد سوزان است.

6- خلقت جن از آتش ، از آیات خداوند است .

و الجنّ خلقنه من قبل من نار السموم

7- « عن النبي (صلى الله عليه و آله) قال : . . . هذه النار جزء من سبعين جزءاً من نار السموم التي خلق منها الجنّ و تلا هذه الآية : « و

الجنّ خلقناه من قبل من نار السموم » ؛

از رسول اکرم(صلى الله عليه و آله) روایت شده است که فرمود: این آتش (دنیا در حرارت و تأثیر) یک هفتادم از آتش سمومی است که جن از آن آفریده شده است و [رسول خدا(صلى الله عليه و آله)] این آیه را تلاوت فرمود: و الجنّ خلقناه من قبل من نار السموم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 15 - 3, 1

1 - جن ، آفریده شده به اراده الهی ، از شعله های خالص و بدون دود آتش

و خلق الجنّ من مارج من نار

«مارج»، به معنای آتش خالص بدون دود است (قاموس المحيط).

3 - آفرینش انسان و جن ، دو موجود شعورمند ، از دو عنصر کاملاً متفاوت (خاک و آتش) ، نمود قدرت خداوند

خلق الإنسن من . . . و خلق الجنّ من مارج من نار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 16 - 1,2,3

1 - جلوه های ربوبیت الهی در آفرینش انسان از « خاک » و جن از « آتش » ، غیر قابل انکار و تکذیب ناپذیر است .

خلق الإنسن . . . و خلق الجنّ . . . فبأیّ ءالآء ربّکما تکذّبان

2 - تبدیل گلی خشکیده به موجودی چون « انسان » و شعله آتش به موجود زنده ای چون « جن » ، نمود ربوبیت یگانه خداوند

خلق الإنسن من صلصل کالفخار . . فبأیّ ءالآء ربّکما تکذّبان

3 - پیدایش خصلت های ویژه انسانی از مستی خاک و پیدایش موجود زنده دارای درک و شعور مندی چون جن از شعله آتش ، نعمت هایی شایان تأمل و قدرشناسی *

خلق الإنسن من صلصل . . فبأیّ ءالآء ربّکما تکذّبان

59- جن اغواگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 30

4- گروهی از جنیان ، همانند گروهی از انسان ها ، موجوداتی اغواگر و گمراه کننده اند .

أضلاًنا من الجنّ و الإنس

60- جن بعد از نزول قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 11 - 6, 2

2- دو دسته شدن جن ، پس از نزول قرآن : برخی صالح و نیک کردار و برخی غیر آنان

و أنا منّا الصّالحون و منّا دون ذلک

6- مؤمنان جن ، پس از نزول قرآن و ایمان آوردن به آن ، به چند فرقه مذهبی تقسیم شده و به مسلک های گوناگون روی آوردند .

کتّا طرائق قدداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 14 - 1

1- دو دسته شدن جن ، پس از نزول قرآن : مسلمان هدایت یافته و کافران ظالم و منحرف از مسیر حق

و أنا لما سمعنا الهدى ءامنا به . . . و أنا منّا المسلمون و منّا القسطنون

«قَسْطٌ» (مصدر «قاسطون»)، به معنای جور است. (مقایس اللغه)

61- جن پرستی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 41 - 6, 7

6- گواهی ملائکه در قیامت ، به این که مشرکان جن پرست بوده اند .

و یوم یحشرهم . . . یقول للملائکه . . . قالوا . . . بل كانوا یعبدون الجنّ

7- اخبار ملائکه در قیامت به این که بیشتر مشرکان ، به جن ایمان داشته اند .

و یوم یحشرهم . . . یقول للملئکه أهؤلاء إیتکم کانوا یعبدون . قالوا ... بل کانوا

62- جن در حکومت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 31

2- قدرت جنیان در خدمت حکومت سلیمان و قوای سرکش آنان تحت تسلّت وی

قال عفريت من الجنّ انا اتيك به

واژه «عفريت» به معنای بد ذات و شرور است که مستلزم طغیان و سرکشی است. گاهی نیز به معنای قهرمان به کار می رود. برداشت یاد شده بر پایه معنای اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 37 - 5

5- شیاطین جنی ، در خدمت آبادانی قلمرو حکومت سلیمان (ع) بودند .

والشيطين كلّ بناء و غواص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 38 - 1، 2

1- اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطین جنی در حکومت سلیمان

و اءاخرين مقرنين في الأصفاد

«مقرنين» اسم مفعول از «قرنه» (آن را قرین و نزدیک دیگری ساخت) و به معنای گروه به هم بسته شده است. «صَفَدَ» (مفرد «أصفاد») نیز به معنای قید و بند است.

2- اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطین فسادانگیز و اخلال گر جنی ، جلوه ای از اقتدار حکومت ممتاز سلیمان (ع)

و اءاخرين مقرنين في الأصفاد

اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطین در حکومت سلیمان(ع) - در مقابل گروه دیگری که به خدمت گزاری مشغول بودند - می تواند گویای این حقیقت باشد که این دسته اگر آزاد گذاشته می شدند، در حکومت سلیمان(ع) اخلال و فساد ایجاد می کردند.

63- جن در زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 32 - 3

3- زمین ، قرارگاه اصلی جن *

و من لا یجب داعی اللّٰه فلیس بمعجز فی الأرض

تصریح به «فی الأرض» می تواند اشاره به مطلب بالا داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 10 - 3

3 - جنیان ، همانند انسان در زمین سکونت دارند .

و الأرض وضعها للأنام

ص: 32

در صورتی که «انام» به معنای جن و انس باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

64- جن در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 39 - 3

3 - حضور جن همچون آدمیان ، در صحنه قیامت برای حسابرسی و کیفر و پاداش

فیومئذ لایسل عن ذنبه انس و لاجانّ

65- جن زدگی مرتد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 14

14 - مرتد مانند جن زده است که روی زمین بی هدف و سرگردان راه می پیماید.

و نرد علی اعقابنا .. کالذی استهوته الشیطن فی الأرض حیران

66- جن عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 8

8- وجود افرادی گنه کار و عصیانگر ، در میان جنیان

یغفر لکم من ذنوبکم

67- جن قبل از نزول قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 3 - 6

6 - جنیان ، پیش از نزول قرآن و بعثت پیامبر اسلام ، معتقد به شرک و وجود همسر و فرزند برای خداوند

و أنّه تعلی جدّ ربّنا ما اتّخذ صحبه و لا ولدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 3

ص: 33

3 - جن ، پیش از نزول قرآن ، از دروغ و ساختگی بودن شرک ، همسرگزینی و فرزندداری خداوند آگاه نبودند .

إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا . . . وَأَنَا ظَنَنَّا أَن لَّنْ نَقُولَ الْإِنسَ وَالْجِنَّ عَلَى اللَّهِ كَذ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 9 - 1, 2

1 - در کمین نشستن جن در آسمان برای استراق سمع ، پیش از نزول قرآن

وَأَنَا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقْعَدًا لِّلسَّمْعِ

2 - آگاهی و دسترسی جن از اطلاعات و اخبار موجود در آسمان ، پیش از نزول قرآن

وَأَنَا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقْعَدًا لِّلسَّمْعِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 11 - 1, 5

1 - دو دسته بودن جنیان ، پیش از نزول قرآن : 1- افراد خوش طینت و متمایل به خیر و صلاح ; 2- افراد بدسرشت و متمایل به شرّ و فساد

وَأَنَا مِّنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ

درباره این که آیه شریفه، بازگو کننده وضعیت جن پیش از نزول قرآن و استماع آنان است و یا پس از آن، میان مفسران اختلاف هست. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است. بنابراین احتمال، مقصود از صلاح، صلاح در ایمان و تقوا نیست؛ بلکه مراد صلاح از لحاظ طینت و تمایل به خیر و صلاح است.

5 - جن پیش از نزول قرآن ، دارای مسلک ها و عقاید گوناگون

كُنَّا طَرَائِقَ قَدَدًا

«طرائق» (جمع «طریقه») به معنای راه و «قَدَد» (جمع «قَد») به معنای بریده شده است.

68- جن کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 14

14 - جنیان ، مکلف به تکالیف الهی و مستحق کیفر در صورت کفر و حق ستیزی

و حقّ علیهم القول فی أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس

69- جن گناهکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 8

ص: 34

8- وجود افرادی گنه کار و عصیانگر ، در میان جنیان

یغفر لکم من ذنوبکم

70- جن منذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 30 - 2

2- جنیان اندازگر ، پیام آور نزول کتابی آسمانی پس از تورات ، برای قوم خویش

وَلَوْا .. منذرين . قالوا یقومنا اِنَّا سمعنا کتباً اُنزل من بعد موسی

71- جن و عبادت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 6

6 - ازدحام جن در اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای مشاهده عبادت و نماز آن حضرت

کادوا یکنونون علیه لبدًا

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که ضمائر «کادوا یکنونون» به جن بازگردد.

72- جن و نماز محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 6

6 - ازدحام جن در اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای مشاهده عبادت و نماز آن حضرت

کادوا یکنونون علیه لبدًا

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که ضمائر «کادوا یکنونون» به جن بازگردد.

73- جنس جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 27 - 5

5- جن ، موجودی مادی است .

والجانّ خلقنه من قبل من نار السموم

ص: 35

74- جنسیت در جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 7

7 - جن ، متشکل از مردان و زنان

استمع نفر من الجنّ

برداشت یاد شده، با توجه به معنای «نفر» (گروهی از مردان متشکل از سه تا ده نفر) می باشد؛ زیرا لازمه وجود مردان در هر دسته و نوعی از موجودات، وجود زنان در میان آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 6 - 8

8 - جن ، موجودی متشکل از دو جنس مرد و زن

کان رجال من الإنس یعودون برجال من الجنّ

75- جنیان حق ناپذیر در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 15 - 4

4 - ظالمان و حق ناپذیران جن ، همچون انسان ها ، به عذاب دوزخ گرفتار خواهند شد .

و أمّا القسطنون فکانوا لجهنّم حطبًا

76- جنیان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 5,6,14

5 - وعده خداوند به انباشتن دوزخ از مجرمان جنّی و انسی ، وعده ای حق و تخلف ناپذیر است .

ولکن حقّ القول منّی لأملأّ جهنّم من الجنّ و الناس أجمعین

6 - سوگند خداوند به انباشتن جهنم از مجرمان جنّی و انسی

ولكن حقّ القول منّي لأملأنّ جهنّم من الجنّة والناس

لام در «لأملأنّ» برای قسم است و حکایت از آن دارد که «القول» در فراز قبلی، سوگند است.

14 - همه مجرمان جنّی و انسی ، در جهنم گرد می آیند .

ص: 36

لَأْمَلَانَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

قید «أجمعین» به قرینه این که کسانی وجود دارند که به جهنم نخواهد رفت، عموم افرادی نیست، بلکه مفید عموم در نوع است. لازم به ذکر است که «ال» در «الجنّة» و «الناس» عهد بوده و اشاره به افرادی خاص - که همانا مجرمان اند - دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 1

1 - جهنم ، فرجام بسیاری از انسان ها و جنیان

و لقد ذرأنا لجهنم كثيراً من الجن والإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 119 - 8, 10

7- خداوند ، دوزخ را از جنیان و انسان ها پر خواهد کرد .

لَأْمَلَانَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

8- پر کردن جهنم از انسان ها و جنیان ، حقیقتی که خداوند از پیش بیان داشته بود .

تمت کلمه ربک لأْمَلَانَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

«تمت»؛ یعنی، به طور کامل و بدون هیچ نقصی تحقق یافت. مفسران برآنند که مقصود از «کلمه ربک» - که با جمله «لَأْمَلَانَّ...» تفسیر شده است - همان سخنی است که خداوند در داستان آدم و ابلیس فرمود: «فالحق والحق أقول. لأْمَلَانَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمَنْ تَبَعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ»؛ حق این است - و من جز حق نمی گویم - که جهنم را از تو و از همه کسانی که از تو پیروی می کنند پر خواهم کرد. سوره ص، آیه 84 و 85».

10- دوزخی شدن جن و انس به سبب اختلاف در دین ، گواه راستی و درستی سخن خداوند (جهنم را از جن و انس پر خواهم کرد) است .

و لایزالون مختلفین . . . و تمت کلمه ربک لأْمَلَانَّ جَهَنَّمَ

سخن از تحقق یافتن فرموده خداوند (تمت کلمه ربک . . .) پس از بیان اختلافهای مردم و پوشیده شدن حق بر آنان، گویای این نکته است که: همان اختلافها - که مخفی ماندن حق را در پی داشت - موجب دوزخی شدن انسانها و جنیان شده و حقانیت کلمه خدا (لَأْمَلَانَّ...) را به طور کامل محقق ساخت.

77- جنیان در دوران مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 2 - 4

4- ایمان گروهی از جن به قرآن، در مرحله آغازین نزول

إِنَّا سَمِعْنَا قِرَاءَٰنَكَ عَجْبًا . يَهْدِي إِلَى الرِّشْدِ فَامْتًّا بِهِ

ص: 37

78- جنیان زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 7

7 - جن ، متشکل از مردان و زنان

استمع نفر من الجنّ

برداشت یاد شده، با توجه به معنای «نفر» (گروهی از مردان متشکل از سه تا ده نفر) می باشد؛ زیرا لازمه وجود مردان در هر دسته و نوعی از موجودات، وجود زنان در میان آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 6 - 8

8 - جن ، موجودی متشکل از دو جنس مرد و زن

کان رجال من الإنس یعوذون برجال من الجنّ

79- جنیان صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 11 - 1,2,3

1 - دو دسته بودن جنیان ، پیش از نزول قرآن : 1- افراد خوش طینت و متمایل به خیر و صلاح ؛ 2- افراد بدسرشت و متمایل به شرّ و فساد

و أنّا ممّا الصّالحون و ممّا دون ذلک

درباره این که آیه شریفه، بازگو کننده وضعیت جن پیش از نزول قرآن و استماع آنان است و یا پس از آن، میان مفسران اختلاف هست. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است. بنابراین احتمال، مقصود از صلاح، صلاح در ایمان و تقوا نیست؛ بلکه مراد صلاح از لحاظ طینت و تمایل به خیر و صلاح است.

2- دو دسته شدن جن ، پس از نزول قرآن : برخی صالح و نیک کردار و برخی غیر آنان

و أنّا ممّا الصّالحون و ممّا دون ذلک

3- از دیدگاه مؤمنان جن ، برخی از آنان صالح و نیک کردار کامل اند و برخی دیگر ضعیف و در رتبه پایین تر از صالحان قرار دارند .

وَأَنَا مِّنَ الصَّالِحِينَ وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که «دون» به معنای «تحت» باشد.

80- جنیان ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 38

1 - دو دسته شدن جن ، پس از نزول قرآن : مسلمان هدایت یافته و کافران ظالم و منحرف از مسیر حق

وَأَنَا مِمَّا سَمِعْنَا الْهَدَىٰ ءَامَنَّا بِهِ .. وَأَنَا مِمَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِمَّا الْقَاسِطُونَ

«قَسَطٌ» (مصدر «قاسطون»)، به معنای جور است. (مقایس اللغه)

81- جنیان ظالم در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - ظالمان و حق ناپذیران جن ، همچون انسان ها ، به عذاب دوزخ گرفتار خواهند شد .

وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا

82- جنیان غیر صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - دو دسته بودن جنیان ، پیش از نزول قرآن : 1- افراد خوش طینت و متمایل به خیر و صلاح ; 2- افراد بدسرشت و متمایل به شرّ و فساد

وَأَنَا مِمَّا الصَّالِحِينَ وَمِمَّا دُونَ ذَلِكَ

درباره این که آیه شریفه، بازگو کننده وضعیت جن پیش از نزول قرآن و استماع آنان است و یا پس از آن، میان مفسران اختلاف هست. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است. بنابراین احتمال، مقصود از صلاح، صلاح در ایمان و تقوا نیست؛ بلکه مراد صلاح از لحاظ طینت و تمایل به خیر و صلاح است.

2- دو دسته شدن جن ، پس از نزول قرآن : برخی صالح و نیک کردار و برخی غیر آنان

وَأَنَا مِمَّا الصَّالِحِينَ وَمِمَّا دُونَ ذَلِكَ

3 - از دیدگاه مؤمنان جن ، برخی از آنان صالح و نیک کردار کامل اند و برخی دیگر ضعیف و در رتبه پایین تر از صالحان قرار دارند .

وَأَنَا مِمَّا الصَّالِحِينَ وَمِمَّا دُونَ ذَلِكَ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که «دون» به معنای «تحت» باشد.

83- جنیان کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 39

18 - رحمن - 55 - 13 - 5

5- وجود عناصری کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

در صورتی که آیه شریفه خطاب به جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 6

6- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 5

5- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 38 - 1

1- وجود عناصر کافر و تکذیب گر ، در میان جن همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 40 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 42 - 1

1 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

تثنیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

ص: 40

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 45 - 1

1 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

تثنیه آمدن «کما» و «تکذبان»، به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 47 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 49 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 51 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 53 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 55 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 57 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

ص: 41

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 59 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 61 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 63 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 65 - 3

3- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 67 - 3

3- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 69 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیبگر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 71 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیبگر در میان جن ، همانند آدمیان

ص: 42

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 73 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 75 - 4

4 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 77 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 14 - 1

1 - دو دسته شدن جن ، پس از نزول قرآن : مسلمان هدایت یافته و کافران ظالم و منحرف از مسیر حق

وَأَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْهَدَىٰ ءَامَنَّا بِهِ .. وَأَنَا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ

«قَسَطٌ» (مصدر «قاسطون»)، به معنای جور است. (مقایس اللغه)

84- جنیان گناهکار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 39 - 1

1 - گناهکاران جن و انس در صحنه قیامت ، دارای وضعیتی معلوم و بی نیاز از محاکمه و سؤال

فیومئذ لایسئل عن ذنبه انس و لاجانّ

85- جنیان مرد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 43

19 - جن - 72 - 1 - 7

7 - جن ، متشکل از مردان و زنان

استمع نفر من الجنّ

برداشت یاد شده، با توجه به معنای «نفر» (گروهی از مردان متشکل از سه تا ده نفر) می باشد؛ زیرا لازمه وجود مردان در هر دسته و نوعی از موجودات، وجود زنان در میان آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 6 - 8

8 - جن ، موجودی متشکل از دو جنس مرد و زن

كان رجال من الإنس يعوذون برجال من الجنّ

86- جنیان مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 14 - 1

1 - دو دسته شدن جن ، پس از نزول قرآن : مسلمان هدایت یافته و کافران ظالم و منحرف از مسیر حق

وَأَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْهَدَىٰ ءَامَنَّا بِهِ . . . وَأَنَا مِّنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ

(قَسِطٌ) (مصدر «قاسطون»)، به معنای جور است. (مقایس اللغه)

87- جنیان مکذب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 5

5 - وجود عناصری کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذَّبَانِ

در صورتی که آیه شریفه خطاب به جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 6

6 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 44

18 - رحمن - 55 - 34 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 5

5 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 38 - 1

1 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر ، در میان جن همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 40 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 42 - 1

1 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

تشبه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

تثنیه آمدن «کما» و «تکذبان»، به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

ص: 45

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 49 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأئىء الاء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 51 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأئىء الاء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 53 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأئىء الاء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 55 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأئىء الاء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 57 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأئىء الاء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 59 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 61 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

ص: 46

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 63 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 65 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 67 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 69 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیبگر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 71 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 73 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 75 - 4

4 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

ص: 47

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 77 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأىء الآء ربكما تكذبان

88- جنیان و شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 3

3 - جن ، پیش از نزول قرآن ، از دروغ و ساختگی بودن شرک ، همسرگزینی و فرزندداری خداوند آگاه نبودند .

إنا سمعنا قرءاناً عجباً . . . و أنا ظننا أن لن نقول الإنس و الجنّ على الله كذ

89- جهل جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 3

3 - جن ، پیش از نزول قرآن ، از دروغ و ساختگی بودن شرک ، همسرگزینی و فرزندداری خداوند آگاه نبودند .

إنا سمعنا قرءاناً عجباً . . . و أنا ظننا أن لن نقول الإنس و الجنّ على الله كذ

90- حتمیت عذاب جن کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 3

3- گروه های بسیاری از کافران جن و انس ، محکوم به عذاب حتمی الهی در گذشته تاریخ

حقّ عليهم القول فى أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس

91- حسابرسی اخروی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- آگاهی جن به احضار شدن شان برای حسابرسی اعمالشان در روز رستاخیز

ص: 48

و لقد علمت الجنة إنيهم لمحضرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 31 - 2

2- جن و انس ، هر دو دارای مسؤولیت و حسابرسی در قیامت

سنفرغ لكم آیه الثقلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 5

5- ربوبیت الهی در حق جن و انس ، مستلزم برپا داشتن نظام حسابرسی اعمال برای آنان

سنفرغ لكم آیه الثقلان . فبأیء الآء ربكما تكذبان

ارتباط «ربكما» با محتوای آیه قبل، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 33 - 2

2- جنیان چونان آدمیان ، مشمول محاسبه الهی و قوانین عام خداوند در سرای واپسین

یمعشر الجنّ و الإنس إن استطعتم .. لاتتفدون

از ذکر «جنّ» و تقدیم آن بر «انس»، می توان استفاده کرد که نباید گمان برد که جنیان، به واسطه داشتن اجرام لطیف، قدرت بر فرار از محاکمه و عقاب الهی دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 39 - 3

3- حضور جن همچون آدمیان ، در صحنه قیامت برای حسابرسی و کیفر و پاداش

فیومئذ لایسل عن ذنبه إنس و لاجانّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 158 - 5

5 - آگاهی جن به احضار شدن شان برای حسابرسی اعمالشان در روز رستاخیز

و لقد علمت الجنة انهم لمحضرون

ص: 49

93- حشر جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 29 - 5

5 - جنیان نیز همانند انسان ها ، در قیامت محشور خواهند شد . *

رَبَّنَا أَرْنَا الَّذِينَ ضَلَّوْنَا مِنَ الْجَنِّ وَالْإِنْسِ

دوزخیان از خداوند درخواست می کنند که رهبران گمراه کننده جنّی و انسی خویش را به آنان بنمایاند، از این مطلب، برداشت یاد شده را می توان به دست آورد.

94- حقیقت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 4 - 4

4 - جن ، دارای عقل و در معرض سفاهت و کم خردی

و أنّه كان يقول سفیهنا علی اللّٰه شططًا

95- حیات جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 12

12 - جنیان نیز همانند انسان ها دارای زندگی ، مرگ و نابودی اند .

فی أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس

96- خدانشناسی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 3

3- اعتقاد جنیان قبل از رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به وجود خداوند

أجيبوا داعي الله

در عبارت «أجيبوا داعي الله» اصل وجود خداوند در نظر جنیان، یقینی تلقی شده و از آنان خواسته شده است تا به پیامبری که به سوی خداوند دعوت می کند، ایمان آورند.

ص: 50

97- خطر شیاطین جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 3

3 - خطر وسوسه گران جن و انس ، بزرگ و سزاوار چاره اندیشی است .

من الجنّه و الناس

98- خطر وسوسه جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 5,9

5 - پناه بردن به خداوند از خطر وسوسه جن و انس ، توصیه ای الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل أعوذ . . من الجنّه و الناس

9 - وسوسه جنیان برای انسان ها ، خطرناک تر از وسوسه هم نوعان شان است .

من الجنّه و الناس

تقدیم «الجنّه»، به جهت یکنواخت شدن آخر آیه های این سوره و یا ناظر به افزون تر بودن خطر وسوسه جنیان است. برداشت یاد شده، ناظر به احتمال دوم است.

99- خفای جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 27 - 2

2- جن ، موجودی مستور و پوشیده از دیده انسانها

و الجانّ خلقنه من قبل من نار السموم

برداشت فوق، مبتنی بر این است که احتمالاً وجه تسمیه «جن» به این اسم، با توجه به معنای لغوی آن باشد که به معنای مستور بودن از حواس است.

100- خلقت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 27 - 6

6- خلقت جن از آتش ، از آیات خداوند است .

والبجان خلقته من قبل من نار السموم

ص: 51

101- دشمنی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 26

26- جن ها ، بر كينه توزی با آدمیان ، توانا هستند .

كان من الجنّ . . . و هم لكم عدوّ

شیطان كه با آدمیان عداوت میورزد، از طائفه جن است (كان من الجنّ) بنابراین، جنیان، بر انجام کارهای خصمانه نسبت به آدمیان، توان مندند.

102- دعوت از جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 2

2- فراخوانی همه مخاطبان قرآن (جن و انس) به آزمودن اعجاز قرآن

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ علی أن یأتوا بمثل

103- دعوتهای جن مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 1

1- دعوت جنیان ایمان آورده به قرآن ، از قوم خود برای گرویدن به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یقومنا أجبوا داعی الله

مراد از «داعی الله» پیامبر (صلی الله علیه و آله) است كه مردم را به سوی خدا دعوت می كند.

104- دیگ سازی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 13 - 7,8

7- جَنِّيَان ، طبق خواست سلیمان (ع) ، برای او کاسه های بزرگی به اندازه حوض می ساختند .

یعملون له ما یشاء من . . . و جفان کالجواب

«جفان» جمع «جفنه» است و آن به معنای ظرف غذا می باشد. «جواب» جمع «جابیه» و به معنای جمع کننده و دربردارنده

ص: 52

است (مفردات راغب). گفتنی است که «جواب» به معنای حوض هم آمده است (لسان العرب).

8- ساخته شدن دیگ های بزرگ ثابت و غیر منقول، به وسیله جنیان برای سلیمان (ع)

يعملون له ما يشاء من . . . و قدور راسيت

105- دین جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 30 - 6

6- شریعت موسی، برای جن و انس و مشترک میان آنان

قالوا يقومنا إنا سمعنا كِتَابًا نُزِّلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى

از سخنان اندازگران جن، استفاده می شود که آنان قبل از قرآن، به موسی (ع) و کتاب آسمانی او ایمان داشته اند.

106- ذلت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 9

9- جنیان، از شعور و درایت و احساس عزت و ذلت برخوردارند.

فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

107- رد خویشاوندی جن با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 158 - 6

6- میان خدا و جن، نسبت خویشاوندی و یا ارتباط ویژه ای (چون شریک بودن) وجود ندارد.

و جعلوا بينه وبين الجنّة نسباً ولقد علمت الجنّة إنّهم لمحضرون

یادآوری آگاهی جن از احضارشان در روز رستاخیز - که در پاسخ به ادعای وجود پیوند خویشاوندی و یا شریک بودن جن با خدا مطرح گردیده - بیانگر دو نکته است: 1- منتفی بودن ارتباط خویشاوندی و شریک نبودن جن با خدا؛ زیرا اگر جن شریک خدا بود و ارتباط خویشاوندی با او می داشت، برای حسابرسی احضار نمی شد. 2- تأثیر نداشتن این ارتباط در سرنوشت بندگان (بر فرض وجود چنین

ارتباطی).

ص: 53

108- روابط اجتماعی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 8

8- جنیان ، دارای زندگی اجتماعی و روابط جمعی

نفرًا من الجنّ .. ولّوا إلى قومهم منذرين

تعبیر «قومهم» بیانگر مطلب بالا است.

109- روابط با جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 10

10- امکان ارتباط ، اتفاق نظر ، همکاری و تعاون میان انسان و جن

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ علی أن یأتوا بمثل

از اینکه خداوند فرمود: «اگر جن و انس دست به دست هم دهند، باز نمی توانند مثل قرآن بیاورند» استفاده می شود که امکان ارتباط و تعاون میان آنان وجود دارد و اگر نه، تحدی لغو بود.

110- زمینه ایمان جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 12

12- جنیان ، نیازمند تشویق و تهدید ، برای گرایش یافتن به ایمان

أجیبوا .. ءامنوا ... یغفر لکم ... و یجرکم من عذاب ألیم

منطوق «یجرکم ..» تشویق و مفهوم آن بیانگر تهدید است؛ یعنی، اگر ایمان نیاورید، پناه داده نمی شوید و به عذاب دردناک گرفتار خواهید شد.

111- زمینه خدانشناسی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- نزول قرآن، موجب معرفت جن نسبت به جایگاه خداوند در جهان هستی و شناخت موقعیت ضعیف و پوچ خود

وَأَنَا ظَنُّنَا أَنْ لَنْ نَعِجْزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَلَنْ نَعِجْزَهُ هَرَبًا

ص: 54

112- زمینه خودشناسی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 12 - 3

3- نزول قرآن، موجب معرفت جن نسبت به جایگاه خداوند در جهان هستی و شناخت موقعیت ضعیف و پوچ خود

وَأَنَا ظَنُّنَا أَنْ لَنْ نَعْجِزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَلَنْ نَعْجِزَهُ هَرَبًا

113- زمینه صلاح جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 11 - 4

4- راه یابی صلاح و فساد و خیر و شر در میان جن

وَأَنَا مَنَا الصَّالِحُونَ وَمَنَا دُونَ ذَلِكَ

114- زمینه فساد جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 11 - 4

4- راه یابی صلاح و فساد و خیر و شر در میان جن

وَأَنَا مَنَا الصَّالِحُونَ وَمَنَا دُونَ ذَلِكَ

115- زمینه گمراهی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 11

11- جنیان، همانند آدمیان، گرفتار گمراهی و گناه و نیازمند هدایت گران و بیم دهندگان

وَلَوْ أَلِيَ قَوْمَهُمْ مَنْذَرِينَ

«منذرين»، در جایی معنا دارد که گناه و انحرافی وجود داشته و یا زمینه آن فراهم باشد.

116- زمینه گناه جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 11

11- جنیان ، همانند آدمیان ، گرفتار گمراهی و گناه و نیازمند هدایت گران و بیم دهندگان

ولّوا إلى قومهم منذرين

«منذرين»، در جایی معنا دارد که گناه و انحرافی وجود داشته و یا زمینه آن فراهم باشد.

117- زندگی اجتماعی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 13

13 - جنیان نیز همانند آدمیان ، دارای زندگی اجتماعی اند .

فی أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 7

7- جنیان ، موجوداتی دارای زندگی اجتماعی و گروهی

فی أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 8

8- جنیان ، دارای زندگی اجتماعی و روابط جمعی

نفرًا من الجنّ . . . ولّوا إلى قومهم منذرين

تعبیر «قومهم» بیانگر مطلب بالا است.

118- زیابطبی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 58 - 4

4 - علاقه و گرایش به زنان زیبا، امری فطری و اصیل در نهاد بشر و جن

فیهنّ قصرت الطرف .. کأئهنّ الیاقوت والمرجان

از این که خداوند، به عنوان نویدی بزرگ به خلق، بشارت همسران زیبا و جذاب را می دهد، استفاده می شود که تمایل به آنان، امری طبیعی و اصیل در نهاد انسان و جن است.

ص: 56

119- ساختمان سازی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 37 - 2,3

2- شیاطین جنی، به فرمان سلیمان (ع) به ساختمان سازی و غواصی می پرداختند.

و الشیاطین کلّ بناء و غواص

3- وجود تخصص ساختمان سازی و غواصی در میان شیاطین جنی

و الشیاطین کلّ بناء و غواص

آمدن صیغه های «بناء» و «غواص» بر وزن صیغه مبالغه - که بر حرفه و صنعت بودن بنایی و غواصی دلالت می کند - گویای این نکته است که این دو کار، به صورت فن و تخصص میان شیاطین رواج داشت.

120- سرزنش جنیان کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 3

3- سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس، از سوی خداوند به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأیء الآء ربکما تکذبان

استفهام در «فبأیء» توییخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 16 - 5

5- سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند، به خاطر نیندیشیدن آنان در اهمیت آفرینش خود از خاک و آتش

خلق الإنسن من صلصل . . . فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 18 - 3

3- توییح کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی ، متجلی در طلوع و غروب خورشید

فبأیء الاء ربکما تکذبان

تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 21 - 4

ص: 57

4 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خدا، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

استفهام در «فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا» توییحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 23 - 4

4 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خدا، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت فراگیر الهی

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

استفهام در «فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا» توییحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 25 - 5

5 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

تشبیه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 28 - 5

5 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

تشبیه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 30 - 1

1 - توییح کافران و تکذیب گران جن و انس، به خاطر نادیده گرفتن قدرت و لطف الهی در تأمین نیاز های خلق

یسله . . . کلّ یوم هو فی شأن . فبأیّء الآء ربکما تکذّبان

خداوند در آیه قبل، فقر ذاتی و نیازمندی موجودات و فیاضیت و نیاز برآوری خویش را به آدمیان یادآور شده و در این آیه غافلان و کافران را مورد سرزنش قرار داده که چرا این حقیقت را در هستی نادیده می گیرند. تشبیه آمدن «کما» و «تکذّبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 1

1 - سرزنش شدن تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند، به خاطر بی توجهی آنان به موضوع حسابرسی اعمال خلق در قیامت و کیفر و پاداش الهی در آن

سنفرغ لکم ایّه الثقلان . فبأیّء الآء ربکما تکذّبان

ص: 58

استفهام در «فبأىء الآء» توییخی است و تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 1

1 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، بر بی توجهی آنان نسبت به قدرت مطلق الهی و عجز و ناتوانی خویش

إن استطعتم . . . لا تنفدون إلاّ بسلطن . فبأىء الآء ربکما تکذبان

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل ، از استفهام توییخی در «فبأىء . . .» مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأىء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 38 - 2

2 - توییخ شدن کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر بی اعتنایی به نعمت های الهی و غفلت از قدرت قاهر او بر نظام جهان

فإذا انشقت السماء . . . فبأىء الآء ربکما تکذبان

عبارت «انشقت السماء . . .» نشانگر قدرت قاهر خداوند بر جهان است و از این که پس از تذکر قدرت، تکذیب گران را به محاکمه نشانده، مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 40 - 1

1 - سرزنش شدن کافران جن و انس به خاطر تکذیب نعمت های خداوند و نادیده گرفتن فرجام گناه کاران

فیومئذ لا یسل عن ذنبه . . . فبأىء الآء ربکما تکذبان

تشبیه آمدن «کما» و «تکذِّبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 42 - 2

2- توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده انگاشتن فرجام فصاحت بار و ذلیلانه مجرمان

يعرف المجرمون . . . فبأىء آلاء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 59

18 - رحمن - 55 - 45 - 2

2- توییح کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر بی توجهی و نادیده انگاشتن نعمت های خداوند

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 47 - 3

3- توییح کافران و تکذیب گران جن و انس به خاطر نیندیشیدن به نعمت بهشت ، بیم نداشتن از مقام پروردگار و تکذیب نعمت های او

ولمن خاف مقام ربّه جنتان . فبأیء الآء ربکما تکذبان

لحن توییحی آیه شریفه و تقابل تکذیب گران با بیم دارندگان از مقام پروردگار، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 49 - 3

3- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 51 - 3

3- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خدا ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فیهما عینان تجریان . فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 53 - 4

4- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 55 - 4

4 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

متکین علی . . . فبأیء الاء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 57 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها

فبأیء الاء ربکما تکذبان

ص: 60

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 59 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 61 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 63 - 3

3 - توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی و محروم ساختن خویش از آن

وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ . فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 65 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 67 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت الهی

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 69 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیبگران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فبأیّءالآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 71 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیبگران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

ص: 61

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 73 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 75 - 3

3 - توبیخ شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت پروردگار

خویش

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 77 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ

121- سفاقت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 4 - 4

4 - جن ، دارای عقل و در معرض سفاقت و کم خردی

و أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهَنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا

122- سفاقت جنیان مشرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اعتراف ایمان آورندگان از جن ، به سفاقت و کم خردی مشرکانشان

وأنه كان يقول سفيها على الله شططاً

ص: 62

123- شعور جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 9

9- جن ، همانند انسان موجودی شعورمند است .

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ علی أن یأتوا بمثل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 14

14- « جن » ، موجودی دارای شعور و اختیار است .

کان من الجنّ ففسق عن أمر ربّه

تمرد و سرپیچی، نشانه انتخاب گری است و حق انتخاب گری، به موجودی قابل اعطا است که از قدرت تشخیص برخوردار باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 12 - 19

19 - جنّیان ، موجوداتی با شعور و فهم و توانمند بر انجام کارها

و من الجنّ من یعمل بین یدیه یاذن ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 13 - 9

9- جنّیان ، موجوداتی با شعور و توانمند بر انجام کارهای بزرگ

و من الجنّ من یعمل بین یدیه . . . یعملون له ما یشاء من محریب و تمثیل و جفان کال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 9

9- جنیان ، از شعور و درایت و احساس عزت و ذلت برخوردارند .

فَلَمَّا خُرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 6

6- جن ، موجودی دارای شعور ، تکلیف ، مرگ و معاد ، همانند انسان

حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ

قرار گرفتن «جن» در کنار «انس»، به عنوان امت هایی که برخی از آنان مشمول کیفر حتمی الهی شده اند، می رساند که: اولاً جن مانند انسان دارای شعور و تکلیف است؛ زیرا بدون آن کیفر معنا ندارد و ثانياً آنان نیز دارای مرگ و معاداند؛ زیرا برای انکار معاد، کیفر شده اند.

ص: 63

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 13

13- جن ، همانند انسان ، دارای شعور و اراده و تکلیف

و إذ صرفنا إليك نفرًا من الجنّ . . . ولّوا إلى قومهم منذرين

استماع قرآن، ایمان به آن و انداز دیگران، گویای مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 56 - 3

3 - جن ، موجودی شعورمند و دارای تکلیف ، همچون انسان

و ما خلقت الجنّ و الإنس إلا ليعبدون

از این که «جن» در کنار «انس» قرار گرفته و هدفی همسان برایشان در نظر گرفته شده است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 16 - 3

3 - پیدایش خصلت های ویژه انسانی از مستی خاک و پیدایش موجود زنده دارای درک و شعورمندی چون جن از شعله آتش ، نعمت هایی شایان تأمل و قدرشناسی *

خلق الإنسن من صلصل . . . فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 21 - 5

5 - جن همانند انسان ، برخوردار از نعمت ها و موهبت های زمین و دارای درک و مسؤولیت

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 23 - 5

5- جن ، همانند انسان بهره مند از مظاهر زیبای طبیعت و دارای درک و مسؤولیت

فبأیء الاء ربکما تکذبان

در صورتی که خطاب در آیه شریفه متوجه جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 25 - 6

6- جن همانند انسان ، بهره مند از نعمت های زمین و دارای درک و مسؤولیت

فبأیء الاء ربکما تکذبان

استفهام در «فبأیء الاء» توییحی است.

ص: 64

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 31 - 4

4- ارجمندی و مرتبت جن و انس ، به عنوان دو موجود شعورمند و مسؤول در نظام جهان

سنفرغ لکم آیه الثقلان

ممکن است وصف «ثقلان» (دو موجود وزین و گران سنگ) از آن جهت به جن و انس اطلاق شده باشد که در پرتو شعور و مسؤولیتشان، مورد حسابرسی خداوند قرار می گیرند و شایستگی آن را دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 6

6- جن ، دارای شعور و قدرت شنوایی و آشنا به زبان انسان ها و تشخیص دهنده حق از باطل در معارف الهی و دینی

استمع نفر من الجنّ فقالوا إنا سمعنا قرءاناً عجباً

124- شک جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 5

5- تردید جن پس از ممنوع شدن از استراق سمع آسمان ، در شناخت تقدیر الهی درباره اهل زمین و خیر و رشد بودن آفرینش آنها *

وَأَنَّا لَآئِدْرِي أُشْرَ أُرِيدُ بَمَن فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشْدًا

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که ممنوعیت جن از استراق سمع آسمان، ظرف زمان برای پیدایش این سؤال باشد که خداوند، برای چه منظوری اهل زمین را آفرید؛ نه این که به چه هدفی آنان از استراق سمع، ممنوع شدند؟

125- شک جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 1

1- تردید مؤمنان جن در شناخت خیر و یا شر بودن ممنوعیت آنان از استراق سمع آسمان برای اهل زمین

وَأَنَّا لَآئِدْرِي أُشْرَ أُرِيدُ بَمَن فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشْدًا

مقصود از «رشد» در این آیه - به قرینه مقابله آن با «شر» - خیر و صلاح است.

ص: 65

126- شگفتی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 7

7- عبادت و نماز پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت ، امری شگفت آور و جذاب برای جن

کادوا یكونون علیه لبدًا

127- شنوایی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 2

2- جنیان ، قادر به شنیدن و درک کلمات انسان

و إذ صرفنا إليك نقرأ من الجنّ يستمعون القرآن

استماع جنیان نسبت به قرآن، آنگونه که از ظاهر آیه استفاده می شود امری اعجازگونه نبوده و به شکل طبیعی صورت گرفته بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 6

6- جن ، دارای شعور و قدرت شنوایی و آشنا به زبان انسان ها و تشخیص دهنده حق از باطل در معارف الهی و دینی

استمع نفر من الجنّ فقالوا إنا سمعنا قرءاناً عجبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 13 - 7

7- جن ، دارای قدرت شنوایی و تشخیص حق از باطل در معارف الهی

و أنّا لَمَّا سمعنا الهدىء امانًا به

128- شیاطین جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- شیاطین جنی، به فرمان سلیمان (ع) به ساختمان سازی و غواصی می پرداختند.

و الشیطان کلّ بناء و غواص

3- وجود تخصص ساختمان سازی و غواصی در میان شیاطین جنی

و الشیطان کلّ بناء و غواص

آمدن صیغه های «بناء» و «غواص» بر وزن صیغه مبالغه - که بر حرفه و صنعت بودن بنایی و غواصی دلالت می کند - گویای این

ص: 66

نکته است که این دو کار، به صورت فن و تخصص میان شیاطین رواج داشت.

4- تسخیر شیاطین جنی و به کارگیری آنها، از خصوصیات حکومت ممتاز سلیمان (ع)

هب لی ملکاً .. فسخرنا له ... الشیطان کلّ بناء و غواص

5- شیاطین جنی، در خدمت آبادانی قلمرو حکومت سلیمان (ع) بودند.

و الشیطان کلّ بناء و غواص

8- شیاطین جنی، موجوداتی قابل تسخیر برای بشر

فسخرنا له .. و الشیطان کلّ بناء و غواص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 38 - 1,2,3

1- اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطین جنی در حکومت سلیمان

و آخرین مقرّنین فی الأصفاد

«مقرّنین» اسم مفعول از «قرّنه» (آن را قرین و نزدیک دیگری ساخت) و به معنای گروه به هم بسته شده است. «صَفَدَ» (مفرد «أصفاد») نیز به معنای قید و بند است.

2- اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطین فسادانگیز و اخلال گر جنی، جلوه ای از اقتدار حکومت ممتاز سلیمان (ع)

و آخرین مقرّنین فی الأصفاد

اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطین در حکومت سلیمان (ع) - در مقابل گروه دیگری که به خدمت گزاری مشغول بودند - می تواند گویای این حقیقت باشد که این دسته اگر آزاد گذاشته می شدند، در حکومت سلیمان (ع) اخلال و فساد ایجاد می کردند.

3- گروهی از شیاطین جنی، در صدد فسادانگیزی و اخلال گری در کار خیراند.

و آخرین مقرّنین فی الأصفاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 1

1 - برخی از جنیان ، در ذهن انسان ها افکار پلید القا کرده ، آنها را وسوسه می کنند .

من الجنّه و الناس

حرف «من» برای تبعیض است و بیان می کند که مراد از «الوسواس الخناس»، برخی از جنّیان و انسان ها است. «جنّه» به معنای گروه جن (مفردات) و «ناس» جمع انسان است. (تاج العروس)

129- صداقت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 39 - 5

5 - راه داشتن خیانت و صداقت در جنیان

وإني عليه لقويّ أمين

ص: 67

تأکید عفريت بر امانت داری خویش، می رساند که احتمال خیانت وی وجود داشته است.

130- صفات جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 4

4- جن ، همانند انسان ، بهره مند از نعمت های زمین و دارای درک و مسؤولیت

فبأیء الآء ربکما تکذبان

در صورتی که خطاب در آیه شریفه، متوجه جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

131- طرد جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 17 - 6

6- «عن موسی بن جعفر (ع) : . . . ان الجنّ کانوا یسترقون السمع قبل مبعثه فممنعت فی أوان رسالته بالرجوم . . .» ;

از امام موسی بن جعفر روایت شده است: جنیان قبل از بعثت رسول خدا(صلی الله علیه و آله) استراق سمع می کردند (اخبار آسمانها را گوش می دادند) و در اوایل رسالت آن حضرت، به وسیله پرتاب سنگهای ستارگان، از آن ممنوع شدند».

132- طرد جن از آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 9 - 3

3- جن ، از هنگام نزول قرآن ، برای همیشه از استراق سمع از آسمان ، با مانع شهاب ها روبه رو شده و با آن مورد هدف قرار می گرفتند .

فمن یستمع الآن یجد له شهاباً رصداً

«رصد» اسم جمع «راصد» (مراقب و نگهبان) و در این آیه استعاره است؛ یعنی، «شهاب» به نگهبانی که از چیزی حفاظت و دفاع می کند، تشبیه شده است.

133- عجز اخروی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آدمیان و جنیان، فاقد هرگونه توانایی و قدرت در گریز از عذاب الهی در روز رستاخیز

لاتنفذون إلاّ بسلطن

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «لاتنفذون...» تأکید فراز اول آیه باشد؛ بدان معنا که گریز از مجازات الهی نیازمند قدرت و توان است و شما فاقد هرگونه قدرتید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 3

3- خلق، ناتوان از یاری رسانی به یکدیگر و عاجز از عکس العمل دفاعی در مقابل سختی های محشر

یرسل علیکما... فلاتنتصران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 1

1- سختی های محشر و ناتوانی مجرمان جن و انس، در گریز از صحنه آخرت، نعمتی الهی در خدمت اجرای عدالت

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس... فبأیّ آلاء ربکما تکذبان

از اطلاق «آلاء» بر مفاد آیه قبل، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

134- عجز جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 1,3,4

1- مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اعلام ناتوانی انس و جن در آوردن همانند قرآن

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ... لایأتون بمثله

3- قرآن، حاوی حقایق، آموزه ها و معارفی است که انس و جن هرگز توان دست یافتن به آن حقایق را، بدون وحی پیدا نخواهند کرد.

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ علی أن یأتوا بمثل هذا القرآن لایأتون... ظهیرًا

ناتوانی انسانها و جنیان از آوردن همانندی برای قرآن، مطلق است و شامل معارف و آموزه های آن نیز می شود.

4- نیروهای بشری و جنی، حتی در صورت پشتیبانی و همیاری یکدیگر، از آوردن همانند قرآن و هموردی با آن، عاجزند.

قل لئن اجتمعت... ولو كان بعضهم لبعض ظهيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 12 - 3, 2, 1

1 - اعتراف مؤمنان جن، به ناتوانی جن از عاجز ساختن خداوند و حرکت در جهت خلاف مقررات الهی

وَأَنَا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نَعْجِزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ

2 - اعتراف مؤمنان جن، به ناتوانی جن از فرار از سیطره الهی و ناتوان ساختن خداوند از دستیابی به آنان

ص: 69

ولن نعجزه هربًا

3- نزول قرآن، موجب معرفت جن نسبت به جایگاه خداوند در جهان هستی و شناخت موقعیت ضعیف و پوچ خود

وَأَنَا ظَنُّنَا أَنْ لَنْ نَعْجِزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَلَنْ نَعْجِزَهُ هَرَبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 22 - 5

5- هیچ کس، توانایی پناه دادن به انس و جن در برابر عذاب الهی را ندارد.

ولن أجد من دونه ملتحداً

135- عجز جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 2

2- ناتوانی مؤمنان جن، از درک صحیح تقدیر الهی در ممنوعیت آنان از استراق سمع آسمان

وَأَنَا لَأَنْدَرِي أَسْرَّ أُرِيدُ بَمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا

136- عذاب جسمانی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 15 - 5

5- قیامت و عذاب آن برای جن، جسمانی است.

وَأَمَّا الْقُسُطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا

137- عذاب جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 9

9- امت هایی از جن و انس در گذشته تاریخ بر اثر دشمنی با خداوند (شرکوری، انکار رسالت پیامبران و...) به عذاب الهی گرفتار

شدند .

و حقّ عليهم القول في أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس

ص: 70

138- عذاب جنیان حق ناپذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 15 - 4

4 - ظالمان و حق ناپذیران جن ، همچون انسان ها ، به عذاب دوزخ گرفتار خواهند شد .

و أمّا القسطون فكانوا لجهنّم حطبًا

139- عذاب جنیان ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 15 - 4

4 - ظالمان و حق ناپذیران جن ، همچون انسان ها ، به عذاب دوزخ گرفتار خواهند شد .

و أمّا القسطون فكانوا لجهنّم حطبًا

140- عزت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 9

9 - جنیان ، از شعور و درایت و احساس عزت و ذلت برخوردارند .

فلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

141- عصیان جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 12 - 16

16 - جنیان ، موجوداتی مختار و توانمند بر سرپیچی از فرمان خداوند

و من يَزِغُ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نَذِقُهُ

142- عقل جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 4 - 4

ص: 71

4- جن ، دارای عقل و در معرض سفاهت و کم خردی

و أنه كان يقول سفهنا على الله شططاً

143- عقیده به ازدواج خدا با جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 158 - 3

3- مشرکان ، مدعی ازدواج خداوند با زنان از جنس جن

و جعلوا بينه وبين الجنة نسباً

برخی از مفسران بر این عقیده اند که مقصود از «نسبت» در آیه شریفه، نسبت صهر و ازدواج است؛ یعنی، خدا با زنان از جنس جن ازدواج کرد و از آنان فرزندانى چون ملائکه به وجود آمد که در آیات پیشین از آنها به تفصیل یاد شده است.

144- عقیده به تدبیر جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 20

20- مشرکان به برخوردارى شیاطین و جن از حق تصمیم گیری در کار جهان و تدبیر امور آن ، معتقد بودند .

أفتتخذونه و ذرّيته أولياء من دوني

به قرینه آیه بعد، مراد از توهم ولایت شیاطین، این پندار است که آنان، در امور عالم و کار آفرینش، دخالت و نظارت دارند . این اعتقاد مشرکان را وادار می کرد که برای پرهیز از شر شیاطین، به ستایش آنان پردازند.

145- عقیده به جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 10

10 - اعتقاد قوم نوح ، به وجود جن یا عوامل مرموز و مؤثر بر روح بشر

وقالوا مجنون و ازدجر

در صورتی که «و ازدجر» به معنای «تأثیرپذیری از عوامل مرموز» باشد، به دست می آید که قوم نوح، با همه پیشینه تاریخی خویش، به

وجود جن معتقد بودند و یا دیوانگی را معلول سلطه عوامل مرموز بر روح انسان می پنداشتند.

ص: 72

146- عقیده به خویشاوندی جن با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 158 - 1

1 - مشرکان ، معتقد به وجود نسبت خویشاوندی میان خدا و جن

و جعلوا بینه و بین الجته نسبا

«نسب»، به معنای قرابت و پیوند خویشاوندی است.

147- عقیده جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 3

3- اعتقاد جنیان قبل از رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به وجود خداوند

أجیبوا داعی اللّٰه

در عبارت «أجیبوا داعی اللّٰه» اصل وجود خداوند در نظر جنیان، یقینی تلقی شده و از آنان خواسته شده است تا به پیامبری که به سوی خداوند دعوت می کند، ایمان آورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اعلام مواضع گروه های جنی در برابر قرآن و رهنمود های آن

قل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 2 - 7، 1

1 - قرآن ، در دیدگاه گروهی از جن ، راهنمای مؤمنان به راه حق و درستی است .

یهدی إلى الرشد

«رشد» (ضد «غی») به معنای دستیابی به راه حق و درستی است. (مصباح المنیر و قاموس المحيط)

7- اعتقاد جنیان استماع کننده قرآن، به ربوبیت یگانه خدا و دوری آنان از شرکوری به او

و لن نشرك برّنا أحدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 3 - 6

6- جنیان، پیش از نزول قرآن و بعثت پیامبر اسلام، معتقد به شرک و وجود همسر و فرزند برای خداوند

وأنه تعلق جدّ ربّنا ما اتّخذ صحبه و لا ولدًا

ص: 73

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 6

6 - قیامت و رستاخیز ، از اصول اعتقادی مشترک میان انسان و جن

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

148- عقیده جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 1

1 - ایمان آورندگان از جن ، دروغ بستن بر خداوند را از سوی انس و جن ، امری ناممکن و بعید می دانستند .

وَأَنَا ظَنُّنَا أَن لَّن تَقُولَ الْإِنسَ وَالْجِنِّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 11 - 3

3 - از دیدگاه مؤمنان جن ، برخی از آنان صالح و نیک کردار کامل اند و برخی دیگر ضعیف و در رتبه پایین تر از صالحان قرار دارند .

وَأَنَا مِّنَ الصَّالِحِينَ وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که «دون» به معنای «تحت» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 13 - 4

4 - در دیدگاه مؤمنان جن ، ایمان آورندگان به ربوبیت خدای یکتا ، از نقصان حق خویش و یا ستم شدن در مجازات ، بیم نداشته و در امان اند .

فَمَن يُّؤْمِن بِرَبِّهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا

«رَهَق» در معانی «سفاخت»، «گناه»، «کذب» و «ظلم» به کار می رود؛ ولی در این آیه معنای اخیر مراد است.

149- علایق جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 58 - 4

4 - علاقه و گرایش به زنان زیبا، امری فطری و اصیل در نهاد بشر و جن

فیهنّ قصرت الطرف .. کأتهنّ الیاقوت و المرجان

از این که خداوند، به عنوان نویدی بزرگ به خلق، بشارت همسران زیبا و جذاب را می دهد، استفاده می شود که تمایل به آنان،

ص: 74

امری طبیعی و اصیل در نهاد انسان و جن است.

150- علم جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 158 - 5

5- آگاهی جن به احضار شدن شان برای حسابرسی اعمالشان در روز رستاخیز

و لقد علمت الجنة إنيهم لمحضرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 6

6- جن ، دارای شعور و قدرت شنوایی و آشنا به زبان انسان ها و تشخیص دهنده حق از باطل در معارف الهی و دینی

استمع نفر من الجنّ فقالوا إنا سمعنا قرءاناً عجباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 4

4- امکان آگاهی جن از اندیشه ها ، عقاید و رفتار انسان ها

وَأَنَا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نَقُولَ الْإِنْسَ وَالْجِنَّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

151- عمل جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 19 - 14

14- جنیان نیز همانند انسان ها ، دارای درجات اخروی و دریافت کننده نتایج اعمالشان در قیامت

أُمُّمٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ... وَلِكُلِّ دَرَجَةٍ مِمَّا عَمِلُوا

152- عنصر خلقت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- خداوند، جنیان را از آتش دارای باد های سوزان آفرید .

والجانّ خلقنه من قبل من نار السموم

ص: 75

«سموم» در لغت به معنای باد سوزان است.

7- «عن النبي (صلى الله عليه وآله) قال: . . . هذه النار جزء من سبعين جزءاً من نار السموم التي خلق منها الجنّ و تلا هذه الآية: «و الجنّ خلقناه من قبل من نار السموم»؛

از رسول اکرم (صلى الله عليه وآله) روایت شده است که فرمود: این آتش (دنیا در حرارت و تأثیر) یک هفتادم از آتش سمومی است که جن از آن آفریده شده است و [رسول خدا (صلى الله عليه وآله)] این آیه را تلاوت فرمود: و الجنّ خلقناه من قبل من نار السموم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 15 - 3,4,1

1 - جن ، آفریده شده به اراده الهی ، از شعله های خالص و بدون دود آتش

و خلق الجنّ من مارج من نار

«مارج»، به معنای آتش خالص بدون دود است (قاموس المحيط).

3 - آفرینش انسان و جن ، دو موجود شعورمند ، از دو عنصر کاملاً متفاوت (خاک و آتش) ، نمود قدرت خداوند

خلق الإنسن من . . . و خلق الجنّ من مارج من نار

4 - «عن الحسين بن علي (ع) كان علي بن أبي طالب (ع) بالكوفة في الجامع إذ قام إليه رجل . . . و سأله عن اسم أبي الجنّ فقال : شومان و هو الذي خلق من مارج من نار . . .»؛

از امام حسین (ع) روایت شده که حضرت علی (ع) در جامع کوفه بود که مردی برخاست [و در ضمن چند سؤال از آن حضرت] از پدر جن سؤال کرد؛ حضرت فرمود: پدر جن «شومان» نام داشت [و فرمود:] هو الذي خلق من مارج من نار. . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 16 - 1,2,3

1 - جلوه های ربوبیت الهی در آفرینش انسان از « خاک » و جن از « آتش » ، غیر قابل انکار و تکذیب ناپذیر است .

خلق الإنسن . . . و خلق الجنّ . . . فبأيّ الآء ربّكما تكذّبان

2 - تبدیل گلی خشکیده به موجودی چون « انسان » و شعله آتش به موجود زنده ای چون « جن » ، نمود ربوبیت یگانه خداوند

خلق الإنسن من صلصل كالْفخار . . . فبأيّ الآء ربّكما تكذّبان

3- پیدایش خصلت های ویژه انسانی از مستی خاک و پیدایش موجود زنده دارای درک و شعور مندی چون جن از شعله آتش ، نعمت هایی شایان تأمل و قدرشناسی *

خلق الإنسن من صلصل .. فبأیء الآء ربکما تکذبان

153- عوامل ازدیاد عمل ناپسند جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 6 - 5

5- پناه بردن برخی از انسان ها به جن ، موجب افزایش گناه و زشت کاری جن بود .

فزادوهم رهقاً

ص: 76

معنای گناه و فعل قبیح، از معانی مشهور واژه «رَهَق» است که مفسران نیز بر آن تأکید دارند.

154- عوامل ازدیاد گناه جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 6 - 5

5 - پناه بردن برخی از انسان ها به جن ، موجب افزایش گناه و زشت کاری جن بود .

فزادوهم رهقاً

معنای گناه و فعل قبیح، از معانی مشهور واژه «رَهَق» است که مفسران نیز بر آن تأکید دارند.

155- عوامل تنبه جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 87 - 4

4 - قرآن ، کتاب آسمانی جن و انس و مایه یاد و بیداری آنان

إن هو إلا ذكر للعلمین

عالم (مفرد «عالمین») است و به مجموعه ودسته ای از موجودات گفته می شود. بنابراین «العالمین»؛ یعنی، همه موجودات به لحاظ مجموعه ها و دسته ها. بنابر دیدگاه بسیاری از مفسران، مقصود از آن می تواند علاوه بر انسان ها جن هم باشد، چنان که در آیه نخست سوره «جن» آمده است (فقالوا إنا سمعنا قرآناً عجیباً . یهدی إلى الرشد فأمنا به...).

156- عوامل سفاهت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 6 - 4

4 - پناه بردن برخی از مردان در مشکلات و اضطراب ها به گروهی از مردان جن ، بر سفاهت و سبک سری جن می افزود .

فزادوهم رهقاً

«رَهَق» در معانی سفاهت، گناه و عمل زشت، کذب و ظلم به کار می رود؛ ولی به قرینه آیه 4 همین سوره (وأنه کان یقول سفیهنا علی الله کذباً) معنای اول مراد است . گفتنی است درباره ضمیر فاعلی و ضمیر «هم» در «فزادوهم»، دو احتمال هست: 1- ضمیر فاعلی به رجال

انس و ضمير «هم» به رجال جن باز گردد؛ 2- عكس صورت اول. برداشت ياد شده، مبتنى بر احتمال نخست است.

ص: 77

157- عوامل نابودی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 9 - 4

4 - استراق سمع جن از آسمان ، موجب نابودی آنان خواهد شد .

فمن یستمع الآن یجد له شهاباً رصداً

158- غفلت از عجز جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 1

1 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، بر بی توجهی آنان نسبت به قدرت مطلق الهی و عجز و ناتوانی خویش

إن استطعتم .. لاتنفذون إلاّ بسطن . فبأیّ ءالاء ربکمما تکذبان

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل ، از استفهام توییحی در «فبأیّ..» مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

159- غفلت از کیفیت خلقت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 16 - 5

5 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نیندیشیدن آنان در اهمیت آفرینش خود از خاک و آتش

خلق الإنسن من صلصل .. فبأیّ ءالاء ربکمما تکذبان

160- غواصی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 37 - 2,3

2 - شیاطین جنی ، به فرمان سلیمان (ع) به ساختمان سازی و غواصی می پرداختند .

و الشیطان کلّ بناء و غوّاص

3- وجود تخصص ساختمان سازی و غواصی در میان شیاطین جنی

و الشیطان کلّ بناء و غوّاص

آمدن صیغه های «بناء» و «غوّاص» بر وزن صیغه مبالغه - که بر حرفه و صنعت بودن بنّایی و غوّاصی دلالت می کند - گویای این

ص: 78

نکته است که این دو کار، به صورت فن و تخصص میان شیاطین رواج داشت.

161- فرقه های مذهبی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 11 - 6

6- مؤمنان جن، پس از نزول قرآن و ایمان آوردن به آن، به چند فرقه مذهبی تقسیم شده و به مسلک های گوناگون روی آوردند.

كُنَّا طَرَائِقَ قَدَدًا

162- فضایل جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 31 - 4

4- ارجمندی و مرتبت جن و انس، به عنوان دو موجود شعورمند و مسؤول در نظام جهان

سنفرغ لکم ایّه الثقلان

ممکن است وصف «ثقلان» (دو موجود وزین و گران سنگ) از آن جهت به جن و انس اطلاق شده باشد که در پرتو شعور و مسؤولیتشان، مورد حسابرسی خداوند قرار می گیرند و شایستگی آن را دارند.

163- فضایل جن مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 30 - 3

3- جنیان پیشتاز و گرویده به قرآن، برخوردار از موقعیتی ویژه در میان قوم خود*

قالوا یقومنا إنا سمعنا

از لحن آیه شریفه و موضع بالای جنیان در خطاب به قوم (یاقومنا)، می توان به دست آورد که آنان علاوه بر داشتن پیامی بزرگ، جایگاهی والا در میان قوم شان داشته اند و چه بسا انتخاب آنان از سوی خداوند (صرفنا)، اشاره به این جهت باشد.

164- فلسفه ایمان جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- راهنما بودن قرآن به درستی و حق ، فلسفه و دلیل ایمان آوردن گروهی از جن به این کتاب

یهدی إلى الرشد فامنا به

«فا» در «فامنا» عاطفه و برای ربط مسبب به سبب است؛ یعنی، چون قرآن به رشد هدایت می کند، پس ما به این سبب به آن ایمان آوردیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 13 - 3

3 - هادی و راهنما بودن قرآن ، فلسفه ایمان آوردن جن

و أَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْهَدَىٰ ءَامَنَّا بِهِ

165- فلسفه تلاش جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 8 - 1

1 - تلاش مؤمنان جن ، به منظور تماس با آسمان و دسترسی به اخبار آن

و أَنَا لَمَسْنَا السَّمَاءَ

166- فلسفه خلقت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 56 - 9، 1

1 - هدف خداوند ، از آفرینش جن و انس ، رسیدن آنان به مرتبه عبودیت و معرفت او است .

و ما خلقت الجنّ و الإنس إلاّ ليعبدون

واژه «ليعبدون» - به دلالت التزامی - اشاره به حقیقت معرفت دارد؛ زیرا اصولاً عبودیت واقعی و ستایش حق، جز در پرتو معرفت تحقق نمی یابد.

9- «عن ابی بصیر قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قوله عزّوجلّ : « و ما خلقت الجنّ و الإنس إلاّ ليعبدون » قال خلقهم ليأمرهم بالعبادة ;

ابی بصیر می گوید: از امام صادق(ع) درباره سخن خدای عزّوجلّ: «و ما خلقت الجنّ و الإنس إلاّ ليعبدون» سؤال نمودم، فرمود: خداوند آنان را آفرید تا آنها را به عبادت فرمان دهد».

167- فلسفه ممنوعیت استراق سمع جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 2

2- ناتوانی مؤمنان جن، از درک صحیح تقدیر الهی در ممنوعیت آنان از استراق سمع آسمان

وَأَنَّا لَآئِدْرِي أُشْرَ أُرِيدُ بَمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا

168- قدرت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 39 - 6، 2

2- قدرت جنیان در خدمت حکومت سلیمان و قوای سرکش آنان تحت تسلّت وی

قال عفريت من الجنّ انا اتيك به

واژه «عفريت» به معنای بد ذات و شرور است که مستلزم طغیان و سرکشی است. گاهی نیز به معنای فهرمان به کار می رود. برداشت یاد شده بر پایه معنای اول است.

6- تفاوت جنیان در قوت و ضعف

قال عفريت من الجنّ . . . وإني عليه لقويّ أمين

از این که تنها یکی از جنیان اعلام آمادگی کرده است، استفاده می شود که همه آنان قادر به انجام چنان کاری نبوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 12 - 19

19 - جنیان، موجوداتی با شعور و فهم و توانمند بر انجام کارها

و من الجنّ من يعمل بين يديه بإذن ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 13 - 9

9- جنّیان ، موجوداتی با شعور و توانمند بر انجام کار های بزرگ

و من الجنّ من يعمل بین یدیه . . . يعملون له ما یشاء من محریب و تمثیل و جفان کال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 6 - 2

2- در نگاه برخی از انسان ها ، گروهی از جن توانا بر حل مشکلات بشر و پناهگاهی امن در مواقع ترس و اضطراب

و أنّه کان رجال من الإنس یعوذون برجال من الجنّ

پناه بردن به کسی و جایی، در وقتی است که انسان با مشکلی سخت و مسائلی وحشتناک و اضطراب آور رویه رو شده باشد.

ص: 81

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 8 - 2

2 - توانایی جن ، بر تماس با آسمان

وَأَنَا لَمَسْنَا السَّمَاءَ

169- قدرت عفریت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 39 - 4

4 - تأکید عفریت بر قدرت و امانت خود در آوردن تخت بلقیس

وَأِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 13

13 - قدرت و توان عفریت دربار سلیمان ، مقهور دانش و علم آصف بن برخیا

قال عفریت من الجنّ .. قال الذی عنده علم من الکتب

در پاسخ پرسش سلیمان(ع)، نخست عفریت بود که قدرت خویش را مطرح ساخت؛ ولی دانش برتر دانشمند دربار سلیمان مجالی برای اعمال قدرت به وی نداد.

170- قصه اسلام جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 7

7- بازگشت جنیان مؤمن ، به سوی قومشان با پیام انذار و هدایت

وَلَوْأَلِي قَوْمِهِمْ مَنْذَرِينَ

171- کاخ سازی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 13 - 2

2- جتّیان برای سلیمان (ع)، طبق خواست او قصرهایی می ساختند.

یعملون له ما یشاء من محریب

ص: 82

«محاریب» جمع «محراب» (از ریشه «حرب») است و آن به جایی گفته می شود که محل جنگ با دشمن است. این واژه، به قصرهایی اطلاق می شده که بر بالای آنها، جایگاه مخصوصی برای دفاع ساخته می شده است.

172- کفر جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 4

4- کفر و حق ناباوری ، دارای دیرینه در گذشته تاریخ جن و انس

حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ

173- کیفر اخروی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 4

4 - جن ، همانند انسان دارای مسؤولیت و کیفر و پاداش در آخرت

سَنفِرُ لَكُمْ أَيْهَ الثَّقَلَانِ . فَبَأَىءَ الْآءِ رَبُّكَمَا تَكْذِبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 39 - 3

3- حضور جن همچون آدمیان ، در صحنه قیامت برای حسابرسی و کیفر و پاداش

فَيَوْمَئِذٍ لَا يَسْئَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 5

5- جن ، همچون انسان ، دارای تکلیف و مورد بازخواست خدا و کیفر و پاداش در قیامت

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَن لَّنْ يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مبعوث شدن انسان ها در قیامت، بیانگر کیفر و پاداش و حسابرسی آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 13 - 8

8 - جن ، موجودی مکلف و مسؤول و مورد مجازات الهی در آخرت

وَأَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْهَدَىٰ ءَامَنَّا بِهِ .. فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا

ص: 83

174- کیفر جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 12 - 17

17 - جنیان ، در صورت تخلف از انجام تکلیف ، کیفر خواهند شد .

و من یزغ منهم عن امرنا نذقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 14

14 - جنیان ، مکلف به تکالیف الهی و مستحق کیفر در صورت کفر و حق ستیزی

و حقّ علیهم القول فی أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس

175- کیفر عمل جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 13

13- وجود کیفر کردار برای جن ، همانند آدمیان

قالوا یقومنا .. ءامنوا به یغفر لکم من ذنوبکم و یجرکم من عذاب ألیم

از تعبیر «یجرکم..»، استفاده می شود که اگر غفران و پناه الهی نباشد، گناه آنان نیز همانند آدمیان دارای کیفری سخت خواهد بود.

176- کیفیت پناه به جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 6 - 10

10 - « عن زراره قال : سألت أبا جعفر (ع) عن قول الله : « أنه کان رجال من الإنس یعودون برجال من الجنّ فزادوهم رهقاً » قال : الرجل ینطلق إلى الكاهن الذی کان یوحی إلیه الشیطانُ فیقول : قل لشیطانک : إن فلاناً فقد عاذ بک ;

از زراره روایت شده که گفت: از امام صادق (ع) درباره قول خدا: «أنه كان رجال من الإنس يعوذون برجال من الجنّ فزادوهم رهقاً» سؤال کردم، فرمود: مراد شخصی است که به سوی کاهنی - که مورد الهام و القای شیطان است - می رود و به او می گوید: به شیطان خود بگو

که فلاتی به تو پناهنده شده است)).

ص: 84

177- گناه جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 41 - 2

2 - مشخص و محرز بودن گناهان جن و انس در قیامت ، بدون بازجویی

فیومئذ لا یسل عن ذنبه إنس ولا جانّ . . . یعرف المجرمون بسیمهم

178- مادیت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 27 - 5

5- جن ، موجودی مادی است .

و الجانّ خلقنه من قبل من نار السموم

179- مجسمه سازی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 13 - 4

4- جتّیان ، به فرمان سلیمان (ع) ، مجسمه و تمثال می ساختند .

یعملون له ما یشاء من . . . تمثیل

180- محدود علم جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 33 - 8

8- مرز هستی ، خارج از دسترسی علمی و فنی جن و بشر*

یمعشر الجنّ و الإنس إن استطعتم . . . لاتنفذون إلاّسلطن

در صورتی که مفاد آیه در مورد دنیا باشد، احتمال می رود مراد از «سماوات و ارض» مجموعه هستی باشد که جن و انس نمی توانند به

مرزهای هستی دست پیدا کنند. طبق این احتمال «لاتنفذون إلاّ بسلطان» تأکید صدر آیه شریفه است که دسترسی به مرز هستی، نیازمند قدرت و توانی است که جن و انس فاقد آن هستند.

ص: 85

181- محدوده قدرت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 39 - 3

3- برخی از جنیان ، قادر به انجام امور فوق طبیعی و خارج از محدوده قدرت بشر

قال عفريت من الجنّ انا اتيك به قبل ان تقوم من مقامك

182- محل سکونت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 32 - 3

3- زمین ، قرارگاه اصلی جن *

و من لا يجب داعي الله فليس بمعجز في الأرض

تصريح به «فی الأرض» می تواند اشاره به مطلب بالا داشته باشد.

183- محمد(صلی الله علیه و آله) و وسوسه شیاطین جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مواجه با وسوسه گرانی از جن و انس که مردم را درباره ربوبیت ، فرمان روایی و الوهیت خداوند به تردید می افکندند .

قل أعوذ ربّ الناس . ملك الناس . إله الناس . من شرّ الوسواس ... من الجنّة و الن

در برداشت یاد شده، مجموع سوره با این نگاه تفسیر شده است که پیامبر(صلی الله علیه و آله)، در مسیر ابلاغ یکتایی خداوند در ربوبیت، فرمان روایی و الوهیت، با عده ای از جن و انس مواجه شده بود که در سینه های مردم وسوسه ایجاد کرده، هدایت آنان را بر آن حضرت دشوار می ساختند؛ خداوند، آن حضرت را در پناه خود قرار داده و او را به این پناهنده شدن فرا خوانده است تا وسوسه گران و اغواگران مردم را، از سر راه او بردارد.

184- مراتب اخروی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 19 - 14

14- جنیان نیز همانند انسان ها ، دارای درجات اخروی و دریافت کننده نتایج اعمالشان در قیامت

أُممٌ قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس . . . و لكلّ درجات ممّا عملوا

ص: 86

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 2

2- هر یک از نعمت های زمین ، جلوه ای از ربوبیت انکارناپذیر الهی به « جن و انس » و « مرد و زن »

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

به کار گرفتن وصف «ربّ»، اشاره به مطلب بالا دارد و تشبیه آمدن «کما» و «تکذّبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس و یا مرد و زن از انسان ها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 49 - 4

4- نعمت های متنوع بهشت ، جلوه ربوبیت الهی به جن و انس

ذَوَاتَا أَفْنَانٍ . فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

به کار گرفتن وصف «ربّ» بیانگر مطلب بالا است. تشبیه آمدن «کما» و «تکذّبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس و یا مرد و زن از انسان ها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 51 - 4

4- وجود چشمه های همیشه جاری در بهشت ، نمودی از ربوبیت الهی به جن و انس

فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ . فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 53 - 2

2- میوه های متنوع بهشت ، نمود ربوبیت الهی به جن و انس

فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ . فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 63 - 4

4 - بهشت های متنوع و متعدد ، جلوه ای از ربوبیت الهی به جن و انس

و من دونهما جَنَّتَانِ . فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 67 - 2

ص: 87

2- وجود چشمه های جوشان در باغ های بهشت ، نمودی از ربوبیت الهی به جن و انس

فیهما عینان نضاختان . فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 69 - 2

2- میوه های متنوع - به ویژه خرما و انار - در بهشت ، نمود ربوبیت الهی به جن و انس

فیهما فککه و نخل و رمان . فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 71 - 2

2- خلق حوریان نیک سیرت و زیبا صورت بهشتی ، جلوه ای از ربوبیت پروردگار نسبت به جن و انس

فیهنّ خیرت حسان . فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 73 - 2

2- حوریان جذاب و مستور در خیمه های بهشت ، نمودی از ربوبیت الهی نسبت به جن و انس

حور مقصورت فی الخیام . فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 75 - 2

2- حوریان باطراوت و پاکدامن بهشتی ، نمودی از ربوبیت الهی نسبت به جن و انس

لم یطمثهنّ انس قبلهم . . . فبأیء الآء ربکما تکذبان

186- مرگ جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 12

12 - جنیان نیز همانند انسان ها دارای زندگی ، مرگ و نابودی اند .

فی أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 6

6- جن ، موجودی دارای شعور ، تکلیف ، مرگ و معاد ، همانند انسان

حقّ علیهم القول فی أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس

ص: 88

قرار گرفتن «جن» در کنار «انس»، به عنوان امت هایی که برخی از آنان مشمول کیفر حتمی الهی شده اند، می رساند که: اولاً جن مانند انسان دارای شعور و تکلیف است؛ زیرا بدون آن کیفر معنا ندارد و ثانیاً آنان نیز دارای مرگ و معاداند؛ زیرا برای انکار معاد، کیفر شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 28 - 6

187- مسجدسازی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 13 - 3

3- جَنِّیان برای سلیمان (ع) طبق خواست او محل هایی برای عبادت بنا می کردند .

یعملون له ما یشاء من محاریب

«محراب» (جمع «محاریب») به معنای مسجد آمده است (مفردات راغب).

188- مسؤولیت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 4

4- جن ، همانند انسان ، بهره مند از نعمت های زمین و دارای درک و مسؤولیت

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

در صورتی که خطاب در آیه شریفه، متوجه جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 21 - 5

5- جن همانند انسان ، برخوردار از نعمت ها و موهبت های زمین و دارای درک و مسؤولیت

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- جن ، همانند انسان بهره مند از مظاهر زیبای طبیعت و دارای درک و مسؤولیت

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

در صورتی که خطاب در آیه شریفه متوجه جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 89

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 25 - 6

6 - جن همانند انسان ، بهره مند از نعمت های زمین و دارای درک و مسؤولیت

فَبَأَىءِ الْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَان

استفهام در «فَبَأَىءِ الْآءِ» توییخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 13 - 8

8 - جن ، موجودی مکلف و مسؤول و مورد مجازات الهی در آخرت

وَأَمَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهَدَىءِ أَمْتًا بِهِ .. فَلَايَخَافُ بِخَسَاً وَلَا رَهَقًا

189- معاد جسمانی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 15 - 5

5 - قیامت و عذاب آن برای جن ، جسمانی است .

وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا

190- معاد جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 6

6- جن ، موجودی دارای شعور ، تکلیف ، مرگ و معاد ، همانند انسان

حَقَّقْ عَلَيْهِمُ الْقَوْلَ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّةِ وَالْإِنْسِ

قرار گرفتن «جن» در کنار «انس»، به عنوان امت هایی که برخی از آنان مشمول کیفر حتمی الهی شده اند، می رساند که: اولاً جن مانند انسان دارای شعور و تکلیف است؛ زیرا بدون آن کیفر معنا ندارد و ثانیاً آنان نیز دارای مرگ و معادند؛ زیرا برای انکار معاد، کیفر شده اند.

191- مكان سكونت جن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 90

18 - رحمن - 55 - 10 - 3

3 - جنیان ، همانند انسان در زمین سکونت دارند .

والأرض وضعها للأنام

در صورتی که «أنام» به معنای جن و انس باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

192- ملاک مؤاخذه اخروی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 41 - 7

7 - مؤاخذه و کیفر خلائق (جن و انس) ، در قیامت براساس جرم آنان است .

يعرف المجرمون بسيمهم فيؤخذ بالنوصى و الأقدام

193- ممنوعیت استراق سمع جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 1

1 - تردید مؤمنان جن در شناخت خیر و یا شر بودن ممنوعیت آنان از استراق سمع آسمان برای اهل زمین

و أنا لاندري أشرُّ أريد بمن في الأرض أم أراد بهم ربهم رشداً

مقصود از «رشد» در این آیه - به قرینه مقابله آن با «شر» - خیر و صلاح است.

194- منت بر جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 55 - 1

1 - امتنان خداوند بر خلق ، به خاطر قرار دادن پاداش هایی چون نعمت های بهشت برای ایشان

متكین علی فرش . . . فبأیء الآء ربكما تكذبان

195- منشأ تسخیر جن برای سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 12 - 10،12،14

10 - جثیان تحت امر و اطاعت سلیمان (ع) ، با فرمان خدا به تسخیر او درآمدہ بودند .

ص: 91

و لسلیمان . . . و من الجنّ من يعمل بین یدیه یاذن ربّه

12 - ربوبیت خداوند ، مقتضی تحت اختیار درآوردن جنّیان برای سلیمان (ع)

و من الجنّ من يعمل بین یدیه یاذن ربّه

14 - در خدمت سلیمان (ع) بودن گروهی از جنّیان ، براساس تکلیف الهی بود .

و من الجنّ من يعمل بین یدیه . . . و من یزغ منهم عن أمرنا نذقه

از تهدید به عذاب جنّیان در خدمت سلیمان(ع)، استفاده می شود که آنان موظف به انجام چنین کاری بوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 37 - 38 - 1

1 - شیاطین جنی ، تحت تسخیر و فرمان سلیمان (ع) از جانب خداوند

فسخرنا له . . . و الشیطین

«شیاطین» (جمع «شیطان») مجازاً درباره اشخاصی که دارای مهارت و زبردستی بالایی باشند، به کار می رود. تعبیر «کلّ بناء و غواص» می تواند مؤید همین معنا باشد. گفتنی است که با توجه به آیه 17 سوره «نمل» (و حشر لسلیمان جنوده من الجنّ...)، مقصود از «شیاطین» موجوداتی از جنس «جن» می باشد.

196- منشأ خلقت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 15 - 1

1 - جن ، آفریده شده به اراده الهی ، از شعله های خالص و بدون دود آتش

و خلق الجنّ من مارج من نار

«مارج»، به معنای آتش خالص بدون دود است (قاموس المحيط).

197- موانع استراق سمع جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 8 - 4

4- نگهبانان و شهاب ها ، از هنگام نزول آیات قرآن ، مانع استراق سمع جن از آسمان شدند .

وَأَنَا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَهَا مَلْتًا حَرًّا شَدِيدًا وَشَهَابًا

آیه بعد (فمن یستمع الآن یجد له شهاباً رصداً)، قرینه است بر این که جنیان از استراق سمع از آسمان، از وقت نزول قرآن و استماع آن، منع شده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 92

3 - جن ، از هنگام نزول قرآن ، برای همیشه از استراق سمع از آسمان ، با مانع شهاب ها روبه رو شده و با آن مورد هدف قرار می گرفتند .

فمن یستمع الآن یجد له شهاباً رصداً

«رصد» اسم جمع «راصد» (مراقب و نگهبان) و در این آیه استعاره است؛ یعنی، «شهاب» به نگهبانی که از چیزی حفاظت و دفاع می کند، تشبیه شده است.

198- موانع وسوسه جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 6،8

6 - خداوند ، توانا بر خنثی ساختن وسوسه های جن و انس

قل أعوذ برّبّ الناس . . . من الجنّه و الناس

8 - دارا بودن مقام ربوبیت ، فرمان روایی و الوهیت ، دلیل توانایی خداوند بر حفاظت مردم از خطر وسوسه های جنیان و انسان ها است .

برّبّ الناس . ملک الناس . إله الناس . . . من الجنّه و الناس

199- موانع وسوسه شیاطین جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 13

13 - خداوند ، پناهگاهی شایسته برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر تلاش جن و انس برای اغوای مردم و ایجاد تزلزل در دل های آنان

قل أعوذ . . . الذی یوسوس فی صدور الناس . من الجنّه و الناس

200- مؤاخذه اخروی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 5

5 - جن ، همچون انسان ، دارای تکلیف و مورد بازخواست خدا و کیفر و پاداش در قیامت

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مبعوث شدن انسان ها در قیامت، بیانگر کیفر و پاداش و حسابرسی آن است.

ص: 93

201- مهارت جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 37 - 38 - 3

3- وجود تخصص ساختمان سازی و غواصی در میان شیاطین جنی

و الشیاطین کلّ بّناء و غواص

آمدن صیغه های «بّناء» و «غواص» بر وزن صیغه مبالغه - که بر حرفه و صنعت بودن بّناایی و غواصی دلالت می کند - گویای این نکته است که این دو کار، به صورت فن و تخصص میان شیاطین رواج داشت.

202- ناپسندی استمداد از جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 6 - 72 - 9

9 - پناه بردن به جنیان و استمداد از آنان ، کاری ناپسند و مردود در نگاه وحی

کان رجال من الإنس یعوذون برجال من الجنّ فزادوهم رهقاً

203- ناپسندی پناه به جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 6 - 72 - 9

9 - پناه بردن به جنیان و استمداد از آنان ، کاری ناپسند و مردود در نگاه وحی

کان رجال من الإنس یعوذون برجال من الجنّ فزادوهم رهقاً

204- نسل جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 27

27- شیاطین و جن ها ، دارای ذریه و زاد و ولدند .

كان من الجنّ .. أفتتخذونه وذريّته أولياء من دوني

ص: 94

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 4

4 - جن ، همانند انسان ، بهره مند از نعمت های زمین و دارای درک و مسؤولیت

فبأیء الآء ربکما تکذبان

در صورتی که خطاب در آیه شریفه، متوجه جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 18 - 5

5 - جن همانند انسان ، برخوردار از نعمت چرخش منظم خورشید *

فبأیء الآء ربکما تکذبان

بنابراین که مخاطب «ربکما» انسان و جن باشند، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 23 - 5

5 - جن ، همانند انسان بهره مند از مظاهر زیبای طبیعت و دارای درک و مسؤولیت

فبأیء الآء ربکما تکذبان

در صورتی که خطاب در آیه شریفه متوجه جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 25 - 6

6 - جن همانند انسان ، بهره مند از نعمت های زمین و دارای درک و مسؤولیت

فبأیء الآء ربکما تکذبان

استفهام در «فبأیء الآء» توییحی است.

2- برخوردارى خلق از فیض همیشه در جوشش پروردگار خویش ، نعمتی انکارناپذیر و شایان توجه برای جن و انس

كَلْ يَوْمِ هُوَ فِي شَأْنٍ . فَبَأَىءَ الْآءِ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانِ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که عنوان «ءالآء»، بر محتوای آیه قبل - که همان نیازمندی خلق و نیازبرآوری خالق می باشد - اطلاق شده است.

206- نقش جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 37 - 38 - 5

5- شیاطین جنی، در خدمت آبادانی قلمرو حکومت سلیمان (ع) بودند.

والشیطین کلّ بناء و غواص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 2

2- تنها جنیان و انسان ها، به القای افکار پلید و وسوسه های شیطانی در ذهن بشر می پردازند.

الذی یوسوس فی صدور الناس . من الجنّه و الناس

207- نیازهای معنوی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 11

11- جنیان، همانند آدمیان، گرفتار گمراهی و گناه و نیازمند هدایت گران و بیم دهندگان

ولّوا إلى قومهم منذرین

«مذرین»، در جایی معنا دارد که گناه و انحرافی وجود داشته و یا زمینه آن فراهم باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 31 - 9، 12

9- جنیان، نیازمند غفران الهی، همانند آدمیان

و ءامنوا به یغفر لکم من ذنوبکم و یجرکم من عذاب الیم

وعده غفران، نشانگر نیاز است؛ چه این که اگر نیازی در کار نباشد، نوید تحقق نمی یابد.

12- جنیان، نیازمند تشویق و تهدید، برای گرایش یافتن به ایمان

أجيبوا .. ءامنوا ... يغفر لكم ... و يجركم من عذاب أليم

منطوق «يجركم ..» تشويق و مفهوم آن بيانگر تهديد است؛ يعنى، اگر ايمان نياوريد، پناه داده نمى شويد و به عذاب دردناك گرفتار خواهيد شد.

208- وسوسه جن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - ناس - 114 - 6 - 1,4

ص: 96

1 - برخی از جنیان ، در ذهن انسان ها افکار پلید القا کرده ، آنها را وسوسه می کنند .

من الجنّه و الناس

حرف «من» برای تبعیض است و بیان می کند که مراد از «الوسواس الخنّاس»، برخی از جنّیان و انسان ها است. «جنّه» به معنای گروه جن (مفردات) و «ناس» جمع انسان است. (تاج العروس)

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در معرض تهاجم وسوسه های جنیان و انسان ها

قل أعوذ . . من الجنّه و الناس

209- وسوسه شیاطین جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 11، 3

3 - خطر وسوسه گران جن و انس ، بزرگ و سزاوار چاره اندیشی است .

من الجنّه و الناس

11 - برخی از انسان ها ، مانند برخی از جنیان ، شیطان اند و مخفیانه مردم را وسوسه می کنند .

الوسواس الخنّاس . . من الجنّه و الناس

عموم مفسران «شیطان» را مصداق «وسواس خنّاس» قرار داده اند. این آیه نیز او را از نوع جن و انس می داند؛ بنابراین شیطان، عنوانی عام خواهد بود که بر افرادی از بشر و جنیان، تطبیق می کند.

210- ویژگیهای جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 12، 13

12 - جنیان نیز همانند انسان ها دارای زندگی ، مرگ و نابودی اند .

فی أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس

13 - جنیان نیز همانند آدمیان ، دارای زندگی اجتماعی اند .

فی أمم قد خلت من قبلهم من الجنّ و الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 29 - 4

4 - گروهی از جنیان ، همانند گروهی از انسان ها ، موجوداتی اغواگر و گمراه کننده اند .

أضلاًّنا من الجنّ و الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 97

8- جنیان ، دارای زندگی اجتماعی و روابط جمعی

نفرًا من الجنّ . . . ولّوا إلى قومهم منذرين

تعبیر «قومهم» بیانگر مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 6

6 - جن ، دارای شعور و قدرت شنوایی و آشنا به زبان انسان ها و تشخیص دهنده حق از باطل در معارف الهی و دینی

استمع نفر من الجنّ فقالوا إنا سمعنا قرءاناً عجباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 13 - 7,8

7 - جن ، دارای قدرت شنوایی و تشخیص حق از باطل در معارف الهی

و أنّا لَمَّا سمعنا الهدى ءامنّا به

8 - جن ، موجودی مکلف و مسؤول و مورد مجازات الهی در آخرت

و أنّا لَمَّا سمعنا الهدى ءامنّا به . . . فلا يخاف بخسًا و لا رهقًا

211- هدایت پذیری جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 2 - 2

2 - جن ، موجودی قابل هدایت

إنا سمعنا قرءاناً عجباً . يهدى إلى الرشده

212- هدایتگری جن مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- جنیان مؤمن ، در تلاش برای هدایت جامعه خود به سوی قرآن

قالوا یقومنا إنا سمعنا کتبًا .. یهدی إلى الحقّ

ص: 98

213- همکاری با جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 10

10- امکان ارتباط ، اتفاق نظر ، همکاری و تعاون میان انسان و جن

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ علی أن یأتوا بمثل

از اینکه خداوند فرمود: «اگر جن و انس دست به دست هم دهند، باز نمی توانند مثل قرآن بیاورند» استفاده می شود که امکان ارتباط و تعاون میان آنان وجود دارد و اگر نه، تحدی لغو بود.

جنیان

214- اجل جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 17

17 - انسان و جن دارای اجل (عمری) تعیین شده از سوی خداوند هستند.

و بلغنا أجلنا الذی أجلت لنا

215- اخبار جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 7 - 2

2- مؤمنان جن ، دیگران را از انکار قیامت و رستاخیز از سوی برخی از انسان ها آگاه ساختند .

وأنهم ظنّوا كما ظننتم أن لن یبعث الله أحداً

216- اختیار جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 4

4 - جنیان موجوداتی دارای اراده و اختیار و تکلیف هستند.

یمعشر الجن قد استکثرتم من الإنس

بازخواست شدن جنیان در قیامت، بیانگر مکلف بودن آنان و برخورداری آنان از اختیار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 99

5 - جن دارای شعور و اختیار و نیازمند هدایت رسولان الهی است.

یَمْعَشِرُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رَسُلٌ مِنْكُمْ

مقتضای بازخواست و درست بودن توبیخ آن است که مورد دارای شعور اختیار و تکلیف باشد. در غیر این صورت بازخواست و توبیخ و کیفر موجه نیست.

217- ادراک جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 5,6

5 - جنیان ، مانند انسان ها ، دارای ابزار ادراک (قلب ، چشم و گوش) هستند .

لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا

6 - بسیاری از انسان ها و جنیان ، علی رغم داشتن قلب و ابزار درک ، خویشان را از فهم حقایق و معارف الهی محروم می سازند .

لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا

جمله «لهم قلوب» (آنها قلب دارند) می رساند که انسانها و جنیان گمراه ابزار درک دارند و جمله «لایفقهون بها» توضیح می دهد که آنان از ابزار شناختی که در اختیار دارند بهره نمی گیرند.

218- اراده جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 7

7 - جن موجودی دارای حیات و شعور و اراده است.

عَدُوًّا شَيْطِينِ الْإِنْسِ وَالْجِنَّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 4

4 - جنیان موجوداتی دارای اراده و اختیار و تکلیف هستند.

يمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس

بازخواست شدن جنیان در قیامت، بیانگر مکلف بودن آنان و برخورداری آنان از اختیار است.

ص: 100

219- استراق سمع جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 8 - 1

1 - تلاش مؤمنان جن ، به منظور تماس با آسمان و دسترسی به اخبار آن

وَأَنَا لَمَسْنَا السَّمَاءَ

220- اطاعت از جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 11

11 - نوعی دوستی و ارتباط و تبعیت میان برخی از آدمیان گمراه و جن (شیطانها) برقرار است.

وَقَالَ أُولِيَاءُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ

221- اعمال جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 17

17 - کارها و فعالیتهای جن و انس در قلمرو مشیت خداوند است.

و لَوْ شَاءَ رَبِّكَ مَا فَعَلُوهُ

222- اغواگری جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 7،8،9،10

7 - جنیان اغواگر در برابر بازخواست خداوند از آنان به سبب گمراه ساختن آدمیان، هیچ عذر و پاسخی ندارند.

يَمْعَشِرُ الْجَنِّ قَدْ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ وَقَالَ أُولِيَاءُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ

نقل پاسخ آدمیان به جای پاسخ جنیان، که مستقیماً مورد سؤال بودند، می تواند اشاره به در ماندگی آنان از پاسخ و اعتذار باشد.

8 - جنیان در تلاشند با گسترش نفوذ خود بر آدمیان تعداد بیشتری از آنان را گمراه کنند.

یمعشر الجن قد استکثرتم من الإنس

در لسان العرب آمده است: «استکثر من الشی» رغب فی الكثير منه یعنی در انبوهی از آن میل و رغبت کرد. لذا «استکثرتم من الإنس» در آیه - که خطاب به جنیان است - یعنی شما در بسیاری از آدمیان میل و رغبت کردید تا آنان را گمراه سازید.

9 - جنیان اغواگر در صدد تبدیل هر چه بیشتر آدمیان به شیطانهای اغواگر مانند خود هستند. *

ص: 101

يمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس

«استكثر» به معنی طلب زیادتی است، لذا از معانی محتمل در «استكثرتم من الإنس» آن است که استكثر از آن جهت باشد که شیطانها در صدند از آدمیان نیز هر چه بیشتر شیطان تولید کنند.

10 - آدمیان باید در برابر وسوسه های جنیان و اغواگری آنها هشیار بوده و از خود حراست کنند.

يمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس

خبر دادن خداوند از سیطره و عملکرد جنیان، هشدار به آدمیان است تا دشمن خویش را بشناسند و تدابیر لازم را در برابر او به کار برند.

223- افساد جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 29

29 - « عن ابی جعفر محمد بن علی (ع) انه قال فی قول اللّٰه عز و جل : « واذ قال ربک للملائکة انی جاعل فی الأرض خلیفه قالوا اتجعل فیها من یفسد فیها و... » قال : ... و إنما قال ذالک بعض الملائکة لما عرفوا من حال من کان فی الأرض من الجن قبل آدم ... »

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند که به ملائکه فرمود: «می خواهم در زمین جانشین قرار دهم و ملائکه گفتند: آیا می خواهی کسی را بر روی زمین قرار دهی که فساد کند...؟» روایت شده که فرمود: ... این سخن بعضی از ملائکه بود؛ زیرا آنان قبل از آفرینش آدم فساد در زمین را از جن دیده بودند...».

224- اقرار جنیان کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 9

9 - کافران جن و انس در قیامت با اعتراف به آمدن رسولان الهی، علیه خود شهادت خواهند داد.

ألم یأتکم رسل منکم .. قالوا شهدنا علی أنفسنا

225- اقرار جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 4 - 1

1 - اعتراف ایمان آورندگان از جن ، به سفاقت و کم خردی مشرکانشان

وأنه كان يقول سفيها على الله شططاً

ص: 102

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 2

2- آگاهی و اعتراف گروهی از جن ، به دروغ بودن شرک ، همسرگزینی و فرزندداری خداوند

وَأَنَا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نَقُولَ الْإِنْسَ وَالْجِنَّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 12 - 1، 2

1 - اعتراف مؤمنان جن ، به ناتوانی جن از عاجز ساختن خداوند و حرکت در جهت خلاف مقررات الهی

وَأَنَا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نَعْبُزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ

2- اعتراف مؤمنان جن ، به ناتوانی جن از فرار از سیطره الهی و ناتوان ساختن خداوند از دستیابی به آنان

و لَنْ نَعْبُزَهُ هَرَبًا

226- انبیای جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 4

4- جنیان دارای رسولانی از جنس خود هستند.

يَمْعَشِرُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رَسَلٌ مِنْكُمْ

ظاهر جمله «يَأْتِكُمْ رَسَلٌ مِنْكُمْ» آن است که برای هر یک از جن و انس رسولانی از جنس خود آنان باشد. یعنی «رسل من الجن و رسل من الإنس».

227- انسان و جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 11

11 - نوعی دوستی و ارتباط و تبعیت میان برخی از آدمیان گمراه و جن (شیطانها) برقرار است.

وقال أولياؤهم من الإنس

228- پیروان جنیان اغواگر

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 103

13 - جنیان اغواگر و انسانهای پیرو آنها برای انحراف و گمراهی از یکدیگر بهره می برند.

وقال أولياؤهم من الإنس ربنا استمتع بعضنا ببعض

«استمتع» به معنای طلب تمتع و بهره جویی است و مراد از «بعض»، برخی از جنیان و انسانها هستند، چون بنای سخن نیز سؤال از روابط متقابل این دو گروه در دنیا است.

229- تاریخ جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 29

29 - « عن ابی جعفر محمد بن علی (ع) انه قال فی قول الله عز و جل : « و اذ قال ربک للملائکه انی جاعل فی الأرض خلیفه قالوا اتجعل فیها من یفسد فیها و . . . » قال : . . . و إنما قال ذالک بعض الملائکه لما عرفوا من حال من کان فی الأرض من الجن قبل آدم . . . »

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند که به ملائکه فرمود: «می خواهم در زمین جانشین قرار دهم و ملائکه گفتند: آیا می خواهی کسی را بر روی زمین قرار دهی که فساد کند . . .؟» روایت شده که فرمود: ... این سخن بعضی از ملائکه بود؛ زیرا آنان قبل از آفرینش آدم فساد در زمین را از جن دیده بودند (...).

230- تجسم جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 39

39 - قابلیت شیاطین (جنیان) برای تجسم یافتن و دیده شدن *

یعلمون الناس السحر

231- تکالیف جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 3,4

3 - جنیان نیز همانند آدمیان، موظف به پیروی از رسولان الهی و مکلف به تکالیف دینی هستند.

قال ادخلوا .. من الجن و الإنس فى النار

4- جنیان نیز همانند آدمیان، در صورت تکذیب آیات الهی و گرایش به کفر و شرک، در معرض مجازاتهای الهی هستند.

قال ادخلوا فى أمم قد خلت من قبلکم من الجن و الإنس فى النار

ص: 104

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 4

4 - جنیان همانند انسان ها مکلف به تصدیق آیات الهی و انجام فرمان های او هستند .

و لقد ذرأنا لجهنم كثيراً من الجن والإنس

با توجه به آیه قبل معلوم می شود جنیانی به دوزخ خواهند رفت که آیات الهی را تکذیب کنند. بنابراین آنها موجوداتی هستند مکلف به تکالیف الهی و از جمله تکالیف آنها ایمان آوردن به آیات الهی است.

232- تکلیف جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 4

4 - جنیان موجوداتی دارای اراده و اختیار و تکلیف هستند.

یمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس

بازخواست شدن جنیان در قیامت، بیانگر مکلف بودن آنان و برخوردار بودن آنان از اختیار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 80 - 7

7 - تمامی افراد و امت های مکلف (انسان ها ، جنیان و . . .) پیش از قوم لوط مبرّا از ارتکاب لواط بودند .

ما سبقکم بها من أحد من العلمین

مراد از کلمه «العلمین»، به مناسبت حکم و موضوع، مکلفان، اعم از جن و انس، است. تأکید نفی با من زایده (من احد) حکایت از آن دارد که حتی یک نفر نیز قبل از قوم لوط به چنین گناهی مبتلا نبوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 119 - 9

9- جنیان نیز نظیر انسانها ، مکلف به احکام الهی و موظف به پذیرش دین حقّند .

لأملأنّ جهنم من الجنه والناس

233- تمایلات جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 14

14 - وجود خواسته ها و لذتهای نفسانی در جن (شیطان)

ص: 105

قد استكثرتم استمتع بعضنا ببعض

234- تهدید جنیان سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 12 - 13

13 - تهدید شدن جنیان در خدمت سلیمان (ع) به عذاب با آتش از سوی خداوند ، در صورت سرپیچی از فرمان آن حضرت

و من الجنّ من يعمل بین یدیه . . . و من یزغ منهم عن أمرنا نذقه من عذاب السعیر

235- جنیان اغواگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 7

7 - جنیان اغواگر در برابر بازخواست خداوند از آنان به سبب گمراه ساختن آدمیان، هیچ عذر و پاسخی ندارند.

یمعشر الجنّ قد استكثرتم من الإنس وقال أولیاءهم من الإنس

نقل پاسخ آدمیان به جای پاسخ جنیان، که مستقیماً مورد سؤال بودند، می تواند اشاره به در ماندگی آنان از پاسخ و اعتذار باشد.

236- جنیان حق ناپذیر در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 15 - 4

4 - ظالمان و حق ناپذیران جن ، همچون انسان ها ، به عذاب دوزخ گرفتار خواهند شد .

و أمّا القسطون فکانوا لجهنّم حطبًا

237- جنیان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 1

1 - جهنم ، فرجام بسیاری از انسان ها و جنیان

ولقد ذرأنا لجهنم كثيراً من الجن والإنس

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 106

7- خداوند، دوزخ را از جنیان و انسان ها پر خواهد کرد .

لَأْمَلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

8- پر کردن جهنم از انسان ها و جنیان ، حقیقتی که خداوند از پیش بیان داشته بود .

تمت کلمه ربك لأْمَلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

«تمت»؛ یعنی، به طور کامل و بدون هیچ نقصی تحقق یافت. مفسران برآنند که مقصود از «کلمه ربك» - که با جمله «لَأْمَلَأَنَّ...» تفسیر شده است - همان سخنی است که خداوند در داستان آدم و ابلیس فرمود: «فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ أَقُولُ. لَأْمَلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّن تَبَعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ»؛ حق این است - و من جز حق نمی گویم - که جهنم را از تو و از همه کسانی که از تو پیروی می کنند پر خواهم کرد. سوره ص، آیه 84 و 85».

10- دوزخی شدن جن و انس به سبب اختلاف در دین ، گواه راستی و درستی سخن خداوند (جهنم را از جن و انس پر خواهم کرد) است .

و لایزالون مختلفین . . . و تمت کلمه ربك لأْمَلَأَنَّ جَهَنَّمَ

سخن از تحقق یافتن فرموده خداوند (تمت کلمه ربك . . .) پس از بیان اختلافهای مردم و پوشیده شدن حق بر آنان، گویای این نکته است که: همان اختلافها - که مخفی ماندن حق را در پی داشت - موجب دوزخی شدن انسانها و جنیان شده و حقانیت کلمه خدا (لَأْمَلَأَنَّ...) را به طور کامل محقق ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 14، 6، 5

5 - وعده خداوند به انباشتن دوزخ از مجرمان جنّی و انسی ، وعده ای حق و تخلف ناپذیر است .

و لکن حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأْمَلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

6 - سوگند خداوند به انباشتن جهنم از مجرمان جنّی و انسی

و لکن حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأْمَلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

لام در «لَأْمَلَأَنَّ» برای قسم است و حکایت از آن دارد که «القول» در فراز قبلی، سوگند است.

14 - همه مجرمان جنّی و انسی ، در جهنم گرد می آیند .

لَأْمَلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

قید «أجمعین» به قرینه این که کسانی وجود دارند که به جهنم نخواهد رفت، عموم افرادی نیست، بلکه مفید عموم در نوع است. لازم به ذکر است که «ال» در «الجنّة» و «الناس» عهد بوده و اشاره به افرادی خاص - که همانا مجرمان اند - دارد.

238- جنیان در دوران مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 2 - 4

4 - ایمان گروهی از جن به قرآن ، در مرحله آغازین نزول

إِنَّا سَمِعْنَا قِرَاءَآءَآ عَجَبًا . يَهْدِي إِلَى الرِّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ

ص: 107

239- جنیان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 5

5 - جنیان و انسانها در قیامت مورد بازخواست مشترک قرار خواهند گرفت.

یمعشر الجن . . . وقال أولیاءهم من الإنس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 132 - 1

1 - هر یک از افراد جن و انس در روز قیامت از مرتبه و درجه ویژه خود برخوردارند.

و لكل درجات مما عملوا

تنوین «و لكل» عوض محذوف است و به قرینه آیه 128 و 130، محذوف «جن و انس» است، یعنی: «لكل من الجن و الإنس . . .» و چون آیات پیشین ترسیم قیامت بوده، ظاهر آن است که درجات مطرح شده در آیه مربوط به آن روز باشد.

240- جنیان زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 1 - 72 - 7

7 - جن ، متشکل از مردان و زنان

استمع نفر من الجنّ

برداشت یاد شده، با توجه به معنای «نفر» (گروهی از مردان متشکل از سه تا ده نفر) می باشد؛ زیرا لازمه وجود مردان در هر دسته و نوعی از موجودات، وجود زنان در میان آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 6 - 72 - 8

8 - جن ، موجودی متشکل از دو جنس مرد و زن

كان رجال من الإنس یعوذون برجال من الجنّ

241- جنیان سلیمان (ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 108

1 - سلیمان (ع) ، دارای سپاهی متشکل از نیروهای جن ، انسان و پرندهگان

و حشر لسلیمن جنوده من الجنّ و الإنس و الطیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 1

1 - مرگ سلیمان (ع) ، آن گاه بر جنیان خدمت گزار وی آشکار شد که موریانه ها عصای او را خوردند و آن حضرت بر زمین افتاد .

فلما قضینا علیه الموت ما دلّهم علی موته إلاّ دابّه الأرض تأکل منسأته فلما خرّ

«منسأه» به معنای عصا است (مفردات راغب) و «دابّه الأرض» از باب اضافه شیء به فعلش می باشد. «أرض» نیز در این آیه - از باب

«علم یعلم» - به معنای خوردن است و یا «ارضه» به معنای کرمی است که از زمین وارد چوب و تخته می شود (مفردات راغب).

242- جنیان سلیمان (ع) و ذلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 11

11 - جنیان نیز از رنج ، سختی و خفت گریزان اند .

تبیّنت الجنّ أن لو كانوا یعلمون الغیب

243- جنیان سلیمان (ع) و سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 11

11 - جنیان نیز از رنج ، سختی و خفت گریزان اند .

تبیّنت الجنّ أن لو كانوا یعلمون الغیب

244- جنیان سلیمان (ع) و علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - جنیان خدمت گزار در دستگاه سلیمان (ع)، از علم غیب برخوردار نبودند.

ص: 109

فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

10 - جنیان خدمت گزار در دستگاه سلیمان (ع) ، از معرفتی به نام علم غیب آگاهی داشتند .

تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ

245- جنیان صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 11 - 3, 2, 1

1 - دو دسته بودن جنیان ، پیش از نزول قرآن : 1- افراد خوش طینت و متمایل به خیر و صلاح ; 2- افراد بدسرشت و متمایل به شرّ و فساد .

وَأَنَا مِّنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ

درباره این که آیه شریفه، بازگو کننده وضعیت جن پیش از نزول قرآن و استماع آنان است و یا پس از آن، میان مفسران اختلاف هست. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است. بنابراین احتمال، مقصود از صلاح، صلاح در ایمان و تقوا نیست؛ بلکه مراد صلاح از لحاظ طینت و تمایل به خیر و صلاح است.

2 - دو دسته شدن جن ، پس از نزول قرآن : برخی صالح و نیک کردار و برخی غیر آنان

وَأَنَا مِّنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ

3 - از دیدگاه مؤمنان جن ، برخی از آنان صالح و نیک کردار کامل اند و برخی دیگر ضعیف و در رتبه پایین تر از صالحان قرار دارند .

وَأَنَا مِّنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که «دون» به معنای «تحت» باشد.

246- جنیان ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 14 - 1

1 - دو دسته شدن جن ، پس از نزول قرآن : مسلمان هدایت یافته و کافران ظالم و منحرف از مسیر حق

وَأَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدَىٰ ءَامَنَّا بِهِ . . . وَأَنَا مِّنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ

«قَسَطٌ» (مصدر «قاسطون»)، به معنای جور است. (مقایس اللغه)

247- جنیان ظالم در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 110

4- ظالمان و حق ناپذیران جن ، همچون انسان ها ، به عذاب دوزخ گرفتار خواهند شد .

و أمّا القسطون فکانوا لجهنّم حطبًا

248- جنیان عادل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 181 - 1

1- گروهی از انسان ها و جنیان ، هدایتگر و عدالت پیشه اند .

و ممن خلقنا أمه یهدون بالحق و به یعدلون

برداشت فوق از ظاهر آیه - که حکایت از وجود چنین افرادی در میان انسانها و جنیان دارد - استفاده شده است، بر این مبنا و با توجه به اینکه هدایتگران ملازم حق دانسته شده اند، معلوم می شود مقصود هدایتگرانی هستند که از جانب خداوند برای هدایت مردم برگزیده شده اند. قابل ذکر است که مراد از «ممن خلقنا» به قرینه آیه 179 انسانها و جنیان است.

249- جنیان غیر صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 11 - 3، 2، 1

1- دو دسته بودن جنیان ، پیش از نزول قرآن : 1- افراد خوش طینت و متمایل به خیر و صلاح ; 2- افراد بدسرشت و متمایل به شرّ و فساد .

و أنّا ممّا الصّالحون و ممّا دون ذلک

درباره این که آیه شریفه، بازگو کننده وضعیت جن پیش از نزول قرآن و استماع آنان است و یا پس از آن، میان مفسران اختلاف هست. برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است. بنابراین احتمال، مقصود از صلاح، صلاح در ایمان و تقوا نیست؛ بلکه مراد صلاح از لحاظ طینت و تمایل به خیر و صلاح است.

2- دو دسته شدن جن ، پس از نزول قرآن : برخی صالح و نیک کردار و برخی غیر آنان

و أنّا ممّا الصّالحون و ممّا دون ذلک

3- از دیدگاه مؤمنان جن ، برخی از آنان صالح و نیک کردار کامل اند و برخی دیگر ضعیف و در رتبه پایین تر از صالحان قرار دارند .

وَأَنَا مِّنَ الصَّالِحِينَ وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که «دون» به معنای «تحت» باشد.

ص: 111

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 5

5- وجود عناصری کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

در صورتی که آیه شریفه خطاب به جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 6

6- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 5

5- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 38 - 1

1- وجود عناصر کافر و تکذیب گر ، در میان جن همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 40 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 42 - 1

1 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

ص: 112

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

تشبیه آمدن «کما» و «تکذِّبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 45 - 1

1 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

تشبیه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 47 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 49 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 51 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 53 - 3

3- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّءالآء ربکما تکذّبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 55 - 3

3- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّءالآء ربکما تکذّبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 113

18 - رحمن - 55 - 57 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 59 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 61 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 63 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 65 - 3

3- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 67 - 3

3- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 69 - 3

3- وجود عناصر کافر و تکذیبگر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 114

18 - رحمن - 55 - 71 - 3

3- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 73 - 3

3- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 75 - 4

4- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 77 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 14 - 1

1 - دو دسته شدن جن ، پس از نزول قرآن : مسلمان هدایت یافته و کافران ظالم و منحرف از مسیر حق

وَأَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْهَدَىٰ ءَامَنَّا بِهِ .. وَأَنَا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ

«قَسَطٌ» (مصدر «قاسطون»)، به معنای جور است. (مقایس اللغه)

251- جنیان کافر در جهنم

6- انسانهایی که به خدا و پیامبرانش کافر شوند و نیز جنیان کفرپیشه، به آتش دوزخ درخواهند افتاد.

لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

چون بحث در آیات گذشته درباره فساد و صلاح امتهای بود و مصداق بارز و مورد نظر برای صلاح و فساد - به قرینه آیات پیشین و نیز آیه 121 - توحید، شرک، ایمان و کفر است، مقصود از «الجنه» و «الناس» کافران و مشرکان جنی و انسی است. بر این اساس کلمه «أجمعین» تأکید بر عمومی است که از کلمه «الجنه» و «الناس» فهمیده می شود.

ص: 115

جنیان گناهکار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 39 - 1

1 - گناهکاران جن و انس در صحنه قیامت ، دارای وضعیتی معلوم و بی نیاز از محاکمه و سؤال

فیومئذ لایسنل عن ذنبه انس و لاجانّ

جنیان محروم از ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 6,8,11

6 - بسیاری از انسان ها و جنیان ، علی رغم داشتن قلب و ابزار درک ، خویشان را از فهم حقایق و معارف الهی محروم می سازند .

لهم قلوب لایفقهون بها

جمله «لهم قلوب» (آنها قلب دارند) می رساند که انسانها و جنیان گمراه ابزار درک دارند و جمله «لایفقهون بها» توضیح می دهد که آنان از ابزار شناختی که در اختیار دارند بهره نمی گیرند.

8 - بسیاری از انسان ها و جنیان ، علی رغم برخورداری از چشمهایی بینا و گوشهایی شنوا ، خویشان را از دیدن و شنیدن آیات الهی محروم می سازند .

و لهم أعین لایبصرون بها و لهم آذان لایسمعون بها

11 - جهنم فرجام انسان ها و جنیانی است که خود را از درک معارف و حقایق دین محروم ساخته اند .

و لقد ذرأنا لجهنم .. لهم قلوب لایفقهون بها

252- جنیان مرد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 7

7 - جن ، متشکل از مردان و زنان

استمع نفر من الجنّ

برداشت یاد شده، با توجه به معنای «نفر» (گروهی از مردان متشکل از سه تا ده نفر) می باشد؛ زیرا لازمه وجود مردان در هر دسته و نوعی از موجودات، وجود زنان در میان آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 6 - 8

8 - جن ، موجودی متشکل از دو جنس مرد و زن

ص: 116

كان رجال من الإنس يعوذون برجال من الجنّ

253- جنیان مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 14 - 1

1 - دو دسته شدن جن ، پس از نزول قرآن : مسلمان هدایت یافته و کافران ظالم و منحرف از مسیر حق

و أَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْهَدَىٰ ءَامَنَّا بِهِ .. وَأَنَا مِّنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ

(قَسَطٌ) (مصدر «قاسطون»)، به معنای جور است. (مقایس اللغه)

254- جنیان مکذب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 5

5 - وجود عناصری کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأْتِيَ ءَالَاءَ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

در صورتی که آیه شریفه خطاب به جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 6

6 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأْتِيَ ءَالَاءَ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأْتِيَ ءَالَاءَ رَبِّكَمَا تَكْذِبَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 5

5 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبأَيِّ ءالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

ص: 117

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 38 - 1

1 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر ، در میان جن همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 40 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 42 - 1

1 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 45 - 1

1 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان»، به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 47 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 49 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 51 - 2

2- وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

ص: 118

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 53 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 55 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 57 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 59 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 61 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 63 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 65 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

ص: 119

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 67 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 69 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیبگر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 71 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 73 - 3

3 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 75 - 4

4 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 77 - 2

2 - وجود عناصر کافر و تکذیب گر در میان جن ، همانند آدمیان

فَبأَيِّ ءالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

ص: 120

255- جنیان و اغوای انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 15

15 - جنیان از اغوای آدمیان بهره و لذت می برند.

وقال أولياؤهم من الإنس ربنا استمتع بعضنا ببعض

256- جنیان و انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 6،8،9،13

6 - جنیان دارای قدرت نفوذ و سلطه بر آدمیان هستند.

يمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس

8 - جنیان در تلاشند با گسترش نفوذ خود بر آدمیان تعداد بیشتری از آنان را گمراه کنند.

يمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس

در لسان العرب آمده است: «استكثر من الشئ» رغبت فی الكثير منه یعنی در انبوهی از آن میل و رغبت کرد. لذا «استكثرتم من الإنس» در آیه - که خطاب به جنیان است - یعنی شما در بسیاری از آدمیان میل و رغبت کردید تا آنان را گمراه سازید.

9 - جنیان اغواگر در صدد تبدیل هر چه بیشتر آدمیان به شیطانهای اغواگر مانند خود هستند. *

يمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس

«استكثر» به معنی طلب زیادتی است، لذا از معانی محتمل در «استكثرتم من الإنس» آن است که استكثر از آن جهت باشد که شیطانها در صددند از آدمیان نیز هر چه بیشتر شیطان تولید کنند.

13 - جنیان اغواگر و انسانهای پیرو آنها برای انحراف و گمراهی از یکدیگر بهره می برند.

وقال أولياؤهم من الإنس ربنا استمتع بعضنا ببعض

«استمتع» به معنای طلب تمتع و بهره جویی است و مراد از «بعض»، برخی از جنیان و انسانها هستند، چون بنای سخن نیز سؤال از روابط متقابل این دو گروه در دنیا است.

257- جنیان و شرک

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 3

3- جن ، پیش از نزول قرآن ، از دروغ و ساختگی بودن شرک ، همسرگزینی و فرزندداری خداوند آگاه نبودند .

إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا . . . وَأَنَا ظَنَنَّا أَن لَّن نَقُولَ الْإِنسَ وَالْجِنَّ عَلَى اللَّهِ كَذ

ص: 121

258- جنیان و قبول دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 119 - 9

9- جنیان نیز نظیر انسانها، مکلف به احکام الهی و موظف به پذیرش دین حَقّند.

لأَمَلًا جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

259- جنیان هدایتگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 181 - 1,5

1 - گروهی از انسان ها و جنیان، هدایتگر و عدالت پیشه اند.

و ممن خلقنا أمه يهدون بالحق و به يعدلون

برداشت فوق از ظاهر آیه - که حکایت از وجود چنین افرادی در میان انسانها و جنیان دارد - استفاده شده است، بر این مبنا و با توجه به اینکه هدایتگران ملازم حق دانسته شده اند، معلوم می شود مقصود هدایتگرانی هستند که از جانب خداوند برای هدایت مردم برگزیده شده اند. قابل ذکر است که مراد از «ممن خلقنا» به قرینه آیه 179 انسانها و جنیان است.

5 - باید گروهی از انسان ها و جنیان عهده دار هدایت همنوعان خویش باشند و به عدالت در میان آنان داوری کنند.

و ممن خلقنا أمه يهدون بالحق و به يعدلون

برداشت فوق بر این اساس است که جمله های «یهدون» و «یعدلون» به صورت انشا ایراد شده باشد. بر این مبنا آیه شریفه حاوی دستوری است به انسانها و جنیان که گروهی از آنان باید عهده دار هدایتگری و عدالت گستری باشند.

260- چشم جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 5,8

5- جنیان، مانند انسان ها، دارای ابزار ادراک (قلب، چشم و گوش) هستند.

لهم قلوب لا يفقهون بها و لهم أعین لا يبصرون بها و لهم آذان لا يسمعون بها

8 - بسیاری از انسان ها و جنیان ، علی رغم برخورداری از چشمهایی بینا و گوشهایی شنوا ، خویشتن را از دیدن و شنیدن آیات الهی محروم می سازند .

و لهم أعین لایبصرون بها و لهم آذان لایسمعون بها

ص: 122

261- حشر اخروی جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 1

1 - خداوند در روز قیامت تمامی جن و انس را گرد می آورد.

و یوم یحشرهم جمیعا یمعشر الجن قد استکثرتم من الإنس

262- حیات جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 7

7 - جن موجودی دارای حیات و شعور و اراده است.

عدوا شیطین الإنس و الجن

263- درجات اخروی جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 132 - 1,2,5

1 - هر یک از افراد جن و انس در روز قیامت از مرتبه و درجه ویژه خود برخوردارند.

و لكل درجات مما عملوا

تنوین «و لكل» عوض محذوف است و به قرینه آیه 128 و 130، محذوف «جن و انس» است، یعنی: «لكل من الجن و الإنس . . .» و چون آیات پیشین ترسیم قیامت بوده، ظاهر آن است که درجات مطرح شده در آیه مربوط به آن روز باشد.

2 - درجات اخروی انسان و جن بازتاب اعمال دنیوی ایشان است.

و لكل درجات مما عملوا

5 - درجات و مراتب آخرت بر اساس آگاهی خداوند از اعمال جن و انس و سنجش دقیق آن اعطا می گردد.

و لكل درجات مما عملوا و ما ربك بغفل عما يعملون

264- دوستی با جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 11

11 - نوعی دوستی و ارتباط و تبعیت میان برخی از آدمیان گمراه و جن (شیطانها) برقرار است.

وقال أولياؤهم من الإنس

ص: 123

265- ذلت جنیان سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 5

5 - خدمت جنیان در دستگاه سلیمان (ع)، همراه با سختی، رنج و خفت بود.

فلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبِ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

266- رابطه با جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 11

11 - نوعی دوستی و ارتباط و تبعیت میان برخی از آدمیان گمراه و جن (شیطانها) برقرار است.

وَقَالَ أُولِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ

267- رنجهای جنیان سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 5، 14

5 - خدمت جنیان در دستگاه سلیمان (ع)، همراه با سختی، رنج و خفت بود.

فلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبِ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

14 - « فی حدیث عن اَبی عبداللہ (ع) (فی قوله تعالی) «... ما لبثوا فی العذاب المہین» معناه فی الأعمال الشاقه ;

در حدیثی از امام صادق (ع) [درباره قول خدای تعالی] «... ما لبثوا فی العذاب المہین» روایت شده که معنای عذاب مہین، کارهای سخت و دشوار است.»

268- رؤیت جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 39

39 - قابلیت شیاطین (جنیان) برای تجسم یافتن و دیده شدن *

یعلمون الناس السحر

ص: 124

269- سرزنش اخروی جنیان گمراه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 1

1 - گمراهان جن و انس در قیامت به صورت جمعی موردبازخواست و توبیخ قرار خواهند گرفت.

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل

270- سرزنش جنیان کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 3

3 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس ، از سوی خداوند به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأیء الآء ربکما تکذبان

استفهام در «فبأیء» توییحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 16 - 5

5 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نیندیشیدن آنان در اهمیت آفرینش خود از خاک و آتش

خلق الإنسن من صلصل . . . فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 18 - 3

3 - توییح کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی ، متجلی در طلوع و غروب خورشید

فبأیء الآء ربکما تکذبان

تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خدا، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

استفهام در «فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا» توبیخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 125

4 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خدا ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت فراگیر الهی

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

استفهام در «فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا» توییحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

تشبیه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

تشبیه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - توییح کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده گرفتن قدرت و لطف الهی در تأمین نیاز های خلق

یسله . . . کلّ یوم هو فی شأن . فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

خداوند در آیه قبل، فقر ذاتی و نیازمندی موجودات و فیاضیت و نیاز برآوری خویش را به آدمیان یادآور شده و در این آیه غافلان و کافران را مورد سرزنش قرار داده که چرا این حقیقت را در هستی نادیده می گیرند. تشبیه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 1

1 - سرزنش شدن تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر بی توجهی آنان به موضوع حسابرسی اعمال خلق در قیامت و کیفر و پاداش الهی در آن

سنفرغ لكم آیه الثقلان . فبأیء الآء ربکما تکذبان

استفهام در «فبأیء الآء» توییخی است و تثنیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 1

1 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، بر بی توجهی آنان نسبت به قدرت مطلق الهی و عجز و

ص: 126

إن استطعتم .. لاتنفذون إلاّ بسلطن . فبأیء الآء ربکما تکذبان

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل، از استفهام توییخی در «فبأیء..» مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 38 - 2

2 - توییخ شدن کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر بی اعتنایی به نعمت های الهی و غفلت از قدرت قاهر او بر نظام جهان

فإذا انشقت السماء .. فبأیء الآء ربکما تکذبان

عبارت «انشقت السماء ..» نشانگر قدرت قاهر خداوند بر جهان است و از این که پس از تذکر قدرت، تکذیب گران را به محاکمه نشانده، مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 40 - 1

1 - سرزنش شدن کافران جن و انس به خاطر تکذیب نعمت های خداوند و نادیده گرفتن فرجام گناه کاران

فیومئذ لایسل عن ذنبه .. فبأیء الآء ربکما تکذبان

تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 42 - 2

2- توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده انگاشتن فرجام فصاحت بار و ذلیلانه مجرمان

يعرف المجرمون . . . فبأئىء الاء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 45 - 2

2- توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر بی توجهی و نادیده انگاشتن نعمت های خداوند

فبأئىء الاء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 127

3- توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس به خاطر نیندیشیدن به نعمت بهشت ، بیم نداشتن از مقام پروردگار و تکذیب نعمت های او

و لمن خاف مقام ربّه جتّان . فبأیّء الآء ربّکما تکذّبان

لحن توبیخی آیه شریفه و تقابل تکذیب گران با بیم دارندگان از مقام پروردگار، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأیّء الآء ربّکما تکذّبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خدا ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فیهما عینان تجریان . فبأیّء الآء ربّکما تکذّبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

فبأیّء الآء ربّکما تکذّبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

متّکین علی . . . فبأیّء الآء ربّکما تکذّبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 57 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 59 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های او

فبأیّء الآء ربکما تکذبان

ص: 128

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 61 - 3

3- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 63 - 3

3- توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی و محروم ساختن خویش از آن

وَمَنْ دُونَهُمَا جَنَّتَانِ . فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 65 - 4

4- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 67 - 4

4- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت الهی

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 69 - 4

4- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 71 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فبأیءالآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 73 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

ص: 129

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 75 - 3

3 - تویخ شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت پروردگار خویش

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 77 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

271- سفاقت جنیان مشرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 4 - 1

1 - اعتراف ایمان آورندگان از جن ، به سفاقت و کم خردی مشرکانشان

وَأَنَّهُ كَانَ يَفُولُ سَفِيهًا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا

272- سلطه جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 6

6 - جنیان دارای قدرت نفوذ و سلطه بر آدمیان هستند.

يَمْعَشُ الْجِنَّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند، همان گونه که شیطانهای جن را بر آدمیان مسلط می کند، برخی از ظالمان را بر برخی دیگر مسلط می سازد.

یمعشر الجن قد استكثرتم .. و كذلك نولى بعض الظلمين بعضا

«کذلک» تشبیه تسلط ظالمان بر ظالمان به سلطه جنیان بر آدمیان است. یعنی همان گونه که جنیان را بر آدمیان مسلط می سازیم، مردم ظالم را بر گروه ظالم دیگر ولایت می دهیم.

ص: 130

273- شعور جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 7

7 - جن موجودی دارای حیات و شعور و اراده است.

عدوا شیطین الإنس و الجن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 5

5 - جن دارای شعور و اختیار و نیازمند هدایت رسولان الهی است.

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل منکم

مقتضای بازخواست و درست بودن توبیخ آن است که مورد دارای شعور اختیار و تکلیف باشد. در غیر این صورت بازخواست و توبیخ و کیفر موجه نیست.

274- شک جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 1

1 - تردید مؤمنان جن در شناخت خیر و یا شر بودن ممنوعیت آنان از استراق سمع آسمان برای اهل زمین

وَأَنَّا لَآلِنْدَرِي أَسْرُّ أَرِيدُ بَمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشْدًا

مقصود از «رشد» در این آیه - به قرینه مقابله آن با «شر» - خیر و صلاح است.

275- ظلم جنیان اغواگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 129 - 4

4 - جنیان اغواگر و آدمیان اغواشده، هر دو از ظالمانند.

يمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس . . . و كذلك نولي بعض الظلمين بعضها

ص: 131

276- عجز جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 2

2 - ناتوانی مؤمنان جن ، از درک صحیح تقدیر الهی در ممنوعیت آنان از استراق سمع آسمان

وَأَنَّا لَآئِدْرِي أُشْرَ أُرِيدُ بَمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا

277- عذاب جنیان اغواگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 20

20 - جایگاه ابدی جنیان اغواگر (شیطانها) و انسانهای پیرو ایشان آتش دوزخ است.

قال النار مثویکم خلدین فیها

«مثوی» اسم مکان و به معنی جایگاه و محل استقرار است. (راغب).

278- عذاب جنیان حق ناپذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 15 - 4

4 - ظالمان و حق ناپذیران جن ، همچون انسان ها ، به عذاب دوزخ گرفتار خواهند شد .

وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا

279- عذاب جنیان ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 15 - 4

4 - ظالمان و حق ناپذیران جن ، همچون انسان ها ، به عذاب دوزخ گرفتار خواهند شد .

وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 132

6 - اگر جن و انس راه طاعت و یا عصیان پیشه کنند، هیچ سود و زیانی به خداوند نمی رساند.

و ربك الغنى ذو الرحمه

281- عقیده جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 1

1 - ایمان آورندگان از جن ، دروغ بستن بر خداوند را از سوی انس و جن ، امری ناممکن و بعید می دانستند .

و أَنَا ظَنُّنَا أَنْ لَنْ نَقُولَ الْإِنْسِ وَالْجِنَّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 11 - 3

3 - از دیدگاه مؤمنان جن ، برخی از آنان صالح و نیک کردار کامل اند و برخی دیگر ضعیف و در رتبه پایین تر از صالحان قرار دارند .

و أَنَا مِّنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که «دون» به معنای «تحت» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 13 - 4

4 - در دیدگاه مؤمنان جن ، ایمان آورندگان به ربوبیت خدای یکتا ، از نقصان حق خویش و یا ستم شدن در مجازات ، بیم نداشته و در امان اند .

فَمَنْ يُؤْمِنْ بَرِّهٖ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا

«رَهَق» در معانی «سفاهت»، «گناه»، «کذب» و «ظلم» به کار می رود؛ ولی در این آیه معنای اخیر مراد است.

282- علم جنیان سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - جنیان خدمت گزار در دستگاه سلیمان (ع) ، از معرفتی به نام علم غیب آگاهی داشتند .

تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ

ص: 133

283- عمل جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 132 - 4,5

4 - پروردگار هیچگاه از اعمال و رفتار جنیان و انسانها غافل نیست.

و ما ربك بغفل عما يعملون

5 - درجات و مراتب آخرت بر اساس آگاهی خداوند از اعمال جن و انس و سنجش دقیق آن اعطا می گردد.

و لكل درجات مما عملوا و ما ربك بغفل عما يعملون

284- عوامل مؤثر در سرنوشت جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 7

7 - انسان ها و جنیان دارای نقشی مؤثر در تعیین فرجام و سرنوشت خویش (دوزخی شدن و یا رهایی از آن)

لهم قلوب لا يفقهون بها . . . و لهم اذان لا يسمعون بها

جمله «لا يفقهون بها» و نظایر آن می رساند که گمراهان به دلیل بهره نجستن از ابزار شناخت، به وادی گمراهی گرفتار شده اند و بنابراین خود مقصر هستند.

285- فرجام جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 3

3 - خداوند رقم زننده سرنوشت و تعیین کننده فرجام انسان ها و جنیان

و لقد ذرأنا لجهنم كثيراً من الجن و الإنس

286- فرجام جنیان اغواگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - جایگاه ابدی جنیان اغواگر (شیطانها) و انسانهای پیرو ایشان آتش دوزخ است.

قال النار مثویکم خلدین فیها

«مثوی» اسم مکان و به معنی جایگاه و محل استقرار است. (راغب).

ص: 134

287- فلسفه تلاش جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 8 - 1

1 - تلاش مؤمنان جن ، به منظور تماس با آسمان و دسترسی به اخبار آن

وَأَنَا لَمَسْنَا السَّمَاءَ

288- فلسفه خلقت جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 2

2 - خداوند بسیاری از انسان ها و جنیان را برای ورود به دوزخ آفرید .

و لَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ

«ذراً» (مصدر ذرأنا) به معنای آفریدن است.

289- قدرت جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 6

6 - جنیان دارای قدرت نفوذ و سلطه بر آدمیان هستند.

يَمْعَشِرُ الْجِنُّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنسِ

290- قلب جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 5,6

5 - جنیان ، مانند انسان ها ، دارای ابزار ادراک (قلب ، چشم و گوش) هستند .

لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا

6 - بسیاری از انسان ها و جنیان ، علی رغم داشتن قلب و ابزار درک ، خویشتن را از فهم حقایق و معارف الهی محروم می سازند .

لهم قلوب لا یفقهون بها

جمله «لهم قلوب» (آنها قلب دارند) می رساند که انسانها و جنیان گمراه ابزار درک دارند و جمله «لا یفقهون بها» توضیح می دهد که آنان از ابزار شناختی که در اختیار دارند بهره نمی گیرند.

ص: 135

291- کیفر جنیان کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 2،4

2 - آتش دوزخ جایگاه اجتماع و به هم پیوستن جنیان و آدمیان کافر و مشرک است.

قال ادخلوا فی أمم قد خلت من قبلکم من الجن و الإنس فی النار

4 - جنیان نیز همانند آدمیان، در صورت تکذیب آیات الهی و گرایش به کفر و شرک، در معرض مجازاتهای الهی هستند.

قال ادخلوا فی أمم قد خلت من قبلکم من الجن و الإنس فی النار

292- کیفر جنیان مشرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 2،4

2 - آتش دوزخ جایگاه اجتماع و به هم پیوستن جنیان و آدمیان کافر و مشرک است.

قال ادخلوا فی أمم قد خلت من قبلکم من الجن و الإنس فی النار

4 - جنیان نیز همانند آدمیان، در صورت تکذیب آیات الهی و گرایش به کفر و شرک، در معرض مجازاتهای الهی هستند.

قال ادخلوا فی أمم قد خلت من قبلکم من الجن و الإنس فی النار

293- گوش جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 5،8

5 - جنیان، مانند انسان ها، دارای ابزار ادراک (قلب، چشم و گوش) هستند.

لهم قلوب لا یفقهون بها و لهم أعین لا یبصرون بها و لهم آذان لا یسمعون بها

8 - بسیاری از انسان ها و جنیان، علی رغم برخورداری از چشمهایی بینا و گوشهایی شنوا، خویشتن را از دیدن و شنیدن آیات الهی محروم می سازند.

و لهم أعين لا يبصرون بها و لهم آذان لا يسمعون بها

294- لذایذ جنیان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 136

5 - انعام - 6 - 128 - 14، 15

14 - وجود خواسته ها و لذتهای نفسانی در جن (شیطان)

قد استكثرتم استمتع بعضنا ببعض

15 - جنیان از اغوای آدمیان بهره و لذت می برند.

وقال أولياؤهم من الإنس ربنا استمتع بعضنا ببعض

295- مخلوقیت جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 100 - 2، 3

2 - چون جنیان، مخلوق خدا هستند، شریک او نمی توانند باشند.

وجعلوا لله شركاء الجن و خلقهم

3 - جنیان (نیروها و موجودات پنهان) مخلوق خداوند هستند.

وجعلوا لله شركاء الجن و خلقهم

296- مسؤولیت جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 3

3 - اشتراک جن و انس در لزوم اطاعت از رسولان الهی و بهره‌وری از هدایتهای ایشان

يمعشر الجن و الإنس ألم يأتكم رسل منكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 3

3 - جنیان نیز همانند آدمیان، موظف به پیروی از رسولان الهی و مکلف به تکالیف دینی هستند.

قال ادخلوا .. من الجن و الإنس فى النار

4 - جنیان همانند انسان ها مکلف به تصدیق آیات الهی و انجام فرمان های او هستند .

و لقد ذرأنا لجهنم كثيراً من الجن والإنس

با توجه به آیه قبل معلوم می شود جنیانی به دوزخ خواهند رفت که آیات الهی را تکذیب کنند. بنابراین آنها موجوداتی هستند مکلف به تکالیف الهی و از جمله تکالیف آنها ایمان آوردن به آیات الهی است.

297- مشرکان و جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 100 - 1

1 - برخی مشرکان خداوند را دارای شریکانی از جنیان می دانستند.

و جعلوا لله شركاء الجن

298- منشأ سرنوشت جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 3

3 - خداوند رقم زنده سرنوشت و تعیین کننده فرجام انسان ها و جنیان

و لقد ذرأنا لجهنم كثيراً من الجن و الإنس

299- مؤاخذه اخروی جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 5

5 - جنیان و انسانها در قیامت مورد بازخواست مشترک قرار خواهند گرفت.

یمعشر الجن . . . وقال أولياؤهم من الإنس

300- مؤاخذه اخروی جنیان گمراه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 1

1 - گمراهان جن و انس در قیامت به صورت جمعی موردبازخواست و توبیخ قرار خواهند گرفت.

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل

301- مؤاخذه جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 7

7 - جنیان اغواگر در برابر بازخواست خداوند از آنان به سبب گمراه ساختن آدمیان، هیچ عذر و پاسخی ندارند.

يمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس وقال أولياؤهم من الإنس

نقل پاسخ آدمیان به جای پاسخ جنیان، که مستقیماً مورد سؤال بودند، می تواند اشاره به در ماندگی آنان از پاسخ و اعتذار باشد.

302- نارضایتی جنیان سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 7

7 - خدمت در دستگاه سلیمان (ع)، برای جنیان خوشایند نبود.

فلما خرّ تبیت الجنّ أن لو كانوا يعلمون الغیب ما لبثوا فی العذاب المهین

303- نقش جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 13

13 - بازگشت کننده به شرک (مرتد) مانند دیوانه ای سرگردان است که شیطانها (جنیان) عقل او را زایل کرده اند.

أندعوا من دون الله . . . و نرد ... كالذی استهوته الشیطان

«استهوته الشیاطین» یعنی شیطانها عقل و فکر او را برده اند. همچنین جمله «استهوته الشیاطین» را در موردی که شخصی جن زده شده باشد، به کار می برند. (لسان العرب).

304- نقش جنیان اغواگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 8,9,13

8 - جنیان در تلاشند با گسترش نفوذ خود بر آدمیان تعداد بیشتری از آنان را گمراه کنند.

یمعشر الجن قد استکثرتم من الإنس

در لسان العرب آمده است: «استکثر من الشی» رغب فی الكثير منه یعنی در انبوهی از آن میل و رغبت کرد. لذا «استکثرتم من الإنس» در آیه - که خطاب به جنیان است - یعنی شما در بسیاری از آدمیان میل و رغبت کردید تا آنان را گمراه سازید.

9 - جنیان اغواگر در صدد تبدیل هر چه بیشتر آدمیان به شیطانهای اغواگر مانند خود هستند. *

ص: 139

«استكثر» به معنی طلب زیادتی است، لذا از معانی محتمل در «استكثرتم من الإنس» آن است که استكثر از آن جهت باشد که شیطانها در صددند از آدمیان نیز هر چه بیشتر شیطان تولید کنند.

13 - جنیان اغواگر و انسانهای پیرو آنها برای انحراف و گمراهی از یکدیگر بهره می برند.

وقال أولياؤهم من الإنس ربنا استمتع بعضنا ببعض

«استمتع» به معنای طلب تمتع و بهره جویی است و مراد از «بعض»، برخی از جنیان و انسانها هستند، چون بنای سخن نیز سؤال از روابط متقابل این دو گروه در دنیا است.

305- نیازهای جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 5

5 - جن دارای شعور و اختیار و نیازمند هدایت رسولان الهی است.

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل منکم

مقتضای بازخواست و درست بودن توبیخ آن است که مورد دارای شعور اختیار و تکلیف باشد. در غیر این صورت بازخواست و توبیخ و کیفر موجه نیست.

2- جنابت

1- آثار جنابت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 11

11 - آلودگی و ناپاکی انسان ، در حال جنابت

لا تقربوا الصلوه . . . و لا جنباً و ... حتی تغسلوا

نیاز جنب به غسل حاکی از آلودگی اوست.

2- احکام جنابت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 10,12,13,14,15,17,22,24,36

10 - بطلان نماز در حال جنابت

لا تقربوا الصلوه . . . و لا جنباً

12 - حرمت ورود جنب به مسجد

لا تقربوا الصلوه . . . و لا جنباً

بنابر اینکه مقصود از «الصلوه»، جایگاه متعارف آن، یعنی مساجد باشد؛ به دلیل «الآ عابری سبیل».

13 - جواز عبور جنب از مسجد

لا تقربوا الصلوه . . . و لا جنباً الآ عابری سبیل

14 - جنب ، برای برپایی نماز باید غسل کند .

لا تقربوا الصلوه . . . حتی تغسلوا

15 - غسل ، رافع جنابت است .

و ان كنتم جنباً .. حتى تغتسلوا

17 - تیمم، موجب رفع جنابت نمی شود.

ولا جنباً .. حتى تغتسلوا

بر این مبنا که مراد از «عابری سبیل» مسافر باشد، جمله «لا تقربوا ..» گویای این است که مسافر جنب با فرض جنابت می تواند نماز بخواند و با توجه به ذیل آیه، که وظیفه مسافر جنب را تیمم قرار داده، معلوم می شود تیمم او رافع جنابتش نیست.

22 - وظیفه محدث و جنب در صورت نیافتن آب برای برپایی نماز، تیمم است.

او جاء احد منكم من الغائط او لمستم النساء فلم تجدوا ماءً فتيمموا

24 - محدث پس از یافتن آب باید غسل کند و یا وضو بگیرد، هر چند پیش از آن به جهت نبود آب تیمم کرده باشد.

يا ايها الذين امنوا .. فتيمموا

مفهوم جمله شرطیه «ان كنتم .. لمستم ... فلم تجدوا ماءً فتيمموا»، این است که در صورت یافتن آب، با تیمم نمی توان نماز خواند. بنابراین کسی که به آب دسترسی نداشته و تیمم کرده - در صورت یافتن آب - باید غسل کند یا وضو بگیرد.

36 - ممنوعیت ورود جنب به مسجد، مگر به صورت عبور

ولا جنباً الا عابری سبیل حتى تغتسلوا

امام باقر (ع) در پاسخ سؤال از ورود جنب و حائض به مسجد فرمود: الحائض و الجنب لا یدخلان المسجد الا مجتازین ان الله تبارک و تعالی یقول: و لا جنباً الا عابری ...

علل الشرایع، ص 288، ح 1، ب 210؛ نورالثقلین، ج 1، ص 484، ح 266، 267؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 243، ح 138؛ تفسیر قمی، ج 1، ص 139.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 14

14 - وظیفه محدث و جنب در صورت نیافتن آب برای غسل یا وضو، تیمم است.

او جاء أحد منكم من الغائط او لمستم النساء فلم تجدوا ماءً فتيمموا

3- غسل جنابت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 15

15 - در صورت مباشرت با همسران ، در شب های رمضان ، باید پیش از طلوع فجر غسل کرد . *

فالن بشروهن و ابتغوا ما كتب الله لكم .. حتى يتبين لكم الخيط الأبيض

برخی از مفسران بر آنند که مراد از «ما كتب الله» تحصیل طهارت است؛ چنانچه در سوره مائده (آیه 6) آمده است: «وإن كنتم جناباً فاطهروا .. أو لامستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيداً طيباً».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 142

8 - وجوب تحصيل طهارت (غسل) بر شخص جنب، برای خواندن نماز

وإن كنتم جنباً فاطهروا

جمله «ان كنتم...» عطف بر جمله ای مقدر است و کلام با تقدیر آن چنین می شود: «إذا قمتم إلى الصلوة فتوضوا ان لم تكونوا جنباً و ان كنتم جنباً فاطهروا». بنابراین غسل مشروط می شود به هنگامی که جنب می خواهد نماز بخواند.

10 - با غسل جنابت، بدون گرفتن وضو، می توان نماز خواند.

إذا قمتم إلى الصلوة... و إن كنتم جنباً فاطهروا

با توجه به تقدیر آیه (فاغسلوا... ان لم تكونوا جنباً و ان كنتم جنباً فاطهروا)، معلوم می شود که ضرورت وضو و تشریح آن در صورتی است که شخص جنب نباشد.

11 - رعایت ترتیبی خاص در شستن بدن برای غسل جنابت، لازم نیست.*

وإن كنتم جنباً فاطهروا

از اینکه خداوند برای وضو و تیمم به ترتیب خاصی بین اعضا اشاره فرموده است و درباره غسل جنابت ترتیبی خاص ذکر نکرده، معلوم می شود هیچ ترتیبی بین شستن اعضای بدن مورد نظر نبوده است.

جُنْب

4- احكام جُنْب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 8

8 - وجوب تحصيل طهارت (غسل) بر شخص جنب، برای خواندن نماز

وإن كنتم جنباً فاطهروا

جمله «ان كنتم...» عطف بر جمله ای مقدر است و کلام با تقدیر آن چنین می شود: «إذا قمتم إلى الصلوة فتوضوا ان لم تكونوا جنباً و ان كنتم جنباً فاطهروا». بنابراین غسل مشروط می شود به هنگامی که جنب می خواهد نماز بخواند.

3- جنایت

1- عوامل جنایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 30 - 9

9 - گستاخی نفس آدمی ، تا حد وادار سازی وی به قتل و جنایت

فطوعت له نفسه قتل اخیه

2- قصاص قبل از جنایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 41 - 5

5 - قصاص قبل از جنایت ، امری ناروا و ممنوع است .

و لمن انتصر بعد ظلمه

قید «بعد ظلمه» می تواند اشاره به این داشته باشد که قبل از تحقق ظلم، هرگونه اقدام انتقام جویانه، مطرود است.

ص: 144

4- جنندگان

1- ازدیاد جنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 10 - 11، 9

9 - گسترش نسل جنندگان بر پهنه زمین ، در پرتو آمادگی محیط زیستی آن است .

خلق ... و ألقى ... و بثّ فیها من کلّ دابّه

11 - خداوند ، از هر نوع جنبنده ای ، در زمین آفریده و در آن گسترانیده است .

و بثّ فیها من کلّ دابّه

2- امت جنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 1

1 - تمامی جنندگان زمینی و پرندگان آسمان، مانند آدمیان، به صورت امت زندگی می کنند.

و ما من دابه فی الأرض و لا طئر یطیر بجناحیه إلا أمم أمثالکم

3- انقیاد جنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 56 - 8

8- همه موجودات زنده ، تحت فرمان و حاکمیت خداوند هستند .

ص: 145

ما من دابّه إلا هوء اخذ بناصيتها

«ناصیه» به قسمت جلوی سر گفته می شود و گاهی به موهای جلوی سر نیز به اعتبار رستنگاهش ، اطلاق می گردد. گرفتن جلوی سر و یا موهای آن ، کنایه از تسلط و حاکمیت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 49 - 1,6

1- تمامی جنبندگان عالم در برابر خداوند ، همواره منقاد و ساجدند .

و لله یسجد ما فی السموت و ما فی الأرض من دابّه و الملائکه

6- همه جنبندگان در برابر خداوند منقادند و استکبار نمیورزند .

و لله یسجد ما فی السموت و ما فی الأرض من دابّه .. و هم لایستکبرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 18 - 1

1 - سجده (خضوع و انقیاد) اهل آسمان و زمین و نیز خورشید ، ماه ، ستارگان ، کوه ها ، درختان و جنبندگان برای خدا

الم تر أنّ الله یسجد له من فی السموت و من فی الأرض .. و الشجر و الدواب

«سجود» (مصدر «یسجد») به معنای اظهار خضوع و انقیاد است.

4- بدترین جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 13

13 - تکذیب کنندگان آیات الهی به دلیل بهره نگرستن از ابزار شناخت معارف الهی از چارپایان بدترند .

بل هم أضل

حرف «بل» برای اضراب است که در این مورد به معنای انتقال از غرضی به غرض مهمتر می باشد. در نتیجه مفاد «بل» این است که اگر چه تکذیب کنندگان مانند چهارپایان از درک آیات الهی محرومند، ولی چون از ابزاری برای شناخت آیات الهی بهره مند بودند که حیوانات فاقد آن هستند، باید آنان را از چهارپایان نیز فرومایه تر خواند.

1 - انسان های حق ناشنوا و خاموش از بیان معارف حق و فاقدان فهم حقایق دینی ، بدترین جنبندها در پیشگاه خداوند

إن شر الدواب عند الله الصم البکم الذین لا یعقلون

کلمات «الصم» و «البکم» به ترتیب جمع «الاصم = کر» و «الابکم = لال» است. «الذین لا یعقلون» خبر سوم برای «إن» می باشد. قابل ذکر است که صفت بودن آن برای «الصم» و «البکم» نیز محتمل است.

4 - مدعیان ایمان در صورتی که ملتزم به اطاعت از خدا و رسول نبوده و از فرمان های آن حضرت گریزان باشند ، بدترین

جنبندگانند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ . . . إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصَّمَّ الْبَكْمِ

5- تأمین روزی جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 3,5

3- تأمین روزی موجودات زنده ، حق آنها بر خداست .

و ما من دابّة في الأرض إلاّ على الله رزقها

5- علم همه جانبه خداوند ، پشتوانه توانایی او بر روزی رسانی به موجودات و تدبیر امور آنهاست .

و ما من دابّة في الأرض إلاّ على الله رزقها و يعلم مستقرها و مستودعها

هدف از بیان آگاهی خداوند به احوال موجودات ، پس از «علی الله رزقها» القای این نکته است که: روزی رسانی به موجودات و تدبیر امور آنها ، نیازمند علمی گسترده است که خداوند آن را داراست .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 60 - 1,6,9

1 - بسیاری از جانداران ، توان تهیه روزی خود را ندارند .

و کأئن من دابّة لا تحمّل رزقها

«حماله» مصدر «تحمل» به معنای «کفالت و برعهده گرفتن» است .

6 - خداوند ، در تأمین روزی موجودات ، میان موجوداتی که قادر به تأمین روزی شان هستند و آنهایی که قادر نیستند ، تفاوتی نمی گذارد و همه را روزی می دهد .

و کأئن من دابّة لا تحمّل رزقها الله یرزقها و إیّاکم

عطف «إیّاکم» بر ضمیر «یرزقها» - که مرجع آن «دابّه» با صفت یاد شده است - اشعار به نکته یاد شده دارد .

9 - آگاهی همه جانبه خداوند ، باعث تأمین روزی موجودات نیازمند است .

اللّٰه يَرْزُقْهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

6- تنوع جنبنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 14

14 - وجود جنبنندگان متنوع و مختلف در هر کجای زمین ، از نشانه های توحید و رحمت گستری خداوند است .

و بئ فیها من کل دابه . . . لآیت

ص: 147

7- توحید عبادی جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 49 - 4

4- تمامی موجودات جنبنده و فرشتگان ، تنها در برابر خداوند سجده می کنند .

و لله يسجد ما في السموت و ما في الأرض من دابة و الملائكة

8- ثبت روزی جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 6

6- نام و نشان هر جنبنده ، مقدار و نوع روزی آن و نیز مکانی که باید در آن روزی داده شود ، در کتابی ثبت شده است .

و ما من دابة. .. كل في كتب

مضاف الیه کلمه «کل» محذوف است و جمله های پیشین گویای آن است؛ یعنی: «کل دابه و ما يتعلق بها فی کتاب مبین»

9- جنبندگان در کتاب مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 6

6- نام و نشان هر جنبنده ، مقدار و نوع روزی آن و نیز مکانی که باید در آن روزی داده شود ، در کتابی ثبت شده است .

و ما من دابة. .. كل في كتب

مضاف الیه کلمه «کل» محذوف است و جمله های پیشین گویای آن است؛ یعنی: «کل دابه و ما يتعلق بها فی کتاب مبین»

10- جنبندگان مادی آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 49 - 2

2- وجود جنبندگانی جسمانی در آسمانها

و لله يسجد ما في السموت . . . من دابه

«من» برای بیان «ما»ی موصول است. «دابه» در لغت به معنای جنبنده ای است که حرکتش محسوس نیست. «دابه» در موضع نصب بوده و حال برای فاعل «یسجد» است. بنابراین به قرینه عطف «ملائکه» - که موجودات مجردی اند - بر «ما»، دابه می تواند موجود جسمانی باشد.

ص: 148

11- جنبندگان و استکبار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 49 - 6

6- همه جنبندگان در برابر خداوند منقادند و استکبار نمیورزند .

و لله يسجد ما فى السموت و ما فى الأرض من دابة .. و هم لا يستكبرون

12- حاکم جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 56 - 7

7- باور به حاکمیت خداوند بر موجودات و توجه به ربوبیت او بر انسانها ، ایجاد کننده روحیه توکل در آنان است .

إنى توكلت على الله ربي وربكم ما من دابة إلا هو آخذ بناصيتها

13- حقوق جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 2,3

2- هر موجود زنده ای ، دارای حق تغذیه در دوران حیات خویش

و ما من دابة فى الأرض إلا على الله رزقها

3- تأمین روزی موجودات زنده ، حق آنها بر خداست .

و ما من دابة فى الأرض إلا على الله رزقها

14- خلقت جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 10 - 11

11 - خداوند ، از هر نوع جنبنده ای ، در زمین آفریده و در آن گسترانیده است .

وَبَتْ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ

ص: 149

15- ذخیره غذای جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 60 - 2

2 - خیلی از جنبندگان ، توان ذخیره سازی مواد غذایی خود را ندارند .

و کائین من دابه لاتحمل رزقها

در این که «مراد از «لاتحمل رزقها» چیست؟»، دو احتمال وجود دارد: یکی، تأمین روزی است و دیگر حمل و ذخیره سازی آن است. برداشت بالا بنا بر احتمال دوم است.

16- ذکر تأمین روزی جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 60 - 3

3 - توجه به تأمین روزی انبوه جنبندگان ناتوان از تأمین روزی خود ، زمینه ساز توکل به خداوند است .

علی ربهم يتوکلون . و کائین من دابه لاتحمل رزقها

17- زندگی جمعی جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 1

1 - تمامی جنبندگان زمینی و پرندگان آسمان، مانند آدمیان، به صورت امت زندگی می کنند.

و ما من دابه فی الأرض و لا طئر یطیر بجناحیه إلا أمم أمثالکم

18- سجده جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 49 - 1،4

1- تمامی جنبندگان عالم در برابر خداوند ، همواره منقاد و ساجدند .

و لله يسجد ما فى السموت و ما فى الأرض من دابّه و الملائكه

4- تمامی موجودات جنبنده و فرشتگان ، تنها در برابر خداوند سجده می کنند .

و لله يسجد ما فى السموت و ما فى الأرض من دابّه و الملائكه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 150

1 - سجده (خضوع و انقیاد) اهل آسمان و زمین و نیز خورشید ، ماه ، ستارگان ، کوه ها ، درختان و جنبندگان برای خدا

ألم تر أنّ الله يسجد له من فى السموت و من فى الأرض . . . و الشجر و الدواب

«سجود» (مصدر «يسجد») به معنای اظهار خضوع و انقیاد است.

19- سیستم جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 10 - 10

10 - جنبندگان زمین ، تشکیل دهنده مجموعه و سیستمی کامل اند .

و بثّ فیها من کلّ دابّه

تعبیر «من کلّ» ممکن است، صرفاً بیان کننده کثرت نباشد؛ بلکه نوعی جامعیت را در روابط میان حیوانات و استفاده آنان از هم دیگر بیان کند.

20- عجز جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 56 - 9

9- هیچ جنبنده ای - چه انسان و چه حیوان - بدون خواست خداوند ، توانا بر ضرررسانی به دیگری نیست .

ثم لا تنظرون . إني توكلت على الله ... ما من دابّه إلاّ هوء اخذ بناصيتها

مقصود از بیان سلطه خداوند بر همه جانداران ، به دلیل وقوع آن پس از مبارزه طلبی هود(ع) و توکل بر خداوند ، این معناست که: همه چیز مقهور خواست خداوند است و بدون رخصت او ، هیچ جاندارى - چه رسد به بتهای بی جان - توانا بر ضرررسانی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 60 - 1, 2

1 - بسیاری از جانداران ، توان تهیه روزی خود را ندارند .

و کأین من دابّه لاتحمل رزقها

«حماله» مصدر «تحمل» به معنای «کفالت و برعهده گرفتن» است.

2- خیلی از جنبندگان، توان ذخیره سازی مواد غذایی خود را ندارند.

و کأئن من دابّه لاتحمل رزقها

در این که «مراد از «لاتحمل رزقها» چیست؟»، دو احتمال وجود دارد: یکی، تأمین روزی است و دیگر حمل و ذخیره سازی آن است. برداشت بالا بنابر احتمال دوم است.

ص: 151

21- مکان روزی جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 6

6- نام و نشان هر جنبنده، مقدار و نوع روزی آن و نیز مکانی که باید در آن روزی داده شود، در کتابی ثبت شده است.

و ما من دابه.. کل فی کتب

مضاف الیه کلمه «کل» محذوف است و جمله های پیشین گویای آن است؛ یعنی: «کل دابه و ما يتعلق بها فی کتاب مبین»

22- منزل دائمی جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 4

4- خداوند، به منزل و مأوای دایم و موقت هر جنبنده ای آگاه است.

یعلم مستقرها و مستودعها

«مستقر» اسم مکان از استقرار و به معنای مقر و قرارگاه است. بنابراین «مستقرها»؛ یعنی، جایگاهی که آن جنبنده در آن استقرار دارد و منزل دایمی یا غالبی اوست. «مستودع» اسم مکان از استیداع (ودیعه گذاشتن و یا ودیعه گرفتن) است و از آن جا که ودیعه به طور موقت و نه دایمی در جایی نگهداری می شود، می توان گفت: مراد از «مستودعها» جایگاهی است که آن جنبنده، به طور موقت در آن جایگاه به سر می برد.

23- منزل موقت جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 4

4- خداوند، به منزل و مأوای دایم و موقت هر جنبنده ای آگاه است.

یعلم مستقرها و مستودعها

«مستقر» اسم مکان از استقرار و به معنای مقر و قرارگاه است. بنابراین «مستقرها»؛ یعنی، جایگاهی که آن جنبنده در آن استقرار دارد و منزل دایمی یا غالبی اوست. «مستودع» اسم مکان از استیداع (ودیعه گذاشتن و یا ودیعه گرفتن) است و از آن جا که ودیعه به طور موقت و نه دایمی در جایی نگهداری می شود، می توان گفت: مراد از «مستودعها» جایگاهی است که آن جنبنده، به طور موقت در آن جایگاه به سر

می برد.

ص: 152

24- منشأ پیدایش جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 12، 13

12 - باران، منشأ حیات در زمین و موجب پیدایش جنبندگان در آن است.

فأحيا به الأرض بعد موتها و بث فيها من كل دابة

«بث» به معنای پراکنده ساختن است و مراد از آن در آیه شریفه ایجاد انواع جنبندگان و ازدیاد آنها با توالد و تناسل و پراکنده ساختنشان در زمین است. «بث فیها» می تواند عطف بر «أحیا...» باشد که در این صورت متفرع بر «أنزل من السماء من ماء» خواهد بود و گویای این است که: منشأ به وجود آمدن حیوانات آبهای فرود آمده از آسمان می باشد.

13 - خداوند احیاء کننده زمین، ایجاد کننده موجودات زنده در آن و منتشر سازنده آنها در سراسر گیتی است.

فأحيا به الأرض . . . و بث فيها من كل دابة

25- منشأ روزی جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 1

1- خداوند، عهده دار روزی رسانی به همه جنبندگان زمین

و ما من دابة فی الأرض إلا علی الله رزقها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 60 - 4

4 - خداوند، روزی دهنده جنبندگان و انسان ها است.

الله یرزقها و ایاکم

26- نقش جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 11 - 1

1 - آسمان ها و کوه ها و جنبنندگان و . . . ، تبلور آفرینندگی خداوند است .

هذا خلق الله فأروني ماذا خلق الذين من دونه

ص: 153

27- نیازهای مادی جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 2

2- هر موجود زنده ای ، دارای حق تغذیه در دوران حیات خویش

و ما من دابّه فی الأرض إلاّ علی الله رزقها

ص: 154

5- جنسیت

1- ارزش جنسیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 124 - 5، 4

4 - ایمان و عمل صالح ، معیار ارزش انسانهاست ؛ نه جنسیت ایشان .

و من يعمل من الصلحت من ذکر او انثی و هو مؤمن

5 - بهره مندی مردم از پاداش های الهی و ورودشان به بهشت ، در گرو ایمان و عمل صالح است ، نه جنسیت و انتساب به مذهب یا فرقه ای خاص .

و من يعمل من الصلحت من ذکر او انثی و هو مؤمن فأولئك یدخلون الجنة

2- تعیین جنسیت فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 50 - 6

6 - حاکمیت مطلق و بلامنازع خدا در صحنه هستی ، پشتوانه اجرای مشیت او در میزان جمعیت و نوع جنسیت فرزندان خانواده

لله ملك السموت .. و يجعل من یشاء عقیماً

3- تغییر جنسیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 10

ص: 155

10 - شیطان ، در صدد وادار ساختن انسان ها به تغییر مخلوقات الهی (همانند تبدیل کردن زن به مرد و . . .)

ولا مرنهم فلیغیرن خلق الله

4- جنسیت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 1

1- تمامی رسولان الهی ، از نوع بشر و جنس مرد بودند .

و ما أرسلنا قبلك إلا رجالاً

5- جنسیت توطئه گران قصه افک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 11 - 14

14 - گردانندگان توطئه « افک » همگی از مردان بودند .

إنّ الذین جاءو بالافک . . . لکلّ امری منهم ما اکتسب من الإثم

«مرء» در لغت هم به معنای انسان آمده و هم به معنای مرد؛ ولی به قرینه شأن نزول آیه شریفه، در این جا به معنای مرد است.

6- جنسیت در جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 7

7 - جن ، متشکل از مردان و زنان

استمع نفر من الجنّ

برداشت یاد شده، با توجه به معنای «نفر» (گروهی از مردان متشکل از سه تا ده نفر) می باشد؛ زیرا لازمه وجود مردان در هر دسته و نوعی از موجودات، وجود زنان در میان آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- جن ، موجودی متشکل از دو جنس مرد و زن

كان رجال من الإنس يعوذون برجال من الجنّ

ص: 156

7- جنسیت فرزند ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 101 - 4

4- بشارت خداوند به ابراهیم (ع) ، به پسر بودن فرزند مورد درخواست او

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ . فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ

8- جنسیت گوساله سامری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 88 - 1

1 - سامری ، از زیورآلات به دور ریخته شده بنی اسرائیل ، تندیس به شکل گوساله نر ساخت و آن ارائه کرد .

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عَجَلاً جَسَداً

«عجل»؛ یعنی، گوساله نر. توصیف «عجلاً» به «جسداً» بیانگر این نکته است که گوساله به شکل تندیس بود؛ نه این که گوساله واقعی باشد. جمله «فأخرج لهم...» ممکن است کلام خداوند باشد و احتمال می رود ادامه سخن بنی اسرائیل باشد. در صورت دوم، مراد گویندگان - به قرینه گفتن «لهم» نه «لنا» - تبرئه خود از پرستش گوساله است.

9- جنسیت ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 21 - 3

3- اعراب جاهلی ، معتقد به دختر بودن فرشتگان

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ . . . أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَى

از ارتباط میان آیات، می توان استفاده کرد که مشرکان، فرشتگان را دختران خدا و بت ها را مظهري برای آنها می پنداشتند. بدین جهت اسامی مؤنث برای بت ها، (لات و...) برمی گزیدند.

10- منشأ تعیین جنسیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نقش اصلی نطفه و منی مرد، در تعیین جنسیت *

ألم یک نطفه من منی یمنی . . . فجعل منه الزوجین الذکر و الأنثی

ص: 157

ضمیر در «منه الزوجین..» به «منی» باز می‌گردد. بر این اساس می‌توان گفت: احتمالاً این نطفه مرد است که زوجین (مرد و زن) را پدید می‌آورد و جنسیت فرزند را تعیین می‌کند.

11- منشأ تعیین جنسیت جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 49 - 10

10 - دختر یا پسر بودن جنین، تابع قوانین جاری خداوند در آفرینش است.

لله ملك السموت... یخلق ما یشاء یهب لمن یشاء إنثاً... الذکور

ارتباط بین بخش‌های آیه شریفه («مالکیت یگانه خدا بر هستی»، «مشیت در آفرینش» و «مشیت در جنسیت جنین») می‌فهماند که میان مالکیت خدا بر کل هستی و مشیت او در آفرینش، ارتباط است که واژه «قانون» می‌تواند بیانگر آن باشد.

12- وقت تشخیص جنسیت جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 46 - 5

5 - مشخص شدن جنسیت (نر و ماده بودن)، پس از استقرار نطفه در رحم

وأنه خلق الزوجین الذکر و الأنثی . من نطفه إذا تمنی

وصف «إذا تمنی»، می‌تواند بیانگر این معنا باشد که نوع زوجین و جنسیت آنها، پس از جریان نطفه و استقرار در رحم صورت می‌گیرد.

ص: 158

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 18، 12، 1

1 - تمایل دو گروه از رزمندگان احد به سستی و انصراف از شرکت در جنگ

اذ همّت طائفتان منکم ان تفشلا

بیشتر مفسرین برآند که آیه فوق در مورد نبرد احد نازل شده است.

12 - سستی و هراس در هنگامه های دشوار (همانند جنگ) و تصمیم به نافرمانی از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به تنهایی، موجب خروج از ولایت و حمایت الهی نیست.

اذ همّت .. و الله ولیّهما

جمله «و الله ولیّهما»، در عین اعتراض به گروههایی که قصد انحراف از جنگ و نافرمانی از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) را داشتند، بیانگر این است که این تصمیمشان، باعث نشد که ولایت الهی از آنان منقطع شود.

18 - تمایل بنی حارثه و بنی سلمه به سستی و انصراف از شرکت در جنگ احد

اذ همّت طائفتان منکم

امام باقر و امام صادق (ع) درباره «طائفتان» در آیه فوق فرمودند: «و الطائفتان هما بنو سلمه و بنو حارثه حیّان من الانصار.

مجمع البیان، ج 2، ص 824.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 9

9 - سرزنش خداوند به پیکارگران احد که چرا علی رغم مشاهده یاری الهی در جنگ بدر، تصمیم به سستی در کارزار احد گرفتند.

و اذ همّت طائفتان منکم ان تفشلا .. و لقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله

لحن آیه، حکایت از سرزنش مسلمانانی است که در جنگ احد، تصمیم به سستی و نافرمانی گرفتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 128 - 13، 14

13 - رویارویی و نبرد با اهل ایمان ، ظلم است و محاربانِ با اهل ایمان ، ظالم هستند .

ليقطع طرفاً من الذين كفروا... فأتهم ظالمون

14 - دشمنان محارب با اهل ایمان ، مستحقّ عذاب الهی

او یعدّ بهم فأتهم ظالمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 19

ص: 159

19 - مؤمنان استوار در نبرد اُحد و دیگر هنگامه های پیکار با کافران ، برگزیدگان خداوند برای گواهی بر اعمال مردم

و تلك الايام . . . و ليعلم الله الذين امنوا و يتخذ منكم شهداء

ترک لام در «و يتخذ»، اشاره به این معنا دارد که برگزیدن، در پی مشخص شدن مؤمنان واقعی است. یعنی مؤمنان واقعی برای گواه بودن برگزیده می شوند. گفتنی است که در برداشت فوق، متعلق حذف شده «شهداء»، اعمال مردم، گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 1

1 - شکست و پیروزی مؤمنان در جنگ با کافران ، عاملی برای خالص سازی مؤمنان

و تلك الايام نداولها . . . و ليمحص الله الذين امنوا

فعل «يمحص» از مصدر «تمحيص» به معنای خالص کردن از ناخالصیها و نقصهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 4

4 - خداوند با القای وحشت و دلهره در دل های کفرپیشگان تقویت کننده روحیه جامعه ایمانی در رویارویی با آنان

سنلقى في قلوب الذين كفروا الرعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 8

8 - سستی ، نزاع و تفرقه و سرپیچی از فرماندهی ، از عوامل شکست جنگجویان

حتى اذا فشلتم و تنازعتم في الامر و عصيتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 10،11

10 - تلاش مستمر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جلوگیری از شکست مسلمانان در کارزار احد

و الرسول يدعوكم في اخريكم

11 - بی‌اعتنایی به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پیکار احد، موجب شکست مسلمانان در آن کارزار

ثمَّ صرفکم . . . و الرسول یدعوکم فی اخریکم

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «صرفکم» باشد، آیه مزبور در مقام بیان علت‌های شکست احد است. بنابراین جمله «ولا تلون علی احد و الرسول ...»، که حاکی از دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بی‌اعتنایی به اوست، نیز بیانگر علتی برای شکست خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 34

34 - حوادث ایام، جنگ‌ها، سختی‌ها، مصیبت‌ها و مرگ، آزمایش الهی است.

لبرز الذین . . . و لیتلی الله ما فی صدورکم

ص: 160

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 155 - 11

11 - عفو و گذشت از خطا های جنگی رزمندگان (تخلف از دستورات فرماندهی و . . .) امری نیکو و پسندیده

و لقد عفا الله عنهم ان الله غفور حلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 3

3 - شکست در پیکار احد ، زمینه ساز هجوم تبلیغاتی کافران و یا منافقان ، علیه اسلام ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان

يا ايها الذين امنوا لا تكونوا كالذين كفروا وقالوا لاخوانهم . . . ما ماتوا و م

کشته شدن عده ای از مسلمانان در جنگ احد باعث شده بود که کافران و یا منافقان، که با حضور در صحنه احد مخالف بودند، ماجرای احد و کشته های فراوان آن را حربه تبلیغاتی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار دهند. آنان می گفتند اگر نظر ما را می پذیرفتند و همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) خارج نمی شدند، این حوادث ناگوار پیش نمی آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 2

2 - شایعه پراکنانی که مردم را از جهاد می ترسانند ، شیطانند .

قال لهم الناس ان الناس قد جمعوا لكم . . . انما ذلكم الشيطان يخوف اولياءه

بنابر اینکه «ذلکم»، اشاره به همان مردمی باشد که مؤمنان را از جنگ می ترسانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 6

6 - سختی ها ، مصیبت ها و جنگ ها (شکست ها و پیروزی ها) ، وسایل آزمایش الهی برای بندگان

حتى يميز الخبيث من الطيب

به مقتضای ارتباط میان این آیه و آیات پیشین، از وسایل آزمایش الهی، همان نبردها مشکلات آن است؛ چنانچه در نبرد احد پیش آمد.

2- آتش بس در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 61 - 5

5- پذیرش صلح و متارکه جنگ در حیظه قدرت و مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبری است .

وإن جنحوا للسلم فاجنح لها

برداشت فوق با توجه به اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) مورد خطاب «فاجنح» قرار گرفته است، استفاده شده است.

ص: 161

3- آثار اتمام جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 16,17,18

16- لزوم حفظ حالت جنگی و تهاجم بر دشمن ، برای کشتن و اسیر گرفتن تا زمان فرو نشستن شعله های نبرد

حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

می توان گفت: «حَتَّى تَضَعَ...» غایت برای مجموع پیام آیه است که عبارت بود از یورش بر دشمن، برای نابود ساختن و اسیر گرفتن آنان.

17- رزمندگان ، موظف به جنگیدن و اسیر گرفتن دشمن تا خلع سلاح آنان و فرونشستن جنگ *

فَشَدُّوا الْوُثَاقَ... حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

ممکن است «حَتَّى تَضَعَ...» غایت برای گرفتن اسیران باشد؛ که از مضمون «فَشَدُّوا الْوُثَاقَ» به تلازم استفاده می شود.

18- عدم ضرورت به بند کشیدن اسیران ، پس از فرو نشستن شعله های نبرد و شکست دشمن

فَشَدُّوا الْوُثَاقَ... حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

بنابر این که «حَتَّى تَضَعَ...» صرفاً غایت برای «فَشَدُّوا الْوُثَاقَ» باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

4- آثار پیروزی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 6

6 - شکست و پیروزی در جنگ ، وسیله ای برای نابودی تدریجی کافران

نَدَاوَلَهَا بَيْنَ النَّاسِ... وَ لِيَمْحَقَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ

«محق» ، به معنی نابودی تدریجی است. (مجمع البیان).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 27 - 4

4 - سرزمین ها و اموال و خانه های دشمن ، غنایمی هستند که در صورت پیروزی مسلمانان ، به تصاحب آنان در می آید .

وَأورثكم أرضهم وديارهم وأموالهم

5- آثار جنگ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

3 - آل عمران - 3 - 130 - 6

ص: 162

6 - خطر رواج رباخواری (درآمد ها و معاملات غیر مشروع) در دوران پس از جنگ *

يا ايّها الذين امنوا لا تأكلوا الرّبواً

تذکر به حکم ربا پس از بیان جنگ بدر و احد می تواند اشاره به این حقیقت باشد که معمولاً جوامع بشری پس از دوران جنگ به درآمدهای غیر مشروع، خصوصاً رباخواری، می پردازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 38

38 - حوادث ایام جنگ، سختی ها و مصیبت های در راه خدا، زمینه خالص شدن اندیشه مؤمنان از عقاید جاهلیت و پالایش درون آنان از خواسته های دنیایی و مادی

يظنون بالله غير الحقّ . . . وليبتلى الله ما في صدوركم وليمحص ما في قلوبكم

«لیمحص» از ماده تمحیص به معنای خالص سازی از عیبها و نقصهاست و این جمله بیانگر هدفی دیگر از اهداف شکست در نبرد احد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 8

8 - خداوند، فراخوان مؤمنان به صبر و تحمل مشکلات پیش آمده از نبرد با دشمنان

واصبروا إن الله مع الصبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 4

4 - بروز باطن انسان و حقیقت ایمان وی، در مراحل دشوار و تکالیف سخت الهی (همانند جنگ و جهاد)

لو كان عرضاً قريباً و سفرأ قاصداً لا تبعوك و لكن بعدت عليهم الشقه

6- آثار جنگ با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 9

9- شرکت در جنگ بدر علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان ، مانع پذیرش ایمان شرکت کنندگان نبود .

إن يعلم الله في قلوبكم خيرا يؤتكم خيرا مما أخذ منكم و يغفر لكم

7- آثار جنگ با مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 163

9- شرکت در جنگ بدر علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان ، مانع پذیرش ایمان شرکت کنندگان نبود .

إن يعلم الله في قلوبكم خيرا يؤتكم خيرا مما أخذ منكم و يغفر لكم

8- آثار جنگ با مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 17، 14

14- آسیب دیدن مؤمنان ناشناخته شهر مکه ، در صورت وقوع جنگ میان مسلمانان و مکیان در حدیبیه

و لولا رجال مؤمنون .. أن تطوهم

17- پایمال شدن حرمت مردان و زنان مؤمن در صورت جنگ در حدیبیه ، مایه ننگ برای مسلمانان

و لولا رجال مؤمنون و نساء مؤمنت .. فتصيبكم منهم معرّه

9- آثار جنگ داخلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 29

29 - جنگ های داخلی و برادر کشی ، از بزرگترین گناهان و موجب خواری و ذلت در دنیا و گرفتار شدن به عذاب اخروی است .

تقتلون أنفسكم .. فما جزاء من يفعل ذلك منكم إلا خزي في الحيوه الدنيا و يوم القی

از آن جا که گناهان یاد شده، در پی دارنده شدیدترین عذابهاست، معلوم می شود این گناهان از بزرگترین گناهان هستند.

10- آثار جنگ روانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 6

6- رعب و وحشت کافران در جنگ بدر ، از عوامل شکست آنان در آن جنگ

سألقي في قلوب الذين كفروا الرعب

11- آثار خیانت در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 10

ص: 164

10 - پذیرش دوستی و سرپرستی کفار، خیانت در جنگ، خدعه با خدا، سستی در عبادت، ریاکاری و کم به یاد خدا بودن، موجب گمراهی و محرومیت دائمی از هدایت الهی است.

و من یضلل الله فلن تجد له سییلاً

از مصادیق مورد نظر برای (من یضلل)، کسانی هستند که در آیات قبل (از 138 تا 143) خصلتهای آنان بر شمرده شد.

12- آثار سختی جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 5

5 - جنگ های سخت و پرمشقت، عرصه های جدا شدن مؤمنان راستین از غیر ایشان

لو كان عرضاً قريباً و سفراً قاصداً لا تبعوك و لكن بعدت عليهم الشقه

13- آثار سستی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 5

5 - سستی اهل ایمان در پیکار با دشمنان دین، موجب از میان رفتن ابهت و قوت جامعه اسلامی

و لا تنزعوا فتفشلوا و تذهب ريحكم

14- آثار شکست در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 6

6 - شکست و پیروزی در جنگ، وسیله ای برای نابودی تدریجی کافران

نداولها بين الناس... و ليمحص الله الذين امنوا و يمحق الكافرين

«محق»، به معنی نابودی تدریجی است. (مجمع البيان).

15- آثار لغزش در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 6

6 - لغزش مؤمنان مجاهد در جبهه های نبرد ، موجب محروم شدن آنان از امداد های الهی نخواهد شد .

ص: 165

و یوم حنین . . . ثم ولیتم مدبرین. ثم أنزل الله سکینته . . . و أنزل جنوداً لم تروها

16- آداب جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 4

4- ضرورت رعایت حقوق دشمنان حتی در جنگ با آنان

و قتلوا فی سبیل الله الذین یقتلونکم و لاتعتدوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 3، 1

1 - اطاعت از فرمان های خدا و رسول به هنگام رویارویی با دشمنان ، وظیفه ای ضروری بر عهده مسلمانان

و أطيعوا الله و رسوله

3- پرهیز از نزاع و اختلاف به هنگام رویارویی با دشمنان دین ، وظیفه ای ضروری بر عهده مجاهدان

و لاتنزعوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 1

1 - مجاهدان و نیروهای رزمی ، نباید مانند سرمستان و ریاکاران رهسپار میدان های نبرد شوند .

و لاتکونوا کالذین خرجوا من دیرهم بطرا و رءاء الناس و یصدون

«بَطْرٌ» به معنای نشاط و شادمانی بیش از حد و اندازه است که می توان از آن به سرمستی تعبیر کرد. این کلمه مصدر است و حال برای

فاعل «خرجوا» می باشد ؛ یعنی خرجوا من ديارهم بطرين. کلمه «رءاء» نیز مصدر و به معنای اسم فاعل (مرائین) یعنی ریاکاران) است.

17- آرامش روحی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 26 - 3

3 - آرامش روحی ، از مهمترین عوامل پیروزی در نبرد است .

ثم أنزل الله سكينته على رسوله و على المؤمنين

ص: 166

18- آستقامت در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 6

6 - ضرورت آماده سازی مجاهدان برای تحمل رنج ها و خسارت های ناشی از نبرد با دشمنان

ان تكونوا تآلمون فانهم يآلمون كما تآلمون و ترجون من الله ما لا يرجون

هدف از بیان امتیازات نیروهای مجاهد (ترجون من الله) و نیز تبیین رنجهای دشمنان به هنگامه نبرد، این است که اهل ایمان را برای نبرد آماده سازد و به آنان روحیه رویارویی با دشمنان را القا کند.

19- آمادگی نظامی جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 2,3,8

2 - آمادگی گروهی از مجاهدان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در جهاد، علی رغم آسیب دیدن در جنگ قبلی (احد)

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ . . . اجْر عظیم

3 - بازسازی مجدد سپاه اسلام توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پس از پراکندگی و شکست در جنگ احد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ

8 - سرنوشت ساز بودن آمادگی رزمی و مانور مسلمین بعد از جنگ احد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ

سازماندهی سپاه اسلام پس از مصیبتهای وارد آمده در جنگ احد و دعوت مجدد حتی از مجروحان برای شرکت در جنگ، حکایت از سرنوشت ساز بودن این آمادگی و بسیج نیرو دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 1,6

1 - پاسخگویان به دعوت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از نبرد احد برای جهاد، کسانی بودند که از شایعه حمله دشمن نترسیدند و ایمانشان افزون گردید.

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ .. الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ ... فزادهم ايماناً

6- مؤمنان واقعی ، از زیادی دشمن و آمادگی آنها برای جنگ ، هراسی به خود راه نمی دهند .

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ .. فزادهم ايماناً

20- اتحاد در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 11

ص: 167

11 - خداوند با امداد های خویش مسلمانان را از فاجعه نزاع و سست شدن در تصمیمشان بر جنگ بدر رهایی بخشید .

ولكن الله سلم

21- اجتناب از شروع جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 7

7 - مسلمانان نباید آغازگر جنگ باشند .

وإن تعودوا نعد

22- احکام جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 1,2

1 - حرمت جنگ در ماه های حرام

الشهر الحرام بالشهر الحرام

ماه های حرام از آن جهت به حرام بودن توصیف شده اند که برخی از اموری که در غیر آنها حلال است، در این ماهها حرام است؛ از جمله آن امور - به قرینه آیات گذشته - جنگ می باشد. ماه های حرام عبارت است از: رجب، ذی القعدة، ذی الحجه و محرم.

2 - جواز جنگ در ماه های حرام در صورت تجاوز دشمنان در آن ماهها

الشهر الحرام بالشهر الحرام

«باء» در «بالشهر» بای مقابله یا عوض است و مقصود از این مقابله - به قرینه فرازهای بعد و با توجه به آیه های پیشین که درباره جنگ بود - این معناست: اگر دشمن با جنگ علیه شما حرمت ماه های حرام را نقض کرد، شما نیز می توانید حرمت این ماهها را نادیده گرفته و علیه آنان به مبارزه برخیزید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 217 - 1,6,7

1 - پُرسش مردم از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، درباره جنگ و خونریزی در ماه های حرام

يسئلونك عن الشهر الحرام قتال فيه

6- جنگ در ماه های حرام ، از گناهان بزرگ است .

يسئلونك عن الشهر الحرام قتال فيه قل قتال فيه كبير

7- احترام ماه های حرام (ممنوعیت جنگ در آنها) ، در عصر جاهلیت و تأیید آن در اسلام

يسئلونك عن الشهر الحرام قتال فيه قل قتال فيه كبير

ظاهر این است که در سؤال سائل نیز کلمه «الحرام» (به معنای دارای حرمت) آمده است؛ بنابراین آن ماهها، پیش از اعلام قرآن

ص: 168

مبنی بر تحریم جنگ در آن، از احترام ویژه ای برخوردار بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 71 - 4، 1

1 - وجوب حمل سلاح و ادوات جنگی و کوچ جمعی و یا گروه گروه، برای دفاع و نبرد

یا ایها الذین امنوا خذوا حذرکم فانفروا ثبات او انفروا جميعاً

برداشت فوق را فرمایش امام باقر (ع) تأیید می کند که درباره آیه فوق فرمود: خذوا سلاحکم .. الثبات السرایا و الجمیع العسکر.

تفسیر تبیان، ج 3، ص 253؛ مجمع البیان، ج 3، ص 112؛ نورالثقلین، ج 1، ص 516، ح 396، 397.

4 - لزوم آمادگی کامل نیروهای رزمنده، قبل از حرکت به سوی نبرد با دشمن

یا ایها الذین امنوا خذوا حذرکم فانفروا

عطف «انفروا» با فای عاطفه، دلالت بر این معنا دارد که اول باید آماده شوید (خذوا حذرکم)، و آنگاه به سوی دشمن بسیج شوید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 2

2 - وجوب جنگ و مبارزه برای رهایی مستضعفان

و ما لکم لا تقاتلون فی سبیل اللّٰه و المستضعفین

مراد از جنگ در راه مستضعفان - به قرینه ادامه آیه - جنگیدن برای رهایی آنان از چنگال ستمگران است. در برداشت فوق، «المستضعفین» عطف بر «اللّٰه» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 6

6 - وجوب نبرد با یاوران شیطان (کافران و طاغوت ها)

والذین کفروا یقاتلون فی سبیل الطّٰغوت فقاتلوا اولیاء الشّیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 90 - 13

13 - حرمت تعرض و نبرد با منافقان و دشمنانی که از نبرد با مسلمانان دست برداشته و خواهان صلح می باشند .

فان اعتزلوكم فلم یقتلوكم والقوا الیکم السلم فما جعل اللّٰه لکم علیهم سبیلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 5، 2، 1

1 - گرفتن اسیر در میدان نبرد ، پیش از غلبه بر دشمن و سرکوبی کامل او ، امری بس ناروا و حرام است .

ما کان لنبی أن یكون له أسرى حتی یتخن فی الأرض

برداشت فوق مبتنی بر این است که مفعول «یتخن» کلمه ای همانند «العدو» باشد که به قرینه مقام حذف شده است و «ال»

ص: 169

در «الأرض» نیز جانشین مضاف إليه باشد، یعنی أرض المعركة (منطقه جنگ). گفتنی است که اٹخان عدو، چنانچه در لسان العرب آمده، به معنای غلبه بر دشمن با کشتار وسیع آنان است. بنابراین جمله «ما کان ...» بیانگر این معناست که اسیر گرفتن از دشمن پیش از غلبه بر او جایز نیست.

2- حرمت گرفتن اسیر پیش از غلبه بر دشمن، سنت تمام انبیای الهی و حکمی لازم الاجرا در تمام ادیان آسمانی

ما کان لنبی أن یکون له أسری حتی یتخن فی الأرض

5- تثبیت موقعیت برتر رزمی سپاه اسلام از وظایف رزمندگان

ما کان لنبی أن یکون له أسری حتی یتخن فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 2 - 2

2- لزوم دادن فرصت مناسب به دشمنان پیمان شکن، برای توبه و بازگشت به دامن اسلام، پیش از جنگ با آنان

براء من اللّٰه ورسوله .. فسیحوا فی الارض اربعه أشهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 5 - 13

13- رفع حصر از محاصره شدگان به دست قوای اسلام، در صورت پذیرفته شدن اسلام از سوی آنان، واجب است.

واحصروهم ... فإن تابوا .... فخلّوا سبیلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 11 - 4

4- جنگیدن با کفار محارب، پس از گرویدن آنان به اسلام، ممنوع است.

فإن تابوا .. فإخونکم فی الدین

جمله «فإخونکم فی الدین» اشاره به این معنا دارد که: کفار محارب با گرویدن به اسلام، برادران دینی مسلمانان محسوب شده و از آن پس، جنگیدن با آنان حرام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 13

13 - شرکت و عدم شرکت در جنگ ، منوط به اذن رهبر جامعه اسلامی است .

فاستئذنونک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 86 - 4

4 - زمام امور جنگ و اجازه حضور و عدم حضور در آن ، در اختیار رهبر جامعه اسلامی و از شؤون اوست .

جهدوا مع رسوله استئذنونک

ص: 170

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 3

3 - جنگ و پیکار آوارگان با زورگویانی که آنان را به جرم ایمان و خداخواهی از سرزمین شان بیرون کردند ، حقی است مشروع که خدا به آنان داده بود .

أذن للذين يقاتلون .. الذين أخرجوا من ديارهم

23- ادوات جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 4، 1

1 - تقویت قوای نظامی و تهیه ادوات جنگی برای نبرد با دشمنان خدا ، وظیفه ای بر عهده تمامی مسلمانان

و أعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخيل

4 - جامعه اسلامی باید به پیشرفته ترین ادوات رزمی زمان مجهز باشد .

و أعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخيل

24- ادوات جنگ در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 3

3 - اسب های سواری در عصر بعثت ، کارآمدترین و مهمترین وسیله برای تقویت بنیه نظامی

و أعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخيل

عطف «رباط الخيل» بر «قوه» عطف خاص بر عام است و کاربرد چنین عطفی معمولاً برای رساندن اهمیت معطوف و نقش اساسیتر آن نسبت به دیگر مصادیق معطوف علیه است.

25- اذن ترک جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 86 - 4

4- زمام امور جنگ و اجازه حضور و عدم حضور در آن ، در اختیار رهبر جامعه اسلامی و از شؤون اوست .

جهدوا مع رسوله استئذنک

ص: 171

26- اذن جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 13

13 - شرکت و عدم شرکت در جنگ ، منوط به اذن رهبر جامعه اسلامی است .

فاستئذنونک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 86 - 4

4 - زمام امور جنگ و اجازه حضور و عدم حضور در آن ، در اختیار رهبر جامعه اسلامی و از شؤون اوست .

جهدوا مع رسوله استئذنک

27- ارزش جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 5

5 - جنگ و جهاد ، امری خیر برای مؤمنان ، علی رغم ظاهر ناخوشایند آن

کتب علیکم القتال و هو کره لکم و عسی ان تکرهوا شیئاً و هو خیر لکم

28- اسارت در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 4، 2، 1

1 - گرفتن اسیر در میدان نبرد ، پیش از غلبه بر دشمن و سرکوبی کامل او ، امری بس ناروا و حرام است .

ما کان لنبی ان یکون له أسری حتی یتخن فی الأرض

برداشت فوق مبتنی بر این است که مفعول «یتخن» کلمه ای همانند «العدو» باشد که به قرینه مقام حذف شده است و «ال» در «الأرض» نیز جانشین مضاف الیه باشد، یعنی أرض المعرکه (منطقه جنگ). گفتنی است که ائخان عدو، چنانچه در لسان العرب آمده، به معنای غلبه بر دشمن با کشتار وسیع آنان است. بنابراین جمله «ما کان ...» بیانگر این معناست که اسیر گرفتن از دشمن پیش از غلبه بر او جایز

نیست.

2 - حرمت گرفتن اسیر پیش از غلبه بر دشمن ، سنت تمام انبیای الهی و حکمی لازم الاجرا در تمام ادیان آسمانی

ما کان لنبی أن یكون له أسرى حتی یشخن فی الأرض

4 - مجاهدان بدر پیش از غلبه کامل بر دشمن ، برای دستیابی به منافع مادی ، به گرفتن اسیر اقدام کردند .

ما کان لنبی . . . تریدون عرض الدنيا

ص: 172

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 6

6- اسیرکردن نیروهای دشمن در میدان جنگ ، امری مجاز پس از متلاشی کردن سپاه کفر و زمین گیر ساختن آنان

حتّی إذا أئخنتموهم فشدوا الوثاق

29- استراتژی جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 3

3 - تعیین مشی نظامی در حیطه مسؤولیت انبیا و رهبران الهی است .

ما کان لنبی أن یکون له أسری

30- استفاده از فیل در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 1 - 6

6 - استفاده از فیل در جنگ های عرب ، کم سابقه و نشانه برخورداری سپاه مهاجم ، از تجهیزات پیشرفته جنگی بود .

ألم تر کیف فعل ربّک بأصحاب الفیل

شهرت سپاه ابرهه با عنوان «اصحاب الفیل»، نشانگر تازگی داشتن این ابزار جنگی و هراس افکن بودن آن است.

31- استقامت در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 6

6 - برپایی نماز ، پرداخت زکات ، وفای به عهد ، صبر در مشکلات و استقامت در نبرد از وظایف اهل ایمان و از مسائل اساسی دین

لیس البر أن تولوا وجوهکم . . . و لكن البر من . . . و أقام الصلوه . . . والصبرین فی ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

23 - گمان به لقاء الله (روز رستاخیز) موجب پایداری انسان در پیکار با دشمنان

قال الذين يظنون .. غلبت فئه كثيره

بنابراینکه «یظنون» به معنی گمان باشد.

ص: 173

30 - پیروزی در پیکار ، در گرو استقامت و استواری است ؛ نه انبوهی لشکر

کم من فئه .. و الله مع الصّابرين

جمله «و الله ..» ، به منزله بیان شرط برای غلبه گروه اندک بر گروه انبوه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 145 - 12

12 - جهاد و مقاومت در جنگ ، موجب برخورداری از پاداش دنیوی و اخروی

و لَمَّا يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمُ الصّابرين .. و من یرد ثواب الدّنيا

با توجّه به آیات قبل، از مصادیق مورد نظر برای اعمال خیر، جهاد و مبارزه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 147 - 2

2 - درخواست بخشایش گناهان و زیاده روی ها ، پایداری بر راه پیامبران و چیرگی بر کافران ، تنها سخن دست پروردگان انبیا در هنگامه های پیکار

و ما کان قولهم الا ان قالوا ربّنا اغفر لنا ذنوبنا و اسرافنا فی امرنا و ثبت اقدنا

در برداشت فوق، ضمیر «قولهم»، تنها به «ربّیون» برگشت داده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 21 - 8

8 - موسی (ع) بر حذر دارنده قوم خویش از فرار و عقب نشینی به هنگام رویارویی با ساکنان سرزمین مقدس

و لاترتدوا علی ادبارکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 45 - 3، 1

1 - اهل ایمان وظیفه دار پایداری در نبرد با دشمنان دین

يأيتها الذين ءامنوا إذا لقيتم فئة فاثبتوا

«لقاء» مصدر «لقيتم» به معنای رو در رو شدن و برخورد کردن است و مراد از آن به مناسبت سیاق آیه، برخورد نظامی، یعنی پیکار و نبرد، می باشد.

3 - پایداری اهل ایمان در صحنه های پیکار همراه با یاد مداوم خدا، زمینه ساز پیروزی آنان بر دشمنان دین

فاثبتوا و اذكروا الله كثيرا لعلكم تفلحون

«لعلكم» علاوه بر اینکه متعلق بر «اذكروا الله» است، می تواند متعلق به «فاثبتوا» نیز باشد. در این صورت مراد از «فلاح»، پیروزی در جنگ است.

ص: 174

32- استقامت در جنگ روانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 10 - 12

12 - لزوم استواری در برابر جنگ روانی دشمنان و نه‌راسیدن از استهزای آنان

و لقد استهزیء برسلمن قبلک فحاق بالذین سخروا منهم ما کانوا به یستهزءون

33- اسیرگیری در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 5

5- اهتمام به گرفتن اسیر در میدان جنگ ، قبل از متلاشی ساختن دشمن ، کاری نادرست و مخالف اصول جنگ

فضرب الرقاب حتی إذا أئختتموهم فشدوا الوثاق

از آیه شریفه استفاده می شود که خداوند، به سپاه اسلام شیوه و قانون جنگ و نکاتی را که موجب قوت و پیروزی آنان می شود آموخته است و به آنان تذکر داده که مبادا، به هوای گرفتن اسیر خود را به شکست بکشانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 15

15 - پرهیز از گرفتن اسیر در میدان نبرد تا پیش از سرکوبی کامل دشمن ، امری حکیمانه و موجب پیروزی دشمنان دین است .

ما کان لنبی . . . و الله عزیز حکیم

توصیف خداوند به عزتمندی و کاردانی پس از تأکید بر حرمت گرفتن اسیر پیش از سرکوبی دشمن، اشاره به این دارد که این حکم، حکمی حکیمانه است و اجرای آن زمینه ساز عزتمندی و پیروزی مسلمانان است.

34- اسیرگیری قبل از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 16, 17

16 - پیامبران تا پیش از استقرار دین و حکومتشان بر زمین ، از گرفتن اسیر در میدان نبرد پرهیز داشته و آن را ناروا می دانستند .

برداشت فوق بر این اساس است که مفعول «یثخن» کلمه ای همانند «دینه» و یا «حکومه» باشد. بر این مبنا اٹخان به معنای تثبیت و محکم کردن است. بنابراین جمله «ما کان لنبی ...» می رساند که پیامبران تا زمانی که حکومت و دینشان در زمین تثبیت نمی شد، از اسیر گرفتن در میدان نبرد امتناع می کردند. قابل ذکر است اگر مجاهدا از این امر تخلف کنند و اسیر بگیرند، به دلیل آیه 70، نمی توان گفت باید آن اسیران کشته شوند.

17 - سرکوبی دشمنان دین و پرهیز از گرفتن اسیر در میدان نبرد تا پیش از استقرار حکومت حق ، زمینه ساز پیروزی دین و امری حکیمانه است .

و الله عزیز حکیم

35- اطلاعات در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 13 - 8

8 - نقش تعیین کننده برآورد نیروهای دشمن ، در روحیه رزمندگان و سرنوشت جنگ

یرونها مثلهم رأی العین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 4

4- ضرورت ایجاد تشکیلات اطلاعاتی ، برای تأمین اطلاعات سیاسی و نظامی مسلمانان در جنگ *

یا ایها الذین امنوا اذا ضربتم فی سبیل الله فتبیتوا .. فتبیتوا

بنابر اینکه متعلق «فتبیتوا»، مطلق امور مربوط به جنگ باشد، برای تحقق چنین امری نیاز به تشکیلات اطلاعاتی خواهد بود.

36- اعراض از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 13

13 - خداوند ، مسلمانان صدر اسلام را به خاطر هراسشان از سطوت دشمن و خودداری از نبرد با آنان ملامت کرد .

أتخشونهم

37- امتحان با جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 34

34 - حوادث ایام ، جنگ ها ، سختی ها ، مصیبت ها و مرگ ، آزمایش الهی است .

لبرز الذین . . . ولیتلی الله ما فی صدورکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 176

6- سختی ها ، مصیبت ها و جنگ ها (شکست ها و پیروزی ها) ، وسایل آزمایش الهی برای بندگان

حتی یمیز الخبیث من الطیب

به مقتضای ارتباط میان این آیه و آیات پیشین، از وسایل آزمایش الهی، همان نبردها مشکلات آن است؛ چنانچه در نبرد احد پیش آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 16 - 4

4- جنگ ها و میدان های کارزار ، عرصه های آزمون الهی و متمایز گشتن مؤمنان راستین از غیر ایشان

أم حسبتم أن تتركوا و لما يعلم الله الذين جهدوا منكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 11 - 1

1 - هجوم احزاب متحد به مدینه ، وسیله امتحان مسلمانان آن دیار بود .

هنالك ابتلى المؤمنون

38- امدادهای خدا در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 14 - 5

5- جبهه نبرد ، عرصه ظهور امداد های الهی نسبت به مؤمنان

قتلوهم يعذبهم الله بأيديكم . . . و ينصرکم عليهم

39- اهداف منافقان در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 4

4- شرکت منافقان در جنگ ، تنها برای تأمین منافع شخصی و سهم بردن در غنایم جنگی است .

الذین یتربصون بکم فإن کان لکم فتح من اللّٰه . . . و نمنعکم من المؤمنین

ظاهراً مراد از جمله «الم نکن معکم» شرکت در جهاد و همراهی مسلمانان در جنگ است.

ص: 177

40- اهمیت احتیاط در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 9

9- ضرورت احتیاط در کار های نبرد ، تدبیر و محکم کاری است .

فشدوا الوثاق

با الغای خصوصیت از مورد اسیران؛ از تعبیر «فشدوا الوثاق» استفاده می شود که پس از زمین گیرشدن دشمن نیز باید امور جنگ را جدی گرفت و باز هم با تدبیر پیش رفت.

41- اهمیت استقامت در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 3

3- لزوم پایداری هر مؤمن در میدان نبرد با دو کافر ، نسخ کننده حکم پیشین (لزوم پایداری هر مؤمن در برابر ده کافر)

ان یکن منکم عشرون .. الثن خفف الله عنکم

42- اهمیت تدبیر در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 9

9- ضرورت احتیاط در کار های نبرد ، تدبیر و محکم کاری است .

فشدوا الوثاق

با الغای خصوصیت از مورد اسیران؛ از تعبیر «فشدوا الوثاق» استفاده می شود که پس از زمین گیرشدن دشمن نیز باید امور جنگ را جدی گرفت و باز هم با تدبیر پیش رفت.

43- اهمیت جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 9

9 - اهتمام اسلام به تقویت مبانی فرهنگی - دینی جامعه همپای جنگ و جهاد

فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفه لیتفقھوا فی الدین

برداشت فوق به این دلیل است که خداوند پس از ترغیب مکرر مؤمنان به شرکت در جهاد و تحذیر آنان از تخلف، در این آیه طلب فقاهت را ضروری شمرده و طالبان فقاهت را از شرکت در جنگ معاف کرده است.

ص: 178

44- اهمیت جنگ با جنگ طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 14 - 1

1 - ضرورت نبرد با دشمن پیمان شکن و جنگ طلب

ألا تقتلون قوماً نكثوا أيمانهم . . . قتلوهم

ضمیر «هم» در «قاتلوهم» به شرک پیشگان پیمان شکن و آغازگر جنگ در آیه پیش (قوماً نكثوا أيمانهم . . . و هم بدءوكم أول مرّه) برمی گردد.

45- اهمیت جنگ با دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 14 - 1

1 - ضرورت نبرد با دشمن پیمان شکن و جنگ طلب

ألا تقتلون قوماً نكثوا أيمانهم . . . قتلوهم

ضمیر «هم» در «قاتلوهم» به شرک پیشگان پیمان شکن و آغازگر جنگ در آیه پیش (قوماً نكثوا أيمانهم . . . و هم بدءوكم أول مرّه) برمی گردد.

46- اهمیت سرکوبی آغازگر جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 9

9 - سرکوب آغازگران جنگ علیه اسلام و مسلمین ، امری لازم

ألا تقتلون قوماً . . . و هم بدءوكم أول مرّه

47- برنامه ریزی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 102 - 18

18 - ضرورت برنامه ریزی در جنگ ، با در نظر گرفتن همه شرایط

فلتقم طائفه . . . و لیاخذوا اسلحتهم ... فیملون علیکم میله واحده

ص: 179

آیه شریفه علاوه بر بیان نحوه نماز و نظم و ترتیب خاص آن، به مسلمانان می آموزد که باید در رویارویی با دشمنان همواره برنامه هایی منظم و دقیق را پی ریزی کنند تا از هجوم آنان در امان باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 23 - 14، 16، 18

1 - یورش به سرزمین مقدس از دروازه آن، پیشنهاد دو نفر از یاران موسی (ع)

قال رجلان . . . ادخلوا عليهم الباب

14 - تاختن بر جباران سرزمین مقدس و گشودن دروازه آن، طرح پیشنهادی یوشع و کالب برای فتح بی درنگ آن سرزمین

قال رجلان . . . ادخلوا عليهم الباب فاذا دخلتموه فانكم غلبون

16 - پیروزی حتمی بنی اسرائیل بر جباران، در صورت یورش بر آنان از دروازه سرزمین مقدس

ادخلوا عليهم الباب فاذا دخلتموه فانكم غلبون

18 - اهل ایمان، وظیفه دار شناسایی، طراحی و به کارگیری شیوه های مناسب برای دستیابی به پیروزی بر دشمنان

ادخلوا عليهم الباب فاذا دخلتموه فانكم غلبون

48- بی تقوایی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 16

16 - خطر خروج از مرز عدالت و تقوا در جنگ و پاسخ به تعدیات دشمن (مقابله به مثل)

فاعتدوا عليه . . . واتقوا الله

تأکید به رعایت تقوا با جمله «واتقوا الله» و نیز «واعلموا . . .» پس از تجویز مقابله به مثل، می رساند که: اجرای این قانون خطر عدم رعایت حد و مرز مقابله به مثل و خروج از عدالت را در پی دارد؛ لذا برای جلوگیری از ابتلا به این امر ناروا، بر رعایت تقوا تأکید شده است.

49- بی عدالتی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - خطر خروج از مرز عدالت و تقوا در جنگ و پاسخ به تعدیات دشمن (مقابله به مثل)

فاعتدوا علیه . . . و اتقوا الله

تأکید به رعایت تقوا با جمله «واتقوا الله» و نیز «واعلموا . . .» پس از تجویز مقابله به مثل، می رساند که: اجرای این قانون خطر عدم رعایت حد و مرز مقابله به مثل و خروج از عدالت را در پی دارد؛ لذا برای جلوگیری از ابتلا به این امر ناروا، بر رعایت تقوا تأکید شده است.

ص: 180

50- پاسداری در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 102 - 7

7 - گروه نخست از نمازگزاران پس از اتمام نماز خوف، باید به پاسداری پردازند تا گروه دیگر برای اقامه نماز جماعت حاضر شوند.

فاذا سجدوا فليكونوا من ورائكم ولتأت طائفه اخرى لم يصلوا فليصلوا

51- پیروزی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 6,7

6 - پیروزی مؤمنان در جنگ، موهبت خداوند و از جانب اوست.

فإن كان لكم فتح من الله

قید «من الله» ظاهراً قید توضیحی است. یعنی هرگاه مسلمانان پیروز شوند، این پیروزی از ناحیه خداوند است.

7 - غلبه مؤمنان در جنگ، فتح و پیروزی حقیقی است و پیروزی های کافران، بهره ای محدود و زودگذر است.

فإن كان لكم فتح من الله... و إن كان للكافرين نصيب

خداوند از غلبه مؤمنان به فتح و پیروزی تعبیر فرموده و برای غلبه کافران از کلمه «نصیب» استفاده کرده تا به این معنا اشاره کند که غلبه

کافران، فتح و پیروزی نیست. بلکه بهره ای اندک و زودگذر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 1

1 - گرفتن اسیر در میدان نبرد، پیش از غلبه بر دشمن و سرکوبی کامل او، امری بس ناروا و حرام است.

ما كان لنبي أن يكون له أسرى حتى يثخن في الأرض

برداشت فوق مبتنی بر این است که مفعول «يثخن» کلمه ای همانند «العدو» باشد که به قرینه مقام حذف شده است و «ال» در «الأرض»

نیز جانشین مضاف إليه باشد، یعنی أرض المعركة (منطقه جنگ). گفتنی است که ائخان عدو، چنانچه در لسان العرب آمده، به معنای غلبه

بر دشمن با کشتار وسیع آنان است. بنابراین جمله «ما كان...» بیانگر این معناست که اسیر گرفتن از دشمن پیش از غلبه بر او جایز

نیست.

ص: 181

52- پیشگویی جنگ با یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 4

4 - خیر دادن خداوند از درگیری های آینده کافران (یهود) با مؤمنان ، از درون دژ ها و از پس دیوار های بلند

لا یقتلونکم جمیعاً إلا فی قرّی محصّنه أو من وراء جدر

با توجه به معنای مضارع (یقاتلون)، مطلب بالا قابل برداشت است.

53- پیشگویی جنگ سخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 2

2 - اخبار الهی از نبرد قریب الوقوع مسلمانان با دشمنی نیرومند ، پس از جنگ خیبر

قل للمخلفین من الأعراب ستدعون إلى قوم أولى بأس شدید

54- تأمین ادوات جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 20

20 - باز داشتن دشمنان از هجوم به جامعه ایمانی و ستمکاری آنان ، از منافع جهاد و تأمین هزینه ادوات آن است . *

و ما تنفقوا .. و أنتم لا تظلمون

برخی برآنند که «یوف إلیکم» و «أنتم لا تظلمون» بیانگر ثمرات توان نظامی جامعه در دنیاست. یعنی اگر هزینه جهاد را تأمین کنید و بنیه نظامی جامعه اسلامی را به حدی برسانید که دشمنان وحشت کنند، در نتیجه به شما هجوم نخواهند آورد تا ضررهایی را بر شما تحمیل نمایند. و اگر چنین کردید بر شما مسلط نخواهند شد تا بتوانند ستمی بر شما روا بدارند.

55- تأمین تدارکات جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 12

12 - ترغیب مؤمنان از جانب خداوند به انفاق در راه خدا ، تأمین هزینه های نبرد و تهیه تدارکات و امکانات رزمی

و ما تنفقوا من شیء فی سبیل اللّٰه یوفّٰ لیکم

ص: 182

56- تأمین هزینه جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 12،20

12 - ترغیب مؤمنان از جانب خداوند به انفاق در راه خدا، تأمین هزینه های نبرد و تهیه تدارکات و امکانات رزمی

و ما تنفقوا من شیء فی سبیل اللّٰه یوفّٰ الیکم

20 - بازداشتن دشمنان از هجوم به جامعه ایمانی و ستمکاری آنان، از منافع جهاد و تأمین هزینه ادوات آن است. *

و ما تنفقوا .. و أنتم لاتظلمون

برخی بر آنند که «یوفّٰ الیکم» و «أنتم لاتظلمون» بیانگر ثمرات توان نظامی جامعه در دنیاست. یعنی اگر هزینه جهاد را تأمین کنید و بنیه نظامی جامعه اسلامی را به حدی برسانید که دشمنان وحشت کنند، در نتیجه به شما هجوم نخواهند آورد تا ضررهایی را بر شما تحمیل نمایند. و اگر چنین کردید بر شما مسلط نخواهند شد تا بتوانند ستمی بر شما روا بدارند.

57- تاریخ جنگ رومیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 2 - 1

1 - شکست رومیان (دولت بیزانس) در نبرد با ایرانیان در عصر بعثت

غلبت الروم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 3 - 1

1 - نبرد میان ایران و روم، در نزدیکی منطقه حجاز (نواحی شام) بوده است.

غلبت الروم فی أدنی الأرض

جبهه درگیر با رومیان مسیحی، به قول تاریخ نویسان، مجوسیان ایران بوده اند؛ الف و لام در «الأرض» برای عهد است و به قرینه «الروم» به سرزمین رومیان اشاره دارد. ذکر «أدنی الأرض» و اهتمام به تعیین مکان نبرد، این احتمال را تقویت می کند که مراد از «أدنی الأرض» نزدیک ترین بخش روم به سرزمین عرب (حجاز) باشد.

58- تاکتیک جنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 3 - 3،2

2 - هجوم غافلگیرانه بر دشمن در صبحگاه ، پس از حرکت سریع سپاهیان در شب ، شیوه ای کارساز در جهاد

فالمغیرت صبحاً

3 - پنهان داشتن زمان یورش بر دشمن و هجوم در لحظه های استراحت او ، روشی مطلوب در جهاد

ص: 183

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 5 - 2

2 - آسیب زدن به قلب سپاه دشمن و از کار انداختن مرکزیت آن، رزمی در خور تمجید و سوگند خداوند

فوسطن به جمعاً

59- تاکتیک در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 71 - 7

7 - تعیین تاکتیک و کیفیت نبرد، در اختیار مؤمنان رزمنده

فانفروا ثبات او انفروا جميعاً

تعیین نکردن نحوه بسیج و حرکت به سوی دشمن، برای رساندن این معناست که شیوه و تاکتیک مبارزه با دشمنان دین به انتخاب و صلاحدید خود مؤمنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 16 - 2، 1

1 - جواز روی برتافتن از جبهه نبرد به منظور در اختیار گرفتن موضعی جدید علیه دشمن یا پیوستن به گروهی از هم‌زمان خویش

و من یولهم یومئذ دبره إلا متحرفاً لقتال او متحیزاً إلی فئه

«تحرف» به معنای روی گرداندن از محلی به اطراف آن محل است. بنابراین «تحرف للقتال» یعنی روی گرداندن از دشمن به منظور انتخاب جبهه ای دیگر برای نبرد. و «تحیز» به معنای جای گرفتن است و چون به «إلی» متعدی شده معنای پیوستن نیز در آن اشراب شده است. گفتنی است مراد از «فئه» گروهی است که در آن میدان مشغول پیکار هستند.

2 - روی گردانان از جبهه نبرد - جز برای اتخاذ تاکتیک های جدید - مورد غضب الهی و مستحق جهنم

و من یولهم . . . فقد باء بغضب من الله و مأویه جهنم و بس المصیر

کلمه «بوء» چنانچه با حرف «باء» متعدی شود می تواند به معنای متحمل شدن باشد. بنابراین «باء بغضب من الله» یعنی خشم خداوند را

بر خود هموار ساخت.

60- تبیین فلسفه جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 7

ص: 184

7 - تبیین علل پیکار با دشمن برای نیروهای رزمی - در صورت مشاهده نوعی تردید و هراس در آنان - امری شایسته است .

ألا تقتلون قوماً نكثوا أيمانهم و همّوا بإخراج الرسول

61- تخلف از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 72 - 7

7 - خوشحالی به خاطر شرکت نجستن در جنگ به همراهی رسول خدا و مصون ماندن از پیامد های مصیبت بار آن ، شرک است .

فان اصابکم مصیبه قال قد انعم الله علیّ اذ لم اکن معهم شهیداً

امام صادق(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: ... ولو ان اهل السماء و الارض قالوا قد انعم الله علیّ اذ لم اکن مع رسول الله (صلی الله علیه و آله) لکانوت بذلک مشرکین ... .

مراد از شرک خروج از اسلام نیست بلکه پیروی از شیطان است کما اینکه روایاتی در اصول کافی بیانگر این مطالب است.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 257، ح 191؛ نورالثقلین، ج 1، ص 516، ح 398؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 393، ح 2، 3 و 4.

62- ترس از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 14، 17، 25

14 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام به گونه ای از نبرد با دشمن هراسناک بودند که خدا ترسان از خدا می ترسند .

اذا فریق منهم یخشون الناس کخشیه الله

برداشت فوق بر این مبناست که «کخشیه الله» حال برای فاعل «یخشون» باشد که در این صورت مضافی مقدر است و تقدیر کلام چنین خواهد بود: یخشون الناس مثل اهل خشیه الله.

17 - گروهی از مسلمانان صدر اسلام، هراسشان از جنگ بیش از ترسشان از خداوند بود .

یخشون الناس کخشیه الله او اشدّ خشیه

25 - مسلمانان هراسناک از نبرد ، خواهان لغو حکم جهاد شدند .

وقالوا ربنا لم كتبت علينا القتال لولا اخرتنا الى اجل قريب

برخی برآند که مراد از «اجل قریب» زمان مرگ است. و تأخیر حکم جهاد تا زمان مرگ به معنای لغو آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 24 - 2

2 - هراس قوم موسی (ع) (بنی اسرائیل) از برخورد و رویارویی با زورگویان قدرتمند حاکم بر سرزمین مقدس

قالوا یموسی انا لن ندخلها ابداً

ص: 185

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 12

12 - مسلمانان صدر اسلام، از نبرد با شرک پیشگان پیمان شکن، در هراس بودند.

آتشونهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 4

4 - منافقان مدینه، از شدت ترس از جنگ، شبیه محتضر می شدند.

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت

63- ترس در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 12

12 - سستی و هراس در هنگامه های دشوار (همانند جنگ) و تصمیم به نافرمانی از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به تنهایی، موجب خروج از ولایت و حمایت الهی نیست.

اذ همت .. و الله وليهما

جمله «و الله وليهما»، در عین اعتراض به گروههایی که قصد انحراف از جنگ و نافرمانی از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) را داشتند، بیانگر این است که این تصمیمشان، باعث نشد که ولایت الهی از آنان منقطع شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 13

13 - اعتقاد به مقدر بودن مرگ، از میان برنده هراس آدمی برای سفر و حضور در میدان نبرد (صحنه های دشوار زندگی)

قالوا .. ما ماتوا و ما قتلوا ... و الله يحيى و يميت

جمله «و الله يحيى و يميت»، می تواند به منظور زدودن هراس از شرکت در پیکار ایراد شده باشد.

64- ترک جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 83 - 13

13 - شرکت و عدم شرکت در جنگ ، منوط به اذن رهبر جامعه اسلامی است .

فاستئذنونک

ص: 186

65- تشخیص معذوران از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 6

6 - تشخیص راستگویی و دروغگویی مدعیان ناتوانی از شرکت در جنگ ، به عهده رهبری است .

لم أذن لهم حتى يتبين لك الذين صدقوا و تعلم الكذابين

از اینکه متخلفان از جنگ از پیامبر (صلی الله علیه و آله) اذن ترک جهاد خواسته اند و خداوند نیز آن حضرت را مورد خطاب قرار داد، برداشت فوق استفاده می شود.

66- تقدم صلح بر جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 61 - 2, 1

1 - جامعه ایمانی باید در صورت اظهار تمایل کافران به صلح ، آن را بپذیرد و از آن استقبال کند .

وإن جنحوا للسلم فاجنح لها

2 - لزوم پذیرش صلح مطرح شده از سوی کافران ، مشروط به احراز نبودن فریبکاری در سایه صلح طلبی است .

وإن جنحوا للسلم فاجنح لها

جنوح (مصدر جنحوا) به معنای تمایل داشتن است و با حرف «الی» متعدی می شود. بنابراین آوردن «لام» پس از آن بیانگر این است که در آن کلمه معنای «قصد» تضمین شده است. یعنی: ان جنحوا إلى المسالمة قاصدين لها. (اگر تمایل به صلح دارند و هدفشان دستیابی به زندگی مسالمت آمیز است، نه حيله گری ...).

67- تقوا در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 14

14 - رعایت تقوا در جنگ و حفظ عدالت در مقابله به مثل ، موجب جلب حمایت و امداد های الهی است .

و اتقوا الله و اعلموا أن الله مع المتقين

68- تقویت روحیه در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 5

ص: 187

5- بیان خسارت های دشمن در جنگ ، زمینه ای برای تقویت روحیه مجاهدان در رویارویی با آنان

ان تکونوا تالمون فانهم یالمون کما تالمون

69- تنبلی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 72 - 3

3- سرزنش خداوند نسبت به کسانی که از شرکت در نبرد سستی می کنند و یا دیگران را از آن بازمی دارند .

و انّ منکم لمن لیبطنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 1، 12، 18

1 - تمایل دو گروه از رزمندگان احد به سستی و انصراف از شرکت در جنگ

اذ همّت طائفتان منکم ان تفشلا

بیشتر مفسرین برآنند که آیه فوق در مورد نبرد احد نازل شده است.

12 - سستی و هراس در هنگامه های دشوار (همانند جنگ) و تصمیم به نافرمانی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به تنهایی ، موجب خروج از ولایت و حمایت الهی نیست .

اذ همّت . . . و الله ولیّهما

جمله «و الله ولیّهما»، در عین اعتراض به گروههایی که قصد انحراف از جنگ و نافرمانی از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) را داشتند، بیانگر این است که این تصمیمشان، باعث نشد که ولایت الهی از آنان منقطع شود.

18 - تمایل بنی حارثه و بنی سلمه به سستی و انصراف از شرکت در جنگ احد

اذ همّت طائفتان منکم

امام باقر و امام صادق (ع) درباره «طائفتان» در آیه فوق فرمودند: «و الطائفتان هما بنو سلمه و بنو حارثه حیّان من الانصار.

مجمع البيان، ج 2، ص 824.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 9

9- سرزنش خداوند به پیکارگران احد که چرا علی رغم مشاهده یاری الهی در جنگ بدر، تصمیم به سستی در کارزار احد گرفتند.

و اذ همّت طائفتان منکم ان تمشلا . . . و لقد نصرکم الله ببدر و انتم اذله

لحن آیه، حکایت از سرزنش مسلمانانی است که در جنگ احد، تصمیم به سستی و نافرمانی گرفتند.

ص: 188

70- توبه فرار از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 27 - 2

2 - فرار از میدان جنگ ، گناه بوده و نیازمند توبه و استغفار به درگاه خداست .

ثم وليتم مدبرين . . . ثم يتوب الله من بعد ذلك على من يشاء

71- تهدید به جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 109 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مشرکان و کافران لجوج و حق ناپذیر را به جنگ و جهاد تهدید کرد .

فإن تولوا فقل ءاذنتكم على سواء

برداشت یاد شده بر اساس یکی از احتمالاتی است که میان مفسران در باره این آیه مطرح است و آن این که جمله «آذنتکم علی سواء» تهدید به جنگ و هشدار به جهاد است. مانند آیه «فانبد إلیهم علی سواء» (انفال (8) آیه 58).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 37 - 1,2,3

1 - رد هدیه ملکه سبا از سوی سلیمان (ع) و فرمان وی مبنی بر بازگشت سفیر به سوی بلقیس با پیام جنگ

ارجع إلیهم فلنأتینهم بجنود

سیاق آیات نشانگر این نکته است که سلیمان(ع) هدیه را نپذیرفت و به آنان برگرداند.

2 - تهدید اکید سلیمان (ع) مبنی بر فرستادن سپاهی گران ، پرتوان و بی همآورد به سوی مشرکان سبا

فلنأتینهم بجنود لاقبل لهم بها

جمله «لاقبل لهم بها» صفت «جنود» است؛ یعنی، سپاهی چنان عظیم که ایشان را توان رویارویی با آن نباشد.

3 - هشدار سلیمان (ع) به دربار سبا درباره پی آمد های ناگوار جنگ (تبعید ، آوارگی ، ذلت و خواری)

و لنخرجنهم منها أذله و هم صغرون

«أذله» جمع «ذليل» و حال برای ضمیر «هم» است؛ یعنی، آنان را از آن سرزمین همراه با ذلت و خواری اخراج خواهیم کرد. عبارت «هم صاغرون» به تقدیر «هم صاغرون فیها» است؛ یعنی، و در آن سرزمین، بیگانه، حقیر و آواره خواهند بود.

72- جرم تخلف از قوانین جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 9

9- متجاوزان از مقررات جنگ، باید مجازات شوند . *

ص: 189

73- جرم فرار از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 27 - 2

2- فرار از میدان جنگ ، گناه بوده و نیازمند توبه و استغفار به درگاه خداست .

ثم وليتم مدبرين . . . ثم يتوب الله من بعد ذلك على من يشاء

74- جنگ افروزی مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 10 - 11

11 - مشرکان صدر اسلام ، آغازگر جنگ با مسلمانان بودند .

أولئك هم المعتدون

قصر در جمله «أولئك هم المعتدون» - که ضمیر فصل «هم» مفید آن می باشد - قصر قلب است ؛ یعنی، این مشرکانند که به حقوق مسلمانان تعدی نموده و جنگ را با آنان آغاز کردند نه مسلمانان. قابل ذکر است که در «آیه 13» به این معنا تصریح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 8

8 - مشرکان صدر اسلام ، آغازگر جنگ با مسلمانان

و هم بدءوكم أول مره

75- جنگ افروزی یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خدا فرمان یافت تا در صورت تسلط بر یهودیان پیمان شکن و جنگ آفرین ، آنان را به گونه ای مجازات کند که زمینه پراکنده شدن دیگر دشمنان فراهم آید .

فإما تتقنهم في الحرب فشردهم من خلفهم

تشرید به معنای پراکنده ساختن و کوچ دادن است. «باء» در «بهم» سببیه است که به دلیل «فی الحرب» کلمه ای همانند قتل

ص: 190

و یا مجازات در تقدیر می باشد. و مراد از «من خلفهم» یهود و یا دیگر دشمنانی است که از مدینه و یا اطراف آن به فتنه گری می پرداختند. بنابراین جمله «فشردهم» چنین معنا می شود: ای پیامبر با مجازات سنگین که بر یهودیان پیمان شکن تحمیل می کنی، دیگر دشمنان را متفرق ساز و پراکنده کن.

76- جنگ با ارزش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 6

6 - انگیزه های الهی ، ملاک ارزش جنگ ها و نبردها

قاتلوا فی سبیل الله

77- جنگ با اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 2 - 13

13 - جنگ با اسلام و مسلمین ، جنگ با خداست .

و اعلموا انکم غیر معجزی الله و ان الله مخزی الکفرین

قرار داده شدن مشرکان در برابر خدا - با اینکه آنان با اسلام و مسلمین مبارزه می کردند - نشانگر این حقیقت است که: نبرد با اسلام و اسلامگرایان، جنگ با خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 3 - 11

11 - جنگ با اسلام ، جنگ با خداست .

فاعلموا انکم غیر معجزی الله

78- جنگ با بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 11 - 7

7 - وعده منافقان مدینه به یهود بنی نضیر ، نسبت به همگامی کامل با آنان در صورت نبرد یا تبعید

الذین نافقوا یقولون . . . لئن أُخرجتم لنخرجنّ معکم . . . و إن قوتلتم لننصرنکم

ص: 191

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 12 - 2

2 - خبر دادن خداوند ، از پایبند نبودن منافقان به تعهد خویش ، در یاری بنی نضیر به هنگام جنگ

و لئن قوتلوا لاینصرونهم

79- جنگ با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 279 - 2,3

2 - رباخواران در موضع جنگ با خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فان لم تفعلوا فأذنوا بحرب من الله ورسوله

3 - رباخواران ، محاربان با خداوند و رسول (صلی الله علیه و آله)

فان لم تفعلوا فأذنوا بحرب من الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 2 - 13

13 - جنگ با اسلام و مسلمین ، جنگ با خداست .

واعلموا أنكم غیر معجزی الله و أن الله مخزی الكفرین

قرار داده شدن مشرکان در برابر خدا - با اینکه آنان با اسلام و مسلمین مبارزه می کردند - نشانگر این حقیقت است که: نبرد با اسلام و اسلامگرایان، جنگ با خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 3 - 11

11 - جنگ با اسلام ، جنگ با خداست .

فاعلموا أنكم غیر معجزی الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 33 - 4,6,8,9,15,19,20

4 - گناه محاربه با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همسان با گناه محاربه با خدا .

انما جزؤا الذین یحاربون الله ورسوله

6 - فسادگری در زمین ، گناهی برابر با گناه محاربه با خدا و رسول *

انما جزؤا الذین یحاربون الله ورسوله و یسعون فی الارض فساداً

جزای مساوی برای محاربان و مفسدان، حکایت از برابری گناه آنان دارد. گفتنی است که برداشت فوق مبتنی بر این است که مفسدان، عنوانی مستقل از محاربان نسبت به کیفرهای چهارگانه باشد.

ص: 192

8 - تلاش برای فساد و تباهی جامعه ایمانی، ستیزه جویی با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) است.

انما جزؤا الذین یحاربون الله ورسوله و یسعون فی الارض فساداً

برداشت فوق بر این میناست که «واو» در «و یسعون» تفسیریه باشد. یعنی فسادگری در جامعه ایمانی، مصداقی از محاربه با خدا و رسول است.

9 - محاربان با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) به دلیل فسادگری در زمین محکوم به کیفری سنگین

انما جزؤا الذین یحاربون الله ورسوله و یسعون فی الارض فساداً ان یقتلوا

بنابر اینکه «یسعون فی الارض» عطف تفسیری برای «الذین یحاربون» باشد، می توان گفت داعی بر تفسیر محاربان به فسادگران در زمین، بیان علت کیفری است که برای آنان ذکر شده است.

15 - عذاب بزرگ اخروی پیامد و کیفر ستیزه جویی با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و فسادگری در زمین

و لهم فی الاخره عذاب عظیم

19 - گرفتن مال مردم به زور، همراه با زدن آنان - در کشور اسلامی، - محاربه با خدا و رسول است.

انما جزؤا الذین یحاربون الله

از امام صادق(ع) درباره کسانی که در کشور اسلامی با زدن مردم به غارت اموالشان پردازند، روایت شده: هولاء من اهل هذه الایه «انما جزؤا الذین . . .»

کافی، ج 7، ص 245، ح 2؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 465، ح 3.

20 - سلاح بر گرفتن و ایجاد ناامنی در راه ها - همراه با قتل، - محاربه با خدا و رسول و کیفر آن اعدام است.

انما جزؤا الذین یحاربون الله . . . ان یقتلوا

از امام جواد(ع) روایت شده که در پاسخ از سؤال حکم فسادگرانی که راه بر مردم بسته اند فرمود: . . . و ان كانوا اخافوا السبیل و قتلوا النفس امر بقتلهم . . .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 315، ح 91؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 467، ح 16.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 34 - 6

6 - خداوند فراخوان محاربان و مفسدان به دست شستن از فسادگری و ستیزه جویی با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

الا الذین تابوا من قبل ان تقدروا علیهم

80- جنگ با دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 9

9 - مسلمانان ، موظف به رعایت عدالت حتی در جنگ با دشمنان

فمن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم

ص: 193

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 7

7 - تبیین علل پیکار با دشمن برای نیروهای رزمی - در صورت مشاهده نوعی تردید و هراس در آنان - امری شایسته است .

ألا تقتلون قوماً نكثوا أيمانهم و همّوا بإخراج الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 15 - 7

7 - جنگ با دشمنان پیمان شکن و دعوت آنان به توبه و بازگشت به دامن اسلام ، دستوری برخاسته از علم و حکمت خداوند

قتلوهم . . . و يتوب الله على من يشاء و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 128 - 11

11 - رنج و اندوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مشکلات مسلمانان ، در عین فراخوانی آنان به جنگ با دشمنان و تحمل سختی های نبرد

رسول من أنفسکم عزیز علیه ما عنتم حریص علیکم بالمؤمنین رءوف رحیم

با توجه به اینکه در آیات قبل، سخن از جنگ تبوک و مشکلات توان فرسای آن بود و پیامبر (صلی الله علیه و آله) مؤمنان را به شرکت در آن فرمان داده بود، یادآوری خصلتهای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پایان این بخش، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 90 - 13

13 - حرمت تعرض و نبرد با منافقان و دشمنانی که از نبرد با مسلمانان دست برداشته و خواهان صلح می باشند .

فان اعتزلوكم فلم یقتلوكم و القوا الیکم السلم فما جعل الله لکم علیهم سبیلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 1

1 - اطاعت از فرمان های خدا و رسول به هنگام رویارویی با دشمنان ، وظیفه ای ضروری بر عهده مسلمانان

1 - تقویت قوای نظامی و تهیه ادوات جنگی برای نبرد با دشمنان خدا، وظیفه ای بر عهده تمامی مسلمانان

و أعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخيل

20 - بازداشتن دشمنان از هجوم به جامعه ایمانی و ستمکاری آنان، از منافع جهاد و تأمین هزینه ادوات آن است. *

و ما تنفقوا .. و أنتم لاتظلمون

برخی برآنند که «یوف إلیکم» و «أنتم لاتظلمون» بیانگر ثمرات توان نظامی جامعه در دنیاست. یعنی اگر هزینه جهاد را تأمین کنید و بنیه نظامی جامعه اسلامی را به حدی برسانید که دشمنان وحشت کنند، در نتیجه به شما هجوم نخواهند آورد تا ضررهایی

را بر شما تحمیل نمایند. و اگر چنین کردید بر شما مسلط نخواهند شد تا بتوانند ستمی بر شما روا بدارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 12 - 4

4 - خداوند و پیامبرش، به مسلمانان وعده داده بودند که در صورت مواجهه آنان با دشمنان شان، پیروز خواهند شد.

ما وعدنا الله ورسوله إلا غرورًا

81- جنگ با دشمنان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 5

5 - سستی اهل ایمان در پیکار با دشمنان دین، موجب از میان رفتن ابهت و قوت جامعه اسلامی

و لاتنزعوا فتفشلوا و تذهب ريحكم

82- جنگ با دشمنان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 14 - 3

3 - نابودی و ذلت دشمنان دین و چشیدن طعم پیروزی، در گرو نبرد با آنان است.

قتلوهم يعذبهم الله بأيديكم و يخزهم و ينصرکم عليهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 45 - 1, 2

1 - اهل ایمان وظیفه دار پایداری در نبرد با دشمنان دین

يأيها الذين ءامنوا إذا لقيتم فئة فاثبتوا

«لقاء» مصدر «لقيتم» به معنای رو در رو شدن و برخورد کردن است و مراد از آن به مناسبت سیاق آیه، برخورد نظامی، یعنی پیکار و نبرد، می باشد.

2 - لزوم زیاد یاد کردن خدا به هنگام رویارویی با دشمنان دین و نبرد با آنان

إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا

«اذکروا الله» می تواند عطف بر «اثبتوا» باشد که در حقیقت جواب شرط «إِذَا لَقِيتُمْ» خواهد بود. بر این مبنا مقصود، زیاد یاد کردن خدا به هنگام نبرد است. همچنین «اذکروا...» می تواند جمله مستانفه باشد. در این صورت زیاد یاد کردن خدا برنامه ای است برای تمامی مراحل زندگی که از مصادیق آن هنگام رویارویی با دشمنان است.

ص: 195

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 3,4

3 - پرهیز از نزاع و اختلاف به هنگام رویارویی با دشمنان دین ، وظیفه ای ضروری بر عهده مجاهدان

و لاتنزعوا

4 - نزاع و اختلاف اهل ایمان موجب سست شدن آنان در پیکار با دشمنان دین

و لاتنزعوا فتفشلوا و تذهب ریحکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 16

16 - نبرد با دشمنان دین ، از مصادیق « سبیل الله » است .

و ما تنفقوا من شیء فی سبیل الله یوف إلیکم

سیاق آیه حکایت از آن دارد که از مصادیق «سبیل الله» جهاد با دشمنان دین است.

83- جنگ با دشمنان رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 11

11 - پیکار با توطئه گران علیه رهبر جامعه اسلامی و سرکوبی آنان ، امری است لازم .

ألا تقتلون قوماً... و همّوا بإخراج الرسول

84- جنگ با دشمنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 1

1 - تشویق و تشجیع مسلمانان صدر اسلام به جنگ با مشرکان پیمان شکن و توطئه گر علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ألا تقتلون قوماً نکثوا أیمانهم و همّوا بإخراج الرسول

85- جنگ با دوستان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 10

10 - جنگ با دوستان شیطان (کافران و طاغوت ها) مصداق بارز نبرد در راه خدا

ص: 196

الَّذِينَ آمَنُوا يقاتلون في سبيل الله .. فقاتلوا اولياء الشيطان

86- جنگ با رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 12 - 8،12

8 - خداوند ، مسلمانان صدر اسلام را به پیکار با سران و پیشوایان شرک و کفر ، در صورت نقض پیمان صلح از سوی آنان ، فراخواند .

وإن نكثوا أيمانهم .. فقتلوا أئمة الكفر

12 - پیکار با سران شرک و کفر ، به منظور وادار کردن آنان به رعایت عهد و پیمان و بازداشتن ایشان از ضربه زدن به اسلام و مسلمانان است .

وإن نكثوا أيمانهم .. فقتلوا أئمة الكفر ... لعلهم ينتهون

87- جنگ با رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 2

2 - تشویق و تشجیع مسلمانان به پیکار با سران شرک و کفر

فقتلوا أئمة الكفر .. ألا تقتلون قوماً نكثوا أيمانهم و همّوا بإخراج الرسول

88- جنگ با سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 33 - 3

3 - اعلام آمادگی امیران و درباریان سبا برای درگیری نظامی با سلیمان (ع)

أفتونی فی امری .. قالوا نحن أولوا قوه و أولوا بأس شدید

تذکر قدرت و نیرومندی، اشاره به این دارد که آنان برای هر نبردی - ولو با سلیمان - آمادگی دارند.

89- جنگ با طاغوت

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 10

ص: 197

10 - جنگ با دوستان شیطان (کافران و طاغوت ها) مصداق بارز نبرد در راه خدا

الَّذِينَ آمَنُوا يقاتلون في سبيل الله .. فقاتلوا اولياء الشيطان

90- جنگ با ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 21 - 10

10 - هشدار موسی (ع) به زیانکاری قوم خویش در صورت فرار و عقب نشینی به هنگام رویارویی با جباران سرزمین مقدس

و لا ترتدوا علی ادبارکم فتقلبوا خسرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 22 - 1,2

1 - تأکید بنی اسرائیل بر کناره گیری از نبرد با زورگویان سرزمین مقدس ، علی رغم فرمان موسی (ع)

قالوا یموسی ان فیها قوماً جبارین و انا لن ندخلها

2 - هراس قوم موسی (بنی اسرائیل) از برخورد و رویارویی با زورگویان قدرتمند حاکم بر سرزمین مقدس

قالوا یموسی ان فیها قوماً جبارین و انا لن ندخلها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 23 - 3

3 - یاران موسی (ع) و وفاداران به او برای نبرد با زورگویان سرزمین مقدس ، جمعی اندک و ناچیز

ان فیها قوماً جبارین .. قال رجالن من الذین یخافون

91- جنگ با غیر محاربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 5

5 - نبرد با کسانی که با مسلمانان سر جنگ ندارند ، تجاوزگری و خروج از حدود الهی است .

و قتلوا .. الذين يقتلونكم ولا تعتدوا

از مصداقهای مورد نظر برای اعتدا و تجاوز - به قرینه «الذين يقتلونكم» - نبرد با کافرانی است که در پی جنگ با اهل ایمان نیستند.

ص: 198

92- جنگ با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 218 - 10

10 - آموزش گناه مجاهدانی از صدر اسلام که در ماه حرام با کفار جنگیدند . (عبدالله بن جحش و همراهان او)

ان الذین امنوا و الذین هاجروا

به دلیل شأن نزول، از مصادیق اولی آیه، عبدالله بن جحش و یاران او هستند که پس از هجرت از مدینه به سوی نخله، با دشمن درگیر شدند و آنان را کشتند و یا اسیر کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 62 - 8

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبران الهی نباید صلح طلبیهایی را که قرین نیرنگ است بپذیرند و به سبب آن از نبرد با کافران بازایستند .

وإن یریدوا أن یخدعوک فإن حسبک الله

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «و ان یریدوا ..» فرض دیگری در مقابل «ان جنحوا» باشد، نه توضیح و تکمیل آن. یعنی صلح به دو منظور پیشنهاد می شود: گاهی به سبب صلح واقعی و زندگانی مسالمت آمیز با مسلمانان و گاهی به منظور حيله گری و تجدید قوا. آیه قبل (ان جنحوا ...) بیانگر احکام و دستورات فرض اول و آیه دوم (و ان یریدوا) بیانگر احکام و دستورات فرض دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 11 - 4

4 - جنگیدن با کفار محارب ، پس از گرویدن آنان به اسلام ، ممنوع است .

فإن تابوا .. فإخونکم فی الدین

جمله «فإخونکم فی الدین» اشاره به این معنا دارد که: کفار محارب با گرویدن به اسلام، برادران دینی مسلمانان محسوب شده و از آن پس، جنگیدن با آنان حرام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 12 - 11

11 - نابودی عوامل اصلی کفر و شرک ، هدف عمده و اساسی پیکار اسلام با کافران و مشرکان

فقتلوا أئمه الكفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 6

6 - لزوم به کارگیری شدت و خشم ، در جنگ با دشمنان کفرپیشه

قتلوا الذين يلونكم من الكفار و ليجدوا فيكم غلظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 199

10 - جنگ با دوستان شیطان (کافران و طاغوت ها) مصداق بارز نبرد در راه خدا

الَّذِينَ آمَنُوا يقاتلون في سبيل الله . . . فقاتلوا اولياء الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - برخی از مسلمانان صدر اسلام خواستار نبرد با کفار ، قبل از تشریح جهاد و مبارزه مسلحانه

الم تر الى الذين قيل لهم كفوا ايديكم . . . فلما كتب عليهم القتال

از جمله «فلما كتب» به دست می آید که مراد از «کفوا»، خودداری از نبرد و جنگ مسلحانه است.

3 - برخی از مسلمانان صدر اسلام خواهان نبرد با کافران ، پیش از فراهم آمدن زمینه های آن

الم تر الى الذين قيل لهم كفوا ايديكم

جمله «فلما كتب . . .»، چنانچه گذشت، می تواند به معنای تشریح جهاد باشد، و می تواند به معنی فراهم آمدن زمینه جهاد و پیش آمدن شرایط آن باشد ; یعنی آنگاه که پیامبر (صلی الله علیه و آله) مسلمانان را به سوی جهاد فراخواند . . .

11 - لزوم خودسازی ، پیش از نبرد با کفار

واقموا الصلوه و اتوا الزكوه فلما كتب عليهم القتال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - هشدار و تهدید خداوند به مسلمانان ، در مورد تعرض به کافران و منافقانی که پیکار با آنان ممنوع شده است .

و لو شاء الله لسلطهم عليكم فلقاتلوكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) (اندک دیدن نفرات سپاه کفر) عامل وحدت کلمه مسلمانان در ضرورت پیکار با سپاه کفر و

حضور رشیدانه آنان در جنگ بدر

إذ یریکهم اللّٰه فی منامک قلیلا و لو أریکهم کثیرا لفشلتم و لتزعتم

93- جنگ با کافران محارب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 4

4 - متلاشی ساختن جبهه کافران محارب و پراکنده ساختن آنان ، تکلیفی بر عهده اهل ایمان

فإما تتقنهم فی الحرب فشردهم

ص: 200

94- جنگ با کافران معاهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 12 - 10، 6

6 - لغو اعتبار پیمان عدم تعرض و اعلان جنگ به معاهدان کافر، در صورت شکسته شدن پیمان از سوی آنان، بلامانع است.

وإن نكثوا أيمانهم من بعد عهدهم .. فقتلوا

10 - طعن و توهین به اسلام از سوی کفار معاهد، لغو اعتبار پیمان صلح و اعلان نبرد با آن را، مجاز می کند.

وإن نكثوا أيمانهم من بعد عهدهم و طعنوا فی دینکم فقتلوا

95- جنگ با محاربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 11 - 4

4 - جنگیدن با کفار محارب، پس از گرویدن آنان به اسلام، ممنوع است.

فإن تابوا .. فإخونکم فی الدین

جمله «فإخونکم فی الدین» اشاره به این معنا دارد که: کفار محارب با گرویدن به اسلام، برادران دینی مسلمانان محسوب شده و از آن پس، جنگیدن با آنان حرام است.

96- جنگ با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 279 - 3، 2

2 - رباخواران در موضع جنگ با خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من الله ورسوله

3 - رباخواران، محاربان با خداوند و رسول (صلی الله علیه و آله)

فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 33 - 4,6,8,9,15,18,19,20

4 - گناه محاربه با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همسان با گناه محاربه با خدا .

انما جزؤا الذین یحاربون الله ورسوله

6 - فسادگری در زمین ، گناهی برابر با گناه محاربه با خدا و رسول *

ص: 201

انما جزؤا الذین یحاربون اللّٰه ورسوله و یسعون فی الارض فساداً

جزای مساوی برای محاربان و مفسدان، حکایت از برابری گناه آنان دارد. گفتنی است که برداشت فوق مبتنی بر این است که مفسدان، عنوانی مستقل از محاربان نسبت به کیفرهای چهارگانه باشد.

8 - تلاش برای فساد و تباهی جامعه ایمانی، ستیزه جویی با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) است.

انما جزؤا الذین یحاربون اللّٰه ورسوله و یسعون فی الارض فساداً

برداشت فوق بر این مبناست که «واو» در «ویسعون» تفسیریه باشد. یعنی فسادگری در جامعه ایمانی، مصداقی از محاربه با خدا و رسول است.

9 - محاربان با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) به دلیل فسادگری در زمین محکوم به کیفری سنگین

انما جزؤا الذین یحاربون اللّٰه ورسوله و یسعون فی الارض فساداً ان یقتلوا

بنابر اینکه «یسعون فی الارض» عطف تفسیری برای «الذین یحاربون» باشد، می توان گفت داعی بر تفسیر محاربان به فسادگران در زمین، بیان علت کیفری است که برای آنان ذکر شده است.

15 - عذاب بزرگ اخروی پیامد و کیفر ستیزه جویی با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و فسادگری در زمین

و لهم فی الاخره عذاب عظیم

18 - هشدار خداوند به یهود نسبت به فرجام شوم ستیزه جویی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و فسادانگیزی در زمین

من اجل ذلک کتبنا علی بنی اسرائیل . . . انما جزؤا الذین یحاربون

چون در آیه پیش روی سخن با بنی اسرائیل بود، این آیه می تواند تعریض به اهداف و اعمال آنان در برابر پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشته باشد.

19 - گرفتن مال مردم به زور، همراه با زدن آنان - در کشور اسلامی، - محاربه با خدا و رسول است.

انما جزؤا الذین یحاربون اللّٰه

از امام صادق (ع) درباره کسانی که در کشور اسلامی با زدن مردم به غارت اموالشان پردازند، روایت شده: هولاء من اهل هذه الایه «انما جزؤا الذین . . .»

20 - سلاح بر گرفتن و ایجاد ناامنی در راه ها - همراه با قتل ، - محاربه با خدا و رسول و کیفر آن اعدام است .

انما جزؤا الذین یحاربون الله .. ان یقتلوا

از امام جواد(ع) روایت شده که در پاسخ از سؤال حکم فسادگرانی که راه بر مردم بسته اند فرمود: . . . و ان کانوا اخافوا السبیل و قتلوا النفس امر بقتلهم . . .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 315، ح 91؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 467، ح 16.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 34 - 6

6 - خداوند فراخوان محاربان و مفسدان به دست شستن از فسادگری و ستیزه جویی با خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

الا الذین تابوا من قبل ان تقدروا علیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 70 - 11

ص: 202

11 - کفرپیشگان اگر ایمان آورند ، حتی در صورتی که علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) جنگیده باشند ، مشمول رحمت و مغفرت الهی خواهند شد .

إن يعلم الله .. یغفر لکم

97- جنگ با مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 14

14 - کافرانی که با مسلمانان پیمان عدم تعرض دارند ، هر چند به انگیزه مبارزه با اسلام به غیر مهاجران هجوم برند ، مهاجران و انصار موظف به یاری آنان نیستند .

فعلیکم النصر إلا علی قوم بینکم و بینهم میثق

مراد از میثاق به قرینه مقام، پیمان عدم تعرض و متارکه جنگ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 2 - 13

13 - جنگ با اسلام و مسلمین ، جنگ با خداست .

و اعلموا أنکم غیر معجزی الله و أن الله مخزی الکفرین

قرار داده شدن مشرکان در برابر خدا - با اینکه آنان با اسلام و مسلمین مبارزه می کردند - نشانگر این حقیقت است که: نبرد با اسلام و اسلامگرایان، جنگ با خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 8

8 - مشرکان صدر اسلام ، آغازگر جنگ با مسلمانان

و هم بدءوکم أول مرّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 73 - 4

4 - حمایت نکردن از مسلمانانی که برای دینشان مورد هجوم کافران هستند ، موجب فتنه و فساد بزرگ خواهد شد .

فعلیکم النصر . . . إلا تفلوه تکن فتنه فی الأرض و فساد کبیر

98- جنگ با مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 203

12 - جنگ مسلمانان با مشرکان پیمان شکن صدر اسلام، جنگ دفاعی بود نه ابتدایی .

و أولئك هم المعتدون

از این آیه شریفه و آیات پیش استفاده می شود که: خداوند به منظور دفاع از حقوق مسلمانان و کوتاه شدن دست دشمن از تجاوز به حقوق ایشان، معاهده صلح با مشرکان را لغو و مسلمانان را به جنگ و نبرد با آنان فراخواند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 11 - 1

1 - جنگ مسلمانان با مشرکان پیمان شکن صدر اسلام، به منظور نجات آنان از آیین شرک و بازگشت به توحید و اسلام، بود .

فإن تابوا و أقاموا الصلوة و آتوا الزكوة

برداشت فوق از تفریح جمله «إن تابوا . . .» بر الغای صلحنامه و اعلام جنگ با مشرکان پیمان شکن (کیف یكون للمشرکین عهد ...) استفاده می شود. قابل ذکر است که «توبه» (مصدر تابوا) به معنای بازگشتن است ؛ یعنی، اگر مشرکان به اسلام و توحید بازگردند و ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 12، 1

1 - تشویق و تشجیع مسلمانان صدر اسلام به جنگ با مشرکان پیمان شکن و توطئه گر علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ألا تقتلون قوماً نكثوا أيمانهم و همّوا بإخراج الرسول

12 - مسلمانان صدر اسلام، از نبرد با شرک پیشگان پیمان شکن، در هراس بودند .

أتخسونهم

99- جنگ با مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 6

6 - خداوند خواهان رویارویی مسلمانان با سپاه مسلح قریش و مشرکان مکه

تودون أن . . . و يريد الله أن يحق الحق بكلمته

از مقابله دو جمله «تودون . . .» و «یرید الله . . .» به دست می آید که اراده خداوند بر خلاف خواسته مسلمانان در انتخاب یکی از دو گروه (کاروان تجاری و سپاه مسلح مشرکان) بوده است.

100- جنگ با منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 204

4 - مؤمنان صدر اسلام در انتظار دستور الهی ، برای جنگ با منافقان و از میان برداشتن جریان نفاق

و نحن نتربص بكم . . . بعذاب من عنده أو بأيدنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 90 - 12،13

12 - هشدار و تهدید خداوند به مسلمانان ، در مورد تعرض به کافران و منافقانی که پیکار با آنان ممنوع شده است .

و لو شاء الله لسلطهم عليكم فلقاتلوكم

13 - حرمت تعرض و نبرد با منافقان و دشمنانی که از نبرد با مسلمانان دست برداشته و خواهان صلح می باشند .

فان اعتزلوكم فلم يقتلوكم والقوا اليكم السلم فما جعل الله لكم عليهم سيلا

101- جنگ با موهنان به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 12 - 9

9 - مسلمانان صدر اسلام ، موظف بودند در صورت مشاهده طعن و توهین به دین الهی از سوی معاهدان مشرک ، با ایشان به پیکار برخیزند .

و إن نكثوا أيمانهم . . . و طعنوا في دينكم فقتلوا أئمة الكفر

102- جنگ با مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 128 - 13،14

13 - رویارویی و نبرد با اهل ایمان ، ظلم است و محاربان با اهل ایمان ، ظالم هستند .

ليقطع طرفاً من الذين كفروا . . . فانهم ظالمون

14 - دشمنان محارب با اهل ایمان ، مستحق عذاب الهی

او يعذبهم فانهم ظالمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 5

5 - لشکرکشی برای رویارویی با اهل ایمان ، عملی پسندیده در نظر شیطان زده کفرپیشگان مکه

إذ زين لهم الشيطان أعمالهم

از مصادیق مورد نظر برای کلمه «أعمالهم»، به قرینه آیات قبل و فرازهای بعد، لشکرکشی کافران مکه برای حضور در جنگ بدر

ص: 205

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 65 - 11

11 - کافران بر اثر فقدان درک معارف الهی و ایمان نداشتن به حقایق دینی ، مردمی ناتوان در پیکار با اهل ایمان

بأنهم قوم لا یفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 2, 1

1 - اطمینان بخشی خدا به مؤمنان درباره ناتوانی منافقان و کافران از رویارویی مستقیم با آنان

لا یقتلونکم جمیعاً إلا فی قرّی محصّنه

ضمایر فاعل «یقاتلون» به منافقان و کافران (یهود) - که در آیات قبل مورد اشاره قرار گرفته اند - باز می گردد و «جمیعاً» نظر به اجتماع این دو گروه دارد.

2 - کافران (یهود) ، پس از غزوه بنی نضیر ، ناتوان از مقابله رویارو در میدان نبرد با مؤمنان *

لا یقتلونکم جمیعاً إلا فی قرّی محصّنه

این آیات، پس از آیات غزوه بنی نضیر، آمده است؛ از این رو می تواند ناظر به برنامه های آینده یهود باشد هر چند آنان در گذشته نیز قدرت رویارویی مستقیم نداشته اند. روشن است که در این احتمال، ضمیر فاعل «یقاتلون» تنها به یهودیان بازگردد؛ نه آنان و منافقان (چنان که در برداشت قبل آمده است).

103- جنگ با نافضان معاهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 1

1 - تشویق و تشجیع مسلمانان صدر اسلام به جنگ با مشرکان پیمان شکن و توطئه گر علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ألا تقتلون قوماً نكثوا أیمانهم و همّوا بإخراج الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - جنگ با دشمنان پیمان شکن و دعوت آنان به توبه و بازگشت به دامن اسلام، دستوری برخاسته از علم و حکمت خداوند

قتلوهم... و يتوب الله على من يشاء والله علیم حکیم

ص: 206

104- جنگ جالوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 250 - 6

6 - شرکت جالوت در صف مقدم لشکریان خود *

و لَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَ جُنُودِهِ

تقدیم ذکری «جالوت» نشانه این است که مؤمنان اول با او روبرو شدند و سپس با لشکریانش؛ و لازمه آن، در صف مقدم بودن جالوت است.

105- جنگ جهانی در آخر الزمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 99 - 1

1- خداوند در آستانه قیامت، مردم را به حال خود رها خواهد کرد و آنان با یورش های سیل آسا به هم، به جنگی جهانی مبتلا خواهند شد.

و ترکنا بعضهم یومئذ یموج فی بعض

«ترکنا» عطف بر «جعلہ دگماء» است. بنابراین، مضمون «و ترکنا» نیز مربوط به حوادث قبل از قیامت است و «یومئذ» نیز بر این مبنا، روزهای نزدیک به قیامت خواهد بود. ضمیر «بعضهم» به مرجعی معنوی، مانند «الناس» باز می گردد و مراد از «یموج فی بعض» داخل شدن برخی بر برخی دیگر است که شاید اشاره به هجوم و تجاوزگری گروهی از انسان ها به گروهی دیگر باشد.

106- جنگ حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 1,3,4

1 - حرمت جنگ در ماه های حرام

الشهر الحرام بالشهر الحرام

ماه های حرام از آن جهت به حرام بودن توصیف شده اند که برخی از اموری که در غیر آنها حلال است، در این ماهها حرام است؛ از جمله آن امور - به قرینه آیات گذشته - جنگ می باشد. ماه های حرام عبارت است از: رجب، ذی القعدة، ذی الحجه و محرم.

3 - کافران عصر بعثت نیز به حرمت و قداست ماه های حرام و ممنوعیت جنگ در آنها معتقد بودند .

الشهر الحرام بالشهر الحرام

4 - ضرورت دفاع از کیان اسلام و مسلمانان ، حکمی مهمتر از حفظ احترام ماه های حرام و حرام بودن جنگ در آن ماهها

الشهر الحرام بالشهر الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 207

12 - هشدار و تهدید خداوند به مسلمانان ، در مورد تعرض به کافران و منافقانی که پیکار با آنان ممنوع شده است .

و لو شاء الله لسلطهم عليكم فلقاتلوكم

13 - حرمت تعرض و نبرد با منافقان و دشمنانی که از نبرد با مسلمانان دست برداشته و خواهان صلح می باشند .

فان اعتزلوكم فلم يقتلوكم والقوا اليكم السلم فما جعل الله لكم عليهم سبيلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 5 - 3

3 - جنگ ، سلب کردن امنیت دشمن و ممانعت از سیر و سیاحت آنان در ماه های حرام ، ممنوع است .

فاذا انسلخ الأشهر الحرم فاقتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 11 - 4

4 - جنگیدن با کفار محارب ، پس از گرویدن آنان به اسلام ، ممنوع است .

فإن تابوا... فإخونكم في الدين

جمله «فإخونكم في الدين» اشاره به این معنا دارد که: کفار محارب با گرویدن به اسلام، برادران دینی مسلمانان محسوب شده و از آن پس، جنگیدن با آنان حرام است.

107- جنگ در راه طاغوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 15، 4، 3

3 - جنگ های کافران ، در راه طاغوت است .

و الذين كفروا يقاتلون في سبيل الطاغوت

4 - نبرد در رکاب طاغوت ها ، نشانه کفر

وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ

15 - کافران پیکارگر در جبهه طاغوت ، ضعیف و ناتوان

وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ . . . إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا

108- جنگ در ماه های حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 217 - 9،10،11،16،18،19

ص: 208

9 - در نظر خداوند ، جلوگیری از راه خدا و کفر به او ، گناهی بزرگتر از جنگیدن در ماه های حرام است .

عن الشهر الحرام قتال فيه قل قتال فيه كبير و صدّ عن سبيل الله و كفر به . . . اکبر

بنابراینکه «صد عن سبيل الله»، مبتدا و «اکبر»، خبر آن باشد.

10 - در نظر خداوند ، جلوگیری از ورود به مسجدالحرام ، گناهی بزرگتر از جنگیدن در ماه های حرام است .

الشهر الحرام قتال فيه قل قتال فيه كبير و صدّ عن سبيل الله . . . و المسجد الحرام .

بنابراینکه «و المسجد الحرام»، عطف بر «سبيل الله» باشد و «صدّ»، مبتدا و «اکبر»، خبر آن باشد. یعنی: «و صدّ عن سبيل الله و صدّ عن

المسجد الحرام . . . اکبر»

11 - در نظر خداوند ، بیرون راندن و آواره ساختن ساکنان مکه ، گناهی بزرگتر از جنگیدن در ماه های حرام است .

يسئلونك عن الشهر الحرام قتال فيه قل قتال فيه اكبر . . . و اخراج اهله منه اكبر

16 - اقدام برخی از مسلمین (عبدالله بن جحش و همراهان او) به جنگ با کفار مکه در ماه حرام

يسئلونك عن الشهر الحرام قتال فيه قل قتال فيه كبير

در شأن نزول آیه آمده که عبدالله بن جحش و همراهان او در ماه رجب به گروهی از کفار که دارای مال التجاره بودند، حمله بردند و آنان را

کشته و یا اسیر کردند. (مجمع البيان و دیگر تفاسیر.)

18 - جنگ در ماه های حرام ، موجب بازداشتن مردمان از راه خداوند و بازداری آنان از مسجدالحرام و کفر به خداست .

يسئلونك عن الشهر الحرام قتال فيه قل قتال فيه كبير و صدّ عن سبيل الله و كفر به و

بنابراینکه «و صدّ عن سبيل الله»، عطف بر «کبير» باشد: یعنی قتال فيه، صدّ عن سبيل الله و کفر به.

19 - گناه فتنه انگیزی ، بزرگتر از آدم کشی در ماه های حرام است .

قل قتال فيه كبير . . . و الفتنه اكبر من القتل

الف و لام در «القتل»، عهد است ؛ یعنی قتل در ماههای حرام.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - آموزش گناه مجاهدانی از صدر اسلام که در ماه حرام با کفار جنگیدند . (عبدالله بن جحش و همراهان او)

ان الذین امنوا و الذین هاجروا

به دلیل شأن نزول، از مصادیق اولی آیه، عبدالله بن جحش و یاران او هستند که پس از هجرت از مدینه به سوی نخله، با دشمن درگیر شدند و آنان را کشتند و یا اسیر کردند.

109- جنگ در ماههای حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 5 - 3

3- جنگ ، سلب کردن امنیت دشمن و ممانعت از سیر و سیاحت آنان در ماه های حرام ، ممنوع است .

فإذا انسلكم الأشهر الحرم فاقتلوا

ص: 209

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 9

9 - شکستن حرمت ماه های حرام (پرداختن به جنگ در آن)، ظلم به خویش و جامعه بشری است.

فلا تظلموا فیهن أنفسکم

110- جنگ در مسجد الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 12، 13، 15

12 - نبرد در مسجد الحرام و نواحی آن حرام است.

ولا تقتلوهם عند المسجد الحرام

13 - در صورتی که دشمنان دین در مسجد الحرام و نواحی آن علیه مسلمانان وارد جنگ شوند، نبرد با آنان و کشتن شان واجب است.

ولا تقتلوهם عند المسجد الحرام حتی یقتلوهکم فیه فإن قتلوهکم فاقتلوههم

15 - فتنه انگیزی کافران، مجوز کشتن و نبرد با آنها در مسجد الحرام و نواحی آن نیست.

والفتنه أشد من القتل ولا تقتلوهם عند المسجد الحرام حتی یقتلوهکم

جمله «و الفتنه...» بیان می دارد که کافران فتنه انگیز همانند کافران محارب هستند و لذا باید با آنان نبرد کرد. به نظر می رسد جمله «و

لا تقتلوههم عند المسجد الحرام...» به منزله استثنا از این قانون باشد؛ یعنی، فتنه انگیزی کافران، مجوز جنگ در مسجد الحرام نیست.

111- جنگ دفاعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 10 - 12

12 - جنگ مسلمانان با مشرکان پیمان شکن صدر اسلام، جنگ دفاعی بود نه ابتدایی.

و أولئک هم المعتدون

از این آیه شریفه و آیات پیش استفاده می شود که: خداوند به منظور دفاع از حقوق مسلمانان و کوتاه شدن دست دشمن از تجاوز به حقوق

ایشان، معاهده صلح با مشرکان را لغو و مسلمانان را به جنگ و نبرد با آنان فراخواند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 36 - 10

10 - حرمت آغاز جنگ در ماه های حرام و جواز جنگ های دفاعی و مقابله به مثل در برابر هجوم مشرکان

منها أربعه حرم... فلا تظلموا فيهن أنفسكم و قتلوا المشركين كافة كما يقتلونكم

ص: 210

حرمت ماههای حرام، مقتضی ترک جنگ در آن ماههاست؛ ولی چون ممکن است دشمن این حرمت را رعایت نکند، خداوند در این صورت تکلیف حرمت را از مسلمانان برداشته و فرموده که همانند آنان، شما نیز بجنگید.

112- جنگ دفاعی مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 10 - 12

12 - جنگ مسلمانان با مشرکان پیمان شکن صدر اسلام، جنگ دفاعی بود نه ابتدایی.

و أولئك هم المعتدون

از این آیه شریفه و آیات پیش استفاده می شود که: خداوند به منظور دفاع از حقوق مسلمانان و کوتاه شدن دست دشمن از تجاوز به حقوق ایشان، معاهده صلح با مشرکان را لغو و مسلمانان را به جنگ و نبرد با آنان فراخواند.

113- جنگ روانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 10

10 - لزوم تأثیرپذیری و استواری جامعه ایمانی در برابر جنگ روانی و دسیسه های دشمنان

اذ همّت طائفتان منکم ان تفشلا و الله ولیّهما

جمله «و الله ولیّهما»، در واقع تذکری است به مؤمنان و معتقدان ولایت الهی که در هنگامه های دشوار، ولایت و حمایت الهی را فراموش نکنند و به عناصری همچون عبدالله بن ابی، که در صدد سستی آفرینی و ایجاد دلهره در بین آنان است، گوش فرابندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 30 - 6, 5

5 - اقدام مشرکان مکه به جنگ تبلیغاتی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به دلیل ناتوانی از مقابله منطقی با آن حضرت

و لما جاءهم الحقّ قالوا هذا سحر

6 - روی آوری به اتهام و جنگ روانی تبلیغی، شیوه مخالفان پیام حق

و لما جاءهم الحقّ قالوا هذا سحر

114- جنگ روانی جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 44 - 4

ص: 211

4 - تبلیغات روانی ساحران به هنگام انجام عملیات خود

فألقوا... وقالوا بعزّه فرعون إنا لنحن الغلبون

115- جنگ روانی دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 22

22 - سرزنش و جنگ روانی ، حربه دشمنان دین برای جلوگیری از تلاش مسلمانان در جهت اعتلای دین خدا

و لایخافون لومه لانم

116- جنگ رومیان با ایرانیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 2 - 1

1 - شکست رومیان (دولت بیزانس) در نبرد با ایرانیان در عصر بعثت

غلبت الروم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 3 - 1,2,3

1 - نبرد میان ایران و روم ، در نزدیکی منطقه حجاز (نواحی شام) بوده است .

غلبت الروم فی أدنی الأرض

جبهه درگیر با رومیان مسیحی ، به قول تاریخ نویسان ، مجوسیان ایران بوده اند؛ الف و لام در «الأرض» برای عهد است و به قرینه «الروم» به سرزمین رومیان اشاره دارد. ذکر «أدنی الأرض» و اهتمام به تعیین مکان نبرد، این احتمال را تقویت می کند که مراد از «أدنی الأرض» نزدیک ترین بخش روم به سرزمین عرب (حجاز) باشد.

2 - پیشگویی قرآن ، درباره پیروزی قریب الوقوع رومیان شکست خورده بر ایرانیان پیروز

و هم من بعد غلبهم سیغلبون

3 - پیروزی روم بر ایران ، پس از شکست ، امری به دور از انتظار

و هم من بعد غلبهم سیغلبون

آوردن «من بعد غلبهم» با این که در آیه قبل تصریح به شکست رومیان شده است، می تواند ناظر به این نکته باشد که پیروزی آنان پس از شکست، برای مردم مکه، غیرمنتظره بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 4 - 5، 1، 4

ص: 212

1 - پیشگویی قرآن در مورد پیروزی رومیان بر ایرانیان فاتح، در خلال زمانی اندک (سه تا ده سال)

فی بضع سنین

کلمه «بضع» بر عددی اطلاق می شود که از سه بالاتر و از ده کمتر باشد (لسان العرب).

4 - پیروزی رومیان شکست خورده، پس از زمانی کوتاه، جلوه ای از حاکمیت اراده خداوند بر تمامی رخدادهای تاریخ است.

غلبت الروم .. لله الأمر

بیان اختصاص همه امور به خداوند، پس از ذکر پیشگویی پیروزی رومیان، نوعی تعلیل برای پیروزی غیر مترقبه آنان است.

5 - قرآن از برانگیخته شدن احساسات شادمانه مؤمنان صدر اسلام در روز پیروزی رومیان بر ایرانیان، خبر داده است.

و هم من بعد غلبهم سیغلبون .. و یومئذ یفرح المؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 5 - 2

2 - برخورداری رومیان از امداد های الهی در نبرد پیروزمند خویش با ایرانیان، مایه سرور و شادمانی مؤمنان عصر بعثت شد.

و یومئذ یفرح المؤمنون بنصر الله

«بنصر الله» می تواند متعلق به «یفرح» در آیه قبل باشد؛ یعنی، مؤمنان به سبب این که پیروزی رومیان به امدادهای خداوند است، شادمان می شوند.

117- جنگ کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 3

3 - جنگ های کافران، در راه طاغوت است.

و الذین کفروا یقاتلون فی سبیل الطاغوت

118- جنگ مسلمانان با یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از وقوع نبردی میان مسلمانان و یهودیان پیمان شکن ، پیش از واقع شدنش ، آگاه ساخت .

فشردهم من خلفهم

«ثقف» مصدر «تثقفن» به معنای دستیابی و تسلط پیدا کردن است. «إما» مرکب از «إن» شرطیه و «ما»ی زاید است. تأکید جمله شرطیه با نون تأکید ثقلیه و «ما»ی زایده حکایت از آن دارد که شرط، یعنی وقوع جنگ و تسلط مسلمانان بر یهودیان، تحقق خواهد یافت. بنابراین معنای جمله شرط چنین خواهد بود: اگر نبردی با یهودیان رخ داد و بر آنان مسلط شدی، که البته چنین خواهد شد ...

ص: 213

119- جنگ مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 11 - 1

1 - جنگ مسلمانان با مشرکان پیمان شکن صدر اسلام، به منظور نجات آنان از آیین شرک و بازگشت به توحید و اسلام، بود.

فإن تابوا و أقاموا الصلوة و آتوا الزكوة

برداشت فوق از تفریح جمله «إن تابوا...» بر الغای صلحنامه و اعلام جنگ با مشرکان پیمان شکن (کیف یكون للمشرکین عهد...) استفاده می شود. قابل ذکر است که «توبه» (مصدر تابوا) به معنای بازگشتن است؛ یعنی، اگر مشرکان به اسلام و توحید بازگردند و... .

120- جنگ ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 3

3 - جنگ های کافران، در راه طاغوت است.

و الذین کفروا یقاتلون فی سبیل الطاغوت

121- جنگ یهود با مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 7

7 - وجود برخورد های پراکنده و انفرادی، میان یهودیان تبعیدی و مسلمانان *

لا یقتلونکم جمیعاً إلا فی قرّی محصّنه

ذکر واژه «جمیعاً»، می تواند از آن جهت باشد که یهودیان اخراجی از مدینه، فقط در نبردهای جمعی از برخورد مستقیم با مسلمانان پرهیز می کردند؛ ولی ممکن است آنان برخوردهای انفرادی مستقیم داشته باشند.

122- حرمت جنگ در ماههای حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 2

2- جواز جنگ در ماه های حرام در صورت تجاوز دشمنان در آن ماهها

ص: 214

الشهر الحرام بالشهر الحرام

«باء» در «بالشهر» بای مقابله یا عوض است و مقصود از این مقابله - به قرینه فرازهای بعد و با توجه به آیه های پیشین که درباره جنگ بود - این معناست: اگر دشمن با جنگ علیه شما حرمت ماههای حرام را نقض کرد، شما نیز می توانید حرمت این ماهها را نادیده گرفته و علیه آنان به مبارزه برخیزید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 10

10 - حرمت آغاز جنگ در ماه های حرام و جواز جنگ های دفاعی و مقابله به مثل در برابر هجوم مشرکان

منها أربعه حرم .. فلا تظلموا فيهن أنفسكم و قتلوا المشركين كراهة كما يقتلونكم

حرمت ماههای حرام، مقتضی ترک جنگ در آن ماههاست؛ ولی چون ممکن است دشمن این حرمت را رعایت نکند، خداوند در این صورت تکلیف حرمت را از مسلمانان برداشته و فرموده که همانند آنان، شما نیز بجنگید.

123- حقوق دشمنان در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 4,8

4 - ضرورت رعایت حقوق دشمنان حتی در جنگ با آنان

و قتلوا فی سبیل اللّٰه الذین یقتلونکم و لاتعتدوا

8 - مجاهدان، در صورتی که از حدود الهی در جنگ تجاوز کنند و یا حقوق دشمنان را رعایت ننمایند، از محبت خداوند محروم خواهند شد.

إن اللّٰه لایحب المعتدین

124- خطر جنگ در دوران داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 80 - 7

7- مردمی که با داوود (ع) زندگی می کردند، در معرض هجوم نظامی دشمن قرار داشتند.

داود . . . و علّمنه صنعه لبوس لکم لتحصنکم من بأسکم

آیه شریفه در مقام امتنان بر مردمی است که با داوود(ع) زندگی می کردند؛ زیرا مخاطب «کم» در این آیه آنان هستند. این امتنان آن گاه صحیح است که آنان در معرض هجوم دشمن و مبتلا شدن به خطرات آن باشند.

ص: 215

125- خودسازی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 11

11 - لزوم خودسازی، پیش از نبرد با کفار

و اقيموا الصلوه و اتوا الزكوه فلما كتب عليهم القتال

126- دعوت به جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 23 - 12

12 - یوشع و کالب، در عین ترس از دشمن، مردم را برای یورش به سرزمین مقدس فرا خواندند.

قال رجلان من الذين يخافون

برداشت فوق مبنی بر این است که مفعول محذوف «یخافون»، «جبارین» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 128 - 11

11 - رنج و اندوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مشکلات مسلمانان، در عین فراخوانی آنان به جنگ با دشمنان و تحمل سختی های نبرد

رسول من أنفسم عزیز علیه ما عنتم حریص علیکم بالمؤمنین رءوف رحیم

با توجه به اینکه در آیات قبل، سخن از جنگ تبوک و مشکلات توان فرسای آن بود و پیامبر (صلی الله علیه و آله) مؤمنان را به شرکت در آن فرمان داده بود، یادآوری خصلتهای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پایان این بخش، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

127- دعوت به جنگ سخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 1

1 - دعوت خداوند از متخلفان سفر حدیبیه، برای شرکت در جنگی دشوار به منظور جبران گذشته خود

قل للمخلفين .. ستدعون إلى قوم أولى بأس شديد

128- ذکر خدا در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 103 - 1

ص: 216

1 - مجاهدان در میدان نبرد باید همواره به یاد خدا باشند .

فاذا قضيتم الصلوه فاذكروا الله قيماً و قعوداً و على جنوبكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

6 - انفال - 8 - 45 - 2،3

2 - لزوم زياد ياد كردن خدا به هنگام رويارويى با دشمنان دين و نبرد با آنان

إذا لقيتم فئة فاثبتوا و اذكروا الله كثيرا

«اذكروا الله» می تواند عطف بر «اثبتوا» باشد که در حقیقت جواب شرط «إذا لقيتم» خواهد بود. بر این مبنا مقصود، زياد ياد كردن خدا به هنگام نبرد است. همچنين «اذكروا ...» می تواند جمله مستانفه باشد. در این صورت زياد ياد كردن خدا برنامه ای است برای تمامی مراحل زندگي که از مصاديق آن هنگام رويارويى با دشمنان است.

3 - پايدارى اهل ايمان در صحنه های پيكار همراه با ياد مداوم خدا ، زمينه ساز پيروزي آنان بر دشمنان دين

فاثبتوا و اذكروا الله كثيرا لعلكم تفلحون

«لعلكم» علاوه بر اینکه متعلق بر «اذكروا الله» است، می تواند متعلق به «فاثبتوا» نیز باشد. در این صورت مراد از «فلاح»، پيروزي در جنگ است.

129- رعايت مصالح در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 14

14 - اسير گرفتن از دشمن قبل از سرکوبي کامل آنان ، زمينه ساز شکست و خلاف حکمت و مصلحت

ما کان لنبی . . . و الله عزيز حکيم

تذکره به عزت و حکمت خداوند پس از نهي وی از اسير گرفتن قبل از تحکيم موقعيت، اشاره به این حقيقت دارد که تخلف از آن نهي خلاف مصلحت و زمينه ساز شکست می باشد.

130- روش مقابله با جنگ روانی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

12 - ایجاد امید در دل جامعه و بی تأثیر جلوه دادن تبلیغات بدخواهان و ضعیف نشان دادن آنان ، شیوه ای مؤثر در جنگ روانی

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ . . . لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُم

برداشت فوق از آنجاست که آیه شریفه درصدد افشاگری و خنثی سازی توطئه دشمنان و بدخواهان و نیز دلداری به مؤمنان است.

ص: 217

131- زمینه پیروزی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 13، 17

13 - رهنمود ها و دستورات الهی در زمینه مسائل جنگ ، حکیمانه و به کارگیری آنها زمینه ساز پیروزی است .

ما کان لنبی . . . و الله عزیز حکیم

17 - سرکوبی دشمنان دین و پرهیز از گرفتن اسیر در میدان نبرد تا پیش از استقرار حکومت حق ، زمینه ساز پیروزی دین و امری حکیمانه است .

و الله عزیز حکیم

132- زمینه جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 86 - 11

11 - دنیاطلبی ، از ریشه های بروز جنگ ها و درگیری های خونین میان گروه های معتقد به آیین الهی است .

ثم اَنتم هؤلاء تَقْتُلُونَ اَنفُسَکُمْ . . . اولئک الذین اشْتَرُوا الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 29 - 12

12 - روابط نامشروع اقتصادی ، زمینه بروز خونریزی و جنگ های داخلی

لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل . . . و لا تقتلوا انفسکم

عطف جمله «لا تقتلوا» بر جمله «لا تاكلوا»، می تواند بیانگر ترتب قتل و خونریزی بر تصرفات نامشروع باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 65 - 8، 5

5 - گروه گروه شدن، زمینه درگیری و خونریزی و نشانه عذاب الهی است.

أو يلبسكم شيعا و يذيق بعضكم بأس بعض

8 - شرک زمینه ساز نزول عذابهای گوناگون و پیدایش جنگ و اختلاف در جامعه

ثم أنتم تشركون. قل هو القادر على أن يبعث عليكم عذابا

133- زمینه شکست در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 14

ص: 218

14 - اسیر گرفتن از دشمن قبل از سرکوبی کامل آنان ، زمینه ساز شکست و خلاف حکمت و مصلحت

ما کان لنبی . . . و اللّٰه عزیز حکیم

تذکر به عزت و حکمت خداوند پس از نهدی وی از اسیر گرفتن قبل از تحکیم موقعیت، اشاره به این حقیقت دارد که تخلف از آن نهدی خلاف مصلحت و زمینه ساز شکست می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 68 - 5,6

5 - گرفتن اسیر در جنگ بدر مقتضی شکست مسلمانان در آن نبرد

لولا کتب من اللّٰه سبق لمسکم فیما أخذتم عذاب عظیم

برخی بر آنند که مراد از «عذاب عظیم» شکست از دشمن در کارزار بدر است و مقصود از «کتب من اللّٰه . . .» وعده پیروزی است که خداوند پیش از وقوع جنگ بدر مسلمانان را به آن بشارت داد. بنابراین معنای آیه چنین می شود: اگر وعده الهی به پیروزی شما (رزمندگان بدر) نبود، به سبب گرفتن اسیر پیش از سرکوبی کامل دشمن به شکست سختی گرفتار می شدید. (برگرفته شده از روح المعانی).

6 - تقدیر و قضای الهی بر پیروزی مسلمانان در جنگ بدر ، مانع شکست مسلمانان ، علی رغم تحقق مقتضی آن (گرفتن اسیر پیش از سرکوبی کامل دشمن)

لولا کتب . . . عذاب عظیم

134- زمینه صبر در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 9

9 - باور به همراهی خدا با مجاهدان صابر ، زمینه ساز تحمل سختی های نبرد و صبر در برابر ناملایمات آن

و اصبروا ان اللّٰه مع الصبرین

135- زیانهای جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 34 - 2

2- پی آمدهای شوم جنگ برای مردم و حکومت ، دلیل تمایل بلقیس به روش های مسالمت آمیز

قالت إنّ الملوک إذا دخلوا قرية أفسدوها

ص: 219

136- زیرکی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 102 - 9، 10، 12، 24

9- و جوب همراه داشتن سلاح و حفظ هوشیاری و احتی اط ، به هنگام ادای نماز خوف

و لیأخذوا اسلحتهم ... و لیأخذوا حذرهم و اسلحتهم

ظاهراً مراد از ضمیر در «لیأخذوا» همان کسانی هستند که به نماز ایستاده اند، نه آن گروهی که مشغول پاسداری هستند.

10- لزوم احتی اط و هوشیاری بیشتر مجاهدان ، به هنگام تعویض و جابجایی در نماز خوف *

و لیأخذوا حذرهم و اسلحتهم

تصریح به لزوم هوشیاری در مورد دسته دوم (و لیأخذوا حذرهم)، بیانگر ضرورت احتی اط بیشتر در تعویض و جابجایی دارد.

12- برابری نقش هوشیاری و آمادگی های لازم نظامی در جنگ ، با سلاح و تجهیزات

و لیأخذوا حذرهم و اسلحتهم

مراد از «حذر» احتراز از دشمن است که از آن به هوشیاری نظامی تعبیر شده است. و چون هوشیاری در برابر دشمن را در کنار آمادگی تسلیحاتی آورده و هر دو را با کلمه «اخذ» (گرفتن) تعبیر کرده، دلالت بر کارسازی یکسان آنها دارد؛ بلکه تقدم «حذر» می تواند حاکی از اهمیت بیشتر آن باشد.

24- کسانی که در نماز خوف مجاز به زمین گذاشتن سلاح خویش هستند ، باید همچنان هوشیار و مراقب باشند .

و لاجناح علیکم ... ان تضعوا اسلحتکم و خذوا حذرکم

137- سازماندهی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 3

3- بازسازی مجدد سپاه اسلام توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پس از پراکندگی و شکست در جنگ احد

الذین استجابوا لله و الرسول من بعد ما اصابهم القرع

138- سختی جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 14

14 - یادآوری گمراهی مؤمنان پیش از بعثت و هدایتشان در پرتو تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، عامل تقویت اراده آنان در تحمّل دشواری های مولود جنگ

اذ تصعدون ولا تلون . . . ولئن قتلتم فی سبیل اللّٰه ... لقد منّ اللّٰه علی المؤمنی

با توجه به ارتباط این آیه و آیات مربوط به جنگ احد.

ص: 220

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 72 - 5، 4

4 - دور ماندن از مصائب جنگ ، نعمتی الهی در بیش سست عنصران متخلف از جهاد

فان اصابتکم مصیبه قال قد انعم الله علیّ اذ لم اکن معهم شهیداً

5 - نعمت شمردن دوری از مصائب و مشکلات جنگ ، بینشی ناپسند

فان اصابتکم مصیبه قال قد انعم الله علیّ اذ لم اکن معهم شهیداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 16، 4

4 - سختی ها و رنج های ناشی از رویارویی با دشمنان دین ، نباید موجب سستی در پیکار با آنان شود .

و لاتهنوا .. ان تکنونوا تألمون فانهم یألمون کما تألمون

16 - دشواری ها و سختی های پیش آمده برای اهل ایمان به هنگام نبرد با دشمنان ، دارای حکمت و مصلحت

ان تکنونوا تألمون .. و کان الله علیماً حکیماً

توصیف خداوند به «حکیم»، پس از بیان علم خداوند به دردها و مصیبت های اهل ایمان، برای رساندن این معناست که این رنجها و گرفتاریها دارای حکمت و مصلحت است و لذا از آن جلوگیری نمی کند، نه اینکه از دید خداوند مخفی باشد.

139- سختی ها جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 12

12 - سستی و هراس در هنگامه های دشوار (همانند جنگ) و تصمیم به نافرمانی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به تنهایی ، موجب خروج از ولایت و حمایت الهی نیست .

اذ همّت .. و الله ولیّهما

جمله «و الله ولیّهما»، در عین اعتراض به گروههایی که قصد انحراف از جنگ و نافرمانی از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) را داشتند، بیانگر این است که این تصمیمشان، باعث نشد که ولایت الهی از آنان منقطع شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 5،10

5 - مقاومت و صبر پیروان انبیای گذشته در برابر سختی های جنگ و مشکلات

ام حسبتم .. مستهم البأساء والضراء

درخواست نصرت الهی از جانب پیامبران و مؤمنان پس از آزار جنگ و مصائب و مشکلات، بیانگر مقاومت آنان است.

ص: 221

10 - ایمان و امید پیامبران و مؤمنان به نصرت الهی و امداد های غیبی ، به هنگام مواجهه با مصائب و مشکلات جنگ

حتى يقول الرسول و الذين امنوا معه متى نصر الله

جمله «متی نصر الله» که سؤال از وقت یاری خداست، بیانگر این معناست که آنان به اصل یاری خدا به هنگام رویارویی با دشمنان، ایمان داشتند و به آن دل بسته بودند.

141- شایعه در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 8

8 - کارآمد نبودن تبلیغات سوء و جنگ روانی ، در بازداشتن مؤمنان از شرکت در غزوه حمراءالاسد یا بدر صغرا

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ .. فانقلبوا بنعمه من الله و فضل

زیرا در عین تبلیغات سوء دشمن، مؤمنان برای شرکت در نبرد حرکت کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 2

2 - شایعه پراکنانی که مردم را از جهاد می ترسانند ، شیطانند .

قال لهم الناس ان الناس قد جمعوا لكم .. انما ذلكم الشيطان يخوف اولياءه

بنابر اینکه «ذلکم»، اشاره به همان مردمی باشد که مؤمنان را از جنگ می ترسانند.

142- شجاعت در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 10 - 12

12 - لزوم استواری در برابر جنگ روانی دشمنان و نهراسیدن از استهزای آنان

و لقد استهزى برسلى من قبلك فحاق بالذین سخروا منهم ما كانوا به يستهزون

143- شرایط جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 29 - 22

22 - جنگیدن بدون توان و آمادگی برای پایداری ، در حکم خودکشی است .

ولا تقتلوا انفسکم

ص: 222

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: لا تخاطروا بنفوسکم فی القتال فتقاتلون من لا تطیقونه.

تفسیر تبیان، ج 3، ص 180؛ نورالثقلین، ج 1، ص 472، ح 200؛ مجمع البیان، ج 3، ص 60.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 90 - 16

16 - جنگ اهل ایمان و نیز صلح آنان، همواره باید بر اساس موازین تعیین شده از سوی خداوند صورت گیرد.

فان اعتزلوکم .. فما جعل اللّٰه لکم علیهم سبیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 91 - 14

14 - جنگ و صلح مؤمنان، همواره باید بر اساس موازین تعیین شده از سوی خداوند صورت گیرد.

و اولئکم جعلنا لکم علیهم سلطاناً مبیناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 3

3 - سفرها و مأموریت های جنگی مؤمنان، باید همراه با تحقیق و تأمل کافی در همه امور مربوط به جنگ باشد.*

یا ایّها الذّین امنوا اذا ضربتم فی سبیل اللّٰه فتبیتوا

به نظر می رسد متعلق حذف شده از «تبیتوا»، تمام اموری است که در رابطه با جنگ مطرح می باشد و تمیز کافر از مؤمن، اشاره به مصداقی است که باید مدّ نظر باشد و مورد تبیین قرار گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 2 - 2

2 - لزوم دادن فرصت مناسب به دشمنان پیمان شکن، برای توبه و بازگشت به دامن اسلام، پیش از جنگ با آنان

براه من اللّٰه ورسوله .. فسیحوا فی الارض اربعه أشهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 3

3 - لزوم توجه به کیفیت نیروهای رزمی و نه صرفاً توجه به کمیت آنان

لو خرجوا فیکم ما زادوکم إلا خبالا

144- شرایط جنگ در ماههای حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 223

2 - جواز جنگ در ماه های حرام در صورت تجاوز دشمنان در آن ماهها

الشهر الحرام بالشهر الحرام

«باء» در «بالشهر» بای مقابله یا عوض است و مقصود از این مقابله - به قرینه فراهای بعد و با توجه به آیه های پیشین که درباره جنگ بود - این معناست: اگر دشمن با جنگ علیه شما حرمت ماههای حرام را نقض کرد، شما نیز می توانید حرمت این ماهها را نادیده گرفته و علیه آنان به مبارزه برخیزید.

145- شروع جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 6

6 - مسلمانان نباید آغازگر جنگ علیه دشمنان خویش باشند . *

و قتلوا فی سبیل اللّٰه الذین یقتلونکم و لاتعتدوا

146- شکست در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 3

3 - بازسازی مجدد سپاه اسلام توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پس از پراکندگی و شکست در جنگ احد

الذّین استجابوا لِلّٰه و الرسول من بعد ما اصابهم القرع

147- عدالت در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 9

9 - مسلمانان ، موظف به رعایت عدالت حتی در جنگ با دشمنان

فمن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم

148- عذاب با جنگ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - انعام - 6 - 65 - 4

ص: 224

4- تقسیم شدن مردم به فرقه های مختلف و درگیری و جنگ بین آنان، از انواع عذاب الهی بر مردم است.

أو یلبسکم شیعا و یذیق بعضکم بأس بعض

«شیع»، جمع «شیعه»، به معنی گروهها و فرقه هاست و «بأس» نیز به معنی جنگ و یا شدت جنگ است. (لسان العرب). جمله «و یذیق...» عطف تفسیر و یا عطف سبب بر مسبب است، یعنی نتیجه گروه گروه شدن جنگ و درگیری است.

149- عفو خطاهای فرماندهی جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 43 - 10

10 - خطا و لغزش رهبر جامعه و فرماندهان نظامی ، قابل اغماض و بخشش

عفا الله عنک لم اذنت لهم حتی یتبین لک الذین صدقوا

150- علما و جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 122 - 11

11 - تحصیل کنندگان دانش دین ، معاف از شرکت در جنگ در صورت نیاز جامعه به دانش آنان و عدم نیاز جدی به حضورشان در جنگ

ما کان المؤمنون لینفروا کافه فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفه لیفقهوا فی الدین

151- عوامل پیروزی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 248 - 9

9- فرستادن آرامش خاطر به سوی بنی اسرائیل از جانب خداوند ، به منظور استقامت و کاستن دلهره و اضطراب آنان در پیکار با دشمنان

ابعث لنا ملکا نقاتل . . ان یتیکم التّابوت فیه سکینه

مراد از «سکینه» به مناسبت آیات قبل که درباره جهاد و نبرد با دشمنان بود، یا خصوص آرامش و رفع نگرانی و دلهره در رویارویی با متجاوزان است و یا مصداق بارز و مورد نظر از آرامش.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

26 - توجّه و باور به امکان پیروزی جمعیت های کیفی - هر چند کم باشند - بر نیرو های عظیم کمی ، تسکین بخش رزمندگان

کم من فئه قليلة غلبت فئه كثيرة

معتقدان به لقاء الله (الذين يظنون ..) در مقابل عده دیگر چنین گفتند: «کم من ...» تا آنان را برای مقابله با دشمن مهیا سازند و ترس و دلهره آنان را بزدایند.

27 - معتقدان به لقای خداوند ، پیروزی در جنگ را از جانب خداوند می دانند .

قال الذين يظنون .. غلبت فئه كثيرة باذن الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 4,9,2,1

1 - صبر ، ثبات قدم و نصرت الهی ، از عوامل پیروزی بر دشمنان

قالوا ربنا افرغ علينا صبراً .. فهزموهم باذن الله

فءا تفریع در «فهم موهم» بیانگر این است که پیروزی اهل ایمان و هزیمت جالوتیان، نتیجه مطالب گذشته (صبر، ثبات قدم و ..) بوده است.

2 - نقش دعا در پیروزی رزمندگان جبهه حقّ

قالوا ربنا .. فهزموهم باذن الله

4 - هزیمت و شکست سپاهیان جالوت به اذن الهی ، در برابر نیروی اندک طالوتیان

فهم موهم باذن الله

9 - ضرورت ضربه زدن به قلب لشکر و فرماندهی آن ، جهت دستیابی به پیروزی بر دشمن

فهم موهم باذن الله و قتل داود جالوت

بنابراینکه «واو» در «و قتل ..» حالیه باشد و با الغای خصوصیت از مورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 13 - 8,9

8 - نقش تعیین کننده برآورد نیروهای دشمن ، در روحیه رزمندگان و سرنوشت جنگ

یرونهم مثلهم رأی العین

9 - بهره گیری از عملیات فریب نیرویی ، عاملی مؤثر در پیروزی

یرونهم مثلهم رأی العین

برآورد نادرست مشرکان از نیروهای مسلمانان، موجب شکست آنها در جنگ بدر شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 150 - 8

8 - توجه به ولایت الهی و اعتقاد به یاری حتمی خداوند ، از عوامل تقویت روحیه اهل ایمان در هنگامه های دشوار و نبرد با دشمنان

بل الله مولیکم و هو خیر التاصرین

ص: 226

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 14

14 - روحیه رزمندگان دارای تأثیری بسزا در اقدام به جنگ و پیروزی و شکست آنان

إذ يريكمهم الله .. إنه عليهم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 15

15 - پرهیز از گرفتن اسیر در میدان نبرد تا پیش از سرکوبی کامل دشمن ، امری حکیمانه و موجب پیروزی دشمنان دین است .

ما كان لنبي .. والله عزيز حكيم

توصیف خداوند به عزتمندی و کاردانی پس از تأکید بر حرمت گرفتن اسیر پیش از سرکوبی دشمن، اشاره به این دارد که این حکم، حکمی حکیمانه است و اجرای آن زمینه ساز عزتمندی و پیروزی مسلمانان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 4

4 - خداوند با القای وحشت و دلهره در دل های کفرپیشگان تقویت کننده روحیه جامعه ایمانی در رویارویی با آنان

سنلقى في قلوب الذين كفروا الرعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 8

8 - سرنوشت ساز بودن آمادگی رزمی و مانور مسلمین بعد از جنگ احد

الذين استجابوا لله و الرسول من بعد ما اصابهم القرع

سازماندهی سپاه اسلام پس از مصیبت‌های وارد آمده در جنگ احد و دعوت مجدد حتی از مجروحان برای شرکت در جنگ، حکایت از سرنوشت ساز بودن این آمادگی و بسیج نیرو دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 9،16

9 - اختلافات اعتقادی میان پیروان مذاهب ، از عوامل وقوع جنگها

و لو شاء الله ما اقتتل . . . و لكن اختلفوا

16 - پیروان انبیا پس از ایشان اختلاف کردند ; برخی ایمان و بعضی کفر را برگزیدند و با یکدیگر پیکار نمودند .

من بعدهم . . . و لكن اختلفوا ... و لو شاء الله ما اقتتلوا

ص: 227

153- عوامل سستی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 20

20 - ترس از هیبت سپاه دشمن ، از عوامل ایجاد تردید و سستی اراده در پیکار *

قالوا لا طاقة لنا اليوم بجالوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 8

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صورتی که کافران بدر را در رؤیای خویش لشکری بزرگ می دید ، مسلمانان در تصمیم بر نبرد سست شده و بر سر آن اختلاف می کردند .

و لو أریکهم کثیرا لفشلتم و لتنزعتنم فی الأمر

«فی الأمر» متعلق به «لتنزعتنم» و نیز «فشلتم» است و «ال» در آن عهدیه و اشاره به جنگ بدر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 8 - 1

1 - وجود ناخرسندی میان مسلمانان صدر اسلام ، نسبت به لغو اعتبار پیمان عدم تعرض و تردید و دودلی آنان در پیکار با مشرکان پیمان شکن

کیف و إن یظہروا علیکم

کلمه «کیف» - که برای استفهام انکاری است - مفید برداشت فوق است.

154- عوامل شکست در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 111 - 9

9 - فسق ، زمینه ساز ضعف روحیه و فرار از جنگ

و اکثرهم الفسقون . . . و إن یقتلوکم یولوکم الادبار ثم لا ینصرون

توصیف یهود به فسق و سپس بیان شکست آنان، حاکی از ارتباط این دو مسأله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 127 - 5، 4، 1

1 - هلاکت بخشی از قوای دشمن و خوار شدن بخشی دیگر، از اهداف نصرت الهی به رزمندگان بدر

و لقد نصرکم اللّٰه ببدر . . . ليقطع طرفاً من الذین کفروا او یکتبهم

برداشت فوق، با عنایت به ملحوظات ذیل است. یکم اینکه: «لیقطع» و «یکتبتهم»، به جمله «و لقد نصرکم اللّٰه ببدر» متعلق باشد. دوم

اینکه: «قطع» به معنای هلاک کردن باشد، چنانچه در روح المعانی آمده است. سوم اینکه: «او» در «او یکتبتهم»، برای

ص: 228

تنوع باشد؛ یعنی عده ای به هلاکت و عده ای دیگر به ذلت و خواری کشانده شدند.

4- بازگشت ذلیلانه و ناامیدانه باقیمانده کافران، از اهداف نصرت الهی به رزمندگان بدر

و لقد نصرکم الله بیدر... ليقطع... فينقلبوا خائبين

جمله «فینقلبوا...» عطف بر «لیقطع» است بنابراین بازگشت ذلیلانه و ناامیدانه کافران، از اهداف پیروزی بدر خواهد بود و به مقتضای «فاء» تفریع، این بازگشت، نتیجه هلاکت و اسارت بخشی از کافران بوده است.

5- هلاکت و خواری بخشهایی از قوای دشمنان دین، در جنگ بدر، عاملی در تخریب روحیه سایر نیروها

ليقطع طرفاً... فينقلبوا خائبين

«خائبین» از «خبیبه»، به معنای یأس، ناامیدی و نامرادی، حکایت از اثر روانی در باقیمانده کفار است که به مقتضای «فاء» در «فینقلبوا»، این ناامیدی، نتیجه هلاکت و خواری و اسارت گروه زیادی از دشمنان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 14

14 - روحیه رزمندگان دارای تأثیری بسزا در اقدام به جنگ و پیروزی و شکست آنان

إذ یریکهم الله... إنه علیم بذات الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 8

8 - سستی، نزاع و تفرقه و سرپیچی از فرماندهی، از عوامل شکست جنگجویان

حتى اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصيتم

155- عوامل طبیعی و جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 18، 14

14 - ریزش باران در آستانه جنگ بدر، از عوامل مؤثر در پیروزی مسلمانان در آن جنگ

و ينزل عليكم .. و يثبت به الأقدام

18 - استحکام اردوگاه مسلمانان و استواری گام های آنان بر شنزار محل اقامتشان ، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم .. و يثبت به الأقدام

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «الاقدام» گامهای مجاهدان باشد. بنابراین «و يثبت به الاقدام» یعنی هدف از نزول باران این بود که خداوند گامهای شما را استوار سازد و از لغزش و فرو رفتن در شنزارها بازدارد.

ص: 229

156- عهدشکنان جنگ افروز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 6

6 - عبرت گرفتن از سرنوشت پیمان شکنان جنگ آفرین علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جامعه اسلامی ، از اهداف فرمان خداوند بر شدت مجازات آنان

فشردهم من خلفهم لعلهم یذکرون

«تذکر» (مصدر یذکرون) به معنای دریافتن و همواره به خاطر داشتن است. جمله «لعلهم یذکرون» تعلیل برای «فشردهم» است. یعنی هدف از شدت مجازات این است که کفرپیشگان، توان مسلمین را دریابند و همواره به خاطر بسپارند تا در آینده علیه جامعه اسلامی توطئه نکنند.

157- غنایم جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 4

4 - مجاهدان بدر پیش از غلبه کامل بر دشمن ، برای دستیابی به منافع مادی ، به گرفتن اسیر اقدام کردند .

ما کان لنبی . . . تریدون عرض الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 27 - 2, 1

1 - سرزمین ها و خانه ها و مال های یهود بنی قریظه ، در غزوه بنی قریظه ، به تملک مسلمانان درآمد .

و أورثکم أرضهم و دیرهم و أموالهم

2 - خداوند فراهم آورنده زمینه تملک اموال و خانه و سرزمین یهود بنی قریظه برای مسلمانان مدینه

و أورثکم أرضهم و دیرهم و أموالهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 9

9- غنایم به دست آمده در جهاد های اسلامی ، از روزی های پاکیزه خداوند برای مسلمانان *

ورزقکم من الطیبت

158- غنیمت جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 73 - 1،11

ص: 230

1 - غنیمت و پیروزی در جهاد ، فضل الهی است .

خذوا حذرکم فانفروا .. و لئن اصابکم فضل من الله

مصدق مورد نظر از «فضل» در این آیه، غنیمت و پیروزی است.

11 - مسلمانان دنیاطلب ، به چنگ آوردن غنیمت در سایه پیروزی ظاهری را فوز عظیم (رستگاری بزرگ) می شمردند .

و لئن اصابکم فضل من الله ليقولنّ .. فافوز فوزاً عظيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 4

4 - شرکت منافقان در جنگ ، تنها برای تأمین منافع شخصی و سهمی شدن در غنایم جنگی است .

الذين يترتبون بكم فإن كان لكم فتح من الله .. و نمنعكم من المؤمنين

ظاهراً مراد از جمله «الم نكن معكم» شرکت در جهاد و همراهی مسلمانان در جنگ است.

159 - غنیمت جنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 15

15 - دستیابی مسلمانان پیکارگر احد بر غنائم جنگی ، به دنبال شکست ابتدایی مشرکان قریش

من معد ما اريكم ما تحبون

اگر چه مراد از «ما تحبون» پیروزی بر دشمن است، و لکن در آیه شریفه می تواند لازمه آن، یعنی غنیمت نیز مراد باشد؛ به دلیل «منکم من یرید الدنیا».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 15، 17، 20، 22

15 - اندوه و حسرت مسلمانان به خاطر از دست دادن غنائم جنگی و جراحاتی که در نبرد احد به آنان رسید .

فانابکم غمّاً بغمّ لکیلا تحزنوا علی ما فاتکم و لا ما اصابکم

مراد از «غم» (غم دّوم) باید غمی ناپسند باشد؛ چرا که خداوند آن را به غم پسندیده تبدیل کرد و آن را پاداشی بر مسلمانان قرار داد و به قرینه «لکیلا ..»، آن غم ناپسند همان از دست دادن غنائم و جراحات وارد شده بر مسلمانان بوده است.

17 - تبدیل اندوه از دادن غنائم به اندوه تمرد از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موهبتی الهی به رزمندگان احد

فاثابکم غمّا بغمّ

کلمه «اثابکم» دلالت بر این معنا دارد که این تبدیل و جایگزینی لطف و موهبتی از جانب خداوند بوده است.

20 - اندوه مسلمانان از شکست و از دست دادن غنائم و مبتلا شدن به مصیبت ها در کارزار احد، تاوان اندوهی که بر دل رسول خدا (صلی الله علیه و آله) گذاردند .

فاثابکم غمّا بغمّ

بنابر اینکه «اثاب» به معنای مجازات باشد نه پاداش، و مراد از «غمّا»، اندوه مسلمانان به خاطر از دست دادن غنائم و مراد از

ص: 231

«بغم»، غمی باشد که بر رسول خدا (صلی الله علیه و آله) وارد کردند. و «باء» در «بغم» به معنای سببیت گرفته شده است.

22 - هجوم اندوه های ناشی از نافرمانی رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و عدم موفقیت در کارزار احد، برخاسته از اراده الهی برای به فراموشی سپردن اندوه از دست دادن غنائم و جراحات وارده بر ایشان

فاثابکم غمًا بغمٍ لکیلا تحزنوا علی ما فاتکم و لا ما اصابکم

بنابر اینکه «لکیلا» متعلق به «اثابکم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 161 - 3,5

3 - امانتداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جمع آوری و تقسیم غنائم

و ما کان لنبی ان یغلّ

در شأن نزول آیه آمده که تیراندازان گماشته شده بر تپه احد، سنگر خویش را به این پندار رها کردند که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، غنائم را بین همه رزمندگان تقسیم نخواهد کرد و هر کس هر چه به دست آورد، از آن او خواهد شد. (مجمع البیان، ذیل آیه).

5 - گمان باطل برخی از مسلمانان صدر اسلام مبنی بر خیانت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در غنائم جنگی

و ما کان لنبی ان یغلّ

در برخی از شأن نزولهای مربوط به آیه آمده که غنیمتی از غنائم جنگی بدر مفقود شد و عدّه ای چنین پنداشتند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) آن را تصاحب کرده است. (مجمع البیان، ذیل آیه). و از امام صادق (ع) نقل شده است که فرمود: ... الم ینسبوا نبینا محمداً (صلی الله علیه و آله) ... الم ینسبوه یوم بدر الی انّه اخذ لنفسه من المغنم قطفیه حمراء حتی اظهره الله عزّ و جلّ علی القطفیه و برء نبیه من الخیانه و انزل بذالک فی کتابه «و ما کان لنبی ان یغلّ ...».

امالی صدوق، ص 92، مجلس 22، ح 3؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 324، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 16

16 - دست یافتن مؤمنان مجاهد به منفعت مالی در غزوه بدر صغرا

فانقلبوا بنعمه من الله و فضل

بر اساس شأن نزول نقل شده در تفسیر روح المعانی، مراد از «فضل»، سودی است که مسلمانان با کسب و تجارت در غزوه بدر صغرا به دست آوردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 16، 18

16 - برتری و فزونی غنائم و اجر و پاداش الهی، بر بهر های دنیوی و غنائم جنگی

تبتغون عرض الحیوه الدنیا فعند الله مغانم کثیره

کلمه «عند الله» اشاره به برتری پاداشهای الهی دارد.

18 - غنائم فراوان خداوند از آن مجاهدانی است که در راه او می جنگند و از دنیا طلبی می پرهیزند .

إذا ضربتم فی سبیل الله . . . ولا تقولوا . . . فعند الله مغانم کثیره

ص: 232

160- فرار از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 111 - 10

10 - محرومیت اهل کتاب (یهود) از یاری دیگران ، پس از فرار و شکست در پیکار با مسلمانان

وإن یقتلکم یولکم الابدان ثم لا ینصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 145 - 4

4 - نه جهاد و پایداری در راه خدا مرگ آور است و نه گریز و رویگردان از آن زندگی بخش

و ما کان لنفس ان تموت الا باذن اللّٰه کتاباً مؤجّلاً

چون آیات قبل و بعد درباره جهاد و مبارزه است، این آیه اشاره دارد به نفی پندار کسانی که جنگ را عامل کشته شدن و ترک حضور در صحنه پیکار را باعث ادامه حیات می دانستند. بنابراین، جنگ، تعیین کننده مرگ و زندگی نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 30

30 - فراز از میدان نبرد و رویارویی با سختی ها ، مانع مرگ مقدر آدمی نیست .

قل لو کنتم فی بیوتکم لبرز الذین کتب علیهم القتل الی مضاجعهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 2

2 - پندار کفرپیشگان بر این که خانه نشینی و یا پرهیز از حضور در کارزار ، مانع مرگ و کشته شدن است .

یا ایّها الذین امنوا لا تکنونوا کالذین کفروا وقالوا .. ما ماتوا و ما قتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 8

8 - ترک صحنه پیکار و شرکت نجستن در آن ، زمینه ساز خشم خداوند

انّ الذّین تولّوا منکم .. کمن بآء بسخط من اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 10

10 - منافقان به انگیزه سرباز زدن از پیکار ، مدعی بودند که حضور در میدان احد نوعی انتحار و خودکشی است ، نه پیکار و جنگ .

ص: 233

قالوا لو نعلم قتالاً لاتَّبِعناكم

برخی بر آنند که مراد منافقان از جمله «لو نعلم . . .» این معنا بوده که بیرون شدن شما مسلمانان به سوی احد، پیکار و قتال نیست، بلکه خود را به مهلکه انداختن است؛ چرا که نیروی شما در برابر نیروی دشمن هیچ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 9

9 - دلداری خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، به دنبال همسویی جمعی از مؤمنان با کافران و تخلف آنان از جهاد

ما كان الله ليدر المؤمنين على ما انتم عليه حتى يميز الخبيث من الطيب

با توجه به آیات پیشین همانند: «هم للكفر يومئذ اقرب منهم للايمان»، استفاده می شود که مراد از خبیثان، منافقانی هستند که از نبرد با کافران سرباز زدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 21 - 8,10

8 - موسی (ع) بر حذر دارنده قوم خویش از فرار و عقب نشینی به هنگام رویارویی با ساکنان سرزمین مقدس

و لاترتدوا على ادباركم

10 - هشدار موسی (ع) به زیانکاری قوم خویش در صورت فرار و عقب نشینی به هنگام رویارویی با جباران سرزمین مقدس

و لاترتدوا على ادباركم فتقلبوا خسرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 22 - 1

1 - تأکید بنی اسرائیل بر کناره گیری از نبرد با زورگویان سرزمین مقدس، علی رغم فرمان موسی (ع)

قالوا يموسى ان فيها قوماً جبارين وانا لن ندخلها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 24 - 13

13 - اصرار بنی اسرائیل بر کناره گیری از نبرد با جباران و جاخوش کردن در کاشانه خویش

إِنَّا ههنا قعدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 10

10 - فرار مسلمانان در جنگ حنین پس از قرار گرفتن در تنگنای نبرد ، علی رغم کثرت غرور آفرینشان

وضاقت علیکم الأرض بما رحبت ثم ولیتم مدبرین

ص: 234

161- فرماندهی جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 49 - 6

6 - فرماندهی کل قوا، از مسؤولیت های رهبر جامعه اسلامی

و منهم من يقول ائذن لی

162- فرماندهی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 14، 7، 2

2 - درخواست بزرگان بنی اسرائیل پس از موسی از پیامبر خویش، برای تعیین فرماندهی در جنگ با دشمنان

الم تر الی الملائ من بنی اسرائیل من بعد موسی اذ قالوا لنبی لهم ابعث لنا ملکاً

«ملاً»، کسانی هستند که نظرها را به خود جلب می کنند. (اشراف و بزرگان هر قوم)

7 - ضرورت فرمانده در جنگ

ابعث لنا ملکاً نقاتل فی سبیل اللّٰه

مجزوم بودن «نقاتل» نشانه تقدیر شرط است؛ یعنی اگر فرماندهی باشد، در راه خدا خواهیم جنگید. پس اگر فرمانده ضرورت نداشت، نباید جهاد فی سبیل اللّٰه را مشروط به وجود او کنند.

14 - تعیین حاکمان و فرماندهان نظامی، بر عهده رهبران الهی *

اذ قالوا لنبی لهم ابعث لنا ملکاً

رجوع مردم به پیامبر و رهبر خویش برای تعیین فرماندهی در جهاد فی سبیل اللّٰه، بیانگر ذهنیت دینی مردم است به اینکه تعیین فرماندهان در اختیار پیامبران و رهبران دینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 10، 9، 8

8 - ضرورت ارزیابی، آزمایش و میزان اطاعت و استقامت نیروها از جانب فرمانده، پیش از ورود به کارزار

فلما فصل .. قال ان الله مبتليكم بنهر

9- اعلام طالوت به لشکریان ، در مورد انتساب آنان به وی و جدایی آنان از او ، در صورتی که از نهر بیاشامند .

فمن شرب منه فليس مني

10 - اعلام طالوت به لشکریان ، در مورد انتساب آنان به وی ، اگر از نوشیدن آب نهر چشم پوشند .

و من لم يطعمه فانه مني

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 121 - 5,6,12

5- آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به فنون نظامی و قدرت مدیریت ایشان در عملیات مسلحانه علیه دشمنان دین

ص: 235

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

6- رهبری قوای نظامی، بخشی ضروری از مدیریت جامعه اسلامی

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

چون پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عنوان مدیر جامعه اسلامی، امور مربوط به قوای نظامی را نیز رهبری می کرده، برداشت فوق به دست می آید.

12- شرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ احد، به عنوان فرماندهی عملیات نظامی

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

امام صادق (ع): سبب نزول هذه الآیه ان قریشا خرجت من مکة تريد حرب رسول الله (صلی الله علیه و آله) فخرج یبغی موضعاً للقتال.

تفسیر قمی، ج 1، ص 110؛ نورالثقلین، ج 1، ص 384، ح 336.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 124 - 9

9- لزوم تقویت روحیه رزمندگان از سوی رهبران و فرماندهان نظامی

اذ تقول الن یکفیکم ان یمدکم ربکم بثلثة الاف من الملائکه

از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، درسی است برای تمام رهبران دینی و فرماندهان نظامی که مؤمنان را در هنگامه های دشوار، به پیروزی و امدادهای الهی، امیدوار سازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نساء - 4 - 102 - 2

2- صلاحدید برگزاری نماز جماعت در میدان نبرد، بر عهده فرمانده نیروهاست .

و إذا كنت فیهم فاقمت لهم الصلوه

اسناد اقامه نماز به پیامبر (صلی الله علیه و آله) (فاقمت ..)، اشاره به این است که اختیار تشکیل نماز جماعت بر عهده و صلاحدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یا فرماندهی نیروهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 8

8 - سستی ، نزاع و تفرقه و سرپیچی از فرماندهی ، از عوامل شکست جنگجویان

حتّی اذا فثلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 10،11

10 - تلاش مستمر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جلوگیری از شکست مسلمانان در کارزار احد

و الرّسول یدعوکم فی اخریکم

11 - بی اعتنایی به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پیکار احد ، موجب شکست مسلمانان در آن کارزار

ثمّ صرفکم . . . و الرّسول یدعوکم فی اخریکم

ص: 236

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «صرفکم» باشد، آیه مزبور در مقام بیان علت‌های شکست احد است. بنابراین جمله «ولا تلون علی احد و الرسول ...»، که حاکی از دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بی‌اعتنایی به اوست، نیز بیانگر علتی برای شکست خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 155 - 11

11 - عفو و گذشت از خطاهای جنگی رزمندگان (تخلّف از دستورات فرماندهی و ...) امری نیکو و پسندیده

و لقد عفا الله عنهم انّ الله غفور حلیم

163- فریب در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 13 - 9

9 - بهره‌گیری از عملیات فریب نیرویی، عاملی مؤثر در پیروزی

یرونیهم مثلهم رأی العین

برآورد نادرست مشرکان از نیروهای مسلمانان، موجب شکست آنها در جنگ بدر شد.

164- فلسفه جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 16 - 4

4 - جنگ‌ها و میدان‌های کارزار، عرصه‌های آزمون الهی و متمایز گشتن مؤمنان راستین از غیر ایشان

أم حسبتم أن تتركوا و لما يعلم الله الذین جهدوا منکم

165- فلسفه جنگ با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 6 - 9

9 - هدف و فلسفه اصلی جنگ و مبارزه با کفار و مشرکان، آوردن ایشان به دامن اسلام است و نه نابودی آنان.

فاقتلوا المشركين . . . وإن أحد من المشركين استجارك ... حتى يسمع كلم الله ثم أبل

ص: 237

166- فلسفه جنگ با مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 6 - 9

9- هدف و فلسفه اصلی جنگ و مبارزه با کفار و مشرکان ، آوردن ایشان به دامن اسلام است و نه نابودی آنان .

فاقتلوا المشركين ... و إن أحد من المشركين استجارك ... حتى يسمع كلم الله ثم أبل

167- کثرت نیرو در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 10

10 - کثرت نیروها تعیین کننده پیروزی نیست .

ولن تغني عنكم فتتكم شيئا ولو كثرت وأن الله مع المؤمنين

168- گرایش مادی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 6

6 - جستجوی منافع مادی در هنگامه جنگ با دشمنان دین ، امری نکوهیده در پیشگاه خداوند

تریدون عرض الدنيا والله يريد الآخرة

169- گناه جنگ داخلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 29

29 - جنگ های داخلی و برادر کشی ، از بزرگترین گناهان و موجب خواری و ذلت در دنیا و گرفتار شدن به عذاب اخروی است .

تقتلون أنفسكم ... فما جزاء من يفعل ذلك منكم إلا خزي في الحيوه الدنيا و يوم القى

از آن جا که گناهان یاد شده، در پی دارنده شدیدترین عذابهاست، معلوم می شود این گناهان از بزرگترین گناهان هستند.

170- گناه فرار از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 238

2 - فرار از میدان جنگ ، گناه بوده و نیازمند توبه و استغفار به درگاه خداست .

ثم وليتم مدبرين . . . ثم يتوب الله من بعد ذلك على من يشاء

171- مجازات تخلف از قوانین جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 9

9 - متجاوزان از مقررات جنگ ، باید مجازات شوند . *

فلا عدون إلا على الظلمين

172- مجروحان جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 1,5,6,21

1 - پاداش بزرگ الهی برای آنان که علی رغم تحمّل جراحت های نبرد پیشین ، دعوت خدا و رسولش را برای نبردی دیگر اجابت کردند .

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ . . . اجر عظیم

چون آیات پیشین و نیز آیات بعد درباره نبرد و جهاد است، معلوم می شود که فرمان اجابت شده (استجابوا)، فرمان جنگ و مبارزه بوده است.

5 - برخی از مجروحان جنگ احد علی رغم پذیرش دعوت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نبردی دیگر ، از احسان و تقوای لازم برخوردار نبودند .

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا . . . لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا اجر عظیم

«منهم»، حال برای ضمیر «احسنوا» است و کلمه «من»، ظهور در تبعیض دارد ؛ یعنی اجابت کنندگان را به دارندگان تقوا و احسان و فاقدان آن تقسیم می کند.

6 - اهمیت و ارزش والای شرکت مجدد مجروحین جنگی در جهاد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ . . . اجر عظیم

اجر عظیم برای مجاهدان در گرو جراحی ناشی از جهاد سابق نیست، بلکه به خاطر شرکت در جهاد پس از تحمّل جراحی است.

21 - پادشاه بزرگ امیرالمؤمنین (ع) به خاطر احسان و تقوا و اجابت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از مجروح شدن در جنگ احد

الذین استجابوا لله و الرسول .. اجر عظیم

امام صادق (ع): ان رسول الله بعث علياً في عشرة «استجابوا لله و الرسول من بعد ما اصابهم القرع» الي «اجر عظيم». انما نزلت في اميرالمؤمنين (ع).

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 206، ح 153؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 326، ح 4.

ص: 239

173- محرومیت از غنیمت جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 73 - 10

10 - حسرت و تأسف متخلفان از جهاد بر محرومیتشان از غنایم جنگی

و لئن اصابکم فضل من الله ليقولنّ .. یا لیتنی کنت معهم فافوز فوزاً عظيماً

174- مسلمانان و غنایم جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 7

7 - برخی از مسلمانان ناخشنود از حکم خداوند درباره انفال و غنایم جنگ بدر

قل الأنفال لله و الرسول .. كما أخرجک ربک ... و إن فریقاً من المؤمنین لکرهون

«کما» برای تشبیه امر دیگر است و مشبّه به صریحاً در آیه ذکر نشده است. لذا احتمالات مختلفی از سوی مفسران ایراد شده است و از جمله آنهاست حکم خداوند درباره انفال و غنایم جنگ بدر. بر این مبنا «کما أخرجک ...» چنین معنا می شود: حکم خداوند درباره انفال حکمی حق است؛ همان گونه که فرمان و تقدیر حرکت به سوی جنگ بدر حق بود. بر این اساس جمله «إن فریقاً ...» می رساند که همه و یا برخی از مسلمانان از حکم خداوند درباره انفال نیز کراهت خاطر می داشتند.

175- معذور از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 95 - 3,9

3 - مجاهدان را نباید از نظر اجتماعی با توانمندان بازنشسته از جنگ یکسان و همانند شمرد.

لا یستوی القاعدون من المؤمنین غیر اولی الضرر و المجاهدون فی سبیل الله

مقصود این است که در شرایط مساوی، اولویت در حقوق اجتماعی از آن مجاهدان راه خداست.

9 - نوید الهی به پاداش نیک برای مجاهدان و نیز مؤمنان بازنشسته از جنگ

فضّل الله .. علی القاعدین در جه و کلاً وعد الله الحسنی

176- ممانعت از جنگ با مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 240

1 - رخداد صلح حدیبیه و باز نشدن دست مکیان و مؤمنان علیه یکدیگر ، تنها به تدبیر و اراده الهی

و هو الذی کفّ أیدیهم عنکم و أیدیکم عنهم بیطن مکه

4 - درگیر نشدن مؤمنان و مکیان با یکدیگر در « عمره القضا » ، نعمتی مهم برای اهل ایمان *

و هو الذی کفّ أیدیهم عنکم و أیدیکم عنهم بیطن مکه

برداشت بالا-بدان احتمال است که تعبیر «بیطن مکه» اشاره به «عمره القضا» داشته باشد که مسلمانان پس از پیروزی حدیبیه براساس قرارداد، سال بعد به شهر مکه وارد شدند و با آرامش کامل، مناسک عمره را به جا آوردند.

177- ممنوعیت فرار از جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 21 - 11

11 - فرار از جنگ و جهاد ، ممنوع و زیانبار است .

و لا ترتدوا علی ادبارکم فتقلبوا خسیرین

178- منافقان متخلف و جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 1

1 - خبر دادن خداوند از امکان اجازه خواستن منافقان متخلف از جنگ ، برای شرکت جستن در جنگ های آینده

فإن رجعت اللّٰه إلى طائفه منهم فاستئذنوک للخروج

179- منطقه جنگ رومیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 3 - 1

1 - نبرد میان ایران و روم ، در نزدیکی منطقه حجاز (نواحی شام) بوده است .

جبهه درگیر با رومیان مسیحی، به قول تاریخ نویسان، مجوسیان ایران بوده اند؛ الف و لام در «الأرض» برای عهد است و به قرینه «الروم» به سرزمین رومیان اشاره دارد. ذکر «أدنى الأرض» و اهتمام به تعیین مکان نبرد، این احتمال را تقویت می کند که مراد از «أدنى الأرض» نزدیک ترین بخش روم به سرزمین عرب (حجاز) باشد.

180- موانع جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 12

12 - سُنَّتِ خداوندی، علی رغم ارسال انبیا، برای دعوت به ایمان و رفع اختلاف، اجبار آدمیان به ایمان و عدم اختلاف و کشتار نیست.

و لو شاء الله ما اقتتل الذين... و لكن اختلفوا

181- موانع شکست در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 68 - 6

6 - تقدیر و قضای الهی بر پیروزی مسلمانان در جنگ بدر، مانع شکست مسلمانان، علی رغم تحقق مقتضی آن (گرفتن اسیر پیش از سرکوبی کامل دشمن)

لولا كتب... عذاب عظیم

182- موجبات سستی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 4

4 - نزاع و اختلاف اهل ایمان موجب سست شدن آنان در پیکار با دشمنان دین

و لاتنزعوا فتشلوا و تذهب ریحکم

183- مؤمنان در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 19

19 - مؤمنان استوار در نبرد اُحد و دیگر هنگامه های پیکار با کافران، برگزیدگان خداوند برای گواهی بر اعمال مردم

و تلك الايام... و ليعلم الله الذين امنوا و يتخذ منكم شهداء

ترک لام در «وَيَتَّخِذُ»، اشاره به این معنا دارد که برگزیدن، در پی مشخص شدن مؤمنان واقعی است. یعنی مؤمنان واقعی برای گواه بودن برگزیده می شوند. گفتنی است که در برداشت فوق، متعلق حذف شده «شهداء»، اعمال مردم، گرفته شده است.

ص: 242

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 1

1 - شکست و پیروزی مؤمنان در جنگ با کافران ، عاملی برای خالص سازی مؤمنان

و تلك الايام نداولها .. و ليمحص الله الذين امنوا

فعل «يَمْحِصُ» از مصدر «تَمْحِصُ» به معنای خالص کردن از ناخالصیها و نقصهاست.

184- مؤمنان و جنگ روانی دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 65 - 3

3 - مؤمنان در مقابل جنجال تبلیغاتی دشمنان ، نباید اندوهی به خود راه دهند .

و لا يحزنك قولهم

اگر چه مخاطب جمله «لا يحزنك» وجود مبارک پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله) است، ولی با توجه به ذکر «إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعاً» که می تواند در مقام تعلیل باشد، می تواند از مورد، الغای خصوصیت کرد و آن را تعمیم داد.

185- ناپسندی جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 2,5

2 - جنگ و خونریزی ، امری ناخوشایند برای انسان

كتب عليكم القتال و هو كره لكم

5 - جنگ و جهاد ، امری خیر برای مؤمنان ، علی رغم ظاهر ناخوشایند آن

كتب عليكم القتال و هو كره لكم و عسى ان تکرهوا شیئاً و هو خیر لكم

186- نشانه های قدرت جنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - استفاده از فیل در جنگ های عرب ، کم سابقه و نشانه برخورداری سپاه مهاجم ، از تجهیزات پیشرفته جنگی بود .

الم تر کیف فعل ربک بأصحاب الفیل

شهرت سپاه ابرهه با عنوان «اصحاب الفیل»، نشانگر تازگی داشتن این ابزار جنگی و هراس افکن بودن آن است.

ص: 243

187- نظم در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 102 - 13

13 - رعایت نظم و انضباط دقیق، اصلی لازم در جنگ، حتی به هنگام عبادت

فلتقم طائفه منهم معک و لیاخذوا اسلحتهم . . . و لتأت طائفه اخرى

188- نقش جمعیت در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 6,8

6 - کثرت نفرات مسلمانان در جنگ حنین، کارساز نبود.

و یوم حنین إذ أعجبتکم کثرتکم فلم تغن عنکم شیئاً

8 - کثرت نیروهای رزمی، بدون امداد های الهی، تضمین کننده پیروزی نیست.

إذ أعجبتکم کثرتکم فلم تغن عنکم شیئاً

189- نماز جماعت در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 102 - 2

2 - صلاحدید برگزاری نماز جماعت در میدان نبرد، بر عهده فرمانده نیروهاست.

و إذا كنت فيهم فأقمت لهم الصلوة

اسناد اقامه نماز به پیامبر (صلی الله علیه و آله) (فأقمت . . .)، اشاره به این است که اختیار تشکیل نماز جماعت بر عهده و صلاحدید

پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یا فرماندهی نیروهاست.

190- نماز در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - وجوب برپا کردن نماز، حتی در میدان رزم و شرایط دشوار

وإذا كنت فيهم فأقمت لهم الصلوة

ص: 244

191- نیروهای کیفی جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 3

3 - لزوم توجه به کیفیت نیروهای رزمی و نه صرفاً توجه به کمیت آنان

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا

192- جنگ روانی

{ جنگ روانی }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 12 - 5,6

5 - اعلام شکست قریب الوقوع کافران ، از روش های قرآن برای تضعیف روحیه دشمن

قل للذين كفروا ستغلبون

6 - تهدید شدن یهود به هزیمت و شکست ، پس از پیروزی مسلمین در جنگ بدر

قل للذين كفروا ستغلبون

در شأن نزول آیه آمده است که آیه شریفه بعد از جنگ بدر - آنگاه که رسول خدا از آن جنگ به طرف بنی قینقاع بازمی گشتند - نازل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 137 - 2

2 - تغییر موضع ، با اظهار ایمان و کفر مکرر ، توطئه اهل کتاب برای تضعیف عقاید مسلمانان

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا... وَلَا يَلْهَيْهِمْ سَبِيلًا

در شأن نزول آیه آمده است که گروهی از اهل کتاب، در حضور مسلمانان اظهار ایمان می کردند و برای القای شبهه در بین ایشان، دوباره کافر می شدند و کفر خویش را معلول نادرستی اسلام قلمداد می کردند تا از این طریق بذر تردید و شک را در دل مسلمانان پیاوردند و بارور کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 7، 5

5 - ایجاد رعب و وحشت در دل های کافران ، وعده خداوند به فرشتگان حاضر در کارزار بدر

سألقي في قلوب الذين كفروا الرعب

7 - ضرورت ایجاد ترس در دشمنان دین و سلب روحیه نبرد از ایشان

سألقي في قلوب الذين كفروا الرعب

ص: 245

193- آثار جنگ روانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 6

6 - رعب و وحشت کافران در جنگ بدر، از عوامل شکست آنان در آن جنگ

سألقي في قلوب الذين كفروا الرعب

194- استقامت در جنگ روانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 10 - 12

12 - لزوم استواری در برابر جنگ روانی دشمنان و نهراسیدن از استهزای آنان

ولقد استهزىء برسلى من قبلك فحاق بالذین سخروا منهم ما كانوا به يستهزءون

195- جنگ روانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 10

10 - لزوم تأثیرپذیری و استواری جامعه ایمانی در برابر جنگ روانی و دسیسه های دشمنان

اذ همّت طانفتان منكم ان تفشلا و الله وليهما

جمله «و الله وليهما»، در واقع تذکری است به مؤمنان و معتقدان ولایت الهی که در هنگامه های دشوار، ولایت و حمایت الهی را فراموش نکنند و به عناصری همچون عبدالله بن ابی، که در صدد سستی آفرینی و ایجاد دلهره در بین آنان است، گوش فرابندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 30 - 5,6

5 - اقدام مشرکان مکه به جنگ تبلیغاتی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به دلیل ناتوانی از مقابله منطقی با آن حضرت

ولما جاءهم الحقّ قالوا هذا سحر

6- روی آوری به اتهام و جنگ روانی تبلیغی ، شیوه مخالفان پیام حق

ولمّا جاءهم الحقّ قالوا هذا سحر

ص: 246

196- جنگ روانی جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 44 - 4

4 - تبلیغات روانی ساحران به هنگام انجام عملیات خود

فألقوا .. و قالوا بعزّه فرعون إنا لنحن الغلبون

197- جنگ روانی دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 22

22 - سرزنش و جنگ روانی ، حربه دشمنان دین برای جلوگیری از تلاش مسلمانان در جهت اعتلای دین خدا

و لایخافون لومه لائم

198- روش مقابله با جنگ روانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 11 - 12

12 - ایجاد امید در دل جامعه و بی تأثیر جلوه دادن تبلیغات بدخواهان و ضعیف نشان دادن آنان ، شیوه ای مؤثر در جنگ روانی

إنّ الذین جاءو بالإنفک .. لاتحسبوه شرّاً لکم بل هو خیر لکم

برداشت فوق از آنجاست که آیه شریفه درصدد افشاگری و خنثی سازی توطئه دشمنان و بدخواهان و نیز دلداری به مؤمنان است.

199- مؤمنان و جنگ روانی دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 65 - 3

3 - مؤمنان در مقابل جنجال تبلیغاتی دشمنان ، نباید اندوهی به خود راه دهند .

و لا یحزنک قولهم

اگر چه مخاطب جمله «لا یحزنک» وجود مبارک پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) است، ولی با توجه به ذکر «إن العزه لله جميعاً» که می تواند در مقام تعلیل باشد، می تواند از مورد، الغای خصوصیت کرد و آن را تعمیم داد.

ص: 247

7- جنگل

1- اهمیت جنگل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 30 - 3

3- توجه به جنگل های انبوه و درختان تناور ، مایه شناخت خداوند و قدرت او و بازدارنده انسان از ناسپاسی و کفرورزی به او است .

ما أكفروه .. فلینظر الإنسن ... حدائق غلبًا

2- عوامل پیدایش جنگل ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 10 - 3

3- رویش گیاهان و به وجود آمدن مراتع و جنگل ها ، در اثر نزول باران است .

أنزل من السماء ماء .. و منه شجر

«شجر» شامل گیاه بدون ساقه و با ساقه می شود که از آنها به مراتع و جنگلها تعبیر شد.

3- فواید جنگل ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 10 - 4

4- چرای دام ها از جمله فواید مرتع ها و گیاهان است .

ص: 248

و منه شجر فیه تسیمون

«تسیمون» (از اسامه) به معنای چرانیدن گوسفندان است.

4- نقش جنگل ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 16 - 3

3- باغ ها و جنگل های پوشیده از درخت ، نشان دهنده قدرت خداوند و امکان پذیر بودن معاد

عمّ یتساءلون .. ألم نجعل ... جنّات ألفافاً

جنگل ها

5- عوامل پیدایش جنگل ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 10 - 3

3- رویش گیاهان و به وجود آمدن مراتع و جنگل ها ، در اثر نزول باران است .

أنزل من السماء ماء .. و منه شجر

«شجر» شامل گیاه بدون ساقه و با ساقه می شود که از آنها به مراتع و جنگلها تعبیر شد.

6- فواید جنگل ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 10 - 4

4- چرای دام ها از جمله فواید مرتع ها و گیاهان است .

و منه شجر فیه تسیمون

«تسیمون» (از اسامه) به معنای چرانیدن گوسفندان است.

7- نقش جنگل ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 16 - 3

3 - باغ ها و جنگل های پوشیده از درخت ، نشان دهنده قدرت خداوند و امکان پذیر بودن معاد

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ .. أَلَمْ نَجْعَلْ ... جَنَّاتٍ أَلْفَافًا

ص: 249

8- جنون

1- تهمت جنون به رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 52 - 4

4 - اتهام سحر و جنون ، موضع همیشگی کافران در برابر رسولان الهی

ما أتى الذين . . . إلا قالوا ساحر أو مجنون

2- تهمت جنون به شعيب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 185 - 2

2 - متهم شدن شعيب (ع) از سوی مردم «ایکه» به جنون و سحرزدگی

قالوا إنما أنت من المسحّرين

«مسحّر» (مفرد «مسحّرين») به کسی گفته می شود که به سختی افسون شده باشد.

3- تهمت جنون به صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 153 - 1

1 - اتهام جنون و سحرزدگی به صالح (ع) از سوی ثمودیان

قالوا إنما أنت من المسحّرين

ص: 250

«مسحر» (مفرد «مسحرین») به کسی گفته می شود که به شدت افسون شده باشد.

4- تهمت جنون به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 184 - 1,2,3

1 - کفرپیشگان عصر بعثت ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به سبب دعوت به توحید و معاد ، فردی مجنون می پنداشتند .

أولم يتفكروا ما بصاحبهم من جنه

«جنه» به معنای دیوانگی است. به دلیل آیات بعد که مسأله قیامت و توحید مطرح شده است، می توان گفت این دو مسأله در بین معارف الهی بیشترین نقش را در متهم کردن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به جنون داشته است.

2 - خداوند کفرپیشگان را به تفکر در ادعای ناصوابشان (مجنون پنداشتن پیامبر) فراخواند .

أولم يتفكروا ما بصاحبهم من جنه

3 - خداوند با یادآوری همنشینی پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مردم ، مشرکان را به بطلان پندارشان (مجنون بودن پیامبر) رهنمون ساخت .

أولم يتفكروا ما بصاحبهم من جنه

به کارگیری کلمه «صاحب» و اضافه آن به ضمیر (صاحبهم، یعنی همنشینان) اشاره به حقیقتی دارد که تفکر در آن کافی در بطلان ادعای مشرکان است. یعنی او همواره همنشین آنان بود و اگر اثری از جنون در او وجود داشت، آشکار می گشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 6 - 3

3- کافران مکه ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به خاطر ادعای نزول وحی بر خود ، فردی مجنون و دیوانه می دانستند .

وقالوا یا ایها الذی نزل علیه الذکر انک لمجنون

شواهد تاریخی گواهند که قبل از ادعای نبوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) آنان چنین تهمتی را به آن حضرت نسبت نمی دادند، پس این تهمت به خاطر نکته یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - جنون ، یکی از نسبت های ناروای کافران و رفاه زدگان به ساحت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

أم یقولون به جنّه

«به جنّه» یعنی، «او گرفتار نوعی جنون است و این اتهام دیگری بود که از سوی کافران و مترفان، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) زده می شد.

2- شخصیت ، منش و گویش خردمندانه پیامبر (صلی الله علیه و آله) گواهی روشن بر مبرا بودن آن حضرت از اتهام کافران (جنون)

أم لم یعرفوا رسولهم . . . أم یقولون به جنّه

3 - توییح کافران از سوی خداوند ، به خاطر نسبت دادن جنون به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، علی رغم آشنایی کاملشان با شخصیت خردمند آن حضرت

أم لم یعرفوا رسولهم . . . أم یقولون به جنّه

ص: 251

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 8 - 5

5 - کافران ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به خاطر اظهار امکان بازآفرینی انسان ها در قیامت ، متهم به جنون می کردند .

وقال الذین کفروا هل ندلّکم علی رجل .. . أم به جنّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 6,8

6 - دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مردم مکه برای اندیشیدن درباره جنون نسبت داده شده به آن حضرت

ثمّ تفکّروا ما بصاحبکم من جنّه

مراد از «صاحب»، به قرینه «هو» در عبارت بعدی، پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

8 - نسبت جنون به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی مردم مکه ، ناشی از بی اندیشگی بوده است .

ثمّ تفکّروا ما بصاحبکم من جنّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 53 - 7

7 - نسبت دادن جنون به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی مشرکان ، حدس و گمان و به دور از علم و آگاهی بود .

أفتیری علی اللّٰه أم به جنّه .. . ما بصاحبکم من جنّه ... وقد کفروا به من قبل و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 36 - 1,2

1 - اتهام جنون و شاعر بودن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، شیوه مشرکان و کافران در برابر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و یقولون أئنّا لتارکوا الهتنا لشاعر مجنون

آمدن فعل «یقولون» به صیغه مضارع، حکایت از استمرار این سخن دارد.

2 - مشرکان ، دلیل نپذیرفتن دعوت پیامبر اسلام را ، مجنون و شاعر بودن آن حضرت معرفی می کردند .

و يقولون أئنا لتاركوا الهتنا لشاعر مجنون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که لام در «لشاعر» برای تعلیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 14 - 3

3- اتهام جنون به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی مشرکان مکه

ثم تولّوا عنه وقالوا معلّم مجنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 52 - 5

ص: 252

5 - اتهام سحر یا جنون ، از سوی کافران به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

كذلك ما أتى . . . إلا قالوا ساحر أو مجنون

ضمیر «من قبلهم» به کافران عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) بازمی گردد؛ یعنی، اگر اینان تو را به سحر و جنون متهم می کنند، مطلب تازه ای نیست؛ زیرا پیشینیان نیز، همین شیوه را داشته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 29 - 7

7 - اتهام کفایت و جنون به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از سوی کافران

فما أنت بنعمت ربك بكاهن ولا مجنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 51 - 5،8

5 - اتهام جنون به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به هنگام شنیدن قرآن از سوی کافران

لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَ يَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ

8 - کافران ، قرآن را نشانه جنون پیامبر (صلی الله علیه و آله) می دانستند .

لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَ يَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 22 - 7،1

1 - برخی از مردم عصر بعثت ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را دیوانه شمرده و او را به تدوین قرآن براساس اختلالات عقلی ، متهم می کردند .

و ما صاحبکم بمجنون

7 - جنون آمیز خواندن رفتار و گفتار پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از شیوه های مبارزه مخالفان با آن حضرت در صدر اسلام

و ما صاحبکم بمجنون

5- تهمت جنون به موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 27 - 3

3 - اقدام فرعون به متهم کردن موسی (ع) به جنون

قال إنّ رسولکم . . . لمجنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 39 - 6

6 - اتهام سحر و جنون از سوی فرعون به موسی (ع)، پس از مشاهده دلایل و برهان های روشن رسالت آن حضرت

ص: 253

أرسلته .. بسلطن مبین ... وقال سحر أو مجنون

6- تهمت جنون به نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 25 - 1

1 - متهم شدن نوح (ع) ، از سوی اشراف قومش ، به نوعی دیوانگی و جنون

فقال المملؤا الذین کفروا .. إن هو إلا رجل به جنّه

«إن» معادل مای نافیه است؛ یعنی: «ما هو إلا رجل ..». نکره آوردن «جنّه» نیز برای تنويع است. بنابراین عبارت «به جنّه»؛ یعنی، او گرفتار نوعی دیوانگی است. «تربّص» (مصدر «تربّصوا») به معنای حلول چیزی را برای کسی، انتظار کشیدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 9

9 - قوم نوح ، آن حضرت را به جنون و آسیب دیدگی از سوی جن متهم می کردند .

وقالوا مجنون و ازدجر

مفسران، عبارت «و ازدجر» را به معنای «ازدجره الجنّ» (جن ایشان را آزار رسانده است) گرفته اند.

7- تهمت جنون به هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 54 - 2

2- قوم عاد ، هود (ع) را متهم به اغتشاش روانی کردند و سخنان او را برخاسته از جنون پنداشتند .

إن نقول إلاّ اعتريك بعض ءالهننا بسوء

«سوء» به معنای رنج ، سختی ، مرض و آفت و مانند اینهاست. و مراد از آن ، در آیه شریفه - به مناسبت مورد - مرض جنون و مانند آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 55 - 6

6- ناتوانی بت‌ها برای از میان بردن هود (ع)، علی‌رغم بیزاری جست‌ن‌علنی او از آنها، نشانه حقیقت‌نداشتن ادعای قوم عاد (ابتلای هود به جنون از ناحیه بت‌ها)

إن نقول إلاّ اعتراضك بعض الهتنا بسوء... فكيدوني جميعاً ثم لا تنظرون

ص: 254

8- جنون اخروی گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 47 - 2

2 - مجرمان ، گرفتار سرگردانی و جنون در قیامت

إِنَّ الْمَجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعْرٍ

«سعر» در صورتی که مفرد باشد، به معنای جنون می آید.

9- جنون کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 6 - 2

2 - کافران ، مستحق نام جنون هستند .

و یبصرون . بأیّکم المفتون

10- جنون مرتد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 13

13 - بازگشت کننده به شرک (مرتد) مانند دیوانه ای سرگردان است که شیطانها (جنیان) عقل او را زایل کرده اند.

أندعوا من دون الله . . . و نرد ... کالذی استهوته الشیطان

«استهوته الشیاطین» یعنی شیطانها عقل و فکر او را برده اند. همچنین جمله «استهوته الشیاطین» را در موردی که شخصی جن زده شده باشد، به کار می برند. (لسان العرب).

11- دلایل رد تهمت جنون به محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 22 - 4

4 - مشاهده کمال عقلانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی معاشران آن حضرت ، دلیلی کافی بر مردود بودن ادعای جنون درباره او است .

و ما صاحبکم بمجنون

عنوان «صاحبکم» گویای مردود بودن اتهام جنون است؛ زیرا مصاحبت روز مرّه کسانی که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) تهمت جنون می زدند، با آن حضرت، مایه شناخت وضعیّت فکری آن بزرگوار بوده و دستاویزی برای نسبت جنون باقی نمی گذارد.

ص: 255

12- رد تهمت جنون به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 22 - 2

2 - نسبت دیوانگی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نسبتی ناروا و مردود است.

و ما صاحبکم بمجنون

13- سخن جنون آمیز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 16

16 - هشدار دادن به مردم از عذابی که در پیش رو دارند، در نگاه مردم مکه سخن جنون آمیز تلقی می شد.

ثم تتفکروا ما بصاحبکم من جنّه إن هو إلا نذیر لکم بین یدی عذاب شدید

14- محمد (صلی الله علیه و آله) و جنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 184 - 4

4 - مردم عصر بعثت هیچ نشانی که حاکی از کمترین جنون در پیامبر باشد، سراغ نداشتند.

ما بصاحبهم من جنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 37 - 5

5 - ساحت مقدس پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، منزّه از جنون و سخنان ایشان پیراسته از شعسرایی

و یقولون... لشاعر مجنون. بل جاء بالحقّ و صدق المرسلین

برداشت یاد شده از آن جا است که «بل» برای اضراب ابطالی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مصون از هر گونه کفایت و جنون، در پرتو عنایت پروردگار خویش

فما أنت بنعمت ربك بكاهن ولا مجنون

ص: 256

15- مصونیت از جنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 2 - 1,2

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مصون از هر گونه جنون و دیوانگی

ما أنت ... بمجنون

2 - نعمت های اعطا شده خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، سبب مصونیت آن حضرت از هرگونه جنون و دیوانگی

ما أنت بنعمه ربك بمجنون

16- منشأ مصونیت از جنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 2 - 5

5 - لطف و عنایت خداوند، سبب مصونیت انسان از جنون و هرگونه اندیشه نادرست و دور از عقل و خرد

ما أنت بنعمه ربك بمجنون

17- موارد جنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 24 - 7,8

7 - پیروی از بشری معمولی و فاقد موقعیت اجتماعی، گمراهی و جنون در نظر قوم ثمود

إِنَّا إِذَا لَفِيَ ضَلَلٌ وَسَعْرٌ

واژه «إِذَا» ضلالت و جنون را مترتب بر تبعیت از «بشراً منّا واحداً» ساخته است. گفتنی است در صورتی که «واحداً» اشاره به تنهایی و بی یآوری صالح(ع) داشته باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

8 - پذیرش ادعای نبوت از یک انسان، گمراهی و جنون در نظر قوم ثمود

فَقَالُوا أَبَشَرًا مِّنَّا وَحَدًّا نَّبِّعُهُ إِنَّا إِذَا لَفِيَ ضَلَلٌ وَسَعْرٌ

در صورتی که «أبشراً منّا واحداً» در مقام نفی شایستگی بشر برای نبوت باشد، از ارتباط «إِذَا لَفَى . . .» با جمله قبلی مطلب بالا استفاده می شود.

18- نشانه های جنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 257

3 - مبتلا ساختن خویش به عذاب های سخت قیامت ، نشانه گمراهی و جنون است ، نه پیروی از راه حق پیامبران

فقالوا أشرًا .. نتبعه إنا إذا لفي ضلل و سعر ... إنَّ المجرمين في ضلل و سع

برداشت یاد شده در صورتی است که «سعر» به معنای جنون و آیه «إنَّ المجرمين ..» در مقام پاسخ به سخن کافران باشد که مدعی بودند پیروی از خط پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیام وحی جنون و گمراهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 6 - 3

3 - کفر و نپذیرفتن عمدی آیین اسلام ، نشانه جنون و بی خردی است و ایمان و هدایت ، نشانه خردورزی است .

بأييكم المفتون

برداشت یاد شده، از آن جا است که به کافران، جنون نسبت داده شده است.

19- هود(ع) و جنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 54 - 3

3- قوم عاد ، برخی از آلله خویش را عامل جنون و اغتشاش روانی هود (ع) می پنداشتند .

إن نقول إلاّ اعتريك بعض ءالهتنا بسوء

«إعتراء» به معنای شامل شدن و اصابت کردن است (لسان العرب). و از آن جا که «إعتراء» در آیه شریفه، به وسیله حرف «باء» به مفعول دوم (بسوء) متعدی شده، به معنای رسانیدن و شامل کردن می باشد. بنابراین جمله «إن نقول ...» یعنی، ما سخنی جز این نمی گوئیم که یکی از خدایان ما، مرض و آفتی بر تو افکنده است».

ص: 258

1- استقرار جنین در رحم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 35

35 - « عن أبي جعفر (ع) : « ولنبین لکم » کذلک کنتم فی الأرحام « و تقرّ فی الأرحام ما نشاء » فلا یخرج سقطاً ;

از امام باقر(ع) روایت شده است که در [بارہ معنای «و لنبین لکم» در آیه یاد شده فرمود:] تا برای شما روشن کند که در ارحام مادران این گونه بوده اید [و این مراحل را طی کرده اید] و [در بارہ معنای «و تقرّ فی الأرحام ما نشاء» نیز فرمود:] و آنچه را می خواهیم در ارحام مستقر می کنیم و [آن] به صورت سقط بیرون نمی آید».

2- امنیت روحی جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 6

6- رحم مادر برای جنین ، جایی به غایت امن می باشد و جنین در آن از آسیب پذیری در برابر بسیاری از اضطراب های عصبی و روانی مادر در امان است .

یوم ترونها. .. و تضع کلّ ذات حمل حملها

ذکر «سقط شدن جنین ها از رحم زنان باردار» در به تصویر کشاندن شدت و عظمت بی اندازه زلزله زمین در آستانه رستاخیز، اشعار به این حقیقت دارد که: رحم زنان برای جنین، با این که مکانی امن می باشد و در شرایط سخت و اضطراب آور مقاوم و آسیب ناپذیر است؛ لکن اضطراب ناشی از آن رویداد بی مانند، چنان است که تمامی زنان باردار از شدت ترس و اضطراب، سقط جنین خواهند کرد.

3- اهمیت مراحل رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 23 - 7

7- آفرینش انسان، از مایعی ناچیز و سیر متوازن و تکاملی وی در رحم، نشانه توانایی خداوند بر برپایی قیامت و احیای مردگان

ألم نخلقكم من ماء .. فقد رنا فنعم القدرون

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که این آیات تا آخر سوره، درصدد اثبات برپایی قیامت باشد.

4- پیدایش گوشت جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 14 - 4

4- پس از شکل گیری و استخوان بندی بدن جنین، استخوان ها با رویش گوشت پوشیده می شوند.

فكسونا العظم لحمًا

«كسو» (مصدر «كسونا») به معنای پوشانیدن است.

5- تبدیل علقه به جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 5

5- وجود فاصله زمانی میان تحوّل خاک به نطفه، نطفه به علقه و علقه به صورت طفل

خلقكم من تراب ثمّ من نطفه ثمّ من علقه ثمّ يخرجكم طفلاً

با توجه به کاربرد «ثمّ» - که برای بیان فاصله زمانی است - برداشت بالا به دست می آید.

6- تبدیل مضغه به جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 14 - 3,4

3- علقه ، در رحم به صورت مضغه در می آمد ، سپس مضغه تدریجاً به صورت استخوان بندی بدن جنین ، تغییر شکل می دهد .

فخلقنا المضغه عظامًا

«عظم» مفرد «عظام» و به معنای استخوان است.

4- پس از شکل گیری و استخوان بندی بدن جنین ، استخوان ها با رویش گوشت پوشیده می شوند .

فكسونا العظم لحمًا

ص: 260

«کَسُو» (مصدر «کسونا») به معنای پوشانیدن است.

7- تحریم جنین شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 8

8 - تحریم استفاده از گوشت شتر، گاو و جنین آنها، افترا به خداوند است.

قل الذکرین حرم . . . ومن أظلم ممن افتری علی الله کذبا

8- تحریم جنین گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 8

8 - تحریم استفاده از گوشت شتر، گاو و جنین آنها، افترا به خداوند است.

قل الذکرین حرم . . . ومن أظلم ممن افتری علی الله کذبا

9- تکامل جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 10

10 - تطور و تکامل تدریجی انسان در تاریکی شکم مادر

یخلقکم فی بطون أمهتکم خلقتاً من بعد خلق

جمله «خلقتاً من بعد خلق» (آفرینشی پس از آفرینش)، به تطور و تکامل تدریجی نطفه در رحم مادران اشاره دارد.

10- جنین انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 3

3 - انسان در مراحل نخستین جنینی، فاقد روح انسانی است و پس از شکل گیری اندام، در او روح دمیده می شود.

جعل ... من ماء مهين . ثم سويّه ونفخ فيه من روحه

ص: 261

11- جنین در تاریکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 26، 11

11 - جنین ، پوشیده از سه ظلمت (بچه دان ، رحم و شکم)

یخلقکم فی بطون أمهتکم . . . فی ظلمت ثلاث

مفسران یادآور شدند که مقصود از «ظلمات ثلاث» ظلمت های بچه دان، رحم و شکم مادران است و روایت امام باقر(ع) مؤید همین برداشت است (مجمع البیان، ذیل آیه و نورالثقلین، ج 4، ص 477، ح 11).

26 - « فی مجمع البیان : « فی ظلمات ثلاث » ظلمه البطن و ظلمه الرحم و ظلمه المشیمه . . . و هو المروی عن أبی جعفر (ع) ;

در مجمع البیان آمده است که مراد از «ظلمات ثلاث» (تاریکی های سه گانه)، تاریکی شکم، تاریکی رحم و تاریکی کیسه جنین می باشد و این معنا از امام باقر(ع) روایت شده است.

12- جنین در رحم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 6 - 7

7 - شکل گیری شخصیت انسان در رَحِم *

هو الذی یصورکم فی الارحام کیف یشاء

چون در آیات قبل سخن از هدایت و کفر بوده است، به نظر می رسد که شکل گرفتن انسان در رحم شامل شکل گیری شخصیت (هدایت یافتن، کافر شدن و . . .) نیز بشود.

13- حلیت جنین بز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 2

2 - حلیت خوردن از بز و گوسفند نر و ماده و جنین آنها

من الضأن . . . قل الذکرین حرم أم الأثنین أما اشتملت علیه أرحام الأثنین

14- حلیت جنین شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 2

ص: 262

2- استفاده از گوشت شتر و گاو نر و ماده و جنین آنها حلال است.

و من الإبل اثنين .. قل الذکرین حرم أم الأثینین أما اشتملت علیه أرحام الأثینین

15- حلیت جنین گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 144 - 2

2- استفاده از گوشت شتر و گاو نر و ماده و جنین آنها حلال است.

و من الإبل اثنين .. قل الذکرین حرم أم الأثینین أما اشتملت علیه أرحام الأثینین

16- حلیت جنین گوسفند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 143 - 2

2- حلیت خوردن از بز و گوسفند نر و ماده و جنین آنها

من الضأن .. قل الذکرین حرم أم الأثینین أما اشتملت علیه أرحام الأثینین

17- خروج جنین از رحم (زهدان)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20- طارق - 86 - 7 - 5

5- خروج جنین از رحم، امری شگفت و نشانه امکان معاد است. *

یخرج من بین الصلب و الترائب

ضمیر فاعلی «یخرج»، ممکن است به «الانسان» در دو آیه قبل برگردد، در این احتمال مراد از «ماء دافق» نطفه مرد و مراد از جمله «یخرج..»، تولّد نوزاد خواهد بود و «من بین الصلب و الترائب»، اشاره به جایگاه رحم است که بین قسمت های جلو و پشت مادر می باشد.

18- خوردن جنین در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مشركان عصر جاهلی خوردن جنین دامهای وقف شده برای خدا و یا بتها را در صورت زنده بر آمدن بر مردان مجاز و بر زنان

ص: 263

حرام می شمردند.

وقالوا ما فی بطون هذه الأنعم خالصه لذکورنا و محرم علی أزوجنا

مراد از «ازواج» به قرینه تقابل آن با «ذکور» مطلق «زن» است نه خصوص همسران

3- مشرکان عصر جاهلی استفاده از جنین مرده حیوانات وقف شده برای خدا و یا بتها را برای زنان و مردان مجاز می شمردند.

و محرم علی أزوجنا و إن یکن میتة فهم فیه شرکاء

4- خوردن جنین مرده دام در برخی موارد از نظر مشرکان عصر جاهلی جایز بود.

و إن یکن میتة فهم فیه شرکاء

19- سقط جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 14

14- سقط شدن برخی از جنین ها و استقرار برخی دیگر در رحم و نیز مشخص بودن مدت هر جنین در آن ، جلوه هایی از مشیت مطلق و اراده بلامنازع خدا

و تقرّ فی الأرحام. .. إلى أجل مسمّی ثم نخرجکم

20- سقط جنین در زلزله قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 4

4- زنان باردار با دیدن زلزله سهمگین زمین در آستانه برپایی قیامت ، از شدت بیم و اضطراب ، سقط جنین خواهند کرد .

و تضع کلّ ذات حمل حملها

«وضع» (مصدر «تضع») به معنای نهادن و «ذات حمل» به معنای باردار است؛ یعنی، هر زن بارداری به هنگام دیدن آن زلزله، بارش را خواهد نهاد (جنینش را سقط خواهد کرد).

21- سقط جنین در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- اضطراب مردم در عرصه قیامت ، به درجه ای است که هر زن شیر دهنده ، از شیر دادن غافل خواهد شد و هر زن بارداری از شدت ترس ، سقط جنین خواهد کرد .

یوم ترونها. .. و تضع کلّ ذات حمل حملها

ص: 264

22- شرایط حلیت جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 1 - 20

20 - حلیت جنین در شکم حیوان تذکیه شده ، مشروط به اینکه دارای مو و کرک باشد .

أحلت لكم بهیمة الانعم

امام باقر یا امام صادق(ع) در پاسخ سؤال از معنای آیه فوق فرمودند: الجنین فی بطن امه اذا اشعر و اویر فذکاته ذکاه امه . . .

کافی، ج 6، ص 234، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 583، ح 10.

23- شکل گیری جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 6 - 8، 3، 2

2 - شکل گیری جنین ها در رحم ها ، جلوه ای از قیومیت (قوام دهنده هستی بودن) خداوند

لا اله الا هو الحیّ القیوم . . . هو الذی یصورکم فی الارحام کیف یشاء

3 - انحصار صورتگری جنین در رحم به خداوند ، دلیل وحدانیت او

هو الذی یصورکم فی الارحام کیف یشاء لا اله الا هو العزیز الحکیم

8 - هیچ قدرتی نمی تواند از مشیت خدا در مورد چگونگی شکل گیری جنین ، جلوگیری کند .

هو الذی یصورکم فی الارحام کیف یشاء لا اله الا هو العزیز الحکیم

از ارتباط کلمه «العزیز» (غالب لا یقهر) با شکل بندی انسان به مشیت الهی ، استفاده شده است.

24- شگفتی خروج جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 7 - 5

5 - خروج جنین از رحم ، امری شگفت و نشانه امکان معاد است . *

يُخْرِجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ

ضمیر فاعلی «یخرج»، ممکن است به «الانسان» در دو آیه قبل برگردد، در این احتمال مراد از «ماء دافق» نطفه مرد و مراد از جمله «یخرج..»، تولّد نوزاد خواهد بود و «من بین الصلب و الترائب»، اشاره به جایگاه رحم است که بین قسمت های جلو و پشت مادر می باشد.

ص: 265

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 8 - 10، 4، 2

2- خداوند، به آنچه رحم زنان و مادینه‌ها برای جنین جذب می‌کنند آگاه است.

اللہ يعلم... ما تغيض الأرحام

«غیض» به معنای کاستن و فرو بردن است که به مناسبت مورد از آن به جذب کردن تعبیر شد. و چون سخن جمله قبل درباره جنین بود معلوم می‌شود مقصود از آنچه رحمها جذب می‌کنند، جذبهایی است که در ارتباط با جنین می‌باشد چه آنها که در پیدایش جنین دخیل است و چه آنها که مایه رشد و نمو جنین می‌باشد.

4- خداوند به نطفه‌هایی که رحم زنان و مادینه‌ها به خود جذب می‌کنند تا جنین شود، آگاه است.

اللہ يعلم ما تحمل کل أنثی و ما تغيض الأرحام

10- «عن محمد بن مسلم قال: سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله: «يعلم ما تحمل كل أنثی و ما تغيض الأرحام»؟ قال: ما لم يكن حملاً، «و ما تزاد» قال: الذكر و الأنثی جميعاً؛

محمد بن مسلم گوید از امام صادق (ع) درباره سخن خدا: «يعلم ما تحمل كل أنثی و ما تغيض الأرحام» سؤال کردم، حضرت فرمود: [مراد از ما تغيض الأرحام چیزی است که حمل نباشد و در مورد «و ما تزاد» فرمود: پسر و دختر هر دو می‌باشد].

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 34 - 9، 4

4 - تنها خداوند، از وضعیت جنین در رحم مادر، آگاهی همه جانبه دارد.

إنَّ الله... و يعلم ما فی الأرحام

9 - آگاهی خدا به لحظه قیامت، و حقایق مربوط به جنین و آینده هر انسان، نمودی از علم گسترده وی است.

إنَّ الله عنده علم الساعة... إنَّ الله علیم خبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - آگاهی به روند پیدایش میوه ها و تکوین و تولد جنین ، مقتضای ربوبیت الهی است .

و ما ربّک . . . و ما تخرج . . . إلّا بعلمه

ص: 266

27- علم به ویژگیهای جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 8 - 1

1- خداوند، از ویژگی های جنین هر زن و مادینه ای آگاه است .

الله يعلم ما تحمل كل أنثی

مراد از «ما» به قرینه «تحمل كل أنثی» جنین است. «أنثی» به هر جنس ماده از انسان (زن) و غیر انسان (مادینه) گفته می شود.

28- علم خدا به جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 11 - 9

9- احاطه علمی خداوند بر باردار شدن زنان و نیز بر نوزادان آنها

و ما تحمل من أنثی و لاتضع إلا بعلمه

29- عوامل رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 14

14 - تأثیر تاریکی شکم مادران، در رشد جنین و نطفه انسان

یخلقکم فی بطون أمهتکم . . . فی ظلمت ثلث

تعبیر ظلمات از بچه دان، رحم و شکم، می تواند بیانگر حقیقت یاد شده باشد.

30- قانونمندی رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 23 - 1

1 - رشد جنین از آغاز تا کامل شدن خلقت وی، با محاسبات و اندازه گیری های دقیق از سوی خداوند همراه است .

عبارت «فقدرنا»، می تواند عطف بر «جعلناه فی قرار. ..» و یا متفرع بر آن باشد. در صورت اول، مفاد آیه چنین می شود: پس از این که نطفه را برای مدتی معین در رحم قرار دادیم، به اندازه گیری آن پرداختیم؛ یعنی، با محاسبات و اندازه گیری های دقیق، نطفه را در رحم رشد می دهیم تا آن گاه که انسانی تام و کامل گردد.

31- مدت استقرار جنین در رحم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 13، 14، 15

13- زمان استقرار هر جنین در رحم ، مدتی مشخص و از پیش تعیین شده است .

و نقرّ فی الأرحام .. إلى أجل مسمّى

14- سقط شدن برخی از جنین ها و استقرار برخی دیگر در رحم و نیز مشخص بودن مدت هر جنین در آن ، جلوه هایی از مشیت مطلق و اراده بلا منازع خدا

و نقرّ فی الأرحام .. إلى أجل مسمّى ثمّ نخرجکم

15- وجود فاصله زمانی میان پایان یافتن مراحل رشد جنین در رحم و فرارسیدن زمان زایمان

و نقرّ فی الأرحام .. إلى أجل مسمّى ثمّ نخرجکم

عطف «نخرج» بر «نقرّ .. إلى أجل مسمّى» به وسیله «ثمّ» که برای تراخی در زمان است - می رساند که جنین پس از این که مراحل رشد خود را در رحم به پایان رساند، باید مدتی دیگر در رحم بماند تا زمان زایمان فرا برسد.

32- مراحل رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 16

16 - مخفی ترین دوره رشد و پیدایش انسان (دوره جنین) ، آشکار و نمایان در پیشگاه خداوند

هو أعلم بکم .. و إذ أنتم أجنّة فی بطون أمهتکم

33- مراحل شکل گیری جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 38 - 2

2 - مرحله اصلی شکل گیری فرزند ، پس از علقه شدن (تبدیل منی به خون بسته) است .

الم یک نطفه .. ثمّ کان علقه

«فاء» در «فخلق» برای ترتیب است. مترتب کردن خلقت انسان بر «علقه» - با آن که «علقه» جزئی از مراحل آفرینش بشر است - می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

ص: 268

34- مکان جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 11

11- رحم زنان ، قرارگاه جنین

و تقرّ فی الأرحام مانشاء

35- مکان رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 13

13 - شکم مادران ، بستر مناسب رشد جنین و تکامل نطفه انسان .

يخلقكم في بطون أمهتكم خلقاً من بعد خلق في ظلمت ثلاث

تصریح به آفرینش انسان در شکم مادران، می تواند گویای مطلب بالا باشد.

36- منشأ امنیت جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 12

12- استقرار جنین در رحم و مصونیت آن از سقط شدن ، در گرو مشیت و اراده خدا است .

و تقرّ فی الأرحام مانشاء

37- منشأ تعیین جنسیت جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 49 - 10

10 - دختر یا پسر بودن جنین ، تابع قوانین جاری خداوند در آفرینش است .

لله ملك السموت . . . يخلق ما يشاء يهب لمن يشاء إنثاً . . . الذكور

ارتباط بین بخش های آیه شریفه («مالکیت یگانه خدا بر هستی»)، «مشیت در آفرینش» و «مشیت در جنسیت جنین» می فهماند که میان مالکیت خدا بر کل هستی و مشیت او در آفرینش، ارتباط است که واژه «قانون» می تواند بیانگر آن باشد.

ص: 269

38- منشأ رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 8

8 - تحولات پیچیده شکوفه ها و جنین ، بنا به مقتضای علم و حکمت خداوندی است .

و ما تخرج من ثمرت من أکمامها .. إلا بعلمه

چنانچه (باء) در «بعلمه» برای سببیت باشد، مفاد آیه شریفه، این خواهد بود که همه این رخدادها براساس علم الهی است.

39- نفخ روح در جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 14 - 5

5 - پیدایش حقیقتی روحانی و غیر مادی ، پس از مرحله شکل گیری کامل جنین

فکسون العظم لحمًا ثم أنشأه خلقًا آخر

«إنشاء» (مصدر «أنشأنا») به معنای پدید آوردن است؛ ولی چون در این جا به دو مفعول متعدی شده است، به معنای تصییر (از صورتی به صورتی دیگر در آوردن) می باشد. ضمیر «ه» در «أنشأناه» به مضمون «فکسون العظام لحمًا» (مرحله شکل گیری کامل جنین) باز می گردد.

40- نقش رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 17

17 - تأثیرات ناخواسته دوره جنینی در شخصیت انسان ، عامل خطاپوشی و مغفرت الهی ، نسبت به وی *

إن ربك وسع المغفرة هو أعلم بكم .. و إذ أنتم أجنّة فی بطون أمهتکم

عبارت «إذ أنتم أجنّة ..» می تواند توضیح و تعلیل برای «إن ربك واسع المغفرة» باشد. بدین معنا که انسان در دوره جنین، خواه ناخواه تأثیراتی می پذیرد و آثار آن بر خداوند نمایان و آشکار است. از این رو خداوند با عفو و اغماض با او برخورد می کند.

41- وقت تشخیص جنسیت جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 46 - 5

5 - مشخص شدن جنسیت (نر و ماده بودن) ، پس از استقرار نطفه در رحم

وأنه خلق الزوجين الذكر والأنثى . من نطفه إذا تمنى

ص: 270

وصف «إذا تمنى»، می تواند بیانگر این معنا باشد که نوع زوجین و جنسیت آنها، پس از جریان نطفه و استقرار در رحم صورت می گیرد.

ص: 271

1- تهدید کافران بهانه جو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 96 - 4

4- مشرکان و کافران حق ناپذیر و بهانه جو، مورد تهدید خداوند

قالوا أبعث الله بشراً رسولاً. قل كفى بالله شهيداً بيني وبينكم

تذکر خداوند به گواه و ناظر بودن میان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مشرکان حق ناپذیر، می تواند به منظور تهدید آنان باشد.

2- تهدید مشرکان بهانه جو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 96 - 4

4- مشرکان و کافران حق ناپذیر و بهانه جو، مورد تهدید خداوند

قالوا أبعث الله بشراً رسولاً. قل كفى بالله شهيداً بيني وبينكم

تذکر خداوند به گواه و ناظر بودن میان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مشرکان حق ناپذیر، می تواند به منظور تهدید آنان باشد.

3- جو آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 79 - 1,4

1- لزوم اندیشیدن انسان ها در کیفیت پرواز پرندگان در جو آسمان و قوانین حاکم بر آن

ألم يروا إلى الطير مسخّرت في جوّ السّماء

«رؤیت» که به معنای دیدن با چشم است، هر گاه با «إلی» متعدی شود، متضمن معنای نظر و دقت می شود.

4- پرواز پرندگان در جوّ آسمان بدون سقوط بر زمین ، از نشانه های قدرت خداوند است .

ألم يروا إلى الطير مسخّرت في جوّ السّماء ما يمسكهنّ إلاّ الله

4- رویش جو از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 33 - 2

2- رویش انواع دانه ها (چون گندم ، جو ، برنج و . . .) از زمین ، نشانه ای بزرگ از قدرت خدا است .

و آیه لهم الأرض الميته أحيينها وأخرجنا منها حبًا

مقصود از «حَبّ» در آیه شریفه، جنس «حَبّ» و به معنای انواع دانه ها (چون گندم، جو، برنج و ..) است و نکره آمدن آن - با توجه به این که آیه شریفه در مقام برشمردن نعمت های الهی و امتنان است - گویای همین نکته است.

5- فواید جو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 33 - 6

6- خداوند ، حبوبات (گندم ، جو ، برنج و . . .) را به منظور تغذیه انسان ها آفریده است .

و أخرجنا منها حبًا فممنه يأكلون

6- نعمت جو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 33 - 7

7- دانه هایی چون گندم ، جو ، برنج و . . . ، از مهم ترین خوردنی ها و نعمت های الهی برای بشر است .

و أخرجنا منها حبًا فممنه يأكلون

تقدیم جار و مجرور (فمنه) بر متعلق خود (یا کُلون)، می تواند برای اهتمام و نیز توجه دادن انسان ها به این نعمت ارزشمند الهی باشد.

ص: 273

11- جوامع

1- تأمین مصالح جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 88 - 5

5- ادیان الهی، در جهت تأمین خیر و صلاح جامعه بشری است.

الذین کفروا .. بما كانوا یفسدون

بازگشت معنای «افساد» به این است که: انسان خیری را از میان ببرد و یا از تحقق خیری مانع شود. بنابراین مبارزه ادیان الهی با مفسدان، در حقیقت دفاع از خیر و صلاح در جامعه است.

2- تجاوزگری جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 5

5- فزون طلبی و تجاوزگری، آفت شایع و رایج در میان جوامع انسانی

و ما تفرقوا إلا... بغیا بینهم

از این که تمامی پیروان ادیان پیشین به واسطه تجاوزگری دچار اختلاف شده اند، شیوع و رواج آن استفاده می شود.

3- جوامع تحت امر شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 3

ص: 274

3 - جوامعی که به پندار اجرای فرمان خدا به رسوم ناروای نیاکان خویش پایبندند، جوامعی تحت نفوذ شیاطین می باشند.

إنا جعلنا الشیاطین أولیاء للذین لا یؤمنون .. الله أمرنا بها

جمله «إذا فعلوا ..» عطف بر «لا یؤمنون» است و در حقیقت صله برای «الذین» می باشد. یعنی: إنا جعلنا الشیاطین أولیاء للذین إذا فعلوا فاحشه ...

4- جوامع کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 9

9 - عناصر قدرتمند و مرقّه، سردمداران انحراف و کفر در جوامع کافر و شرک پیشه

قال مترفوها .. قالوا إنا بما أرسلتم به کفرون

از این که در جوامع شرک پیشه، تنها سخن مرفهان ذکر گردیده - با آن که اندیشه شرک مختص آنان نبوده است - می توان استفاده کرد که آنان، نقش اصلی را در تعیین گرایش های جامعه داشته اند.

5- جوامع مشرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 15 - 1

1- جامعه اصحاب کهف، جامعه ای مشرک و معتقد به معبودهایی متعدّد بود .

هؤلاء قومنا اتخذوا من دونه ءالهه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 9

9 - عناصر قدرتمند و مرقّه، سردمداران انحراف و کفر در جوامع کافر و شرک پیشه

قال مترفوها .. قالوا إنا بما أرسلتم به کفرون

از این که در جوامع شرک پیشه، تنها سخن مرفهان ذکر گردیده - با آن که اندیشه شرک مختص آنان نبوده است - می توان استفاده کرد که آنان، نقش اصلی را در تعیین گرایش های جامعه داشته اند.

6- جوامع مكذب آيات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 177 - 1

ص: 275

1 - حالت جوامع تکذیب کننده آیات الهی ، حالتی شوم است .

ساء مثلاً القوم الذین کذبوا بآیتنا

7- جوامع منحرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 34 - 6

6 - هشدار و تهدید الهی نسبت به جوامع منحرف و زشتکردار

قل إنما حرم ربی الفوحش . . . و لكل أمه أجل

8- حاکمیت خدا بر جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 13 - 5

5 - تاریخ ، دربردارنده نمونه هایی آشکار از سیطره خداوند بر سرنوشت جامعه ها است .

ألم تر کیف . . . فصّبّ علیهم ربّک سوط عذاب

9- حسابرسی جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 8 - 5

5 - جوامعی که از فرمان های خدا و رسولان او ، سرپیچی کردند ، مورد محاسبه سخت الهی و عذاب ناشناخته و ناخوشایند (عذاب استیصال) قرار گرفتند .

فحاسبنها حساباً شدیداً و عدّبتها عذاباً نکرّاً

«نکر» (مرادف «منکر») به معنای شیء ناخوشایند و ناشناخته است.

10- حقوق جوامع جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- داشتن وطن و سرپناه از حقوق ملت ها و جوامع بشری است . *

من دیرکم

ص: 276

قرآن با اضافه کردن کلمه «دیار» به «کم» و نسبت دادن خانه و وطن به انسانها (دیارکم = خانه های تان و وطنتان) این حقیقت را امضا و تثبیت می کند که: هر ملت و طایفه ای این حق را دارد که در سرزمینی سکنا گزیند و محلی را برای زندگی انتخاب کند.

11- حمایت از جوامع دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 11

11 - خدا، حامی و مدافع مراکز دینی و جوامع الهی

و لولا دفع الله... لهدمت صومع... و مسجد

12- حیات جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 134 - 7

7 - هر جامعه و امتی، دارای حیات، مرگ و شخصیتی مستقل

تلک أمه قد خلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 7

7 - هر جامعه و امتی دارای حیات، مرگ و شخصیتی مستقل

تلک أمه قد خلت

13- خطر انقراض جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 133 - 12

12 - خطر انقراض و نابودی نسل یک جامعه، هشدار خداوند به جوامع کافر ستم پیشه

إن یشأ یدهبکم... کما أنشأکم من ذریه قوم ءاخیرین

14- زمينه اعتماد جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 277

6- ایمان، زمینه ساز اعتماد افراد جامعه اسلامی نسبت به یکدیگر

لولا إذ سمعتموه ظنّ المؤمنون و المؤمنات بأنفسهم خيراً و قالوا هذا إفك مبين

توصیف مردان و زنان صدر اسلام به «ایمان»، حکایت از این حقیقت دارد که ایمان و دین داری با بی اعتمادی و بدگمانی سازگاری ندارد و هر جا ایمان حقیقی وجود داشته باشد، اعتماد و حسن ظن هم وجود خواهد داشت. آیه «يعظكم الله أن تعودوا لمثله أبداً إن كنتم مؤمنين» نیز، تأیید کننده همین برداشت است.

15- زمینه عذاب جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 74 - 5

5- جوامع مبتلا به انحرافات جنسی و همجنس بازی، در معرض نابودی و عذاب الهی

و جاء أهل المدينة .. قال إن هؤلاء ضیفی فلا تقضحون ... فأخذتهم الصیحه ... فجعلن

16- زمینه کیفر جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 12

12- ربوبیت خداوند، مقتضی مجازات جوامع فاسد و عصیانگر بر اساس علم و آگاهی است.

و کم أهلكنا .. و كفی برّك بذنوب عباده خبیراً بصیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 9 - 3

3 - جوامع عصیانگر و متمرّد از فرمان های خدا و پیامبران، در معرض روبه رو شدن با پیامد های سنگین کردار خویش و دچار شدن به فرجامی خسارت بار

فذاقت وبال أمرها و كان عقبه أمرها خسرّاً

17- زمینه کیفر جوامع فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 12

12- ربوبیت خداوند ، مقتضی مجازات جوامع فاسد و عصیانگر بر اساس علم و آگاهی است .

ص: 278

و کم اهلکنا . . . و کفی بر بک بذنوب عباده خبیراً بصیراً

18- زمینه هلاکت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 74 - 5

5- جوامع مبتلا به انحرافات جنسی و همجنس بازی ، در معرض نابودی و عذاب الهی

و جاء أهل المدینه . . . قال إن هؤلاء ضیفی فلا تقضحون . . . فأخذتهم الصیحه . . . فجعلن

19- زیانکاری جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 9 - 3،2

2 - جوامعی که از فرمان های خدا و پیامبران سرباز زدند ، به فرجامی خسارت بار گرفتار شدند .

و کان عقبه أمرها خسراً

3 - جوامع عصیانگر و متمرّد از فرمان های خدا و پیامبران ، در معرض رویه رو شدن با پیامد های سنگین کردار خویش و دچار شدن به

فرجامی خسارت بار

فذاقت وبال أمرها و کان عقبه أمرها خسراً

20- شخصیت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 134 - 7

7 - هر جامعه و امتی ، دارای حیات ، مرگ و شخصیتی مستقل

تلک أمه قد خلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 7

7- هر جامعه و امتی دارای حیات ، مرگ و شخصیتی مستقل

تلک أمه قد خلت

ص: 279

21- شناخت عوامل انقراض جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 10

10 - شناخت تاریخ و عوامل پیشرفت و انقراض جامعه، در جهت دهی صحیح به حرکت های اجتماعی، نقش مؤثر دارد.

فنجینه... و جعلنهم خلف و أغرقنا الذین کذبوا بآیتنا فانظر کیف کان عقبه المنذر

22- شناخت عوامل رشد جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 10

10 - شناخت تاریخ و عوامل پیشرفت و انقراض جامعه، در جهت دهی صحیح به حرکت های اجتماعی، نقش مؤثر دارد.

فنجینه... و جعلنهم خلف و أغرقنا الذین کذبوا بآیتنا فانظر کیف کان عقبه المنذر

23- عذاب جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 8 - 5

5 - جوامعی که از فرمان های خدا و رسولان او، سرپیچی کردند، مورد محاسبه سخت الهی و عذاب ناشناخته و ناخوشایند (عذاب استیصال) قرار گرفتند.

فحاسبنها حساباً شدیداً و عذبناها عذاباً نکرّاً

«نکر» (مرادف «منکر») به معنای شیء ناخوشایند و ناشناخته است.

24- عذاب جوامع فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 11

11- عذاب جامعه فسادگر، آن چنان شدید است که مایه نابودی و هدم کامل آن می شود.

ففسقوا فيها فحقّ عليها القول فدمرناها تدميراً

ص: 280

25- عوامل انحطاط جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 28 - 5

5- نقش مؤثر و محوری رهبران و سردمداران فاسد در سقوط و نابودی ملت ها و جامعه های بشری

ألم تر إلى الذين... وأحلّوا قومهم دار البوار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 10 - 7

7 - جامعه های گرفتار بی بند و باری جنسی (بی عفتی و زناکاری)، در معرض زوال و نابودی است.

و لولا فضل الله عليكم و رحمته و أنّ الله تواب حكيم

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که جمله «و لولا فضل الله عليكم...» به تقدیر «و لولا فضل الله عليكم... لاختل نظام حياتكم و لهلكتم» باشد؛ یعنی، «اگر فضل و رحمت خدا نبود... نظام زندگی شما - با وجود همه فساد و بی بند و باری - از هم می پاشید و شما نابود می شدید».

26- عوامل انقراض جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 9

9- کفر موجب هلاکت بسیاری از جوامع گذشته، در عین قدرتمندتر بودن آنها از کافران عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ألم یروا کم أهلکنا من قبلهم من قرن مکنهم فی الأرض ما لم نمکن لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 47 - 5

5 - ظلم موجب نابودی و هلاکت اقوام است.

هل یهلك إلا القوم الظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- نقش مؤثر و محوری رهبران و سردمداران فاسد در سقوط و نابودی ملت ها و جامعه های بشری

ألم تر إلى الذين . . . وأحلّوا قومهم دار البوار

ص: 281

27- عوامل بقای جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 6 - 4

4- ایمان ، دارای تأثیر در حفظ و بقای جوامع و تمدن های بشری است .

ماء امنة قبلهم من قریه أهلکنها

28- عوامل نابودی جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 57 - 8

8- شرکورزی و مخالفت با تعالیم و توصیه های پیامبران ، از عوامل مهم نابودی جامعه ها و تحولات تاریخ و دگرگونی های آن است .

فإن تولّوا .. یستخلف ربی قوماً غیرکم

29- عوامل هدایت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 10

10 - شناخت تاریخ و عوامل پیشرفت و انقراض جامعه ، در جهت دهی صحیح به حرکت های اجتماعی ، نقش مؤثر دارد .

فنجینه ... و جعلنهم خلف و أغرقنا الذین کذبوا بآیتنا فانظر کیف کان عقبه المنذر

30- عوامل هلاکت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 131 - 5

5- ارتکاب ظلم و گناه در عین آگاهی، موجب هلاکت جامعه می شود.

ذلک أن لم یکن ربک مهلک القرى بظلم و أهلها غفلون

جمله «و أهلها غفلون»، یعنی خداوند جامعه ستمکاری را که اهل آن از تعالیم انبیا غافل بوده اند و پیام آنان را دریافت نکرده باشند،

هلاک نمی کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 6، 1

ص: 282

1- فسق و گناه برخورداران از مکنت و ثروتمندان هر جامعه ، عامل هلاکت و نابودی آن جامعه است .

و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا فيها

«مترف» از واژه «ترفه» گرفته شده و «ترفه» هم به معنای روزی و نعمت فراوان است (مفردات راغب).

6- افزایش تعداد مترفان و ثروتمندان فاسق و تبهکار در جامعه ، از عوامل هلاکت و نابودی آن جامعه براساس سنت های خداوند

و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا فيها

برخی برآیند «أمرنا» به معنای «کثرنا» (فزونی دادیم) است (مفردات راغب) که بر اساس آن، مراد از «أمرنا مترفيها» افزایش مترفان در جامعه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 10، 5، 1

1- جوامع و ملت های بسیاری پس از دوران نوح (ع) در نتیجه فسق و گناه و به اراده خداوند نابود شدند .

ففسقوا .. و کم أهلکنا من القرون

«قرن» (مفرد قرون) به معنای قومی است که نزدیک به یک زمان و در یک عصر زندگی می کنند (مفردات راغب).

5- بسیاری از جوامع و ملل پس از حضرت نوح (ع) بر اثر وجود مترفان فاسق و تبهکار در میان آنان ، به هلاکت و نابودی دچار شدند .

و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا فيها .. و کم أهلکنا من القرون من

10- گناه ، عامل اصلی هلاکت جوامع بشری است .

کم أهلکنا من القرون .. و کفی برّک بذنوب عباده خبیراً بصیراً

31- فرجام جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 9 - 3، 2، 1

1 - بسیاری از جوامع انسانی ، به خاطر سرپیچی از فرمان های خدا و پیامبران ، به سزای سنگین و پیامد زیان بار کردار خویش دچار شدند .

و کأین من قریه عتت عن أمر ربّها. .. فذاقت وبال أمرها

«وبال» به معنای شدت و سنگینی است و مقصود از آن در آیه شریفه شدت مجازات و سنگینی پیامدهای کردارها است.

2- جوامعی که از فرمان های خدا و پیامبران سرباز زدند ، به فرجامی خسارت بار گرفتار شدند .

و کان عقبه أمرها خسراً

3- جوامع عصیانگر و متمرّد از فرمان های خدا و پیامبران ، در معرض روبه رو شدن با پیامدهای سنگین کردار خویش و دچار شدن به فرجامی خسارت بار

فذاقت وبال أمرها و کان عقبه أمرها خسراً

ص: 283

32- قانونمندی جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 8

8- جامعه و تحولات آن ، دارای سنت و قانونمندی مشخصی است .

و إذا أردنا أن نهلك .. ففسقوا فيها ... فدمرنا

«قریه» در لغت به معنای مجتمع انسانی است (مفردات راغب). اینکه خداوند می فرماید: «وقتی ثروتمندان و مرفهین جامعه فاسق شدند، سخن ما درباره آنان قطعی می شود» (فحقّ علیها القول); حکایت از آن دارد که تحولات جامعه، دارای قانون مشخصی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 6

6- اعلام یکسان بودن رفتار امت ها در برخورد با آیات الهی و تعمیم عکس العمل پیشینیان به نسل های بعد ، برخواسته از اشراف و احاطه خداوند به همه انسانهاست .

و ما منعنا أن نرسل بالآیت إلا أن کذب بها الأولون .. إن ربک أحاط بالناس

خداوند، رفتار معجزه طلبان پیشین با معجزه خواهان بعدی را یکسان تلقی کرده و برخورد خود را به همه آنها تعمیم داده است و این آیه، در مقام تعلیل آن می فرماید: «پروردگار به مردم احاطه دارد».

33- کیفر جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 9 - 1

1 - بسیاری از جوامع انسانی ، به خاطر سرپیچی از فرمان های خدا و پیامبران ، به سزای سنگین و پیامد زیان بار کردار خویش دچار شدند .

و کأین من قریه عتت عن أمر ربّها .. فذاقت وبال أمرها

«وبال» به معنای شدت و سنگینی است و مقصود از آن در آیه شریفه شدت مجازات و سنگینی پیامدهای کردارها است.

34- محرومیت جوامع دوران موسی (ع)

2- عدم دسترسی جوامع هم عصر موسی (ع) به تعالیم آسمانی، بر اثر انقراض نسل های پیشین

و لقد ءاتینا موسی الکتب من بعد ما أهلكنا القرون الأولى

قید «من بعد ما أهلكنا..» می رساند که با انقراض نسل های پیشین، تعلیمات پیامبران قبل نیز از میان رفته بود و مردم عصر

موسی(ع) به کلی از آموزه های آنان فاصله گرفته بودند.

35- مرگ جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 134 - 7

7- هر جامعه و امتی ، دارای حیات ، مرگ و شخصیتی مستقل

تلک أمه قد خلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 7

7- هر جامعه و امتی دارای حیات ، مرگ و شخصیتی مستقل

تلک أمه قد خلت

36- منشأ انقراض جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 6 - 21

21- پیدایش و انقراض تمدنها، تحت اراده و سیطره الهی

ألم یروا کم أهلکنا من قبلهم من قرن مکنهم فی الأرض .. فأنشأنا من بعدهم قرناً اخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 66 - 6

6- خداوند با نابود ساختن جوامع غوطهور در فساد و تباهی ، صحنه جوامع بشری و روند آن را دگرگون می سازد .

إننا أرسلنا إلى قوم مجرمین .. و قضینا ... أن دابر هؤلاء مقطوع

37- منشأ پیدایش جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - خداوند جایگزین کننده ملت‌هایی به جای ملت‌های هلاک شده پیشین

فأهلکنهم بذنوبهم و أنشأنا من بعدهم قرناً آخرین

ص: 285

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 31 - 3

3 - حاکمیت اراده خدا، در شکل گیری و نیز نابودی جوامع بشری

ثمّ انشأنا من بعدهم قرناً اخرين

38- منشأ سرنوشت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 5

5 - تحولات تاریخ بشر و سرنوشت اقوام و جوامع، به دست خداوند است.

فعل ربّک

39- منشأ هلاکت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 5

5- تحولات تاریخ و نابود شدن جوامع و تمدن ها، وابسته به اراده الهی است.

و کم أهلکنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 31 - 3

3 - حاکمیت اراده خدا، در شکل گیری و نیز نابودی جوامع بشری

ثمّ انشأنا من بعدهم قرناً اخرين

40- مؤمنان در جوامع ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 28 - 6

6 - حضور مؤمنان در بین کافران و ظالمان ، بلائی سخت و رهایی از آن لطفی بزرگ و الهی

فقل الحمد لله الذى نَجَّنا من القوم الظلمين

ص: 286

41- هلاکت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 131 - 2،4

2 - هلاک جوامع بشری، بدون فرستادن هدایت برای ایشان، کاری ظالمانه و به دور از ساحت قدس الهی است.

ذلک أن لم یکن ربک مهلک القرى بظلم

«بظلم» می تواند حال برای «ربک» باشد. در این صورت معنای جمله چنین می شود: خداوند از روی ظلم جامعه ناآگاه را هلاک نمی کند. بنابراین هلاکت در صورت عدم ابلاغ کاری ظالمانه است.

4 - خداوند مردم جامعه ای را که از روی غفلت و ناآگاهی ستم کنند، به عذاب دنیوی نابدود نمی کند.

ذلک أن لم یکن ربک مهلک القرى بظلم و أهلها غفلون

برای جار و مجرور «بظلم» متعلقات مختلفی می توان در نظر گرفت، از آن جمله اینکه متعلق به «مهلک» باشد. یعنی: «مهلک القرى بسبب ظلم». برداشت فوق بر این اساس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 133 - 8،9،14

8 - اگر خداوند بخواهد مردم ستمگر و کافر را نابدود می کند و نسلهای دیگری را جانشین آنان می سازد.

إن یشأ یدهبکم و یتخلف من بعدکم ما یشاء

9 - اگر خداوند بخواهد نسلی از آدمیان را قبل از موعد طبیعی خود نابدود می سازد و نسلهای دیگری را جایگزین آن می کند.

إن یشأ یدهبکم و یتخلف من بعدکم ما یشاء

چون آمد و شد نسلها امری عادی و طبیعی است، جمله «إن یشأ ..» باید بیان امری خلاف عادت و سیر طبیعی باشد. از موارد محتمل آن است که نسلی قبل از درنگ عادی خود از صحنه تاریخ حذف و نابدود گردد.

14 - پدید آوردن نسلها و جوامع موجود به جای اقوام پیشین، نشان قدرت الهی بر نابدود ساختن جوامع ستم پیشه

إن یشأ یدهبکم .. کما أنشأکم من ذریه قوم ءاخرین

42- هلاکت جوامع قبل از قیامت

1- تمامی شهرها و تمدن‌ها و جوامع بشری، قبل از قیامت، توسط خداوند یا به کلی نابود و یا به وسیله عذابی، به ویرانی کشیده خواهد شد.

وإن من قرية إلا نحن مهلكوها قبل يوم القيمة

«قریه» در لغت به معنای مجتمع و محل سکونت است و بر اعم از روستا و شهر اطلاق می‌شود (برگرفته از لسان العرب).

43- هلاکت جوامع ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 131 - 8

8 - سنت خداوند، نابود ساختن جوامع ظالم قبل از فرستادن پیامبران و اتمام حجت نیست.

ألم یأتکم رسل منکم . . . ذلک أن لم یکن ریک مهلک القرى بظلم و أهلها غفلون

44- هلاکت جوامع عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 11

11- نابودی جوامع عصیانگر ، توسط خداوند ، عالمانه و بر اساس بصیرت است .

و کم أهلکننا . . . و کفی بریک . . . خبیراً بصیراً

45- هلاکت جوامع فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 74 - 8

8- خداوند با نابود ساختن جوامع غوطهور در فساد و تباهی ، صحنه جوامع و روند آن را دگرگون می سازد .

و جاء أهل المدینه یستبشرون . . . قال هؤلاء بناتی إن کنتم فعلین . . . فأخذتهم الصبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 11

11- عذاب جامعه فسادگر ، آن چنان شدید است که مایه نابودی و هدم کامل آن می شود .

ففسقوا فیها فحقّ علیها القول فدمّرنها تدمیراً

12- جوانان

1- اهمیت جوانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 9

9- جوانان و میانسالان مردم مدین ، مخاطبان اصلی شعيب (ع) در ابلاغ معارف الهی به آنان

أَنْ تَتْرَكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا

فعل مضارع «يعبد» حاکی است که مقصود از «آباؤنا» تنها نسلهای پیشین مخاطبان نیست؛ بلکه پدران فعلی آنان که زنده هستند نیز مورد نظر می باشد. بنابراین مخاطبان طبعاً جوانان و میانسالان خواهند بود.

2- جوانان اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 9

9- جوانان و میانسالان مردم مدین ، مخاطبان اصلی شعيب (ع) در ابلاغ معارف الهی به آنان

أَنْ تَتْرَكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا

فعل مضارع «يعبد» حاکی است که مقصود از «آباؤنا» تنها نسلهای پیشین مخاطبان نیست؛ بلکه پدران فعلی آنان که زنده هستند نیز مورد نظر می باشد. بنابراین مخاطبان طبعاً جوانان و میانسالان خواهند بود.

3- جوانان قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 289

10- جوانان و میانسالان قوم ثمود، مخاطبان اصلی حضرت صالح (ع) در دعوت به توحید و یکتاپرستی

أتنهنأ أن نعبد ما يعبد آباؤنا

فعل مضارع «يعبد» گویای این است که مخاطبان صالح، کسانی اند که پدرانشان زنده بودند و به پرستش خدایان مشغول بودند.

4- جوانان مؤمن بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 83 - 3

3 - مؤمنان و گرویدگان به موسی (ع)، همگی از قشر جوان بنی اسرائیل بودند.

فما آمن لموسی إلا ذریه من قومه

«ذریه» به معنای «ابناء و اولاد» به کار می رود، با توجه به جو وحشت و ارباب که فرعون در میان بنی اسرائیل به وجود آورده بود و معمولاً در چنین شرایطی پیران به حکم مصلحت اندیشی کنار می کشند، می توان گفت که مراد از «ذریه»، جوانان بنی اسرائیل است.

ص: 290

1- جوانمردی اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 10 - 16, 2

2- حرکت اصحاب کهف به سوی غار، حرکتی جوانمردانه و در جهت کسب ارزش ها بود.

إذ أوى الفتية إلى الكهف فقالوا ربنا

«فتیه» جمع «فتی» به معنای جوانان است. کاربرد این کلمه درباره اصحاب کهف، ممکن است به جهت جوانی اصحاب کهف از نظر سنی باشد. و محتمل است که عنایت به اوصاف جوانمردانه آنان، اشاره باشد. برداشت بالا، ناظر به احتمال دوم است.

16- حرکت جوانمردانه اصحاب کهف در جهت حفظ ایمان، نمونه ای از برترین عمل های ارزشی است.

أيهم أحسن عملاً.. إذ أوى الفتية إلى الكهف

در آیات پیشین، مشخص شد که «أحسن عملاً» به عنوان هدف آفرینش موهبت های زمین بیان گردید و ذکر داستان اصحاب کهف در پی بیان آن غایت و فلسفه، بیان مصداقی از «أحسن عملاً» است.

18- «عن أبي عبد الله (ع) : . . . ان أصحاب الكهف كانوا شيوخاً فسّمّاهم الله عزّ وجلّ فتية بإيمانهم ;

از امام صادق(ع) روایت شده که: اصحاب کهف، سأل مند بودند و خدا، آنان را به خاطر ایمان شان، جوان (جوانمرد) نامید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 13 - 7

7- اصحاب کهف، جوانمردانی مؤمن به پروردگار خویش و بهره مند از هدایت افزون الهی بودند.

أثم فتية ءامنوا برّبهم و زدّهم هدّی

2- جوانمردی یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 11، 12

11- یوسف (ع) علی رغم آزار دیدن از حکومت مصر، دانش خویش را از آنان دریغ نداشت.

قال تزرعون .. إلا قليلاً مما تأكلون

12- یوسف (ع)، شخصیتی با گذشت، جوانمرد و بزرگواری

أفتنا .. قال تزرعون

یوسف (ع) علی رغم ستم دیدن از دستگاه حکومتی و زندانی شدن بدون هیچ جرم و خطایی، دانش انحصاری خویش را بدون هیچ پیش شرطی در اختیار آن دستگاه قرار داد. این عملکرد در شرایط مذکور بیانگر شخصیت والای یوسف (ع) و بهره مندی او از بزرگواری و جوانمردی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 50 - 13

13- یوسف (ع) شخصیتی با عظمت، بزرگواری و در اوج کرامت و آزادگی

قال الملك ائتونی به .. فسئله ما بال النسوه الّتی قطعن ایدیهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 69 - 9

9- گذشت، بزرگواری و منزّه بودن از کینه توزی و حسّ انتقام جویی به هنگام قدرت، از خصلت های نیکوی حضرت یوسف (ع)

فلا تبتس بما كانوا یعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 89 - 10

10- یوسف (ع)، انسانی با گذشت، جوانمرد و به دور از انتقام جویی بود.

هل علمتم ما فعلتم بيوسف و أخيه إذ أنتم جهلون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 92 - 2,3

2- يوسف (ع) انسانی با گذشت و بدور از خصلت انتقام جویی

قال لا تثریب علیکم

3- يوسف (ع) نه تنها برادرانش را عقوبت نکرد، بلکه از سرزنش آنان نیز پرهیز نمود.

لا تثریب علیکم

«تثریب» به معنای ملامت کردن و سرزنش نمودن به گناه است (برگرفته شده از لسان العرب).

ص: 292

3- موارد جوانمردی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 10 - 4,5

4- گذشت از خانه و كاشانه ، به خاطر حفظ ايمان ، جوانمردی و ارزشی والا است .

إذ أوى الفتية إلى الكهف فقالوا ربنا

یاد کردن از کسانی که به جهت حفظ ايمان، خانه و كاشانه خویش را ترك کرده اند، با عنوان «الفتية» (جوانمردان) در جایی که استفاده از ضمیر نیز ممکن بود، بیان کننده این حقیقت است که گذشت از خانه و كاشانه، جوانمردی و ارزش است.

5- هجرت و گریز از محیط فاسد ، به منظور حفظ ايمان و ارزش ها ، کاری جوانمردانه و مورد تمجید خداوند است .

إذ أوى الفتية إلى الكهف

ص: 293

14- جوانی

1- آثار جوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 68 - 4

4- آغاز جوانی، شروع تکامل و رشد قوای جسمی و عقلی، و آغاز پیری، اول سستی و سیر نزولی آن قوا است.

و من نعمه ننگسه فی الخلق

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه، دوران پیری را از نظر قوای جسمی و عقلی، مانند دوران طفولیت دانسته است. بنابراین لازمه این سخن، مطلبی است که در برداشت بالا آمده است.

2- ارزش ایمان در جوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 10 - 3

3- ایمان و عمل در دوران جوانی، بسیار ارزشمند و سزاوار تقدیر است.

إذ أوی الفتیة إلی الکهف

تصریح آیه شریف به جوان بودن اصحاب کهف - بر این مبنا که «فتیه» به معنای جوانان به لحاظ سنی باشد - گویای ارزش ایمان و عمل بر مبنای آن در سنین جوانی است؛ زیرا، قرآن مجید، در نقل قصص خود، به اوصاف شخصی و سنی و جغرافیایی نمی پردازد مگر این که پیام و نکته ای را در برداشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 13 - 9

9- ایمان جوانان، دارای ارزش و اهمیتی خاص *

انّهم فتیه ءامنوا برّهم

تأکید آیه بر «فتیه» بودن اصحاب کهف، ممکن است به لحاظ سنّی آنان باشد که در این صورت، برجسته کردن و تصریح بر این خصیصه، بیان کننده ارزش ایمان در سال های جوانی است.

3- ارزش عمل در جوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 10 - 3

3- ایمان و عمل در دوران جوانی ، بسیار ارزشمند و سزاوار تقدیر است .

إذ أوی الفتیه إلی الکهف

تصریح آیه شریف به جوان بودن اصحاب کهف - بر این مبنا که «فتیه» به معنای جوانان به لحاظ سنی باشد - گویای ارزش ایمان و عمل بر مبنای آن در سنین جوانی است؛ زیرا، قرآن مجید، در نقل قصص خود، به اوصاف شخصی و سنّی و جغرافیایی نمی پردازد مگر این که پیام و نکته ای را دربرداشته باشد.

4- پایان دوران جوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 18

18- پایان اوج مرحله جوانی (بلوغ الأشد) ، نقطه آغازین منحنی نزول است . و سرانجام مرحله پیری (أرذل العمر) ، نقطه پایانی این منحنی در زندگی انسان می باشد .

فإنا خلقنکم من تراب. .. ثمّ لتبلغوا أشدکم... لکیلا یعلم من بعد علم شیئاً

5- تداوم جوانی خدمتکاران بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 19 - 2

2 - جوانان خدمت گزار بهشتی ، در جوانیشان جاودان بوده و گرد پیری هرگز بر رخسار آنان نمی نشیند .

و یطوف علیهم ولدن مخلّدون

مقصود از جاودانگی در «مخلدون» (جاودانگان)، هم می تواند جاودانگی جوانی باشد و هم می تواند اشاره به ملازمت دائمی جوانکان، با ابرار و خدمت گزارای پیوسته به آنان باشد. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال نخست است.

ص: 295

6- تربیت در جوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 68 - 5

5- جوانی ، بهترین و مفیدترین دوران زندگی برای تربیت و رشد جسمی و عقلی انسان

و من نعمّره ننگسه فی الخلق

7- جوانی ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 60 - 2

2- ابراهیم (ع) در دوران جوانی ، بت ها را در هم شکست و مبارزه بابت پرستی را آغاز کرد .

قالوا سمعنا فتیٰ یذکرهم

8- جوانی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 6 - 2

2- آفرینش انسان از خاک ، رشد مرحله به مرحله او در رحم ، صعود تدریجی از طفولیت (مرحله ضعف جسمی و عقلی) به اوج جوانی و نزول تدریجی از اوج بتوانایی (جوانی) به حضیض ناتوانی (کهولت و پیری) ، جلوه های ربوبیت خدا و یگانگی او

فإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تَرَابٍ .. لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا ... ذَلِكَ بَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 7,8

7- منحنی صعود انسان در حیات دنیوی ، از طفولیت آغاز می شود و در نقطه اوج جوانی پایان می پذیرد .

ثُمَّ يَخْرُجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لَتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لَتَكُونُوا شِوْخًا

8- پایان اوج مرحله جوانی (بلوغ اشد) نقطه آغاز منحنی نزول و سرانجام مرحله پیری ، نقطه پایان این منحنی در زندگی انسان است .

ثمّ لتبلغوا أشدّكم ثمّ لتكونوا شيوخاً .. لتبلغوا أجلاً مسمّى

9- جوانى حورالعين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 296

2 - در بهشت اصحاب الیمین ، حوران همه در سن و سال برابراند (همگی دوشیزگانی جوان اند) .

أُتْرَابًا

«تَرْب» (مفرد «أُتْرَاب») به زنی اطلاق می شود که در مقایسه با دیگری از نظر سنی برابر باشد. گفتنی است که برداشت یاد شده بر این اساس است که حوران بهشتی با یکدیگر مقایسه شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 33 - 6، 1

1 - تقوایشگان در بهشت ، بهره مند از حوریانی نارس و نار پستان

کواعب

«کاعب» (مفرد «کواعب») به زنی گفته می شود که پستان هایش برجسته شده باشد. (لسان العرب)

6 - «عن أبي جعفر (ع) فی قوله . . . «و کواعب أتراباً» أی الفتیات الناهدات ؛

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند . . . «و کواعب أتراباً» روایت شده که فرمود: یعنی دختران نوجوانی که پستان های آنان برآمده است».

10- جوانی خدمتکاران بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 17 - 2

2 - جوانان خدمت گذار بهشتی ، همواره جوان بوده و هرگز گرد پیری بر رخسار آنان نمی نشینند .

یطوف علیهم ولدن مخلدون

11- جوانی موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 14 - 2، 3، 1

1 - سپری شدن دوران کودکی و نوجوانی موسی (ع) و رسیدن او به مرحله جوانی ، بی هیچ حادثه درخور بیان

تعبیر «بلغ أشده» کنایه از رسیدن شخص به دوره جوانی است؛ زیرا نوعاً بلوغ فکری انسان هم زمان با رسیدن وی به مرحله جوانی است. بنابراین پرداختن قرآن به حوادث روزگار جوانی موسی (ع) و بعد از آن و مسکوت گذاشتن دوران پیش از جوانی (کودکی و نوجوانی)، نشانگر آن است که کودکی و نوجوانی او در کمال آرامش سپری شده بود و در این مدت حادثه ای درخور بیان برای وی روی نداده بود.

2 - اعطای حکمت و دانشی گسترده از سوی خدا به موسی (ع) هم زمان با رسیدن او به مرحله جوانی

و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ اسْتَوَى ءَاتَيْنَهُ حِكْمًا وَ عِلْمًا

نکره آمدن «حکماً» و «علماً» بیانگر عظمت حکمت و دانشی است که از سوی خدا به موسی (ع) داده شده بود.

3- موسی (ع) برخوردار از اعتدال جسمی همراه با قوت فکری در عنفوان جوانی

و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ اسْتَوَى

ظاهر این است که جمله «بلغ أشده» اشاره به توان فکری موسی (ع) و عبارت «و استوی» اشاره به توان جسمی او باشد. گفتنی است که «أشده» معادل «قوته» و «استوی» به معنای «اعتدل» می باشد.

12- جوانی یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 22 - 2،4،6

2- یوسف (ع) در سن جوانی و رسیدن به رشد عقلی و جسمی، به حکمتی والا و علمی گسترده دست یافت.

و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ ءَاتَيْنَهُ حِكْمًا وَ عِلْمًا

نکره آوردن «حکماً» و «علماً» حکایت از عظمت حکمت و علمی دارد که خداوند به یوسف (ع) عطا فرموده بود. اسناد «آتی» به ضمیر متکلم «نا» مؤید این حقیقت است. و از آن رو که خداوند داستان مراوده زلیخا را پس از بیان بهره مندی یوسف (ع) از علم و حکمت مطرح می کند، معلوم می شود که او در عنفوان جوانی به حکمت و علم دست یافته بود؛ زیرا محتمل نیست که زلیخا پس از گذشت جوانی یوسف (ع) - مثلاً در سنین سی و یا چهل سالگی - خواهان وصال او بوده باشد.

4- یوسف (ع) در سن جوانی، به قضاوت و داوری میان مردم توانا بود.

و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ ءَاتَيْنَهُ حِكْمًا وَ عِلْمًا

برخی از مفسران، «حکم» را به دانش معارف الهی، احکام شریعت، حکمت و قضاوت میان مردم تفسیر کرده اند و مراد از «علم» را، دانش تعبیر رؤیاها، تحلیل حوادث و درک مصالح و مفاسد دانسته اند.

6- یوسف (ع) در سن جوانی و برخوردار شدن از رشد، به مقام نبوت نایل گردید.

و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ ءَاتَيْنَهُ حِكْمًا وَ عِلْمًا

برداشت فوق، بر اساس نظر برخی از مفسران است که «حکم» را به مقام نبوت و «علم» را به دانش شریعت، تفسیر کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 23 - 15

15- یوسف (ع) در عنفوان جوانی، انسانی موحد، مطیع و فرمانبردار خدا و در اوج تقوا و پرهیزگاری بود.

معاذ الله إنه ربی أحسن مثوای

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 24 - 6

6- یوسف (ع)، در عنفوان جوانی از ارتکاب هر گناه کوچک و بزرگی، مصون و معصوم بود.

كذلك لنصرف عنه السوء و الفحشاء إنه من عبادنا المخلصین

ص: 298

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 30 - 6

6- شیفتگی زلیخا به یوسف (ع) و داستان مراوده او، در عنفوان جوانی یوسف (ع) بود.

ترود فتیها عن نفسه قد شغفها حبًا

13- دوران جوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 17

17- منحنی صعود انسان در زندگی دنیوی، از طفولیت آغاز می شود و در اوج جوانی، به پایان می رسد.

فإنا خلقناكم من تراب.. ثم نخرجكم طفلاً ثم لتبلغوا أشدكم

14- زینت طلبی در جوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 7

7- انسان در دوران جوانی، طالب زینت و آرایش دادن خویش است.

أئما الحیوه الدنیا .. وزینه

15- قدرت در جوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 6 - 2

2- آفرینش انسان از خاک، رشد مرحله به مرحله او در رحم، صعود تدریجی از طفولیت (مرحله ضعف جسمی و عقلی) به اوج جوانی و نزول تدریجی از اوج بتوانایی (جوانی) به حضیض ناتوانی (کهولت و پیری)، جلوه های ربوبیت خدا و یگانگی او

فإنا خلقناکم من تراب.. لکیلا یعلم من بعد علم شیئاً... ذلک بأنّ اللّٰه هو الحق

16- گرایشها در جوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 4

ص: 299

4- انسان ، در هر مرحله ای از مراحل زندگی دنیوی (کودکی ، نوجوانی ، جوانی ، میان سالی و پیری) ، دارای روحیه و گرایشی متفاوت با مرحله قبل و مرحله بعد است .

اعلموا أنّما الحیوه الدنیا لعب .. و تکاثر فی الأموال و الأولاد

برداشت یاد شده در صورتی به دست می آید که هر یک از خصلت های پنجگانه یاد شده در آیه شریفه، به ترتیب بیانگر یکی از مراحل زندگی انسان باشد.

17- نبوت در جوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 22 - 6

6- یوسف (ع) در سن جوانی و برخوردار شدن از رشد ، به مقام نبوت نایل گردید .

و لما بلغ أشده ءاتینه حکمًا و علمًا

برداشت فوق ، بر اساس نظر برخی از مفسران است که «حکم» را به مقام نبوت و «علم» را به دانش شریعت ، تفسیر کرده اند.

18- ویژگیهای جوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 68 - 5

5- جوانی ، بهترین و مفیدترین دوران زندگی برای تربیت و رشد جسمی و عقلی انسان

و من نعمه ننگسه فی الخلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 7

7- انسان در دوران جوانی ، طالب زینت و آرایش دادن خویش است .

أثمّ الحیوه الدنیا .. و زینه

1- جهاد

{ جهاد }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 13 - 16

16 - جهاد و مبارزه در راه خدا، زمینه جلب امداد های الهی

فئه تقاتل فی سبیل الله .. و الله یؤید بنصره من یشاء

از اینکه خداوند، مؤمنان مؤید و پیروز را توصیف کرد که جهادشان «فی سبیل الله» بود، معلوم می شود که «فی سبیل الله» بودن، زمینه جلب تأیید خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 121 - 1،5

1 - خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صبحگاهان از میان خانواده خویش، برای برپا نمودن پایگاه های جنگی برای مؤمنان، در مصاف با دشمنان

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

5 - آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به فنون نظامی و قدرت مدیریت ایشان در عملیات مسلحانه علیه دشمنان دین

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 4،17

4 - تهدید خداوند نسبت به عناصر سست بنیاد در جبهه پیکار مسلمانان با دشمنان

و الله سمیع علیم. اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا

بنابر اینکه کلمه «اذ»، متعلق به دو صفت «سمیع» و «علیم» باشد. یعنی خداوند، سخنان پنهانی آنان را که تصمیم به کوتاهی در نبرد داشتند، می شنید و از اندیشه آنان، آگاه بود. و تذکر شنوایی و دانایی خداوند در موارد تخلف و گناه، دلالت بر تهدید

نسبت به متخلفین دارد.

17 - رشد معنویات ، موجب استواری بیشتر در رویارویی با دشمن

اذ همت .. و علی الله فلیتوکل المؤمنون

جمله «و الله ولیهما» و نیز جمله «و علی الله ..» ، علاوه بر بیان یک معرفت دینی، برای تقویت مسلمانان در رویارویی با دشمنان، نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 19، 23، 9

9 - جدا شدن صف مؤمنان واقعی از غیر آنان ، از فلسفه های پیکار میان حق و باطل

ان یمسکم قرح .. و تلک الایام نداولها بین الناس و لیعلم الله الذین امنوا

در برداشت فوق، کلمه «تلک»، به روزهای مبارزه و جنگ تفسیر شده است؛ نه خصوص پیروزی و یا شکست.

19 - مؤمنان استوار در نبرد اُحد و دیگر هنگامه های پیکار با کافران ، برگزیدگان خداوند برای گواهی بر اعمال مردم

و تلک الایام .. و لیعلم الله الذین امنوا و یتخذ منکم شهداء

ترک لام در «و یتخذ»، اشاره به این معنا دارد که برگزیدن، در پی مشخص شدن مؤمنان واقعی است. یعنی مؤمنان واقعی برای گواه بودن برگزیده می شوند. گفتنی است که در برداشت فوق، متعلق حذف شده «شهداء»، اعمال مردم، گرفته شده است.

23 - بهره گیری از عواطف انسانی ، از روش های قرآن برای تربیت مردم

و الله لایحب الظالمین

خداوند با تذکر اینکه محبت الهی (که انگیزه ای عاطفی است)، شامل ستمگران نخواهد شد، بر آن است تا معتقدان به خود را از ظلم بازدارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 142 - 6

6 - جنگ ها و مبارزات ، وسیله امتحان مردم و عرصه جداکردن مؤمنان مجاهد و صابر از غیر ایشان

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة و لما یعلم الله الذین جاهدوا منکم و یعلم الصابرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 10

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 6

6 - حضور مستقیم پیامبران الهی ، در صحنه های پیکار علیه دشمنان

و کاین من نبی قاتل معه ربیون کثیر . . . فی سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 -

1,3,7,9,10,13,14,16,17,18,21,23,26

ص: 302

1 - وعده الهی به نصرت و یاری پیکارگران مؤمن ، در رویارویی و نبرد با دشمنان دین

و لقد صدقکم اللّٰه وعده اذ تحسّونهم باذنه

جمله «و لقد صدقکم اللّٰه وعده»، حاکی از این است که خداوند از پیش سرکوبی دشمنان و پیروزی مؤمنان را وعده داده بود.

3 - تحقق وعده الهی به نصرت و پیروزی پیکارگران احد ، آنگاه که در آغاز نبرد ، مشرکان را تا آستانه انقراض کشتند .

و لقد صدقکم اللّٰه وعده اذ تحسّونهم باذنه

«اذ تحسّونهم» متعلق به «و لقد صدقکم اللّٰه» است ؛ یعنی بیان زمان تحقق وعده الهی است. و «تحسّونهم» از ماده «حَسَّ» به معنای کشتن تا حد انقراض و نابودی است.

7 - سستی ، اختلاف در کار جنگ و سرپیچی از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از عوامل شکست مسلمانان در پیکار احد

حتّٰی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

9 - تحقق وعده الهی به پیروزی جامعه ایمانی در گرو اتحاد صفوف ، پایداری و پیروی آنان از رهبری

و لقد صدقکم اللّٰه وعده ... حتّٰی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

10 - سستی ، تفرقه و سرپیچی برخی پیکارگران احد از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پس از پیروزی ابتدایی بر دشمنان

حتّٰی اذا فشلتم ... من بعد ما اریکم ما تحبّون

گر چه ظاهر خطاب در «فشلتم و تنازعتم ... و عصیتم» به تمامی مسلمانان در جنگ احد است، ولی به قرینه تقسیم آنان در دنباله آیه به دو گروه دنیاطلب و آخرت طلب، معلوم می شود مراد از مخاطبین «فشلتم ...»، گروهی از مسلمانان بوده اند و نه همه آنان.

13 - استواری در نبرد ، اتحاد و یکدلی رزمجویان و پیروی از دستورات رهبران الهی ، عامل جلب اذن خداوند برای پیروزی بر دشمن

اذ تحسّونهم باذنه حتّٰی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

کلمه «باذنه» بیانگر این است که پیروزیها در گرو اذن خداوند است و از اینکه مسلمانان در مرحله اول، یعنی قبل از اختلاف و سستی و سرپیچی، مأذون به پیروزی شدند و آنگاه که سستی کردند و اختلاف ورزیدند و سرپیچی نمودند، اذن به پیروزی برداشته شد، معلوم می شود اذن الهی به پیروزی، دایره مدار عملکرد رزمجویان خواهد بود.

14 - پیروزی جامعه ایمانی بر دشمنان خویش ، برخاسته از اراده الهی

من معد ما اریکم ما تحبّون

فاعل در «اری» خداوند است؛ و منظور از «ما» در «ما تحبون»، پیروزی است.

16 - دنیاطلبی برخی از پیکارگران احد، موجب سستی، اختلاف و سرپیچی از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و شکست در آن کارزار

حتّی اذا فشلتم و... منکم من یرید الدّنیاء

به نظر می رسد جمله «منکم من یرید الدّنیاء»، دلیل «اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم» باشد.

17 - دنیاطلبی و دلدادگی به مادیات، از عوامل سستی در مبارزه و رویارویی با دشمنان دین

حتّی اذا فشلتم و... منکم من یرید الدّنیاء

18 - دنیاطلبی و دلدادگی به مادیات، از عوامل نزاع و اختلاف در صفوف مبارزان و شکست آنان

و تنازعتم فی الامر... منکم من یرید الدّنیاء

21 - پایداری در نبرد، وحدت و پیروی از تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نشانگر آخرت خواهی مؤمنان مجاهد

حتّی اذا فشلتم... منکم من یرید الاخره

بنابر اینکه دنیاطلبی (منکم من یرید الدّنیاء)، دلیل «اذا فشلتم...» باشد، صفات مقابل اینها ویژگی آخرت جویان خواهد بود؛

یعنی آخرت خواهان در نبرد نه سستی خواهند کرد و نه ...

23 - شکست ها ، آزمون مناسبی برای روشن شدن صفوف پایمردان آخرت طلب ، از سست عنصران دنیا جو

منکم من یرید الدنیا .. ثم صرفکم عنهم لیبتلیکم

26 - سستی در نبرد با دشمن ، نزاع و پراکندگی و تخلف از دستورات فرماندهی ، گناه و موجب استحقاق عقاب

حتی اذا فشلتم .. ولقد عفا عنکم

ظاهر کلمه عفو این است که گناهی صورت گرفته باشد و گناه در این مورد همان سستی و نزاع و سرپیچی از دستورات فرماندهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 11، 13، 5

5 - یادآوری پیکار احد و علل شکست مسلمانان در آن ، وظیفه مؤمنان

اذ تصعدون و لا تلون علی احد

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «اذکروا» باشد.

11 - بی اعتنایی به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پیکار احد ، موجب شکست مسلمانان در آن کارزار

ثم صرفکم .. و الرسول یدعوکم فی اخریکم

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «صرفکم» باشد، آیه مزبور در مقام بیان علت‌های شکست احد است. بنابراین جمله «و لا تلون علی احد و الرسول ...»، که حاکی از دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بی اعتنایی به اوست، نیز بیانگر علتی برای شکست خواهد بود.

13 - حضور و مقاومت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در رویارویی با مشرکان قریش ، تا آخرین لحظات کارزار احد

و الرسول یدعوکم فی اخریکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 25

25 - شهادت برخی از پیکارگران احد و شکست در آن کارزار ، موجب تردید مسلمانان سست اندیشه

یقولون لو کان لنا من الامر شیء ما قتلنا ههنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 3

3 - شکست در پیکار احد ، زمینه ساز هجوم تبلیغاتی کافران و یا منافقان ، علیه اسلام ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان

یا ایها الذین امنوا لا تکنوا کالذین کفروا وقالوا لاخوانهم .. ما ماتوا و م

کشته شدن عدّه ای از مسلمانان در جنگ احد باعث شده بود که کافران و یا منافقان، که با حضور در صحنه احد مخالف بودند، ماجرای احد و کشته های فراوان آن را حربه تبلیغاتی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار دهند. آنان می گفتند اگر نظر ما را می پذیرفتند و همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) خارج نمی شدند، این حوادث ناگوار پیش نمی آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 160 - 7,8,9

ص: 304

7 - توکل پیکارگران جنگ بدر بر خدا، موجب یاری خدا و پیروزی آنان در آن نبرد *

ان ینصرکم اللّٰه فلا غالب لکم . . . و علی اللّٰه فلیتوکل المؤمنون

خداوند پس از شروع بیان جنگ احد، اشاره ای نیز به مسائل جنگ بدر داشت (و لقد نصرکم اللّٰه ببدر، آیه 123) بنابراین جمله «ان ینصرکم اللّٰه» می تواند اشاره به علّت آن پیروزی باشد.

8 - توکل بر خداوند، زمینه ساز یاری و نصرت الهی و غلبه بر دشمنان

ان ینصرکم اللّٰه . . . و علی اللّٰه فلیتوکل المؤمنون

9 - سستی پیکارگران احد در اتکال به خداوند، موجب محرومیت آنان از نصرت الهی و شکست ایشان در آن نبرد .

و ان یخذلکم فمن ذا الذی ینصرکم من بعده و علی اللّٰه فلیتوکل المؤمنون

وقوع این آیه پس از بیان نبرد احد و شکست مؤمنان، اشاره به علّت شکست دارد، یعنی چون در آن نبرد توکل نداشتید، از یاری خدا محروم شدید و در نتیجه شکست خوردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 4

4 - شرکت در پیکار و شهادت در راه خدا، از موجبات جلب رضایت الهی

و لئن قتلتم فی سبیل اللّٰه . . . افمن اتّبع رضوان اللّٰه

به مقتضای ارتباط این آیه با مضامین آیات پیشین، می توان نمونه ها و مصادیق مورد نظر را به دست آورد؛ از جمله جهاد و شهادت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 168 - 13

13 - جهاد و شهادت در راه خدا، حرکتی بی ارزش در دیدگاه منافقان

لو اطاعونا ما قتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 14،19

14 - خوب عمل کردن در جنگ (احسان) و تخلف نکردن از مقررات جنگی (تقوا) ، شرط پاداش بزرگ خداوند برای مجاهدان

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ .. لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاَتَّقُوا اجر عظيم

در برداشت فوق، متعلق «احسان»، جنگ گرفته شده است؛ یعنی در جنگ خوب عمل کنند. همچنین متعلق «اتَّقوا»، مقررات جنگی (مانند پیروی از فرماندهی) گرفته شده است.

19 - شرکت در جهاد، حتی در رکاب پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به تنهایی دلیل احسان و تقوای آدمی نیست.

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ .. لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاَتَّقُوا اجر عظيم

چون خداوند اجابت کنندگان دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در جهاد را به دو طایفه تقسیم کرده است: دارندگان احسان و تقوا و فاقدان آن. البته بر این مبنا که «من» برای تبعیض باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 305

17 - نه‌راسیدن از کثرت دشمن و توکل بر خدا در رویارویی با آنان ، از نشانه های مؤمنان پیرو خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ .. وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اجابت دعوت خداوند و پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در جنگ ، موجب جلب رضایت الهی

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ .. وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - شایعه پراکنانی که مردم را از جهاد می ترسانند ، شیطانند .

قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ ... إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

بنابر اینکه «ذلکم»، اشاره به همان مردمی باشد که مؤمنان را از جنگ می ترسانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - انفاق ، عرصه آزمایش مالی مؤمنان و جهاد ، عرصه آزمایش جانی آنان

لِتَبْلُوْنَ فِيْ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ

با توجه به آیات پیشین که درباره جهاد و انفاق بود، می تواند امتحان مالی، ناظر به انفاق و امتحان جانی، ناظر به جهاد باشد.

18 - صبر و مقاومت ، حتی در برابر دشمن ، باید آمیخته با تقوا و رعایت حدود الهی باشد .

وَلِتَسْمَعَنَّ .. اِذْیْ كَثِيْرًا وَاِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوا

از ذکر تقوا پس از صبر، معلوم می شود که در برابر اذیتهای دشمن نباید دستورات الهی را نادیده گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- هجرت، تحمّل آوارگی، آزار در راه خدا، جهاد و شهادت از نشانه های تقوا

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَآخَرُوا... لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ

مراد از «الَّذِينَ اتَّقَوْا»، یا خصوص کسانی هستند که در آیه 195 توصیف شدند و یا آنان، از مصادیق مورد نظر برای تقوای پیشگان هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 13,14,16,18,21,23,25

13 - بی صبری در برابر مشکلات، سستی در مقابل دشمنان و حفاظت نکردن از مرز های کشور اسلامی، بی تقوایی است.

اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله

ص: 306

14 - شکیبایی مؤمنان در برابر مشکلات، پایداری آنان در مقابل دشمن و حفاظت از مرزهای اسلامی، نشانه تقوایی است.

يا ايها الذين امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله

16 - ایمان، زمینه شکیبایی در برابر مشکلات و پایداری در مقابل دشمن و حفظ مرزها و رعایت تقواست.

يا ايها الذين امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله

مخاطب قرار دادن مسلمانان به وصف ایمان و آنگاه امر به شکیبایی و ... بیانگر آن است که ایمان زمینه تحقق مسائل مطرح شده است.

18 - صبر در برابر مشکلات، مقاومت در برابر دشمن، حفاظت از مرزهای جامعه اسلامی و تقوایی، زمینه پیروزی و سعادت

يا ايها الذين امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا لعنكم قلعون

«فلاح»، به معنای نیل به نجات و پیروزی است (لسان العرب).

21 - مقاومت در برابر دشمن بر اساس تقیه و آمادگی برای پیروی از دستورات پیشوایان، وظیفه مؤمنان

يا ايها الذين امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: ... و صابروهم على التقيّة و رابطوا على من تقتدون به ...

معانی الاخبار، ص 369، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 334، ح 3.

23 - مقاومت در برابر دشمنان و زیر نظر داشتن توطئه آنان، وظیفه مؤمنان

يا ايها الذين امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا

امام صادق (ع) درباره قول خداوند «اصبروا و صابروا ...»، فرمود: معناه ... و صابروا على عدوكم و رابطوا عدوكم.

تفسیر تبیان، ج 3، ص 96؛ نورالثقلین، ج 1، ص 428، ح 508.

25 - صبر بر انجام نمازهای پنجگانه و صبر در جنگ مسلحانه با دشمنان و پاسداری در راه خداوند، وظیفه مؤمنان

يا ايها الذين امنوا اصبروا و صابروا

پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) درباره «... اصبروا و صابروا و رابطوا ...» فرمود: اصبروا على الصلوات الخمس، و صابروا على قتال

عدوكم بالسيف، وربطوا في سبيل الله لعلكم تفلحون.

الدر المنثور، ج 2، ص 418.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 84 - 2، 1

1 - نبرد در راه خدا، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فقاتل فی سبیل الله

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به نبرد در راه خدا، حتی با نبود نیروی کافی

فقاتل فی سبیل الله لا تکلف الا نفسك

ظاهراً جمله «فقاتل...»، فرع است بر مطالب گذشته که سخن درباره تمرد مسلمانان و کوتاهی آنان در مسأله جنگ بود. یعنی اگر چه آنان حاضر به نبرد نشوند، خود به تنهایی به سوی جنگ روانه شو.

ص: 307

2- آثار تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 74 - 9

9- تخلف از جهاد، موجب تباهی آخرت

وَأَنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لِيَبْطِئَنَّ... فليقاتل في سبيل الله الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا

مفهوم جمله «فليقاتل في سبيل الله...» این است که اگر مسلمانان با وجود شرایط جهاد آن را ترک گویند و تنها به زندگی دنیا بسنده نمایند، آخرت را به دست نیاورده اند و در نتیجه آخرت خویش را تباه کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 39 - 3,4,5

3 - تخلف از جنگ با دشمنان اسلام و جامعه اسلامی، موجب نابودی جامعه اسلامی و سقوط آن *

إلا تنفروا يعذبكم... ويستبدل قوماً غيركم

«نفر» به معنای خروج برای امر مهیج و تحریک آمیز است که بیشتر در مورد خروج برای جنگ به کار می رود و فعل مجزوم «يعذب» و «يستبدل» جواب شرط برای «لا تنفروا» است. بنابراین پیام آیه چنین می شود: اگر مسلمانان به جنگ نروند عذاب می شوند و نابود خواهند شد و مردم دیگری به جای آنان خواهند نشست.

4- فرمان جهاد و شرکت همگان در آن، در جهت منافع مؤمنان و زیان تخلف از جهاد، تنها متوجه خود آنان است؛ نه خداوند.

إلا تنفروا يعذبكم عذاباً أليماً... ولا تضروه شيئاً

5- ترک جهاد و سستی در امر پیکار با دشمن، زمینه ساز نابودی جامعه و جایگزین شدن جامعه دیگری به جای آن

إلا تنفروا يعذبكم عذاباً أليماً و يستبدل قوماً غيركم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 11

11 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان)، به تخلف خویش و سوگند های دروغینشان، در جهت هلاکت خود گام برداشتند.

سيحلّفون بالله... يهلكون أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 90 - 6

6 - تخلف بی دلیل و غیر موجه مسلمان از جنگ ، نشان دروغین بودن ایمان وی به خدا و رسول خداست .

و قعد الذین کذبوا الله و رسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 8,9

8 - گناه تخلف از وظیفه جهاد ، زمینه مهر شدن قلب انسان

رضوا بأن یكونوا مع الخوالم و طبع الله علی قلوبهم

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که طبع قلب (مهر شدن) معلول عملکرد خائنانه منافقان باشد نه علت آن.

ص: 308

9 - مهر شدن قلب انسان در نتیجه گناه و تخلف از جهاد ، مایه ناتوان شدن وی از شناخت صحیح حقایق

و طبع الله علی قلوبهم فهم لا يعلمون

3- آثار ترس از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 7

7- ترس و هراس از جهاد در راه خدا ، نشان بیمار دلی انسان

و ذکر فیها القتال رأیت الذین فی قلوبهم مرض ینظرون إلیک نظرالمغشیّ علیه من الموت

4- آثار ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 6

6 - ترک جهاد و دفاع ، موجب هلاکت و سقوط جامعه اسلامی است .

قتلوا فی سبیل الله ... و لاتلقوا بأیدیکم إلی التهلکه

در برداشت فوق جمله «لاتلقوا ...» در ارتباط با جمله «قاتلوا فی سبیل الله» معنا شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 26 - 6

6 - ترک جهاد از سوی نیروهای کارآمد بنی اسرائیل ، موجب گرفتاری همه مردم آن قوم به سرگردانی و محرومیت از تسلط بر سرزمین مقدس

قال فانها محرمة علیهم اربعین سنه

برداشت فوق مبتنی بر امری مسلم و طبیعی در داستان تیه می باشد و آن اینکه همه قوم موسی ؛ حتی زنان و کودکان و پیران، به سرگردانی گرفتار آمده و از ورود به سرزمین مقدس محروم شدند، با اینکه این گروه مأمور به مبارزه و جهاد نبودند تا بر اثر تخلف، عقوبت شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 7

7- بر زبان راندن شعار طاعت و سخنان زیبا و تن ندادن به جهاد، بی صداقتی با خداوند است .

طاعه و قول معروف .. فلو صدقوا الله لكان خيرا لهم

از تعبیر «فلو صدقوا الله» استفاده می شود که لازمه صداقت با خداوند، آن است که انسان در همه زمینه ها، حتی تکلیف دشوار جهاد، تابع خداوند باشد.

ص: 309

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 1

1- ترک جهاد، زمینه محو ارزش ها و به فساد کشیده شدن جامعه

فهل عسیتم إن تولیتم أن تفسدوا فی الأرض

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته به دست می آید: 1- «تولیتم» به معنای روی گرداندن از جهاد باشد که در آیه قبل مطرح شده است.

2- تعبیر «عسیتم... أن تفسدوا فی الأرض» در معنا، جواب «إن تولیتم» به شمار آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 33 - 9

9- تخلف از فرمان جهاد، زمینه ساز نابودی اعمال نیک گذشته انسان *

أطیعوا الله و أطیعوا الرسول و لا تبطلوا أعمالکم

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین - که درباره جهاد بود - احتمال می رود که نهی «لا تبطلوا» بدین معنا باشد که با تخلف از جهاد، زمینه حبط اعمال خود را فراهم نیاورید.

5- آثار جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 18

18 - دفع فساد از روی زمین، از آثار پیکار حقّ علیه باطل

ابعث لنا ملکاً یقاتل... و لولا دفع الله الناس بعضهم ببعض لفسدت الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 148 - 3، 14

3 - مجاهدت در راه خدا به همراهی پیامبران الهی و دعا به درگاه او، موجب بهره مندی از پاداش های دنیوی و اخروی

و کاین من نبی... فاتیهم الله ثواب الدنیا و حسن ثواب الاخره

14 - جهاد، صبر، دعا، استغفار و بینش خدامحوری، از عوامل جلب محبت الهی

قاتل معه... و الله يحب الصابرين... ربنا اغفر لنا... و انصرنا... و الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 14

14 - ایمان به خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اطاعت از آنان، صبر و جهاد، تقوا و احسان و توکل، موجب رضایت کامل الهی و برخورداری از فضل بزرگ وی

المؤمنین. الذین استجابوا... و اتبعوا رضوان الله و الله ذو فضل عظیم

ص: 310

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 2

2 - نبرد در راه خدا، از نشانه های ایمان

الَّذِينَ آمَنُوا يقاتلون في سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 84 - 14، 9

9 - جهاد، مایه مصونیت جوامع ایمانی از گزند کافران و مشرکان

حرّض المؤمنین عسى الله ان يكفّ بأس الذين كفروا

14 - حرکت برای جهاد در راه خدا، زمینه جلب امداد الهی

و حرّض المؤمنین عسى الله ان يكفّ بأس الذين كفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 96 - 4

4 - جهاد در راه خداوند، موجب دستیابی به منزلتهایی والا و آمرزش گناهان و جلب رحمت خاص او

فضّل الله المجاهدين على القاعدین . . . درجات منه و مغفره و رحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 35 - 11

11 - جهاد، کارآمدترین وسیله برای تقرب به خداوند

و ابتغوا إليه الوسيله و جهدوا في سبيله

امر به جهاد پس از «ابتغوا اليه الوسيله» می تواند بیانگر این معنا باشد که بهترین مصداق وسیله تقرب به خدا، مبارزه با دشمنان دین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 36 - 5

5- ایمان و تقوا و تقرب به خداوند و جهاد در راه او، راه نجات از عذاب قیامت

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ .. لَهُمْ عَذَابُ الِئِم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 27

27- تواضع در برابر اهل ایمان، سرفرازی در قبال کافران، جهاد در راه خدا و بی اعتنایی به ملامت دشمنان، مایه جلب محبت الهی

يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ اذْهَلِ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ .. وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ

ص: 311

به نظر می‌رسد صفات یاد شده پس از «یحیهم و یحبونه» در ارتباط با «یحیهم» بیانگر علت است؛ یعنی چون دارای این صفات هستند، خداوند آنها را دوست دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 24 - 7

7 - جهاد و مبارزه با کافران حق ناپذیر، مایه حیات واقعی جامعه ایمانی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ

از مصادیق مورد نظر برای «ما یحییکم»، به دلیل وقوع آیه مورد بحث در سیاق آیات جنگ و مبارزه، فراخوانی اهل ایمان به نبرد با دشمنان دین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 39 - 5

5 - گسترش و جهانگیر شدن دین الهی، از اهداف جهاد و مبارزه در اسلام

و قتلوهم حتی . . . و یكون الدین کله لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 45 - 4

4 - سعادت و رستگاری مؤمنان در گرو جهاد و کثرت یاد خداست .

إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

در برداشت فوق «فلاح» به معنای سعادت و رستگاری گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 20

20 - بازداشتن دشمنان از هجوم به جامعه ایمانی و ستمکاری آنان، از منافع جهاد و تأمین هزینه ادوات آن است . *

و ما تنفقوا . . . و أنتم لاتظلمون

برخی بر آنند که «یوف إلیکم» و «أنتم لاتظلمون» بیانگر ثمرات توان نظامی جامعه در دنیاست. یعنی اگر هزینه جهاد را تأمین کنید و بنیه نظامی جامعه اسلامی را به حدی برسانید که دشمنان وحشت کنند، در نتیجه به شما هجوم نخواهند آورد تا ضررهایی را بر شما تحمیل نمایند. و اگر چنین کردید بر شما مسلط نخواهند شد تا بتوانند ستمی بر شما روا بدارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 74 - 8

8 - ایمان ، هجرت ، جهاد ، یاری کردن مؤمنان و دین خدا ، زمینه بهره مند شدن از مغفرت و روزی باکرامت خداوند .

والذین ءامنوا و هاجروا .. لهم مغفره و رزق کریم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 312

1 - خداوند از انصار و مهاجران نخستین خواست تا کسانی را که در آینده ایمان می آورند و هجرت می کنند و به جهاد می پردازند، از خود بدانند و حقوق ولایت را درباره آنان رعایت کنند .

و الذین ءامنوا من بعد و هاجروا و جهدوا معکم فأولئک منکم

مخاطبان آیه، انصار و مهاجران نخستین هستند. مضاف إليه کلمه «بعد»، کلمه «ایمانکم» و یا «الهجره الاولى» است. جمله «فأولئک منکم» اشاره به این دارد که تمام قوانین و حقایقی که درباره انصار و مهاجران نخستین بیان شده درباره آنان نیز عیناً وجود دارد.

2 - کسانی که در آینده ایمان آورند، هجرت کنند و در صف مجاهدان به جهاد پردازند، همانند مؤمنان و مهاجران نخستین، مؤمنانی حقیقی و راستین هستند .

أولئک هم المؤمنون حقاً .. و الذین ءامنوا من بعد ... فأولئک منکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 14 - 6

6 - دستیابی مؤمنان به ارزش ها و آرمان های مکتبی، در پرتو تلاش و جهاد خود آنان میسر است .

قتلوهم یعذبهم الله بأیدیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 20 - 8

8 - ایمان، هجرت و جهاد در راه خدا با مال و جان، عوامل اصلی دستیابی انسان به سعادت و تضمین کننده آن

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا ... أولئک هم الفاترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 21 - 4، 1

1 - ره آورد هجرت و جهاد در راه خدا، دریافت بشارت های الهی ست .

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا فی سبیل الله ... بیشرهم ربهم

4 - بهره مندی از رضوان الهی (رضایت مندی خدا) ره آورد ایمان، هجرت و جهاد

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا . . . یشرهم ربهم برحمه ... و رضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 7

7 - جهاد در راه خدا، عامل سعادت و نیک بختی مؤمنان در حیات اخروی

يأیها الذین ءامنوا ما لکم إذا قیل لکم انفروا فی سبیل اللّٰه . . . أرضیتم بالحوه ا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 39 - 8

ص: 313

8 - قدرت نامحدود خداوند ، نشان بی نیازی او از جهاد مؤمنان و آسیب ناپذیری او ، از تخلف آنان

إلا تتفروا... ولا تضروه شيئاً والله على كل شيء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 4

4 - بروز باطن انسان و حقیقت ایمان وی ، در مراحل دشوار و تکالیف سخت الهی (همانند جنگ و جهاد)

لو كان عرضاً قريباً و سفراً قاصداً لا تبعوك و لكن بعدت عليهم الشقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 8

8 - تکلیف جهاد ، صحنه تمایز مؤمنان راستین از مدعیان دروغین ایمان

و جهدوا... لم أذنت لهم حتى يتبين لك الذين صدقوا و تعلم الكذابين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 45 - 2

2 - عرصه جنگ و جهاد ، عرصه ظهور ایمان راستین و نیز بی ایمانی انسان

لايستئذنك الذين يؤمنون... أن يجهدوا... إنما يستئذنك الذين لا يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 14، 10

10 - ایمان و جهاد ، تضمین کننده همه خیر ها و ارزش ها برای انسان

ءامنوا معه جهدوا... و أولئك لهم الخیرت

14 - رستگاری و کامیابی واقعی در پرتو ایمان و جهاد است نه در سایه عافیت طلبی و ترک جهاد

رضوا بأن يكونوا مع الخوئف... لكن الرسول... جهدوا... و أولئك هم المفلحون

«فلاح» به معنای دستیابی به کمال مطلوب است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 90 - 8

8 - میدان جهاد ، صحنه تمایز مؤمنان راستین از منافقان بی ایمان

و قعد الذین کذبوا الله و رسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 21

21 - همه حرکت های دینی ، حتی مبارزه و جهاد ، در راه سازندگی و احسان به جامعه بشری است .

لا یصیبهم ظمأ و لا نصب و لا مخمسه فی سبیل الله .. إن الله لا یضیع أجر المحسن

ص: 314

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 19

19 - میدان های نبرد با کفر ، زمینه دستیابی مجاهدان به درک عمیق حقایق معنوی دین *

فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفه لیتفقوها فی الدین

برداشت فوق بدان احتمال است که «نفر» در «لولا نفر» به معنای بسیج برای جنگ باشد و فاعل «لیتفقوها» مجاهدان باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 15، 16، 11، 7

7- هجرت ، از راه های مصون داشتن ایمان و جهاد ، مایه از بین رفتن موانع تفکر دینی در جامعه *

هاجروا من بعد ما فتنوا ثم جهدوا و صبروا

قرار گرفتن جهاد در کنار هجرت و مکمل شمردن آن، می تواند اشاره به مطلب فوق داشته باشد.

11- هجرت ، جهاد و صبر ، موجب جلب بخشش و رحمت گسترده الهی

ثم إن ربك للذین هاجروا .. إن ربك من بعدها لغفور رحیم

15- مردان ، در صورت توبه ، هجرت و جهاد در راه خدا و صبر و مقاومت در برابر کافران ، مورد غفران و رحمت الهی قرار می گیرند .

من کفر بالله من بعد ایمنه .. ثم ... إن ربك من بعدها لغفور رحیم

16- پذیرش عذر بر زبان راندن کلمات کفرآمیز در شرایط سخت و ناچاری ، مشروط به نشان دادن صداقت خویش با هجرت ، جهاد و مقاومت در راه خداست .

من کفر بالله .. إلا من أکره و قلبه مطمئن بالإیمن ... إن ربك للذین هاجروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 13، 12

12 - اگر خداوند حکم جهاد را تشریح نمی کرد ، تمامی معابد و مراکز دینی توسط کافران و دین ستیزان تخریب و منهدم می شد .

و لولا دفع الله .. لهدمت صومع ... و مسجد

13 - سنت الهی در حفظ شریعت و دیانت ، از طریق دفاع و مجاهدت های مردمان

و لولا دفع الله الناس بعضهم ببعض . . . و مسجد

24 - جهاد و دفاع ، یاری از دین خدا و وسیله جلب کمک و حمایت او است .

و لولا دفع الله . . . و لينصرن الله من ينصره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 41 - 1

1 - جنگ و پیکار با جبهه کفر و با هدف حاکم ساختن ارزش های دینی و الهی ، در پی دارنده حمایت و نصرت خداوند

و لينصرن الله من ينصره . . . الذين . . . أقاموا الصلوه . . . ونهوا عن المنكر

ص: 315

«الذین» در محل نصب بوده و بدل یا عطف بیان برای «من» در «من ینصره» که تقدیر آن چنین می شود: «و ینصرن الله.. الذین ان مکناهم». «تمکین» (مصدر «مکنا») به معنای مسلط کردن و استیلا دادن است؛ یعنی، خدا بی تردید یاران خود را یاری خواهد کرد؛ آنان که اگر بر زمین مسلط شوند، نماز را به پا خواهند داشت و...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 7 - 6

6- وعده خداوند به پیروزی و ثبات قدم مؤمنان، در صورت اقدام به جهاد و حمایت از دین

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ . . . وَيَثِّبَ أَقْدَامَكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 11

11- بی نیازی خداوند از طاعت و جهاد بندگان، و بهره مندی خود انسان ها از نتایج آن *

فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرَ فَلَوْ صدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ

تأکید بر «لکان خیراً لهم»، می تواند دربردارنده معنای بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 2

2- جهاد در راه خداوند، تضمین کننده صلاح جامعه و حافظ روابط عاطفی - اجتماعی

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعُوا أَرْحَامَكُمْ

«تولیتم» به معنای روی گرداندن از جهاد است و مفهوم آیه بر مطلب بالا دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 5,8

5- جهاد و صبر در مسیر فرمان های وحی، ملاک امتیاز و از مهم ترین ارزش ها است.

و لنبلوَنكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَ الصَّابِرِينَ

اهمیت، از تخصیص به ذکر یافتن جهاد و صبر استفاده می شود.

8- جهاد، بارزترین نمود صبر مؤمنان در راه خدا *

و لنبلونکم حتی نعلم المجهدین منکم و الصبرین

می توان گفت: ملاک اصلی در تمایز مؤمنان، صبر و شکیبایی آنان، در انجام وظایف الهی است و تقدم «المجاهدین» بر «الصابرین» از آن جهت است که مجاهدان، سرآمد صابران اند و جهاد بارزترین نمونه صبر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 18، 17

17 - وارد گشتن خسارت سنگین (مانند قتل، جرح و...) به دشمن از ره آورد های جهاد

فیه بأس شدید

ص: 316

«بأس» عبارت از عذاب و آسیب های جدی است که در میدان نبرد، برطرف وارد می شود.

18 - دستیابی جامعه به منافع و سود های سرشار (مانند غنیمت، امنیت و...) یکی دیگر از ره آورد های جهاد در راه خداوند

و منفع للناس... من ینصره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 15

15 - حرکت جهادگرانه در راه خدا و رضای او، ناسازگار با دوستی نسبت به دشمنان او

لا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ .. إن كنتم خرجتم جهداً في سبيلي و ابتغاء مرضا

هر چند آیه در مورد خاصی نازل شده؛ ولی پیام کلی آن برای امت اسلامی باقی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 7 - 5

5 - مودت فراگیر اجتماعی، در پرتو ایمان و حاکمیت توحیدی، فرجام تلاش، مجاهدت ها و مقاومت های اهل ایمان در برابر مشرکان

عسى الله أن يجعل بينكم .. موده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 2

2 - جهاد و پیکار در راه خداوند، مایه جلب محبت و مهر او

إن الله يحبّ الذين يقتلون في سبيله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 16، 7

7 - ایمان استوار به خدا و رسول او و جهاد در راه خدا، رهایی بخش انسان از عذاب دردناک الهی

تنجیکم من عذاب أليم . تؤمنون بالله و رسوله و تجهدون في سبيل الله

16 - مجاهدت مستمر مؤمنان با مال و جان خویش، مجرای تحقق اراده خداوند بر پیروزی جهانی اسلام

والله متم نوره... ودين الحق ليظهره على الدين كله... و تـجـهـدـون في سبيل ا

برداشت ياد شده، با توجه به اين نکته است که خداوند، پس از بيان اراده خویش مبنی بر غلبه اسلام بر ساير ادیان، مؤمنان را به جهاد با مال و جان خویش تشويق فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - صف - 61 - 12 - 1

1 - دستيابی به مغفرت الهی و بوستان های بهشت ، ره آورد پايداری بر ايمان به خدا و رسول و جهاد با مال و جان در راه خدا است .

تؤمنون بالله... و تـجـهـدـون... يغفر لكم ذنوبكم و يـدـخـلـكم جنـّـت

ص: 317

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 13 - 7

7 - ایمان به خدا و جهاد با مال و جان در راه او ، مایه جلب نصرت الهی و شکست سریع جبهه دشمن

تؤمنون بالله... و تجهدون... و أخرى تحبونها

6- آثار جهاد مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 20 - 8

8 - ایمان ، هجرت و جهاد در راه خدا با مال و جان ، عوامل اصلی دستیابی انسان به سعادت و تضمین کننده آن

الذين ءامنوا و هاجروا و جهدوا .. أولئك هم الفائزون

7- آثار جهاد مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 11

11 - اراده خداوند به اعتلای دین و راه خود ، در پرتو ایثار و جهاد مؤمنان

إن الله اشترى من المؤمنين .. يقتلون في سبيل الله

از اینکه خداوند، اعلام کرده است که خریدار جان و مال مؤمنان می باشد و سپس مسأله جهاد فی سبیل الله را مطرح ساخته، استفاده می شود که خداوند، پیشبرد راه خود را در پرتو جهاد مؤمنان قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 7 - 7

7- سنت الهی ، بر پیشبرد اهداف دین ، در اثر تلاش و جهاد مؤمنان

يأيها الذين ءامنوا إن تنصروا الله ينصركم

از مجموع شرط و جزا، استفاده می شود که خداوند، آن گاه امت اسلامی را نصرت بخشیده و قوت می دهد که آنان، خود در راه دفاع از مکتب به پا خیزند. مفهوم شرط نیز می رساند که بدون تلاش، نصرت نصیبشان نخواهد شد.

8- آثار سختی جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 318

10 - شرایط سخت جهاد ، میدان امتحان و تمایز مراتب معنوی مؤمنان

اتبعوه فی ساعه العسره من بعد ما کاد یزیغ قلوب فریق منهم

9- آثار سستی در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 39 - 5

5 - ترک جهاد و سستی در امر پیکار با دشمن ، زمینه ساز نابودی جامعه و جایگزین شدن جامعه دیگری به جای آن

إلا تنفروا یعذبکم عذاباً ألیماً و یتبدل قوماً غیرکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 35 - 3

3- سستی در جهاد و نبرد با دشمن ، در پی دارنده سازشی خفت بار *

فلاتهنوا و تدعوا إلى السلم و أنتم الأعلون

تقدم «لاتهنوا» بر «تدعوا إلى السلم» بیانگر این حقیقت است که سستی، پیش زمینه سازش است؛ سازشی که امت های برتر (و اُنتم الأعلون) را به ذلت می کشاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 20

20 - ضعف و سستی برخی از مسلمانان صدر اسلام در جنگ و جهاد ، موجب آزار دیدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) گردید .

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَ تَقُولُونَ .. لِمَ تُوذَوْنَ و قد تعلمون أنّي رسول الله إليكم

سخن در آیات پیشین، درباره کسانی است که شعار جهاد می دهند ولی از شرکت در صفوف مجاهدان سر باز می زنند و یا بر فرض شرکت، ضعف و سستی نشان می دهند. به نظر می رسد مطرح ساختن موضوع آزارهای یهود به موسی(ع)، برای بیان این نکته باشد که ضعف و سستی در جهاد و تخلف از فرمان های پیامبر(صلی الله علیه و آله) در جهاد، موجبات آزار رسول خدا(صلی الله علیه و آله) را فراهم کرده و همان عواقبی را در پی خواهد داشت که برای قوم موسی در پی داشت.

10- آثار شکست در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 25

25 - شهادت برخی از پیکارگران احد و شکست در آن کارزار ، موجب تردید مسلمانان سست اندیشه

يقولون لو كان لنا من الامر شيء ما قتلنا ههنا

ص: 319

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 3

3 - شکست در پیکار احد، زمینه ساز هجوم تبلیغاتی کافران و یا منافقان، علیه اسلام، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان

یا ایها الذین امنوا لا تکنوا کالذین کفروا وقالوا لاخوانهم . . . ما ماتوا و م

کشته شدن عده ای از مسلمانان در جنگ احد باعث شده بود که کافران و یا منافقان، که با حضور در صحنه احد مخالف بودند، ماجرای احد و کشته های فراوان آن را حربه تبلیغاتی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار دهند. آنان می گفتند اگر نظر ما را می پذیرفتند و همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) خارج نمی شدند، این حوادث ناگوار پیش نمی آمد.

11- آثار نزول آیات جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 6

6- نگرانی و ناخشنودی منافقان، از نزول آیات جهاد

و ذکر فیها القتال رأیت الذین فی قلوبهم مرض

12- آداب جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 12

12 - اهل ایمان، باید اعمال و وظایف الهی خویش (جهاد، دفاع، انفاق و...) را به صورت نیکوی آن انجام دهند.

قتلوا فی سبیل الله . . . و أنفقوا فی سبیل الله . . . و أحسنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 1

1 - مجاهدان نباید در رویارویی و تعقیب دشمنان، سستی نشان دهند.

و لاتهنوا فی ابتغاء القوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- لزوم پدید آوردن زمینه آرامش روحی و تجدید قوا برای نیروهای رزمی، قبل از ورود به صحنه کارزار

إذ يغشاكم النعاس أمنة منه

4- لزوم حفظ آماده باش و عدم غفلت از دشمن در صحنه های نبرد، حتی به هنگام استراحت

ص: 320

تصریح به اینکه خواب مجاهدان در آستانه نبرد، خوابی سبک و خفیف بود، برای اشاره به این است که مجاهدان اگر چه به استراحت پرداختند، ولی به گونه ای نبود که از تحرکات دشمن غافل شوند.

15 - تقویت روحیه مبارزان ، امری لازم

و لیربط علی قلوبکم و یثبت به الأقدام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 7

7 - ضرورت ایجاد ترس در دشمنان دین و سلب روحیه نبرد از ایشان

سألقی فی قلوب الذین کفروا الرعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 45 - 2

2 - لزوم زیاد یاد کردن خدا به هنگام رویارویی با دشمنان دین و نبرد با آنان

إذا لقیتم فئه فاثبتوا و اذکروا الله کثیرا

«اذکروا الله» می تواند عطف بر «اثبتوا» باشد که در حقیقت جواب شرط «إذا لقیتم» خواهد بود. بر این مبنا مقصود، زیاد یاد کردن خدا به هنگام نبرد است. همچنین «اذکروا ...» می تواند جمله مستانفه باشد. در این صورت زیاد یاد کردن خدا برنامه ای است برای تمامی مراحل زندگی که از مصادیق آن هنگام رویارویی با دشمنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 11، 4

4 - مجاهدان بدر پیش از غلبه کامل بر دشمن ، برای دستیابی به منافع مادی ، به گرفتن اسیر اقدام کردند .

ما کان لنبی . . . تریدون عرض الدنيا

11 - سرکوب دشمنان دین در میدان نبرد ، آخرت جویی و موجب رسیدن به منافع معنوی و مواهب اخروی است .

ما کان لنبی أن یکون له أسری . . . و الله یرید الآخره

13- آرزوی متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 50 - 2

2 - بهانه جویان متخلف از جنگ ، آرزومند عدم موفقیت سپاه اسلام و نگران از پیروزی آنان .

إن تصبک حسنه تسؤهم

ص: 321

14- آسیب شناسی جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 13

13 - خانه و زندگی ، از جمله نگرانی انسان است و وابستگی به آنها ، باعث تزلزل در جهاد می شود .

يقولون إنّ بيوتنا عورة و ما هي بعورة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 16 - 10

10 - وابستگی به دنیا ، از جمله عوامل فرار از جهاد است .

إن فررتم من الموت . . . و إذا لاتمتعون إلا قليلاً

کاربرد «لاتمتعون» به جای این که بگوید: «چندان زنده نخواهید ماند.»، می تواند به این نکته اشاره داشته باشد که منافقان، در پی دستیازیدن به متاع دنیوی، از مرگ فرار می کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 2

2 - کم شرکت کردن منافقان در جبهه جهاد مسلمانان ، به خاطر بخل آنان به مسلمانان بود .

لاياتون البأس . . . أشحه عليكم

«أشحه» جمع «شحیح» است. «شح» - ریشه أشحه - در لغت، به معنای «بخل حریصانه» است (مفردات راغب). لازم به ذکر است که «أشحه» حال برای ضمیر فاعلی فعل «یاتون» در آیه پیشین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 35 - 3

3- سستی در جهاد و نبرد با دشمن ، در پی دارنده سازشی خفت بار *

فلاتهنوا و تدعوا إلى السلم و أنتم الأعلون

تقدم «لا تهنوا» بر «تدعوا إلى السلم» بیانگر این حقیقت است که سستی، پیش زمینه سازش است؛ سازشی که امت های برتر (و اُنتم الاعلون) را به ذلت می کشاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 36 - 4

4- سرگرمی ها و خوشی های پوچ دنیا، از مهم ترین عوامل سستی در جهاد و تمایل به سازش با کافران

فلاتهنوا .. إنّما الحیوه الدنیا لعب و لهو

خداوند، پس از نهی مؤمنان نسبت به سستی در جهاد و گرایش به سازش، به آنان لعب و لهو بودن دنیا را یادآوری کرده است. از مطلب استفاده می شود که سرگرمی های این دنیا، عاملی مهم در سستی و سازش با کفر است.

ص: 322

15- آگاهی در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 4

4 - بروز نقطه های ضعف در جنگ و آگاهی از آن ، زمینه مناسبی برای خالص شدن مؤمنان از عیب ها و نقصها

ان یمسسکم قرح . . . نداولها بین التّاس ... و لیمحصّ الله الذّین امنوا

چون «تمحیص» به معنای خالص سازی از عیب و نقص است و این خالص سازی نتیجه شکست مؤمنان فرض شده، می توان گفت که شکست مسلمانان باعث می شود که آنها عیبها و نقصهای خود را بشناسند و در رفع آن بکوشند.

16- آمادگی در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 13

13 - نقش آمادگی نیروهای رزمی ، در صدور فرمان جنگ

اذ قالوا لنبی لهم ابعث

تا زمانی که بنی اسرائیل، خود، خواهان جنگ و آماده آن نشده بودند، فرمان جنگ صادر نشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 4

4 - لزوم حفظ آماده باش و عدم غفلت از دشمن در صحنه های نبرد ، حتی به هنگام استراحت

إذ یغشیکم النعاس أمنة منه

تصریح به اینکه خواب مجاهدان در آستانه نبرد، خوابی سبک و خفیف بود، برای اشاره به این است که مجاهدان اگر چه به استراحت پرداختند، ولی به گونه ای نبود که از تحرکات دشمن غافل شوند.

17- آموزش معذوران از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 18

18 - معاف شدگان از جهاد ، در عین معذور بودن ، نیازمند غفران و رحمت خدایند .

ليس على الضعفاء .. والله غفور رحيم

ص: 323

18- ابتلا به جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 4

4 - مبتلا شدن به پیکار با دشمنان و پیامد های آن (ترس ، گرسنگی ، زیان های مالی و جانی و کم محصولی) از مشکلات راه ایمان است .

لا تقولوا لمن يقتل . . . و لنبلونکم بشيء من الخوف

بیان کردن آزمون با ترس، گرسنگی و . . . پس از مطرح کردن جهاد و کشته شدن در راه خدا، گویای این است که: مقصود از «الخوف و ...» ترسها و گرسنگیهایی است که از مبتلا شدن به دشمنان دین به وجود می آید؛ یعنی، ایمان به رسالت مستلزم پیکار با دشمنان دین است و پیامد پیکار ترس، گرسنگی و ... می باشد.

19- اتحاد در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 13، 21

13 - استواری در نبرد ، اتحاد و یکدلی رزمجویان و پیروی از دستورات رهبران الهی ، عامل جلب اذن خداوند برای پیروزی بر دشمن

اذ تحسونهم باذنه حتی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتهم

کلمه «باذنه» بیانگر این است که پیروزیها در گرو اذن خداوند است و از اینکه مسلمانان در مرحله اول، یعنی قبل از اختلاف و سستی و سرپیچی، مأذون به پیروزی شدند و آنگاه که سستی کردند و اختلاف ورزیدند و سرپیچی نمودند، اذن به پیروزی برداشته شد، معلوم می شود اذن الهی به پیروزی، دایره مدار عملکرد رزمجویان خواهد بود.

21 - پایداری در نبرد ، وحدت و پیروی از تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نشانگر آخرت خواهی مؤمنان مجاهد

حتى اذا فشلتم . . . منکم من یرید الاخره

بنابر اینکه دنیاطلبی (منکم من یرید الدنیا)، دلیل «اذا فشلتم . . .» باشد، صفات مقابل اینها ویژگی آخرت جویان خواهد بود؛ یعنی آخرت خواهان در نبرد نه سستی خواهند کرد و نه ...

20- اجابت دعا در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - دعا و درخواست پیکارگران شکیبیا به درگاه خداوند در هنگامه کارزار ، مقرون به استجابت است .

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا .. فَاتِيهِمُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا

ص: 324

21- اجازه ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 8، 18

8 - برخی از منافقان و بیماردلان مدینه، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای ترک جهاد در غزوه احزاب، به بهانه ناامن بودن خانه و کاشانه شان، مصرانه اجازه می خواستند.

و یستئذن فریق منهم النبی یقولون إن بیوتنا عوره

مراد از «عوره» در آیه، مستحکم نبودن خانه و قابل ورود بودن آن برای هر کس است که بخواهد وارد شود (مفردات راغب).

18 - وحی، نیت منافقان را در رخصت خواهی شان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) آشکار کرد.

و إذ قالت طائفه منهم یا اهل یثرب لا مقام لکم... و یستئذن... إن یریدون إلا فرار

22- احسان در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 13، 14

13 - تشویق خداوند به جهاد، همراه با نیکوکاری و تقوا

الذین استجابوا لله... للذین احسنوا منهم و اتقوا اجر عظیم

14 - خوب عمل کردن در جنگ (احسان) و تخلف نکردن از مقررات جنگی (تقوا)، شرط پاداش بزرگ خداوند برای مجاهدان

الذین استجابوا لله... للذین احسنوا منهم و اتقوا اجر عظیم

در برداشت فوق، متعلق «احسان»، جنگ گرفته شده است؛ یعنی در جنگ خوب عمل کنند. همچنین متعلق «اتقوا»، مقررات جنگی (مانند پیروی از فرماندهی) گرفته شده است.

23- احکام جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 1، 3، 6

1 - وجوب نبرد با کافران، در صورتی که با مسلمانان سر جنگ داشته باشند.

وَقْتُلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقتُلُونَكُمْ

3- تجاوز از مقررات و احكام جهاد ، حرام است .

وَقْتُلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ . . . وَلَا تَعْتَدُوا

6- مسلمانان نباید آغازگر جنگ علیه دشمنان خویش باشند . *

وَقْتُلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 325

6 - ضرورت نبرد با کافرانی که سرزمین های اسلامی را به تصرف خویش در آورده اند .

واقتلوهم ... و آخرجوهم من حیث آخرجوکم

9 - فتنه انگیزی کافران ، مجوز نبرد با ایشان است ، هر چند که با مسلمانان سر جنگ نداشته باشند .

وقتلوا فی سبیل اللّٰه یقتلونکم .. الفتنه اشد من القتل

جمله «والفتنه اشد من القتل»، به اصطلاح اصولیین حاکم بر «الذین یقاتلونکم» است و موجب توسعه در موضوع حکم مطرح شده در آیه قبل می شود؛ یعنی، آیه قبل بیان داشت که با کافران حربی نبرد کنید و جمله «الفتنه ..» بیان می کند که فتنه انگیزی به منزله جنگ است.

13 - در صورتی که دشمنان دین در مسجدالحرام و نواحی آن علیه مسلمانان وارد جنگ شوند ، نبرد با آنان و کشتن شان واجب است .

ولا تقتلوهم عند المسجدالحرام حتی یقتلوهم فیه فإن قتلوهم فاقتلوهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - نباید با کفرپیشگانی که از جنگ و فتنه انگیزی دست کشیده اند ، نبرد کرد و آنان را به قتل رساند .

فإن انتهوا فإن اللّٰه غفور رحیم

متعلق «إنتهوا» به قرینه آیات قبل، جنگیدن و فتنه انگیزی است. جمله «فإن اللّٰه ...» جانشین جواب شرط می باشد و تقدیر کلام چنین است: فإن انتهوا عن القتال و الفتنه فلا تقاتلوهم و لا تقتلوهم إن اللّٰه غفور رحیم».

2 - مسلمانان ، باید آتش بس اعلام شده از سوی کافران را بپذیرند . *

فإن انتهوا فإن اللّٰه غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - نبرد با کافران ، تا برطرف شدن فتنه های آنان ، وظیفه ای ضروری بر عهده مسلمانان

واقتلوهم حتی لا تكون فتنه

5 - لزوم ترک جنگ با کافران ، در صورت دست برداشتن آنان از فتنه انگیزی و ایجاد مزاحمت برای گسترش دین خدا

فإن انتهوا فلا عدون إلا على الظلمين

متعلق «إنتهوا ..» - به قرینه فراهای پیش - فتنه انگیزی و بازداری از حاکمیت یافتن دین الهی است. جواب شرط (فإن انتهوا) محذوف است و جمله «فلاعدوان...» جانشین آن می باشد؛ یعنی، پس اگر از فتنه انگیزی دست کشیدند و مانع گسترش و حاکمیت دین خدا نشدند، آنان را نکشید؛ زیرا تعدی تنها بر ستمکاران رواست.

6 - در صورتی که کفرپیشگان محارب یا فتنه انگیز از کفرورزی دست بکشند ، نباید با آنان نبرد کرد .

فإن انتهوا فلا عدون إلا على الظلمين

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که متعلق «إنتهوا» کفرورزی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 326

1 - وجوب جهاد بر مسلمانان ، حکمی ثابت و همیشگی

کتب علیکم القتال

«کتب» یعنی ثبت و استقرّ.

14 - احکام الهی (وجوب جهاد و ...) ، بر اساس علم خداوند نسبت به مصالح و مفسدات انسانهاست .

کتب علیکم القتال و هو کره لکم و عسی . . . و الله يعلم و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 244 - 3

3 - وجوب پیکار در راه خداوند

و قاتلوا فی سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 12، 1

1 - وجوب جهاد در راه خدا

و ما لکم لا تقاتلون فی سبیل الله

12 - رهایی مستضعفان موحد ، مجوّز جهاد ابتدایی

و ما لکم لا تقاتلون فی سبیل الله و المستضعفین . . . الذین یقولون ربنا اخرجنا م

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 2

2 - مؤمنان ، هنگام روانه شدن برای جهاد ، باید نسبت به اسلام و کفر افراد و نیرو های مقابل تحقیق نمایند .

یا ایها الذین امنوا اذا ضربتم فی سبیل الله فتبینوا

متعلّق «فتبینوا»، به قرینه «و لا تقولوا . . .»، کفر و ایمان افرادی است که مسلمانان به هنگام جهاد با آنان مواجه می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 95 - 13

13 - جهاد ، از واجبات کفایی

لايستوى القاعدون . . . كلاً وعد الله الحسنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 15 - 4،2،1

1 - اهل ایمان وظیفه دار پایداری و استقامت به هنگام هجوم و لشکرکشی دشمنان دین (جهاد دفاعی)

يأيتها الذين ءامنوا إذا لقيتم الذين كفروا زحفا فلا تولوهم الأدبار

کلمه «زحفا» (که به معنای لشکرکشی است) می تواند حال برای «الذین کفروا» باشد ؛ یعنی آنگاه که کافران به سوی شما

ص: 327

لشکرکشی می کنند. و همچنین می تواند حال برای فاعل «لقیمتم» باشد؛ یعنی آنگاه که شما برای جهاد به سوی کافران حرکت می کنید. در برداشت فوق وجه اول ملاحظه شده است.

2- اهل ایمان به هنگام حرکت به سوی دشمن و رویارویی با آنان (جهاد ابتدایی) نباید صحنه کارزار را ترک کنند.

إذا لقیمتم الذین کفروا زحفا فلا تولوهم الأدبار

برداشت فوق بر این اساس است که کلمه «زحفا» حال برای فاعل «لقیمتم» باشد.

4- حرمت پشت کردن به دشمن و فرار از میدان جنگ

فلا تولوهم الأدبار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 16 - 1

1 - جواز روی برتافتن از جبهه نبرد به منظور در اختیار گرفتن موضعی جدید علیه دشمن یا پیوستن به گروهی از همزمان خویش

و من یولهم یومئذ دبره إلا متحرفا لقتال او متحیزا إلی فئه

«تحرف» به معنای روی گرداندن از محلی به اطراف آن محل است. بنابراین «تحرف للقتال» یعنی روی گرداندن از دشمن به منظور انتخاب جبهه ای دیگر برای نبرد. و «تحیز» به معنای جای گرفتن است و چون به «إلی» متعدی شده معنای پیوستن نیز در آن اشراب شده است. گفتنی است مراد از «فئه» گروهی است که در آن میدان مشغول پیکار هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 7

7 - مسلمانان نباید آغازگر جنگ باشند.

وإن تعودوا نعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 20 - 5

5 - حرمت روی برتافتن از حکم رسول خدا در نبرد با دشمنان دین

أطیعوا اللّٰه ورسوله و لا تولوا عنه و أنتم تسمعون

با توجه به اینکه آیات پیشین این بخش از سوره درباره جنگ و مبارزه با دشمنان دین است، مصداق مورد نظر از جمله «أطيعوا» و «لاتولوا عنه» روی برتافتن از فرمانهای آن حضرت در مبارزه و نبرد با دشمنان دین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 65 - 3

3 - یک گروه بیست نفری اهل ایمان باید بر یک گروه دویست نفری اهل کفر و لشکر صد نفری مؤمنان باید بر لشکر هزار نفری اهل کفر پیروز شود .

إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین و إن یکن منکم مائه یغلبوا ألفا

جمله های «یغلبوا مائتین» و «یغلبوا ألفا» خبری هستند. ولی مراد از آن به دلیل «الئن خفف اللّٰه عنکم» در آیه بعد معنایی

ص: 328

دستوری است. زیرا تخفیف در محدوده تکالیف و دستورات مطرح است. بنابراین «یغلبوا ...» یعنی باید مقاومت کنید و پیروز شوید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 2,9

2 - حکم بر پایداری در مقابل دشمنان و حدود و شرایط آن، در اختیار خداوند است.

الن خفف الله عنكم و علم أن فيكم ضعفا

9 - لزوم پایداری صد مؤمن در برابر دویست کافر و هزار مؤمن در برابر دو هزار کافر تا تحقق پیروزی بر آنان

فإن يكن منكم مائة صابرة يغلبوا مائتين وإن يكن منكم ألف يغلبوا ألفين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 68 - 7

7 - روی آوری رزمندگان اسلام به اسیر گرفتن از دشمن پیش از سرکوبی کامل آنان گناهی بزرگ است.

لمسكم فيما أخذتم عذاب عظيم

از اینکه گرفتن اسیر اقتضای عذاب بزرگ دارد، معلوم می شود این گناه، بزرگ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 41 - 3,12

3 - مشکلات و دشواری های زندگی - هر چند بسیار باشد - نمی تواند بهانه ای برای تخلف از جهاد قرار گیرد.

انفروا خفافاً و ثقالا

12 - «عن جعفر بن محمد (ع) انه قال في قوله تعالى: «انفروا خفافاً و ثقالا» قال: شاباباً و شيوخاً؛ 32

از امام صادق (ع) درباره سخن خدا: «انفروا . . .» روایت شده است: [مقصود این است که به جهاد بروید] چه جوان و چه پیر».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 9

9 - شرکت نکردن در جنگ، نیازمند اذن رهبر است.

لم أذنت لهم حتى يتبين لك الذين صدقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 16، 12

12 - شرکت و عدم شرکت مسلمانان در جنگ ، منوط به اذن پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

فاستئذنونک

استیذان منافقان، نشان دهنده این است که: آنان به عنوان فردی از جامعه اسلامی، شرکت خود را در جنگهای آینده، منوط به اجازه پیامبر (صلی الله علیه و آله) می دانسته اند.

16 - معاف بودن برخی از مردم (زنان، کهنسالان، معلولان و...) از شرکت در جنگ

ص: 329

مراد از «خالفین» می تواند کسانی باشند که به صورت مجاز و به دلیل عجز از شرکت در جنگ معاف شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 1,3,5,21

1 - افراد ضعیف و مریض و فاقد هزینه و امکانات جنگی، از شرکت در جنگ معافند و گناهی بر آنان نیست.

لیس علی الضعفاء .. حرج

3 - عدم قدرت بر تأمین نیازهای ضروری خانواده، در صورت رفتن به جهاد، سبب معافیت از جنگ است.

ولا علی الذین لا یجدون ما ینفقون حرج

منظور از انفاق در «ینفقون» می تواند انفاق بر افراد تحت تکفل و واجب النفقه باشد.

5 - افراد تهیدست، معاف از جهاد مالی

ولا علی الذین لا یجدون ما ینفقون حرج

در آیات قبل، سخن از جهاد با مال و جان بود و در این آیه، ممکن است استثنای ضعیفان و مریضان از جهاد جانی و استثنای تهیدستان، از جهاد مالی باشد.

21 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: «... إن الله یحتج علی العباد بما آتاهم و عرفهم... و ما امرنا إلا بدون سعتهم... و کل شیئی لا یسعون له فهو موضوع عنهم... ثم تلا «لیس علی الضعفاء و لا علی المرضی و لا علی الذین لا یجدون ما ینفقون حرج»...»

... به تحقیق خداوند بر بندگان احتجاج می کند به چیزی که به آنها عطا فرموده و شناختی که به آنها داده است... و آنان مأمور نشده اند مگر به تکلیفی که پایین تر از سعه و توانشان باشد... و هر تکلیفی که در وسع بندگان نباشد، از آنها برداشته شده... سپس امام آیه شریفه را تلاوت فرمود: «بر ضعیفان و بیماران و آنان که چیزی نمی یابند که (در راه جهاد) هزینه کنند، باکی نیست»...»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 1,12

1 - مؤمنان تهیدست و ناتوان از تدارک ساز و برگ نبرد، معذور و معاف از جنگند.

ولا علی الذین إذا ما أتوک لتحملهم

12 - حسن بصری گوید: رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: « لقد خلفتم بالمدينه اقواماً ما انفقتم من نفاقه و لا قطعتم وادياً و لا نلتهم من عدو نیلا إلا وقد شركوكم فی الأجر ثم قرء « و لا علی الذین إذا ما أتوک . . . الآیه » ;

به تحقیق گروههایی را در مدینه بر جای گذاشتید که شما چیزی را هزینه [جنگ] نکرده اید و از هیچ وادی عبور ننموده اید و هیچ آسیبی به دشمن نرسانده اید، مگر اینکه آن گروهها در اجر با شما شریک شدند. سپس آیه شریفه را تلاوت فرمود: و نیز باکی نیست برای کسانی که وقتی نزد تو آمدند تا آنان را سوار کنی [و به جهاد بفرستی] و تو گفتی مرکبی ندارم تا شما را سوار کنم، بازگشتند در حالی که از غصه اینکه چیزی را برای خرج [جنگ] نمی یابند، از چشمهای آنان سیلاب اشک جاری بود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 19

ص: 330

19 - جهاد با جان و مال در راه خدا، تکلیفی الهی بر همه انسان ها و در همه شرایع است نه مخصوص به مسلمانان و شریعت اسلام.

إن الله اشترى من المؤمنين أنفسهم وأموالهم .. وعداً عليه حقاً في التوریه و الإ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 6, 22, 1

1 - عدم جواز شرکت تمام افراد جامعه در جهاد و خالی گذاشتن مراکز دینی و تبلیغات اسلامی و بقیه پست ها و مسؤولیتها

و ما كان المؤمنون لينفروا كافة

مراد از «نفر» - به اقتضای سیاق آیات - بسیج برای جهاد می باشد.

6 - جهاد، از واجبات کفایی

و ما كان المؤمنون لينفروا كافة

22 - از علی (ع) روایت شده که فرمود: «الجهاد فرض على جميع المسلمين... فان قامت بالجهاد طائفة من المسلمين وسع سائر هم التخلف عنه... قال الله تعالى: «و ما كان المؤمنون لينفروا كافة» فان دهم أمر يحتاج فيه الى جماعتهم نفروا كلهم...»

جهاد بر جمیع مسلمانان واجب است... اگر عده ای از آنان به وظیفه جهاد قیام کنند، دیگران مجازند به جبهه نروند... خدای تعالی فرمود: «نشاید که مؤمنان همه [برای جهاد] کوچ کنند»؛ پس اگر پیش آمدی رخ دهد که در آنجا نیاز به مؤمنان باشد، همه باید برای جهاد کوچ کنند [و تخلف جایز نیست]...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 109 - 6

6- جهاد و توسل به قدرت در مسیر احقاق حق و پیاده کردن دین، پس از بیان حقایق دینی و کارساز نبودن آن، امری جایز و مشروع است.

فإن تولّوا فقل عاذتكم على سواء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 39 - 1

1 - جواز جنگ و پیکار با دشمن مهاجم

أذن للذين يقتلون بأنهم ظلموا

«أذن» فعل مجهول و نایب فاعل آن محذوف است؛ یعنی، «أذن فی القتال» و «الذین یقاتلون»؛ یعنی، آنان که مورد تهاجم قرار می گیرند. «باء» در «بأنهم ظلموا» سببیه است؛ یعنی، بدان سبب که آنان مظلوم واقع شده اند. بنابراین معنای جمله یاد شده چنین می شود: به کسانی که مورد تهاجم قرار می گیرند، بدان سبب که مورد ستم واقع شده اند، رخصت جنگ داده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 10

10- عدم جواز کشتن دشمن ، پس از زمین گیر شدن و قدرت نداشتن او بر دفاع *

ص: 331

فَضْرِبِ الرِّقَابَ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَتَمُوهُم

مفهوم «حتیٰ إذا اثختموهم»، ممکن است این باشد که پس از زمین گیر شدن دشمن و ناتوانی وی بر دفاع از خویش، کشتن او (ضرب الرقاب) لازم نیست؛ بلکه موقع اسیر گرفتن او «شدوا الوثاق» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 3

3 - جهاد با کافران و منافقان و هرگونه برخورد شدید و سختگیرانه با آنان ، باید زیر نظر رهبر جامعه اسلامی انجام گیرد .

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِم

مخاطب قرار گرفتن شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در جهاد سختگیرانه با کافران و منافقان، می تواند اشاره به نکته یاد شده باشد. افراط و تفریطی که نوعاً در چنین موضوعی از سوی مردم سر می زند، تأیید کننده همین مطلب است.

24- اختلاف در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 26

26 - سستی در نبرد با دشمن ، نزاع و پراکندگی و تخلف از دستورات فرماندهی ، گناه و موجب استحقاق عقاب

حَتَّىٰ إِذَا فُشِلْتُمْ . . . وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ

ظاهر کلمه عفو این است که گناهی صورت گرفته باشد و گناه در این مورد همان سستی و نزاع و سرپیچی از دستورات فرماندهی است.

25- اخلاص در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 1، 2

1 - جهاد خالصانه و همه جانبه (جهاد با جان و مال) در راه خدا ، توصیه الهی به اهل ایمان

و جَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ

تقیید «جاهدوا» به «حَقَّ جهاده»، ظهور در این معنا دارد که مؤمنان باید تمامی توان خود را در راه خدا به کار گیرند و هرچه دارند (جان و مال) در این راه نثار کنند.

2- ارزش جهاد ، به در راه خدا بودن آن است .

و جهدوا فی الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 6

ص: 332

6- ارزش جهاد به این است که در راه خدا و جلب رضای او باشد و نه دستیابی به منافع مادی .

الذین یقتلون فی سبیله

قید «فی سبیله» می رساند که انگیزه کسی که در جهاد شرکت می کند، تنها باید برای اعتلا بخشیدن به دین خدا بوده و از انگیزه های مادی (مانند غنیمت و ..) مبرا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 8

8- ارزش جهاد ، به این است که در راه خدا و برای جلب رضای او باشد .

تجهدون فی سبیل الله

قید «فی سبیل الله» بیانگر مطلب یاد شده است.

26- اذن ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 43 - 1,2,4,9

1 - عتاب محبت آمیز خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پی اجازه دادن آن حضرت به برخی از مسلمانان (منافقان) برای شرکت نکردن در جنگ تبوک ، به مجرد اظهار ناتوانی آنان

عفا الله عنک لم اذنت لهم

2- اجازه گرفتن بهانه جویان (منافقان) از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای شرکت نکردن در جنگ تبوک با اظهار دروغین عجز و ناتوانی خود

لم اذنت لهم حتی یتبین لک

مقصود از «اذن» در آیه فوق - به قرینه آیه قبل (لو استطعنا ..) و شأن نزولها - اذن دادن به کسانی است که از شرکت در جهاد، خود را معذور می دانستند.

4- گذشت و عفو خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به اذن دادن به بهانه جویان (منافقان) برای نرفتن به جنگ تبوک

عفا الله عنک لم اذنت لهم

9- شرکت نکردن در جنگ ، نیازمند اذن رهبر است .

لم أذنت لهم حتى يتبين لك الذين صدقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 44 - 1

1- مؤمنان به خدا و آخرت ، برای جهاد با مال و جان ، بهانه نیاورده و از پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواهان اجازه ترک جهاد نبودند .

لايستذنك الذين يؤمنون بالله و اليوم الآخر أن يجهدوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 333

7 - توبه - 9 - 45 - 1

1 - تنها مردمان بی ایمان (منافقان) ، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) اجازه ترک جهاد می طلبیدند .

إنما يستنذنك الذين لا يؤمنون بالله و اليوم الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 49 - 1

1 - اذن طلبی برخی منافقان برای نرفتن به جنگ تبوک ، به بهانه گرفتار شدن به فتنه و گناه

و منهم من يقول ائذن لي و لاقتتني

در شأن نزول آیه آورده اند که: یکی از منافقان به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) گفت: «یا رسول الله ائذن لی و لاقتتنی بینات الأصغر فإني أخاف أن أفتتن بهن»؛ یعنی، ای رسول خدا! به من اذن بده تا در جنگ شرکت نکنم . . . چون، می ترسم مفتون دخترکان رومی گردم و به گناه بیفتم. (مجمع البیان، ذیل آیه)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 12

12 - شرکت و عدم شرکت مسلمانان در جنگ ، منوط به اذن پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

فاستنذونک

استیذان منافقان، نشان دهنده این است که: آنان به عنوان فردی از جامعه اسلامی، شرکت خود را در جنگهای آینده، منوط به اجازه پیامبر (صلی الله علیه و آله) می دانسته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 86 - 5، 3

3 - زمام امور جنگ و اجازه حضور و عدم حضور در آن ، در اختیار پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و از شؤون آن حضرت

جهدوا مع رسوله استنذنک

5 - رخصت خواستن منافقان توانگر از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت نکردن در جنگ ، به مجرد فرمان الهی به جهاد

أن ءامنوا بالله و جهدوا مع رسوله استنذنک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 12

12 - شرکت و عدم شرکت مسلمانان در جنگ ، منوط به اذن پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

فاستئذنونک

استیذان منافقان، نشان دهنده این است که: آنان به عنوان فردی از جامعه اسلامی، شرکت خود را در جنگهای آینده، منوط به اجازه پیامبر (صلی الله علیه و آله) می دانسته اند.

ص: 334

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 86 - 3

3 - زمام امور جنگ و اجازه حضور و عدم حضور در آن ، در اختیار پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و از شؤون آن حضرت

جهدوا مع رسوله استئذنک

28- ارزش آرزوی جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 10

10 - اشتیاق به جهاد و آرزوی شرکت در آن ، ارزشی والا برای مؤمنان

و لا علی الذین إذا ما أتوک لتحملهم قلت لا أجد ما أحملکم علیه

برداشت فوق با توجه به این است که خداوند، این گروه را به خاطر اشتیاق شدیدشان به جهاد، اختصاص به ذکر داده است.

29- ارزش جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 3

3 - پیکار با دشمنان دین از ارزش های والا ، در پیشگاه خداوند است .

و لا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللّٰه أموت بل أحياء

از هدفهای بیان این حقیقت - که شهیدان از حیات ویژه برخوردارند - ترغیب به جهاد و بیان ارزش والای آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 2

2 - ارزش جهاد و نبرد با دشمنان ، به « در راه خدا بودن » آن است .

و قتلوا فی سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- جنگ و جهاد ، امری خیر برای مؤمنان ، علی رغم ظاهر ناخوشایند آن

کتب علیکم القتال و هو کره لکم و عسی ان تکرهوا شیئاً و هو خیر لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 335

3 - ایمان و هجرت و جهاد در راه خدا، از عوامل امیدواری به رحمت وی

ان الذین امنوا و الذین هاجروا و جاهدوا فی سبیل اللّٰه اولئک یرجون رحمت اللّٰه

4 - ارزش هجرت و جهاد، هنگامی است که در راه خداوند باشد.

و الذین هاجروا و جاهدوا فی سبیل اللّٰه

5 - اهمیت و ارزش هجرت و جهاد در راه خدا، و برتری مهاجران مجاهد بر سایر مؤمنان

ان الذین امنوا و الذین هاجروا و جاهدوا فی سبیل اللّٰه

به نظر می رسد تکرار موصول، دلالت بر ارزشمندی ایمان داشته باشد؛ اگر چه همراه با جهاد و هجرت نباشد؛ اما آنگاه که توأم با هجرت و جهاد باشد، ارزش و اهمیتی برتر می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 245 - 1,2

1 - پیکار در راه خدا، قرض شایسته بندگان به او *

و قاتلوا .. من ذا الذی یرض اللّٰه قرضاً حسناً

2 - تأمین تدارکات پیکار در راه خدا، قرض شایسته مسلمانان به او

و قاتلوا .. من ذا الذی یرض اللّٰه قرضاً حسناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 9

9 - « فی سبیل اللّٰه » بودن، ملاک ارزش پیکار

ابعث لنا ملکاً نقاتل فی سبیل اللّٰه .. و ما لنا الا نقاتل فی سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 8

8 - شهادت طلبی و حضور در عرصه پیکار با دشمنان دین ، امتیازی ارزشمند در دیدگاه اسلام

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة . . . ولقد كنتم تمنون الموت

چون خداوند اعراض کنندگان از جهاد و مبارزه و فراریان از شهادت و مرگ در راه خدا را مذمت کرده و از سویی تمام سعادت (بهشت) را در گرو مبارزه دانسته، ارزش والای جهاد و شهادت به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 6

6 - اهمیت و ارزش والای شرکت مجدد مجروحین جنگی در جهاد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ . . . اجر عظیم

اجر عظیم برای مجاهدان در گرو جراحت ناشی از جهاد سابق نیست، بلکه به خاطر شرکت در جهاد پس از تحمّل جراحت است.

ص: 336

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 74 - 5

5 - در راه خدا بودن ، امتیاز جهاد اسلامی بر دیگر نبردها

فلیقاتل فی سبیل اللّٰه .. و من یقاتل فی سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 16

16 - نبرد با دشمنان دین ، از مصادیق «سبیل اللّٰه» است .

و ما تنفقوا من شیء فی سبیل اللّٰه یوفّ إلیکم

سیاق آیه حکایت از آن دارد که از مصادیق «سبیل اللّٰه» جهاد با دشمنان دین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 6

6 - در راه خدا بودن ، ملاک ارزش هجرت و جهاد در پیشگاه خداوند

هاجروا و جهدوا بأموالهم و أنفُسهم فی سبیل اللّٰه

برداشت فوق با توجه به کلمه «فی سبیل اللّٰه» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 74 - 4,6

4 - پناه دادن و یاری کردن مهاجران و مجاهدان راه خدا ، دارای ارزشی چون هجرت و جهاد

و الذّین ءامنوا .. و الذّین ءاووا و نصروا

6 - هجرت و جهاد در راه خدا ، یاری کردن دین او ، پناه دادن به مهاجران مجاهد ، از ارزش های متعالی اسلام و تعیین کننده مرز ایمان

حقیقی از غیر آن

و الذّین ءامنوا .. أولئک هم المؤمنون حقاً

مفعول «نصروا» هم می تواند کلمه ای همانند «دین الله» باشد و هم می تواند ضمیری محذوف باشد که به «الذین ءامنوا . . .» برم--ی گردد؛ یعنی: نص---روا المؤمن---نین المهاجرین المجاهدین . . . مآل هر دو معنا یکی است؛ زیرا یاری کردن مهاجران مجاهد نیز یاری دین خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 19 - 6،7،1

1 - سرزنش خداوند نسبت به مسلمانانی که شغل آب دهی به حاجیان و سرپرستی مسجدالحرام را با جهاد در راه خدا برابر انگاشته و خویشان را همپراز با مؤمنان اهل پیکار در راه خدا می پنداشتند .

أجعلتم سقايه الحاجّ و عماره المسجدالحرام كمن ءامن بالله و اليوم الآخر و جهد في

6 - جهاد و پیکار در راه خدا، برترین و با ارزش ترین عمل صالح مؤمنان

أجعلتم سقايه الحاجّ . . . كمن ءامن بالله و اليوم الآخر و جهد في سبيل الله

ص: 337

7- ارزش جهاد ، منوط به این است که در راه خدا باشد .

و جهاد فی سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 20 - 2,4

2- ایمان ، هجرت و جهاد با جان و مال ، دارای برترین درجه و ارزش در بینش الهی

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا . . . بأموالهم أعظم درجه

4- ارزش والای هجرت و جهاد منوط به این است که در راه خدا باشد .

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا فی سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 24 - 9

9- ارزش جهاد منوط به این است که در راه خدا باشد .

و جهاد فی سبيله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 38 - 5

5- ارزش جهاد ، به در راه خدا بودن آن است .

ما لکم إذا قیل لکم انفروا فی سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 41 - 5

5- در راه خدا بودن ، ملاک ارزش جهاد با مال و جان

جهدوا بأموالکم و أنفسکم فی سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 46 - 6

6 - جهاد ، ارزشی است الهی که بی ایمان ها و سست باوران شایستگی آن را ندارند .

ولكن كره الله انبعاثهم فثبطهم وقيل اعدوا مع القعدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 7

7 - در راه خدا و برای خدا بودن ، ملاک ارزش جهاد

أن يجهدوا بأموالهم وأنفسهم في سبيل الله

ص: 338

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 87 - 7

7 - ناتوانی منافقان از درک عمیق زشتی مواضع و عملکرد خویش و نیز ارزش جهاد در راه خدا

و طبع... فهم لایفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 5

5 - جهاد پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان راستین، نشأت یافته از درک صحیح و بیش عمیق آنان نسبت به ارزش جهاد

فهم لایفقهون. لکن الرسول و الذین ءامنوا معه جهدوا

با توجه به فراز پیش (رضوا... فهم لایفقهون) مقصود این است که منافقان چون نمی فهمند، از جهاد می گریزند و لکن مؤمنان، به برکت درک عمیقی که دارند، به سوی عرصه های کارزار پیش می تازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 12، 15، 17

12 - ارزش جهاد، به در راه خدا بودن آن است.

یقتلون فی سبیل الله

15 - کشتن و کشته شدن در راه خدا، هر دو ارزش و معامله با خداست.

یقتلون فی سبیل الله فیقتلون و یقتلون

17 - جهاد با جان، رکن اصلی معامله با خدا و برتر از جهاد مالی

اشتری... أنفسهم و أموالهم... یقتلون فی سبیل الله فیقتلون و یقتلون

برداشت فوق بدین احتمال است که تقدم «أنفسهم» بر «أموالهم» بیانگر ارزش برتر جهاد با جان باشد و «یقاتلون» صرفاً دربردارنده جهاد با جان باشد؛ زیرا در جمله «فیقتلون و یقتلون» (می کشند و کشته می شوند) تنها جنبه جهاد با جان مطرح گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- ارزش جهاد ، به در راه خدا بودن آن است .

و جهدوا فی الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 20

20 - جهاد و انفاق در راه خداوند ، از مهم ترین و ارزشمندترین تکالیف الهی

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل

تکیه بر دو تکلیف جهاد و انفاق، از میان سایر تکالیف الهی، حاکی از مطلب یاد شده است.

ص: 339

30- ارزش جهاد پس از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 14

14 - جهاد و انفاق مسلمانان در مقطع پیش از فتح مکه ، بسی ارزشمندتر از جهاد و انفاق آنان در مقطع پس از آن بود .

لايستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل . . . من الذين أنفقوا من بعد و قتلوا

31- ارزش جهاد قبل از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 14

14 - جهاد و انفاق مسلمانان در مقطع پیش از فتح مکه ، بسی ارزشمندتر از جهاد و انفاق آنان در مقطع پس از آن بود .

لايستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل . . . من الذين أنفقوا من بعد و قتلوا

32- ارزش جهاد مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 20 - 2

2- ایمان ، هجرت و جهاد با جان و مال ، دارای برترین درجه و ارزش در بینش الهی

الذين ءامنوا و هاجروا و جهدوا . . . بأموالهم أعظم درجه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 41 - 5

5- در راه خدا بودن ، ملاک ارزش جهاد با مال و جان

جهدوا بأموالكم و أنفسكم في سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 17

17 - جهاد با جان ، رکن اصلی معامله با خدا و برتر از جهاد مالی

اشتری . . . أنفسهم و أموالهم ... یقتلون فی سبیل اللّٰه فیقتلون و یقتلون

برداشت فوق بدین احتمال است که تقدم «أنفسهم» بر «أموالهم» بیانگر ارزش برتر جهاد با جان باشد و «یقاتلون» صرفاً دربردارنده جهاد با جان باشد ; زیرا در جمله «فیقتلون و یقتلون» (می کشند و کشته می شوند) تنها جنبه جهاد با جان مطرح

ص: 340

گردیده است.

33- ارزش علاقه به جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 10

10 - اشتیاق به جهاد و آرزوی شرکت در آن ، ارزشی والا برای مؤمنان

و لا علی الذین إذا ما أتوک لتحملهم قلت لا أجد ما أحملکم علیه

برداشت فوق با توجه به این است که خداوند، این گروه را به خاطر اشتیاق شدیدشان به جهاد، اختصاص به ذکر داده است.

34- استغاثه در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 2

2 - مجاهدان بدر پیش از نبرد با نیایش به درگاه خدا از وی استمداد کردند .

إذ تستغيثون ربکم

«غوث» به معنای یاری کردن است و استغاثه طلب یاری و امداد است.

35- استقامت در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 15

15 - اطمینان بخشیدن بنی اسرائیلِ زمان طالوت به پیامبرشان ، بر پایداری در پیکار با دشمنان

و ما لنا الا نقاتل فی سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 22

22 - مؤمنان به روز رستاخیز ، معتقد به پایداری در پیکار با دشمنان خدا ، علی رغم کمبود نیرو

قال الذين يظنون . . . غلبت فئة كثيره

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 2,6

ص: 341

2- ترغیب اهل ایمان به ثبات قدم و استواری و اعتماد به نفس در رویارویی با دشمن

يا ايّها الذين امنوا . . . ولا تهنوا ولا تحزنوا و انتم الاعلون

6- ایمان و روحیه قوی ، رمز استواری و ثبات قدم در رویارویی با دشمنان

و لا تهنوا ولا تحزنوا و انتم الاعلون ان كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 142 - 7

7- ضرورت استقامت مؤمنان در جهاد و هنگامه شدائد و سختیها

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة و لما يعلم الله الذين جاهدوا منكم و يعلم الصّابرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 146 - 2,8,12,13,14

2- عالمان ، یاوران پیامبران الهی در پیکار با دشمنان دین ، و تسلیم ناپذیر و استوار

و کاین من نبی قاتل معه ربیون کثیر فما وهنوا لما اصابهم

برخی «ربیون» را به معنای عالمان تقوایپیشه و صابر گرفته اند. (لسان العرب).

8- قدرت روحی ، استقامت و تسلیم ناپذیری در مقابل دشمن ، از ویژگی های مردان الهی

و کاین من نبی قاتل معه ربیون کثیر فما وهنوا . . . و ما استکانوا

«وهن» به معنای فتور و سستی است، و کلمه «ما استکانوا»، از ماده «سکن»، به معنی خضوع است؛ یعنی در برابر دشمن، خاضع و ذلیل نمی شوند و تسلیم نمی گردند.

12- خداوند دوستدار پایمردان در جنگ و شکیبایان در برابر هجوم حوادث آن

فما وهنوا لما اصابهم فی سبیل الله . . . و الله يحبّ الصّابرين

13- محبت خدا، پاداش پایمردی شکیبایان در رویارویی و نبرد با دشمنان دین خدا

فما وهنوا لما اصابهم . . . و الله يحبّ الصّابرين

14 - نقش سازنده یادآوری حماسه شجاعت و پایداری مجاهدان راه خدا و یاوران پیامبران در پیکار و مبارزه

و کائین من نبی قاتل . . . و الله یحب الصّابرين

آیه شریفه با یادآوری حماسه «ریبون»، در صدد سازندگی مسلمانان است تا دیگر بار همانند نبرد احد، سستی و زبونی به خود راه ندهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 15 - 1

1 - اهل ایمان وظیفه دار پایداری و استقامت به هنگام هجوم و لشکرکشی دشمنان دین (جهاد دفاعی)

يأيها الذين ءامنوا إذا لقيتم الذين كفروا زحفا فلا تولوهم الأدبار

کلمه «زحفا» (که به معنای لشکرکشی است) می تواند حال برای «الذین کفروا» باشد ; یعنی آنگاه که کافران به سوی شما لشکرکشی می کنند. و همچنین می تواند حال برای فاعل «لقیمتم» باشد ; یعنی آنگاه که شما برای جهاد به سوی کافران حرکت می کنید. در برداشت فوق وجه اول ملاحظه شده است.

ص: 342

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 65 - 4,7,8

4 - اهل ایمان موظف به پایداری در برابر لشکریان کفر تا پیروزی بر آنان؛ حتی در صورت ده برابر بودن نیروی انسانی کافران

حرض المؤمنین علی القتال إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین

تغییر نکردن نسبت در دو فراز یاد شده، یعنی بیست در مقابل دویست و صد در مقابل هزار، بیانگر این است که ضرورت مقاومت مخصوص بیست و دویست نفر نیست، بلکه تحقق نسبت (یک بر ده) ملاک حکم است.

7 - ضرورت پایداری در مقابل دشمنی با نیرویی ده برابر، مشروط به این است که رزمجویان اهل ایمان کمتر از بیست نفر نباشند.

إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین

رساندن معنای مقصود، یعنی لزوم مقاومت یک بر ده، با جمله ای کوتاهتر از آنچه آمده ممکن بود. بنابراین تطویل آن با ذکر دو مثال حاوی نکاتی است؛ از جمله این احتمال که نسبت یاد شده و حکم مترتب بر آن در صورتی است که نفرات اهل ایمان بیست نفر و یا بیشتر باشند و اگر کمتر باشند این حکم جاری نیست.

8 - صبر و مقاومت در صحنه کارزار از عوامل مهم پیروزی مؤمنان بر کافران

إن یکن منکم عشرون صبرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 9

9 - لزوم پایداری صد مؤمن در برابر دویست کافر و هزار مؤمن در برابر دو هزار کافر تا تحقق پیروزی بر آنان

فإن یکن منکم مائه صابره یغلبوا مائتین و إن یکن منکم ألف یغلبوا الفین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 2

2- ایمان به پیروزی راه ایمان و شکست نهایی کافران، مقتضی صلابت و جدیت مؤمنان در نبرد با جبهه کفر

الذین کفروا... أضلّ أعمالهم... فإذا لقیتم الذین کفروا فضرب الرقاب

فاء در «فإذا لقیتم» مفید ترتب و نتیجه است؛ یعنی، اکنون که دانستید تلاش کافران بی ثمر خواهد ماند (أضلّ أعمالهم) و فرجام مؤمنان به

صلاح خواهد گرایید (أصلح بالهم) پس دلگرم باشید و با یقین به پیروزی نبرد کنید (فإذا لقيتم.. فاضرب الرقاب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 15 - 10

10 - ثبات در باور های دینی و جهاد همه جانبه در راه خداوند ، گواه صداقت انسان در ادعای ایمان

إنما المؤمنون الذين... ثم لم يرتابوا و جهدوا... أولئك هم الصدقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 7

7 - مؤمنان در نبرد با دشمنان ، باید منظم ، سازمان یافته و همچون بنایی ریخته شده از سرب ، استوار و نفوذناپذیر باشند .

ص: 343

یقتلون ... صفّا کأنهم بنین مرصوص

«مرصوص» از ریشه «رصاص» (سرب) مشتق است. «بنیان مرصوص»؛ یعنی، بنایی که با سرب استوار و محکم شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 17

17 - رشد معنویات ، موجب استواری بیشتر در رویارویی با دشمن

اذ همّت .. و علی الله فلیتوکل المؤمنون

جمله «و الله ولیّهما» و نیز جمله «و علی الله ..»، علاوه بر بیان یک معرفت دینی، برای تقویت مسلمانان در رویارویی با دشمنان، نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 13,21

13 - استواری در نبرد ، اتحاد و یکدلی رزمجویان و پیروی از دستورات رهبران الهی ، عامل جلب اذن خداوند برای پیروزی بر دشمن

اذ تحسّونهم باذنه حتّی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

کلمه «باذنه» بیانگر این است که پیروزیها در گرو اذن خداوند است و از اینکه مسلمانان در مرحله اول، یعنی قبل از اختلاف و سستی و سرپیچی، مأذون به پیروزی شدند و آنگاه که سستی کردند و اختلاف ورزیدند و سرپیچی نمودند، اذن به پیروزی برداشته شد، معلوم می شود اذن الهی به پیروزی، دایره مدار عملکرد رزمجویان خواهد بود.

21 - پایداری در نبرد ، وحدت و پیروی از تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نشانگر آخرت خواهی مؤمنان مجاهد

حتّی اذا فشلتم .. منکم من یرید الاخره

بنابر اینکه دنیاطلبی (منکم من یرید الدّینا)، دلیل «اذا فشلتم ..» باشد، صفات مقابل اینها ویژگی آخرت جویان خواهد بود؛ یعنی آخرت خواهان در نبرد نه سستی خواهند کرد و نه ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 18

18 - صبر و مقاومت ، حتّی در برابر دشمن ، باید آمیخته با تقوا و رعایت حدود الهی باشد .

و لتسمعنّ .. اذی کثیراً و ان تصبروا و تتقوا

از ذکر تقوا پس از صبر، معلوم می شود که در برابر اذیتهای دشمن نباید دستورات الهی را نادیده گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 14, 16, 18, 23

14 - شکیبایی مؤمنان در برابر مشکلات، پایداری آنان در مقابل دشمن و حفاظت از مرزهای اسلامی، نشانه تقوایست.

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله

16 - ایمان، زمینه شکیبایی در برابر مشکلات و پایداری در مقابل دشمن و حفظ مرزها و رعایت تقواست.

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله

ص: 344

مخاطب قرار دادن مسلمانان به وصف ایمان و آنگاه امر به شکیبایی و ... بیانگر آن است که ایمان زمینه تحقق مسائل مطرح شده است.

18 - صبر در برابر مشکلات، مقاومت در برابر دشمن، حفاظت از مرزهای جامعه اسلامی و تقوای پیشگی، زمینه پیروزی و سعادت

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا لعلکم تفلحون

«فلاح»، به معنای نیل به نجات و پیروزی است (لسان العرب).

23 - مقاومت در برابر دشمنان و زیر نظر داشتن توطئه آنان، وظیفه مؤمنان

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا

امام صادق (ع) درباره قول خداوند «اصبروا و صابروا ...»، فرمود: معناه ... و صابروا علی عدوکم و رابطوا عدوکم.

تفسیر تبیان، ج 3، ص 96؛ نورالثقلین، ج 1، ص 428، ح 508.

36- اطمینان در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 2

2 - ترغیب اهل ایمان به ثبات قدم و استواری و اعتماد به نفس در رویارویی با دشمن

یا ایها الذین امنوا ... و لا تهنوا و لا تحزنوا و انتم الاعلون

37- اعراض از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 18 - 9

9 - حضور کم در جبهه جهاد، مادامی که جهاد با دشمن دایر است، امر نکوهیده ای است.

قد يعلم الله ... و لایأتون البأس الا قليلاً

38- افشای راز متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - تهدید متخلفان از جنگ و منافقان ، به رسوایی و افشای اسرارشان در آخرت از سوی خداوند

فینبئکم بما کنتم تعملون

ص: 345

39- اقسام جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 15 - 2، 1

1 - اهل ایمان وظیفه دار پایداری و استقامت به هنگام هجوم و لشکرکشی دشمنان دین (جهاد دفاعی)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحَفًا فَلَا تُلَوتْهُمْ الْأَدْبَارَ

کلمه «زحفا» (که به معنای لشکرکشی است) می تواند حال برای «الذین کفروا» باشد ; یعنی آنگاه که کافران به سوی شما لشکرکشی می کنند. و همچنین می تواند حال برای فاعل «لقتیم» باشد ; یعنی آنگاه که شما برای جهاد به سوی کافران حرکت می کنید. در برداشت فوق وجه اول ملاحظه شده است.

2 - اهل ایمان به هنگام حرکت به سوی دشمن و رویارویی با آنان (جهاد ابتدایی) نباید صحنه کارزار را ترک کنند .

إِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحَفًا فَلَا تُلَوتْهُمْ الْأَدْبَارَ

برداشت فوق بر این اساس است که کلمه «زحفا» حال برای فاعل «لقتیم» باشد.

40- الگو در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 21 - 2

2 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، الگو و اسوه ای شایسته ، برای مؤمنان در جهاد است .

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

به قرینه آیات قبل و بعد که درباره غزوه احزاب است و نیز برخورد منافقان با جهاد و مسلمانان، به احتمال قوی توصیه به الگوگیری از پیامبر (صلی الله علیه و آله) مربوط به جهاد است.

41- امتحان با جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 142 - 6

6 - جنگ ها و مبارزات ، وسیله امتحان مردم و عرصه جداکردن مؤمنان مجاهد و صابر از غیر ایشان

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما يعلم الله الذين جاهدوا منكم ويعلم الصابرين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 4

4 - انفاق ، عرصه آزمایش مالی مؤمنان و جهاد ، عرصه آزمایش جانی آنان

لتبلون في اموالكم و انفسكم

با توجه به آیات پیشین که درباره جهاد و انفاق بود، می تواند امتحان مالی، ناظر به انفاق و امتحان جانی، ناظر به جهاد باشد.

ص: 346

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 10

10 - شرایط سخت جهاد ، میدان امتحان و تمایز مراتب معنوی مؤمنان

اتبعوه فی ساعه العسره من بعد ما کاد یزیغ قلوب فریق منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 28، 26، 22

22- فرمان خداوند به جهاد ، در عین قدرت او بر نابودسازی کافران ، به منظور آزمایش آدمیان

و لو یشاء الله لانتصر منهم و لکن لیبلوأ بعضکم ببعض

26- جهاد ، وسیله آزمایش اهل ایمان

و لکن لیبلوأ بعضکم ببعض

مورد اصلی آیه شریفه، جهاد است که آزمایش در چنین موردی مطرح شده است.

28- کشته شدگان راه خدا ، پیروزمندان صحنه آزمون الهی (جهاد)

و لکن لیبلوأ بعضکم ببعض و الذین قتلوا فی سبیل الله فلن یضلل أعمالهم

خداوند، پس از معرفی جهاد به عنوان آزمون مؤمنان و کافران، تنها به یک گروه نوید داده است و آن کشته شدگان راه حق و شهیدان اند. از این نوید استفاده می شود که پیروزمندان این آزمون همانان هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 2

2- تکلیف جهاد ، وسیله آزمایش مؤمنان و تمایز مجاهدان و صابران از دیگران

و لنبلونکم حتی نعلم المجهدین منکم و الصبرین

با توجه به واژه «المجاهدین» معلوم می شود که موضوع اصلی آزمایش «جهاد» است. به علاوه محور اصلی این آیات فرمان قتال با کافران و جهاد در راه خدا می باشد (إذا أنزلت سوره محکمه و ذکر فیها القتال ...).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 5

5 - تکالیف دشوار و میدان جهاد ، صحنه آزمون انسان ها و تمایز مؤمنان واقعی از مدعیان ایمان

قل للمخلفین من الأعراب ستدعون إلى قوم أولى بأس شديد

42- امتحان در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 3

ص: 347

3 - میدان نبرد ، عرصه بروز شخصیت و حقیقت درونی افراد

و لقد كنتم تمنون الموت . . . فقد رايتموه و انتم تنظرون

43- امتناع از تدارک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 5

5 - ترک انفاق و خودداری از تأمین هزینه های جهاد ، زمینه ساز هلاکت ترک کنندگان انفاق و از عوامل سقوط جامعه است .

و أنفقوا فی سبیل اللّٰه و لاتلقوا بأیدیکم إلی التهلکة

جمله «لاتلقوا . . .» را می توان با مسأله تأمین هزینه های جهاد (أنفقوا فی سبیل اللّٰه) معنا کرد و می توان آن را در ارتباط با خود جهاد و مبارزه (قاتلوا فی سبیل اللّٰه) دانست و نیز می توان آن را بیانی برای آداب انفاق شمرد. برداشت فوق ناظر به وجه اول است؛ یعنی، هزینه های جهاد را تأمین کنید و با ترک آن خویشتن را به هلاکت نیفکنید.

44- امیدواری در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 250 - 3

3 - نیرو های اندک طالوت با امید به نصرت الهی ، به جنگ با جالوتیان رفتند .

ولمّا برزوا الجالوت . . . و انصرنا علی القوم الکافرین

45- انفاق برای جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 38 - 2

2- دعوت الهی از مؤمنان ، به انفاق در مسیر جهاد *

تدعون لتنفقوا فی سبیل اللّٰه

با توجه به این که آیات پیشین درباره جهاد می باشد؛ ممکن است مراد از «فی سبیل اللّٰه» نیازهای مالی جهاد باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- تشویق مسلمانان از سوی خداوند ، به بسیج شدن در امر انفاق و هزینه کردن امکانات و داریی های خود در راه جنگ ، جهاد و جبهه

ص: 348

و ما لكم ألا تتفقوا في سبيل الله

6 - خداوند، آن دسته از مسلمانان را که در رفع نیازمندی های جبهه و جنگ و انفاق در راه آن، کوتاهی کردند، مورد نکوهش سخت قرار داد.

و ما لكم ألا تتفقوا في سبيل الله

46- انفاق در راه جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 11

11 - انفاق دارایی ها در راه جنگ و جهاد، واجب و امتناع ورزیدن از آن، در پی دارنده عذاب دردناک دوزخ است.

و الذين يكتزون الذهب و الفضه و لا ينفقونها في سبيل الله فبشرهم بعذاب أليم

برداشت فوق با توجه به این حقیقت است که آیه شریفه به دنبال آیات مربوط به جنگ و قرار گرفته است.

47- اولویتها در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 2

2 - استراتژی جهاد اسلامی، گسترش بخشیدن به اسلام در سرزمین های کفر به صورت گام به گام و پیاپی و اولویت دادن دشمنان نزدیکتر و همجوار

قتلوا الذين يلونكم من الكفار

فرمان خدا به درگیری با کافران همجوار همواره به قوت خویش باقی است. یعنی با تسخیر یک سرزمین کفر و تبدیل آن به سرزمین اسلام باز هم خطاب آیه متوجه مؤمنان است. و باید با کفاری که اکنون همجوار شده اند درگیر شوند.

48- اهداف منافقان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 7

7 - شرکت برخی افراد (منافقان) در جهاد با کافران، به منظور دستیابی به منافع مادی

لو كان عرضاً قريباً وسفراً قاصداً لاتبعوك

ص: 349

49- اهمیت اعراض از متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 7

7 - لزوم اعراض و روی گردانی از منافقان و جهادگريزان ، و طرد و منزوی کردن آنان در جامعه

فأعرضوا عنهم

50- اهمیت بسیج برای جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 1

1 - مؤمنان ، موظف به بسیج شدن برای نبرد در راه خدا ، به هنگام صدور فرمان جنگ

يأيها الذين ءامنوا ما لكم إذا قيل لكم انفروا في سبيل الله اثأقنتم

51- اهمیت نداوم جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 8

8 - مسلمانان موظف به پیکار بی امان با دشمنان نیرومند ، تا مرز کشتن و یا به تسلیم کشاندن آنان

ستدعون إلى قوم أولى بأس شديد تقتلونهم أو يسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 5

5 - لزوم جهاد پیوسته و مستمر در راه خداوند

و تجهدون في سبيل الله

فعل مضارع «تجاهدون» دلالت بر استمرار دارد.

52- اهمیت جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 1

1 - نبرد با کافران ، تا برطرف شدن فتنه های آنان ، وظیفه ای ضروری بر عهده مسلمانان

و قتلوهم حتی لا تكون فتنه

ص: 350

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 142 - 2,5

2 - پندار غلط ورود به بهشت بدون جهاد و صبر ، در میان مسلمانان صدر اسلام

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة و لما يعلم الله الذين جاهدوا منكم و يعلم الصابرين

5 - بدون مجاهده و صبر ، نمی توان به بهشت دست یافت .

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة و لما يعلم الله الذين جاهدوا منكم و يعلم الصابرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 145 - 14,15

14 - جهاد برای سپاسگزاری از نعمت های الهی ، بدون چشمداشت پاداش در دنیا و آخرت از مقدسترین نوع جهاد و مبارزه

و لما يعلم الله الذين جاهدوا . . . من یرد ثواب الدنيا ... ثواب الاخره ... و س

از تعبیر «سنجزی» برای شاکران و تعبیر به «نؤته» برای خواستاران ثواب دنیا و آخرت به دست می آید که پاداش شاکران، جزای شکر آنان است نه اینکه مجرد اعطا باشد. اضافه بر این، کلمه «منها» دلالت می کند بر اینکه دو طایفه پیش تنها به برخی از خواسته خود دست می یابند، ولی شاکران جزای کامل دریافت می دارند.

15 - سپاسگزاری نعمت های الهی ، برانگیزنده آدمی به جهاد و انجام تکالیف دینی

و من یرد ثواب الدنيا . . . و من یرد ثواب الاخره ... و سنجزی الشاکرین

به نظر می رسد خداوند مجاهدان را به سه دسته تقسیم کرده است و جمله «سنجزی الشاکرین»، بیانگر دسته سوم می باشد. یعنی آنان که نه ثواب دنیا انگیزه جهاد آنهاست و نه ثواب آخرت، بلکه انگیزه آنان از جهاد تنها سپاسگزاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 74 - 2

2 - تنها آخرت طلبان وارسته از دنیا ، توان و لیاقت نبرد در راه خدا را دارند .

فلیقاتل فی سبیل الله الذین یشرون الیوه الدنيا بالآخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21 - بهره مندان از نعمت الهی ، تنها بر خداوند متکی هستند و مہیای پیکار در راه او و فراخوان مردم به جهاد و توکل .

قال رجالان من الذین یخافون انعم اللہ علیہما ادخلوا . . و علی اللہ فتوکلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - فلاح و رستگاری در گرو تقوای پیشگی ، پی جویی شیوه ها و ابزار های سیر و سلوک تا مقام قرب خداوند و پیکار در راه او

اتقوا اللہ و ابتغوا إلیه الوسیله و جهدوا فی سبیلہ لعلکم تفلحون

ص: 351

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 20

20 - لزوم مبارزه در راه خدا و بی اعتنائی به سرزنش دشمنان ، در انجام وظایف و مسؤولیت های الهی

یجهدون فی سبیل اللّٰه و لایخافون لومه لائم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 3

3 - ضرورت توجه به حکم شرعی غنائم در کنار مسایل جنگ و جهاد

و اعلموا انما غنمتم من شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 10

10 - هجرت در صدر اسلام دارای اهمیتی برتر نسبت به جهاد در راه خدا

ما لکم من ولیتهم من شیء حتی یهاجروا

با توجه به صدر آیه که بر خورداری از حق ولایت را مشروط به جهاد دانست، معلوم می شود هجرت در جعل ولایت بین مؤمنان کافی نیست. بنابراین ذکر کردن هجرت در این فراز (حتی یهاجروا) و مقید نساختن آن به جهاد این معنا را القا می کند که هجرت در راه خدا در صدر اسلام اهمیتی برتر از جهاد داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 20 - 5

5 - لزوم جهاد با مال ، همانند جهاد با جان است .

و جهدوا فی سبیل اللّٰه بأموالهم وأنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 8، 5، 2

2- محبت پدر، فرزند، برادر، همسر و خویشاوندان نباید محبت خدا و رسول و جهاد در راه خدا را تحت الشعاع قرار دهد.

قل إن كان ءاباؤکم و ابناءؤکم .. أحب إليکم من اللّٰه و رسوله و جهاد فی سبيله

5- ترجیح محبت خویشاوندان و امکانات مادی بر محبت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جهاد، فسق و انحراف است.

قل إن كان ءاباؤکم .. أحب إليکم ... و اللّٰه لا یهدی القوم الفسقین

8- ترجیح محبت خدا و رسول و جهاد بر علایق خویشاوندی و تعلقات مادی، نشانه مؤمنان راستین

یأیها الذین ءامنوا .. قل إن كان ءاباؤکم ... و جهاد فی سبيله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 41 - 2,3,4

2- شرکت در جهاد و پیکار با دشمنان اسلام، وظیفه تمامی مسلمانان، هر چند فاقد امکانات و تجهیزات کافی نظامی باشند.

ص: 352

انفروا خفافاً و ثقالا

3- مشکلات و دشواری های زندگی - هر چند بسیار باشد - نمی تواند بهانه ای برای تخلف از جهاد قرار گیرد .

انفروا خفافاً و ثقالا

4- مؤمنان ، موظف به جهاد با مال (کمک های اقتصادی به لشکر اسلام و چشم پوشی از منافع مادی) همپای جهاد با جان

جهدوا بأموالکم و أنفسکم فی سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 4

4- جهاد با مال و جان ، نشانه ایمان راستین و تقوایبشگی است .

الذین يؤمنون باللّٰه . . . أن یجهدوا بأموالهم و أنفسهم و اللّٰه علیم بالمتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 53 - 3

3- انفاق مال به جای شرکت در جنگ ، در پیشگاه خداوند بی ارزش و غیر قابل قبول است .

و منهم من یقول ائذن لی و لا تفتنی . . . قل أنفقوا طوعاً أو کرهاً لن یتقبل منکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 9

9- اهتمام اسلام به تقویت مبانی فرهنگی - دینی جامعه همپای جنگ و جهاد

فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفه لیتفقهوا فی الدین

برداشت فوق به این دلیل است که خداوند پس از ترغیب مکرر مؤمنان به شرکت در جهاد و تحذیر آنان از تخلف، در این آیه طلب ققاهت را ضروری شمرده و طالبان ققاهت را از شرکت در جنگ معاف کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 7

7 - جهاد در راه خدا، حکمی بیرون از قاعده نفی حرج

و جهدوا فی الله حقّ جهاده... و ما جعل علیکم فی الدین من حرج

جمله های «هو اجتباکم» و «و ما جعل علیکم فی الدین من حرج» ظاهراً تعلیل برای جمله «و جاهدوا فی الله حقّ جهاده» است؛ یعنی، بدان جهت که شریعت اسلام، شریعتی سهل و آسان و پیراسته از هرگونه عسر و حرج است، پس باید در راه عمل به آن نهایت کوشش را نمود و در راه حفظ آن، تمام توان خود را به کار بست و از ایثار جان و مال در پاسداری از آن دریغ نکرد. لازمه این معنا این است که حکم جهاد همه جانبه - که قطعاً عسر و حرج آفرین است - از قانون نفی حرج بیرون باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 53 - 12

12 - جهاد، مصداق فرمان بری شایسته از خدا و رسول او است.

ص: 353

و أقسموا بالله جهد أيمانهم لئن أمرتهم ليخرجنّ قل لا تقسموا طاعه معروفه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - محمد - 47 - 4 - 4 - 1

1- لزوم پيكاری بی امان با كافران ستیزه جوی در میدان های جنگ

فإذا لقيتم الذين كفروا فضرب الرقاب

4- لزوم كشتن كافران و امان ندادن به آنان ، در میدان جنگ تا مرحله زمین گیر شدن دشمن

فضرب الرقاب حتى إذا أثختموهم

آیه شریفه در مجموع بیانگر یکی از قوانین کارآمد و حیاتی در میدان جنگ است. خداوند، به رزمندگان مسلمان رهنمود داده است تا قبل از غلبه یافتن بر دشمن و زمین گیر ساختن او، اقدام به گرفتن اسیر نکنند؛ بلکه بی درنگ هر دشمنی که در مقابلشان قرار گرفت، بکشند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - محمد - 47 - 21 - 4

4- جهاد در راه خدا ، طاعتی است بزرگ .

طاعه

برداشت بالا بنابر این نکته است که «طاعه» خبر مبتدای محذوف باشد؛ یعنی، «هو طاعه» و ضمیر «هو» به «القتال» - که در آیه قبل یاد شده - باز گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - محمد - 47 - 33 - 3

3- تأکید خداوند به اطاعت مؤمنان ، از فرمان جهاد و تأثیرناپذیری از کارشکنی منافقان *

يأيتها الذين آمنوا أطيعوا الله و أطيعوا الرسول

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین که درباره جهاد و موضع منفی منافقان بود برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - جهاد و انفاق در راه خداوند ، از مهم ترین و ارزشمندترین تکالیف الهی

لایستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل

تکیه بر دو تکلیف جهاد و انفاق، از میان سایر تکالیف الهی، حاکی از مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 16، 14

14 - لزوم جهاد و پیکار بی امان با دشمنان دین و عدالت

و أنزلنا معهم الكتب و المیزان . . . و أنزلنا الحدید

ص: 354

واژه «حدید» در آیه شریفه مجازاً در معنای جهاد و قتال به کار رفته است؛ یعنی، ما فرمان قتال با دشمنان را، به همراه پیامبران نازل کردیم.

16 - جهاد در راه خداوند ، دارای ثمراتی بس مهم و شایان توجه

فیه بأس شدید و منفع للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 15

15 - جلب رضای حق و آمادگی برای جهاد در راه خدا و رسول او ، شرط ایمان راستین

یتغون فضلاً من الله و رضوناً و ينصرون الله و رسوله أولئك هم الصدقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 19، 17، 16

16 - مریضی ، تأمین نیاز های زندگی و شرکت در جنگ با دشمن ، از عذر های پذیرفته شده برای کاستن از عبادت شبانه و شب زنده داری

علم أن سيكون منكم مرضى . . . فاقراءوا ما تيسر منه

17 - تلاش برای تأمین زندگی ، هم چون جنگ در راه خدا ، دارای اهمیت است .

و ءآخرون يضربون في الأرض يبتغون من فضل الله و ءآخرون يقتلون في سبيل الله

از این که تلاش برای تأمین زندگی، در کنار جنگ در راه خدا مطرح شده، می توان برداشت یاد شده را استفاده کرد.

19 - شب زنده داری ، نباید به مقداری باشد که به سلامت مؤمنان آسیب رساند و یا مانع از تلاش روزانه برای تأمین زندگی و یا پیکار در راه خدا شود .

فاقراءوا ما تيسر من القرآن علم أن سيكون منكم مرضى . . . فاقراءوا ما تيسر منه

53- اهمیت جهاد مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 20 - 5

5- لزوم جهاد با مال ، همانند جهاد با جان است .

و جهدوا فی سبیل الله بأموالهم و أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 41 - 4

4- مؤمنان ، موظف به جهاد با مال (کمک های اقتصادی به لشکر اسلام و چشم پوشی از منافع مادی) همپای جهاد با جان

جهدوا بأموالکم و أنفسکم فی سبیل الله

ص: 355

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 8

8 - اهمیت جهاد با مال ، همانند جهاد با جان

جهدوا بأموالهم و أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 2

2 - نقش و کاربرد جهاد مالی همانند جهاد با جان ، در دستیابی به بهشت

إن الله اشترى من المؤمنين أنفسهم وأموالهم بأن لهم الجنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 9

9 - مؤمنان ، موظف به جهاد با مال (کمک های اقتصادی و چشم پوشی از منافع مادی در راه دین) ، همپای جهاد با جان

و تجهدون فی سبیل الله بأموالکم و أنفسکم

54- اهمیت صبر در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 8

8- صبر و مقاومت ، عنصری مهم و ضروری در مسیر هجرت و جهاد

للذین هاجروا... ثم جهدوا و صبروا

از آن جایی که هجرت و جهاد همواره همراه با مشکلات است و صبر و مقاومت بسیاری را می طلبد، در عین حال خداوند به صبر و مقاومت توصیه فرموده است؛ می توان گفت: این توصیه گویای نقش ویژه صبر در میدان هجرت و جهاد است.

55- اهمیت قبول جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- لزوم صداقت داشتن در مسیر دین و پذیرفتن فرمان جهاد ، پس از صدور آن

فإذا عزم الأمر فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم

ص: 356

56- اهمیت نظم در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 7

7 - مؤمنان در نبرد با دشمنان، باید منظم، سازمان یافته و همچون بنایی ریخته شده از سرب، استوار و نفوذناپذیر باشند.

یقتلون... صفّا کأنهم بنین مرصوص

«مرصوص» از ریشه «رصاص» (سرب) مشتق است. «بنیان مرصوص»؛ یعنی، بنایی که با سرب استوار و محکم شده است.

57- ایثار در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 121 - 4

4 - خانه و زندگی را پشت سر گذاردن و به میدان رویارویی با دشمن شتافتن، از جمله ویژگی های رهبران شایسته الهی و پیروان آنان

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

«من اهلک»، اشاره به این دارد که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، و اساساً هر رهبر الهی، به هنگام انجام تکالیف و رویارویی با دشمن، مهمترین تعلقات (همانند زن و فرزندان) را رها می کند و به میدان کارزار و انجام تکلیف می شتابد.

58- ایمان و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 26

26 - بروز حقیقت ایمان افراد و ظهور باطن آنان با آمدن حکم جهاد

فلما كتب عليهم القتال اذا فريق منهم يخشون الناس... وقالوا ربنا لم كتبت على

59- بادیه نشینان و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 90 - 3, 1

1 - اذن خواستن گروهی از بادیه نشینان معذور برای مشارکت نکردن در جنگ

و جاء المعذرون من الأعراب ليؤذن لهم

«اعراب» اسم جمع و به معنای بادیه نشینان است. «معذرون» می تواند اسم فاعل از «باب تفعیل» باشد؛ یعنی، کسانی که از شرکت در جهاد کوتاهی می کنند و به دروغ نشان می دهند که عذر دارند و می تواند اسم فاعل از «باب افتعال» باشد که در اصل

ص: 357

«معدّرون» بوده و تائى باب افتعال، به جهت قرب مخرج با ذال، قلب به ذال شده و در آن ادغام گشته است؛ يعنى، كسانى كه داراى عذر موجهند. برداشت فوق بر پايه احتمال دوم است.

3 - عذر تراشى برخى از باديه نشينان براى شركت نكردن در جنگ

و جاء المعدّرون من الأعراب

برداشت فوق مبتنى بر اين احتمال است كه «معدّرون» اسم فاعل از باب تفعليل باشد.

60- برخورد با متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 43 - 7

7 - لزوم خوددارى از پذيرش عذر متخلفان از جهاد، قبل از بررسى درسى يا نادرستى ادعاى آنان

لم أذنت لهم حتى يتبين لك الذين صدقوا و تعلم الكذابين

مقصود از اذن دادن در آيه فوق، اذن ترك جهاد براى كسانى است كه از شركت در جهاد خود را معذور دانسته اند و خداوند چنين اذنى را بدون بررسى معذور بودن يا نبودن متخلفان از جهاد، سرزنش و محكوم كرده است.

61- بسيج در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 41 - 1

1 - فرمان خداوند به بسيج همه مسلمانان صدر اسلام براى جهاد در راه خدا، هر چند فاقد تجهيزات كافى نظامى باشند.

انفروا خفافاً و ثقالا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 7

7 - ضرورت بسيج تمامى نيروهاى مؤمن و غير مؤمن از سوى رهبرى جامعه دينى براى روياروى با هجوم كافران

وقيل لهم تعالوا قاتلوا فى سبيل الله او اذفعا

بنابر اينكه دعوت مطرح شده در آيه، يك دعوت موردى و خاص باشد، نه بيانگر اصل وجوب جهاد و دفاع، الزاماً مخاطبان در آيه دو گروه

خواهند بود: گروهی که «لله» و «فی سبیل الله» در صحنه پیکار حاضر می شوند و گروهی که برای دفاع از کیان و ملیت خود و . . . نبرد می کنند.

ص: 358

62- بهانه جویی متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 49 - 7

7 - متخلفان از جنگ ، به بهانه مصون ماندن از فتنه و گناه ، خود در منجلاب فتنه و گناه بودند .

اِذْنِ لِيْ وَ لَا تَقْتُلِيْ اَلَا فِى الْفِتْنَةِ سَقَطُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 50 - 2

2 - بهانه جویان متخلف از جنگ ، آرزومند عدم موفقیت سپاه اسلام و نگران از پیروزی آنان .

اِنْ تَصِيْبَكَ حَسَنَةٌ فَاَسْئَلُكَ

63- بی اعتنائی به دروغویی متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 6

6 - توصیه الهی به تحت تأثیر قرار نگرفتن مؤمنان ، از سوگند دروغین منافقان متخلف از جنگ

فَاعْرَضُوا عَنْهُمْ

64- بی اعتنائی به سوگند متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 6

6 - توصیه الهی به تحت تأثیر قرار نگرفتن مؤمنان ، از سوگند دروغین منافقان متخلف از جنگ

فَاعْرَضُوا عَنْهُمْ

65- پاداش آمادگی در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- آمادگی رزمی و انجام کارهای مقدماتی جهاد، دارای اجر و پاداش الهی

و لاینفقون... و لایقطعون وادياً إلا کتب لهم

با توجه به اینکه آیات در زمینه جنگ تبوک است و در «تبوک» جنگی صورت نگرفت و نیز چون انفاق و پیمودن دره ها از

ص: 359

مقدمات جنگ است، برداشت فوق استفاده می شود.

66- پاداش اخروی جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 148 - 3

3 - مجاهدت در راه خدا به همراهی پیامبران الهی و دعا به درگاه او، موجب بهره مندی از پاداش های دنیوی و اخروی

و کاین من نبی... فاتیهم الله ثواب الدنیا و حسن ثواب الاخره

67- پاداش تأمین نیازهای جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 14

14 - تأمین کمترین هزینه جهاد، در پی دارنده پاداش عادلانه الهی

و ما تنفقوا من شیء فی سبیل الله یوف ایکم و انتم لاتظلمون

68- پاداش جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 19

19 - بخشش گناهان و دخول در بهشت، پاداش بزرگ الهی، برای هجرت، آوارگی، آزار دیدن در راه خدا و جهاد و شهادت

فألذین هاجروا و اخرجوا من دیارهم و اوذوا فی سبیلی و قاتلوا و قتلوا لا کفرن عنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 74 - 8

8 - دستیابی به مواهب آخرت، پیامد جهاد و مبارزه در راه خدا

فلیقاتل فی سبیل الله الذین یشرون الحیوه الدنیا بالآخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- برخورداری از باغ ها و بوستان های متعدد بهشت ، از ثمرات ایمان ، هجرت و جهاد در راه خدا

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا فی سبیل اللّٰه . . . یشرهم ربهم . . . و جنت

ص: 360

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 89 - 2

2 - بهشت و زندگی جاودان در آن ، پاداش جهاد با مال و جان

أعد الله لهم جنت تجري من تحتها الأنهر خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 2,25

2 - نقش و کاربرد جهاد مالی همانند جهاد با جان ، در دستیابی به بهشت

إن الله اشترى من المؤمنین أنفسهم وأموالهم بأن لهم الجنة

25 - دستیابی به بهشت در پرتو جهاد و شهادت ، تنها رستگاری و پیروزی بزرگ

إن الله اشترى .. . بأن لهم الجنة ... ذلك هو الفوز العظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 20

20 - جهاد و تحمل رنج و سختی در راه خدا ، احسان و دارای پاداش از سوی خداست .

لا یصیبهم ظمأ ولا نصب ولا مخمصة فی سبیل الله .. . إن الله لا یضیع أجر المحسن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 121 - 5

5 - جهاد و تحمل هزینه های جنگ ، دارای بهترین پاداش در پیشگاه خداوند

لیجزیهم الله أحسن ما كانوا یعملون

برداشت فوق بر این اساس است که «أحسن» مفعول دوم برای «یجزی» باشد؛ یعنی، خداوند نیکوترین پاداش عمل را به مجاهدان خواهد داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- بهشت ، پاداش جهاد و دفاع از دين تا مرز شهادت

قال يقوم اتبعوا المرسلين . . . ائني ءامنتم بربكم فاسمعون . قيل ادخل الجنة

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - فتح - 48 - 16 - 10،12

10 - نويد الهی به اعطای پاداشی نیک به اعراب متخلف از حديبيه ، در صورت نبرد صادقانه با دشمنان نیرومند اسلام

فان تطيعوا يؤتكم الله اجرا حسنا

12 - جهاد در راه خدا ، دارای اجری بزرگ و ارجمند

ص: 361

ستدعون إلى قوم أولى بأس شديد . . . فإن تطيعوا يؤتكم الله أجرًا حسنًا

69- پاداش جهاد مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 89 - 2

2- بهشت و زندگی جاودان در آن ، پاداش جهاد با مال و جان

أعد الله لهم جنت تجري من تحتها الأنهر خلدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 2

2- نقش و کاربرد جهاد مالی همانند جهاد با جان ، در دستیابی به بهشت

إن الله اشترى من المؤمنین أنفسهم و أموالهم بأن لهم الجنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 121 - 5

5- جهاد و تحمل هزینه های جنگ ، دارای بهترین پاداش در پیشگاه خداوند

ليجزیهم الله أحسن ما كانوا يعملون

برداشت فوق بر این اساس است که «أحسن» مفعول دوم برای «یجزی» باشد؛ یعنی، خداوند نیکوترین پاداش عمل را به مجاهدان خواهد داد.

70- پاداش دنیوی جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 148 - 3

3- مجاهدت در راه خدا به همراهی پیامبران الهی و دعا به درگاه او ، موجب بهره مندی از پاداش های دنیوی و اخروی

و کاین من نبی . . . فاتیهم الله ثواب الدنیا و حسن ثواب الاخره

71- پليدي متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 95 - 10، 8

ص: 362

8 - منافقان متخلف از جهاد ، مظهر آلودگی و پلیدی

إنهم رجس

تعبیر «إنهم رجس» به جای «إنهم ذو رجس» بیانگر مبالغه است.

10 - پلیدی شدید منافقان جهادگریز ، ملاک وجوب اعراض و روی گردانی از آنان

فأعرضوا عنهم إنهم رجس

«إنهم رجس» در مقام تعلیل حکم به اعراض است.

72- پیران و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 16

16 - معاف بودن برخی از مردم (زنان ، کهنسالان ، معلولان و ...) از شرکت در جنگ

فاقعدوامع الخلفین

مراد از «خالفین» می تواند کسانی باشند که به صورت مجاز و به دلیل عجز از شرکت در جنگ معاف شده اند.

73- پیروزی در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 73 - 1

1 - غنیمت و پیروزی در جهاد ، فضل الهی است .

خذوا حذرکم فانفروا .. و لئن اصابکم فضل من الله

مصدق مورد نظر از «فضل» در این آیه، غنیمت و پیروزی است.

74- تأثیرپذیری از متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 6

6 - توصیه الهی به تحت تأثیر قرار نگرفتن مؤمنان ، از سوگند دروغین منافقان متخلف از جنگ

فأعرضوا عنهم

ص: 363

75- تاختن اسب در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 1 - 3

3 - تاختن اسبان در راه جهاد و شتاب برای رسیدن به میدان نبرد، مورد ترغیب خداوند

و العدیت ضبجاً

76- تارکان جهاد و زکات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 6

6 - اجازه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مورد گرفتن صدقه (زکات) از جهاد گریزانی که به گناه خویش معترف بودند .

و ءآخرون اعترفوا بذنوبهم .. خذ من أموالهم صدقه

برداشت فوق با توجه به شأن نزول آیه است که برخی از متخلفان از جنگ تبوک، نادم شدند و در قبال خطای خویش، پیشنهاد کردند که تمام اموالشان را به عنوان صدقه بپردازند.

77- تاریخ تشریح جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 5

5 - تشریح حکم جهاد، پس از آوارگی مسلمانان از مکه و هجرت به مدینه

أذن للذين يقاتلون .. الذين أُخرجوا من ديارهم بغير حقّ

78- تحقیر متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 15

15 - تحقیر منافقان متخلف از جنگ، توسط خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

منظور از «خالفين» می تواند کسانی باشند که به دليل عجز و ناتوانی قادر به شرکت در جنگ نبودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 4

ص: 364

4- اغنيا و توانمندان روی گردان از جهاد در صدر اسلام، مورد نکوهش و تحقیر خداوند قرار گرفتند .

إنما السبيل على الذين . . . و هم أغنياء رضوا بأن يكونوا مع الخوالم

79- تخلف از احكام جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 3,8

3- تجاوز از مقررات و احكام جهاد، حرام است .

و قتلوا فی سبيل الله . . . و لاتعتدوا

8- مجاهدان، در صورتی که از حدود الهی در جنگ تجاوز کنند و یا حقوق دشمنان را رعایت ننمایند، از محبت خداوند محروم خواهند شد .

إن الله لا يحب المعتدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 9

9- متجاوزان از مقررات جنگ، باید مجازات شوند . *

فلا عدون إلا على الظلمين

80- تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

3 - نساء - 4 - 74 - 6

6- تخلف از جهاد، نتیجه ارزیابی غلط از دنیا و آخرت

فليقاتل فی سبيل الله الذين يشرون الحيوه الدنيا بالاخره

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

7 - توبه - 9 - 16 - 10

10 - سر باز زدن از شرکت در میدان های نبرد ، برقراری روابط پنهانی با دشمنان و در میان نهادن اسرار مسلمانان با آنان ، از نشانه های ضعف ایمان

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 12

ص: 365

12 - ترک جهاد و سستی در پیکار با دشمنان دین ، نشانه دنیاطلبی و دل‌بستگی به زندگی دنیوی است .

ما لکم إذا قیل لکم انفروا فی سبیل اللّٰه .. ارضیتم بالحویة الدنیا من الآخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 41 - 3

3 - مشکلات و دشواری های زندگی - هر چند بسیار باشد - نمی تواند بهانه ای برای تخلف از جهاد قرار گیرد .

انفروا خفاً و ثقلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 86 - 10

10 - گریز از جهاد با وجود داشتن قدرت و تمکن ، نشانه نفاق است .

استتذک أولوا الطول منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 87 - 3

3 - تخلف و فرار از جهاد ، نشانه ضعف روحی و به دور از روحیه مردانگی است .

رضوا بأن یكونوا مع الخوالف

آیه دربردارنده توبیخ است و خداوند، منافقان را به خاطر تن دادن به همنشینی زنان و خانه نشینان، مذمت کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 11

11 - تخلف از جهاد و سوگند دروغ ، علامت نفاق و نشانه پلیدی است .

یعتذرون إلیکم .. سیحلفون باللّٰه...إنهم رجس

81- تخلف منافقان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 45 - 1

1 - تنها مردمان بی ایمان (منافقان) ، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) اجازه ترک جهاد می طلبیدند .

إنما يستنذنك الذين لا يؤمنون بالله و اليوم الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 2

2 - عدم شرکت بی ایمان ها و سست باوران (منافقان) در جنگ تبوک ، به خیر و صلاح مؤمنان بود نه مایه ضرر آنان .

ص: 366

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 50 - 4

4 - مباحات و اظهار شادمانی منافقان به رأی صائب خویش مبنی بر ترک جهاد ، در صورت مواجه شدن مسلمانان با شکست و مشکلات جنگ

وإن تصبک مصیبه یقولوا قد أخذنا أمراً من قبل ویتولوا و هم فرحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 11

11 - گرمی هوا ، بهانه منافقان صدر اسلام برای تخلف از جنگ و دستاویزی برای تبلیغ و بازداشتن از شرکت دیگران در جهاد

وقالوا لاتنفروا فی الحر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 4

4 - سستی و تخلف منافقان از جهاد ، در روحیه محکم و مصمم پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان راستین تأثیری نداشت .

رضوا .. لکن الرسول ... جهدوا

82- تدارکات جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 10, 9, 3, 2

2 - تأمین هزینه های جهاد از وظایف اهل ایمان است .

قتلوا فی سبیل الله .. و أنفقوا فی سبیل الله

از مصارف انفاق مطرح شده در آیه - به قرینه آیات گذشته - تأمین هزینه های جهاد است.

3 - ارزش انفاق و تأمین هزینه های جهاد ، به « در راه خدا بودن » آن است .

وأنفقوا في سبيل الله

9- انفاق در راه خدا و تأمین نیاز های مالی جهاد ، نشانه تقوای پیشگی و خداترسی است .

واتقوا الله .. و أنفقوا في سبيل الله

بیان مسأله انفاق پس از امر به تقوا، می تواند اشاره به این معنا باشد که از مصادیق تقوا، انفاق کردن در راه خداست.

10- انفاق در راه خدا و تأمین نیاز های جهاد ، در پی دارنده حمایت و امداد های الهی است .

واتقوا الله و اعلموا أن الله مع المتقين. و أنفقوا في سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 367

2 - تأمین تدارکات پیکار در راه خدا، قرض شایسته مسلمانان به او

وقاتلوا... من ذا الذی یقرض الله قرضاً حسناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 95 - 4

4 - تأمین هزینه های مالی پیکار در راه خدا، جهاد مالی در راه خداست.

والمجاهدون فی سبیل الله باموالهم و انفسهم

83- تداوم جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 127 - 6

6 - ضرورت تداوم کشتن و به خواری کشانیدن دشمنان دین، تا مرحله فرار آنان با ذلت و ناامیدی از صحنه جنگ

لیقطع طرفاً... فینقلبوا خائبین

از اینکه خداوند اهداف یاد شده را برای پیروزی جنگ بدر می شمارد، به دست می آید که مسلمانان در نبرد خویش با مشرکان و کافران باید تا این مراحل به پیش روند و این اهداف را دنبال کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 128 - 10

10 - ضرورت تداوم پیکار با دشمنان، تا مرحله توبه و بازگشت و یا نابودی آنان *

لیقطع طرفاً من الذین کفروا او یکتبهم فینقلبوا... او یتوب علیهم

چون پذیرش توبه مشرکان و یا عذب آنان از اهداف جنگ بدر شمرده شده است، حکایت از ضرورت تداوم نبرد با دشمنان دارد تا این مراحل و یا مراحل یاد شده در آیه سابق، تأمین شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - ایمان پایدار به خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جهاد پیوسته و مستمر در راه خدا، تجارتی بس سودمند و بزرگ

هل أدلکم علی تجره . . . تؤمنون بالله ورسوله و تجهودون فی سبیل الله

84- ترس از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 368

13 - فرمان جهاد ، مایه ترس برخی از مدعیان جهاد و مبارزه در صدر اسلام

فلما كتب عليهم القتال اذا فريق منهم يخشون الناس كخشية الله او اشد خشية

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 4

4 - وحشت شدید برخی از مؤمنان از حضور یافتن در جنگ بدر

كأنما يساقون إلى الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 23 - 10

10 - برخی از مؤمنان ، بر خلاف منافقان ، از جهاد و کشته شدن ، ترسی ندارند .

وان يأت الأحزاب يودّوا لو أنّهم بدون في الأعراب . . من المؤمنين رجال ... قضى ن

به قرینه مقابله، احتمال دارد که آیه، در صدد بیان روحیه مؤمنان در مقابل منافقان باشد. در آیات سابق، از منافقانی یاد شده است که از جهاد فرار می کردند و یا دوست داشتند که در صحنه جهاد، حضور نداشته باشند. در این آیه، از مؤمنانی یاد می کند که به عهد خود وفادار ماندند و تا پای جان ایستادند و این نشان می دهد که آنان، ترسی ندارند.

85- ترس در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 244 - 1

1 - توجه به حاکمیت خداوند در حیات و مرگ ، برطرف کننده ترس آدمی برای پیکار در راه او

الم تر الى الذين . . . وقتلوا في سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 2

2- شایعه پراکنانی که مردم را از جهاد می ترسانند ، شیطانند .

قال لهم الناس انّ الناس قد جمعوا لكم .. انّما ذلکم الشیطان یخوّف اولیاءه

بنابر اینکه «ذلکم»، اشاره به همان مردمی باشد که مؤمنان را از جنگ می ترسانند.

86- ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 369

10 - فرار از جنگ ، مانع از مرگِ مقدر شده الهی ، نیست .

فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مَوْتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ . . . قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

بنابراینکه داستان یادشده در این آیه، مقدمه ای برای آیه بعد باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - آگاهی خداوند از موضعگیری های انسان در گفتار و انگیزه او در پیکار و ترک آن *

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

9 - تهدید و هشدار به متخلفان و فرارکنندگان از پیکار در راه خداوند

و قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

گویا «و اعلموا . . .» به قصد تهدید متخلفان آورده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

22 - نافرمانی از دستور خداوند به پیکار علیه تجاوز و اسارت ، ستمگری است .

فَلَمَّا كَتَبَ عَلَيْهِمْ . . . وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ

24 - تهدید خداوند نسبت به کسانی که از پیکار در راه او رویگردانند .

تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ

مقصود از توجه دادن به دانایی خداوند به عملکرد ظالمانه ستم پیشگان، تهدید آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - بازنشستگان از جهاد ، هنگامی از پاداش الهی برخوردارند که از روی بی ایمانی ، ترک جهاد نکرده باشند .

چون «من المؤمنین» حال برای «القاعدون» است، می‌رساند که بازنشستگان از جنگ در صورتی قابل مقایسه با مجاهدان هستند که ایمانشان محفوظ باشد. یعنی بازماندنشان از جنگ در شرایطی نباشد که موجب سلب ایمان آنان گردد و یا ترک جهاد از روی بی‌ایمانی به فرامین خدا و رسول نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 24 - 14

14 - توکل بر خداوند، ناسازگار با کناره‌گیری از پیکار و کوشش در راه او و بی‌اعتنایی به تکالیف الهی

و علی الله فتوكلوا .. فاذهب انت و ریک فقتلا إنا ههنا قعدون

تصمیم قوم موسی بر خانه نشینی و سپردن میدان جنگ به خداوند و موسی (ع)، نقطه مقابل توصیه یوشع و کالب به توکل بر خدا قرار گرفته است و نشان می‌دهد که بر کنار ماندن از وظایف الهی، با توکل ناسازگار است.

ص: 370

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 25 - 11

11 - تمرد از فرمان جهاد ، گناه است .

و بین القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 35 - 13

13 - ایمان ، ناسازگار با بی تقوایی ، ترک جهاد و بی اعتنایی به وسایل تقرب به خدا

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 15 - 2

2 - اهل ایمان به هنگام حرکت به سوی دشمن و رویارویی با آنان (جهاد ابتدایی) نباید صحنه کارزار را ترک کنند .

إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحَفَا فَلَاتُؤَلُّوهُمُ الْأَدْبَارُ

برداشت فوق بر این اساس است که کلمه «زحفا» حال برای فاعل «لَقِيتُم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 74 - 3

3 - مسلمانانی که از هجرت به مدینه سر باز زدند و یا در راه خدا جهاد نکردند و یا مهاجران و دین خدا را یاری ندادند ، از دایره مؤمنان راستین خارج هستند .

و الَّذِينَ ءَامَنُوا وَهَاجَرُوا .. أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا

«أُولَئِكَ» اشاره است به هر یک از «الذین» اول و دوم با ویژگیهایی که در توصیف آنها آمده است. با توجه به این معنا و دلالت ضمیر فصل (هم) بر حصر معلوم می شود کسانی که مجموع صفات یاد شده را نداشته، اگر چه برخی از آنها را دارا باشند مؤمن حقیقی نیستند.

87- ترک جهاد با اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 4

4 - لزوم متارکه جنگ با اهل کتاب ، در صورت پرداخت جزیه و تسلیم شدن ایشان در برابر حکومت اسلامی

قتلوا الذین لا یؤمنون . . . من الذین أوتوا الکتب حتی یعطوا الجزیه عن ید و هم صغرو

ص: 371

88- ترک جهاد با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 192 - 6، 1

1 - نباید با کفرپیشگانی که از جنگ و فتنه انگیزی دست کشیده اند، نبرد کرد و آنان را به قتل رساند .

فإن انتهوا فإن الله غفور رحيم

متعلق «إنتهوا» به قرینه آیات قبل، جنگیدن و فتنه انگیزی است. جمله «فإن الله...» جانشین جواب شرط می باشد و تقدیر کلام چنین است: فإن انتهوا عن القتال و الفتنه فلا تقاتلوهم و لا تقتلوهم إن الله غفور رحيم».

6- فرمان خداوند ، مبنی بر ترک جنگ با کافرانی که دست از جنگ و فتنه برداشته اند ، پرتوی از مغفرت و رحمت اوست .

فإن انتهوا فإن الله غفور رحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 6، 5

5- لزوم ترک جنگ با کافران ، در صورت دست برداشتن آنان از فتنه انگیزی و ایجاد مزاحمت برای گسترش دین خدا

فإن انتهوا فلا عدون إلا على الظالمين

متعلق «إنتهوا...» - به قرینه فرازهای پیش - فتنه انگیزی و بازداری از حاکمیت یافتن دین الهی است. جواب شرط (فإن انتهوا) محذوف است و جمله «فلا عدوان...» جانشین آن می باشد؛ یعنی، پس اگر از فتنه انگیزی دست کشیدند و مانع گسترش و حاکمیت دین خدا نشدند، آنان را نکشید؛ زیرا تعدی تنها بر ستمکاران رواست.

6- در صورتی که کفرپیشگان محارب یا فتنه انگیز از کفرورزی دست بکشند ، نباید با آنان نبرد کرد .

فإن انتهوا فلا عدون إلا على الظالمين

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که متعلق «انتهوا» کفرورزی باشد.

89- ترک سستی در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 9

9- لزوم پرهیز از ضعف و سستی ، در میدان مبارزه و جهاد

يقتلون في سبيله صفًّا كأنهم بنين مرصوص

90- ترک مجاز جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 16 - 1

1 - جواز روی برتافتن از جبهه نبرد به منظور در اختیار گرفتن موضعی جدید علیه دشمن یا پیوستن به گروهی از همزمان

ص: 372

و من يولهم يومئذ دبره إلا متحرفا لقتال او متحيزا إلى فئه

«تحرف» به معنای روی گرداندن از محلی به اطراف آن محل است. بنابراین «تحرف للقتال» یعنی روی گرداندن از دشمن به منظور انتخاب جبهه ای دیگر برای نبرد. و «تحیز» به معنای جای گرفتن است و چون به «إلی» متعدی شده معنای پیوستن نیز در آن اشراب شده است. گفتنی است مراد از «فئه» گروهی است که در آن میدان مشغول پیکار هستند.

91- تشریح جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 7

7 - تقدّم تشریح نماز و زکات بر تشریح جهاد

الم تر الى الذین .. اقيموا الصلوه و اتوا الزکوه فلما کتب علیهم القتال

بنابر اینکه مراد از «فلما کتب» بیان اصل و جوب جهاد باشد، نه فراهم آمدن زمینه آن.

92- تشویق به تسریع در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 1 - 3

3 - تاختن اسبان در راه جهاد و شتاب برای رسیدن به میدان نبرد، مورد ترغیب خداوند

و العدیت ضبِحًا

93- تشویق به جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 244 - 7

7 - توجّه و ایمان به علم مطلق خداوند، برانگیزاننده آدمی برای اقدام به پیکار در راه او

وقاتلوفی سبیل الله و اعلموا انّ الله سمیع علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - تشویق مسلمانان از سوی خداوند برای همگامی با پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) در جهاد و سرزنش آنان که در برابر دشمنان دین، ضعف و زبونی به خود راه دهند .

ص: 373

و کاتین من نبی قاتل معه ربیون کثیر فما وهنوا لما اصابهم فی سبیل اللّٰه

از اهداف یادآوری سلحشوری پیشینیان، تشویق مؤمنان به همگامی با پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) است. و نیز سرزنش کسانی است که در جنگ اُحُد، سستی کرده و از خود ضعف و زبونی نشان دادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 15

15 - تشویق و ترغیب به جهاد و شهادت در راه خدا

و لا تحسبنّ الذّٰین قتلوا فی سبیل اللّٰه امواتا بل احياء عند ربّهم یرزقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 170 - 15

15 - ترغیب به جهاد و شهادت در راه خدا

فرحین بما اتیهم اللّٰه من فضله .. و لا هم یحزنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 13

13 - تشویق خداوند به جهاد، همراه با نیکوکاری و تقوا

الذّٰین استجابوا للّٰه .. للذّٰین احسنوا منهم و اتّقوا اجر عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 18

18 - ترغیب مؤمنان از سوی خداوند به رویارویی و جهاد با دشمنان دین

انّما ذلکم الشّیطان .. فلا تخافوهم و خافون ان کنتم مؤمنین

جمله «اگر ایمان داری از دشمنان دین نهراسید»، خطاب به کسانی است که مدعی ایمان هستند و به هدف ترغیب آنان به رویارویی با دشمن ایراد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 84 - 6

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور برانگیختن و تشویق مؤمنان به جهاد در راه خدا

فقاتل فی سبیل اللّٰه .. و حرّض المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 85 - 2,3

2 - بهره مندی تشویق کنندگان به جهاد ، از نتایج اعمال مجاهدان

و حرّض المؤمنین .. من یشفع شفاعة حسنه یکن له نصیب منها

ص: 374

به مقتضای ارتباط بین این آیه و آیه قبل، تشویق مسلمانان به جهاد، می تواند مصداق مورد نظر از وساطت و شفاعت حسنه باشد. چون تحریض و تشویق برای جهاد در راه خدا، نوعی وساطت و سببیت برای انجام آن است.

3 - ارزشمندی تشویق مردم به جهاد در راه خدا

و حَرَّضَ الْمُؤْمِنِينَ ... مِنْ يَشْفَعُ شَفَاعَةَ حَسَنَةٍ يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا

چون تحریک مردم به جهاد، «شفاعه حسنه» نامیده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 95 - 16

16 - ترغیب مؤمنان به جهاد و بذل مال و جان در راه خدا

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ ... وَالْمُجَاهِدُونَ ... فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ اجْرًا عَظِيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 65 - 2

2 - تشویق و تحریک اهل ایمان برای پیکار با کافران ، وظیفه ای الهی بر عهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 1, 2

1 - تشویق و تشجیع مسلمانان صدر اسلام به جنگ با مشرکان پیمان شکن و توطئه گر علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أَلَا تَقْتُلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ

2 - تشویق و تشجیع مسلمانان به پیکار با سران شرک و کفر

فَقْتُلُوا أُنْتُمْ الْكُفْرَ ... أَلَا تَقْتُلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 2

2- تهییج مسلمانان، از سوی خداوند برای جهاد و یاری رساندن پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إلا تنصروه فقد نصره الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 5

5- تشویق و ترغیب مؤمنان صدر اسلام از سوی خداوند، به جهاد و پیکار در راه او

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ

تشویق مسلمانان مدینه به ترک جهاد

ص: 375

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 2، 1

1 - عده ای از منافقان ، مسلمانان شرکت کننده در غزوه احزاب را ، به ترک جهاد وسوسه می کردند .

و إذ قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

2 - منافقان برای ماندن مسلمانان به همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در غزوه احزاب - باتوجه به هجوم دشمن - وجهی منطقی قائل نبودند و آنان را به ترک غزوه ، دعوت می کردند .

قالت طائفة منهم يا أهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا

94- تصمیم به جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 75 - 4

4 - حق تصمیم گیری درباره جهاد از آن مهاجران نخستین بود .

جهدوا معکم

کلمه «معکم» در «جهدوا معکم» (در کنار شما جهاد کنند) می تواند ناظر به برداشت فوق باشد. چنانچه مخاطبان «معکم» خصوص مهاجران باشند، برداشت فوق از اتقان بیشتری برخوردار است.

95- تقوا در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 4

4 - دعوت و تشویق اهل ایمان به پیشه ساختن صبر و تقوا ، در رویارویی با دشمن

ان تصبروا و تتقوا و یا توکم من فورهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 13، 14

13 - تشویق خداوند به جهاد ، همراه با نیکوکاری و تقوا

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ .. لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا اجر عظيم

14 - خوب عمل کردن در جنگ (احسان) و تخلف نکردن از مقررات جنگی (تقوا) ، شرط پاداش بزرگ خداوند برای مجاهدان

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ .. لِلَّذِينَ احْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا اجر عظيم

در برداشت فوق، متعلق «احسان»، جنگ گرفته شده است ; یعنی در جنگ خوب عمل کنند. همچنین متعلق «اتقوا»، مقررات جنگی (مانند پیروی از فرماندهی) گرفته شده است.

ص: 376

96- تقویت روحیه در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 6

6 - توجه تقواییشان به آگاهی خداوند به احوالشان ، مایه دلگرمی آنان در جهاد

آن یجهدوا... و الله علیم بالمتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 14

14 - دلداری خداوند به مؤمنان ، به منظور رفع نگرانی آنان ، به دنبال تخلف کردن گروهی از شرکت در جنگ تبوک

إنما یستذنبک الذین لایؤمنون... لو خرجوا فیکم ما زادوکم إلا خیالاً... و الله ع

97- تکبر متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 73 - 8

8 - متخلفان از جهاد ، مردمانی خودمحمور و بی عاطفه در برخورد با مجاهدان و حوادث روی داده بر آنان

فان اصابتکم مصیبه قال قد انعم الله علی... و لئن اصابتکم فضل من الله لیقولنّ

98- تنبلی در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 1

1 - نباید اهل ایمان در هنگامه های دشوار (رویارویی با دشمنان) ، سستی و اندوهی به خویش راه دهند .

یا ایها الذین امنوا... و لا تهنوا و لا تحزنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 72 - 1

1 - کندی و سستی برخی مسلمانان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از شرکت در جهاد

وَأَنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لِيَبْطِئَنَّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 377

12 - امتناع و کوتاهی مسلمین از شرکت در غزوه بدر صغرا

فقاتل فی سبیل اللّٰه .. و حرّض المؤمنین عسی اللّٰه

قابل ذکر است که مورخین از این غزوه به نامهای مختلفی - بدر الصغراء، بدر الموعد، بدر الآخره و بدر الاخیره - یاد کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 4

4 - تهدید خداوند نسبت به عناصر سست بنیاد در جبهه پیکار مسلمانان با دشمنان

واللّٰه سمیع علیم. اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا

بنابر اینکه کلمه «اذ»، متعلّق به دو صفت «سمیع» و «علیم» باشد. یعنی خداوند، سخنان پنهانی آنان را که تصمیم به کوتاهی در نبرد داشتند، می شنید و از اندیشه آنان، آگاه بود. و تذکر شنوایی و دانایی خداوند در موارد تخلف و گناه، دلالت بر تهدید نسبت به متخلفین دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 17، 26، 10

10 - سستی، تفرقه و سرپیچی برخی پیکارگران احد از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پس از پیروزی ابتدایی بر دشمنان

حتّٰی اذا فشلتم .. من بعد ما اریکم ما تحبّون

گر چه ظاهر خطاب در «فشلتم و تنازعتم .. و عصیتم» به تمامی مسلمانان در جنگ احد است، ولی به قرینه تقسیم آنان در دنباله آیه به دو گروه دنیاطلب و آخرت طلب، معلوم می شود مراد از مخاطبین «فشلتم ...»، گروهی از مسلمانان بوده اند و نه همه آنان.

17 - دنیاطلبی و دلدادگی به مادیات، از عوامل سستی در مبارزه و رویارویی با دشمنان دین

حتّٰی اذا فشلتم .. منکم من یرید الدّٰنیا

26 - سستی در نبرد با دشمن، نزاع و پراکندگی و تخلف از دستورات فرماندهی، گناه و موجب استحقاق عقاب

حتّٰی اذا فشلتم .. ولقد عفا عنکم

ظاهر کلمه عفو این است که گناهی صورت گرفته باشد و گناه در این مورد همان سستی و نزاع و سرپیچی از دستورات فرماندهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 13

13 - بی صبری در برابر مشکلات ، سستی در مقابل دشمنان و حفاظت نکردن از مرز های کشور اسلامی ، بی تقوایی است .

اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله

ص: 378

99- توصیه به جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 1

1 - جهاد خالصانه و همه جانبه (جهاد با جان و مال) در راه خدا ، توصیه الهی به اهل ایمان

و جهدوا فی الله حق جهاده

تقید «جاهدوا» به «حق جهاده»، ظهور در این معنا دارد که مؤمنان باید تمامی توان خود را در راه خدا به کار گیرند و هرچه دارند (جان و مال) در این راه نثار کنند.

100- توکل در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 51 - 4

4 - اتکای مؤمنان راستین بر ولایت و حمایت خداوند ، در جهاد و اقدام به تکالیف

قل لن یصیبنا إلا ما کتب الله لنا هو مولینا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 17

17 - نهراسیدن از کثرت دشمن و توکل بر خدا در رویارویی با آنان ، از نشانه های مؤمنان پیرو خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

الذین استجابوا لله و الرسول . . . و قالوا حسبنا الله و نعم الوکیل

101- تهدید مانعان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 18 - 1

1 - بازدارندگان مجاهدان از جهاد ، مورد تهدید خداوندند .

قد یعلم الله المعوقین منکم

«مَعْوَق» از ریشه «عوق» به بازدارنده اطلاق می شود (مفردات راغب). لازم به ذکر است که «قد يعلم...» کنایه از تهدید و هشدار است.

102- تهدید متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 379

7 - توبه - 9 - 24 - 4

4 - روی گردانان از جهاد ، به خاطر علقه های عاطفی (محبت پدر ، فرزند ، برادر ، همسر و خویشاوندان) و دلبستگی مادی (مال ، شغل و مسکن) مورد تهدید خداوند

قل إن كان ءاباؤکم . . . و أموال اقترفتموها و . . . أحب إليکم . . . و جهاد فی سبیلہ فتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 39 - 2

2 - امتناع کنندگان از جهاد ، مورد تهدید خدا به عذابی سخت و دردناک

إلا تنفروا يعذبکم عذاباً أليماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 14

14 - منافقان متخلف از جنگ ، مورد تهدید خداوند به آتش سوزان دوزخ

قل نار جهنم أشد حراً لو كانوا يفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 10، 18

10 - خداوند ، توانمندان متخلف از جهاد را به امکان رسوایی بیشتر در صورت ادامه دادن به تخلف ها تهدید کرد .

و سیری اللّٰه عملکم و رسوله

جمله «سیری اللّٰه عملکم و رسوله» می تواند هشدار باشد به متخلفان جنگ در جهت بازداشتن ایشان از کج رویها در آینده.

18 - تهدید متخلفان از جنگ و منافقان ، به رسوایی و افشای اسرارشان در آخرت از سوی خداوند

فینبئکم بما کنتم تعملون

103- تهدید معرضان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - مسلمانانی که شرکتشان در جهاد ، اندک بود مورد تهدید خداوندند .

و لا یأتون البأس إلا قليلاً

جمله «و لا یأتون..» احتمال دارد که مستقل باشد و احتمال دارد که حال برای «المعوقین» و یا «القائلین» باشد. در صورت نخست، این فراز از آیه، سومین گروهی خواهند بود که متعلق «یعلم الله» اند. لازم به گفتن است که مراد از «البأس» - که به معنای «سختی و شدت» است - به قرینه مقام، جنگ است. «یعلم الله» کنایه از تهدید و هشدار است.

ص: 380

104- تهییج در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 9

9- خداوند ، مجاهدان بدر را به در هم کوبیدن سر های کافران و از کار انداختن پنجه های آنان ، تهییج کرد .

فاضربوا فوق الأعناق و اضربوا منهم کل بنان

برداشت فوق بر این اساس است که خطاب در جمله «فاضربوا . . .» متوجه مجاهدان باشد. جمله «و ما جعله الله إلا بشری» در آیه دهم، که مسؤولیت فرشتگان را تنها بشارت دهی اعلام کرد، می تواند مؤید این احتمال باشد.

105- جرم اخلال در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 6

6- تخلف از جهاد و فرمان رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و اخلال در بسیج و تجهیز سپاه اسلام ، جرمی است بزرگ .

خلف رسول الله . . . قالوا لاتنفروا . . . قل نار جهنم ... جزاء بما کانوا یکسبون

106- جرم تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 6

6- تخلف از جهاد و فرمان رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و اخلال در بسیج و تجهیز سپاه اسلام ، جرمی است بزرگ .

خلف رسول الله . . . قالوا لاتنفروا . . . قل نار جهنم ... جزاء بما کانوا یکسبون

107- جهاد ابتدایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 9

9- فتنه انگیزی کافران ، مجوز نبرد با ایشان است ، هر چند که با مسلمانان سر جنگ نداشته باشند .

وَقْتُلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَمُوتُوا يَتْلُونَكُمْ .. الْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ

جمله «والفتنه أشد من القتل»، به اصطلاح اصولیین حاکم بر «الذین یقاتلونکم» است و موجب توسعه در موضوع حکم مطرح شده در آیه قبل می شود؛ یعنی، آیه قبل بیان داشت که با کافران حربی نبرد کنید و جمله «الفتنه ..» بیان می کند که فتنه انگیزی به منزله جنگ است.

ص: 381

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 5.8

5 - جامعه ایمانی ، وظیفه دار پیکار در راه خدا و یا دست کم دفاع از وطن و کیان خویش

تعالوا قاتلوا فی سبیل اللّٰه او ادفعوا

8 - پیکار با دشمنان دین (جهاد ابتدایی) و دفاع در برابر هجوم آنان (جهاد دفاعی) ، دو تکلیف الهی بر عهده جامعه ایمانی *

قاتلوا فی سبیل اللّٰه او ادفعوا

بنابر اینکه دعوت مطرح شده در آیه، بیان حکم جهاد باشد، نه دعوت برای حضور در نبردی خاص و مقطعی. بنابراین جمله «قاتلوا ...»، ناظر به جهاد ابتدایی و جمله «او ادفعوا» ناظر به جهاد دفاعی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 12

12 - رهایی مستضعفان موحد ، مجوّز جهاد ابتدایی

و ما لکم لا تقاتلون فی سبیل اللّٰه و المستضعفین .. الذّین یقولون ربّنا اخرجنا م

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 15 - 2

2 - اهل ایمان به هنگام حرکت به سوی دشمن و رویارویی با آنان (جهاد ابتدایی) نباید صحنه کارزار را ترک کنند .

إذا لقیتم الذّین کفروا زحفا فلا تولوهم الأدبار

برداشت فوق بر این اساس است که کلمه «زحفا» حال برای فاعل «لقیتم» باشد.

108- جهاد انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 6

6 - حضور مستقیم پیامبران الهی ، در صحنه های پیکار علیه دشمنان

و کائین من نبی قاتل معه ربیون کثیر . . . فی سبیل اللّٰه

109- جهاد با اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 1

1 - فرمان خدا به نبرد با اهل کتاب ، به دلیل عدم ایمان آنان به خدا و آخرت و عدم پرهیزشان از محرّمات الهی و پایبند نبودن به دین حق

ص: 382

قتلوا الذین لا یؤمنون . . . من الذین أوتوا الکتب

110- جهاد با اهل مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 24 - 6

6 - رخ دادن درگیری هایی منتهی به پیروزی مؤمنان بر مکیان ، قبل از انعقاد صلح حدیبیه *

من بعد أن أظفرکم علیهم

در صورتی که مراد از «بطن مکّه» سرزمین حدیبیه باشد؛ احتمال می رود که تعبیر «من بعد أن أظفر» بیانگر درگیری های محدودی باشد که قبل از انعقاد صلح حدیبیه، میان کافران و مؤمنان صورت گرفت و به پیروزی مؤمنان منتهی گردید.

111- جهاد با جالوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 250 - 3

3 - نیروهای اندک طالوت با امید به نصرت الهی ، به جنگ با جالوتیان رفتند .

ولمّا برزوا الجالوت . . . وانصرنا علی القوم الکافرین

112- جهاد با جان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 2

2 - شرکت در جهاد با مال و جان از سوی مجاهدان و یاری مهاجران از سوی انصار ، شرط برخورداری هر یک از ولایت مقرر شده از جانب خدا

إن الذین ءامنوا و هاجروا . . . أولیاء بعض

مشارالیه «أولئک» و مرجع ضمیر در «بعضهم»، «الذین» اول و دوم، با تمام صفاتی که برای آنان ذکر شد، است. یعنی مؤمنان مهاجر - مثلاً - اگر جهاد نکنند و یا مؤمنان ساکن در مدینه اگر مهاجران را یاری ندهند از حقوق ولایت برخوردار نیستند.

113- جهاد با حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 109 - 4

ص: 383

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مشرکان و کافران لجوج و حق ناپذیر را به جنگ و جهاد تهدید کرد .

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ ءَاذَنْتَكُمْ عَلَى سِوَاءِ

برداشت یاد شده بر اساس یکی از احتمالاتی است که میان مفسران در باره این آیه مطرح است و آن این که جمله «آذنتکم علی سواء» تهدید به جنگ و هشدار به جهاد است. مانند آیه «فانبذ إلیهم علی سواء» (انفال (8) آیه 58).

114- جهاد با دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 15، 3، 5

3- آمادگی بنی اسرائیل برای پیکار با دشمنان، پس از پذیرش زمامداری طالوت، با مشاهده آن صندوق خاص

ان ایه مُلکه . . . فلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ

بسیج لشکریانی از بنی اسرائیل، با وجود تردید سابق آنان نسبت به فرماندهی طالوت، دلالت بر جمله ای محذوف دارد؛ یعنی پس از آمدن تابوت، به فرماندهی طالوت گردن نهادند و آماده نبرد شدند و آنگاه طالوت آنان را بسیج کرد.

5 - همراهی جمعیت انبوهی از بنی اسرائیل با طالوت، در آغاز حرکت وی برای پیکار با متجاوزان

فلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ

کلمه «جُند» به معنای جمعیت انبوه و مترکم است. آوردن این کلمه به صورت جمع (جنود) دلالت بر کثرت لشکریانی دارد که با طالوت بسیج شدند.

15 - عدم تغییر عزم طالوت در پیکار با متجاوزان، علی رغم نافرمانی بیشتر لشکریان و طرد آنان از سوی وی

فَشْرَبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 250

2 - ضرورت نیایش با خداوند، در هنگامه پیکار با دشمنان

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - رشد معنویات ، موجب استواری بیشتر در رویارویی با دشمن

اذ همت . . . و علی الله فلیتوکل المؤمنون

جمله «و الله ولیّهما» و نیز جمله «و علی الله . . .»، علاوه بر بیان یک معرفت دینی، برای تقویت مسلمانان در رویارویی با دشمنان، نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 1,3,4,12

ص: 384

1 - کفایت فرشتگان امدادگر ، برای پیروزی رزمندگان در برابر دشمنان

الن یکفیکم .. بلی ان تصبروا

3 - در هنگام ضرورت (همانند یورش شتابان دشمنان دین) ، صبر و تقوا ، تضمین کننده نزول فرشتگان برای امداد مؤمنان

ان تصبروا و تتقوا و یأتوکم من فورهم هذا یمددکم ربکم بخسمة الاف

4 - دعوت و تشویق اهل ایمان به پیشه ساختن صبر و تقوا ، در رویارویی با دشمن

ان تصبروا و تتقوا و یأتوکم من فورهم

12 - محرومیت از امداد های ویژه الهی در رویارویی با دشمنان دین ، پیامد بی صبری و بی تقوایی

ان تصبروا و تتقوا .. یمددکم ربکم بخسمة الاف من الملائكة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 128 - 10

10 - ضرورت تداوم پیکار با دشمنان ، تا مرحله توبه و بازگشت و یا نابودی آنان *

لیقطع طرفاً من الذین کفروا او یکتبهم فینقلبوا .. او یتوب علیهم

چون پذیرش توبه مشرکان و یا عذب آنان از اهداف جنگ بدر شمرده شده است ، حکایت از ضرورت تداوم نبرد با دشمنان دارد تا این مراحل و یا مراحل یاد شده در آیه سابق ، تأمین شود .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 133 - 7

7 - امید نیل به آموزش الهی و بهشت ، برانگیزنده اهل ایمان برای شرکت در نبرد با دشمنان

یا ایها الذین امنوا .. و اطیعوا الله و الرسول ... سارعوا الی مغفرة من ربکم

چون آیات پیشین درباره نبرد و رویارویی با کافران بود ، گویا آیات مورد بحث به منظور دستورالعملی است برای اینکه جامعه ایمانی را به گونه ای تربیت کند که دیگر همچون نبرد احد ، دلبسته به دنیا نباشد و دچار دلهره و ترس نگردد تا همیشه بر دشمنان دین غالب شود .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- سستی، کرنش و زبونی اهل ایمان در برابر دشمنان دین، ناپسند است.

فما وهنوا... و ما ضعفوا و ما استکانوا

صفات شمرده شده برای مردان الهی پس از واقعه احد، تعریض به مسلمانانی است که در آن نبرد، سستی و ضعف به خود راه دادند. از این رو صفات یاد شده، زینده مؤمنان واقعی و مردان الهی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 8، 13

8 - پیکار با دشمنان دین (جهاد ابتدایی) و دفاع در برابر هجوم آنان (جهاد دفاعی)، دو تکلیف الهی بر عهده جامعه ایمانی *

قاتلوا فی سبیل اللّٰه او اذفعا

ص: 385

بنابر اینکه دعوت مطرح شده در آیه، بیان حکم جهاد باشد، نه دعوت برای حضور در نبردی خاص و مقطعی. بنابراین جمله «قاتلوا ...»، ناظر به جهاد ابتدایی و جمله «او ادفعوا» ناظر به جهاد دفاعی است.

13 - سرباز زدن از حضور در پیکار با دشمنان دین و دفاع از کیان اسلامی، از نشانه های نفاق

و ليعلم الذين نافقوا .. لو نعلم قتالاً لاتّبعناکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 12

12 - نیاز مبرم پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نیروهای مجاهد برای مقابله با دشمن، پس از نبرد احد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ

فراخوانی نیروهای مجروح جنگ احد برای نبردی دیگر، چنانچه در شأن نزول آمده است، حکایت از نیاز مبرم به نیروهای مجاهد دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 6، 18

6 - شیطان مؤمنان را از رویارویی با دوستانش می ترساند .

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

بنابر اینکه مفعول اول از فعل «يخوّف»، یعنی «گم»، در تقدیر باشد. یعنی شیطان شما را از دوستانش می ترساند. جمله «فلا تخافوهم»، این احتمال را تأیید می کند.

18 - ترغیب مؤمنان از سوی خداوند به رویارویی و جهاد با دشمنان دین

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ .. فلا تخافوهم و خافون ان كنتم مؤمنين

جمله «اگر ایمان داری از دشمنان دین نهراسید»، خطاب به کسانی است که مدعی ایمان هستند و به هدف ترغیب آنان به رویارویی با دشمن ایراد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 5

5 - یادآوری امداد های الهی به مجاهدان راه خدا مایه نهراسیدن از مقابله با دشمنان دین

إذ تستغيثون ربكم فاستجاب لكم

هدف از یادآوری امدادهای غیبی به مجاهدان، ترغیب مؤمنان به نه‌راسیدن از مبارزه با دشمنان دین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 16 - 1

1 - جواز روی برتافتن از جبهه نبرد به منظور در اختیار گرفتن موضعی جدید علیه دشمن یا پیوستن به گروهی از هم‌زمان خویش

و من يولهم يومئذ دبره إلا متحرفا لقتال او متحيزا إلى فئة

«تحرف» به معنای روی گرداندن از محلی به اطراف آن محل است. بنابراین «تحرف للقتال» یعنی روی گرداندن از دشمن به

ص: 386

منظور انتخاب جبهه ای دیگر برای نبرد. و «تحیز» به معنای جای گرفتن است و چون به «إلی» متعدی شده معنای پیوستن نیز در آن اشراب شده است. گفتنی است مراد از «فته» گروهی است که در آن میدان مشغول پیکار هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 20 - 5

5 - حرمت روی برتافتن از حکم رسول خدا در نبرد با دشمنان دین

أطيعوا الله ورسوله ولا تولوا عنه وأنتم تسمعون

با توجه به اینکه آیات پیشین این بخش از سوره درباره جنگ و مبارزه با دشمنان دین است، مصداق مورد نظر از جمله «أطيعوا» و «لاتولوا عنه» روی برتافتن از فرمانهای آن حضرت در مبارزه و نبرد با دشمنان دین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 65 - 7

7 - ضرورت پایداری در مقابل دشمنی با نیرویی ده برابر ، مشروط به این است که رزمجویان اهل ایمان کمتر از بیست نفر نباشند .

إن يكن منكم عشرون صبرون يغلبوا مائتين

رساندن معنای مقصود، یعنی لزوم مقاومت یک بر ده، با جمله ای کوتاهتر از آنچه آمده ممکن بود. بنابراین تطویل آن با ذکر دو مثال حاوی نکاتی است؛ از جمله این احتمال که نسبت یاد شده و حکم مترتب بر آن در صورتی است که نفرات اهل ایمان بیست نفر و یا بیشتر باشند و اگر کمتر باشند این حکم جاری نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 12، 4، 2

2 - حکم بر پایداری در مقابل دشمنان و حدود و شرایط آن ، در اختیار خداوند است .

الئن خفف الله عنكم و علم أن فيكم ضعفا

4 - بروز ضعف در جامعه ایمانی صدر اسلام ، موجب تخفیف حکم پایداری در برابر دشمنان شد .

الئن خفف الله عنكم و علم أن فيكم ضعفا

12 - مؤمنان صابر و مقاوم در برابر دشمنان دین از امداد های های بهره مند خواهند شد .

و الله مع الصبرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 2

2- ملاک وجوب شرکت مسلمانان در پیکار با دشمنان، دفاع از اسلام و سرزمین آن است، نه خصوصیات رهبری جامعه و صلاحیت و عدم صلاحیت وی برای فراخوانی به جنگ.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

به کارگیری فعل مجهول (قيل) و عدم ذکر نام و خصوصیات کسی که فرمان جهاد را صادر می کند، مفید برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 387

13 - لزوم حضور فعال در میدان های نبرد علیه دشمنان راه خدا و بیم نداشتن از کشته شدن

يقتلون في سبيل الله فيقتلون و يقتلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 121 - 1

1 - خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صبحگاهان از میان خانواده خویش ، برای برپا نمودن پایگاه های جنگی برای مؤمنان ، در مصاف با دشمنان

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 4، 8، 11، 16

4 - سختی ها و رنج های ناشی از رویارویی با دشمنان دین ، نباید موجب سستی در پیکار با آنان شود .

و لاتهنوا .. ان تکنونوا تألمون فانهم یألمون کما تألمون

8 - امید مجاهدان به پاداش و نصرت الهی ، زمینه تقویت روحیه و سستی نکردن آنان در رویارویی با دشمنان دین

و لاتهنوا .. و ترجون من الله ما لایرجون

11 - ضرورت امیدواری و اتکال مجاهدان به خداوند در رویارویی با دشمنان

و ترجون من الله ما لایرجون

جمله خبریه «ترجون من الله» می تواند ارشاد و توصیه به مجاهدان باشد که باید همواره به یاری و کمک خداوند دل بندند.

16 - دشواری ها و سختی های پیش آمده برای اهل ایمان به هنگام نبرد با دشمنان ، دارای حکمت و مصلحت

ان تکنونوا تألمون .. و کان الله علیماً حکیماً

توصیف خداوند به «حکیماً»، پس از بیان علم خداوند به دردها و مصیبت های اهل ایمان، برای رساندن این معناست که این رنجها و گرفتاریها دارای حکمت و مصلحت است و لذا از آن جلوگیری نمی کند، نه اینکه از دید خداوند مخفی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 2

2 - اخبار الهی از نبرد قریب الوقوع مسلمانان با دشمنی نیرومند ، پس از جنگ خیبر

قل للمخلفین من الأعراب ستدعون إلى قوم أولى بأس شديد

115- جهاد با دشمنان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 31، 27

27 - استقامت و پایداری در جنگ علیه دشمنان دین ، از مشخصه های ابرار

ص: 388

ولكن البر من .. الصبرين فى البأساء و الضراء حين البأس

31 - مجاهدانی که در نبرد با دشمنان دین استقامت میورزند ، تقواییشان حقیقی هستند .

الصبرين .. حين البأس ... أولئك هم المتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 14،21

14 - لزوم جهاد و پیکار بی امان با دشمنان دین و عدالت

و أنزلنا معهم الكتب و المیزان .. و أنزلنا الحدید

واژه «حدید» در آیه شریفه مجازاً در معنای جهاد و قتال به کار رفته است؛ یعنی، ما فرمان قتال با دشمنان را، به همراه پیامبران نازل کردیم.

21 - دین داران راستین ، کسانی اند که به یاری خدا بر می خیزند و با دشمنان دین او به جهاد و پیکار می پردازند ، در حالی که او را نمی بینند .

من ینصره و رسله بالغیب

116- جهاد با رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 12 - 11،12،8

8 - خداوند ، مسلمانان صدر اسلام را به پیکار با سران و پیشوایان شرک و کفر ، در صورت نقض پیمان صلح از سوی آنان ، فراخواند .

وإن نکتوا أیمنهم .. فقتلوا أئمه الکفر

11 - نابودی عوامل اصلی کفر و شرک ، هدف عمده و اساسی پیکار اسلام با کافران و مشرکان

فقتلوا أئمه الکفر

12 - پیکار با سران شرک و کفر ، به منظور وادار کردن آنان به رعایت عهد و پیمان و بازداشتن ایشان از ضربه زدن به اسلام و مسلمانان است .

وإن نکتوا أیمنهم .. فقتلوا أئمه الکفر ... لعلهم ینتھون

117- جهاد با شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 80 - 4

4 - دست یابی به خواسته ها و مقاصد مهم بشر (چون هجرت ، جهاد ، کسب دانش و ...) از حکمت های آفرینش شتران *

و لتبلغوا علیها حاجه فی صدورکم

ص: 389

تنوین «حاجه» برای تقخیم است و مقید شدن حاجت به «فی صدورکم» (حاجتی که در دل دارید) نشانگر این نکته است که شتران افزون بر تأمین نیازهای مادی و خوراکی بشر، وسیله ای مناسب برای دست یابی بشر (به ویژه بشر آن روز) به مقاصد و منافع مهم (چون هجرت، جهاد، کسب دانش و...) می باشند.

118- جهاد با ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 39 - 3

3 - پیکار با دشمن مهاجم و ستم پیشه ، حق مشروع ستمدیدگان

أذن للذين يقاتلون بأنهم ظلموا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 3

3 - جنگ و پیکار آوارگان با زورگویانی که آنان را به جرم ایمان و خداخواهی از سرزمین شان بیرون کردند ، حقی است مشروع که خدا به آنان داده بود .

أذن للذين يقاتلون .. الذين أخرجوا من ديارهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 14

14 - لزوم جهاد و پیکار بی امان با دشمنان دین و عدالت

و أنزلنا معهم الكتب و المیزان .. و أنزلنا الحدید

واژه «حدید» در آیه شریفه مجازاً در معنای جهاد و قتال به کار رفته است؛ یعنی، ما فرمان قتال با دشمنان را، به همراه پیامبران نازل کردیم.

119- جهاد با قدرت برتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 9

9 - لزوم پایداری صد مؤمن در برابر دویست کافر و هزار مؤمن در برابر دو هزار کافر تا تحقق پیروزی بر آنان

فإن يكن منكم مائة صابره يغلبوا مائتين وإن يكن منكم ألف يغلبوا الفين

ص: 390

120- جهاد با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 1

1 - وجوب نبرد با کافران ، در صورتی که با مسلمانان سر جنگ داشته باشند .

و قتلوا فی سبیل اللّٰه الذین یقتلونکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 9

9 - فتنه انگیزی کافران ، مجوز نبرد با ایشان است ، هر چند که با مسلمانان سر جنگ نداشته باشند .

و قتلوا فی سبیل اللّٰه یقتلونکم .. الفتنه اشد من القتل

جمله «والفتنه اشد من القتل»، به اصطلاح اصولیین حاکم بر «الذین یقاتلونکم» است و موجب توسعه در موضوع حکم مطرح شده در آیه قبل می شود؛ یعنی، آیه قبل بیان داشت که با کافران حربی نبرد کنید و جمله «الفتنه ..» بیان می کند که فتنه انگیزی به منزله جنگ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 1,3

1 - نبرد با کافران ، تا برطرف شدن فتنه های آنان ، وظیفه ای ضروری بر عهده مسلمانان

و قتلوهم حتی لا تکون فتنه

3 - نبرد با کافران ، تا حاکمیت یافتن دین خدا در پهنه گیتی ، فرمان خداوند به اهل ایمان

و قتلوهم حتی لا تکون فتنه و یكون الدین لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 7

7 - ضرورت بسیج تمامی نیروهای مؤمن و غیر مؤمن از سوی رهبری جامعه دینی برای رویارویی با هجوم کافران

و قیل لهم تعالوا قاتلوا فی سبیل اللّٰه او اذفعا

بنابر اینکه دعوت مطرح شده در آیه، یک دعوت موردی و خاص باشد، نه بیانگر اصل و جوب جهاد و دفاع، الزاماً مخاطبان در آیه دو گروه خواهند بود: گروهی که «لله» و «فی سبیل الله» در صحنه پیکار حاضر می شوند و گروهی که برای دفاع از کیان و ملیت خود و .. نبرد می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 11

11 - خداوند حامی و یاور مؤمنان در رویارویی آنان با کافران

ولن تغنی عنکم .. و أن الله مع المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 391

7 - جهاد و مبارزه با کافران حق ناپذیر ، مایه حیات واقعی جامعه ایمانی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ

از مصادیق مورد نظر برای «ما یحییکم»، به دلیل وقوع آیه مورد بحث در سیاق آیات جنگ و مبارزه، فراخوانی اهل ایمان به نبرد با دشمنان دین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نبرد با کافران تا حاکمیت یافتن دین خدا در جهان ، فرمان خداوند به اهل ایمان

وَقْتُلُوهُمْ حَتَّىٰ .. يَكُونَ الدِّينَ كُلَّهُ لِلَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اهل ایمان باید با باور به یاری خداوند و سرپرستی او ، به جهاد با کافران فتنه انگیز بپردازند .

وَإِنْ تَوَلَّوْا فاعلموا أَنَّ اللَّهَ مَوْلِيكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ

متعلق «تولوا» دست برداشتن از فتنه انگیزی است ؛ یعنی «إِنْ تَوَلَّوْا عَنِ الْإِنْتِهَاءِ فَلَمْ يَتْرَكُوا الْفِتْنَةَ». و جواب شرط، به قرینه آیه قبل، جمله ای همانند «فقاتلوهم» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اهل ایمان موظف به پیکار با کفرپیشگان

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ

از «من الذین کفروا» در ذیل آیه بدست می آید که مراد از «القتال» پیکار با کافران است.

2 - تشویق و تحریک اهل ایمان برای پیکار با کافران ، وظیفه ای الهی بر عهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

3 - يك گروه بيست نفری اهل ايمان بايد بر يك گروه دويست نفری اهل كفر و لشكر صد نفری مؤمنان بايد بر لشكر هزار نفری اهل كفر پيروز شود .

إن يكن منكم عشرون صبرون يغلبوا مائتين و إن يكن منكم مائه يغلبوا ألفا

جمله های «يغلبوا مائتين» و «يغلبوا ألفا» خبری هستند. ولی مراد از آن به دليل «الثن خفف الله عنكم» در آیه بعد معنایی دستوری است. زیرا تخفيف در محدوده تكاليف و دستورات مطرح است. بنابراین «يغلبوا ...» يعنى بايد مقاومت كنيد و پيروز شويد.

4 - اهل ايمان موظف به پايدارى در برابر لشكريان كفر تا پيروزی بر آنان ; حتى در صورت ده برابر بودن نیروی انسانی كافران

حرض المؤمنين على القتال إن يكن منكم عشرون صبرون يغلبوا مائتين

تغيير نكردن نسبت در دو فراز ياد شده، يعنى بيست در مقابل دويست و صد در مقابل هزار، بيانگر اين است كه ضرورت مقاومت مخصوص بيست و دويست نفر نيست، بلكه تحقق نسبت (يك بر ده) ملاك حكم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 12

12 - وجود درگیری بین مؤمنان غیر مهاجر با کافران ، به خاطر دین و دینداری ، تنها موردی است که مهاجران و انصار موظف به یاری غیر مهاجران هستند .

وإن استنصروكم فى الدين فعليكم النصر

قید «فی الدین» بیانگر این است که اگر کافران به انگیزه مبارزه با اسلام و دینداری غیر مهاجران به آنان هجوم بردند، باید سایر مسلمانان از آنان حمایت کنند و اگر درگیری بدین انگیزه نباشد، حمایت از آنان ضرورت ندارد. قابل ذکر است که «ال» در «النصر» جانشین مضاف إلیه است ؛ یعنی «فعلیکم نصرهم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 73 - 1,2,3,7

1 - نبرد بی امان با کافران و منافقان ، و سخت گیری و عدم ترحم به آنان ، فرمان خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

يأیها النبى جهد الكفار و المنفقين و اغلظ علیهم

2 - لزوم جهاد با کافران و منافقان و عدم ممانعت با آنان

جهد الكفار ... و اغلظ علیهم

3 - تصمیم به جهاد با کافران و منافقان ، در محدوده مسؤلیت های رهبر جامعه اسلامی

يأیها النبى جهد الكفار

به کارگیری خطاب «یا ایها النبى» به جای «یا ایها الذین آمنوا» بیانگر این است که: تصمیم گیری درباره جنگ با کفار و منافقان، از وظایف رهبر جامعه ایمانی است.

7 - «عن ابی جعفر (ع) قال : «جاهد الكفار و المنفقين» بالزام الفرائض ؛

از امام باقر (ع) [در توضیح سخن خدا که فرمود : «با کفار و منافقان مجاهده کن»] روایت شده: مقصود الزام آنان به انجام فرایض است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 1,10

1 - فرمان الهی به مؤمنان در اسلام مبنی بر مبارزه و پیکار با جوامع کفرپیشه همچوار خویش

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ

10 - جهاد با کافران و نرمش نداشتن در برابر آنان از جلوه های تقوا

قاتلوا .. و لیجدوا فیکم غلظه و اعلموا أن الله مع المتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 3، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به جهاد با کافران و منافقان فرمان یافت .

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ

ص: 393

3 - جهاد با کافران و منافقان و هرگونه برخورد شدید و سختگیرانه با آنان ، باید زیر نظر رهبر جامعه اسلامی انجام گیرد .

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ

مخاطب قرار گرفتن شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در جهاد سختگیرانه با کافران و منافقان، می تواند اشاره به نکته یاد شده باشد. افراط و تفریطی که نوعاً در چنین موضوعی از سوی مردم سر می زند، تأیید کننده همین مطلب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 9

9 - لزوم پایداری صد مؤمن در برابر دویست کافر و هزار مؤمن در برابر دو هزار کافر تا تحقق پیروزی بر آنان

فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفَ مَنْكُمُ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 109 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مشرکان و کافران لجوج و حق ناپذیر را به جنگ و جهاد تهدید کرد .

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ ءَاذَنْتُكُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ

برداشت یاد شده بر اساس یکی از احتمالاتی است که میان مفسران در باره این آیه مطرح است و آن این که جمله «آذنتکم علی سواء» تهدید به جنگ و هشدار به جهاد است. مانند آیه «فانذِرْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ» (انفال 8) آیه 58).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 22، 24، 30، 1، 4

1- لزوم پیکاری بی امان با کافران ستیزه جوی در میدان های جنگ

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبِ الرِّقَابِ

4- لزوم کشتن کافران و امان ندادن به آنان ، در میدان جنگ تا مرحله زمین گیر شدن دشمن

فَضَرْبِ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْنَتُمُوهُمْ

آیه شریفه در مجموع بیانگر یکی از قوانین کارآمد و حیاتی در میدان جنگ است. خداوند، به رزمندگان مسلمان رهنمود داده است تا قبل از غلبه یافتن بر دشمن و زمین گیر ساختن او، اقدام به گرفتن اسیر نکنند؛ بلکه بی درنگ هر دشمنی که در مقابلشان قرار گرفت، بکشند.

22- فرمان خداوند به جهاد ، در عین قدرت او بر نابودسازی کافران ، به منظور آزمایش آدمیان

و لو یشاء الله لانتصر منهم و لكن لیبلاؤ بعضکم ببعض

24- عدم تعلق مشیت الهی بر نابودسازی کافران ، بدون تلاش و جهاد مؤمنان

و لو یشاء الله لانتصر منهم و لكن لیبلاؤ

«لو» برای امتناع است؛ یعنی، اگر خداوند بخواهد که کافران بدون حضور در جبهه نبرد نابود شوند، می تواند آنان را نابود کند؛ اما او چنین نخواسته است.

30- جنگ با کافران محارب ، حرکت در مسیر خداوند است .

و الذین قتلوا فی سبیل الله

آنچه در صدر آیه شریفه مطرح شده است مبارزه بی امان با کافران در جبهه های نبرد است و خداوند، چنین مبارزه ای را «سبیل

ص: 394

اللّٰه» نامیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 7 - 2

2- جهاد و مبارزه با کافران محارب ، یاری خداوند است .

فإذا لقيتم الذين كفروا فضرب الرقاب . . . إن تتصروا الله ينصركم

باتوجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین، استفاده می شود که «یاری دادن به خدا» بر «جنگ علیه کافران محارب» منطبق شده است.

121- جهاد با کافران اشغالگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 6

6- ضرورت نبرد با کافرانی که سرزمین های اسلامی را به تصرف خویش در آورده اند .

و اقتلوهم . . . و أخرجوهم من حيث أخرجوكم

122- جهاد با مال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 95 - 16، 12، 6، 5، 4

4- تأمین هزینه های مالی پیکار در راه خدا ، جهاد مالی در راه خداست .

و المجاهدون في سبيل الله باموالهم و انفسهم

5- خداوند ، برتری دهنده مقام جهادگران با مال و جان بر بازنشستگان از جنگ

فضّل الله المجاهدون باموالهم و انفسهم على القاعدین درجه

6- جهاد با مال و جان ، باید معیاری در واگذاری مقام ها و منصب ها به افراد باشد .

فضّل الله المجاهدون باموالهم و انفسهم على القاعدین درجه

با توجه به اینکه هر کس را خدا برتری دهد، جامعه اسلامی نیز باید برای او برتری قائل بشود.

12 - جهاد با مال و جان ، از برترین ارزش ها در نظام ارزشی اسلام

لايستوى القاعدون . . . و المجاهدون ... باموالهم و انفسهم فضل الله المجاهدين بام

16 - ترغيب مؤمنان به جهاد و بذل مال و جان در راه خدا

لايستوى القاعدون . . . و المجاهدون ... فضل الله المجاهدين على القاعدين اجرا عظ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 395

2 - شرکت در جهاد با مال و جان از سوی مجاهدان و یاری مهاجران از سوی انصار ، شرط برخورداری هر یک از ولایت مقرر شده از جانب خدا

إن الذين آمنوا وهاجروا .. أولياء بعض

مشارالیه «أولئك» و مرجع ضمیر در «بعضهم»، «الذین» اول و دوم، با تمام صفاتی که برای آنان ذکر شد، است. یعنی مؤمنان مهاجر - مثلا - اگر جهاد نکنند و یا مؤمنان ساکن در مدینه اگر مهاجران را یاری ندهند از حقوق ولایت برخوردار نیستند.

123- جهاد با محاربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 11

11 - فرمان خداوند به نبرد با تمامی مشرکان محارب و پاکسازی زمین از لوٹ وجود آنان

و قتلوا المشركين كافة كما يقتلونكم كافة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 30

30- جنگ با کافران محارب ، حرکت در مسیر خداوند است .

و الذين قتلوا في سبيل الله

آنچه در صدر آیه شریفه مطرح شده است مبارزه بی امان با کافران در جبهه های نبرد است و خداوند، چنین مبارزه ای را «سبیل الله» نامیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 7 - 2

2- جهاد و مبارزه با کافران محارب ، یاری خداوند است .

فإذا لقيتم الذين كفروا فضرب الرقاب .. إن تنصروا الله ينصركم

باتوجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین، استفاده می شود که «یاری دادن به خدا» بر «جنگ علیه کافران محارب» منطبق شده است.

124- جهاد با مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 19

19 - خداوند با تقویت دل های مجاهدان بدر آنان را برای رویارویی با مشرکان ثابت قدم ساخت .

ص: 396

لیربط علی قلوبکم و یثبت به الأقدام

«یثبت به الأقدام» در عین اینکه بیانگر هدفی از اهداف نزول باران است، نبودن «لام» در آن می رساند که این هدف به دنبال «لیربط علی قلوبکم» حاصل می شود. بنابراین می توان گفت ضمیر در «به» به استحکام قلوب، که از «لیربط علی قلوبکم» استفاده می شود، برمی گردد. قابل ذکر است که در برداشت فوق ثبات قدم (یثبت به الأقدام) به معنای کنایی آن (پایداری و عزم راسخ) گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 18 - 3

3 - خداوند همواره پشتیبان اهل ایمان و یاور آنان در رویارویی با مشرکان ستیزه جو

ذلکم

بدان احتمال که «ذلکم» اشاره باشد به یاری اهل ایمان و امداد آنان از سوی خداوند در موقعیتهایی همانند موقعیت بدر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 15، 11

11 - فرمان خداوند به نبرد با تمامی مشرکان محارب و پاکسازی زمین از لوٹ وجود آنان

و قتلوا المشرکین کافه کما یقتلونکم کافه

15 - تقویت روحیه متقین از جانب خدا، برای جنگ و مقابله به مثل با مشرکان

و اعلموا أن الله مع المتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 109 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مشرکان و کافران لجوج و حق ناپذیر را به جنگ و جهاد تهدید کرد.

فإن تولّوا فقل ۛاذنّکم علی سواء

برداشت یاد شده بر اساس یکی از احتمالاتی است که میان مفسران در باره این آیه مطرح است و آن این که جمله «اذنّکم علی سواء» تهدید به جنگ و هشدار به جهاد است. مانند آیه «فانبذ إلیهم علی سواء» (انفال 8) آیه 58).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - جنگ های پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مشرکان و معارضان ، تحت تدبیر و هدایت خداوند

سيقول المخلفون . . . قل لن تتبعونا كذلك قال الله من قبل . . . قل للمخلفين

در این مجموعه آیات، همواره خداوند از برنامه های آینده خبر داده است و بدین وسیله تکلیف مسلمانان را روشن ساخته و در هر مقطعی مسائل عمده آن را مشخص کرده است.

9 - نبرد مسلمانان پس از جنگ خیبر ، با مشرکان بود و نه اهل کتاب . *

تقتلونهم أو يسلمون

در صورتی که «یسلمون» به معنای اسلام آوردن باشد؛ از محدود شدن فرجام دشمنان به کشته شدن یا اسلام آوردن، مطلب بالا

ص: 397

استفاده می شود؛ زیرا در مورد اهل کتاب راه سومی به عنوان تسلیم و پرداخت «جزیه» نیز مطرح است.

125- جهاد با مشرکان قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 1

1 - مسلمانان صدر اسلام موظف به هجوم به کاروان تجاری مشرکان قریش و یا نبرد با سپاه مسلح آن بودند .

كما أخرجك ربك .. إذ يعدكم الله إحدى الطائفتين ... و يريد الله أن يحق الحق بك

126- جهاد با مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 3

3 - مسلمانان صدر اسلام به نبرد با مشرکان مکه و بیرون راندن آنان از آن سرزمین موظف شدند .

و أخرجوهم من حيث أخرجوكم

مراد از «من حيث أخرجوكم» بنا به گفته مفسران، مکه است و به مجبور شدن مسلمانان به ترک مکه و هجرت به مدینه و حبشه اشاره دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای نبرد با مشرکان مکه از مدینه به سوی بدر حرکت کرد .

أخرجك ربك من بيتك بالحق

با توجه به آیات بعد معلوم می شود مراد از جمله «أخرجك ..»، خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جنگ بدر بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 8

8 - پیاده شدن حق و ریشه کن شدن بنیان کافران ، هدف از فرمان خداوند به نبرد با مشرکان مکه در بدر

و يريد الله أن يحق الحق بكلمته و يقطع دابر الكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 398

1 - اهل ایمان باید با باور به یاری خداوند و سرپرستی او، به جهاد با کافران فتنه انگیز بپردازند.

وإن تولوا فاعلموا أن الله مولیکم نعم المولی و نعم النصیر

متعلق «تولوا» دست برداشتن از فتنه انگیزی است؛ یعنی «إن تولوا عن الانتهاء فلم یتروا الفتنه». و جواب شرط، به قرینه آیه قبل، جمله ای همانند «فقاتلوهم» است.

128- جهاد با منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 73 - 1,2,3,7

1 - نبرد بی امان با کافران و منافقان، و سخت گیری و عدم ترحم به آنان، فرمان خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یأیها النبی جهد الکفار و المنفقین و اغلظ علیهم

2 - لزوم جهاد با کافران و منافقان و عدم ممانعت با آنان

جهد الکفار ... و اغلظ علیهم

3 - تصمیم به جهاد با کافران و منافقان، در محدوده مسؤلیت های رهبر جامعه اسلامی

یأیها النبی جهد الکفار

به کارگیری خطاب «یا ایها النبی» به جای «یا ایها الذین آمنوا» بیانگر این است که: تصمیم گیری درباره جنگ با کفار و منافقان، از وظایف رهبر جامعه ایمانی است.

7 - «عن ابی جعفر (ع) قال: «جاهد الکفار و المنفقین» بالزام الفرائض؛

از امام باقر (ع) [در توضیح سخن خدا که فرمود: «با کفار و منافقان مجاهده کن»] روایت شده: مقصود الزام آنان به انجام فرایض است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 1,3

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به جهاد با کافران و منافقان فرمان یافت.

3 - جهاد با کافران و منافقان و هرگونه برخورد شدید و سختگیرانه با آنان ، باید زیر نظر رهبر جامعه اسلامی انجام گیرد .

مخاطب قرار گرفتن شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در جهاد سختگیرانه با کافران و منافقان، می تواند اشاره به نکته یاد شده باشد. افراط و تفریطی که نوعاً در چنین موضوعی از سوی مردم سر می زند، تأیید کننده همین مطلب است.

129- جهاد بزرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 52 - 7

7 - تلاش در راه احیای معارف دین و مبارزه فرهنگی با جریان کفر و شرک ، جهادی بزرگ و با عظمت

فلاتطع الکفرین و جهدهم به جهاداً کبیراً

130- جهاد بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 11

11 - پیمان گرفتن بنی اسرائیل زمان طالوت (اشمونیل) از قوم خویش برای پیکار در راه خداوند

قال هل عسیتم ان کتب علیکم القتال

جمله «هل عسیتم» کنایه از پیمان گرفتن از آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 21 - 12، 5

5 - جهاد در راه خدا برای تصرف سرزمین مقدس ، سپاسگزاری قوم موسی (ع) در برابر نعمت های خداوند

اذکروا نعمه الله... یقوم ادخلوا الارض المقدسه

فرمان موسی(ع) به بنی اسرائیل (ادخلوا الارض) پس از بیان نعمتهای الهی بر آنان، بیانگر آن است که اجرای آن فرمان، سپاس نعمتهای یاد شده است.

12 - تقدیر الهی به سکناگزینی قوم موسی (ع) در سرزمین مقدس ، مشروط به جهاد و مبارزه آنان بود .

التي کتب الله لکم... و لا ترتدوا علی ادبارکم فتتقلبوا خسرين

از مصادیق خسران (فتتقلبوا خسرين)، محرومیت قوم موسی(ع) از ورود به سرزمین مقدس است. بنابراین سکونت آنان در سرزمین مقدس در صورتی مقدر خواهد بود که در برابر دشمن مقاومت کنند.

131- جهاد پس از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 21

21 - برابر دانستن مؤمنان مجاهد و انفاق گر قبل از فتح مکه ، با مجاهدان و انفاق گران بعد از آن ، از نظر مقام و منزلت در پیشگاه خداوند ، پنداری باطل است .

لايستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل

ص: 400

132- جهاد در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 19

19 - جهاد با جان و مال در راه خدا، تکلیفی الهی بر همه انسان ها و در همه شرایط است نه مخصوص به مسلمانان و شریعت اسلام.

إن الله اشترى من المؤمنين أنفسهم وأموالهم .. وعداً عليه حقاً في التوریه و الإ

133- جهاد در راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 2

2 - ارزش جهاد و نبرد با دشمنان، به «در راه خدا بودن» آن است.

و قتلوا في سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 244 - 2,3

2 - پیکار در راه خداوند، شکر نعمت حیات

ثم احياهم .. ولكن اكثر الناس لا يشكرون. و قاتلوا في سبيل الله

فرمان جهاد، پس از بیان ناسپاسی مردمان در برابر نعمت حیات، در واقع نشان دادن روشی است برای سپاس و شکر خداوند در برابر نعمت حیات.

3 - وجوب پیکار در راه خداوند

و قاتلوا في سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 245 - 1

1 - پیکار در راه خدا، قرض شایسته بندگان به او *

وقاتلوا .. من ذا الذى يقرض الله قرضاً حسناً

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

2 - بقرہ - 2 - 246 - 9,11,18,19,20

9 - « فى سبيل الله » بودن ، ملاك ارزش پيكار

ابعث لنا ملكاً نقاتل فى سبيل الله .. و ما لنا الا نقاتل فى سبيل الله

ص: 401

11 - پیمان گرفتن بنی اسرائیل زمان طالوت (اشموئیل) از قوم خویش برای پیکار در راه خداوند

قال هل عسیتم ان کتب علیکم القتال

جمله «هل عسیتم» کنایه از پیمان گرفتن از آنان است.

18 - پیکار در راه خداوند ، عزّت بخش و رهاکننده جامعه از قید تجاوز و اسارت

و ما لنا الاّ نقاتل فی سبیل اللّٰه و قد اُخرجنا من ديارنا و ابنائنا

19 - مبارزه اهل ایمان با متجاوزان و کسب آزادی از اسارت و رفع ظلم و تجاوز ، از مصادیق پیکار در راه خدا

و ما لنا الاّ نقاتل فی سبیل اللّٰه و قد اُخرجنا من ديارنا و ابنائنا

20 - نافرمانی اکثر بنی اسرائیل زمان طالوت از دستور خداوند به پیکار در راه او ، علی رغم پیشنهاد و درخواست آنان برای پیکار

اذ قالوا لنبی . . . فلما کُتب علیهم القتال تولّوا

ظاهراً فاعل محذوف از جمله «کتب علیهم»، اللّٰه است که به جهت تعظیم حذف شده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 248 - 11

11 - صندوق معهود ، یادآور و موجب برانگیختن بنی اسرائیل به پیروی از آیین موسی (پیکار در راه خدا و رهایی از اسارت متجاوزان) *

و بقیه ممّا ترک ال موسی و ال هرون

ذکر جمله «بقیه ممّا ترک . . . » شاید از این جهت باشد که به بنی اسرائیل خاطرنشان سازد که پیوند مذهبی خود را با موسی (ع) قطع ننمایند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 21 - 5

5 - جهاد در راه خدا برای تصرف سرزمین مقدس ، سپاسگزاری قوم موسی (ع) در برابر نعمت های خداوند

اذکروا نعمه اللّٰه . . . یقوم ادخلوا الارض المقدسه

فرمان موسی (ع) به بنی اسرائیل (ادخلوا الارض) پس از بیان نعمتهای الهی بر آنان، بیانگر آن است که اجرای آن فرمان، سپاس نعمتهای

یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 35 - 10

10 - جهاد و مبارزه در راه خدا ، از وظایف مؤمنان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا . . و جهدوا في سبيله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 19,31

19 - جهاد در راه خدا و نهرا سیدن از سرزنش دشمنان ملامتگر ، ویژگی مؤمنان واقعی

يجهدون في سبيل اللّٰه و لا يخافون لومه لائم

ص: 402

31 - توفیق بر جهاد در راه خدا و بی‌اعتنایی به ملامت‌های دشمنان، عطیه و فضلی خدادادی است.

یجهدون فی سبیل اللّٰه و لایخافون لومه لائم ذلک فضل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 74 - 1

1 - مؤمنانی که به مدینه هجرت نموده و در راه خدا جهاد کردند، مؤمنانی حقیقی و راستین هستند.

و الذین ءامنوا و هاجروا... أولئک هم المؤمنون حقا

حق، به معنای ثابت بودن و حقیقت داشتن است و «حقا» هم می‌تواند صفت برای مفعول مطلق محذوف باشد، یعنی (هم المؤمنون ایمانا حقا) و هم می‌تواند مفعول مطلق برای فعل مقدر (احقه) باشد. به هر تقدیر بیانگر این است که دارندگان صفات یاد شده از ایمان حقیقی و راستین برخوردار هستند.

134- جهاد در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 2

2 - تهیه تدارکات و ساز و برگ جنگ در صدر اسلام، بر عهده خود مجاهدان بود.

قلت لا أجد ما أحملکم علیه

135- جهاد دفاعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 1

1 - وجوب نبرد با کافران، در صورتی که با مسلمانان سرجنگ داشته باشند.

و قتلوا فی سبیل اللّٰه الذین یقتلونکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 252 - 3

3 - دفع تجاوز و ستمگری و جلوگیری از فساد آدمیان در زمین به وسیله یکدیگر، از آیات الهی

و لولا دفع الله الناس . . . تلك آيات الله

«تلك» می تواند اشاره به سنتی باشد که خداوند با جمله «و لولا دفع الله . . .» بیان فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 6

ص: 403

6- ضرورت دفاع جامعه ایمانی از معارف و عقاید دین ، در برابر هجوم تبلیغاتی دشمن

لا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لَاخُونَهُمْ إِذَا ضَرْبُوا فِي الْأَرْضِ

دفاع خداوند از معارف و عقاید دینی اسلام (لا تَكُونُوا ..)، درسی است برای مسلمانان که از آن معارف و عقاید دفاع کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 167 - 5,7,8,13

5- جامعه ایمانی ، وظیفه دار پیکار در راه خدا و یا دست کم دفاع از وطن و کیان خویش

تَعَالُوا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا

7- ضرورت بسیج تمامی نیروهای مؤمن و غیر مؤمن از سوی رهبری جامعه دینی برای رویارویی با هجوم کافران

و قِيلَ لَهُمْ تَعَالُوا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا

بنابر اینکه دعوت مطرح شده در آیه، یک دعوت موردی و خاص باشد، نه بیانگر اصل و جوب جهاد و دفاع، الزاماً مخاطبان در آیه دو گروه خواهند بود: گروهی که «لله» و «فی سبیل الله» در صحنه پیکار حاضر می شوند و گروهی که برای دفاع از کیان و ملیت خود و .. نبرد می کنند.

8- پیکار با دشمنان دین (جهاد ابتدایی) و دفاع در برابر هجوم آنان (جهاد دفاعی) ، دو تکلیف الهی بر عهده جامعه ایمانی *

قاتلوا فی سبیل الله او ادفعوا

بنابر اینکه دعوت مطرح شده در آیه، بیان حکم جهاد باشد، نه دعوت برای حضور در نبردی خاص و مقطعی. بنابراین جمله «قاتلوا ...»، ناظر به جهاد ابتدایی و جمله «او ادفعوا» ناظر به جهاد دفاعی است.

13- سرباز زدن از حضور در پیکار با دشمنان دین و دفاع از کیان اسلامی ، از نشانه های نفاق

و ليعلم الذين نافقوا .. لو نعلم قتالاً لاتبعناكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انفال - 8 - 15 - 1

1- اهل ایمان وظیفه دار پایداری و استقامت به هنگام هجوم و لشکرکشی دشمنان دین (جهاد دفاعی)

يأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحَفًا فَلَا تُولُوهُمُ الْأُدْبَارَ

کلمه «زحفا» (که به معنای لشکرکشی است) می تواند حال برای «الذین كفروا» باشد ; یعنی آنگاه که کافران به سوی شما لشکرکشی می کنند. و همچنین می تواند حال برای فاعل «لقیمتم» باشد ; یعنی آنگاه که شما برای جهاد به سوی کافران حرکت می کنید. در برداشت فوق وجه اول ملاحظه شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 39 - 1,3

1 - جواز جنگ و پیکار با دشمن مهاجم

أذن للذین یقتلون بأنهم ظلموا

«أذن» فعل مجهول و نایب فاعل آن محذوف است; یعنی، «أذن فی القتال» و «الذین یقاتلون»; یعنی، آنان که مورد تهاجم قرار می گیرند. «باء» در «بأنهم ظلموا» سببیه است; یعنی، بدان سبب که آنان مظلوم واقع شده اند. بنابراین معنای جمله یاد شده چنین می شود: به کسانی که مورد تهاجم قرار می گیرند، بدان سبب که مورد ستم واقع شده اند، رخصت جنگ داده شده است.

ص: 404

3- پیکار با دشمن مهاجم و ستم پیشه ، حق مشروع ستمدیدگان

أذن للذين يقتلون بأنهم ظلموا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 3

3- جنگ و پیکار آوارگان با زورگویانی که آنان را به جرم ایمان و خداخواهی از سرزمین شان بیرون کردند ، حقی است مشروع که خدا به آنان داده بود .

أذن للذين يقتلون . . . الذين أخرجوا من ديارهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 3

3- پیروی کافران از باطل ، مستلزم امان ندادن به آنان ، آن گاه که به جنگ جبهه ایمان و نبردی رویاروی آمده اند .

الذين كفروا اتبعوا البطل . . . فإذا لقيتم الذين كفروا فضرب الرقاب

برداشت بالا بنا بر این نکته است که «فإذا لقيتم» تفریع بر «الذين كفروا اتبعوا الباطل» باشد؛ یعنی، چون کافر بر باطل است، زمانی که به جنگ تو آمد در کشتن او تردید نداشته باش.

136- جهاد دفاعی مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 39 - 5

5- صدور اجازه پیکار به مسلمانان صدراسلام از سوی خداوند ، به منظور دفع تهاجم دشمن و رفع تجاوز آنان

أذن للذين يقتلون بأنهم ظلموا

137- جهاد دینداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 21

21- دین داران راستین ، کسانی اند که به یاری خدا بر می خیزند و با دشمنان دین او به جهاد و پیکار می پردازند ، در حالی که او را نمی

بينند .

من ينصره ورسله بالغيب

ص: 405

138- جهاد طالوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 15

15 - عدم تغییر عزم طالوت در پیکار با متجاوزان ، علی رغم نافرمانی بیشتر لشکریان و طرد آنان از سوی وی

فشرَبوا منه الا قليلا منهم فلما جاوزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 250 - 1,3

1 - صبر ، استواری قدم و نصرت بر کافران ، درخواست پیکارگران برگزیده طالوت از خداوند ، به هنگام رویارویی با جالوت

ولما برزوا... و انصرنا على القوم الكافرين

3 - نیروهای اندک طالوت با امید به نصرت الهی ، به جنگ با جالوتیان رفتند .

ولما برزوا الجالوت... و انصرنا على القوم الكافرين

139- جهاد قبل از فتح مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 21

21 - برابر دانستن مؤمنان مجاهد و انفاق گر قبل از فتح مکه ، با مجاهدان و انفاق گران بعد از آن ، از نظر مقام و منزلت در پیشگاه خداوند ، پنداری باطل است .

لايستوي منكم من أنفق من قبل الفتح و قتل

140- جهاد مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 245 - 2

2 - تأمین تدارکات پیکار در راه خدا ، قرض شایسته مسلمانان به او

وقاتلوا .. من ذا الذى يقرض الله قرضاً حسناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 254 - 3

3 - وظیفه مسلمانان در تقویت بُنیه دفاعی و حکومتی جامعه اسلامی ، به وسیله انفاق

یا ایها الذین امنوا انفقوا

با توجه به روح کلی آیات گذشته که در مورد پیکار و زمامداری بوده است.

ص: 406

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 7.8

7 - پرداخت نکردن هزینه جهاد ، از موارد بخل است .

و لا يحسبنّ الذين يبخلون بما اتيهم الله من فضله

چون آیه مورد بحث پس از آیات جهاد آمده، بیانگر این نکته است که از مصادیق مورد نظر برای «الَّذِينَ يَبْخُلُونَ ..»، کسانی هستند که از پرداخت هزینه جهاد امتناع کرده و بخل ورزیده اند.

8 - مسؤولیت سنگین ثروتمندان در تأمین هزینه جهاد و دستگیری از مستمندان

و لا يحسبنّ الذين يبخلون بما اتيهم الله من فضله

چنانچه «فضل» به معنای زاید بر نیاز باشد، ثروتمندان هستند که دارایی آنان افزون بر نیازشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 41 - 7

7 - تأکید خداوند بر جهاد با مال و جان (در عین بی نیازی او از جهاد و تلاش مردم)، به خاطر تأمین مصالح خود انسانهاست .

ما لكم إذا قيل لكم انفروا... إلا تنفروا يعذبكم... انفروا خفافاً و ثقلاً جهدوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 1,3,4

1 - مؤمنان به خدا و آخرت ، برای جهاد با مال و جان ، بهانه نیاورده و از پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواهان اجازه ترک جهاد نبودند .

لايستذنبك الذين يؤمنون بالله و اليوم الآخر أن يجهدوا

3 - ایمان به خدا و اعتقاد به حیات اخروی ، زیر بنای اعتقادی جهاد با مال و جان

لايستذنبك الذين يؤمنون بالله و اليوم الآخر

4 - جهاد با مال و جان ، نشانه ایمان راستین و تقوای پیشگی است .

الذين يؤمنون بالله... أن يجهدوا بأموالهم و أنفسهم و الله عليهم بالمتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 38 - 2

2- دعوت الهی از مؤمنان ، به انفاق در مسیر جهاد *

تدعون لتتفقوا فی سبیل اللّٰه

با توجه به این که آیات پیشین درباره جهاد می باشد؛ ممکن است مراد از «فی سبیل اللّٰه» نیازهای مالی جهاد باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 12 - 1

1 - دستیابی به مغفرت الهی و بوستان های بهشت ، ره آورد پایداری بر ایمان به خدا و رسول و جهاد با مال و جان در راه خدا است .

ص: 407

تؤمنون بالله... و تجهدون... يغفر لكم ذنوبكم و يدخلكم جنّات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 13 - 7

7- ایمان به خدا و جهاد با مال و جان در راه او، مایه جلب نصرت الهی و شکست سریع جبهه دشمن

تؤمنون بالله... و تجهدون... و آخری تحبونها

141- جهاد مالی محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 2, 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان راستین، جهادگران با مال و جان خویش (علی رغم ذلت پذیری و جهادگریزی منافقان)

لكن الرسول و الذين ءامنوا معه جهدوا بأموالهم و أنفسهم

2- پیشتازی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جهاد با مال و جان

لكن الرسول... جهدوا بأموالهم و أنفسهم

142- جهاد مالی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان راستین، جهادگران با مال و جان خویش (علی رغم ذلت پذیری و جهادگریزی منافقان)

لكن الرسول و الذين ءامنوا معه جهدوا بأموالهم و أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 121 - 4

4- جهاد و تحمل هزینه های جنگ، از جمله برترین اعمال مؤمنان

و لا ينفقون... و لا يقطعون وادياً إلا كتب لهم ليجزيهم الله أحسن ما كانوا يعملون

«أحسن» می تواند منصوب به نزع خافض و به تقدیر «بأحسن ما كانوا يعملون» باشد، در این صورت «أحسن» وصف و عنوانی است برای انفاق و پیمودن راه برای جهاد در راه خدا.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 1

1 - جهاد خالصانه و همه جانبه (جهاد با جان و مال) در راه خدا ، توصیه الهی به اهل ایمان

ص: 408

و جهدوا فی الله حقّ جهاده

تقیید «جاهدوا» به «حقّ جهاده»، ظهور در این معنا دارد که مؤمنان باید تمامی توان خود را در راه خدا به کار گیرند و هرچه دارند (جان و مال) در این راه نثار کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 15 - 6, 4

4 - ایثار مال و جان در راه حق ، همگام با ایمان ثابت و استوار ، نشانه مؤمنان واقعی است .

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ ... وَ جَهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ

6 - جهاد با مال و جان در راه خدا ، نشانه یقین و استواری ایمان انسان

ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَ جَهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ

چنانچه «و جاهدوا» در مقام نشان دادن مصداق و نمود یقین مؤمنان باشد - که از «لم یرتابوا» استفاده می شود - برداشت بالا قابل استفاده است.

143- جهاد محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 121 - 5, 1

1 - خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صبحگاهان از میان خانواده خویش ، برای برپا نمودن پایگاه های جنگی برای مؤمنان ، در مصاف با دشمنان

وَ إِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِ مَدْيَنَ وَ تَبَوَّءَ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ

5 - آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به فنون نظامی و قدرت مدیریت ایشان در عملیات مسلحانه علیه دشمنان دین

وَ إِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِ مَدْيَنَ وَ تَبَوَّءَ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 13

13 - حضور و مقاومت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در رویارویی با مشرکان قریش ، تا آخرین لحظات کارزار احد

و الرّسول يدعوكم في اخريكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 5 - 9

9 - خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مدینه برای مقابله با مشرکان در دامنه احد ، حرکتی حق ، همانند خروج وی برای جنگ بدر *

كما أخرجك ربك من بيتك بالحق

برخی برآند که «کما ..» متعلق به «يجدلونک ...» در آیه بعد است و آن آیه اشاره به قضایای پیش از نبرد احد دارد. بر این اساس «کما أخرجک ...» چنین معنا می شود: گروهی از مسلمانان درباره حرکت به سوی احد، که حرکتی حق بود، به جدال با

ص: 409

پیامبر (صلی الله علیه و آله) پرداختند و آن را مصلحت نمی پنداشتند؛ همان گونه که از حرکت به سوی بدر، که حرکتی حق بود، نیز کراهت داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 86 - 6

6 - حضور پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صحنه های نبرد پیشاپیش مؤمنان و در کنار آنان

جهدوا مع رسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 1, 2

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان راستین، جهادگران با مال و جان خویش (علی رغم ذلت پذیری و جهادگریزی منافقان)

لكن الرسول و الذين ءامنوا معه جهدوا بأموالهم و أنفسهم

2 - پیشتازی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جهاد با مال و جان

لكن الرسول . . . جهدوا بأموالهم و أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به جهاد با کافران و منافقان فرمان یافت.

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ جِهْدَ الْكُفَّارِ وَالْمُنَافِقِينَ

144- جهاد مستضعفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 18

18 - استجابت دعای مستضعفان مکه، با صدور فرمان جهاد از سوی خدا برای رهایی آنان

و ما لكم لا تقاتلون . . . الذين يقولون ربنا اخرجنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 9

9- نبرد مسلمانان پس از جنگ خیبر، با مشرکان بود و نه اهل کتاب . *

تقتلونهم أو یسلمون

ص: 410

در صورتی که «یسلمون» به معنای اسلام آوردن باشد؛ از محدود شدن فرجام دشمنان به کشته شدن یا اسلام آوردن، مطلب بالا استفاده می شود؛ زیرا در مورد اهل کتاب راه سومی به عنوان تسلیم و پرداخت «جزیه» نیز مطرح است.

146- جهاد مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 14

14 - حرکت مسلمانان برای فتح مکه ، حرکتی جهادی و در راستای خشنودی خداوند

إن كنتم خرجتم جهاداً في سبيلي وابتغاء مرضاتي

از این که پس از برشمردن ستم مشرکان نسبت به مسلمانان، تعبیر «جهاداً فی سبیلی..» آمده، می توان نتیجه گرفت که آیه شریفه، انگیزه فتح مکه را مشخص ساخته است.

147- جهاد مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 19

19 - مبارزه اهل ایمان با متجاوزان و کسب آزادی از اسارت و رفع ظلم و تجاوز ، از مصادیق پیکار در راه خدا

و ما لنا الا نقاتل في سبيل الله وقد اخرجنا من ديارنا و ابناءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 1

1 - نبرد در راه خدا ، از ویژگی های بارز مؤمنان واقعی

الَّذِينَ آمَنُوا يقاتلون في سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 19,23

19 - جهاد در راه خدا و نهرا سیدن از سرزنش دشمنان ملامتگر ، ویژگی مؤمنان واقعی

يجهدون في سبيل الله و لا يخافون لومة لائم

23 - مؤمنان واقعی هرگز به خاطر سرزنش ملامتگران دست از جهاد و مبارزه بر نمی دارند .

يجهدون في سبيل الله و لا يخافون لومة لائم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 15 - 3

ص: 411

3 - جهاد و نبرد اهل ایمان همواره بر اساس ایمان و عقیده است .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا

قید «الذین کفروا» به جای مثلا «عدوکم»، بیانگر این نکته است که درگیری اهل ایمان ریشه در کشورگشایی و مانند آن ندارد، بلکه عقاید آنان مایه جهاد آنان و یا هجوم دشمنان به سوی ایشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 40 - 3

3 - باور اهل ایمان به سرپرستی خدا و یاری او ، مایه نهراسیدن آنان از دشمنان دین و اجرای فرمان جهاد

فَإِنْ تَوَلَّوْا فاعلموا أَنَّ اللَّهَ مَوْلِيكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرِ

جمله «فاعلموا ..» علاوه بر رساندن مضمون خود به منظور تقویت روحیه مسلمانان برای جهاد با دشمنان فتنه انگیز ایراد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 74 - 1

1 - مؤمنانی که به مدینه هجرت نموده و در راه خدا جهاد کردند ، مؤمنانی حقیقی و راستین هستند .

و الَّذِينَ ءَامَنُوا وَ هَاجَرُوا .. أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا

حق، به معنای ثابت بودن و حقیقت داشتن است و «حقا» هم می تواند صفت برای مفعول مطلق محذوف باشد، یعنی (هم المؤمنون ایمانا حقا) و هم می تواند مفعول مطلق برای فعل مقدر (احقه) باشد. به هر تقدیر بیانگر این است که دارندگان صفات یاد شده از ایمان حقیقی و راستین برخوردار هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 51 - 4

4 - اتکای مؤمنان راستین بر ولایت و حمایت خداوند ، در جهاد و اقدام به تکالیف

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان راستین ، جهادگران با مال و جان خویش (علی رغم ذلت پذیری و جهادگریزی منافقان)

لكن الرسول و الذين ءامنوا معه جهدوا بأموالهم و أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 121 - 4

4 - جهاد و تحمل هزینه های جنگ ، از جمله برترین اعمال مؤمنان

و لا ينفقون . . . و لا يقطعون وادياً إلا كتب لهم ليجزيهم الله أحسن ما كانوا يعملون

«أحسن» می تواند منصوب به نزع خافض و به تقدیر «بأحسن ما كانوا يعملون» باشد، در این صورت «أحسن» وصف و عنوانی

ص: 412

است برای انفاق و پیمودن راه برای جهاد در راه خدا.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 24

24- عدم تعلق مشیت الهی بر نابودسازی کافران ، بدون تلاش و جهاد مؤمنان

و لو یشاء الله لانتصر منهم و لکن لیبلاؤا

«لو» برای امتناع است؛ یعنی، اگر خداوند بخواهد که کافران بدون حضور در جبهه نبرد نابود شوند، می تواند آنان را نابود کند؛ اما او چنین نخواسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 7

7- مؤمنان راستین ، اهل جهاد و شکیبا در برابر همه مشکلات زندگی

و لنبلوئکم حتی نعلم المجهدین منکم و الصبرین

وصف «الصابرین» علاوه بر صبر در جهاد، می تواند به همه زمینه های صبر و شکیبایی نظر داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 15 - 4،6

4- ایثار مال و جان در راه حق ، همگام با ایمان ثابت و استوار ، نشانه مؤمنان واقعی است .

إِثْمًا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ .. و جهدوا بأموالهم و أنفسهم

6- جهاد با مال و جان در راه خدا ، نشانه یقین و استواری ایمان انسان

ثم لم یرتابوا و جهدوا بأموالهم و أنفسهم

چنانچه «و جاهدوا» در مقام نشان دادن مصداق و نمود یقین مؤمنان باشد - که از «لم یرتابوا» استفاده می شود - برداشت بالا قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 74 - 4

4 - تضاد جهاد در راه خدا با دنیاپرستی

فليقاتل في سبيل الله الذين يشرون الحيوة الدنيا بالآخرة

ص: 413

149- حرمت ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 20 - 5

5 - حرمت روی برتافتن از حکم رسول خدا در نبرد با دشمنان دین

أطيعوا الله ورسوله ولا تولوا عنه وأنتم تسمعون

با توجه به اینکه آیات پیشین این بخش از سوره درباره جنگ و مبارزه با دشمنان دین است، مصداق مورد نظر از جمله «أطيعوا» و «لاتولوا عنه» روی برتافتن از فرمانهای آن حضرت در مبارزه و نبرد با دشمنان دین است.

150- حرمت فرار از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 15 - 4

4 - حرمت پشت کردن به دشمن و فرار از میدان جنگ

فلاتولوهم الأذبار

151- حزن در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 1

1 - نباید اهل ایمان در هنگامه های دشوار (رویارویی با دشمنان)، سستی و اندوهی به خویش راه دهند.

يا ايها الذين امنوا... ولا تهنوا ولا تحزنوا

152- حسرت متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 73 - 10

10 - حسرت و تأسف متخلفان از جهاد بر محرومیتشان از غنایم جنگی

ولئن اصابكم فضل من الله ليقولنّ . . . يا ليتني كنت معهم فافوز فوزاً عظيماً

ص: 414

153- حسن نیت معذوران از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 12

12 - اشخاص معذور و معاف شده از جهاد ، در صورت داشتن حسن نیت و خیرخواه بودن ، از محسنان به حساب می آیند .

ليس على الضعفاء . . . إذا نصحووا لله ورسوله ما على المحسنين من سبيل

154- حضور محمد (صلی الله علیه و آله) در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 86 - 6

6 - حضور پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صحنه های نبرد پیشاپیش مؤمنان و در کنار آنان

جهدوا مع رسوله

155- حق ناپذیری نارکان جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 6

6- بیمار دلان گریزان از جهاد و فساد انگیز و قطع کننده رحم ، مردمی کر و کور در برابر حق

أولئك الذين . . . فأصمّهم وأعمى أبصرهم

156- حق ناپذیری متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 10

10 - توانمندان متخلف از جهاد ، گرفتار خصلت حق ناپذیری

الذين يستذنونك وهم أغنياء . . . طبع الله على قلوبهم فهم لا يعلمون

157- حقانیت جهاد محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 4

ص: 415

4- اقدام پیامبر (صلی الله علیه و آله) به جنگ بدر، اقدامی به حق و تحت تدبیر و ربوبیت خداوند

كما أخرجك ربك من بيتك بالحق

158- حقیقت انفاق برای جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 11 - 9

9- انفاق در راه جهاد (تلاش برای رفع نیازمندی های جبهه و جنگ)، قرض الحسنه به خداوند است.

و ما لكم ألا تنفقوا في سبيل الله... يقرض الله قرضًا حسنًا

با توجه به ارتباط آیه شریفه با آیه قبل و با توجه به این که مراد از انفاق در آیه قبل، برطرف کردن نیاز جبهه و جنگ می باشد؛ مصداق مورد نظر از «قرض الحسنه» در این جا، انفاق در جبهه و جنگ است.

159- حقیقت جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 9

9- جهاد، به معنای مرگ و نابودی، در بینش منافقان و انسان های سست ایمان

و ذكر فيها القتال رأيت الذين في قلوبهم مرض ينظرون إليك نظراً مغشياً عليه من الموت

تعبیر «المغشياً عليه من الموت» و کاربرد این تشبیه، می تواند بر این اساس باشد که انسان سست ایمان با فرمان جهاد، مرگ خویش را به چشم می بیند؛ چنان که محتضر نیز چنین است؛ در حالی که جهاد زمینه شهادت است و نه نابودی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 6

6- جهاد، در نگاه بیمار دلان سست ایمان، عامل فساد، فتنه و برادرکشی *

الذين في قلوبهم مرض... إن توليتم أن تفسدوا في الأرض

برداشت بالا بدان احتمال است که مجموع آیه، پاسخی به بهانه جویی ها و دستاویزهای منافقان و عناصر سست ایمان باشد؛ زیرا از این پاسخ، استفاده می شود که بیمار دلان برای توجیه فرار خویش از جهاد، آن را مایه فساد و برادرکشی می شمردند؛ ولی خداوند به ایشان

یادآور شده که مفسد و برادرکش واقعی شماست که به دنیا چسبیده و برای حفظ دنیایتان هر کاری خواهید کرد.

160- ختم قلب متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 416

7 - توبه - 9 - 87 - 4

4 - منافقان از جهاد گریزِ ذلت پذیر ، دارای قلب های مهرشده و مسدود

رضوا بأن یکونوا مع الخوالمف و طبع علی قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 7

7 - جهادگريزان ذلت پذیر ، دارای قلب های مهر شده و مسدود

رضوا بأن یکونوا مع الخوالمف و طبع الله علی قلوبهم

161- خشنودی از ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 87 - 1

1 - رضا و شادمانی منافقان از نرفتن به جهاد و ماندن در کنار ناتوانان و خانه نشینان

رضوا بأن یکونوا مع الخوالمف

162- خودسازی در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 147 - 8

8 - توجه به خودسازی (جهاد اکبر) ، به همراه پیکار با دشمن (جهاد اصغر) ، ویژگی پرورش یافتگان مکتب انبیا

و ما کان قولهم الا ان قالوا ربنا اغفر لنا ذنوبنا و اسرافنا فی امرنا و ثبتت . . .

163- خیرخواهی معذوران از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 12،13

12 - اشخاص معذور و معاف شده از جهاد ، در صورت داشتن حسن نیت و خیرخواه بودن ، از محسنان به حساب می آیند .

ليس على الضعفاء . . . إذا نصحوا لله ورسوله ما على المحسنين من سبيل

13 - اشخاص معذور از جهاد ، در صورت خیرخواهی برای دین و رهبر جامعه اسلامی ، مصون از عذاب و کیفر تخلف از جنگ

الذین کفروا منهم عذاب أليم . . . ما على المحسنين من سبيل

ص: 417

164- درخواست جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 2

2 - برخی از مسلمانان صدر اسلام خواستار نبرد با کفار، قبل از تشریح جهاد و مبارزه مسلحانه

الم تر الى الذين قيل لهم كفوا ايديكم .. فلما كتب عليهم القتال

از جمله «فلما كتب» به دست می آید که مراد از «كفوا»، خودداری از نبرد و جنگ مسلحانه است.

165- دروغگویی متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 14

14 - «عن ابی عبداللّٰه (ع) فی قول اللّٰه عزوجل: «و سیحلفون باللّٰه لو استطعنا لخرجنا معکم و اللّٰه یعلم انهم لکذیبون» قال: اکذیبهم اللّٰه عزوجل فی قولهم «لو استطعنا لخرجنا معکم» و قد کانوا مستطیعین للخروج؛

از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند عزوجل: «و سیحلفون باللّٰه ..» روایت شده که فرمود: خداوند آنان را در اینکه گفتند: اگر استطاعت داشتیم همراه شما بیرون می آمدیم، تکذیب کرده است؛ زیرا آنان در آن موقع استطاعت خروج داشتند».

166- دعا در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 250 - 2

2 - ضرورتِ نیایش با خداوند، در هنگامه پیکار با دشمنان

و لما برزوا الجالوت و جنوده قالوا ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 147 - 6، 3، 2

2 - درخواست بخشایش گناهان و زیاده روی ها، پایداری بر راه پیامبران و چیرگی بر کافران، تنها سخن دست پروردگان انبیا در هنگامه های پیکار

و ما كان قولهم الا ان قالوا ربنا اغفر لنا ذنوبنا و اسرافنا في امرنا و ثبت اقدا

در برداشت فوق، ضمير «قولهم»، تنها به «ربيون» برگشت داده شده است.

3- همراه نمودن دعا با مجاهدت و مقاومت در راه خدا، از ویژگی های پیامبران الهی و پرورش یافتگان آنان

و ما كان قولهم الا ان قالوا ربنا اغفر لنا ذنوبنا . . و انصرنا

ص: 418

6 - نقش سازنده دعا در میدان جنگ و تشویق الهی به آن

و ما كان قولهم الا ان قالوا ربنا اغفر لنا ذنوبنا .. وانصرنا على القوم الكافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 2

2 - مجاهدان بدر پیش از نبرد با نیایش به درگاه خدا از وی استمداد کردند .

إذ تستغيثون ربكم

«غوٲ» به معنای یاری کردن است و استغاثه طلب یاری و امداد است.

167- دعوت به جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 7 - 1

1- دعوت خداوند ، از مؤمنان برای جهاد و یاری دین

يأيتها الذين ءامنوا إن تنصروا الله ينصركم

168- دلایل جهاد با اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 1

1 - فرمان خدا به نبرد با اهل کتاب ، به دلیل عدم ایمان آنان به خدا و آخرت و عدم پرهیزشان از محرمات الهی و پایبند نبودن به دین حق

قتلوا الذين لا يؤمنون .. من الذين أوتوا الكتب

169- دلجویی از علاقمندان به جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 6

6 - نکوهش خداوند نسبت به ثروتمندان گریزان از جنگ ، در قبال دلجویی او از تهیدستان مشتاق جهاد

ولا على الذين إذا . . . إنما السبيل على الذين

ص: 419

170- دلجویی از معذوران جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 9

9- دلجویی خداوند از تهیدستان مشتاق جهاد و ناتوان از تأمین مقدمات آن

و لا علی الذین إذا ما أتوک لتحملهم

اختصاص به ذکر یافتن این گروه - پس از اینکه در آیه قبل به صورت کلی تر بدان اشاره شده - ویژگی این گروه و دلجویی خداوند از آنان را افاده می کند.

171- ذلت نارکان جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 15

15- انسان گریزان از جهاد عزت بخش ، مبتلا به حیاتی مرگ بار و پردلّت *

فأولی لهم

«فأولی لهم» ممکن است در مقام اخبار باشد؛ یعنی، فراریان از جهاد و شهادت ناگزیر از گرفتاری به حیات ذلت بار و مرگ آفرین اند.

172- ذلت متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 3،7

3- تن دادن اشراف توانمند ، به ذلت همطراز شدن با افراد عاجز ، به منظور نرفتن به جنگ

و هم أغنیاء رضوا بأن یكونوا مع الخوالف

7 - جهادگریزان ذلت پذیر ، دارای قلب های مهر شده و مسدود

رضوا بأن یكونوا مع الخوالف و طبع الله علی قلوبهم

173- رد عذر متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 7

7 - لزوم خودداری از پذیرش عذر متخلفان از جهاد ، قبل از بررسیِ درستی یا نادرستی ادعای آنان

لم أذنت لهم حتى يتبين لك الذين صدقوا و تعلم الكذابين

ص: 420

مقصود از اذن دادن در آیه فوق، اذن ترک جهاد برای کسانی است که از شرکت در جهاد خود را معذور دانسته اند و خداوند چنین اذنی را بدون بررسی معذور بودن یا نبودن متخلفان از جهاد، سرزنش و محکوم کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 7

7 - باز بودن راه توبه برای متخلفان از جهاد، با وجود مأموریت مؤمنان به پذیرفتن عذر تراشی آنان *

لن تؤمن لكم .. و سیری اللّٰه عملکم و رسوله

جمله «سیری اللّٰه ..» می تواند بیانگر این جهت باشد که اگر چه مؤمنان نباید برای عذرخواهی متخلفان از جهاد وقعی بنهند، ولی این بدان معنا نیست که آنان راهی به سوی توبه نداشته باشند؛ بلکه توبه آنان منوط به عملکرد آینده شان است که خدا و پیامبر (صلی اللّٰه علیه و آله) بر آن ناظر خواهند بود.

174- رسوایی اخروی متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 18

18 - تهدید متخلفان از جنگ و منافقان، به رسوایی و افشای اسرارشان در آخرت از سوی خداوند

فینبئکم بما کنتم تعملون

175- رسوایی متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 10

10 - خداوند، توانمندان متخلف از جهاد را به امکان رسوایی بیشتر در صورت ادامه دادن به تخلف ها تهدید کرد.

و سیری اللّٰه عملکم و رسوله

جمله «سیری اللّٰه عملکم و رسوله» می تواند هشدار باشد به متخلفان جنگ در جهت بازداشتن ایشان از کج رویها در آینده.

176- زمینه استقامت در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- توجه مؤمنان به ضایع نشدن مجاهدت ها و اعمالشان نزد خداوند ، مایه استواری آنان بر طریق جهاد

فلاتهنوا... والله معکم ولن یترکم أعمالکم

ص: 421

از تذکر خداوند، به مؤمنان (لن یترکم أعمالکم) پس از نهی «لا تهنوا و...»، دانسته می شود که توجه به ضایع نشدن اعمال، پشتوانه جهاد و استقامت در راه خدا است.

177- زمینه تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 1

1 - عواطف خویشاوندی (علاقه به پدر، فرزند، برادر، همسر و خویشاوندان) و امکانات مادی (مال، شغل و مسکن) زمینه های انحراف انسان و روی گردانی وی از فرمان خدا و رسول و رها کردن جهاد

قل إن كان ءاباؤکم . . . و أموال اقترفتموها . . . أحب إليکم من اللّٰه ورسوله و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 86 - 8

8 - تمکن و ثروت، زمینه عافیت طلبی منافقان و گریز آنان از جهاد

استتذنک أولوا الطول منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 5

5 - ثروت و توانمندی، زمینه راحت طلبی، ذلت پذیری و روی گردانی انسان از جهاد*

یستذنونک و هم أغنیاء

178- زمینه جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 16

16 - توجه به نظارت و بینایی خداوند به کردار آدمیان، برانگیزنده آدمی به نبرد و پیکار در راه خدا (اعمال پسندیده)

انّ الذّین تولّوا منکم . . . و اللّٰه بما تعملون بصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- ایمان به حشر و بقای آدمی پس از مرگ ، برانگیزنده وی برای حضور در میدان کارزار علیه دشمنان دین

و لئن مُتّم او قُتلتّم لالی اللّٰه تحشرون

خداوند با بیان این معنا که آدمی با مرگ و یا کشته شدن، چه در راه منافع دنیا و یا راه خدا، به سوی او محشور می شود، او را به

ص: 422

جهاد ترغیب و انگیزه پیکار در راه خدا را در او تقویت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 8

8 - نقش اقامه نماز و پرداخت زکات ، در خودسازی و آمادگی برای جهاد و فداکاری

الم تر الى الذين قيل لهم كففوا ايديكم و اقيموا الصلوه و اتوا الزكوه فلما كتب ع

فرمان خداوند به برپایی نماز و ادای زکات، پس از نهي از مبارزه مسلحانه، دلالت بر این دارد که تا اقامه نماز و ادای زکات جایگاه خویش را در جامعه نیابد، شرایط برای مبارزه و جهاد آماده نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 78 - 2

2 - آخرت اندیشی و توجه به قطعی بودن مرگ و اندک بودن متاع دنیا ، زمینه حضور در صحنه جهاد

فلما كتب عليهم القتال . . . قل متاع الدنيا قليل و الاخره خير ... اين ما تكونوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 86 - 2

2 - ایمان به خدا ، مستلزم جهاد و مبارزه در راه تحقق ارزش های الهی

ءامنوا بالله و جهدوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 7

7 - جهاد با مال و جان ، لازمه ایمان راستین

لكن الرسول و الذين ءامنوا معه جهدوا بأموالهم و أنفسهم

برداشت فوق با توجه به این است که خداوند، مؤمنان را بدان جهت که جهاد کرده اند تحسین کرده و منافقان را بدان جهت که از جهاد گریخته اند مورد سرزنش قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 3

3- پیروی کافران از باطل ، مستلزم امان ندادن به آنان ، آن گاه که به جنگ جبهه ایمان و نبردی رویاروی آمده اند .

الذین کفروا اتّبعوا البطل .. فإذا لقیتم الذین کفروا فضرِب الرقاب

برداشت بالا بنا بر این نکته است که «فإذا لقیتم» تفریع بر «الذین کفروا اتّبعوا الباطل» باشد؛ یعنی، چون کافر بر باطل است، زمانی که به جنگ تو آمد در کشتن او تردید نداشته باش.

ص: 423

180- زمینه جهاد مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 7

7 - جهاد با مال و جان ، لازمه ایمان راستین

لكن الرسول و الذين ءامنوا معه جهدوا بأموالهم و أنفسهم

برداشت فوق با توجه به این است که خداوند، مؤمنان را بدان جهت که جهاد کرده اند تحسین کرده و منافقان را بدان جهت که از جهاد گریخته اند مورد سرزنش قرار داده است.

181- زمینه غفلت از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 12

12 - ظاهرنگری و سست اندیشی ، مایه دلخوشی انسان به مظاهر زندگی دنیایی و بی توجهی به جهاد و مصالح نهفته در آن

و تجهدون فی سبیل . . . ذلکم خیر لکم ان کنتم تعلمون

182- زن و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 16

16 - معاف بودن برخی از مردم (زنان ، کهنسالان ، معلولان و . . .) از شرکت در جنگ

فاقعدوامع الخلفین

مراد از «خالفین» می تواند کسانی باشند که به صورت مجاز و به دلیل عجز از شرکت در جنگ معاف شده اند.

183- زیان ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 39 - 4

4- فرمان جهاد و شرکت همگان در آن ، در جهت منافع مؤمنان و زیان تخلف از جهاد ، تنها متوجه خود آنان است ؛ نه خداوند .

إلا تنفروا يعذبكم عذاباً أليماً... ولا تضروه شيئاً

ص: 424

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 49 - 8

8 - زیان ناشی از شرکت نکردن در جهاد ، بسی افزون تر از خطرات شرکت در آن است .

و منهم من يقول ائذن لی و لاتفتنی ألا فی الفتنة سقطوا

184- سختی جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 1،2

1 - پاداش بزرگ الهی برای آنان که علی رغم تحمّل جراحت های نبرد پیشین ، دعوت خدا و رسولش را برای نبردی دیگر اجابت کردند .

الَّذین استجابوا لِلّهِ و الرسول من بعد ما اصابهم القرع . . . اجر عظیم

چون آیات پیشین و نیز آیات بعد درباره نبرد و جهاد است، معلوم می شود که فرمان اجابت شده (استجابوا)، فرمان جنگ و مبارزه بوده است.

2 - آمادگی گروهی از مجاهدان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در جهاد ، علی رغم آسیب دیدن در جنگ قبلی (احد)

الَّذین استجابوا لِلّهِ و الرسول من بعد ما اصابهم القرع . . . اجر عظیم

185- سختیها در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 2

2 - سختی و جراحت های ناشی از رویارویی با دشمنان دین ، نباید موجب حزن و یا سستی در پیکار با آنان گردد .

و لا تهنوا و لا تحزنوا . . . ان یمسکم قرع

186- سختیهای جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 8

8 - پیکار در راه خدا و مصیبت های آن ، از مشکلات راه ایمان ، که باید با استعانت از صبر و نماز آن را تحمل کرده و بر ایمان خود ، راسخ قدم ماند .

استعينوا بالصبر والصلوه . . . ولا تقولوا لمن يقتل في سبيل الله

ص: 425

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 8

8 - ناسازگاری ایمان آدمی با تن دادن او به سستی و اندوه در هنگامه های دشوار و رویارویی با دشمن

و لا تهنوا و لا تحزنوا و انتم الاعلون ان کنتم مؤمنین

در براشت فوق، جمله «و لا تهنوا و لا تحزنوا»، به منزله جواب شرط «ان کنتم ...» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 142 - 4

4 - جهاد و پایداری در هنگامه های دشوار آن، محک آزمون اهل ایمان

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة و لما يعلم الله الذین جاهدوا منکم و يعلم الصّابرين

نصب «يعلم» به «آن» مقدّر، دلالت می کند که «واو» در «و يعلم الصّابرين» واو جمع است. یعنی: محک آزمون اهل ایمان، جهاد همراه صبر و پایداری است.

187- سرزنش ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 3

3 - مذمت خدا از دل بستگی به خویشاوندان و به مال و منال و دلواپسی برای تجارت و مسکن در صورتی که مایه غفلت از خدا و رسول و جهاد در راه خدا شود.

قل ان کان ءاباؤکم .. و أموال اقترفتموها و تجره تخشون کسادها و مسکن ... أحب إلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 39 - 1

1 - خداوند، مسلمانان صدر اسلام را، در صورت امتناع ورزیدن از شرکت در جنگ و جهاد، تهدید به عذابی دردناک کرد.

إلا تتفروا یعذبکم عذاباً ألیماً

188- سرزنش سستی در جهاد

8 - کسانی که شعار جهاد سر می دهند ولی در عرصه پیکار یا شرکت نمی کنند و یا در صورت شرکت کردن از خود سستی نشان می دهند و استقامت نمی کنند ، مورد خشم شدید خداوند هستند .

لِمَ تَقُولُونَ . . . كِبْرًا مَّقْتًا عِنْدَ اللَّهِ . . . إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ . . . كَأَنَّهُمْ بَنِينَ مَوْصُوعِينَ

آیات پیشین - که در مقام سرزنش مدعیان بدون عمل بود - تمهیدی برای بیان موضوع جهاد است؛ چرا که صحنه جنگ، محل لغزش قدم ها و آشکار شدن مدعیان از مؤمنان حقیقی است.

189- سرزنش متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 3

3 - سرزنش خداوند نسبت به آنان که ، پس از صدور فرمان جنگ ، از شرکت در آن امتناع میورزند .

ما لكم اذا قيل لكم انفروا في سبيل الله اناقلتم الى الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 87 - 2

2 - توبیخ و تحقیر منافقان گریزان از جهاد ، از سوی خداوند

رضوا بان يكونوا مع الخوالم

190- سست ایمانان در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 4

4 - شرکت بی ایمان ها و سست باوران در جنگ و جهاد ، جز فساد و فتنه انگیزی و تأثیر منفی بر دیگران ، نتیجه ای ندارد .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم الا خبالا و لأوضعوا خلكم ببيغونكم الفتنه

جمله «ببيغونكم الفتنه» حال برای ضمیر فاعل «أوضعوا» است؛ یعنی، اگر منافقان برای جنگ بیرون می آمدند، مطمئناً در حق شما فتنه جویی می کردند.

191- شجاعت در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 13

13 - لزوم حضور فعال در میدان های نبرد علیه دشمنان راه خدا و بیم نداشتن از کشته شدن

يقتلون في سبيل الله فيقتلون ويقتلون

ص: 427

192- شرایط ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 6

6 - در صورتی که کفرپیشگان محارب یا فتنه انگیز از کفرورزی دست بکشند ، نباید با آنان نبرد کرد .

فإن انتهوا فلا عدون إلا على الظلمين

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که متعلق «انتهوا» کفرورزی باشد.

193- شرایط جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 1

1 - وجوب نبرد با کافران ، در صورتی که با مسلمانان سرجنگ داشته باشند .

وقتلوا في سبيل الله الذين يقتلونكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 9,10

9 - پیدایش روحیه عبادت و بندگی خدا در جامعه ایمانی ، از شرایط لازم برای جهاد و مبارزه

قیل لهم كفوا ايديكم و اقيموا الصلوه و اتوا الزكوه

10 - پیدایش روحیه گذشت از مال و رسیدگی به وضع اقتصادی مستمندان ، از شرایط لازم هر جامعه دینی برای جهاد و مبارزه

كفوا ايديكم و اقيموا الصلوه و اتوا الزكوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 2

2 - مؤمنان ، هنگام روانه شدن برای جهاد ، باید نسبت به اسلام و کفر افراد و نیرو های مقابل تحقیق نمایند .

يا ايها الذين امنوا اذا ضربتم في سبيل الله فتبينوا

متعلّق «فتیینوا»، به قرینه «ولا تقولوا ..»، کفر و ایمان افرادی است که مسلمانان به هنگام جهاد با آنان مواجه می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 16، 4

4 - لزوم حفظ آماده باش و عدم غفلت از دشمن در صحنه های نبرد، حتی به هنگام استراحت

إذ يغشیکم النعاس أمنة منه

تصریح به اینکه خواب مجاهدان در آستانه نبرد، خوابی سبک و خفیف بود، برای اشاره به این است که مجاهدان اگر چه به استراحت پرداختند، ولی به گونه ای نبود که از تحرکات دشمن غافل شوند.

16 - ضرورت شناسایی و برطرف کردن عوامل سستی آفرین در نیروهای پیکارگر

ص: 428

و إذ يغشاكم النعاس آمنه منه و ينزل عليكم . . . و يثبت به الأقدام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 65 - 7

7- ضرورت پایداری در مقابل دشمنی با نیرویی ده برابر، مشروط به این است که رزمجویان اهل ایمان کمتر از بیست نفر نباشند.

إن یکن منکم عشرون صبرون یغلبوا مائتین

رساندن معنای مقصود، یعنی لزوم مقاومت یک بر ده، با جمله ای کوتاهتر از آنچه آمده ممکن بود. بنابراین تطویل آن با ذکر دو مثال حاوی نکاتی است؛ از جمله این احتمال که نسبت یاد شده و حکم مترتب بر آن در صورتی است که نفرات اهل ایمان بیست نفر و یا بیشتر باشند و اگر کمتر باشند این حکم جاری نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - محمد - 47 - 35 - 5

5- نهی خداوند از فرو هشتن جهاد و مصالحه با دشمن، منوط به برخورداری سپاه اسلام، از توان و برتری رزمی است.

فلاتهنوا و تدعوا إلى السلم و أنتم الأعلون

«و أنتم الأعلون» حال است و بیان می دارد که مؤمنان در صورتی موظف به ادامه جنگ و تن ندادن به سازش و تسلیم هستند که در جبهه نبرد، قدرت برتر را دارا بوده و قادر به ادامه جنگ می باشند.

194- شک در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 45 - 5

5- تردید در انجام تکالیف دینی، چون جهاد با مال و جان، نمودار بی ایمانی و نفاق

إنما یستئذنک الذین لایؤمنون بالله . . . و ارتابت قلوبهم

195- شکست در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 23

23 - شکست ها ، آزمون مناسبی برای روشن شدن صفوف پایمردان آخرت طلب ، از سست عنصران دنیا جو

منکم من یرید الدنیا . . . ثمّ صرفکم عنهم لیبتلیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 4

ص: 429

4 - تبلور آزمون مسلمانان در شکست احد ، به هنگام فرار آنان از صحنه کارزار

ثم صرفکم عنهم لیتلیکم .. اذ تصعدون و لا تلون علی احد

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «لیتلیکم» باشد، یعنی خداوند شما را از تعقیب دشمن بازداشت تا آزمایش کند و این آزمایش به هنگام فرار تبلور یافت و محقق شد.

196- صبر در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 15،27،28،31

15 - صبر و مقاومت در نبرد با دشمنان دین ، وظیفه ای بر عهده مجاهدان

و الصبرین .. حین البأس

27 - استقامت و پایداری در جنگ علیه دشمنان دین ، از مشخصه های ابرار

ولکن البر من .. الصبرین فی البأساء و الضراء حین البأس

28 - انجام وظایف عبادی ، اجتماعی و اخلاقی دین ، تحمل مشکلات و استقامت در راه مبارزه با دشمنان نشانه راستی و درستی ایمان است .

أولئك الذين صدقوا

در برداشت فوق «أولئك» اشاره به صفاتی است که از جمله «وأتی المال .. و حین البأس» به دست می آید و متعلق «صدقوا» به قرینه «من ءامن ...» ایمان به خدا و ... گرفته شده است.

31 - مجاهدانی که در نبرد با دشمنان دین استقامت میورزند ، تقواییشان حقیقی هستند .

الصبرین .. حین البأس ... أولئك هم المتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 4

4 - دعوت و تشویق اهل ایمان به پیشه ساختن صبر و تقوا ، در رویارویی با دشمن

ان تصبروا و تتقوا و یأتوکم من فورهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 65 - 8

8 - صبر و مقاومت در صحنه کارزار از عوامل مهم پیروزی مؤمنان بر کافران

این یکن منکم عشرون صبرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 6

6- تفاوت مرتبه مجاهدان ، در پرتو صبر و شکیبایی آنان در میدان جهاد *

ص: 430

و لنبلونکم حتی نعلم المجهدین منکم و الصبرین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که وصف «الصابرین» صرفاً توضیح و تفسیر «المجاهدین» نباشد؛ بلکه ملاک دوم به شمار آید؛ یعنی، مدعیان ایمان در پرتو جهاد از یکدیگر متمایز می شوند و مجاهدان در پرتو صبر و شکیبایی بر یکدیگر شرافت می یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 25

25 - صبر بر انجام نماز های پنجگانه و صبر در جنگ مسلحانه با دشمنان و پاسداری در راه خداوند ، وظیفه مؤمنان

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا

پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) درباره «... اصبروا و صابروا و رابطوا...» فرمود: اصبروا علی الصلوات الخمس، و صابروا علی قتال عدوکم بالسیف، و ربطوا فی سبیل الله لعلکم تفلحون.

الدّر المنثور، ج 2، ص 418.

197- صلابت در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 11، 12، 9

9 - سستی ، کرنش و زبونی اهل ایمان در برابر دشمنان دین ، ناپسند است .

فما وهنوا... و ما ضعفوا و ما استکانوا

صفات شمرده شده برای مردان الهی پس از واقعه احد، تعریض به مسلمانانی است که در آن نبرد، سستی و ضعف به خود راه دادند. از این رو صفات یاد شده، زیننده مؤمنان واقعی و مردان الهی نیست.

11 - سستی پیکارگران در برابر هجوم حوادث دشوار جنگ ، موجب ناتوانی آنان در برابر دشمن و خوارکننده آنان

قاتل معه... فما وهنوا لما اصابهم فی سبیل الله و ما ضعفوا و ما استکانوا

ترتیب ذکر «وهن» و «ضعف» و «استکانت»، می تواند اشاره به ترتیب خارجی آن باشد: یعنی اول سستی و آنگاه ضعف و سپس تسلیم و زبونی در برابر دشمن، حاصل خواهد شد.

12 - خداوند دوستدار پایمردان در جنگ و شکیبایان در برابر هجوم حوادث آن

فما وهنوا لما اصابهم في سبيل الله .. و الله يحب الصابرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 147 - 7

7 - نقش بنیادین و سازنده دعا در صلابت ، قوّت و تسلیم ناپذیری پیکارگران

فما وهنوا .. و ما ضعفوا و ما استكانوا ... و ما كان قولهم الا ان قالوا ربنا ا

یادآوری دعای مجاهدان ربّانی پس از بیان استقامت آنان، می تواند اشاره ای باشد به اینکه دعا از موجبات استقامت و حماسه

ص: 431

آفرینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 148 - 5

5 - بخشایش گناهان و گذشت از اسراف ها و زیاده روی ها و ثبات قدم، پاداش الهی به مجاهدان صابر و نیایشگر

ربنا اغفر .. فاتیهم الله ثواب الدنیا و حسن ثواب الاخره

198- طرد متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 5

5 - طرد همیشگی منافقان متخلف از جنگ، از سوی خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فقل لن تخرجوا معی أبداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 7، 5

5 - انزوا و طرد اجتماعی منافقان و جهادگريزان صدر اسلام، از سوی مؤمنان مجاهد کيفری غير قابل تحمل برای آنان بود.

سیحلفون بالله .. لتعرضوا عنهم

اقدام منافقان متخلف در سوگند خوردن، برای چشم پوشی مؤمنان از تخلف آنها، نشانگر تنگ شدن عرصه بر آنان است.

7 - لزوم اعراض و روی گردانی از منافقان و جهادگريزان، و طرد و منزوی کردن آنان در جامعه

فأعرضوا عنهم

199- عجز از توجیه آیات جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 13

13- ناتوانی منافقان و افراد سست ایمان، از توجیه آیات جهاد، تنگ کننده عرصه حیات بر آنان *

فإذا أنزلت سورة محكمة و . . ينظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت

از ارتباط «سوره محكمه» با «ينظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت»، می توان استفاده کرد که انسان های سست ایمان یا منافق، در سایر تکالیف - که به گونه ای قابل توجیه است - با ترفندی، خویش را آسوده می کنند؛ اما در مورد جهاد چون آیاتش محکم، قاطع و توجیه ناپذیر است، خود را در بن بست دیده و شدیداً نگران می شوند.

ص: 432

200- عجز از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 8

8- بیمار دلانِ منافق، ناتوان از درک خیر واقعی خویش و پیمودن راه صدق و جهاد

فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم . . . أولئك ... فأصمّهم و أعمى أبصرهم

با توجه به ارتباط آیات، ممکن است به میان آوردن «أصمّ» و «أعمى» - در پی «فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم» - بیانگر این معنا باشد که صداقت با خدا و دستورات او، تضمین گر منافع آدمی است؛ اما افسوس که بیمار دلان در نتیجه کوری باطنی عاجز از درک مصالح آن اند.

201- عذاب ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 13

13 - تهدید متخلفان از سفر حدیبیه، به عذاب دردناک، در صورت تخلف و روی گردانی دوباره از جهاد

و إن تولّوا كما تولّيتم من قبل يعدّبكم عذاباً أليماً

202- عذاب معرضان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 17 - 12

12 - روی گردانان از اطاعت خدا و رسول او و جهاد در راه الهی گرفتار عذابی بس دردناک

و من يتولّ يعدّبه عذاباً أليماً

203- عذرخواهی متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 3

3 - خداوند، خواهان اعتماد نکردن رهبر و مؤمنان بر عذرتراشی های توانمندان متخلف از جهاد

قل لا تعتذروا لن نؤمن لكم

ص: 433

204- عقلانیت جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 5

5- دفاع از ارزش ها و جهاد در راه خداوند ، مورد تأیید عقل و فطرت سلیم

طاعه و قول معروف

برداشت یاد شده بنابر این نکته است که «قول معروف» خبر برای مبتدای محذوف باشد؛ یعنی، دستور قتال که در آیات پیشین بیان شده، دستوری شناخته شده از نظر عقل و فطرت است که بشر را به دفاع از ارزش ها و طرد دشمنان مهاجم فرامی خواند.

205- عقیده متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 72 - 4

4- دور ماندن از مصائب جنگ ، نعمتی الهی در بینش سست عنصران متخلف از جهاد

فان اصابتکم مصیبه قال قد انعم الله علیّ اذ لم اکن معهم شهیداً

206- عمل متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 53 - 4

4- متخلفان از جنگ ، فاسق و اعمالشان در نزد خداوند بی ارزش است .

إنکم کنتم قوماً فسقین

روی سخن در این بخش از آیات با منافقانی است که از شرکت در جنگ تبوک خودداری کردند.

207- عوامل اندوه متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 50 - 1

1 - پیروزی و موفقیت های پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اسلام ، برای متخلفان از جنگ (منافقان) اندوه بار بود .

إن تصبک حسنه تسوهم

ص: 434

208- عوامل پیروزی در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 25،30

25 - چه بسا جمعیت اندکی که با پایداری، به اذن الهی بر انبوه جمعیت ها پیروز شدند.

کم من فئه قليلة غلبت فئه كثيرة

30 - پیروزی در پیکار، در گرو استقامت و استواری است؛ نه انبوهی لشکر

کم من فئه .. و الله مع الصابرين

جمله «و الله ..»، به منزله بیان شرط برای غلبه گروه اندک بر گروه انبوه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 250 - 3،4

3 - نیروهای اندک طالوت با امید به نصرت الهی، به جنگ با جالوتیان رفتند.

ولما برزوا الجالوت .. و انصرنا على القوم الكافرين

4 - استواری قدم پیکارگران، از نتایج شکیبایی آنان در پیکار و زمینه ساز نصرت الهی*

قالوا ربنا افرغ .. و انصرنا على القوم الكافرين

بنابراینکه سه جمله ای که به عنوان دعا ذکر شده است، هر یک مقدمه انجام پذیری جمله بعدی باشد. یعنی صبر، عامل ثبات قدم و ثبات قدم، عامل نصر و پیروزی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 13 - 12،15،17

12 - غلبه مسلمانان در جنگ بدر، علی رغم توان برتر کافران

قد كان لكم ايه .. يرونهم مثلهم

زیرا در صورتی جنگ بدر، آیه و عبرت است که بر حسب شرایط طبیعی، تحصیل پیروزی برای مسلمانان میسر نباشد و کافران، توان

برتری داشته باشند.

15 - پیروزی جنگجویان راه خدا، در جنگ بدر بر کافران، در پرتو مشیت الهی

قد کان... و الله یؤید بنصره من یشاء

17 - تصرف در عوامل طبیعی، از وسائط تحقق امداد الهی

یرونهم مثلهم رأی العین و الله یؤید بنصره من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 4,6

4 - مجاهدان جنگ بدر با نداشتن ساز و برگ کافی در مقابل دشمنان، توانستند با ایمان و توکل به خدا بر آنان پیروز شوند.

و علی الله فلیتوکل المؤمنون. و لقد نصرکم الله ببدر و انتم اذله

جمله «و لقد نصرکم الله ببدر»، می تواند نمونه ای باشد از حقیقت بیان شده در آیه قبل؛ یعنی عامل نصرت شما در بدر، توکل شما بر خداوند بود.

ص: 435

6 - ساز و برگ و آمادگی نظامی و نیروی انسانی ، تنها عامل پیروزی در پیکار با دشمنان نیست .

و اذ غدوت . . . و لقد نصرکم اللّٰه بیدر و انتم اذّله

چون نه ساز و برگ نظامی احد (تبویء المؤمنین مقاعد للقتال)، عامل پیروزی شد و نه کمبود نیرو در بدر (انتم اذّله)، باعث شکست؛ بلکه آنچه عامل پیروزی است، توکل بر خدا و یاری اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 124 - 6

6 - نقش تعیین کننده امداد های غیبی برای پیروزی مؤمنان در پیکار با دشمنان

الن یکفیکم ان یمدکم ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 1

1 - کفایت فرشتگان امدادگر ، برای پیروزی رزمندگان در برابر دشمنان

الن یکفیکم . . . بلی ان تصبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 126 - 1,2,4,5,6

1 - نزول فرشتگان و یاری آنان ، تنها مژده ای است برای مؤمنان پیکارگر و آرامش دهنده دل های آنان ، نه تعیین کننده پیروزیها

و ما جعله اللّٰه الا بشری لکم و لتطمئنّ قلوبکم به

ضمیر در «ما جعله اللّٰه»، به امداد، که از «یمددکم» استفاده می شود، بر می گردد.

2 - نیاز پیکارگران به بشارت و تقویت روحیه و آرامش دل ، برای پیروزی بر دشمنان

و ما جعله اللّٰه الا بشری لکم و لتطمئنّ قلوبکم به

4 - فتح و پیروزی بر دشمنان ، تنها از جانب خدای « عزیز و حکیم »

و ما التّصر الا من عند اللّٰه العزیز الحکیم

5- پیروزی جبهه مؤمنان، پرتویی از عزّت و حکمت خداوند

و ما النَّصْرَ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

6- خداوند، تعیین کننده اصلی و نهایی پیروزی مؤمنان است؛ نه فرشتگان و یا توانایی های شخصی رزمندگان

و ما جعله اللَّهُ إِلَّا بَشْرِي لَكُمْ... و ما النَّصْرَ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

بیان انحصار پیروزی آفرینی به خدا و نقش امداد ملائکه تنها به عنوان بشارت و اطمینان قلب، در حقیقت نفی هر گونه عاملی (توانایی نیروها از نظر عدّه و عدّه، امداد ملائکه و...)، غیر از خواست الهی در پیروزیهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 152 - 13، 14، 9، 3، 1

1- وعده الهی به نصرت و یاری پیکارگران مؤمن، در رویارویی و نبرد با دشمنان دین

و لقد صدقكم الله وعده اذ تحسبونهم باذنه

ص: 436

جمله «و لقد صدقکم اللہ وعده»، حاکی از این است که خداوند از پیش سرکوبی دشمنان و پیروزی مؤمنان را وعده داده بود.

3 - تحقق وعده الهی به نصرت و پیروزی پیکارگران احد، آنگاه که در آغاز نبرد، مشرکان را تا آستانه انقراض کشتند.

و لقد صدقکم اللہ وعده اذ تحسّونهم باذنه

«اذ تحسّونهم» متعلق به «و لقد صدقکم اللہ» است؛ یعنی بیان زمان تحقق وعده الهی است. و «تحسّونهم» از ماده «حَسَّ» به معنای کشتن تا حد انقراض و نابودی است.

9 - تحقق وعده الهی به پیروزی جامعه ایمانی در گرو اتحاد صفوف، پایداری و پیروی آنان از رهبری

و لقد صدقکم اللہ وعده ... حتی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

13 - استواری در نبرد، اتحاد و یکدلی رزمجویان و پیروی از دستورات رهبران الهی، عامل جلب اذن خداوند برای پیروزی بر دشمن

اذ تحسّونهم باذنه حتی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

کلمه «باذنه» بیانگر این است که پیروزیها در گرو اذن خداوند است و از اینکه مسلمانان در مرحله اول، یعنی قبل از اختلاف و سستی و سرپیچی، مأذون به پیروزی شدند و آنگاه که سستی کردند و اختلاف ورزیدند و سرپیچی نمودند، اذن به پیروزی برداشته شد، معلوم می شود اذن الهی به پیروزی، دایره مدار عملکرد رزمجویان خواهد بود.

14 - پیروزی جامعه ایمانی بر دشمنان خویش، برخاسته از اراده الهی

من معد ما اریکم ما تحبّون

فاعل در «اری» خداوند است؛ و منظور از «ما» در «ما تحبّون»، پیروزی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 160 - 7،8

7 - توکل پیکارگران جنگ بدر بر خدا، موجب یاری خدا و پیروزی آنان در آن نبرد*

ان ینصرکم اللہ فلا غالب لکم ... و علی اللہ فلیتوکل المؤمنون

خداوند پس از شروع بیان جنگ احد، اشاره ای نیز به مسائل جنگ بدر داشت (و لقد نصرکم اللہ ببدر، آیه 123) بنابراین جمله «ان ینصرکم اللہ» می تواند اشاره به علت آن پیروزی باشد.

8 - توکل بر خداوند، زمینه ساز یاری و نصرت الهی و غلبه بر دشمنان

ان ينصرکم اللّٰه . . . و علی اللّٰه فلیتوکّل المؤمنون

209- عوامل تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 73 - 4

4 - دنیامداری ، عاملی برای تخلف از جهاد و دوگانگی در برخورد ، به هنگام شکست و پیروزی

قد انعم اللّٰه علیّ اذ لم اکن معهم شهیدا . . . یا لیتی کنت معهم معهم فافوز

جمله «یا لیتی . . .» و «قد انعم اللّٰه . . .»، بیانگر این معناست که به چنگ آوردن متاع دنیا و یا از دست دادن آن، تعیین کننده خط مشی سست عنصران متخلف از جهاد است.

ص: 437

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 20

20 - ترس از غیر خدا ، از عوامل بازدارنده مردم از جهاد

يخشون الناس كخشيه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 2

2 - دورنمای مشقت آمیز و به دور از منافع مادی جنگ تبوک ، در نظر برخی از مسلمانان صدر اسلام ، عامل امتناع آنان از حضور در جنگ

لو كان عرضاً قريباً وسفراً قاصداً لاتبعوك و لكن بعدت عليهم الشقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 16

16 - بی اعتقادی منافقان به قیامت و عدم درک آن نسبت به حوادث و حقایق آن ، مایه تخلف آنان از جهاد

لو كانوا يفتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 8

8 - نفاق ، بازدارنده انسان از جهاد در راه خدا و همگامی با رهبر الهی

فقل لن تخرجوا معي أبداً و لن تقتلوا معي عدواً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 86 - 9

9 - ثروت فراوان ، زمینه گرایش انسان به عافیت طلبی و موجب تن دادن به ذلت و خواری و ترک فریضه جهاد

وإذا أنزلت سورة . . و جهدوا مع رسوله استئذنك أولوا الطول منهم

210- عوامل ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 26

26 - دوستداران اهل کفر ، رویگردان از جهاد در راه خدا و هراسان و در مانده در برابر سرزنش دشمنان

من یرتد منکم عن دینه فسوف یأتی اللّٰه یقوم یجبهم

ص: 438

211- عوامل جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 3

3 - ایمان به خدا و اعتقاد به حیات اخروی ، زیر بنای اعتقادی جهاد با مال و جان

لايستذنك الذين يؤمنون بالله و اليوم الآخر

212- عوامل سستی در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 6

6 - دلخوشی به زندگی دنیوی و ترجیح دادن آن بر حیات اخروی ، عامل سستی و روی گردانی از جهاد در راه خدا

ما لكم إذا قيل لكم انفروا في سبيل الله أثقلتكم إلى الأرض أرضيتكم بالحياه الدنيا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 41 - 8

8 - ظاهر نگری و سست اندیشی ، مایه دلخوشی انسان به مظاهر زندگی دنیوی و بی توجهی به جهاد و مصالح نهفته در آن

و جهدوا بأموالكم و أنفسكم في سبيل الله ذلكم خير لكم إن كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 13

13 - خانه و زندگی ، از جمله نگرانی انسان است و وابستگی به آنها ، باعث تزلزل در جهاد می شود .

يقولون إن بيوتنا عوره و ما هي بعوره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 2

2 - کم شرکت کردن منافقان در جبهه جهاد مسلمانان ، به خاطر بخل آنان به مسلمانان بود .

لايأتون البأس .. أشحّه عليكم

«أشحّه» جمع «شحيح» است. «شح» - ریشه أشحّه - در لغت، به معنای «بخل حریصانه» است (مفردات راغب). لازم به ذکر است که «أشحّه» حال برای ضمیر فاعلی فعل «يأتون» در آیه پیشین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 36 - 4

ص: 439

4- سرگرمی ها و خوشی های پوچ دنیا ، از مهم ترین عوامل سستی در جهاد و تمایل به سازش با کافران

فلاتهنوا .. إنّما الحیوه الدنیا لعب و لهو

خداوند، پس از نهی مؤمنان نسبت به سستی در جهاد و گرایش به سازش، به آنان لعب و لهو بودن دنیا را یادآوری کرده است. از مطلب استفاده می شود که سرگرمی های این دنیا، عاملی مهم در سستی و سازش با کفر است.

213- عوامل شرکت در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 9

9- توجه به شمول حمایت و امداد الهی نسبت به متقین ، از عوامل روی آوردن مؤمنان به جهاد با کافران

قتلوا .. و اعلموا أنّ الله مع المتقین

214- عوامل شکست در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 20

20 - ترس از هیبت سپاه دشمن ، از عوامل ایجاد تردید و سستی اراده در پیکار *

قالوا لا طاقة لنا الیوم بجالوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 5

5 - پیکارگران احد ، به دلیل عدم توکل برخی از آنان به خداوند ، علی رغم توانایشان ، شکست خوردند . *

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین .. و لقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله

یادآوری کمبود نیروی نظامی در جنگ بدر، اشاره به توانمندی آنان در مقایسه با جنگ احد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 11

11 - سستی پیکارگران در برابر هجوم حوادث دشوار جنگ ، موجب ناتوانی آنان در برابر دشمن و خوارکننده آنان

قاتل معه . . . فما وهنوا لما اصابهم في سبيل الله و ما ضعفوا و ما استكانوا

ترتیب ذکری «وهن» و «ضعف» و «استکانت»، می تواند اشاره به ترتیب خارجی آن باشد: یعنی اول سستی و آنگاه ضعف و سپس تسلیم و زبونی در برابر دشمن، حاصل خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 440

4 - شرکت بی ایمان ها و سست باوران در جنگ و جهاد ، جز فساد و فتنه انگیزی و تأثیر منفی بر دیگران ، نتیجه ای ندارد .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا و لأوضعوا خلكم ببيغونكم الفتنه

جمله «بیغونکم الفتنه» حال برای ضمیر فاعل «أوضعوا» است؛ یعنی، اگر منافقان برای جنگ بیرون می آمدند، مطمئناً در حق شما فتنه جویی می کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 7,16,18

7 - سستی ، اختلاف در کار جنگ و سرپیچی از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از عوامل شکست مسلمانان در پیکار احد

حتی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

16 - دنیاطلبی برخی از پیکارگران احد ، موجب سستی ، اختلاف و سرپیچی از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و شکست در آن کارزار

حتی اذا فشلتم و ... منکم من یرید الدنیا

به نظر می رسد جمله «منکم من یرید الدنیا»، دلیل «اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم» باشد.

18 - دنیاطلبی و دلدادگی به مادیات ، از عوامل نزاع و اختلاف در صفوف مبارزان و شکست آنان

و تنازعتم فی الامر ... منکم من یرید الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 2,3,5,11

2 - گریز مسلمانان از میدان کارزار احد ، موجب شکست آنان در آن پیکار

ثم صرفکم عنهم ... اذ تصعدون

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «صرفکم» باشد و کلمه «اذ»، یا برای بیان علت است، یعنی شکست خوردید چون فرار کردید، و یا ظرف زمان است، یعنی شکست خوردید، آنگاه که فرار کردید.

3 - گریز از رویارویی با دشمنان دین ، موجب شکست و هزیمت

ثمَّ صرفكم عنهم .. اذ تصعدون

5- یادآوری پیکار احد و علل شکست مسلمانان در آن، وظیفه مؤمنان

اذ تصعدون و لا تلون علی احد

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «اذکروا» باشد.

11- بی اعتنایی به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پیکار احد، موجب شکست مسلمانان در آن کارزار

ثمَّ صرفکم .. و الرسول یدعوکم فی اخریکم

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «صرفکم» باشد، آیه مزبور در مقام بیان علتهای شکست احد است. بنابراین جمله «و لا تلون علی احد و الرسول ...»، که حاکی از دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بی اعتنایی به اوست، نیز بیانگر علتی برای شکست خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 160 - 9

9- سستی پیکارگران احد در اتکال به خداوند، موجب محرومیت آنان از نصرت الهی و شکست ایشان در آن نبرد.

ص: 441

و ان یخذلکم فمن ذا الذی ینصرکم من بعده و علی اللّٰه فلیتوکل المؤمنون

وقوع این آیه پس از بیان نبرد احد و شکست مؤمنان، اشاره به علت شکست دارد، یعنی چون در آن نبرد توکل نداشتید، از یاری خدا محروم شدید و در نتیجه شکست خوردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 7

7 - مسلمانان، به دلیل نافرمانی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و فرار از صحنه نبرد، عامل شکست و مصیبت های پیکار احد

اولمّا اصابکم مصیبه... قل هو من عند انفسکم

با توجه به آیات قبل، همانند آیه 152 (اذ تحسّونهم باذنه حتّی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتهم)، معلوم می شود که نافرمانی و... از جمله عوامل شکست آنان بود.

215- عوامل فرار از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 16 - 10

10 - وابستگی به دنیا، از جمله عوامل فرار از جهاد است.

إن فررتم من الموت... و إذا لاتمتّعون إلاّ قليلاً

کاربرد «لاتمتّعون» به جای این که بگوید: «چندان زنده نخواهید ماند.»، می تواند به این نکته اشاره داشته باشد که منافقان، در پی دستیازیدن به متاع دنیوی، از مرگ فرار می کرده اند.

216- عوامل محرومیت از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 46 - 5

5 - بی ایمانی و سست باوری، مایه محرومیت از توفیق الهی برای شرکت در جهاد

ولکن کره اللّٰه انبعاثهم فثبطهم و قیل اعدوا مع القعدین

217- عوامل معذوریت از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 3

3 - عدم قدرت بر تأمین نیازهای ضروری خانواده، در صورت رفتن به جهاد، سبب معافیت از جنگ است.

ص: 442

و لا علی الذین لا یجدون ما ینفقون حرج

منظور از انفاق در «ینفقون» می تواند انفاق بر افراد تحت تکفل و واجب النفقه باشد.

218- عهد منافقان مدینه برای جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 15 - 3، 1

1 - منافقان حاضر در صحنه غزوه احزاب، و مصمم به فرار از آن، پیش تر در غزوه احد تعهد کرده بودند که از جهاد با دشمن نگریزند.

و لقد کانوا عهدوا اللّٰه من قبل لایؤلّون الأذیر

مرجع ضمیر در «کانوا» گروهی از منافقان اند که در غزوه احد ترسیدند و تصمیم به فرار گرفتند، ولی عهد کردند که دیگر بار چنین نکنند.

3 - عهد منافقان مدینه با خدا برای فرار نکردن از جهاد، مورد حساب کشی خداوند است.

و لقد کانوا عهدوا اللّٰه من قبل . . . و کان عهد اللّٰه مسئولاً

219- غنیمت در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 18

18 - دستیابی جامعه به منافع و سود های سرشار (مانند غنیمت، امنیت و . . .) یکی دیگر از ره آورد های جهاد در راه خداوند

و منفع للناس . . . من ینصره

220- فرار از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 -

1، 2، 3، 4، 7، 8، 9، 12، 19، 26

1 - فرار پیکارگران احد از رویارویی با مشرکان قریش، بی آنکه به فکر کسی باشند.

اذ تصعدون و لا تلون علی احد

کلمه «تصعدون» از «اصعاد»، به معنای دور شدن تا حد پنهان شدن از نظرهاست، و «لا تلون» از ماده «لٹی»، به معنای التفات و میل کردن است. یعنی از معرکه دور شدید و به کسی توجه نمی کردید و تنها به فکر فرار از صحنه بودید.

2- گریز مسلمانان از میدان کارزار احد، موجب شکست آنان در آن پیکار

ثمّ صرفکم عنهم .. اذ تصعدون

ص: 443

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «صرفکم» باشد و کلمه «اذ»، یا برای بیان علت است، یعنی شکست خوردید چون فرار کردید، و یا ظرف زمان است، یعنی شکست خوردید، آنگاه که فرار کردید.

3- گریز از رویارویی با دشمنان دین، موجب شکست و هزیمت

ثم صرفکم عنهم .. اذ تصعدون

4- تبلور آزمون مسلمانان در شکست احد، به هنگام فرار آنان از صحنه کارزار

ثم صرفکم عنهم لیتلیکم .. اذ تصعدون و لا تلون علی احد

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «لیتلیکم» باشد، یعنی خداوند شما را از تعقیب دشمن بازداشت تا آزمایشتان کند و این آزمایش به هنگام فرار تبلور یافت و محقق شد.

7- عفو خداوند از مسلمانان پیکارگر احد، نسبت به فرارشان از آن کارزار

و لقد عفا عنکم .. اذ تصعدون و لا تلون علی احد

جمله «لقد عفا عنکم»، می رساند که فرار پیکارگران احد (اذ تصعدون ..) نیز مشمول عفو الهی قرار گرفته است.

8- دلهره و ترس و گریز مسلمانان از مهلکه کارزار احد، موجب بی توجهی در یاری رسانی به هم‌زمان خویش *

حتی اذا فشتکم .. اذ تصعدون و لا تلون علی احد

9- تلاش پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جلوگیری از گریز مسلمانان در نبرد احد، و بی اعتنایی آنان در پذیرش دعوت او

و لا تلون علی احد و الرسول یدعوکم فی اخریکم

جمله «و الرسول یدعوکم ..»، حالیه است؛ یعنی در حالی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) شما را فرامی خواند می گریختید و به هیچ کس (حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)) توجهی نداشتید.

12- گریز مسلمانان از کارزار احد و فاصله گرفتن آنان از رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

و الرسول یدعوکم فی اخریکم

کلمه «فی اخریکم» بیان حالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هنگام دعوت است. یعنی پیامبر (صلی الله علیه و آله) آنگاه که شما را دعوت می کرد، در آخر شما قرار داشت و این حاکی از دور شدن مسلمانان از اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

19- اندوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) از عصیان و نافرمانی مسلمانان و فرارشان از کارزار احد

برخی بر آنند که مراد از «غَمِّ» (غَمِّ دَوِّم)، غم و اندوهی است که مسلمانان در آن کارزار به خاطر عصیان از دستور پیامبر (صلی الله علیه و آله) و به شکست کشاندن لشکر اسلام بر دل پیامبر (صلی الله علیه و آله) گذاشتند.

26 - توجّه به دانایی خداوند به جزئیترین اعمال، زمینه ساز پرهیز از رفتارهای ناپسند (فرار از جنگ و . . .)

اذ تصعدون و لا تلون . . . و الله خبير بما تعملون

جمله «و الله . . .»، برای ترغیب مخاطبان به پرهیز از اعمال ناپسند و تشویق به اعمال نیکو و خدایسند است که با توجّه به مورد آیه، مراد فرار از جنگ و نافرمانی از دستورات نظامی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 155 - 1,3,5,7,9,10,14,15

1 - فرار و پشت کردن برخی مسلمانان، از جبهه پیکار احد

انّ الذّین تولّوا منکم یوم التّقی الجمعان

3 - لغزش (فرار از کارزار) برخی از مجاهدان احد، بر اثر نفوذ شیطان در ایشان

انّ الذّین تولّوا .. انّما استزلّهم الشّیطان ببعض ما کسبوا

5 - خودخواهی و دنیاپرستی برخی مجاهدان احد ، موجب نفوذ شیطان در آنان و گریزشان از صحنه کارزار

قد اهمّتهم انفسهم .. انّ الذّین تولّوا .. انّما استزلّهم الشّیطان ببعض ما کسبو

خودمحوری و دنیاطلبی، که معنای جمله «قد اهمّتهم انفسهم» است، می تواند مصداق روشن و مورد نظر از جمله «ببعض ما کسبوا» باشد.

7 - خودمحوری و دنیاپرستی انسان ، زمینه نفوذ شیطان برای فرار از کارزار و ترک جهاد

قد اهمّتهم انفسهم .. انّ الذّین تولّوا .. انّما استزلّهم الشّیطان ببعض ما کسبو

9 - گریز از میدان کارزار با دشمنان دین ، لغزشی شیطانی

انّ الذّین تولّوا .. انّما استزلّهم الشّیطان

10 - عفو خداوند از گناه فراریان جنگ احد

انّ الذّین تولّوا .. ولقد عفا الله عنهم

14 - حلم خداوند در برابر نافرمانی و لغزش پیکارگران احد (پشت کردن به میدان کارزار)

انّ الذّین تولّوا .. انّ الله غفور حلیم

15 - فرار عقبه بن عثمان و عثمان بن سعد از رویارویی با دشمن در جنگ احد ، در اثر وسوسه های شیطان

انّ الذّین تولّوا منکم یوم التّقی الجمعان انّما استزلّهم الشّیطان ببعض ما کسبوا

امام باقر و یا امام صادق (ع) درباره «انّما استزلّهم الشّیطان ببعض ما کسبوا ..» فرمودند: فهو فی عقبه بن عثمان و عثمان بن سعد.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 201، ح 156؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 322، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 15، 7

7 - حسرت و افسوس فراریان از میدان نبرد ، پس از دانستن این که حیات و مرگ تقدیر الهی است .

لا تكونوا .. ما ماتوا و ما قتلوا ليجعل الله ذلك حسره في قلوبهم

بنابر اینکه «ليجعل» متعلق به محذوف باشد؛ یعنی بیان این حقیقت که مرگ و حیات تقدیر الهی است، برای این بود که متخلفان از جنگ بر کرده خویش حسرت برند. زیرا معلوم می شد که اگر در جنگ شرکت می کردند، چون مقدر نبود، کشته نمی شدند.

15 - نظارت و بینایی خداوند به کردار بندگان ، هشداری به ترک کنندگان جهاد

ان الذين تولوا منكم .. و الله بما تعملون بصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 3

3 - نرمی و مدارای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، با مسلمانانی که از دستورات ایشان سرپیچی کردند و از جبهه احد گریختند .

فبما رحمه من الله لنت لهم

نرمی و مدارا غالباً در مورد مخالفت و عصیان است که از مصادیق مورد نظر - به قرینه آیات قبل - عصیانگران نبرد احد می باشند.

ص: 445

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 12

12 - دوزخ، جایگاه شوم ترک کنندگان جهاد، خیانتکاران و آنانکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را متهم به خیانتکاری می کنند.

انّ الذین تولّوا منکم . . . و ما کان لنبیّ ان یغلّ . . . کمن بآء بسخط من الله و م

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 7

7 - مسلمانان، به دلیل نافرمانی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و فرار از صحنه نبرد، عامل شکست و مصیبت های پیکار احد

اولما اصابتکم مصیبه . . . قل هو من عند انفسکم

با توجه به آیات قبل، همانند آیه 152 (اذ تحسونهم باذنه حتی اذا فسلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتهم)، معلوم می شود که نافرمانی و . . . از جمله عوامل شکست آنان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 9, 12, 13, 15, 24

9 - بهانه جویی منافقان برای سرباز زدن از حضور در میدان احد، با این ادعا که در آن میدان، پیکاری رخ نخواهد داد.

قاتلوا لو نعلم قتالا لا تبغناکم

برخی از مفسران گفته اند مراد از جمله «لو نعلم . . .» نفی برخورد نظامی است؛ یعنی ما می دانیم که جنگی رخ نخواهد داد و لذا با شما نمی آییم.

12 - شرکت نکردن منافقان در پیکار احد، افشاگر چهره و موضع نفاق آلود ایشان

و لیعلم الذین نافقوا و قیل لهم تعالوا . . . لو نعلم قتالاً لا تبغناکم

جمله «و قیل لهم تعالوا . . .» توضیحی است برای جمله «و لیعلم الذین نافقوا». یعنی طریقه مشخص کردن منافقان همان شرکت نکردن آنان در نبرد است.

13 - سرباز زدن از حضور در پیکار با دشمنان دین و دفاع از کیان اسلامی، از نشانه های نفاق

و لیعلم الذین نافقوا . . . لو نعلم قتالاً لا تبغناکم

15 - سرباز زدن از پیکار در راه خدا، موجب دوری از مرز ایمان و قرار گرفتن در آستانه کفر

هم للکفر یومئذ اقرب منهم للایمان

24 - برخورد نفاق آلود عبدالله بن ابی و یاران او و سرباز زدن آنان از حضور در پیکار احد

و لیعلم الذین نافقوا و قیل لهم تعالوا قاتلوا .. لو نعلم قتالاً

در شأن نزول آیه آمده که عبدالله بن ابی و یاران او، که حدود سیصد نفر بودند، از حضور در پیکار احد سرباز زد. (مجمع البیان، ذیل آیه.)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 4

4 - کسانی که به خاطر ترس از شرکت در جهاد خودداری می کنند، از اولیاء و دوستان شیطان هستند .

اتّما ذلکم الشّیطان یخوّف اولیاءه

ص: 446

از «انّ النَّاسَ قد جمعوا لكم فاخشوهم»، معلوم می شود که شیطان (ابلیس و یا جاسوس دشمن)، همه مؤمنان را می ترساند، ولی از «یخوف اولیاءه» استفاده می شود که تنها دوستانش را می ترساند. بنابراین مراد از «یخوف اولیاءه»، فعلیت و تحقق ترس می باشد که مخصوص دوستان شیطان است. پس کسانی که به خاطر ترس، از جهاد خودداری کنند، اولیای شیطانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 54 - 25

25 - گریز از جهاد و ترس از ملامت دشمنان دین ، از نشانه های بیماری دل و ضعف ایمان

فتری الذین فی قلوبهم مرض . . . یجهدون فی سبیل اللّٰه و لایخافون لومه لائم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 11

11 - مستحکم نبودن خانه و کاشانه ، بهانه منافقان و افراد بیمار دل برای گریز از جهاد در غزوه احزاب بود .

و یستئذن فریق منهم النبیّ یقولون إنّ بیوتنا عوره و ما هی بعوره إنّ یریدون إلاّ فر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 16 - 4

4 - فرار از جبهه جهاد ، ممکن است که نحوه مرگ و یا قتل را تغییر دهد ، اما برای همیشه آنها را منتفی نمی سازد .

قل لن ینفعکم الفرار إنّ فررتم من الموت أو القتل و إذا لاتمتعون إلاّ قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 23 - 1, 2

1 - برخی از مسلمانان مدینه ، بر سر پیمان خود با خدای خویش ، وفادار ماندند و از جهاد نگریختند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا اللّٰه علیه

به قرینه آیه پانزده - که درباره عهد منافقان مبنی بر فرار نکردن از صحنه جنگ است - مراد از «ما عاهدوا» می تواند عهد بستن بر فرار نکردن از جهاد باشد.

2 - مسلمانان مدینه ، با خدا ، عهد بسته بودند که از جهاد و رویارویی با دشمن نگریزند .

من المؤمنین رجال صدقوا ما عهدوا اللّٰه علیہ

221- فرار منافقان مدینه از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 16 - 3,6

3 - منافقان شرکت کننده در غزوه احزاب ، درصدد فرار از جهاد ، به منظور نجات خود بودند .

قل لن ینفعکم الفرار

ص: 447

6 - منافقان حاضر در غزوه احزاب ، برای نجات از مرگ و یا کشته شدن ، تصمیم به فرار از جهاد گرفتند .

إن یریدون إلاّ فرارًا .. إن فررتم من الموت أو القتل

222- فرجام متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 12

12 - دوزخ ، جایگاه و فرجام نهایی منافقان متخلف از جهاد

مأویهم جهنم

223- فسق متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 53 - 4

4 - متخلفان از جنگ ، فاسق و اعمالشان در نزد خداوند بی ارزش است .

إنکم کنتم قوماً فسقین

روی سخن در این بخش از آیات با منافقانی است که از شرکت در جنگ تبوک خودداری کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 9

9 - منافقان و توانمندان متخلف از جهاد ، فاسق و محروم از رضایت خداوند .

یحلفون .. لا یرضی عن القوم الفسقین

224- فضیلت جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 13 - 3

3 - نبرد مجاهدان بدر در راه خدا و مورد ستایش او

فئه . . تقاتل في سبيل الله

از تأييد خداوند به اينكه جنگشان في سبيل الله بوده، ستايش خداوند استفاده گرديده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 448

13 - جهاد و شهادت در راه خدا، حرکتی بی ارزش در دیدگاه منافقان

لو اطاعونا ما قتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 85 - 3

3 - ارزشمندی تشویق مردم به جهاد در راه خدا

و حرّض المؤمنین . . . من یشفع شفاعة حسنه یکن له نصیب منها

چون تحریک مردم به جهاد، «شفاعة حسنه» نامیده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 95 - 12

12 - جهاد با مال و جان، از برترین ارزش ها در نظام ارزشی اسلام

لا یتوی القاعدون . . . و المجاهدون . . . باموالهم و انفسهم فضل الله المجاهدین بام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 12

12 - جهاد در راه خدا، دارای اجری بزرگ و ارجمند

ستدعون إلى قوم أولى بأس شدید . . . فإن تطيعوا يؤتکم الله أجراً حسناً

225- فطريت جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 5

5- دفاع از ارزش ها و جهاد در راه خداوند، مورد تأیید عقل و فطرت سلیم

طاعه و قول معروف

برداشت یاد شده بنابر این نکته است که «قول معروف» خبر برای مبتدای محذوف باشد؛ یعنی، دستور قتال که در آیات پیشین بیان شده، دستوری شناخته شده از نظر عقل و فطرت است که بشر را به دفاع از ارزش ها و طرد دشمنان مهاجم فرامی خواند.

226- فلسفه اعراض از متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 10

ص: 449

10 - پلیدی شدید منافقان جهادگریز، ملاک وجوب اعراض و روی گردانی از آنان

فأعرضوا عنهم إنهم رجس

«إنهم رجس» در مقام تعلیل حکم به اعراض است.

227- فلسفه جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 10

10 - رفع فتنه، از هدف های جنگ و جهاد در اسلام است.

و اقتلوهم حيث ثقتموهم و أخرجوهم من حيث أخرجوكم و الفتنه أشد من القتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 3,4

3 - نبرد با کافران، تا حاکمیت یافتن دین خدا در پهنه گیتی، فرمان خداوند به اهل ایمان

و قتلوهم حتی لا تكون فتنه و يكون الدين لله

4 - هدف از تشریح جهاد و مبارزه در اسلام، گسترش و جهانی شدن دین الهی و بر طرف شدن فتنه است.

و قتلوهم حتی لا تكون فتنه و يكون الدين لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 18

18 - پیکار در راه خداوند، عزت بخش و رهاکننده جامعه از قید تجاوز و اسارت

و ما لنا الا نقاتل فی سبیل الله و قد أخرجنا من ديارنا و ابناءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 20,22

20 - دفع فساد و تجاوزطلبی انسان ها به وسیله یکدیگر، پرتویی از تفضیل جهانشمول الهی

و لو لا دفع الله . . . ولكن الله ذو فضل على العالمين

22 - ترک مبارزه با حاکمان ستمگر تا هزیمت آنان ، زمینه ساز فسادگری در زمین

فهزموهم باذن الله وقتل داود جالوت . . . و لو لا دفع الله ... لفسدت الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 9

9 - جدا شدن صف مؤمنان واقعی از غیر آنان ، از فلسفه های پیکار میان حق و باطل

ان یمسکم قرح . . . و تلك الايام نداولها بين الناس و ليعلم الله الذين امنوا

ص: 450

در برداشت فوق، کلمه «تلك»، به روزهای مبارزه و جنگ تفسیر شده است؛ نه خصوص پیروزی و یا شکست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 142 - 4,6

4 - جهاد و پایداری در هنگامه های دشوار آن، محک آزمون اهل ایمان

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة و لما يعلم الله الذين جاهدوا منكم و يعلم الصابرين

نصب «يعلم» به «آن» مقدر، دلالت می کند که «واو» در «و يعلم الصابرين» واو جمع است. یعنی: محک آزمون اهل ایمان، جهاد همراه صبر و پایداری است.

6 - جنگ ها و مبارزات، وسیله امتحان مردم و عرصه جداکردن مؤمنان مجاهد و صابر از غیر ایشان

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة و لما يعلم الله الذين جاهدوا منكم و يعلم الصابرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 6

6 - مشخص شدن مؤمنان واقعی، از اهداف رخصت خداوند در شکست نبرد احد و مصیبت های وارده در آن

و ما اصابکم ... و ليعلم المؤمنین

جمله «و ليعلم ...»، عطف بر جمله ای مقدر است؛ یعنی «و ما اصابکم ... لیکون کذا و کذا و ليعلم المؤمنین». لذا در برداشت فوق، مشخص شدن مؤمنان، از اهداف شکست آنان در نبرد احد شمرده شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 1

1 - مشخص شدن منافقان، از اهداف رخصت خداوند در شکست نبرد احد و مصیبت های وارده در آن

و ما اصابکم ... و ليعلم الذين نافقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 90 - 15

15 - جهاد و نبرد در اسلام، برای دفع دشمنان است، نه سلطه بر آنان و یا تحمیل عقیده

فان اعتزلوكم .. فما جعل الله لكم عليهم سيلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 8 - 1

1 - پیاده شدن حق و نابودی باطل، هدف از تشریح جهاد و مبارزه در اسلام

إذ يعدكم .. يريد الله .. ليحق الحق ... ولو كره المجرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 5

ص: 451

5 - جنگ های اسلام در صدد دفع شر کافران ، نه تحمیل عقیده بر آنان *

إن تنتهوا فهو خير لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 39 - 5

5 - گسترش و جهانگیر شدن دین الهی ، از اهداف جهاد و مبارزه در اسلام

و قتلوهم حتی . . . و يكون الدين كله لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 10

10 - دستیابی مجاهدان به مواهب اخروی و منافع معنوی ، هدفی اساسی در تشریح جهاد

و الله يريد الآخرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 5 - 10

10 - هدف و فلسفه اصلی جنگ و مبارزه با کفار و مشرکان ، گرایش دادن آنان به سوی اسلام است نه نابود کردن آنان .

فاقتلوا المشركين . . . فإن تابوا . . . فخلوا سبيلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 6 - 9

9 - هدف و فلسفه اصلی جنگ و مبارزه با کفار و مشرکان ، آوردن ایشان به دامن اسلام است و نه نابودی آنان .

فاقتلوا المشركين . . . وإن أحد من المشركين استجارك . . . حتى يسمع كلم الله ثم أبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 11 - 1

1 - جنگ مسلمانان با مشرکان پیمان شکن صدر اسلام ، به منظور نجات آنان از آیین شرک و بازگشت به توحید و اسلام ، بود .

فإن تابوا و أقاموا الصلوة و ءاتوا الزكوة

برداشت فوق از تفریح جمله «إن تابوا ..» بر الغای صلحنامه و اعلام جنگ با مشرکان پیمان شکن (کیف یكون للمشرکین عهد ...) استفاده می شود. قابل ذکر است که «توبه» (مصدر تابوا) به معنای بازگشتن است ؛ یعنی، اگر مشرکان به اسلام و توحید بازگردند و ... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 12 - 11، 12

11 - نابودی عوامل اصلی کفر و شرک ، هدف عمده و اساسی پیکار اسلام با کافران و مشرکان

فقتلوا أئمة الكفر

ص: 452

12 - پیکار با سران شرک و کفر ، به منظور وادار کردن آنان به رعایت عهد و پیمان و بازداشتن ایشان از ضربه زدن به اسلام و مسلمانان است .

وإن نكثوا أيمانهم .. فقتلوا أئمة الكفر ... لعلهم ينتهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 39 - 4

4 - فرمان جهاد و شرکت همگان در آن ، در جهت منافع مؤمنان و زیان تخلف از جهاد ، تنها متوجه خود آنان است ؛ نه خداوند .

إلا تنفروا يعذبكم عذاباً أليماً .. ولا تضروه شيئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 41 - 7

7 - تأکید خداوند بر جهاد با مال و جان (در عین بی نیازی او از جهاد و تلاش مردم) ، به خاطر تأمین مصالح خود انسانهاست .

ما لكم إذا قيل لكم انفروا .. إلا تنفروا يعذبكم ... انفروا خفافاً و ثقلاً جهدوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 14

14 - هدف نخستین از جهاد ، نابود ساختن دشمنان الهی است نه صرفاً دستیابی به بهشت .

يقتلون في سبيل الله فيقتلون ويقتلون

برداشت فوق با توجه به تقدیم کشتن (فَيَقْتُلُونَ) بر کشته شدن (وَيُقْتَلُونَ) به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 9

9 - توجه به شمول حمایت و امداد الهی نسبت به متقین ، از عوامل روی آوردن مؤمنان به جهاد با کافران

قتلوا .. و اعلموا أن الله مع المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - حفاظت و پاسداری از معابد و مراکز دینی (صومعه ها، کلیساها، کنیسه ها و مساجد) فلسفه جهاد و دفاع

و لولا دفع الله... لهدمت صومع و بیع... و مسجد

«صوامع» جمع «صومعه» و «بیع» جمع «بیعه» و «صلوات» جمع «صلاه یا صلوة» است. «صومعه» - مرداف «دیر» - جایی است که راهبان در آن به ریاضت می پردازند. «بیعه» به کلیسای نصارا گفته می شود. «صلاه یا صلوه» کنیسه یهودیان است؛ یعنی، اگر خدا برخی از مردم را به بعضی دیگر دفع نمی کرد، صومعه ها، کلیساها، کنیسه ها و مساجدی که در آن بسیار ذکر خدا می شود، تخریب می شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 453

11- هدف اسلام از جنگ با کافران ، دفع تجاوزها و هجوم آنان است ; نه صرفاً کشتن ایشان . *

فَضْرِبِ الرِّقَابَ حَتَّى إِذَا أَثْخَتْمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوُثَاقَ

عبارت «فشدوا الوثاق» احتمالاً این معنا را افاده کند که پس از زمین گیر شدن دشمن، دیگر کشتن آنان لازم نیست؛ زیرا هدف که دفع شر و تهاجم آنان بوده حاصل شده است.

22- فرمان خداوند به جهاد ، در عین قدرت او بر نابودسازی کافران ، به منظور آزمایش آدمیان

و لو يشاء الله لانتصر منهم و لكن ليلو بعضكم ببعض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- فرمان های خدا و دستور او به جهاد ، در جهت منافع خود انسان ها است .

فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرَ فَلَوْ صدَّقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- تکلیف جهاد ، وسیله آزمایش مؤمنان و تمایز مجاهدان و صابران از دیگران

و لنبلونكم حتى نعلم المجهدين منكم و الصبرين

با توجه به واژه «المجاهدين» معلوم می شود که موضوع اصلی آزمایش «جهاد» است. به علاوه محور اصلی این آیات فرمان قتال با کافران و جهاد در راه خدا می باشد (إذا أنزلت سوره محكمه و ذكر فيها القتال ...).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شناخته شدن یاران خدا و پیامبران و جدا گشتن صفوف آنان از دیگران ، حکمت تشریح جهاد از سوی خداوند

و أنزلنا الحديد ... و ليعلم الله من ينصره و رسله

23 - تشریح جهاد از سوی خداوند ، به معنای نیاز داشتن او به یاری دیگران نیست .

و أنزلنا الحديد . . . إنَّ الله قویّ عزیز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 11

11 - فریضه جهاد با مال و جان ، در جهت تأمین مصالح خود مجاهدان است .

و تجهدون . . . ذلکم خیر لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 6 - 9، 4

4 - ناسپاسی دشمنان اسلام در برابر ربوبیت خداوند ، دلیل هجوم مجاهدان به صفوف آنان است .

ص: 454

و العديت . . . إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ

9- جهاد در راه خدا، شکر نعمت های او است .

و العديت . . . إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 7 - 4

4- انکار آگاهانه نعمت های خداوند، از سوی دشمنان اسلام، دلیل رویارویی سپاه مجاهدان با صفوف آنان است .

و العديت . . . إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ . وَإِنَّ عَلِيَّ لَشَهِيدٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 8 - 2

2- افزایش مال دوستی در دشمنان دین، زمینه رویارویی آنان با سپاه اسلام است .

و العديت . . . وَإِنَّ لِحَبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ

228- فلسفه جهاد دفاعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 39 - 5

5- صدور اجازه پیکار به مسلمانان صدر اسلام از سوی خداوند، به منظور دفع تهاجم دشمن و رفع تجاوز آنان

أُذُنٌ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا

229- قبول توبه متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 7

7- باز بودن راه توبه برای متخلفان از جهاد، با وجود مأموریت مؤمنان به نپذیرفتن عذر تراشی آنان *

لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ . . . وَسِيرَى اللَّهِ عَمَلِكُمْ وَرَسُولُهُ

جمله «سیری الله . . .» می تواند بیانگر این جهت باشد که اگر چه مؤمنان نباید برای عذرخواهی متخلفان از جهاد واقعی بنهند، ولی این بدان معنا نیست که آنان راهی به سوی توبه نداشته باشند؛ بلکه توبه آنان منوط به عملکرد آینده شان است که خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر آن ناظر خواهند بود.

ص: 455

230- قیاس تولیت مسجد با جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 19 - 1

1 - سرزنش خداوند نسبت به مسلمانانی که شغل آب دهی به حاجیان و سرپرستی مسجدالحرام را با جهاد در راه خدا برابر انگاشته و خویشان را همپراز با مؤمنان اهل پیکار در راه خدا می پنداشتند .

أجعلتم سقايه الحاجّ و عماره المسجدالحرام كمن ءامن بالله و اليوم الآخر و جهد في

231- قیاس سقای حاجیان با جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 19 - 1

1 - سرزنش خداوند نسبت به مسلمانانی که شغل آب دهی به حاجیان و سرپرستی مسجدالحرام را با جهاد در راه خدا برابر انگاشته و خویشان را همپراز با مؤمنان اهل پیکار در راه خدا می پنداشتند .

أجعلتم سقايه الحاجّ و عماره المسجدالحرام كمن ءامن بالله و اليوم الآخر و جهد في

232- کافران در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 4

4 - شرکت بی ایمان ها و سست باوران در جنگ و جهاد ، جز فساد و فتنه انگیزی و تأثیر منفی بر دیگران ، نتیجه ای ندارد .

لو خرجوا فيكم ما زادوكم إلا خبالا و لأوضعوا خلكم ببيغونكم الفتنه

جمله «بيغونكم الفتنه» حال برای ضمیر فاعل «أوضعوا» است؛ یعنی، اگر منافقان برای جنگ بیرون می آمدند، مطمئناً در حق شما فتنه جویی می کردند.

233- کراهت از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 5

5 - مسلمانان ، مشتاق رویارویی با کاروان تجاری قریش و ناخشنود از درگیری با سپاه مسلح آنان

و تودون أن غیر ذات الشوکه تكون لکم

ص: 456

234- کری تارکان جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 6

6- بیمار دلان گریزان از جهاد و فساد انگیز و قطع کننده رحم ، مردمی کر و کور در برابر حق

أولئك الذين .. فأصمّهم و أعمى أبصرهم

235- کوری تارکان جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 6

6- بیمار دلان گریزان از جهاد و فساد انگیز و قطع کننده رحم ، مردمی کر و کور در برابر حق

أولئك الذين .. فأصمّهم و أعمى أبصرهم

236- کیفر تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 10

10 - پیامد هلاکت بار سرباز زدن از فریضه جهاد در راه خدا ، دامنگیر خود متخلفان است .

لو استطعنا لخرجنا معكم يهلكون أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 1

1 - گناه و کیفر تخلف از جهاد ، تنها متوجه کسانی است که علی رغم توانمندی ، از آن روی برگردانند .

إنما السبيل على الذين يستندونك و هم أغنياء

237- کیفر ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- مرگ زودرس ، جزا و فرجام گریزندگان از پیکار در راه خداوند

الم تر الى الذين . . . فقال لهم الله موتوا . . . وقاتلوا في سبيل الله

با توجه به ارتباط این آیه و آیه بعد می توان گفت، ترک شهر و دیار از سوی یادشدگان، به خاطر گریز از میدان نبرد بوده است و

ص: 457

خداوند با یادآوری آن واقعه، به مسلمانان هشدار می دهد که مبدا همانند آن فراریان، نبرد را ترک کنند و به مرگ زودرس «موتوا» گرفتار شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 85 - 6

6 - بازدارندگان مردم از جهاد در راه خدا، سهیم در کیفر ترک آن

و اذا جاءهم امر .. اذاعوا به ... من يشفع شفاعة حسنه يكن له نصيب منها

به مقتضای ارتباط این آیه با آیات قبل، مصداق مورد نظر از «شفاعة سيئه»، می تواند همان کارهایی باشد که موجب بازماندن مردم از جهاد در راه خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 16 - 14

14 - تخلّف از جنگ و جهاد، دارای کیفری بس بزرگ و دردناک

و ان تولّوا كما تولّيتم من قبل يعدّ بكم عذاباً أليماً

238- کیفر فرار از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 16 - 2،4

2 - روی گردانان از جبهه نبرد - جز برای اتخاذ تاکتیک های جدید - مورد غضب الهی و مستحق جهنم

و من يولهمم ... فقد باء بغضب من الله و مأويه جهنم و بس المصير

کلمه «بوء» چنانچه با حرف «باء» متعدی شود می تواند به معنای متحمل شدن باشد. بنابراین «باء بغضب من الله» یعنی خشم خداوند را بر خود هموار ساخت.

4 - جهنم، جایگاه فراریان از جبهه نبرد

و من يولهمم ... مأويه جهنم

239- کیفر متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 52 - 8

8 - منافقان متخلف از جنگ ، مستحق و سزاوار مرگ

نحن نتربص بكم . . . بعذاب من عنده أو بأيدينا

ص: 458

240- گناه تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 1,8

1 - گناه و کیفر تخلف از جهاد، تنها متوجه کسانی است که علی رغم توانمندی، از آن روی برگردانند.

إنما السبيل على الذين يستنذنونك و هم أغنياء

8 - گناه تخلف از وظیفه جهاد، زمینه مهر شدن قلب انسان

رضوا بأن يكونوا مع الخوالم و طبع الله على قلوبهم

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که طبع قلب (مهر شدن) معلول عملکرد خائنانه منافقان باشد نه علت آن.

241- گناه متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 49 - 7

7 - متخلفان از جنگ، به بهانه مصون ماندن از فتنه و گناه، خود در منجلاب فتنه و گناه بودند.

انذني لي و لاتقتني ألا في الفتنه سقطوا

242- لعن بر تارکان جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 1

1- عناصر بیمار دل روی گردان از جهاد و دستورات الهی، مورد نفرین خداوند

رأيت الذين في قلوبهم مرض... فهل عسيتم إن توليتم... أولئك الذين لعنهم الله

برداشت یاد شده بنابر این نکته است که مشارالیه «أولئك»، کسانی باشند که «تولیتم» خطاب به آنان است و «تولی» به معنای روی گردانی از جهاد و یا مجموعه فرمان های حق باشد.

243- مانعان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 18 - 10، 8، 2

2 - تلاش شدید منافقان مدینه ، برای بازداشتن مسلمانان از جهاد در غزوه احزاب

و إذ قالت طائفة منهم . . . لا مقام لكم فارجعوا . . . قد يعلم الله المعوقين منكم

ص: 459

تضعیف «عَوَّق» برای بیان شدت و غلظت بازدارندگی، است.

8 - منافقان مدینه، علاوه بر بازداشتن دیگران از حضور در جبهه جهاد، خود نیز در آن، حضوری کم رنگ داشتند.

قد يعلم الله المعوقين... والقائلين لإخونهم... ولا يأتون البأس إلا قليلاً

بنابراین احتمال که جمله «ولا يأتون البأس...» حال برای «المعوقين» و «القائلين» باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

10 - خداوند، بر بازدارندگان از جهاد و منافقان تلاش کننده در جذب مسلمان های ضعیف به سوی خود و کم حضوران در جهاد، آگاه است.

قد يعلم الله المعوقين... ولا يأتون البأس إلا قليلاً

244- متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 72 - 4

4 - دور ماندن از مصائب جنگ، نعمتی الهی در بیش سست عنصران متخلف از جهاد

فان اصابكم مصيبه قال قد انعم الله عليّ اذ لم اكن معهم شهيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 73 - 9

9 - متخلفان از جهاد، بیگانه با جامعه ایمانی و پیوند های مودت آمیز آن

وانّ منكم لمن ليبطئن... كان لم تكن بينكم وبينه موده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 3

3 - جنگ های کافران، در راه طاغوت است.

والذين كفروا يقاتلون في سبيل الطاغوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - نابرابری درجه و مقام ناتوانان از شرکت در جهاد، با آنان که علی رغم توانمندی در جهاد شرکت نمی کنند.

لا یتوی القاعدون من المؤمنین غیر اولی الضرر و المجاهدون فی سبیل اللّٰه

اگر همه کسانی که در جهاد شرکت نمی کنند، چه ناتوان و چه توانا، در یک رتبه بودند، استثنا، یعنی «غیر اولی الضرر» بی معنا بود.

14 - مؤمنانی که بازماندشان از جهاد موجب خسارتی به جبهه مؤمنان شود، مشمول پاداش الهی نیستند.

لا یتوی القاعدون من المؤمنین غیر اولی الضّرر . . . کلاً وعد اللّٰه الحسنی

برداشت فوق بر این اساس است که «ضرر» به معنای زیان رسانی باشد؛ چنانچه در لسان العرب در معنای «لا ضرر» آمده است:

ص: 460

ای لا یضر الرجل اخاه. و با توجه به اینکه «غیر» صفت «القاعدون» است، معنای جمله چنین می شود: بازماندگان از جنگ در صورتی که عدم حضورشان موجب ضرر به جبهه مسلمانان نگردد، از اجر و پاداش الهی بهره مند خواهند بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 50 - 4

4 - مباحثات و اظهار شادمانی منافقان به رأی صائب خویش مبنی بر ترک جهاد، در صورت مواجه شدن مسلمانان با شکست و مشکلات جنگ

وإن تصبک مصیبه یقولوا قد أخذنا أمرنا من قبل ویتولوا و هم فرحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 11

11 - گرمی هوا، بهانه منافقان صدر اسلام برای تخلف از جنگ و دستاویزی برای تبلیغ و بازداشتن از شرکت دیگران در جهاد

و قالوا لا تنفروا فی الحر

245- متخلفان از جهاد در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 12

12 - دوزخ، جایگاه و فرجام نهایی منافقان متخلف از جهاد

مأویهم جهنم

246- متخلفان از جهاد و اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 50 - 2

2 - بهانه جویان متخلف از جنگ، آرزومند عدم موفقیت سپاه اسلام و نگران از پیروزی آنان.

إن تصبک حسنه تسؤهم

247- متخلفان از جهاد و اندوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 4

ص: 461

4 - متخلفان از جهاد ، نباید از تخلف خویش مسرور گردند ؛ بلکه باید از پیامد ناگوار ترک این فریضه ، محزون و غمزده باشند .

فرح المخلفون .. فليضحكوا قليلا و ليبكوا كثيراً

248- متخلفان از جهاد و سرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 4

4 - متخلفان از جهاد ، نباید از تخلف خویش مسرور گردند ؛ بلکه باید از پیامد ناگوار ترک این فریضه ، محزون و غمزده باشند .

فرح المخلفون .. فليضحكوا قليلا و ليبكوا كثيراً

249- متخلفان از مسافرت به حدیبیه و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 15 - 1

1 - اخبار خداوند ، از مواضع بعدی متخلفان از سفر حدیبیه ، در قبال مسؤولیت های جهادی

سيقول المخلفون

250- مجازات تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 13

13 - اشخاص معذور از جهاد ، در صورت خیرخواهی برای دین و رهبر جامعه اسلامی ، مصون از عذاب و کیفر تخلف از جنگ

الذين كفروا منهم عذاب أليم .. ما على المحسنين من سبيل

251- محدوده جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 5,6

5 - ضرورت باز پس گیری سرزمین های اسلامی از دست دشمنان دین و بیرون راندن ایشان از آن جا

وَأَخْرَجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ

6- ضرورت نبرد با کافرانی که سرزمین های اسلامی را به تصرف خویش در آورده اند .

وَأَقْتُلُوهُمْ... وَأَخْرَجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ

ص: 462

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 3

3 - نبرد با کافران ، تا حاکمیت یافتن دین خدا در پهنه گیتی ، فرمان خداوند به اهل ایمان

و قتلوهم حتی لاتکون فتنه و یکون الدین لله

252- محرومان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 10

10 - احساس رضایت و خوشحالی منافقان از شرکت نکردن در جنگ برای بار نخست ، مایه طرد همیشگی آنان از سوی خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و محروم شدن دایمی از شرکت در جهاد

لن تخرجوا . . . و لن تقتلوا معی عدواً إنکم رضیتم بالعود أول مره

برداشت فوق بر این اساس است که «لن تخرجوا» و «لن تقتلوا» در مقام انشا و برای طرد منافقان باشد و جمله «إنکم رضیتم . . .» نیز برای تعلیل آن باشد.

253- محرومیت از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 36 - 7

7 - امکانات مادی مردم محروم از ایمان ، تقوا و جهاد ، بی تأثیر در تأمین فلاح و رستگاری ایشان

اتقوا الله . . . لعلکم تفلحون. إنّ الذین کفروا لو أنّ لهم ما فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 7

7 - اندوه و گریه شدید مؤمنان تهیدست ، به خاطر ناتوانی از شرکت در جنگ تبوک و محروم شدن از فیض جهاد

و أعینهم تفیض من الدمع حزناً

254- محرومیت متخلفان از جهاد

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

3 - نساء - 4 - 73 - 10

ص: 463

10 - حسرت و تأسف متخلفان از جهاد بر محرومیشان از غنایم جنگی

و لئن اصابکم فضل من الله ليقولنّ . . . یا لیتنی کنت معهم فافوز فوزاً عظیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 9

9 - منافقان و توانمندان متخلف از جهاد ، فاسق و محروم از رضایت خدایند .

یحلفون . . . لا یرضی عن القوم الفسقین

255- محمد (صلی الله علیه و آله) و متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 6

6 - موضع گیری در برابر متخلفان از وظایف اجتماعی (چون جهاد و . . .) از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبر جامعه اسلامی

یعتذرون إلیکم . . . قل لا تعتذروا

از اینکه نخست همه مؤمنان مورد خطاب قرار گرفته اند، ولی وظیفه اعلام موضع تنها بر عهده پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار داده شده، می توان برداشت فوق را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 6

6 - اجازه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مورد گرفتن صدقه (زکات) از جهاد گریزانی که به گناه خویش معترف بودند .

و ءآخرون اعترفوا بذنوبهم . . . خذ من أموالهم صدقه

برداشت فوق با توجه به شأن نزول آیه است که برخی از متخلفان از جنگ تبوک، نادم شدند و در قبال خطای خویش، پیشنهاد کردند که تمام اموالشان را به عنوان صدقه بپردازند.

256- محمد (صلی الله علیه و آله) و معذوران از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - « عن ابی جعفر (ع) فی قوله تعالی : « عفی الله عنک لم اذنت لهم حتی یتبین لک الذین صدقوا و تعلم الکاذبین » یقول : تعرف اهل العذر و الذین جلسوا بغير عذر ؛

از امام باقر (ع) درباره سخن خدا: «عفی الله ..» روایت شده خداوند می فرماید: [چرا به آنان اذن دادی] می بایست برای تو روشن گردد، چه کسانی اهل عذر بودند و چه کسانی بدون عذر نشستند».

ص: 464

257- مسلمانان در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 7

7 - یادآوری پایمردی و مقاومت خداپرستان پیشین ، از روش های قرآن برای ایجاد روحیه مقاومت در مبارزه با دشمنان دین

و کاین من نبی قاتل معه ربیون کثیر . . . فی سبیل الله

258- مسلمانان صدر اسلام و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 2

2 - گمان برخی از مسلمانان صدر اسلام به وجوب بسیج همه مردم برای شرکت در جنگ

ما کان المؤمنون لینفروا کافه

آیه شریفه - چنان که در برخی شأن نزولها آمده - در مقام دفع ذهنیت اشخاصی است که می پنداشتند همه مسلمانان بی استثنا باید در جنگ شرکت کنند.

259- مسلمانان و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 23،24،25

23 - اعتراض برخی از مسلمانان به فرمان جهاد و درخواست تأخیر آن

وقالوا ربنا لم کتبت علینا القتال لو لا اخرتنا الی اجل قریب

24 - ترس ، منشأ اعتراض گروهی از مسلمانان صدر اسلام به حکم جهاد

یخشون الناس . . . وقالوا ربنا لم کتبت علینا القتال

25 - مسلمانان هراسناک از نبرد ، خواهان لغو حکم جهاد شدند .

وقالوا ربنا لم کتبت علینا القتال لو لا اخرتنا الی اجل قریب

برخی برآند که مراد از «اجل قریب» زمان مرگ است. و تأخیر حکم جهاد تا زمان مرگ به معنای لغو آن است.

260- مسؤل تدارکات جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 2

ص: 465

2 - تهیه تدارکات و ساز و برگ جنگ در صدر اسلام ، بر عهده خود مجاهدان بود .

قلت لا أجد ما أحملكم عليه

261- مسؤول جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 4

4 - تصمیم گیری درباره جهاد ، مسؤولیت مهاجران و یاری رسانی به مهاجران ، وظیفه و مسؤولیت گروه انصار در صدر اسلام

و الذین ءاؤوا و نصرؤا

توصیف مهاجران به اینکه در راه خدا جهاد کنند، در مقابل انصار که به این امر توصیف نشده اند، با اینکه جهاد در راه خدا یک وظیفه ایمانی است، می تواند به این نکته اشاره داشته باشد که در صدر اسلام جهاد و تصمیم گیری درباره آن بر عهده مهاجران بود و انصار باید آنان را در این امر یاری دهند، ولی تصمیم گیرنده نباشند.

262- مسؤولیت معذوران از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 7

7 - معاف شدگان از جنگ ، باید در پشت جبهه حمایتگر رزمندگان و خیرخواه خدا و رسولش باشند .

لیس علی الضعفاء . . . إذا نصحوا لله ورسوله

263- مشروعیت جهاد ابتدایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 1

1 - مسلمانان صدر اسلام موظف به هجوم به کاروان تجاری مشرکان قریش و یا نبرد با سپاه مسلح آن بودند .

كما أخرجک ربک . . . إذ یعدکم الله إحدى الطائفتین ... و یرید الله أن یحق الحق بک

264- مصونیت معذوران از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - معاف شدگان از جهاد ، در صورت داشتن حسن نیت و خیرخواه بودن ، باید از هر گونه تعرض در جامعه مصون باشند .

ص: 466

ليس على الضعفاء . . . إذا نصحوا لله ورسوله ما على المحسنين من سبيل

265- معذور از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 95 - 11، 15، 2،

2 - نابرابری درجه و مقام ناتوانان از شرکت در جهاد ، با آنان که علی رغم توانمندی در جهاد شرکت نمی کنند .

لا يستوى القاعدون من المؤمنين غير اولى الضرر و المجاهدون فى سبيل الله

اگر همه کسانی که در جهاد شرکت نمی کنند، چه ناتوان و چه توانا، در یک رتبه بودند، استثناً، یعنی «غیر اولی الضرر» بی معنا بود.

11 - بازنشستگان از جهاد ، هنگامی از پاداش الهی برخوردارند که از روی بی ایمانی ، ترک جهاد نکرده باشند .

لايستوى القاعدون من المؤمنين . . . كلاً وعد الله الحسنی

چون «من المؤمنین» حال برای «القاعدون» است، می رساند که بازنشستگان از جنگ در صورتی قابل مقایسه با مجاهدان هستند که ایمانشان محفوظ باشد. یعنی بازماندگان از جنگ در شرایطی نباشد که موجب سلب ایمان آنان گردد و یا ترک جهاد از روی بی ایمانی به فرامین خدا و رسول نباشد.

15 - خداوند ، مجاهدان را با اعطای مقامی بلند و پاداش بزرگ ، بر بازنشستگان از جهاد برتری داده است .

فضّل الله المجاهدين باموالهم و انفسهم على القاعدین درجه . . . و فضّل الله المجا

«اجراً عظيماً»، مفعول به برای «فضّل» است و در «فضّل»، معنای عطا کردن تضمین شده است.

266- معذوران از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 16

16 - معاف بودن برخی از مردم (زنان ، کهنسالان ، معلولان و . . .) از شرکت در جنگ

فاقعدوامع الخلفین

مراد از «خالفین» می تواند کسانی باشند که به صورت مجاز و به دلیل عجز از شرکت در جنگ معاف شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اذن خواستن گروهی از بادیه نشینان معذور برای مشارکت نکردن در جنگ

و جاء المعذرون من الأعراب ليؤذن لهم

«اعراب» اسم جمع و به معنای بادیه نشینان است. «معذرون» می تواند اسم فاعل از «باب تفعیل» باشد؛ یعنی، کسانی که از شرکت در جهاد کوتاهی می کنند و به دروغ نشان می دهند که عذر دارند و می تواند اسم فاعل از «باب افتعال» باشد که در اصل

ص: 467

«معتذرون» بوده و تائید باب افتعال، به جهت قرب مخرج با ذال، قلب به ذال شده و در آن ادغام گشته است؛ یعنی، کسانی که دارای عذر موجهند. برداشت فوق بر پایه احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 1,21

1 - افراد ضعیف و مریض و فاقد هزینه و امکانات جنگی، از شرکت در جنگ معافند و گناهی بر آنان نیست.

لیس علی الضعفاء ... حرج

21 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: «... إن الله یحتج علی العباد بما آتاهم و عرفهم... و ما امروا إلا بدون سعتهم... و کل شیئی لا یسعون له فهو موضوع عنهم... ثم تلا «لیس علی الضعفاء و لا علی المرضی و لا علی الذین لا یجدون ما ینفقون حرج»...»

... به تحقیق خداوند بر بندگان احتجاج می کند به چیزی که به آنها عطا فرموده و شناختی که به آنها داده است... و آنان مأمور نشده اند مگر به تکلیفی که پایین تر از سعه و توانشان باشد... و هر تکلیفی که در وسع بندگان نباشد، از آنها برداشته شده... سپس امام آیه شریفه را تلاوت فرمود: «بر ضعیفان و بیماران و آنان که چیزی نمی یابند که (در راه جهاد) هزینه کنند، باکی نیست»...»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 1,12

1 - مؤمنان تهیدست و ناتوان از تدارک ساز و برگ نبرد، معذور و معاف از جنگند.

و لا علی الذین إذا ما أتوک لتحملهم

12 - حسن بصری گوید: رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: «لقد خلفتم بالمدينة اقواماً ما انفقتم من نفقه و لا قطعتم وادياً و لا نلتهم من عدو نیلا إلا و قد شرکوکم فی الأجر ثم قرء «و لا علی الذین إذا ما أتوک... الآية»»

به تحقیق گروهایی را در مدینه بر جای گذاشتید که شما چیزی را هزینه [جنگ] نکرده اید و از هیچ وادی عبور ننموده اید و هیچ آسیبی به دشمن نرسانده اید، مگر اینکه آن گروهها در اجر با شما شریک شدند. سپس آیه شریفه را تلاوت فرمود: و نیز باکی نیست برای کسانی که وقتی نزد تو آمدند تا آنان را سوار کنی [و به جهاد بفرستی] و تو گفتی مرکبی ندارم تا شما را سوار کنم، بازگشتند در حالی که از غصه اینکه چیزی را برای خرج [جنگ] نمی یابند، از چشمهای آنان سیلاب اشک جاری بود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 11

11 - تحصیل کنندگان دانش دین ، معاف از شرکت در جنگ در صورت نیاز جامعه به دانش آنان و عدم نیاز جدی به حضورشان در جنگ

ما كان المؤمنون لينفروا كافة فلولا نفر من كل فرقه منهم طائفة ليفقهوا في الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 17 - 1

1 - افراد نابینا ، لنگ و مریض ، معاف از شرکت در جنگ

ص: 468

لیس علی الأعمی حرج ولا علی الأعرج حرج ولا علی المریض حرج

267- معذوران از جهاد در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 17 - 10

10 - افراد ناتوان از جهاد، همانند مجاهدان، برخوردار از بهشت در صورت داشتن روح اطاعت در برابر خدا و رسول او

لیس علی الأعمی حرج... و من یطع الله ورسوله جنّ ت

برداشت بالا بنا بر این نکته است که «من یطع...» جواب سؤال مقدر باشد، زیرا پس از رفع حکم جهاد از افراد ناتوان، ممکن است سؤال شود که: چرا این گروه از فیض جهاد محروم اند؟ خداوند در جواب می فرماید: آنان نیز اگر مطیع باشند، همانند مجاهدان، از پاداش الهی برخوردار خواهند بود.

268- معذوران از جهاد مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 5

5 - افراد تهیدست، معاف از جهاد مالی

ولا علی الذین لا یجدون ما ینفقون حرج

در آیات قبل، سخن از جهاد با مال و جان بود و در این آیه، ممکن است استثنای ضعیفان و مریضان از جهاد جانی و استثنای تهیدستان، از جهاد مالی باشد.

269- معرضان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 18 - 10

10 - خداوند، بر بازدارندگان از جهاد و منافقان تلاش کننده در جذب مسلمان های ضعیف به سوی خود و کم حضوران در جهاد، آگاه است.

قد یعلم الله المعوقین... ولا یأتون البأس إلا قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 469

16 - معاف بودن برخی از مردم (زنان ، کهنسالان ، معلولان و . . .) از شرکت در جنگ

فاعدوامع الخلفین

مراد از «خالفین» می تواند کسانی باشند که به صورت مجاز و به دلیل عجز از شرکت در جنگ معاف شده اند.

271- مغضوبیت معرضان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 8

8 - کسانی که شعار جهاد سر می دهند ولی در عرصه پیکار یا شرکت نمی کنند و یا در صورت شرکت کردن از خود سستی نشان می دهند و استقامت نمی کنند ، مورد خشم شدید خداوند هستند .

لَمْ تَقُولُوا ... كَبْرًا مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ ... إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ ... كَأَنَّهُمْ بَنِينَ مَوْصُوعِينَ

آیات پیشین - که در مقام سرزنش مدعیان بدون عمل بود - تمهیدی برای بیان موضوع جهاد است؛ چرا که صحنه جنگ، محل لغزش قدم ها و آشکار شدن مدعیان از مؤمنان حقیقی است.

272- ملاک ارزش جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 15 - 8

8 - در راه خدا بودن ، ملاک ارزش هر جهاد و ایثار

و جهدوا بأموالهم و أنفسهم في سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 17، 18، 15

15 - جهاد در راه خدا و شرکت در جنگ ، در شرایط سخت و پیش از نمایان شدن آثار پیروزی ، بسی ارزشمندتر از جهاد و جنگ ، پس از پیروزی و شرایط آسان دوران قدرتمندی است .

لايستوى منكم من أنفق . . . وقتل أولئك أعظم درجة من الذين أنفقوا من بعد وقتل

17 - نقش خلوص و نداشتن چشمداشت مادی، در ارزشمندی و باروری جهاد و انفاق

لايستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل

تفاوت جهاد و انفاق پیش از فتح مکه و پس از آن، می تواند به این خاطر باشد که مسلمانان پیش از فتح، بدون چشمداشت مادی (به دست آوردن غنایم جنگی و ..) و با خلوص به جهاد و انفاق روی آوردند؛ ولی کسانی که پس از فتح مکه چنین اقدامی کردند، شاید به غنایم و دیگر منافع مادی آن امید داشتند.

18 - ارزش جهاد و انفاق در پیشگاه خداوند، در گرو همراه بودن آن با ایمان است .

ص: 470

لايستوى منكم من أنفق من قبل الفتح و قتل

قيد «منكم» بیانگر مطلب فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 16

16 - ارزش هجرت و جهاد، به انجام گرفتن آن در راه خدا و برای خشنودی او است .

إن كنتم خرجتم جهداً في سبيلي و ابتغاء مرضاتي

تعبیر «خرجتم»، چنانچه بیانگر هجرت مسلمانان از مکه به مدینه باشد، عنوان «جهاد» نیز بر آن انطباق می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 6

6 - ارزش جهاد به این است که در راه خدا و جلب رضای او باشد و نه دستیابی به منافع مادی .

الذین یقتلون في سبيله

قيد «فی سبيله» می رساند که انگیزه کسی که در جهاد شرکت می کند، تنها باید برای اعتلا بخشیدن به دین خدا بوده و از انگیزه های مادی (مانند غنیمت و ..) مبرا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 8

8 - ارزش جهاد، به این است که در راه خدا و برای جلب رضای او باشد .

تجهدون في سبيل الله

قيد «فی سبیل الله» بیانگر مطلب یاد شده است.

273- ملاکهای وجوب جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 2

2 - ملاک وجوب شرکت مسلمانان در پیکار با دشمنان، دفاع از اسلام و سرزمین آن است، نه خصوصیات رهبری جامعه و صلاحیت و عدم صلاحیت وی برای فراخوانی به جنگ.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

به کارگیری فعل مجهول (قيل) و عدم ذکر نام و خصوصیات کسی که فرمان جهاد را صادر می کند، مفید برداشت فوق است.

ص: 471

274- ممانعت از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 3

3 - ترساندن مؤمنان از دشمن و بازداشتن آنان از جهاد، عملی است شیطانی .

إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ .. . أَمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 72 - 3, 2

2 - برخی از مسلمانان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، دیگر مؤمنان را از شرکت در جهاد باز می داشتند .

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لِيَبْغِظَنَّ

راغب در «مفردات»، «لِيَبْغِظَنَّ» را فعل متعدی دانسته است.

3 - سرزنش خداوند نسبت به کسانی که از شرکت در نبرد سستی می کنند و یا دیگران را از آن باز می دارند .

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لِيَبْغِظَنَّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 14 - 7

7 - جلوگیری مؤمنان از دین داری و انجام تکالیف دینی (همچون جهاد، هجرت و ...)، دشمنی با آنان محسوب می شود .

عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ

برداشت یاد شده، با توجه به تاریخ و شأن نزول این آیه است. امام باقر(ع) می فرماید «وقتی برخی از مردان می خواستند هجرت کنند،

پسر و همسرش دامن او را می گرفتند و می گفتند: تو را به خدا سوگند که هجرت نکن...»، (برگرفته از نورالثقلین، ج 5، ذیل آیه).

275- ممنوعیت فرار از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 21 - 11

11 - فرار از جنگ و جهاد ، ممنوع و زیانبار است .

و لا تردوا علی اذبارکم فتتقلبوا خسرين

276- منافقان صدر اسلام و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 4

ص: 472

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور افشای چهره منافقان و اعلام عدم حضور قطعی آنان با او در هیچ جنگی پس از جنگ تبوک

فقل لن تخرجوا معی أبداً و لن تقتلوا معی

277- منافقان متخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 1

1 - خوشحالی و خنده منافقان متخلف از جهاد، اندک و زودگذر در مقایسه با عذاب ها و گریه های اخروی آنان

فلیضحکوا قليلاً و لیبکوا کثیراً

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «فلیضحکوا» در مورد دنیا و «ولیبکوا» در مورد آخرت باشد.

278- منافقان مدینه و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 18 - 2,8

2 - تلاش شدید منافقان مدینه، برای بازداشتن مسلمانان از جهاد در غزوه احزاب

و إذ قالت طائفة منهم... لا مقام لكم فارجعوا... قد يعلم الله المعوقين منكم

تضعیف «عوق» برای بیان شدت و غلظت بازدارندگی، است.

8 - منافقان مدینه، علاوه بر بازداشتن دیگران از حضور در جبهه جهاد، خود نیز در آن، حضوری کم رنگ داشتند.

قد يعلم الله المعوقين... و القائلين لإخونهم... و لا يأتون البأس إلا قليلاً

بنابراین احتمال که جمله «و لا يأتون البأس...» حال برای «المعوقين» و «القائلين» باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 5

5 - منافقان مدینه، حضور در جبهه جهاد را، مساوی با کشته شدن و از بین رفتن تلقی می کردند.

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت

این که آیه بیان می کند که آنان، با شنیدن خبر جنگ، به حال احتضار در می آمدند، حکایت از این نکته می کند که منافقان مدینه وقوع جنگ و شرکت در جبهه جهاد را مساوی با کشته شدن تلقی می کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 20 - 8

8 - در صورت حضور منافقان مدینه، در جبهه مسلمانان، جز اندکی در جنگ و جهاد، شرکت نمی کردند.

و لو كانوا فيكم ما قتلوا إلا قليلاً

ص: 473

279- منافقان و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 49 - 5

5 - در بینش منافقان جهاد در راه خدا، بلا و گرفتاری است.

اِذْنِ لِي وَلَا تَقْتُلِي

یکی از معانی «فته» در لغت بلا و گرفتاری است؛ یعنی، مرا در ماندن اذن بده و گرفتار بلا و مصیبت جنگ نساز.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 6

6 - کراهت و ناخرسندی منافقان از جهاد با مال و جان، در راه خدا

و كرهوا أن يجهدوا بأموالهم وأنفسهم في سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 86 - 11، 12، 8

8 - تمکن و ثروت، زمینه عافیت طلبی منافقان و گریز آنان از جهاد

استئذنک أولوا الطول منهم

11 - ترجیح داشتن ترک پیکار (همنشینی با افراد عاجز و ناتوان) بر عزت جهاد و همراهی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) در نظر منافقان

توانگر و ثروتمند

وقالوا ذرنا نحن مع القعدين

12 - تن دادن توانگران منافق به ذلت و خواری، برای شرکت نکردن در جهاد

وقالوا ذرنا نحن مع القعدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 87 - 1، 7

1 - رضا و شادمانی منافقان از نرفتن به جهاد و ماندن در کنار ناتوانان و خانه نشینان

رضوا بأن یكونوا مع الخوالم

7 - ناتوانی منافقان از درک عمیق زشتی مواضع و عملکرد خویش و نیز ارزش جهاد در راه خدا

و طبع... فهم لایفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 2، 1

1 - منافقان، از هر نوع کمکی به جهاد مسلمانان، خودداری می کردند.

ص: 474

و لایأتون . . أشحّه علیکم

«أشحّه» اگر چه در لغت، به معنای بخل آمده است، اما استعمال مجازی آن در منع از کمک و یاری و اعانت نیز آمده است. برداشت بالا، با عنایت به استعمال مجازی آن است.

2- کم شرکت کردن منافقان در جبهه جهاد مسلمانان، به خاطر بخل آنان به مسلمانان بود.

لایأتون البأس . . أشحّه علیکم

«أشحّه» جمع «شحیح» است. «شح» - ریشه أشحّه - در لغت، به معنای «بخل حریصانه» است (مفردات راغب). لازم به ذکر است که «أشحّه» حال برای ضمیر فاعلی فعل «یأتون» در آیه پیشین است.

280- منافقان و جهاد مالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 81 - 6

6- کراهت و ناخرسندی منافقان از جهاد با مال و جان، در راه خدا

و کرهوا أن یجهدوا بأموالهم و أنفسهم فی سبیل اللّٰه

281- منشأ تشریح جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 15

15 - جهاد، فرمانی نازل شده از سوی خداوند

و أنزلنا الحدید

282- منشأ جهاد محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 88 - 5

5- جهاد پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان راستین، نشأت یافته از درک صحیح و بینش عمیق آنان نسبت به ارزش جهاد

فهم لایفقهون. لکن الرسول و الذین ءامنوا معه جهدوا

با توجه به فراز پیش (رضوا .. فهم لایق‌هون) مقصود این است که منافقان چون نمی فهمند، از جهاد می‌گریزند و لکن مؤمنان، به برکت درک عمیقی که دارند، به سوی عرصه‌های کارزار پیش می‌تازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 475

6 - جنگ های پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مشرکان و معارضان، تحت تدبیر و هدایت خداوند

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ... قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلِ... قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ

در این مجموعه آیات، همواره خداوند از برنامه های آینده خبر داده است و بدین وسیله تکلیف مسلمانان را روشن ساخته و در هر مقطعی مسائل عمده آن را مشخص کرده است.

283- منشأ جهاد مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 88 - 5

5 - جهاد پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان راستین، نشأت یافته از درک صحیح و بیش عمیق آنان نسبت به ارزش جهاد

فهم لایفقهون. لکن الرسول و الذین ءامنوا معه جهدوا

با توجه به فراز پیش (رضوا... فهم لایفقهون) مقصود این است که منافقان چون نمی فهمند، از جهاد می گریزند و لکن مؤمنان، به برکت درک عمیقی که دارند، به سوی عرصه های کارزار پیش می تازند.

284- موارد جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 4

4 - جنگ برای رهایی مستضعفان موحد، از مصادیق جهاد در راه خداست.

و ما لکم لا تقاتلون فی سبیل الله و المستضعفین

مراد از راه مستضعفین، رهایی آنان است. بنابراین «المستضعفین» عطف است بر «سبیل الله»؛ و این عطف، عطف خاص بر عام می باشد. زیرا آنچه به امر خدا انجام می گیرد، نمی تواند خارج از «سبیل الله» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 10

10 - جنگ با دوستان شیطان (کافران و طاغوت ها) مصداق بارز نبرد در راه خدا

الَّذِينَ آمَنُوا يقاتلون في سبيل الله .. فقاتلوا اولياء الشيطان

285- موانع تخلف از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 476

7 - توبه - 9 - 44 - 7

7 - تقوا، مانع تخلف از جهاد با مال و جان

لايستئذنك الذين يؤمنون... أن يجهدوا... والله عليم بالمتقين

286- موانع جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 175 - 1

1 - شیطان با ایجاد ترس و وحشت، دوستانش را از شرکت در جهاد بازمی دارد.

انّما ذلكم الشيطان يخوف اولياءه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 74 - 1

1 - دنیامداران و خودمحموران، لیاقت و توانایی نبرد در راه خدا را ندارند.

و انّ منكم لمن ليبطئن... فليقاتل في سبيل الله الذين

اینکه خداوند تنها از مسلمانان آخرت طلب خواسته در راه او جهاد کنند، با وجود اینکه جهاد بر تمامی مسلمانان واجب است، اشاره به این است که دنیاطلبان نه لیاقت جهاد در راه خدا را دارند و نه توان آن را. کلمه «فاء» در «فلیقاتل»، دلالت روشن بر این معنا دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 78 - 3

3 - مرگ گریزی، از موانع شرکت در جهاد

فلما كتب عليهم القتال... يخشون الناس... این ما تکنونوا یدرککم الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 11

11 - گرمی هوا، بهانه منافقان صدر اسلام برای تخلف از جنگ و دستاویزی برای تبلیغ و بازداشتن از شرکت دیگران در جهاد

وقالوا لاتنفرُوا فى الحر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 14 - 8

8- دوستى و پیوند خویشاوندی، نباید مانع دینداری و انجام تکالیف شرعی (همچون جهاد، هجرت و...) شود.

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ مِّنْ أَرْوَاحِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ

ص: 477

287- موحدان در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 1

1 - پیکار بسیاری از خداپرستان ، در رکاب پیامبران الهی و تسلیم ناپذیری و پایداری آنان

و کاین من نبی قاتل معه ربیون کثیر فما وهنوا لما اصابهم

«ربیون» جمع «ربی» است و به معنی کسی که خود را مختص پروردگار کرده، یعنی جز پرستش خدا به کار دیگری نمی پردازد.

288- مؤمنان در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 140 - 9،19،24

9 - جدا شدن صف مؤمنان واقعی از غیر آنان ، از فلسفه های پیکار میان حق و باطل

ان یمسکم قرح . . . و تلک الاّیام نداولها بین الناس و لیعلم الله الذّین امنوا

در برداشت فوق، کلمه «تلک»، به روزهای مبارزه و جنگ تفسیر شده است؛ نه خصوص پیروزی و یا شکست.

19 - مؤمنان استوار در نبرد اُحد و دیگر هنگامه های پیکار با کافران ، برگزیدگان خداوند برای گواهی بر اعمال مردم

و تلک الاّیام . . . و لیعلم الله الذّین امنوا و یتّخذ منکم شهداء

ترک لام در «و یتّخذ»، اشاره به این معنا دارد که برگزیدن، در پی مشخص شدن مؤمنان واقعی است. یعنی مؤمنان واقعی برای گواه بودن

برگزیده می شوند. گفتنی است که در برداشت فوق، متعلق حذف شده «شهداء»، اعمال مردم، گرفته شده است.

24 - پیروزی ظالمین در پیکار با مؤمنان ، دلیل محبوبیت آنها نزد خداوند نیست .

و لاتهنوا . . . و لیعلم الله الذّین امنوا . . . و الله لایحب الظّالمین

بنابر اینکه مراد از ظالمان، همان پیروزمندان جنگ احد باشد، خداوند به مؤمنان یادآور می شود که پیروزی مشرکان، حاکی از محبت

الهی به ایشان نخواهد بود.

289- مؤمنان فقیر و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مؤمنان تهیدست و ناتوان از تدارک ساز و برگ نبرد، معذور و معاف از جنگند.

ولا علی الذین إذا ما أتوک لتحملهم

ص: 478

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 143 - 9

9- اشتیاق مؤمنان به حضور در میدان جهاد و شهادت ، پس از آگاهی از درجات شهدای بدر

و لقد کنتم تمنون الموت من قبل

امام باقر (ع) درباره آیه فوق فرمود: فانّ المؤمنین لما اخبهرهم الله بالآذی فعل بشهدائهم یوم بدر و منازلهم من الجنّه رغبوا فی ذلک فقالوا اللهم ارنا القتال نستشهد فیه.

تفسیر قمی، ج 1، ص 119؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 319، ح 1.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 1

1 - مؤمنان به خدا و آخرت ، برای جهاد با مال و جان ، بهانه نیاورده و از پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواهان اجازه ترک جهاد نبودند .

لا یستذکر الذین یؤمنون بالله و الیوم الآخر أن یجهدوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 2، 1

1- شأن مؤمنان به دور از ضعف و سستی در جهاد و سزاوار پذیرش فرمان جهاد و استقبال از آن

طاعه و قول معروف

«طاعه و قول معروف» می تواند مبتدا برای خبر محذوف باشد؛ یعنی، «طاعه و .. خیر لهم». از ارتباط این آیه با آیه قبل، استفاده می شود که ترس و گریز از جهاد، شایسته مقام بندگان مطیع خداوند نیست.

2- منفی بافی و یأس آفرینی در زمینه جهاد ، دور از ساحت مؤمنان واقعی

طاعه و قول معروف

بنابر این که «قول معروف» مبتدا برای خبر مقدر باشد؛ از ارتباط این آیه با آیه قبل استفاده می شود که سست ایمان ها در پی هراس از شرکت در جهاد، به منفی بافی و ایجاد یأس در دیگران می پرداختند. خداوند در این آیه فرموده است: اولاً اهل اطاعت باشید و ثانیاً درباره جنگ و جهاد به نیکی سخن گوید. و یأس نیافرینید.

291- مؤمنان و متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 3

3 - خداوند ، خواهان اعتماد نکردن رهبر و مؤمنان بر عذر تراشی های توانمندان متخلف از جهاد

قل لا تعتذروا لن نؤمن لكم

ص: 479

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 5

5 - انزوا و طرد اجتماعی منافقان و جهادگريزان صدر اسلام ، از سوی مؤمنان مجاهد کيفري غير قابل تحمل برای آنان بود .

سيحلفون بالله .. لتعرضوا عنهم

اقدام منافقان متخلف در سوگند خوردن، برای چشم پوشی مؤمنان از تخلف آنها، نشانگر تنگ شدن عرصه بر آنان است.

292- ناپسندی فرار از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 15

15 - فرار از جبهه جهاد ، امری مذموم و ناپسند است .

يقولون إن بيوتنا عورة و ما هي بعورة إن يريدون إلا فرارًا

293- نزدیکی کيفر متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 90 - 10

10 - عذاب کيفر کافران و متخلفان از جنگ ، عذابی است قريب الوقوع و نه چندان دور .

سيصيب الذين كفروا منهم عذاب أليم

به کارگيري حرف «سين» به جای «سوف» می تواند بيانگر برداشت فوق باشد.

294- نسخ در حکم جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 4، 3، 1

1 - لزوم پایداری اهل ایمان در برابر لشکري با نیرویی ده برابر ، حکمی که پس از گذشت مدتی تخفيف داده شد .

الئن خفف الله عنکم

3- لزوم پایداری هر مؤمن در میدان نبرد با دو کافر ، نسخ کننده حکم پیشین (لزوم پایداری هر مؤمن در برابر ده کافر)

ان یکن منکم عشرون . . . الثن خفف الله عنکم

4- بروز ضعف در جامعه ایمانی صدر اسلام ، موجب تخفیف حکم پایداری در برابر دشمنان شد .

الثن خفف الله عنکم و علم أن فیکم ضعفا

ص: 480

295- نظم در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 10

10 - نقش بارز و سازنده نظم و انضباط در حرکت های رزمی و صحنه های نبرد *

أني ممدكم بألف من الملكة مردفين

296- نفاق متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 73 - 6، 2

2 - متخلفان از جهاد ، دارای برخوردی دوگانه در برابر شکست و پیروزی مجاهدان

فان اصابتم مصيبه قال قد انعم الله عليّ . . . و لئن اصابكم فضل من الله ليقولنّ

6 - متخلفان از جهاد ، پس از پیروزی به گونه ای سخن می گویند که گویا هیچ ارتباطی با مجاهدان نداشته و اطلاعی از درگیری ها و جهاد نداشته اند .

وانّ منكم لمن لييطئنّ . . . و لئن اصابكم فضل من الله ليقولنّ كان لم تكن بينكم

297- نفرین بر نازکان جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 14

14- منافقان و افراد سست ایمان بیزار از جهاد ، مورد نفرین الهی و سزاوار مرگ

فأولى لهم

«أولى لهم» ممکن است در مقام انشا و نفرین باشد.

298- نقش آیات جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- آیات جهاد و تکالیف دشوار دین ، زمینه ساز شناسایی منافقان و سست ایمان ها

فإذا أنزلت سورة محكمة و ذکر فیها القتال رأیت الذین فی قلوبهم مرض ینظرون إلیک نظر

ص: 481

299- نگرانی معذوران از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 17 - 3

3 - افراد مریض و ناتوان از شرکت در سفر حدیبیه ، نگران از عدم حضور خود و همراهی نکردن مسلمانان در آن سفر *

لیس علی الأعمی حرج و لا علی الأعرج حرج و لا علی المریض حرج

توبیخ شدید متخلفان از سفر حدیبیه در آیات گذشته و استثنای معذوران در این آیه؛ بیانگر آن است که مؤمنان معذور، نگران آن بوده اند که مشمول توبیخ خداوند باشند. خداوند در این آیه، به رفع این نگرانی آنان پرداخته است.

300- وجوب اعراض از متخلفان جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 10

10 - پلیدی شدید منافقان جهادگریز ، ملاک وجوب اعراض و روی گردانی از آنان

فأعرضوا عنهم إنهم رجس

«إنهم رجس» در مقام تعلیل حکم به اعراض است.

301- وجوب جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 1

1 - وجوب نبرد با کافران ، در صورتی که با مسلمانان سرجنگ داشته باشند .

و قتلوا فی سبیل اللّٰه الذین یقتلونکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 1,2

1 - وجوب جهاد در راه خدا

و ما لكم لا تقاتلون في سبيل الله

2- وجوب جنگ و مبارزه برای رهایی مستضعفان

و ما لكم لا تقاتلون في سبيل الله و المستضعفين

مراد از جنگ در راه مستضعفان - به قرینه ادامه آیه - جنگیدن برای رهایی آنان از چنگال ستمگران است. در برداشت فوق، «المستضعفين» عطف بر «الله» گرفته شده است.

ص: 482

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 95 - 13

13 - جهاد ، از واجبات کفایی

لايستوى القاعدون . . . كلاً وعد الله الحسنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 6

6 - جهاد ، از واجبات کفایی

و ما كان المؤمنون لينفروا كافة

302- ویژگیهای آیات جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 4

4- سوره های دربردارنده فرمان جهاد ، سوره هایی محکم ، قاطع و خالی از تشابه

فإذا أنزلت سوره محكمه و ذكر فيها القتال

برداشت بالا بنابراین نکته است که «ذکر فیها القتال» تفسیرکننده «محکم» باشد؛ یعنی، سوره از آن جهت «محکم» نامیده می شود که در آن، حکم قاطع و روشن جهاد آمده باشد.

303- هشدار به بهانه جویان در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 15

15 - سوزنده تر بودن آتش دوزخ از گرمی هوای دنیا ، هشدارى شدید به تخلف کنندگان از جهاد به بهانه گرمی هوا

قل نار جهنم أشد حراً

304- هشدار به تارکان جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 3

3- هشدار خداوند به مؤمنان روی گردان از جهاد ، نسبت به سقوط در دام فساد و بریدن از خویشاوندان

ص: 483

فهل عسيتم إن توليتم أن تفسدوا في الأرض و تقطعوا أرحامكم

برداشت بالا- بنا بر این نکته است که مخاطب «إن توليتم»، بیمار دلانی باشند که در برابر فرمان جهاد سستی کرده و خداوند با تذکر و هشدار، آنان را به تسلیم در برابر فرمان های خویش دعوت کرده است.

305- هشدار به متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 15

15 - سوزنده تر بودن آتش دوزخ از گرمی هوای دنیا ، هشدارى شديد به تخلف کنندگان از جهاد به بهانه گرمی هوا

قل نار جهنم أشد حراً

306- هلاکت متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 10

10 - پیامد هلاکت بار سرباز زدن از فریضه جهاد در راه خدا ، دامنگیر خود متخلفان است .

لو استطعنا لخرجنا معكم يهلكون أنفسهم

307- همگانی بودن جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 41 - 12

12 - « عن جعفر بن محمد (ع) انه قال فى قوله تعالى : «انفروا خفافاً و ثقلاً» قال : شباباً و شيوخاً ; 32

از امام صادق (ع) درباره سخن خدا: «انفروا . . .» روایت شده است: [مقصود این است که به جهاد بروید] چه جوان و چه پیر».

308- همنشینی با معذوران از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 11

11 - ارزش گذاری غلط و ترجیح دادن همنشینی با عاجزان بر شرکت در جهاد ، معلول جهل و نابخردی

رضوا بأن یكونوا مع الخوالم و طبع اللّٰه علی قلوبهم فهم لا یعلمون

برداشت فوق بر این مبنا است که طبع قلب و عدم علم، عامل موضع گیریهای متخلفان از جهاد باشد.

ص: 484

1- جهان بینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 6 - 5

5- عملکرد عوامل طبیعی به مشیت الهی است .

هو الذی یصورکم فی الارحام کیف یشاء

عوامل طبیعی در شکل گیری انسان دخالت دارد، و خداوند این شکل گیری را به مشیت خویش نسبت داده است؛ بنابراین معلوم می شود عملکرد عوامل طبیعی به مشیت اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 27 - 4،6

4- پدید آمدن زنده از مرده و مرده از زنده ، به دست خداوند

و تخرج الحیّ من المیتّ و تخرج المیتّ من الحیّ

6- پیدایش جریان حیات در میان موجودات مرده و بی جان

و تخرج الحیّ من المیتّ

از تقدیم «تخرج الحیّ . . .» بر «تخرج المیتّ ...» استفاده می شود که ابتداءً موجودات بی جان آفریده شدند و از بستر آنها زنده ها به وجود آمدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 40 - 8،9

8- تحقق امور خارق العاده در نظام آفرینش ، متکی به مشیت خداست .

انّی یکون لی غلام . . . قال كذلك الله يفعل ما یشاء

9- مشیت الهی حاکم بر قوانین طبیعی

كذلك الله يفعل ما يشاء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 17

17 - مبدأ انسان ها ، خداوند است و بازگشتشان تنها به سوی اوست .

ثم الي مرجعكم

با توجه به معنای «رجوع» که بازگشت به جایی است که در سابق بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 12

12 - تضادّ و دوگانگی بینش اهل ایمان و کفرپیشگان ، در تفسیر عوامل حیات و مرگ

وقالوا .. ما ماتوا و ما قتلوا ... و الله يحيى و يميت

2- آثار جهان بینی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 137 - 4

4 - نقش جهانبینی در توجیه و تعیین زشتی و زیبایی عمل *

و كذلك زين لكثير من المشركين قتل اولدهم شركاؤهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 3 - 5

5 - رفتار و اعمال آدمی ، برخاسته از جهانبینی اوست .

إنما المؤمنون .. الذين يقيمون الصلوة و مما رزقنهم ينفقون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - فرقان - 25 - 69 - 3

3 - عقیده و جهان بینی درست و نادرست انسان ها ، تأثیرگذار در مقدار مجازات گناهانشان در قیامت

يضعف له العذاب يوم القيمة

وضع مجازات دو چندان و دائمی برای مشرکانی که مرتکب آدم کشی و زنا شوند و دایمی و دوچندان نبودن مجازات همین گناهان در صورتی که گناه کار مؤمن باشد، گویای این حقیقت است که ایمان و کفر و عقیده حق و باطل، در میزان مجازات بزه کاران مؤثر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 486

3- تأثیر جهان بینی در رفتار و کردار و مواضع فردی و اجتماعی انسان

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ . فَهَمَّ عَلَى آثَرِهِمْ يَهْرَعُونَ

3- اقسام جهان بینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 2 - 3

3- انسان ها از نظر جهان بینی و باور های دینی یا کافراند و یا مؤمن .

فَمَنْكُمْ كَافِرٌ وَمَنْكُمْ مُؤْمِنٌ

4- اهمیت جهان بینی توحیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 106 - 4

4- لزوم تلاش برای پیراسته ساختن عقیده توحیدی از هر گونه شرک

و ما يؤمن أكثرهم بالله إلا وهم مشركون

5- جهان بینی توحیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 3 - 3

3- محدود ندانستن هستی به محسوسات ، اساسی ترین اصل در جهان بینی ادیان الهی

الذین يؤمنون بالغیب

از نکته هایی که می تواند به کارگیری «الغیب» را به جای «الله» توجیه کند، این است که در گام نخست به انسانها یادآوری شود که هستی منحصر به محسوسات نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، آفریننده همه موهبت های موجود در زمین است .

هو الذی خلق لکم ما فی الأرض جمیعاً

کلمه «جمیعاً» به معنای کل است و بدل برای «ما» ی موصوله می باشد.

ص: 487

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 1

1 - خداوند بعد از آفرینش آسمان ها و مواهب زمین ، به خلقت انسان پرداخت ، تا او را به منصب خلافت برساند .

خلق لكم ما فى الأرض . . . واذ قال ربك للملائكة انى جاعل فى الأرض خليفة

با توجه به آیه 34 از همین سوره و آیات دیگری که درباره خلقت آدم (ع) است، می توان گفت: سخن خداوند با فرشتگان درباره آدم، قبل از خلقت وی بوده است. بنابراین «انى جاعل فى الأرض خليفة» علاوه بر بیان خلافت آدم(ع) دلالت بر آفرینش او نیز دارد؛ یعنی: می خواهم [موجودی] بیافرینم و او را خلیفه قرار دهم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 133 - 16

16 - اعتقاد به یکتایی خدا و پرستش او ، مهمترین اصل در ادیان الهی و زیر بنای دیگر اصول و احکام دین

ما تعبدون من بعدى قالوا نعبد . . . إلهاً وحداً

روشن است که یعقوب(ع) از میان تمامی اصول و احکام دین، تنها پرستش خداوند را نجات بخش نمی دانست. بنابراین تنها از پرستش خدا یاد کردن (ماتعبدون) می تواند حاکی از آن باشد که: اولاً، توحید عبادی از مهمترین اصلهاست و ثانیاً، انسان با پرستش خدا، به دیگر اصول و احکام دین گرایش پیدا کرده بدانها ملتزم خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 139 - 7

7 - مسلمانان ، خداوند را از داشتن شریک منزّه دانسته و تنها او را پرستش می کنند .

و نحن له مخلصون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 163 - 1

1 - معبود حقیقی همه انسان ها ، معبودی است یگانه و یکتا

وإلهکم إله وحده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 17

17 - تقدیر امور به دست خداوند است .

ما كتب الله لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 22

22 - دنیا و آخرت ، دامنه تفکر در جهان بینی الهی

ص: 488

لعلکم تتفکرون. فی الدنیا و الاخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 129 - 11

11 - نگرش توحیدی و خدا محوری به تاریخ و تحلیل حوادث بر اساس آن ، دیدگاه اسلام در فلسفه تاریخ

و لقد نصرکم اللہ ببدر و انتم اذلہ . . . یمددکم ربکم ... ليقطع طرفاً ... یغفر ل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 137 - 3

3 - پیش بینی تحولات اجتماعی و واکنش های تاریخی ، بر اساس شناسایی قوانین و سنت های الهی حاکم بر آنها

قد خلت من قبلکم سنن فسیروا فی الارض

از آنجا که تحولات اجتماعی و تاریخی جوامع انسانی دارای قوانین ثابت هستند، با شناخت آن قوانین می توان تحولات اجتماعی آینده را پیش بینی کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 18، 20

18 - تدبیر تمامی امور جهان و پیروزی در نبرد ها ، در دست خداوند است .

قل انّ الامر کلّه لله

20 - بینش خدامحوری ، بینشی حق ، توحیدی و عالمانه

یظنون باللّه غیر الحقّ ظنّ الجاهلیّه . . . قل انّ الامر کلّه لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 11

11 - مرگ و حیات در هر حال به دست خداست و مسافرت و یا حضور در میدان نبرد ، تغییردهنده مسیر مقدر آن نیست .

قالوا . . . ما ماتوا و ما قتلوا ... و اللّه یحیی و یمیت

خداوند در جواب کسانی که جهاد و مسافرت را عامل تعیین کننده مرگ می پنداشتند، می فرماید «و الله يحيي ويميت» یعنی عوامل مادی، تعیین کننده نیستند؛ هر چه هست به دست خداوند و به تقدیر اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 170 - 7

7 - وجود حیات برزخی، پس از مرگ تا قیامت *

بل احياء عند ربهم يرزقون. فرحين بما آتاهم الله من فضله ويستبشرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 19

ص: 489

19 - جهان بینی توحیدی و هدفداری جهان بدون اتکای بر وحی - با عقل و منطق - قابل درک است .

و يتفكرون في خلق السموات والارض ربنا ما خلقت هذا باطلاً

زیرا صاحبان خرد ناب پس از اندیشه در جهان، بدون تکیه بر وحی، به توحید ربوبی و هدفداری جهان رسیده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 69 - 12

12 - تحولات تاریخی و اجتماعی نسل بشر ، تحت اراده و مشیت الهی است .

و اذكروا اذ جعلكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 7

7 - تحولات تاریخی و اجتماعی بشر در اختیار خدا و به دست اوست .

جعلكم خلفاء من بعد عاد و بواكم في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 6

6 - منافع و امکانات مادی ، اموری عرضی و ناپایدار در بیش الهی

لو كان عرضاً قريباً

«عرض» به چیزهایی که در معرض زوال و نابودی قرار گرفته اند، گفته می شود. به کارگیری آن در مورد غنایم جنگ، مفید برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 51 - 5

5 - خدا ، سرپرست و صاحب اختیار انسانهاست .

هو مولینا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 52 - 7

7 - در بینش مؤمنان جریان همه امور، تحت اراده و مشیت الهی است .

نحن نتربص بكم أن يصيبكم الله بعذاب من عنده أو بأيدينا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 16، 4

4 - خدا، آفریدگار آسمان ها و زمین است .

الذی خلق السموت و الأرض

ص: 490

16 - خدای خالق، مدبر و فرمانروای جهان، پروردگار حقیقی و مربی انسانهاست.

الذی خلق السموت و الأرض .. ثم استوی علی العرش یدبر الأمر ... ذلکم اللّٰه ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 5 - 11

11 - جهان آفرینش، کتاب خداشناسی و پدیده های آن، جلوه گاه توحید ربوبی است.

ما خلق اللّٰه ذلک إلا بالحق یفصل الآیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 10 - 10، 12، 13

10 - تنها خداوند، سزاوار هر گونه حمد و ستایش است.

أن الحمد لله

12 - خدا، پروردگار بی همتای همه هستی است.

أن الحمد لله رب العلمین

13 - خدا، سرچشمه و مبدأ همه نیکیهاست.

أن الحمد لله رب العلمین

«حمد» ستایش در برابر نیکیهای اختیاری است. «ال» در «الحمد» برای جنس و مفید استغراق است؛ یعنی، تمام ستایشها از آن خداست و مفهوم آن این است که: تمام نیکیها از آن خدا بوده و خدا مبدأ و سرچشمه همه آنهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 30 - 7

7 - خدا، مولا و مالک حقیقی انسانهاست.

وردوا إلى اللّٰه مولیهم الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 31 - 15

15 - تدبیر امور جهان آفرینش ، تنها در دست خداست .

و من یدبر الأمر فسیقولون الله

«ال» در «الأمر» عوض از مضاف الیه محذوف است و به قرینه مقام - که در بیان ربوبیت خدا بر جهان و انسانهاست - تقدیر آن «و من یدبر أمر الخلق» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 4,5

4 - قدرت بر هدایت و رهبری به سوی حق ، در انحصار خداوند است .

قل هل من شركائکم . . . قل الله یهدی للحق

ص: 491

5- تنها خدا، سزاوار پرستش و پیروی است .

قل هل من شركائكم من يهدى إلى الحق قل الله يهدى للحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 14 - 5

5- هیچ معبودی جز خدای یگانه نیست .

فاعلموا .. أن لا إله إلا هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 20 - 3,6

3- حاکمیت مطلق خداوند بر سراسر هستی

أولئك لم يكونوا معجزين في الأرض

6- تنها خداوند، ولی و سرپرست انسانهاست .

و ما كان لهم من دون الله من أولياء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 33 - 6

6- هیچ کس و هیچ چیز، بر خداوند حاکمیتی ندارد .

فأتنا بما تعدنا .. قال إنما يأتیکم به الله إن شاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 50 - 14

14- خداوند، تنها حقیقتی که شایسته و بایسته پرستش است .

اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- همه موجودات زنده، تحت فرمان و حاکمیت خداوند هستند .

ما من دابة إلا هو ائخذ بناصيتها

«ناصیه» به قسمت جلوی سر گفته می شود و گاهی به موهای جلوی سر نیز به اعتبار رستنگاهش، اطلاق می گردد. گرفتن جلوی سر و یا موهای آن، کنایه از تسلط و حاکمیت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- خداوند، تنها حقیقتی که شایسته و بایسته پرستش است .

اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

12- تنها خداوند ، ایجاد کننده و آفریننده انسان است .

هو أنشأكم من الأرض

ترکیبهایی همانند «هو أنشأكم» و «أنا قمت» - که مبتدا در معنا ، فاعل است و خبر آن فعل می باشد - گاهی حاکی از تأکید است و گاهی دلالت بر حصر دارد. قرینه های موجود در کلام ، تعیین کننده آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 13، 12

12- توحید عملی ، مبتنی بر توحید نظری است .

اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

13- خداوند ، تنها حقیقتی که شایسته و بایسته پرستش است .

اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 107 - 10

10- حاکمیت خداوند بر هستی ، حاکمیتی مطلق و قدرت او بلا منازع است .

إن ربك فعال لما يريد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 9

9- تنها خداوند ، یاور و سرپرست انسانهاست .

و ما لكم من دون الله من أولياء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 4

4- جریان همه امور در اختیار خداوند است و تنها او منشأ همه آنهاست .

وإليه يرجع الأمر كله

مراد از «الأمر» همه فعل و انفعالات موجود در هستی است و از آن جا که اینها به فرمان تکوینی خدا تحقق می یابند ، کلمه «امر» بر آنها اطلاق شده است. بازگشت امور به خدا (إليه يرجع الأمر) به این معناست که خداوند منشأ همه آنها می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 67 - 18، 13

13- حاکمیت بر تمام هستی و علل و اسباب ، از آن خداوند است و جملگی مقهور حکم و تقدیر اویند .

وادخلوا من أبواب متفرقه و ما أغنى عنكم من الله من شيء إن الحكم إلا لله

18- تنها خداوند شایسته اتکا و توکل کردن بر اوست .

ص: 493

و عليه فليتوكل المتوكلون

مراد از «المتوكلون» اراده کنندگان توکل یا کسانی هستند که بر غیر خدا توکل کرده اند. بنابراین «و عليه فليتوكل المتوكلون»؛ یعنی، آنان که می خواهند توکل کنند، تنها باید بر خدا توکل داشته باشند. و یا کسانی که بر غیر خدا توکل کرده اند باید [از غیر او قطع امید کنند و] تنها بر خدا توکل داشته باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 99 - 17

17- لزوم وابسته دانستن تحقق امور به مشیت خداوند و اظهار آن در بیان تصمیمها

ادخلوا مصر إن شاء الله ءامنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 28

28- خداوند هر آنچه را بخواهد با لطافت تحقق می بخشد و بر هستی و عوامل و اسباب آن سیطره دارد .

إن ربی لطیف لما یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 108 - 12

12- خداوند از هر عیب و نقصی منزّه و از داشتن شریک میراست .

و سبحن الله و ما أنا من المشرکین

«سبحان» به معنای تسبیح (منزّه دانستن از نقص و عیب) است. این کلمه مفعول مطلق برای فعل محذوف (اسبیح و یا نسبح) می باشد؛ یعنی: اسبیح و یا نسبح الله تسبیحاً. از مصادیق مورد نظر برای عیب و نقص، شریک داشتن است. قابل ذکر است که جمله «سبحان الله» عطف بر «هذه سبیلی» است؛ یعنی: «قل سبحان الله».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 12 - 5

5- عوامل طبیعی در اختیار خداوند است و تنها او حاکم بر آنهاست .

هو الذی یریکم البرق . . . و ینشیء السحاب الثقال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 20، 21، 24، 8

8- تنها خداوند ولیّ و اختیاردار امور انسانهاست .

أفأخذتم من دونه أولیاء

20- خداوند در آفریدن موجودات هیچ شریکی ندارد .

أم جعلوا لله شركاء خلقوا كخلقه

21- غیر خدا هیچ آفرینش و آفریده ای ندارد .

ص: 494

أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ

24- خداوند خالق و آفریننده همه پدیده هاست .

قل الله خلق كل شيء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 30 - 11

11- تنها خداوند شایسته و بایسته پرستش است .

لا إله إلا هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 31 - 5

5- خداوند منشأ همه امور است و همه چیز به دست او جاری و ساری است .

لله الأمر جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 1,2

1- موجودیت انسان ها و دستاوردهایشان و نیز تدبیر امور آنان به دست خداوند است .

أفمن هو قائم على كل نفس بما كسبت

از معانی «قائم بودن بر کسی» در اختیار داشتن شؤون آن کس، تدبیر امور او و قوام بخشیدن به وی است. حرف «باء» در «بما کسبت» به معنای «مع» می باشد و مراد از «من هو...» خداوند متعال است. بنابراین مفاد «من هو قائم...» این است که: خداوند قوام بخش انسانها و هر آنچه به دست آورده اند می باشد و او شؤون ایشان را اداره و تدبیر می کند.

2- هیچ کس و هیچ چیز (معبود های اهل شرک و...) هم پایه خداوند نبوده و به تدبیر امور انسان ها و قوام بخشیدن به آنان توانا نیست

أفمن هو قائم على كل نفس بما كسبت

«من» در «أفمن هو...» مبتدأست و خبر آن شبه جمله ای همانند «کمن لیس کذلک» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 23 - 1

1- حیات و مرگ موجودات ، تنها به دست خداوند است .

وإنا لنحن نحي ونميت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 86 - 1

1- خداوند ، تنها آفریننده داناست .

إن ربك هو الخلق العليم

ص: 495

معرفه آورده شدن مبتدا و خبر و نیز آمدن ضمیر فصل «هو» دلالت بر حصر می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 22 - 1

1- تنها معبود واقعی انسان ها ، خدای یگانه است .

إلهکم إله وحد

با توجه به آیات سابق، که درباره صفات خداوند و نفی معبودهای مشرکان بود و از منحصر کردن اله و معبود در این آیه به یک فرد، روشن می شود که آن اله یگانه، همان خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 51 - 2

2- خداوند ، یگانه معبود و إله است .

إنما هو إله وحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 52 - 1

1- مالکیت تمامی موجودات آسمان ها و زمین و حاکمیت بر آنها ، در انحصار خداوند است .

وله ما فی السموت و الأرض

لازمه مالکیت، حاکمیت است و «أفغیر الله تتقون» (آیا از غیر خدا می ترسید) می تواند قرینه بر این باشد که: مراد از «له ما فی السماوات و ..» حاکمیت نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 73 - 2

2- خداوند ، تنها روزی دهنده آدمیان و یگانه معبود شایسته پرستش است .

أفبالبطل یؤمنون . . . و یعبدون من دون الله ما لایملک لهم رزقاً

از ارتباط میان این آیه و آیه قبل استفاده می شود که خداوند رازقیت را در انحصار خود دانسته و رزق دهنده واقعی را شایسته معبودیت معرفی کرده است و در این راستا هرگونه نقش بتها را در رازقیت، نفی کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 22 - 3

3- لزوم عقیده به یگانگی در وجود و افعال خداوند

لاتجعل مع الله إلهًا آخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 42 - 5

ص: 496

5- خداوند ، تنها قدرت حاکم بر جهان آفرینش است .

قل . . . لا تبتغوا إلى ذی العرش سیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 75 - 10

10- هیچ گونه قدرتی در مقابل اراده الهی ، وجود ندارد .

ثم لاتجد لك علينا نصيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 38 - 4

4- الله ، یگانه مالک و مدبر انسان و جهان هستی است .

لکنا هو الله ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 39 - 4,6

4- تمام نیروها ، وابسته به خداوند است .

لا قوه إلا بالله

جمله «لا قوه إلا بالله» به دلیل «لا» ی نفی جنس و حرف «إلا» افاده حصر می کند؛ یعنی، هیچ توان و قدرتی، جز به نیروی خداوند، نمی تواند عرضه وجود کند.

6- هستی ، تحت مشیت و مدیریت و نیروی خداوند یگانه است .

ما شاء الله لا قوه إلا بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 44 - 2

2- تنها ، خداوند ، قادر بر یاری رساندن در بحبوحه قطع همه اسباب ظاهری است .

اهل لغت، تفاوتی را بین معنای «وَلَايَة» و «وَلَايَة» ذکر کرده اند و آن این که «وَلَايَة» به معنای نصرت است و «وَلَايَة» به معنای سرپرستی و تدبیر. گرچه برخی مفسران این تفاوت را انکار کرده اند، (ر.ک: المیزان) ولی با توجه به موارد مشابه در آیات دیگر و نیز آیه قبل که سخن از نصرت است، به نظر می رسد این معنا در این مورد، اقرب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 51 - 6

6- خداوند، در خلق و نیز تدبیر و مدیریت جهان، یگانه است و شریکی ندارد.

أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي . . . مَا أَشْهَدُتَّهُمْ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

با استفاده از ارتباط دو آیه، تعبیر «أولياء من دوني» اشاره به توحید در تدبیر و ولایت دارد و ضمیر مفرد متکلم در «ما»

ص: 497

أشهدتّهم» توحيد در آفرينش را تبين می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 16

16- توجه به مبدأ و معاد دو اصل عمده در بينش توحیدی است .

ما مَكَّنِي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ . . . وَكَانَ وَعْدَ رَبِّي حَقًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 102 - 5

5- ولایت حق و اصیل ، ویژه خدا است .

أفحسب الذين كفروا أن يتّخذوا عبادي من دوني أولياء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 7

7- هیچ معبودی برای آدمیان ، جز خدای یگانه وجود ندارد .

أَتُمَا إِلَهَكُمُ إِلَهٌ وَحْدٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 4

4- خداوند ، تدبیرکننده و پرورش دهنده همه انسان ها است .

وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 40 - 4,5

4- همه آدمیان به سوی خداوند بازگردانده خواهند شد .

وإلينا يرجعون

از مجهول بودن «یرجعون» استفاده می شود که انسان ها - چه بخوانند و چه نخوانند - به خداوند رجوع داده خواهند شد.

5- بازگشت تمام مخلوقات زمینی به خداوند است .

و من علیها و إلینا یرجعون

مراد از «من علیها» می تواند همه موجودات روی زمین باشد و به کار بردن واژه «من» از باب تغلیب عاقلان بر غیر آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 13، 12

12- هیچ موجودی نظیر خداوند و شایسته هم نامی با او نیست .

ربّ السموت . . . هل تعلم له سمیاً

ص: 498

«سمی» به معنای نظیری است که استحقاق هم نام شدن را داشته باشد (لسان العرب). جمله «هل تعلم...» استفهام انکاری برای نفی معلوم است؛ نه علم و گویای این است که: چیزی وجود ندارد که در اوصاف نظیر خداوند باشد تا هم نام او گردد.

13- جز خداوند، هیچ موجودی شایسته نام مقدس «ربّ و پروردگار جهان» نیست.

ربّ السموت والأرض... هل تعلم له سمياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 8 - 1

1 - هیچ معبودی جز خداوند، شایسته پرستش نیست.

اللّه لا إله إلا هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 14 - 4

4 - هیچ معبودی جز خداوند حقیقت نداشته و شایسته پرستش نیست.

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا

«إله» به معنای معبود است و در آیه، مراد معبود حق است، زیرا وجود خارجی معبودان باطل، قابل انکار نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 3

3 - آفریننده همه موجودات و هدایتگر آنها در مسیر خویش، خداوند است.

أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 21 - 5

5- زنده کردن مردگان و برپایی قیامت، تنها در توانایی خداوند است.

له من فی السموت والأرض... أم اتّخذوا الهه من الأرض هم ینشرون

خداوند با اثبات مالکیت و قدرت مطلق خود بر جهان هستی (له من فی السماوات..) و نفی توانایی خدایان ادعایی بر احیای مردگان، در صدد بیان این نکته است که زنده کردن آنها، تنها در قلمرو قدرت خدا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 22 - 3،4

3- نظم و هماهنگی در جهان آفرینش، دلیلی است بر وحدانیت خداوند.

لو كان فيهما ءالٰههٗ اِلَّا اللّٰه لفسدتا

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «إلّا» به معنای «غیر» باشد؛ یعنی، اگر غیر خداوند، خدایان دیگری در جهان بود، نظم کنونی جهان متلاشی می شد. مفهوم و پیام این سخن این است که نظم کنونی جهان، تنها به اراده خدا و دلیل بر وحدانیت او است.

ص: 499

4- هیچ قدرتی جز خداوند ، قادر به اداره منظم و منسجم جهان نیست .

لو كان فيهما ءالـه الا اللـه لفسدتا

خداوند، وجود چند خدا را - که در امور جهان دخالت داشته باشند - نفی فرموده و موجب فساد نظم جهان دانسته است. این فسادآوری ممکن است به خاطر این باشد کهخدایان دیگر، قادر به اداره جهان و سامان بخشیدن به آن نباشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 24 - 2

2- هیچ معبود و خدایی جز « الله » در جهان وجود ندارد .

أم اتّخذوا من دونه ءالهه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 33 - 1,5

1- تنها خداوند ، آفریننده شب و روز و خورشید و ماه است .

و هو الذی خلق الیل والنهار والشمس والقمر

5- آفرینش و تدبیر جهان از جانب خداوند ، دو اصل تفکیک ناپذیر در جهان بینی توحیدی است .

و ما خلقنا السماء .. و جعلنا ... و هو الذی خلق ... کلّ فی فلک یسبحون

سیاق آیات در مقام ردّ اندیشه مشرکان است که برای خداوند مقام خالقیت، و برای خدایان خویش مقام تدبیر قائل بودند و خداوند در آیات پیشین مقام تدبیر و در این آیه مقام آفرینش را به خود نسبت داده و جدایی آن دو مقام را مردود دانسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 35 - 5

5- بازگشت تمامی انسان ها به سوی خدا است .

و إلینا ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 56 - 2

2- انسان و جهان ، ربّ واحدی دارند .

بَلْ رَبِّكُمْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 67 - 3

3- تنها خداوند یکتا ، شایسته عبادت و پرستش است .

أَفْ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 500

11 - انبیاء - 21 - 92 - 4

4- تنها خداوند ، پروردگار شایسته پرستش است .

أنا ربکم فاعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 93 - 3

3- بازگشت تمامی انسان ها به سوی خداوند است .

کُلُّ الْإِنسَانِ رَاجِعُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 108 - 3

3- خدا و معبود حقیقی انسان ، تنها یکی است .

أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 1 - 2

2- خدا ، پروردگار آدمیان است .

اتَّقُوا رَبَّكُم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 3

3- خدا ، خالق و آفریدگار انسان ها است .

فَإِنَّا خَلَقْنٰكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 6 - 1

1 - تنها خداوند ، حق و پروردگار شایسته پرستش است .

فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ . . . وَ تَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً ... ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ

«ذلک» در این جا به دو چیز اشاره دارد: 1- به قدرت نمایی های خدا در آفرینش انسان از خاک بی جان و مراحل رشد او در رحم و خارج از آن (فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تَرَابٍ..). 2- به جلوه های قدرت خدا در رویش و رشد انواع گیاهان در زمین (و تری الأرض هامده...).

«باء» در «بأنَّ الله» سببیه است. «ال» در «الحق» جنسیه و مفید حصر می باشد و روی سخن با مردمی است که گرفتار پندارهای شرک آمیز بودند و گمان می کردند که غیر از خدا، خدایان دیگری نیز در سرنوشت آنها تأثیر می گذارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 10 - 2

ص: 501

2 - خدا مالک انسان ها و همه آنان بندگان او

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَمٍ لِلْعَبِيدِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 12 - 2

2 - سود و زیان آدمیان ، تنها در دست خداوند است .

يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 14 - 6

6 - خدا ، قادر مطلق است .

إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 15 - 2

2 - دنیا و آخرت ، تنها در اختیار خداوند

مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنَّ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ .. هَلْ يَذُوبُ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 19 - 3

3 - خدا ، پروردگار آدمیان است .

فِي رَبِّهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 26 - 6

6 - هیچ کس به جز خدا ، شایسته پرستش نیست .

أَن لَّا تَشْرِكُ بِى شَيْئًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 6

6 - خدا، پروردگار انسان ها

عند ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 1

ص: 502

1 - خدا، پروردگاری بی شریک است .

حنفاء لله غیر مشرکین به

«حنفاء» جمع «حنیف» و حال برای فاعل «فاجتنبوا» است. «حنف» نیز (مصدر «حنیف») به معنای گرویدن است. «لام» در «الله» به معنای «إلی» است. یعنی: «اجتنبوا التقرب من الأوثان حالکونکم مائلین منها إلی الله؛ از نزدیک شدن به بت ها پرهیز کنید، در حالی که گروندگان خالصی باشید از آنها به خدا». به هر حال آیه فوق، بیانگر ربوبیت یگانه خدا، نفی ربوبیت غیر او، لزوم پرستش خدا، روی برتافتن از پرستش غیر او و بالاخره ارزش یکتا پرستی و مقام والای موحدان و زشتی بت پرستی و پیامدهای شوم آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 34 - 11

11 - خدا، تنها معبود شایسته پرستش

فإلهکم إله وحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 8

8 - خدا، پروردگار انسان ها

ربنا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 47 - 7

7 - خدا، پروردگار آدمیان

وإنّ یومًا عند ربّک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 48 - 6

6 - بازگشت تمامی انسان ها، تنها به سوی خدا است .

وإلیّ المصیر

«مصیر» مصدر میمی و به معنای بازگشتن است. تقدیم «إلیّ» (خبر) بر «مصیر» (مبتدا) مفید حصر است؛ یعنی، «لیس الرجوع إلاّ إلیّ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 9

9 - خدا، پروردگار انسان ها

أنّه الحقّ من ربّک

ص: 503

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 62 - 2

2 - تنها خداوند ، معبود به حق و شایسته پرستش است .

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 64 - 3، 4، 1

1 - خدا ، مالک مطلق و بی رقیب جهان هستی است .

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

«له» متعلق به عامل مقدر و خبر برای «ما» است. بنابراین تقدیم آن بر مبتداء، مفید حصر می باشد. گفتنی است روی سخن با مردمی است که می پنداشتند در جهان، خدایان متعددی وجود دارند که سرنوشت انسان ها به دست آنها رقم می خورد. در جمله فوق، با توجه دادن به این حقیقت که سراسر هستی ملک خدا و تحت تصرف او است، اساساً وجود موجود دیگری - که از ملک خدا بیرون باشد و در پدیده های دیگر، قدرت تصرف داشته باشد - پنداری باطل و ساخته ذهن های جاهل خوانده شده است.

3 - خدا ، پروردگار بی همتای سراسر هستی

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

4 - خدا ، تنها وجود غنی ، بی نیاز ، حمید و ستوده در سراسر هستی

وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

«هو» ضمیر فصل و «الغنی» خبر اول «إِنَّ» و «الحمید» خبر دوم است و «ال» در آنها برای جنس و مفید حصر می باشد. گفتنی است که این قسمت، متضمن دلیل دیگری بر موهوم بودن اندیشه شرک است؛ زیرا با توجه به این که سراسر هستی، ستایشگر خدا و تنها نیازمند به او است، دیگر جایی برای موجود دیگری - که بی نیاز باشد و نیاز دیگران را بر آورده کند و بدین جهت مورد ستایش آنان واقع شود - وجود ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 67 - 6

6 - خدا ، پروردگار انسان ها

و ادع إلى ربك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 71 - 5

5 - خدا، پروردگار بی همتا و مدبر یگانه سراسر هستی

و يعبدون من دون الله ما لم ينزل به سلطاناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 73 - 8

8 - خدا، آفریدگار بی همتا و پروردگار یگانه سراسر هستی است .

ص: 504

إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذَبَابًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 4

4 - خدا، پروردگار انسان ها

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. و اعبدوا ربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 23 - 9

9 - خدا، تنها معبود سزاوار پرستش

ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 29 - 4

4 - خدا، پروردگار انسان ها است .

وقل ربّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 32 - 6

6 - خدا، تنها معبود سزاوار پرستش

ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 52 - 4

4 - خدا، پروردگار آدمیان

و أنا ربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 57 - 3

3 - خدا، پروردگار انسان ها

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشِيهِ رَبَّهُمْ مَشْفِقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 58 - 5

5 - خدا، پروردگار انسان ها است .

ص: 505

و الذین هم بأیت ربهم یؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 59 - 2

2 - خدا ، تنها مربی و پروردگار انسان ها است .

و الذین هم بر ربهم لایشركون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 60 - 5

5 - خدا ، پروردگار انسان ها است .

إلی ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 76 - 4

4 - خدا ، پروردگار انسان ها

فما استکانوا لربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 1

1 - حیات و مرگ ، تنها در اختیار خداوند است .

و هو الذی یحیی و یمیت

«الذی» خبر مبتدا و «ال» در آن، برای جنس است. بنابراین جمله «هو الذی» مفید حصر است معنا چنین می شود: او حیات می بخشد و می میراند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 88 - 1,2

1 - سراسر هستی ، در سیطره حاکمیت و فرمان روایی یگانه خداوند

قل من بیده ملکوت کلّ شیء

«ملکوت» مبالغه «ملک» (فرمان روایی) است؛ مانند «رَحْمُوت» مبالغه «رحمه» و «رَهَبُوت» مبالغه «رهبه».

2 - خدا ، تنها پناهگاه بی پناهان

و هو یجیر

«إجاره» (مصدر «یجیر») به معنای پناه دادن است و «هو» فاعل معنوی و تقدیم آن مفید حصر می باشد. جمله «هو یجیر» عطف بر «بیده ملکوت کل شیء» و به تقدیر «و من هو یجیر...» است؛ یعنی، «و کیست آن که تنها او پناه می دهد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 506

12 - مؤمنون - 23 - 91 - 2,5

2 - خدا، میرا از شریک و هممتا

و ما کان معه من إله

5 - جهان آفرینش، جهانی واحد و دارای خدایی واحد

إِذَا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ

استدلال فوق بر پایه نفی آفرینش استوار شده است بدین صورت که: الوهیت متفرع بر خالقیت است. بنابراین اگر چند اله در جهان باشد، باید چند خلق نیز وجود داشته باشد؛ در حالی که مجموعه هستی، یک خلق بیش نیست. بنابراین جهان هستی، تنها یک خالق و یک اله دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 92 - 4

4 - ساحت خدای یگانه، برتر از آنچه که با او شریک می گردانند.

فَتَعَلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 94 - 1

1 - خدا، پروردگار انسان ها است.

رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 97 - 5

5 - خدا، پروردگار آدمیان است.

و قل ربِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 98 - 4

4 - خدا، پروردگار آدمیان است .

وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 99 - 2

2 - خدا، پروردگار انسان ها است .

قال رَبِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 507

12 - مؤمنون - 23 - 106 - 1

1 - خدا، پروردگار آدمیان است .

قالوا ربّنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 107 - 1

1 - خدا، پروردگار انسان ها است .

ربّنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 109 - 2

2 - خدا، پروردگار انسان ها است .

يقولون ربّنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 116 - 10، 2

2 - خدا، فرمان روای یگانه و به حق جهان هستی

فتعلی الله الملك الحقّ

10 - جهان، تحت تدبیر و اداره خدای یگانه و بی همتا است .

فتعلی الله الملك الحقّ لا إله إلا هو ربّ العرش الكريم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 117 - 1

1 - خدا، وجودی یگانه و منزّه از شریک و همتا

و من يدع مع الله إلهًا آخر .. . فإتّما حسابه عند ربّه

«دعاء» (مصدر «یدع»)، به معنای خواندن و «برهان» به معنای حجت و دلیل است. عبارت «لا برهان له به» قید توضیحی برای «إلهاً آخر» می باشد و قید احترازی نیست؛ زیرا خدای دیگری که بتوان بر آن برهان اقامه کرد، وجود ندارد؛ بلکه برهان بر وحدت خدای یگانه و نفی تعدد خدایان استوار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 118 - 4

4 - خدا، پروردگار انسان ها است .

وقل ربّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 508

12 - نور - 24 - 25 - 10

10 - خدا، تنها معبود به حق و شایسته الوهیت

أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 18

18 - خداوند، مالک اصلی و حقیقی تمام اموال و ثروت ها است .

وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَيْكُمْ

برداشت یاد شده از آن جا است که خداوند، اموال موجود در دست مالکان را، «مال الله» (مال خدا) شمرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 3

3 - خداوند، هستی بخش جهان آفرینش است .

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که مقصود از نور، معنای کتایی و مجازی آن باشد؛ یعنی، نور وجود؛ چرا که جهان بدون هستی بخشی خداوند، در ظلمت و تاریکی عدم محض خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 42 - 1,2,4

1 - فرمان روایی آسمان ها و زمین، تنها از آن خداوند است .

وَلِلَّهِ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

تقدیم خبر (لله) بر مبتدا (ملك السماوات ..)، مفید حصر و اختصاص است.

2 - جهان هستی، تنها تحت قدرت و تدبیر خداوند است .

وَلِلَّهِ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

لازمه فرمان روایی انحصاری خداوند بر جهان، این است که جهان، تنها تحت قدرت و تدبیر او باشد.

4- تنها خداوند، مقصد و منت های حرکت تمامی موجودات جهان است.

وإلى الله المصير

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: 1- تقدم خبر (إلى الله) بر مبتدا (المصير) مفید حصر می باشد. 2- «مصير» به معنای «مرجع» است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 6

6 - بازگشت انسان به سوی خدا است.

يوم يرجعون إليه

ص: 509

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 2 - 11، 7، 1

1 - فرمان روایی جهان (آسمان ها و زمین) تنها از آن خدا است .

تبارک .. الذی له ملک السموت و الأرض

7 - خداوند ، در فرمان روایی خویش بر جهان هستی ، هیچ شریک و همتایی ندارد .

و لم یکن له شریک فی الملک

11 - خداوند ، آفریننده همه پدید های جهان هستی است .

و خلق کلّ شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 10 - 2

2 - خداوند ، ذاتی پاینده و حقیقتی جاودانه

تبارک الذی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 61 - 2

2 - خداوند ، ذاتی پاینده و حقیقتی جاودانه

تبارک الذی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 9 - 1

1 - خداوند ، تنها قدرت قاهر شکست ناپذیر

و إنّ ربّک لهو العزیز

«العزیز» مسند محلی به «ال» جنس و مفید حصر است. گفتمی است که اهل لغت در معنای «عزیز» گفته اند: «الغالب الذی لایغلب»;

پیروزمندی که شکست نمی خورد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 28 - 2

2- پروردگار جهانیان ، پروردگار و مدبر شرق و غرب عالم و هر آنچه میان آن دو است .

قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 47 - 3

3- تمامی جهان هستی ، تحت ربوبیت واحد خداوند

ربّ العلمین

ص: 510

«العالمین» جمع با الف و لام و مفید استغراق است. بنابراین «ربّ العالمین»؛ یعنی، پروردگار همه جهانیان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 98 - 2

2- هیچ چیز، قابل مقایسه و برابری با پروردگار جهانیان نیست.

إن کنا لفی ضلل مبین . إذ نسوئکم ربّ العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 192 - 8

8 - مجموعه نظام هستی، تحت تدبیر و ربوبیت یگانه خداوند

وإنه لتنزیل ربّ العلمین

«العالمین» جمع همراه با «ال» و مفید عموم است. بنابراین «ربّ العالمین»؛ یعنی، پروردگار همه عالم ها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 26 - 2, 1

1 - خدا، تنها معبود راستین و شایسته پرستش

ألا یسجدوا لله .. الله لا إله إلا هو

2- خدا، یگانه پروردگار و مدبر نظام آفرینش

ربّ العرش

«عرش» معادل تخت است و مقصود از آن در این جا مرکز تدبیر امور عالم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 60 - 1

1 - خدا، آفریدگار یگانه آسمان ها و زمین

أمّن خلق السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 91 - 3

3 - خداوند ، یگانه مالک تمامی مظاهر هستی

وله کلّ شیء

تقدیم «له» بیانگر حصر است؛ یعنی، همه چیز، تنها مال او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 47 - 3

3 - مجازات خطاکاران پیش از تبیین راه صواب و خطا برای ایشان ، امری نادرست و نکوهیده در بینش الهی

ص: 511

و لولا أن تصيبهم مصيبه . . . و تكون من المؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 68 - 10

10 - ساحت خداوند از داشتن انباز در آفرینش و تدبیر خلق منزّه و برتر است .

و ربّك يخلق . . . سبحن الله و تعلى عما يشركون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 70 - 1،2،9

1 - الوهیت و معبود بودن ، تنها شایسته ذات پاک خداوند

و هو الله

ضمیر «هو» در «هو الله» راجع به ذات پاک خداوند است و «ال» در «الله» برای تلمیح و اشاره به صفت الوهیت می باشد. بنابراین «هو الله» مرادف با «هو الاله» است؛ یعنی، تنها آن ذات پاک و حقیقت محض است که سزاوار الوهیت است و نه غیر او. جمله بعد؛ یعنی، «و هو الله لا إله إلا هو» تأکید برای همین معنا است.

2 - معبودی جز ذات پاک خداوند نیست .

لا إله إلا هو

9 - بازگشت همه انسان ها ، تنها به سوی خداوند است .

و إليه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 71 - 3،7

3 - خدا ، قدرت مطلق و بلامنازع جهان آفرینش است .

قل أرى إيتم إن جعل الله عليكم اللیل سرمدًا إلی یوم القیمه من إله غیر الله

مفاد آیه بالا، این است که اگر خدا چیزی را بخواهد، در تمام هستی کسی نیست که بتواند اراده او را نقض کند و برخلاف خواست او کاری انجام دهد.

7 - خدا، تنها معبود شایسته پرستش

من إله غير الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 72 - 6, 3

3 - خدا، قدرت مطلق و بلامنازع جهان آفرینش است .

قل أرأيتم إن جعل الله عليكم النهار سرمداً . . من إله غير الله ... أفلا تبصرون

مفاد آیه بالا این است که هرگاه خداوند کاری را اراده کند، هیچ کس نمی تواند اراده او را نقض کند و برخلاف خواسته او کاری انجام دهد.

6 - خدا، تنها معبود شایسته پرستش

ص: 512

من إله غير الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 4,5,12

4 - وجود معبودی جز خدا، حقیقت ندارد.

لا إله إلا هو

5 - خدا، تنها معبود شایسته پرستش است.

لا إله إلا هو

12 - بازگشت همگان تنها به سوی خداوند است.

وإليه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 8 - 10,11

10 - بازگشت همه انسان ها، تنها، به سوی خداوند است.

إلى مرجعكم

تقدیم خبر (إلى) بر مبتدا (مرجعكم)، افاده حصر می کند.

11 - مبدأ و مرجع انسان ها، خداوند است.

إلى مرجعكم

رجوع، به معنای «بازگشت به جایی است که آغاز، از آن جا بوده است.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 17 - 16

16 - خداوند، مبدأ و مقصد انسان ها است.

إليه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 19 - 2

2 - خداوند ، پدیدآورنده عالم است .

يبدئ الله الخلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 21 - 5

5 - بازگشت همه انسان ها ، تنها ، به خداوند است .

وإليه تقلبون

«قلب» (ریشه «تقلبون») به معنای «بازگرداندن چیزی از جهتی به جهتی» است. با توجه به معنای لغوی آن، «تقلبون»، به

ص: 513

معنای «ترجعون» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 57 - 3

3 - خداوند ، مبدأ و مرجع انسان ها است .

ثمّ إلینا ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 11 - 7

7 - خداوند ، مبدأ انسان ها و مرجع نهایی آنها است .

اللّٰه یبدؤا الخلق ثمّ یعیده ثمّ إلیه ترجعون

کلمه «ترجعون» از ریشه «رجوع» است و طبق گفته راغب، رجوع، بازگشت به جایی است که مبدأ و شروع بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 54 - 3

3 - خداوند ، تنها آفریننده انسان ها است .

اللّٰه الذی خلقکم

معرفه بودن مبتدا و خبر اختصاص و حصر را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 11 - 3

3 - همه عالم آفریده خداوند است و هیچ کس ، جز او در آن نقش نداشته است .

هذا خلق اللّٰه فأرونی ماذا خلق الذین من دونه

جمله «هذا خلق اللّٰه» اشاره به خلق آسمان ها و زمین و کوه ها و جنبندگان و آب و گیاهان - که در آیه قبل، از آنها سخن رفته است و مجموعه آنها، عالم را تشکیل می دهند - دارد. بنابراین، مراد از آن، آفرینش همه عالم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 14

14 - آغاز و بازگشت انسان ها ، خداوند است .

ثمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ

«رجوع» در لغت، به معنای بازگشت به جایگاهی است که شروع از آن جا بوده است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 4

4 - خداوند ، تنها مبدأ و مرجع انسان ها است .

ص: 514

از تقدیم خبر، حصر استفاده می شود. لازم به ذکر است که آیه، اگرچه درباره کافران است، اما کافران، در مورد بازگشت شان به خدا خصوصیتی ندارند و این بازگشت، برای همه انسان ها است. گفتنی است از واژه «مرجع» (بازگشتن) به دست می آید که مبدأ نیز خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 25 - 6

6 - تنها، آفریدگار یک تا، شایسته همه حمد ها و ستایش ها است .

و لئن سألتهم .. ليقولنَّ اللهَ قل الحمد لله

«ال» در «الحمد» برای استغراق و مفید نکته یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 26 - 9

9 - هیچ کس در خالقیت و مالکیت، و در نتیجه، مدیریت خداوند بر عالم، شریک او نیست . *

من خلق السموت والأرض .. لله ما فی السموت والأرض إن الله هو الغنی

بیان اعتراف مشرکان به توحید در خالقیت خداوند و سپس تبیین مالکیت انحصاری او بر پدیده های عالم و اعلام بی نیازی مطلق او، می تواند بیان کننده این باشد که در تدبیر عالم نیز شریکی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 30 - 10

10 - تنها خداوند، بسی برتر و والاتر از شریک داشتن است .

و أن الله هو العلیّ الکبیر

ضمیر فصل «هو» و «ال» جنس در «العلیّ» و «الکبیر» - که هر دو خبر «أنّ» هستند - دلالت بر حصر می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 4 - 8

8 - خلق و تدبیر جهان ، نشأت یافته از مبدأ واحد است .

اللّٰه الذی خلق .. ثمّ استوی علی العرش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 5 - 6،7،1

1 - مجموعه امور هستی (آسمان و زمین) ، تحت تدبیر خدای یکتا است .

یدبّر الأمر من السماء إلى الأرض

«أمر» به معنای «فعل و شأن» است و «ال» در آن، برای جنس بوده و در نتیجه، دلالت بر همه امور و کارها می کند.

6 - بازگشت نهایی عالم هستی در پایان جهان ، به سوی خدا است .

ص: 515

ثم يعرج إليه في يوم كان مقداره ألف سنة

7 - خداوند ، مبدأ و منت های همه امور جهان است .

خلق الله السموت و الأرض . . . يدبر الأمر . . . ثم يعرج إليه في يوم كان مقداره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 11 - 10، 9

9 - بازگشت انسان به سوی پروردگار ، پس از مرگ و پایان حیات دنیوی ، قهری است .

یتوفیکم . . . ثم إلى ربکم ترجعون

فعل مجهول «ترجعون» (بازگشت داده می شوید) حکایت از بازگشت قهری دارد.

10 - پروردگار ، مبدأ و منت های حرکت انسان ها است .

ثم إلى ربکم ترجعون

«رجوع» در جایی اطلاق می شود که سابقه ای داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 22 - 10

10 - خداوند ، مالک مطلق عالم است و خود به تنهایی امور آن را تدبیر می کند .

قل ادعوا الذين زعمتم من دون الله لا يملكون مثقال ذره في السموت و لا في الأرض و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 27 - 6

6 - خداوند ، یگانه و یکتا است و شریکی ندارد .

قل أروني الذين ألحقتم به شركاء كالأب بل هو الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 3 - 8، 4

4 - تنها خداوند ، خالق جهان و روزی دهنده انسان ها است .

هل من خلق غير الله يرزقكم من السماء و الأرض

8 - در جهان هستی معبودی جز الله ، حقیقتاً وجود ندارد .

لا إله إلا هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 9 - 10

10 - نظم حاکم بر پدیده های طبیعت ، چون حرکت باد ها ، تشکیل ابر ها و نزول باران حیات آفرین ، دلیل بر قدرت خداوند و یکتایی او

و الله الذى أرسل الرياح فتثير سحاباً . . . فأحينا به الأرض بعد موتها كذلك النشو

ص: 516

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 16، 15

15 - بازگشت انسان ها ، تنها به سوی خداوند است .

وإلى الله المصير

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که آیه شریفه تنها ناظر به بازگشت انسان ها باشد. گفتنی است تقدیم خبر (إلى الله) بر مبتدا (المصير)، مفید حصر می باشد.

16 - تنها خداوند ، مقصد و منتها الیه حرکت تمامی موجودات جهان است .

وإلى الله المصير

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که آیه شریفه، ناظر به حرکت و بازگشت همه موجودات باشد. گفتنی است «مصیر» به معنای «مرجع» است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 40 - 3

3 - خداوند ، در آفرینش جهان (آسمان ها ، زمین و . . .) و تدبیر امور آن ، بی شریک است .

قل أروني شركاءكم الذين تدعون من دون الله أروني ماذا خلقوا من الأرض أم لهم شرك

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که امر «أروني» تعجیزی است و مفاد آن چنین می باشد: شما مشرکان از آوردن نمونه ای از دخالت معبودهایتان در آفرینش ناتوانید. بنابراین خداوند در آفرینش و تدبیر جهان بی شریک می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 22 - 6

6 - بازگشت انسان ها به سوی خدا است .

وإليه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 25 - 6

6 - خداوند ، پروردگار حقیقی انسان ها است .

ءامنٓت بر بکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 71 - 5

5 - آفرینش ، مخصوص خدا است و او در آفرینش جهان هیچ شریکی ندارد .

أولم یروا أنّا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعمًا

تأکید خداوند بر آفریدگاری خویش (أنا خلقنا) و نیز جلوه قدرت خود دانستن پدیده های جهان (ممّا عملت أیدینا أنعمًا) گویای برداشت یاد شده است.

ص: 517

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 83 - 5

5 - بازگشت همگان ، به سوی خدا است .

وإليه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 4 - 1

1 - سراسر جهان هستی ، تنها از یک معبود حقیقی برخوردار است .

إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 5 - 1

1 - جهان طبیعت (آسمان ها ، زمین و پدیده های میان آنها) ، تحت ربوبیت خدای یگانه است .

إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ . رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 35 - 5

5 - الله ، تنها معبود حقیقی است .

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 87 - 4

4 - خدا ، پروردگار جهانیان است .

رَبِّ الْعَالَمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - خداوند ، ربّ و پروردگار همه انسان ها است .

اللّٰهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 65 - 6,7

6 - هیچ معبود حقیقی ، جز اللّٰه در عالم وجود ندارد .

ما من إله إلاّ الله الواحد القهار

ص: 518

7 - خداوند ، ذاتی واحد ، بی کثرت و بدون اجزا است .

ما من إله إلا الله الواحد

جمله «ما من إله إلا الله» می تواند مربوط به یکتایی خدا در برابر شرک و اعتقاد به چند خدایی باشد. صفت «الواحد» نیز می تواند به وحدانیت ذات پروردگار - در برابر اعتقاد به تجسم و ترکیب ذات او - اشاره داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 66 - 2

2 - جهان هستی ، در حال حرکت به سوی کمال است .

ربّ السموت والأرض و ما بینهما

«ربّ» به معنای تربیت کردن است و تربیت ایجاد حالتی در شیء پس از حالت قبل است تا آن گاه که به حد تمام و کمال برسد (مفردات راغب). این معنا حکایت از حرکت تکاملی دارد. گفتنی است که کلمه «ربّ»، مشترک لفظی میان وصف و مصدر می باشد و در این آیه، معنای وصفی آن مراد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 1

1 - تنها خداوند ، شایسته عبادت خالصانه و اطاعت بی چون و چرا است .

ألا لله الدين الخالص

«الدين» مبتدا و مسندالیه و «لله» خبر و مسند است. تقدیم مسند بر مسندالیه، مفید حصر و اختصاص است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 4 - 9

9 - خداوند ، یکتا و یگانه و چیره و پیروز است .

هو الله الواحد القهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 14

14 - خداوند ، مرجع و فرجام سیر انسان ها است .

ثمّ إلى ربّكم مرجعكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 44 - 5,6,8

5 - جهان آفرینش ، تحت فرمانروایی واحدی اداره می شود .

له ملك السموت و الأرض

6 - فرمانروایی مطلق خداوند بر جهان هستی ، دلیل در اختیار داشتن همه شفاعت ها در دست خدا و ناتوانی غیر او از هرگونه شفاعت خودسرانه

ص: 519

قل لله الشفاعة جميعاً له ملك السموت و الأرض

جمله «له ملك السماوات..» در مقام تعلیل برای جمله پیش (لله الشفاعة جميعاً) است؛ یعنی، چون فرمانروایی جهان به دست خداوند است، پس شفاعت هم - که جزئی از فرمانروایی است - در اختیار او قرار خواهد داشت.

8 - بازگشت همه انسان ها پس از مرگ تنها به سوی خدا است .

ثم إليه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 62 - 1، 2

1 - خداوند ، آفریننده هر چیزی است .

الله خلق كل شيء

2 - همه پدیده های جهان هستی ، جلوه های خالقیت و توحید ربوبی خداوند است .

الله خلق كل شيء

آیه شریفه به قرینه آیه 64 - که به منزله نتیجه این آیه بوده و در آن شرک محکوم گردیده است - درصدد بیان نشانه های خالقیت خدا و اثبات توحید ربوبی او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 63 - 1

1 - کلید و سررشته تمامی امور جهان ، در اختیار خدا است .

له مقاليد السموت و الأرض

«مقالید» در آیه شریفه یا مترادف «مفاتیح» (کلیدها) و یا به معنای «خزائن» (گنجینه ها) است (لسان العرب). در هر صورت این تعبیر کنایه از سلطه بر جهان و در اختیار داشتن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 64 - 2

2 - عبادت ، تنها شایسته خالق هستی و مدبر و صاحب اختیار جهان است .

«فا» در «أغير الله» یا برای تفریع این آیه به آیات پیش است - که از خالقیت و تدبیر خدا سخن گفته است - و یا رابطه برای جواب شرط مقدر است که تقدیر آن چنین می باشد: «إن كان الله خالق كل شيء فكيف تأمرؤنى أن أعبد غير الله». در هر صورت پیام آیه شریفه این است که با وجود خالق بودن خداوند، عبادت غیر او شایسته نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 66 - 3,7

3 - تنها خداوند شایسته پرستش است .

أغير الله تأمرؤى أعبد .. بل الله فاعبد

7 - تنها تلاش و عمل در سایه توحید و یکتاپرستی ، ثمربخش و سودآور است .

لئن أشركت ليحبطنّ عملك . . بل الله فاعبد وكن من الشكرين

از مقابله میان شرک و توحید و تأثیر آن دو در رفتار آدمی و نتایج آن، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 67 - 11

11 - ساحت خداوند ، از داشتن هرگونه شریک منزّه و برتر است .

تعلی عمّا يشركون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 3 - 11، 9

9 - هیچ معبود حقیقی ، جز الله در جهان هستی وجود ندارد .

لا إله إلا هو

«إله» به معنای معبود است.

11 بازگشت همگان تنها به سوی خداوند است .

إليه المصير

«مصیر» به معنای بازگشت است و تقدیم «إليه» مفید حصر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 13 - 4

4 - اتمام حجت خداوند بر انسان ها ، از راه ارائه آیات و نشانه هایش بر حقانیت خود

هو الذی یریکم ءآیته

یادآوری آیات و نشانه های ارائه شده از سوی خداوند به بشر - پس از ذکر عذاب شدن کافران و منکران - می تواند به منظور اتمام حجت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 5

5- فرمان روایی جهان ، تنها از آن خداوند است .

لمن الملك اليوم لله الواحد القهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 42 - 6

6 - خدایی جز « الله » ، در جهان هستی وجود ندارد .

تدعونى لأكفر بالله وأشرك به ما ليس لى به علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 521

5- بازگشت همه انسان ها ، به سوی خدا است .

وَأَنْ مَرَدْنَا إِلَى اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 62 - 4، 3، 1

1 - خداوند ، حقیقتی متمایز ، شناخته شده و بی مانند در صفات و افعال

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ

«ذَلِكُمُ» برای اشاره به شیء حاضر است که در این آیه، اسم جلاله (اللَّهِ) می باشد. آمدن آن به جای ضمیر «هو»، می رساند که خداوند حقیقتی است بس معلوم و روشن که اگر افعال و صفاتش بازگو شود، چنان شناخته شده و از دیگر حقایق ممتاز می گردد که گویا حقیقتی قابل مشاهده و حاضر می باشد.

3 - خداوند ، خالق همه چیز است .

خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ

4 - در جهان هستی معبودی جز الله ، حقیقتاً وجود ندارد .

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 64 - 11، 16، 18

11 - خداوند ، حقیقتی متمایز ، شناخته شده و بی مانند در صفات و افعال

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ

«ذَلِكُمُ» برای اشاره به شیء حاضر است که در این آیه، اسم جلاله (اللَّهِ) می باشد. آمدن آن به جای ضمیر «هو» می تواند حاکی از این حقیقت باشد که خداوند، حقیقتی معلوم و روشن است که اگر افعال و صفات او بازگو شود، چنان شناخته شده و از دیگر حقایق ممتاز می گردد که گویا حقیقتی قابل مشاهده و حاضر می باشد.

16 - خداوند ، ذاتی پاینده و حقیقتی جاودانه

18 - تمامی موجودات جهان هستی ، تحت ربوبیت خداوند هستند .

الله رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 65 - 12، 3، 1

1 - تنها خداوند ، ذات دارای حیات حقیقی ، مستقل و جاوید است .

هو الحیّ

جمله « هو الحیّ » مفید حصر است. انحصار حیات برای خداوند - با آن که موجودات بسیاری از حیات بر خورداراند - گویای این حقیقت است که حیات خداوند، حیاتی است ذاتی، حقیقی و جاوید و حیات دیگر موجودات، حیاتی وابسته و روبه زوال است.

3 - معبودی جز الله حقیقتاً وجود ندارد .

ص: 522

لا إله إلا هو

«إله» به معنای معبود است.

12 - تنها خداوند ، شایسته و بایسته ستایش است .

الحمد لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 81 - 2،3،1

1 - خداوند ، آیات و نشانه های قدرت و ربوبیت بی همتای خود را به انسان ها نشان داده و شناسانده است .

و یریکم آیته

2 - آفرینش دام ها و کشتی ها ، از نشانه ها و دلایل قدرت و ربوبیت بی همتای خداوند

الله الذی جعل لکم الأنعم . . . و علیها و علی الفلک تحملون . و یریکم آیته

از مصادیق مورد نظر آیه شریفه برای آیات الهی ، دام ها و کشتی ها (موضوع بحث آیه قبل) می باشد.

3 - وجود دلایل و نشانه های متعدد و گوناگون ، بر اثبات قدرت و یکتایی خداوند در هستی

و یریکم آیته فأی آیت الله

برداشت یاد شده از جمع آمدن «آیات» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 9 - 7،10،14

7 - خداوند ، میرا از هر شریک و همانند

قل أنتم لتکفرون . . . تجعلون له أنداداً

از استفهام در «أنتم» مطلب بالا استفاده می شود.

10 - تنها آفریننده زمین ، پروردگار و مدبر عالم هستی است .

لتکفرون بالذی خلق الأرض . . . ذلک رب العلمین «ذلک» به قرینه مقام خبر مقدم و «ر

«ذلک» به قرینه مقام خبر مقدم و «ربّ العالمین» مبتدای مؤخر است و تقدیم خبر بر مبتدا مفید حصر است.

14 - داشتن شریک ، دور از ساحت بلند ربوبیت خدا است .

و تجعلون له أندادًا ذلک ربّ العلمین

تعبیر «ذلک» که اشاره به دور است می تواند بیان کننده رفعت مقام ربوبی از داشتن شریک باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 10 - 7

7 - کوه های استوار ، برکت سرشار زمین ، تغییر فصل ها و تأمین نیار های غذایی موجودات ، از نشانه های ربوبیت بی همتای خدا

ذلک ربّ العلمین . و جعل فیها روسی من فوقها و برک فیها و قدر فیها أقوتها فی أرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 12 - 17

ص: 523

17 - سامان دادن آسمان های هفتگانه ، تدبیر امور آنها و آفرینش ستارگان و نگهبانی از آسمان ها ، جلوه ای از ربوبیت خدا و نشانه یکتایی او در تدبیر هستی است .

ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ... فَفَضَّلَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 11

11 - بازگشت انسان ها ، تنها به سوی خداوند است .

وإليه ترجعون

تقدیم «إليه» بر «ترجعون» می تواند برای افاده حصر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 30 - 2

2 - تنها خداوند ، پروردگار و مدبر امور انسان ها است .

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ

با توجه به حصر مستفاد از «رَبُّنَا اللَّهُ»، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 37 - 11

11 - عبادت و پرستش ، تنها شایسته آفریدگار جهان است ؛ و نه در شأن مخلوقات او .

وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

تقدیم «إيَّاه» بر «تعبدون» علاوه بر رعایت فاصله آیات، می تواند برای حصر نیز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 17، 12

12 - تمامی امور ، در حیطه قدرت مطلق و گسترده خداوند است .

إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

17 - حیات زمین در دنیا و رستاخیز مردگان در قیامت ، نمادی از قدرت بی بدیل خداوند است .

إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتِ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 4 - 2

2 - وحی و بعثت پیامبران ، مقتضای مالکیت و ربوبیت بی شریک خدا بر جهان و انسان

كذٰلِكَ يُوحِي اِلَيْكَ . . . لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 524

16 - شوری - 42 - 6 - 3

3 - خداوند یگانه ، تنها معبود و شایسته پرستش در جهان هستی

و الذین اتّخذوا من دونه اولیاء

بنابراین که مراد از ولی - مفرد اولیاء - معبود باشد از سخن تهدیدآمیز آیه مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 9 - 6

6 - خداوند یگانه ، تنها معبود و شایسته پرستش در جهان هستی

فالله هو الولیّ

بنابراین که مراد از «الولیّ» معبود باشد مطلب فوق برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 10 - 8

8 - ولایت منحصر و بی همتا ، قدرت نامحدود و مرجعیت نهایی در تشریح و داوری ، از ویژگی های پروردگار جهان

فالله هو الولیّ . . . ذلکم الله ربّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 11 - 12

12 - خداوند ، ذاتی بی همتا و بی مانند

لیس کمثله شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 30، 22

22 - خداوند ، پروردگار یگانه همه انسان ها

الله ربّنا وربّکم

30 - بازگشت همه انسان ها به سوی خدا است .

و إليه المصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 3،8،9

3 - تمامی موجودات زمین و آسمان ، مملوک خداوند هستی اند .

له ما فی السموت و ما فی الأرض

8 - بازگشت تمامی موجودات به سوی خداوند است .

ألا إلی الله تصیر الأمور

9 - همه امور در جهان هستی ، به سوی الهی شدن در حرکت است .

ص: 525

ألا إلى الله تصير الأمور

با توجه به ماده «صیورت» برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 14 - 4

4 - خداوند ، منت های حرکت و سیر وجودی انسان است .

وإنا إلى ربنا لمنقلبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 85 - 7

7 - بازگشت حتمی و قهری آدمیان ، به سوی فرمانروای هستی (خداوند)

وإليه ترجعون

مجهول آمدن «تُرْجَعُونَ»، قهری بودن معاد را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 20 - 5

5- تنها پروردگار جهان ، پناهگاه انسان ، در سختی ها و دشواری های زندگی است .

وإني عذت برّبي وربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 42 - 6

6- قدرت مطلقه و رحمت گسترده ، در انحصار خداوند است .

إنّه هو العزيز الرحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 10 - 6

6 - تنها خداوند ، سرپرست و یاور حقیقی انسان ها ، در دنیا و آخرت است .

ولا یغنی . . . ما اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 15 - 8

8 - بازگشت همه انسان ها (نیک کرداران و بدکاران) به سوی پروردگار

من عمل صالحًا . . . و من أساء . . . ثمَّ إلى ربِّكم ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 526

17 - جائیه - 45 - 27 - 1

1 - خداوند ، یگانه فرمانروای آسمان ها و زمین

و لله ملك السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 36 - 9 - 1

1 - تنها خداوند ، شایسته حمد و ستایش بی پایان

فله الحمد

تقدم «لله» بر «الحمد» مفید حصر است.

4 - خداوند ، یگانه پروردگار آسمان ها و زمین و تمامی جهانیان

ربّ السموت و ربّ الأرض ربّ العلمین

9 - حاکمیت تدبیر و مدیریت خداوند یکتا ، بر کل نظام هستی

فله الحمد ربّ السموت و ربّ الأرض ربّ العلمین

تکرار واژه «ربّ» در آیه شریفه، می تواند در راستای شرک زدایی و تثبیت باور به حاکمیت مطلق ربوبیت خداوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 37 - 3

3 - ربوبیت یگانه خداوند در جهان هستی ، نمودی از عظمت و کبریایی او است .

ربّ السموت و ربّ الأرض ... و له الکبرياء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 19 - 4

4- تنها خداوند ، شایسته پرستش است .

فاعلم أنّه لا إله إلاّ الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 13

13 - نیروها و قوای آسمانها و زمین، تنها از آن خداوند و در اختیار او است.

ولله جنود السموت والأرض

«لام» در «لله» مفید اختصاص و ملکیت است و می‌رساند که قوای هستی، مسخر خدا و در خدمت تحقق اهداف او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 14 - 1

1 - خداوند، تنها مالک و فرمانروای آسمانها و زمین

ولله ملك السموت والأرض

ص: 527

«ملک» به معنای پادشاهی و فرمانروایی و ملازم با مالکیت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 43 - 4

4 - بازگشت و حرکت تمامی موجودات ، تنها به سوی خداوند است .

و إلینا المصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 58 - 7، 1

1 - خداوند ، یگانه روزی دهنده در نظام هستی

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ

ضمیر فصل «هو»، تأکید و اختصاص را افاده می کند.

7 - تمام قدرت ها و واسطه های فیض در نظام هستی ، در مالکیت و سیطره یگانه خداوند

إِنَّ اللَّهَ هُوَ .. ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينِ

تعبیر «ذوالقوه» - به جای «القوی» - می تواند اشاره به این حقیقت داشته باشد که خداوند، نه تنها قوی است؛ بلکه هر نوع توان و قدرتی که در نظام وجود یافت شود، مملوک و مقهور او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 36 - 1

1 - آفرینش آسمان ها و زمین ، مخصوص خداوند و غیر او فاقد کمترین تأثیر در آن

أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 43 - 2

2 - خداوند ، یگانه معبود به حق هستی است .

أَمْ لَهُمْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 42 - 1

1 - سررشته تمامی امور ، تنها در اختیار خداوند است .

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 49 - 1

1 - تمامی قلمرو هستی ، در انحصار ربوبیت خداوند ، از زمین خاکی تا ستاره « شعری »

ص: 528

تصریح به «شعری»، می تواند از آن جهت باشد که این ستاره، در نقطه ای بس دور در فضا قرار دارد و یادکرد آن در حقیقت، برای بیان یگانگی ربوبیت خداوند بر تمام قلمرو گسترده هستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 27 - 1

1 - تنها حقیقت باقی در نظام هستی ، ذات یگانه پروردگار است .

كَلِّمَن عَلِيهَا فَاَن . وَبِقِي وَجِه رِبِّكَ

مفسران «وجه» را در آیه شریفه به معنای ذات گرفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 78 - 4

4 - خداوند ، ذاتی پاینده و جاودان

تبرک اسم ربِّكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 59 - 2

2 - نقش منحصر به فرد خداوند ، در ایجاد و آفرینش انسان از منی در رحم

أَفْرَأَيْتُمْ مَا تَمْنُونَ . . . أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 64 - 3

3 - نقش الهی در فرایند رشد دانه ها در زمین ، منحصر به فرد بوده و هیچ نیرویی توان چنین عملی را ندارد .

أَمْ نَحْنُ الزَّرْعُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - فرمانروایی آسمان ها و زمین ، تنها در اختیار خداوند است .

له ملك السموت و الأرض

تقدیم خبر (له) بر مبتدا (ملك) افاده حصر می کند و «ملك» به معنای سلطنت و فرمانروایی است.

4 - مرگ و حیات ، در اختیار خداوند بوده و او است که می میراند و زنده می گرداند .

یحیی و یمیت

5 - خداوند ، بر انجام دادن هر چیزی قادر و توانا است .

و هو علی کلّ شیء قدير

ص: 529

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 4 - 5

5 - تدبیر و اداره امور جهان در اختیار خداوند است .

خلق السموت .. ثم استوی علی العرش

«عرش»، به معنای تخت است و مراد از آن تخت حکومت و اداره امور جهان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 5 - 1,3

1 - فرمانروایی آسمان ها و زمین ، تنها در اختیار خداوند است .

له ملک السموت و الأرض

«ملک» به معنای سلطنت و فرمانروایی است و تقدیم خبر (له) بر مبتدا (ملک ..) افاده حصر می کند.

3 - بازگشت امور عالم ، تنها به سوی خداوند است .

وإلی الله ترجع الأمور

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد از «الأمر»، کارهای مربوط به همه جهان باشد. گفتنی است که تقدیم جار و مجرور (إلی الله) بر «ترجع» بیانگر حصر است؛ یعنی، «وإلی الله لا إلی غیره ترجع أمور العالم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 1 - 3

3 - کمال ذات خدای یگانه هستی ، پیام یکایک موجودات جهان

سبّح لله ما فی السموت و ما فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 22 - 1,2,7

1 - «الله» ، همان یگانه معبود بی همتا است .

هو الله الذى لا إله إلا هو

2- جز « الله » ، هیچ کس و هیچ چیز شایسته پرستش نیست .

هو الله الذى لا إله إلا هو

7- هر موجودی جز خدای یگانه ، فاقد علم و رحمت گسترده و شایستگی برای پرستش

هو الله الذى لا إله إلا هو علم الغيب و الشهده هو الرحمن الرحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 23 - 18، 1

1 - یگانه معبود هستی ، فرمانروای مطلق نظام وجود است .

هو الله الذى .. الملك القدوس

2- یگانه مدبّر و فرمانروای جهان هستی ، شایسته مقام خداوندی و پرستش است .

ص: 530

هو الله الذي لا إله إلا هو الملك

وصف «الملك» برای جمله قبل، اشعار به علیت دارد.

18 - فرمانروای مقتدر و شکست ناپذیر هستی، منزّه از هر گونه شریک

سبحن الله عما يشركون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 4

4 - خدای یگانه، صورت بخش و شکل دهنده به مظاهر وجود و نظام هستی

هو الله... المصوّر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 4 - 7,30

7 - عبادت و پرستش، تنها شایسته خداوند یگانه

إنا برءؤا.. و ممّا تعبدون من دون الله

30 - حرکت همه مظاهر هستی، به سوی خدای یگانه

و إليك المصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 1 - 6

6 - فرمان روایی عالم، تنها در انحصار خداوند است.

له الملك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 3 - 9,10

9 - بازگشت نهایی تمامی امور و همه چیزها، به سوی خداوند است.

وإليه المصير

10 - جهان آفرینش، در حال حرکت است و خدا منت ها الیه این حرکت می باشد.

وإليه المصير

«ال» در «المصیر» برای جنس است؛ یعنی، هر تحوّل و حرکتی در جهان هستی، تنها به سوی خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 13 - 2، 1

1 - هیچ معبود حقیقی، جز «الله» در عالم وجود ندارد.

الله لا إله إلا هو

2 - معبودی جز «الله» شایستگی عبادت ندارد.

ص: 531

اللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که نفی در «لا إله إلا هو» نفی شایستگی باشد، نه نفی وجود؛ زیرا در عالم معبودهای ادعایی بسیاری وجود دارد، ولی آنها شایستگی معبودیت را ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 1 - 3,4

3 - فرمانروایی جهان ، تنها در دست خداوند است .

الذی بیده الملک

تقدیم مسند (بیده) بر مسندالیه (الملک)، افاده اختصاص می کند.

4 - افاضه خیر ها و برکت ها از سوی خداوند ، برخاسته از فرمانروایی انحصاری او بر جهان است .

تبرک الذی بیده الملک

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «الذی بیده الملک» می تواند در مقام توضیح و تبیین «تبارک» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 2 - 13

13 - آگاهی بشر از فلسفه و هدف زندگی خویش ، امری مهم و برخوردار از جایگاهی ویژه در جهان بینی الهی - اسلامی

لیلوکم ائیکم احسن عملاً

یادکرد فلسفه و هدف خلقت انسان در آغاز سوره و قرار گرفتن آن در سلسله مباحث مربوط به خدا و جهان، بیانگر اهمیت و جایگاه ویژه این موضوع در میان موضوعات قرآنی و دینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 21 - 2

2 - منابع رزق و روزی انسان ها ، تنها به دست خداوند است .

أمن هذا الذی یرزقکم إن أمسک رزقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 9 - 3

3 - هیچ معبود حقیقی در جهان هستی جز « الله » وجود ندارد و جز او کسی شایسته پرستش نیست .

لا إله إلا هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 26 - 6

6 - منزه دانستن خداوند از هر عیب و نقصی و اعتراف به این حقیقت ، امری مهم در سلسله معارف الهی

و سَبَّحَهُ لَيْلًا طَوِيلًا

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر تسبیح او در بیشتر اوقات شب - به عنوان برنامه ای دائمی - بیانگر حقیقت یاد شده است.

ص: 532

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 33 - 1

1 - سودمندی آسمان ، شب ، روز ، زمین ، آب ، گیاه و کوه ها برای انسان و دام ، هدف خداوند از آفرینش و سامان بخشی آنها است .

متعاً لکم و لأنعمکم

«متعاً» مفعول له است. این کلمه گرچه اسم است برای هر چیزی که سودمند باشد (لسان العرب); ولی در این آیه جایگزین مصدر شده است; یعنی، «تمتعاً لکم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 6 - 4

4 - ملاقات خداوند و حضور در پیشگاه او ، فرجام محتوم هر انسان و با هر نوع کردار است .

يَأْتِيهَا الْإِنْسَنُ إِنَّكَ كَادِحٌ . . . فمَلْقِيَه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 9 - 1

1 - حاکمیت و مالکیت بر آسمان ها و زمین ، مخصوص خداوند است .

له ملك السموت و الأرض

«مُلک» اسم مصدر و به معنای بر عهده داشتن سلطنت است (مصباح). هر جا کلمه «مُلک» به کار رود، مستلزم «مِلک» (مالکیت) نیز خواهد بود. (مفردات راغب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 1 - 12,13

12 - خداوند ، خالق تمامی مخلوقات است .

الذی خلق

ذکر نشدن مفعولی خاص برای فعل «خلق»، افاده عموم می کند و در این صورت آیه بعد، ذکر خاص بعد از عام خواهد بود. در این موارد می توان گفت: «خلق» گرچه متعدی است; ولی به جهت نظر نداشتن به مفعولی خاص، به منزله فعل لازم دانسته شده است. و ممکن

است گفته شود: مفعول مقدر آن، لفظی است که همه موجودات را شامل می شود. برخی گفته اند: به قرینه آیه بعد، مفعول محذوف این فعل نیز «الإنسان» است که در این صورت، آیه شریفه تنها به آفرینش انسان نظر خواهد داشت.

13 - ربوبیت (مالکیت و تدبیر امور) ، ویژه خالق موجودات است .

ربّک الذی خلق

توصیف خداوند به «الذی خلق» - پس از بیان ربوبیت او - بیانگر این نکته است که خالقیت او، دلیل بر ربوبیت او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 2 - 1

ص: 533

1 - خداوند ، خالق انسان ها است .

خلق الإنسن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 8 - 5، 1

1 - بازگشت هر موجودی به خداوند است .

إنّ إلی ربّک الرجعی

5 - بازگشت انسان ها به خداوند و به کیفر رسیدن طغیان گران ، جلوه های ربوبیت خداوند و در راستای تدبیر امور انسان ها است .

ربّک

ضمیر خطاب در «ربک»، ممکن است خطاب به هر کس باشد که سخن را می شنود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 1 - 13، 12، 11، 8، 5

5 - وحدانیت خداوند ، حقیقتی ثابت و واقعیته انکارناپذیر است .

هو الله أحد

ترکیبی که بسیاری از ادیبان و مفسران برای آیه شریفه پذیرفته اند، این است که: «هو» ضمیر شأن و جمله «الله أحد» مفسر آن باشد که در حقیقت مرجع ضمیر خواهد بود. آوردن ضمیر شأن، بیانگر عظمت مطلب و تثبیت آن است؛ یعنی، حقیقت و واقعیت این است که خداوند یکتا است.

8 - خداوند ، تنها معبود شایسته عبادت است .

الله أحد

برخی از اهل لغت اصل کلمه «الله» را «إله» می دانند. فعل «أَلَّه»؛ یعنی، عبادت کرد، در این صورت «إله»، به معنای معبود خواهد بود (مفردات راغب). کلمه «الله» با آن که علم است، می تواند ناظر به معنای لغوی «إله» نیز باشد. در این صورت مراد از «وحدت معبود»، این است که سایر معبودها، دروغین و پنداری اند و شایسته عبادت نیستند.

11 - خداوند ، با چیزی ترکیب نمی شود .

أحد

برگزیدن تعبیر «أحد» بر «واحد»، به این دلیل است که «واحد»، در شمارش قرار می‌گیرد و ممکن است چیزی به آن ضمیمه شود؛ ولی «أحد» چنین نیست. (مجمع البیان)

12 - خداوند، بسیط است و اجزا، اعضا، جنس و فصل ندارد.

أحد

برخی از اهل لغت گفته‌اند: احدیت خداوند، به این معنا است که او قابل تجزیه نیست. (تاج العروس)

13 - تعدد درباره خداوند، امکان پذیر نیست.

أحد

در فرق «أحد» و «واحد» گفته شده است که می‌توان برای «واحد» دومی قرار داد؛ ولی «أحد» چنین نیست؛ زیرا «أحد» تمام جنس خود را فرامی‌گیرد. (مجمع البیان)

ص: 534

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 2 - 9

9 - خداوند ، از چیزی پدید نیامده و بی فرزند و بی همتا است .

اللّٰه الصمد

دو آیه بعد (لم یلد و لم یولد . و لم یکن له کفوّاً أحد)، به دلیل قرار نگرفتن حرف عطف بین آنها و این آیه، می تواند مفسر کلمه «صمد» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 3 - 3,4

3 - تجزیه شدن ذات خداوند و جدا شدن چیزی از او ، ممکن نیست .

لم یلد

تعبیر ولادت در این آیه، شامل صادر شدن از مبدأ دیگر و انفصال جزء از کلّ نیز می باشد.

4 - خداوند ، از چیزی به وجود نیامده است .

و لم یولد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 4 - 1

1 - خداوند ، بی همتا است .

و لم یکن له کفوّاً أحد

«کفو» و «کفو» به یک معنا است (قاموس). کفو: یعنی، نظیر و مساوی. (نهایه ابن اثیر)

6- جهان بینی ثنویت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 78 - 9

9- دو مبدأ برای جهان هستی و حوادث آن پنداشتن (ثنویت) ، اندیشه ای مردود و واهی

قل کلّ من عند الله

7- جهان بینی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 12

ص: 535

12 - تضادّ و دوگانگی بینش اهل ایمان و کفرپیشگان ، در تفسیر عوامل حیات و مرگ

وقالوا .. ما ماتوا و ما قتلوا ... و اللّٰه یحیی و یمیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 12

12 - برخی مشرکان و کافران عنود، با نقش مشیت الهی در تأثیر اسباب آشنا بودند.

ما كانوا لیؤمنوا إلا أن یشاء الله و لكن أكثرهم یجهلون

8- جهان بینی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 12

12 - برخی مشرکان و کافران عنود، با نقش مشیت الهی در تأثیر اسباب آشنا بودند.

ما كانوا لیؤمنوا إلا أن یشاء الله و لكن أكثرهم یجهلون

9- جهان بینی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 9 - 4

4 - منافقان علم گسترده و همه جانبه خدا و آگاهی او را به اسرار و نهران انسان ها ، باور نداشته و بدان معتقد نیستند .

یخدعون اللّٰه

از اینکه منافقان با نفاق خویش در صدد نیرنگ زدن به خدا برآمده اند، معلوم می شود که آنان می پنداشتند، اگر امری را مخفی کنند، خداوند از آن آگاه نمی شود.

10- جهان بینی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 156 - 5

5 - جهان بینی مؤمنان صابر (از خدا بودن و به سوی او بازگشتن) دلیل صبر و استقامت آنان در برابر دشواری های راه ایمان

الذین إذا أصبتهم مصیبه قالوا إنا لله و إنا إليه رجعون

«الذین . . . قالوا...» علاوه بر بیان اوصاف و ویژگی صابران، حکایتگر دلیل و علت صبر آنان نیز هست.

ص: 536

11- جهان بینی و ایدئولوژی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 3,4,7,9,10,11

3 - باور به ربوبیت خدا، رحمت آفرینی و مالکیتش بر روز جزا، وادار کننده آدمی به پرستش او

رب العلمین. الرحمن الرحیم. ملک یوم الدین. ایاک نعبد

4 - شناخت خدا و صفات او، راه دستیابی به توحید عبادی است.

الحمد لله رب العلمین .. ایاک نعبد

7 - ایمان به خدا و صفات او، مایه باور به حضور همگان در پیشگاه اوست.

الحمد لله رب العلمین .. ایاک نعبد

تغییر اسلوب کلام در سوره حمد، یعنی التفات از غیبت به خطاب حاوی نکاتی است، از جمله اینکه آدمی پیش از آگاه شدن به صفات خدا - مانند ربوبیت او بر هستی و .. - گویا احساس نمی کند که خداوند بر همه چیز حاضر و ناظر است؛ ولی پس از باور به ربوبیت او و سایر صفاتش، خود و دیگران را در محضر خدا می یابد و او را در همه شؤونات حاضر می بیند.

9 - شایسته دانستن خدا برای عبادت و امید به رحمت های او، از انگیزه های پرستش خداست.

الحمد لله رب العلمین. الرحمن الرحیم ... ایاک نعبد

مطرح ساختن عبادت خدا پس از توصیف او به ربوبیت، رحمانیت، رحیمیت و مالکیت روز جزا، بیانگر انگیزه های پرستش است؛ یعنی، چون خدا رب است، شایسته پرستش است و چون مردم به رحمت او نیازمندند، باید عبادتش کنند و بدان جهت که از عذاب آخرت می هراسند، باید او را پرستند.

10 - ترس از عذاب های اخروی و امید به پاداش های جهان آخرت، از انگیزه های آدمی برای عبادت خدا

ملک یوم الدین. ایاک نعبد

11 - شناخت خدا و صفات او، مایه نادیده انگاشتن خویش در پیشگاه خداوند است.

الحمد لله .. ایاک نعبد و ایاک نستعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - باور به خدادادی بودن امکانات و دارایی ها ، زمینه ساز پیدایش روحیه انفاق گری در انسان

و مما رزقنهم ینفقون

از هدفهای یادآوری این حقیقت (خدادادی بودن داراییها)، در بیان لزوم انفاق، تسهیل امر انفاق و ایجاد روحیه انفاق گری در انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 21 - 6،7

6 - باور به خالقیت و ربوبیت خدا ، عامل گرایش انسان به بندگی اوست .

اعبدوا ربکم الذی خلقکم

ص: 537

7 - جهان بینی انسان ، پایه و اساس اعمال و رفتارش است .

عبدوا ربکم الذی خلقکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 22 - 13

13 - توجه و باور به خدادادی بودن نعمت ها ، بر انگیزنده انسان ها به پرستش خداوند است .

عبدوا ربکم الذی .. أنزل من السماء ماء فأخرج به من الثمرت

از اینکه خداوند برای ایجاد روحیه پرستش در بندگان، آنان را متوجه نعمتهای الهی می کند، برداشت فوق بدست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 37 - 10

10 - باور به توبه پذیری و رحیمیت خدا ، ترغیب کننده شخص گنهکار به توبه و طلب آمرزش از اوست .

فتاب علیه إنه هو التواب الرحیم

هدف از تأکید بر توبه پذیری خداوند - که از حرف تأکید «انّ» و ضمیر فصل «هو» و به کارگیری صیغه مبالغه «تواب» به دست می آید - ترغیب گنهکاران به توبه و طلب آمرزش از خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 46 - 4,5

4 - اقامه نماز برای باورداران به لقای خدا و بازگشت به او ، امری سهل و آسان است .

وإنها لكبیره إلا علی الخشعین. الذین یظنون أنهم ملقوا ربهم

5 - گمان به لقای خدا و بازگشت به او ، در ایجاد روحیه خشوع و فروتنی کافی است .

الذین یظنون أنهم ملقوا ربهم و أنهم إلیه رجعون

به کارگیری «یظنون» (گمان دارند) در مسأله رجوع به خداوند - که هر مسلمانی باید اعتقاد جزمی به آن داشته باشد - اشاره به این دارد که: حتی گمان به قیامت و رجوع به خداوند نیز در زایل ساختن خود بزرگ بینی تأثیر بسزایی داشته و مایه فروتنی خواهد شد.

6 - باور به علم مطلق الهی و آگاهی او به نهان و آشکار انسان ، بازدارنده وی از خطاها و لغزشها

أولایعلمون أن الله یعلم ما یسرون و ما یعلنون

جمله «أتحدثونهم .. لیحاجوكم» در آیه قبل، رسای به این است که: پندار باطل یهود (محدود بودن علم خدا)، آنان را به لغزشها و گناهان پنهانی، بی پروا می کند. بنابراین، هدف از بیان علم مطلق الهی در رد آن پندار، این است که: انسانها بر اثر باور و توجه به آگاهی همه جانبه خدا از خطاها - چه در خفا و چه آشکار - از لغزشها باز ایستند.

32 - توجه و باور به آگاهی خدا بر اعمال ، بازدارنده آدمی از گناهان و شکستن پیمان های اوست .

و ما الله بغفل عما تعملون

هدف از بیان آگاهی و نظارت خدا بر رفتار بندگان، این است که: آنان توجه به نظارت خدا داشته باشند تا از کردار ناروا پرهیز کنند. بنابراین توجه به آگاهی و نظارت خداوند چنین اقتضایی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 93 - 17، 16،

16 - تمرد و سرپیچی قوم موسی از فرمان های تورات و دستورات موسی ، برخاسته از شوق آنان به گوساله پرستی بود .

و عصینا و أشربوا فی قلوبهم العجل

جمله «و أشربوا ..» حال معلله است؛ یعنی، بیان می دارد که علت عصیان و نافرمانی یهود، عشقشان به گوساله پرستی بوده است.

17 - اشتیاق قوم موسی به گوساله پرستی ، تعیین کننده موضعگیری های آنان در برابر فرمان های الهی بود .

و عصینا و أشربوا فی قلوبهم العجل

21 - اعمال و رفتار انسان ها ، بیانگر افکار و عقاید آنان است .

بئسما یامرکم به ایمنکم إن کنتم مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 94 - 15

15 - کردار آدمیان و خواسته های آنان ، بیانگر اعتقاد و اندیشه آنان است .

فتمنوا الموت إن کنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 110 - 15

15 - باور و توجه آدمی به نظارت خداوند بر اعمال نیک ، زمینه ساز آن اعمال است .

إن الله بما تعملون بصير

ایجاد زمینه برای انجام کارهای نیک، از اهداف بیان نظارت خداوند بر اعمال انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 131 - 8

8 - باور به ربوبیت خدا بر جهان آفرینش ، وادار کننده آدمی به تسلیم و اطاعت خدا

أسلمت لرب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 147 - 8

ص: 539

8 - شناخت خداوند و افعال او، زداینده شک و تردید در احکام و معارف نازل شده از سوی اوست .

الحق من ربك فلا تكونن من الممترين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 148 - 15

15 - باور به قیامت و حضور انسان ها در آن، زمینه ساز گرایش آدمی به انجام کار های نیک است .

فاستبقوا الخیرت این ما تكونوا یأت بکم الله جميعاً

یادآوری قیامت پس از فرمان به انجام کارهای نیک، گویای این معناست که: انسان در صورت باور به قیامت و توجه به آن، در انجام کارهای خیر سستی نخواهد ورزید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 163 - 5

5 - باور به یگانگی خدا و نبود معبودی جز او، بازدارنده آدمی از کتمان معارف الهی و حقایق کتاب های آسمانی است . *

إن الذین یکتُمون ما أنزلنا .. و إلهکم إله وحد لا إله إلا هو

برداشت فوق و نیز برداشتهای بعدی، بیانگر وجه ارتباط میان آیه مورد بحث و آیات پیشین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 181 - 8

8 - باور و توجه به دانایی خداوند، بازدارنده انسان از تغییر و تبدیل وصیت های میت

فمن بدله .. إن الله سمیع علیم

هدف از بیان علم و آگاهی خداوند پس از بیان حرمت تغییر وصیت و گناه بودن آن، این است که: آدمی با توجه به آن، در اندیشه تغییر و تبدیل وصیت بر نیاید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 186 - 10

10 - باور به نزدیک بودن خدا به بندگان و توان او بر اجابت درخواست ها ، گرایش دهنده آدمی به ایمان و اطاعت از اوست .

فَإِنِّي قَرِبَ أَجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ .. فليستجيبوا لي و ليؤمنوا بي

برداشت فوق از «فا»ی تفریع در «فلیستجیبوا» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 223 - 15

15 - توجه به حضور در دادگاه الهی و ملاقات وی ، زمینه ساز رعایت تقوا و حفظ حدود الهی

و اتَّقُوا اللَّهَ و اعلموا انکم ملاقوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 540

10 - نحوه نگرش انسان به سرانجام جهان ، مؤثر در جهت دادن وی به اعمال خویش

یا ایها الذین امنوا .. من قبل ان یأتی یوم لا ینفع فیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

25 - توجه به عزت و حکمت الهی ، هموارکننده شناخت چگونگی زنده شدن مردگان

واعلم ان الله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - با اعتقاد به قدرت مطلقه الهی ، مجالی برای پذیرش ولایت کافران از سوی مؤمنان نمی باشد .

قل اللهم مالک الملک .. لا یتخذ المؤمنون الکافرین اولیاء

گویا آیه مورد بحث، نتیجه اعتقاد به مضمون آیه «قل اللهم ..» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - توجه به علم الهی نسبت به آشکار و نهان و قدرت مطلق او ، مانع سوء استفاده از تقیه

الا ان تتقوا منهم تقیه .. قل ... والله علی کل شیء قدیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - اعتقاد به حضور اعمال نیک و بد آدمی در قیامت ، عامل پرهیز از قهر خداوند

یوم تجد کل نفس .. و یحذرکم الله نفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- دیدگاه های متفاوت اهل کتاب درباره غیر همکیشان خود، موجب حفظ امانت و یا خیانت در آن

و من اهل الكتاب . . . و منهم من ان تأمنه ... ذلک بانّهم قالوا لیس علینا فی الامّی

«ذلک»، اشاره به طایفه دوم است.

11 - پندار باطل برخی از اهل کتاب به جواز تصرف در اموال دیگران و تضییع آنها، عامل خیانتشان به حقوق غیر همکیشان خود

ذلک بانّهم قالوا لیس علینا فی الامّین سییل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 13، 16

ص: 541

13 - اعتقاد به مقدر بودن مرگ ، از میان برنده هراس آدمی برای سفر و حضور در میدان نبرد (صحنه های دشوار زندگی)

قالوا .. ما ماتوا و ما قتلوا ... و الله يحيى و يميت

جمله «و الله يحيى و يميت»، می تواند به منظور زدودن هراس از شرکت در پیکار ایراد شده باشد.

16 - توجه به نظارت و بینایی خداوند به کردار آدمیان ، برانگیزنده آدمی به نبرد و پیکار در راه خدا (اعمال پسندیده)

ان الذين تولوا منكم ... و الله بما تعملون بصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 157 - 11

11 - ایمان به مقدر بودن مرگ و حیات ، و شناخت ارزش والای شهادت ، آسان کننده حرکت به سوی نبرد با دشمنان دین

و الله يحيى و يميت ... و لئن قتلتم فى سبيل الله او متم لمغفره من الله و رحمه

خداوند با بیان دو نکته مؤمنان را به جهاد ترغیب می کند: 1 - مرگ و حیات به دست خداست و عوامل طبیعی تعیین کننده نیست. 2 - جان باختگان در راه خدا، آمرزیده و مشمول رحمت خاص خداوند هستند. بنابراین، مؤمنان با ایمان به این دو معنا، هرگز تردیدی برای شرکت در جهاد نخواهند داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 158 - 3

3 - ایمان به حشر و بقای آدمی پس از مرگ ، برانگیزنده وی برای حضور در میدان کارزار علیه دشمنان دین

و لئن متم او قتلتم لالى الله تحشرون

خداوند با بیان این معنا که آدمی با مرگ و یا کشته شدن، چه در راه منافع دنیا و یا راه خدا، به سوی او محشور می شود، او را به جهاد ترغیب و انگیزه پیکار در راه خدا را در او تقویت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 176 - 12

12 - شناخت سنن الهی و توجه به تدبیر وی درباره مخالفان اسلام ، موجب رفع اندوه از عملکرد آنان

و لا يحزنك ... يريد الله الا يجعل لهم حظا فى الآخرة

جمله «یرید الله . . .»، دالّ بر سنّت الهی در محروم کردن کافران از بهره های اخروی است و خداوند با شناساندن این سنّت خویش، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از غم و اندوه باز داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 23

23 - ایدئولوژی اسلام، برخاسته از جهان بینی آن است .

اطيعوا الله و اطيعوا الرسول . . . ان كنتم تؤمنون بالله و اليوم الآخر

اطاعت از اوامر خداوند و رسول (صلی الله علیه و آله)، که برنامه عملی اسلام است، مترتب بر ایمان به خدا و قیامت، که از عناصر جهان بینی اسلام است، شده است.

ص: 542

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 74 - 6

6 - تخلف از جهاد ، نتیجه ارزیابی غلط از دنیا و آخرت

فليقاتل في سبيل الله الذين يشرون الحيوة الدنيا بالآخرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 78 - 2,3

2 - آخرت اندیشی و توجه به قطعی بودن مرگ و اندک بودن متاع دنیا ، زمینه حضور در صحنه جهاد

فلما كتب عليهم القتال ... قل متاع الدنيا قليل و الآخرة خير ... این ما تكونوا

3 - مرگ گریزی ، از موانع شرکت در جهاد

فلما كتب عليهم القتال ... يخشون الناس ... این ما تكونوا يدرکم الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 87 - 10

10 - توجه به الوهیت و کمال مطلق بودن خداوند ، موجب پذیرش خبر های او و اعتقاد به راستی آنها

و من اصدق من الله حديثا

تکیه بر اسم جلاله «الله» با وجود اینکه می توانست با ضمیر از آن یاد شود، اشاره به این معناست که الوهیت، ملازم حقایقیت تمامی اخبار اوست. یعنی چون «الله» است و کمال مطلق، اخبار او با واقع مطابقت دائمی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 130 - 9

9 - اعتقاد به فضل و رحمت الهی ، زمینه ساز اقدام به طلاق ، برای رهایی از بن بست زندگی اصلاح ناپذیر

و إن يتفرقا يغن الله كلا من سعته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - یهود، مدعی جبر و قدرت بر ایمان *

وقولهم قلوبنا غلف بل طبع الله علیها بکفرهم

بدان احتمال که منظور یهود از «قلوبنا غلف» نسبت دادن حالت کفر خویش به عوامل غیر اختیاری باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - رفتار های آدمی برخاسته از نگرش ها و باور های وی *

إنّ الذین کفروا و صدوا عن سبیل الله

برداشت فوق بر این اساس است که عطف «صدوا» بر «کفروا» از باب عطف سبب بر مسبب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 29

29 - توجه به نبود عظمت برای غیر خدا ، مایه پروانکردن از مردم در اجرای احکام الهی

فلاتخشوا الناس و اخشون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 3 - 11

11 - توجه به احاطه علمی خداوند، بازدارنده انسان از انحراف در اعمال و نیات

و يعلم سرکم و جهرکم و يعلم ما تکسبون

هدف از بیان آگاهی کامل خداوند بر سرّ و نهان آدمی و اعمال او، بازداشتن وی از خطا و لغزش است. لذا توجه به این مطلب اثر بازدارنده از یکسو و برانگیزاننده از جهت دیگر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 102 - 14

14 - توجه به نظارت الهی بر هستی عامل گرایش انسان به عبودیت برای خدا و پرهیز از شرک و نافرمانی

فاعبدوه و هو علی کل شیء وکیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 113 - 9

9 - نقش تعیین کننده اعتقاد به معاد و یا انکار آن در انتخاب چگونگی زندگی و تلقی آدمی از حیات خود

یوحی بعضهم إلی بعض . . . و لتصغی إلیه أفئده الذین لایؤمنون بالأخره و لیرضوه و لیق

مجموعه این چند آیه بیانگر خطوط اصلی اعتقادی و نقش آن است. یک طرف پیامبر(صلی الله علیه و آله) و طرف دیگر شیاطین و پیروان آنها قرار دارند. آنچه در این میان مرز گرایش به یکی از دو طرف دانسته شده، ایمان به آخرت و یا انکار آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 4

4 - نقش جهانبینی در توجیه و تعیین زشتی و زیبایی عمل *

و كذلك زين لكثير من المشركين قتل اولدهم شركاؤهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 162 - 9،10

9 - ایمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به ربوبیت خدا بر تمام هستی، علت اخلاص کامل و همه جانبه او

إن صلاتی ونسکی . . . لله رب العلمین

توصیف «الله» به «رب العالمین» دلیل برداشت فوق است.

ص: 544

10 - باور به ربوبیت مطلق خداوند برانگیزنده انسان به اخلاص در عبادت و انجام همه امور برای او

إن صلاتی و نسکی . . . لله رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 55 - 2

2 - شناخت ربوبیت الهی ، مستلزم روی آوری انسان به دعا به درگاه اوست .

إن ربکم الله الذی . . . ادعوا ربکم تضرعاً

بیان ضرورت دعا پس از بیان ربوبیت خداوند و تدبیر جهان هستی از سوی او می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 10

10 - توحید عملی مبتنی بر توحید نظری است .

اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 65 - 12

12 - توحید عملی مبتنی بر توحید نظری است .

اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 12

12 - توحید عملی مبتنی بر توحید نظری است .

اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 12

12 - توحید عملی مبتنی بر توحید نظری است .

اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 23

23 - توجه به ربوبیت خدا و علم همه جانبه او ، مستلزم توکل کردن بر وی و پایداری در برابر تهدید دشمنان

وسع ربنا كل شيء علماً على الله توكلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 545

3 - توجه و آگاهی به عظمت خداوند ، وادارکننده آدمی به پرستش او و اظهار عبودیت به درگاه وی

وَأَلْقَى السَّحْرَةَ سَجْدِينَ

مجهول آوردن فعل «ألقى» حکایت از آن دارد که ساحران با دیدن معجزه موسی(ع) پی به عظمت خداوند برده و بی اختیار به درگاه او به سجده افتادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 3 - 3

3 - باور به خدادادی بودن امکانات ، هموار کننده انفاق و بخشیدن اموال در راه خدا

وَمَا رَزَقْنَهُمْ يُنْفِقُونَ

هدف از جمله «رزقنهم» - علاوه بر بیان این حقیقت که داراییهای انسان عطای خداوند است - تسهیل امر انفاق نیز می باشد. یعنی داراییها را خداوند در اختیار شما قرار داده است و بنابراین شایسته نیست از انفاق کردن آنها دریغ کنید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 6, 3

3 - ایمان به خدا و اعتقاد به حیات اخروی ، زیر بنای اعتقادی جهاد با مال و جان

لَا يَسْتَنْدِئُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

6 - توجه تقوایپیشگان به آگاهی خداوند به احوالشان ، مایه دلگرمی آنان در جهاد

أَنْ يَجْهَدُوا .. وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 51 - 10, 9

9 - ایمان به خدا و سرپرستی او بر انسان ها ، مقتضی توکل بر او و روی بر تافتن از غیر اوست .

هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

10 - ایمان و اعتقاد به اینکه خوشی ها و ناخوشی ها ، و شکست ها و پیروزی ها بر اساس تقدیر خداست ، مقتضی توکل بر او و روی بر تافتن از دیگران

قل لن یصیبنا إلا ما كتب الله لنا .. و علی الله فلیتوکل المؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 78 - 4,3

3 - غفلت و بی توجهی منافقان به علم غیب و آگاهی گسترده خدا نسبت به اسرار و سخنان پنهانی ، عامل گرایش آنان به تخلف از وظایف خود در برابر خدا

بما أخلفوا الله ما وعده .. ألم يعلموا أن الله يعلم ... و أن الله علم الغی

4 - خداشناسی ناقص و غلط ، موجب عملکرد نادرست است .

أخلفوا الله ما وعده .. ألم يعلموا أن الله يعلم

ص: 546

«ألم يعلموا» می رساند که اگر منافقان به علم گسترده الهی آگاهی می داشتند، از وظایف خویش تخلف نمی کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 16

16 - بی اعتقادی منافقان به قیامت و عدم درک آن نسبت به حوادث و حقایق آن ، مایه تخلف آنان از جهاد

لو كانوا یفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 11, 10

10 - سراسر گیتی در سیطره و اقتدار بی چون و چرای خداوند است .

الذی خلق السموت . . . ثم استوی علی العرش

«استواء» (مصدر استوی) به معنای استیلاست و «عرش» ; یعنی، تحت فرمانروایی . «استیلائی خداوند بر تخت حکومت» کنایه از سیطره کامل و اقتدار مطلق او بر سراسر هستی است.

11 - تدبیر امور آسمان ها و زمین در دست خداوند است .

الذی خلق السموت و الأرض . . . یدبر الأمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 4 - 5, 6, 4

4 - خدا ، مبدأ پیدایش جهان آفرینش است .

إنه یدؤ الخلق

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «الخلق» تمام پدیده های هستی باشد.

5 - خدا ، مبدأ پیدایش انسان است .

إنه یدؤ الخلق

مصدق مورد نظر از «الخلق» به قرینه جمله «لیجزی الذین آمنوا . . . » انسان است.

6- معاد (رستاخیز) سرنوشت حتمی تمامی انسانهاست .

إنه يبدؤا الخلق ثم يعيده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 4 - 3

3- باور و توجه انسان ها به اینکه « رجوعشان تنها به سوی خداست » آنان را از پرستش غیر او ترسان و به یکتاپرستی وامی دارد .

فإني أخاف عليكم عذاب يوم كبير. إلى الله مرجعكم

جمله «إلى الله مرجعكم» به منزله تعلیلی است برای «وإن تولّوا فإني أخاف . . .»؛ یعنی، علت نگرانی پیامبر برای مشرکان، این است که آنان به خدا باز می گردند و به خاطر شرکشان عذاب می شوند. بنابراین هر کس این حقیقت را بپذیرد که بازگشت او تنها به خداست، هرگز به غیر او نمی گردد و به شرک روی نمی آورد.

ص: 547

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 21

21- باور به انحصار خالقیت به خداوند ، وادار کننده انسان به پرستش او و پرهیز از شرک و دوری از گناه و استغفار از گناهان گذشته است .

هو أنشأكم من الأرض .. فاستغفروه

برداشت فوق، از حرف «فاء» که جمله «استغفروه ..» را بر «هو أنشأكم ...» تفریع کرده است به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 11

11- ضرورت پرستش خداوند و باور به نبودن معبودی سزاوار پرستش جز او

اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 107 - 12

12- باور و توجه به قدرت و حاکمیت مطلق خداوند ، موجب پذیرش ربوبیت او بر انسان و سایر هستی است .

إلا ما شاء ربك إن ربك فعال لما يريد

برداشت فوق ، با توجه به کلمه «رب» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 112 - 10,17

10- توجه به قضاوت و داوری خداوند در قیامت و باور به پاداش و مجازات در آن سرا ، آدمی را به استقامت در راه دین وامی دارد .

لَقَضَىٰ بَيْنَهُمْ .. إِنَّ كَلَّا لَمَّا لِيُوفِيَنَّهُمْ أَعْمَلَهُمْ ... فَاسْتَقَم كَمَا أَمَرْت

17- توجّه و باور به آگاهی و نظارت خداوند بر اعمال و رفتار انسانها ، موجب پایداری و استقامت در راه دین است .

فاستقم كما أمرت و من تاب معك .. إنه بما تعملون بصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 14

14- باور و توجه آدمی به آگاهی خداوند از کردارها، زمینه ساز روی آوردن به پرستش او و سپردن امور خویش به اوست .

فاعبده و توکل علیه و ما ربک بغفل عما تعملون

از هدفهای یادآوری نظارت خدا بر اعمال انسانها، پس از توصیه به عبادت و توکل، ترغیب آنان به پرستش و توکل کردن بر اوست؛ یعنی، آن گاه که آدمی به آگاهی خدا و عدم غفلت او باور کرد، به توصیه های او روی می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 67 - 17

ص: 548

17- باور به حاکمیت انحصاری خدا بر هستی ، موجب توکل بر خدا و اتکا نکردن به غیر اوست .

إن الحكم إلا لله عليه توكلت و عليه فليتوكل المتوكلون

تفریع «علیه فلیتوکل» به وسیله «فاء» بر «إن الحكم إلا لله» گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 8

8- باور به ربوبیت خدا بر انسان ها ، وادار کننده انسان به پذیرش قیامت و زنده شدن مردگان برای حضور در صحنه آخرت

أولئك الذين كفروا بربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 30 - 15، 12، 17

12- باور و توجه به ربوبیت خدا وادار کننده آدمی به پرستش او

هوربی لا إله إلا هو

15- باور به ربوبیت خدا و یکتایی او ، گرایش دهنده آدمی به توحید در توکل

هوربی لا إله إلا هو علیه توكلت

جمله «علیه توكلت» به منزله نتیجه ای است برای اعتقاد به ربوبیت خدا و یکتایی او که از «هوربی» و «لا إله إلا هو» استفاده می شود.

17- اعتقاد به ربوبیت خدا و یکتایی او ، زمینه ساز باور آدمی به اینکه به سوی خدا در حرکت است و به او باز می گردد .

هوربی ... إلیه متاب

«إلیه متاب» نیز مانند «علیه توكلت» به منزله نتیجه ای است برای اعتقاد به ربوبیت خدا و یکتایی او.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 31 - 10

10- منوط بودن هدایت مردم به مشیت خدا ، از معارفی که اهل ایمان باید بدان باور داشته باشند .

أفلم یأیس الذین ءامنوا أن لو یشاء الله لهدی الناس جمیعاً

فعل «یئس» متضمن معنای «یعلم» است و عبارت «أن لو یشاء الله . . .» مفعول برای آن فعل (یعلم) می باشد و متعلق «یئس» محذوف است که به قرینه سیاق «من اهتدائهم» می باشد. بنابراین جمله «أفلم یئس . . .» چنین معنا می شود: پس آیا اهل ایمان ندانسته اند که اگر خدا می خواست همه انسانها را هدایت می کرد، پس آیا مأیوس نشده اند از اینکه آن کفرپیشگان (آنان که با وجود قرآن ایمان نیاورده اند) هدایت شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 39 - 3

3- خداوند، هر چه بخواهد، وجود خواهد یافت .

ما شاء الله

«ما» در «ما شاء الله» موصول و مبتدا است و خبر آن «كائن» یا چیزی نظیر آن است. معنای جمله، چنین است: «آنچه را خدا

ص: 549

خواسته است خواهد شد.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 12

12- انسان ها ، در قیامت دوباره زنده خواهند شد .

یوم أموت و یوم أبعث حیًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 1

1- خداوند ، پروردگار آسمان ها و زمین و موجودات میان آن دو است .

ربّ السموت والأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 67 - 1

1- خداوند ، آفریننده انسان و پدیدآورنده او در صحنه هستی

خلقنه من قبل و لم یک شیئًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 1

1- تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین ، بندگان خدا و مملوک اویند .

أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا . إِنْ كَلَّ مِنْ فِي السَّمَوَاتِ ... آتَى الرَّحْمَنِ عَبْدًا

«آتی» اسم فاعل است و زمان در آن ملحوظ نیست و مراد از «اتیان» معنای مجازی آن است. مقصود آیه این است که موجودات هستی، در برابر خداوند اظهار وجودی جز عبودیت ندارند؛ همگان مملوک اویند و از خود استقلال ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 106 - 4

4- تأثیر اعتقاد به حاکمیت نهایی صالحان بر زمین ، در عبودیت و بندگی خدا

و لقد كتبنا في الزبور . . . إن في هذا لبلغاً لقوم عبدين

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «هذا» اشاره به مسأله حاکمیت صالحان داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 74 - 2

2 - ایمان به معاد و روز جزا ، از شاخصه های اندیشه اعتقادی ادیان آسمانی

وإن الذين لا يؤمنون بالأخرة عن الصراط لנקبون

ص: 550

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 82 - 7

7 - انسان ، موجودی جاودان در بینش ادیان الهی و پدیده ای فناپذیر در نگرش شرک پیشگان تاریخ

بل قالوا .. قالوا أءذا متنا ... أءتآ لمبعوثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 17

17 - توجه و اعتقاد انسان ها به آگاهی همه جانبه خداوند از اعمال و رفتار تمامی موجودات ، بر انگیزنده آنان به اطاعت و فرمانبری از او

ألم تر أن الله يسخّر له من في السموت ... و الله علیم بما يفعلون

یادآوری علم همه جانبه خداوند برای انسان ها در پایان آیه شریفه، می تواند حاکی از برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 17 - 6

6 - اسلام و عقیده به توحید ، تنها راه صحیح و عقیده درست برای ره پویان طریق حق و حقیقت

ءأنتم أضللتم عبادی هولاء أم هم ضلّوا السبیل

برداشت فوق از اطلاق واژه «السبیل» (راه) بر راه حق و درستی - که مشرکان از آن دور شده و آن را گم کرده اند - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 64 - 6

6 - اعتقاد به ربوبیت خداوند ، مقتضی شب زنده داری و عبادت و نماز برای او است .

و الذین یبیتون لربّهم سجّداً و قیماً

آمدن قید «لربّهم» و یاد ربوبیت خدا، به جای دیگر اوصاف او همچون رحمان، می تواند گویای برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 25 - 2

2 - خدای پدیدآورنده موجودات آسمان و زمین از کتم عدم، شایسته پرستش است، نه مخلوقات و مظاهر طبیعت .

يسجدون للشمس .. ألا يسجدوا لله الذي يخرج الخبء في السموت و الأرض

«ال» در «الخبء» برای جنس و مفید استغراق است «خَبء» به معنای مستور (مصدر به معنای مفعول) می باشد. بنابراین «يخرج الخبء»؛ یعنی، «يخرج جميع الأشياء المستورة تحت استار العدم منها إلى الوجود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 25 - 5

5 - عقیده به یک تایی خدا در خالقیت، مستلزم منحصر دانستن تمامی ستایش ها به او است .

ص: 551

ولئن سألتهم من خلق .. ليقولنَّ الله قل الحمد لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 47 - 6

6 - توجه و اعتقاد به خدادادی بودن اموال و دارایی ها ، برانگیزاننده انسان به انفاق و دوری از بخل است .

و إذا قيل لهم أنفقوا مما رزقكم الله

برداشت یاد شده براساس این نکته است که آیه شریفه، درصدد ترغیب و تشویق به انفاق است. گفتمی است که تصریح به منشأ خدایی داشتن اموال انسان، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 46 - 4

4 - وجود حیات برزخی (زندگی میان دنیا و قیامت) برای انسان ها

النار يعرضون عليها غدوًّا وعشيًّا

12- جهان بینی هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 55 - 1

1- هود (ع) ، به مشرکان قومش اعلام کرد که تنها خداوند را مؤثر در جهان دانسته و تنها او را شایسته عبادت می داند .

أني بريء مما تشركون. من دونه

ضمیر در «دونه» به «الله» در آیه قبل برمی گردد.

13- زمینه جهان بینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 36 - 4

4- مال و ثروت و سطح معیشت انسان ، از زمینه های شکل گیری اخلاق و جهان بینی او است .

أنا أكثر منك مالاً .. وهو ظالم لنفسه قال ما أظنّ أن تبید هذه أبداً . و ما أظن

از مرد ثروت مند، دو گونه برخورد در آیات نقل گردیده است: 1- در مسائل اخلاقی، به تفاخر (أنا أكثر منك مالاً) پرداخته است. 2- در مسائل اعتقادی درباره قیامت اظهار تردید کرده است. بیان ورود مرد ثروت مند به باغ خویش و غرور و سرمستی او از دیدن آن همه نعمت، گویای نقش تمول در پدیدار شدن آن عقاید و برخوردها است.

ص: 552

14- زمینه جهان بینی توحیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 3 - 6

6 - روحیه حق طلبی ، زمینه پیدایش جهان بینی الهی در انسان

لأیت للمؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 5 - 10

10 - خردورزی ، زمینه دستیابی انسان به جهان بینی الهی و فهم و شناخت نشانه های خداوند در پهنه گیتی

ءایت لقوم یعقلون

15- ضعف جهان بینی مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 20

20 - ادعای الوهیت برای مسیح (ع) ، نشانه ضعف شناخت مسیحیان از خدا و قدرت مطلق اوست .

الذین قالوا .. و لله ملک السموت

16- علم در جهان بینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 42 - 7

7 - لزوم مبتنی بودن جهان بینی و اعتقادات دینی انسان ، بر علم و شناخت اطمینان بخش

تدعوننی لأکفر بالله و أشرك به ما لیس لی به علم

17- عوامل جهان بینی غلط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - روی آوردن رفاه و آسایش بر کافران مبتلا به سختی ها و محنت ها ، در پی دارنده تحلیل‌هایی نادرست درباره پیدایش شدايد و اسباب رفاه و آسایش

ثم بدلنا .. حتى عفوا وقالوا قد مسءاباءنا الضراء والسراء

ص: 553

18- عوامل مؤثر در جهان بینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 3

3- مطالعه تاریخ و فرجام ملت ها ، دارای نقش در جهان بینی و گرایش به ایمان

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

واژه «ینظروا» به معنای نگریستن برای بینش یافتن است؛ بینشی کلی در رابطه با هستی که جهان بینی انسان را تشکیل می دهد.

19- ملاک جهان بینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 42 - 7

7- لزوم مبتنی بودن جهان بینی و اعتقادات دینی انسان ، بر علم و شناخت اطمینان بخش

تدعوننی لأکفر بالله و أشکر به ما لیس لی به علم

20- منابع جهان بینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 22

22- آگاهی عقلانی و وحی و کتاب آسمانی ، سه منبع معتبر در جهان بینی است .

یجدل فی الله بغیر علم و لا هدی و لا کتب منیر

ذکر «علم» در کنار «هدی» و .. می تواند به آن دسته از آگاهی هایی اشاره داشته باشد که از طریق عقل به دست می آیند.

21- منشأ جهان بینی غلط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 39 - 5

5- جهان بینی غلط و نگرش جاهلانه به هستی ، ریشه عملکرد نادرست و مجرمانه انسان در صحنه حیات

إِنَّهُمْ كَانُوا مجرمين . . . و لكنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

از ارتباط این آیه با عبارت «إِنَّهُمْ كَانُوا مجرمين»، استفاده می شود که ناآگاهی نسبت به حقانیت آفرینش، عامل گرایش امت های

ص: 554

نابود شده به جرم پیشگی بوده است.

22- نقش جهان بینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 21 - 7

7 - جهان بینی انسان ، پایه و اساس اعمال و رفتارش است .

اعبدوا ربکم الذی خلقکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 10 - 15

15 - نحوه نگرش انسان به سرانجام خویش و جهان ، مؤثر در جهت دادن وی به اعمال خویش

وأنفقوا... فبقول ربّ لولا آخرتني

ص: 555

17- جهل

1- جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 187 - 17

17 - ناآگاهی عالمان اهل کتاب (دین فروشان) از ارزش والای دین و تعهد به پیمان های الهی

فنبذوه .. و اشتروا به ثمناً قليلاً

2- آثار جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 22 - 22

22 - پندار وجود همانند برای خدا، برخاسته از جهل و نادانی است.

فلا تجعلوا لله أنداداً و أنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 21

21 - همه موجودات هستی دارای رمز و رازند و اعتراض به وجود هر یک از آنها نشانه جهل به حکمت وجودی آنهاست.

أتجعل فيهما من يفسد .. قال إني أعلم ما لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 67 - 21، 22، 23، 24

21 - لزوم استعاده به خدا و یاری جستن از او برای دور ماندن از کردار های جاهلانه و لغزش های برخاسته از جهل

ص: 556

قال أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

22 - جهل و نادانی خطر آفرین و منشأی برای لغزشهاست .

أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

پناه بردن، که معنای عیاذ (مصدر أَعُوذُ) است، به هنگامی است که آدمی از شر چیزی در هراس باشد.

23 - استهزای مردم و به مسخره گرفتن ایشان ، برخاسته از جهل و نادانی است .

أَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

24 - جهل و نادانی منشأ و دلیلی برای نسبت دادن حکم و امری دروغین به خداست .

أَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

موسی (ع) در پاسخ اتهام قومش، مبنی بر اینکه دستور ذبح گاو دستور خود اوست و او آن را به خدا نسبت می دهد، بیان داشت که: وی از امور جاهلانه به دور است؛ یعنی، چنین امری مقتضای جهل می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 103 - 9

9 - جهل انسان ها به ارزش برتر پاداش های الهی ، آنان را به منافع دنیوی دلبسته کرده و از ایمان و تقوا باز داشته است .

و لو أنهم آمنوا و اتقوا . . لو كانوا يعلمون

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «لو» در جمله فوق شرطیه باشد. بر این اساس احتمالاتی قابل تصور است و از آنهاست اینکه مفعول «یعلمون» برتری پاداش الهی گرفته شود و جواب شرط از جمله «و لو أنهم آمنوا» استفاده گردد؛ یعنی: «لو كانوا يعلمون ان ثواب الله خير لا آمنوا و اتقوا؛ اگر می دانستند که پاداش الهی از منافع دنیوی برتر است، همانا ایمان می آوردند و تقوا پیشه می شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 12

12 - بی پایه و اساس خواندن ادیان الهی ، سخنی برخاسته از جهل است .

كذلك قال الذين لا يعلمون مثل قولهم

توصیف مشرکان به بی دانشی، پس از بیان ادعای آنان (بی اساس بودن دین یهود و نصارا) اشاره به این حقیقت دارد که: بی پایه شمردن

ادیان الهی، ریشه در جهل و نادانی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 118 - 4,5,7,19

4 - شرک برخاسته از جهل و مشرکان مردمی نادانند .

وقال الذین لایعلمون

مراد از «الذین لایعلمون»، مشرکان است. توصیف مشرکان به نادانان، اشاره به دو حقیقت دارد: اول اینکه ریشه شرک، جهل است و دوم اینکه، پیشنهاد آنان مبنی بر سخن گفتن با خدا با آنها و یا آمدن معجزه، نشانه نادانی ایشان است.

5 - انتظار سخن گفتن خدا با مردم، انتظاری برخاسته از جهل است .

وقال الذین لایعلمون لولا یکلمنا

ص: 557

7 - جهل ، منشأ توقعات نا به جا و نامعقول

وقال الذين لا يعلمون لولا يكلمنا الله

19 - مشركان بر اثر جهل و لجاجت ، آیات قرآن را نشانه ای بر حقانیت پیامبر نمی شمردند .

قال الذين لا يعلمون لولا .. تأتينا آيه ... قد بيّنا الآيت لقوم يوقنون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

1 - بقره - 2 - 165 - 22

22 - نشناختن قدرت خدا و پندار قدرت برای غیر او ، از عوامل شرک است .

ومن الناس من يتخذ من دون الله أنداداً .. أن القوه لله جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 16

16 - ناخشنودی انسان از احکام الهی ، برخاسته از جهل اوست .

كتب عليكم القتال وهو كره لكم وعسى ان تكرهوا .. وانتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

2 - بقره - 2 - 247 - 19، 20

19 - بینش محدود بنی اسرائیل نسبت به ملاک های حقیقی گزینش ، منشأ اعتراض آنان به برگزیدن طالوت

قالوا انى يكون له الملك علينا .. و الله واسع عليهم

جمله «و الله واسع عليهم» تعریضی به بنی اسرائیل است که بینش شما محدود و در نتیجه مُعترض به گزینش طالوت شده اید.

20 - بینش محدود آدمی ، منشأ اعتراض وی به افعال الهی

قالوا انى .. و الله واسع عليهم

جمله «و الله واسع عليهم» تعریضی به مُعترضین است که شما بینشی محدود دارید و لذا اعتراض به گزینش طالوت (افعال الهی) می کنید.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 135 - 11

11 - جهل آدمی ، عذری بر گناهان او در پیشگاه خداوند

لم یصروا علی ما فعلوا و هم یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 9

9 - بخلورزی آدمی ، معلول شناخت نادرست وی از خیر و شرّ خویش

و لا یحسبنّ الذّین ینخلون . . . هو خیراً لهم بل هو شرّ لهم

ص: 558

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 193 - 6

6 - ایمان نیاوردن به ربوبیت خداوند ، پس از شنیدن ندای قرآن و دعوت پیامبر به آن ، نشانه بی خردی است .

رَبَّنَا آتِنَا سَمْعَنَا .. فَا مَنَّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 11 - 28

28 - ناآگاهی از میزان سودمندی وارثان برای دنیا و آخرت آدمی ، دلیل ناتوانی وی برای تعیین صحیح سهام ارث

اباءؤکم و ابناؤکم لاتدرون ایهم اقرب لکم نفعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 17 - 3

3 - جهل ، منشأ ارتکاب گناه

یعملون السوء بجهاله

در برداشت فوق کلمه «بجهاله» قید توضیحی گرفته شده است ; یعنی هر «سوء» و گناهی ناشی از نوعی جهل و نادانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 4

4 - اطلاع ناقص از تعالیم الهی ، زمینه گمراهی

الم تر الی الذین اوتوا نصیباً من الکتب یشترون الضلّاله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 9

9 - جهل ، عامل اختلاف

و إنّ الذین اختلفوا فیه لفی شک منه ما لهم به من علم

8 - خواسته های نابجا ، اعمال ناروا و رذایل اخلاقی یهود ، نشأت گرفته از جهل آنان و ناباوری ایشان نسبت به تعالیم دین

یسئلک أهل الکتب . . . لکن الرسخون فی العلم منهم و المؤمنون

توصیف صالحان یهود با عنوان عالمان ژرفنگر و مؤمنان واقعی، بیانگر این حقیقت است که جهل و ناباوری به تعالیم انبیا مایه گرایش عامه یهود به اعمال ناروا و رذایل اخلاقی بوده است.

9 - جهل ، سطحی نگری و روحیه ناباوری در اکثریت یهود ، مایه کفر آنان به قرآن و دیگر کتب آسمانی

لکن الرسخون فی العلم منهم و المؤمنون یؤمنون بما أنزل إلیک و ما أنزل من قبلک

در برداشت فوق کلمه «لکن» استدراک از جمله «فلا یؤمنون الا قليلا» (155) گرفته شده است، یعنی اکثر یهودیان ایمان نمی

آوردند و لکن عالمان ژرفنگر ایشان و آنانکه اهل باور به حقیقت هستند به قرآن ایمان خواهند آورد. بنابراین جمله «لکن...» می رساند که جهل و روحیه ناباوری در اکثریت یهود مانع ایمان آوردن آنان به قرآن شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 50 - 4,17

4 - امتناع از پذیرش احکام الهی، برخاسته از جهل و نادانی است.

فان تولوا .. افحکم الجهلیه یبغون

17 - ناباوری به منزلت برتر احکام الهی بر سایر قوانین، برخاسته از کوتاه فکری و ناتوانی اندیشه

و من احسن من الله حکماً لقوم یوقنون

ایقان، به معنای فهمیدن از روی تدبیر و تحقیق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 58 - 9

9 - نابخردی، ریشه تمسخر احکام و شعایر دین اسلام

اتخذوا دینکم هزواً .. ذلک بانهم قوم لایعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 73 - 9

9 - برخی از معتقدان به تثلیث به خاطر ناآگاهی از شرک آمیز بودن آن، نه کافرند و نه مشرک.

لیمسن الذین کفروا منهم عذاب الیم

ظاهراً ضمیر در «منهم» به معتقدان به تثلیث بازگشت می کند. بر این مبنا قائلان به تثلیث به دلیل کلمه «منهم» به دو دسته تقسیم می شوند: کافر و غیر کافر و می توان گفت منشأ این تفاوت علم و آگاهی آنان نسبت به معنای تثلیث و جهل به آن است؛ یعنی آنانکه نمی دانند اعتقاد به تثلیث با توحید در الوهیت ناسازگار است، محکوم به کفر نیستند و به عذاب دردناک گرفتار نمی شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 76 - 8

8 - شرک و پرستش غیر خدا، برخاسته از ناآگاهی به مالک حقیقی سود و زیان و سرچشمه قدرت در هستی

اتعبدون من دون الله ما لایملک لکم ضراً و لانفعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 15

15 - جهل، گردن فرازی و حق ناپذیری، از ریشه های دشمنی و مخالفت با اسلام و اهل ایمان

اشد الناس عدوه للذین ءامنوا الیهود... و انهم لایستکبرون

ص: 560

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 103 - 14

14 - جهالت و نارسائی عقل و اندیشه ، عامل رواج بدعت ها و افترا ها در جامعه کفرپیشه عصر جاهلی

و لكن الذين كفروا يفترون على الله الكذب و اكثرهم لا يعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 26 - 8

8 - فاصله گرفتن از قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مبارزه با آنها برخاسته از جهل است. *

و هم ینھون عنہ و ینثون عنہ و إن یھلکون إلا أنفھم و ما یشعرون

«واو» در جمله «و ما یشعرون» می تواند حالیه و یا عاطفه باشد. در صورت عطف، جمله «ما یشعرون» بیان خصلتی دیگر از صفات کافرانی است که در صدد رویارویی با قرآن هستند. که همان نداشتن درک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 16

16 - جهل، ریشه بسیاری از انحرافات و توقّعات نابجا از پیامبر (صلی الله علیه و آله) بوده است.

وإن کان کبر علیک .. فلا تکونن من الجھلین

در آیات گذشته موضوع درخواست برخی کافران در مورد نزول قرطاس و نزول ملک مطرح شده بود. این آیه گویا در مقام پاسخی دیگر به کسانی است که چنین خواسته هایی را مطرح و یا از آن پشتیبانی می کنند. در پایان آیه درخواست کنندگان معجزات ویژه از جاهلان قلمداد شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 37 - 5

5 - تقاضای معجزات ویژه و دلخواه، برخاسته از نادانی است.

و لكن أكثرهم لا یعلمون

نفی علم از درخواست کنندگان معجزات ویژه بیانگر این است که نادانی زمینه پیدایش این نوع تقاضاهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 2

2 - درک نکردن و غوطه‌پور بودن در تاریکی جهل و گمراهی، ریشه تکذیب آیات الهی است.

و الذین کذبوا بآیتنا صم و بکم فی الظلمت

«صم و بکم» (کری و لالی)، علاوه بر بیان حقیقت حال تکذیب کنندگان، اشاره به ریشه تکذیب آیات نیز می‌تواند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 15

15 - توقعات بیجای مشرکان از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برخاسته از نادانی

ص: 561

قل لا أقول لكم عندى خزائن الله و... قل هل يستوى الأعمى والبصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 54 - 26، 23، 18

18 - ارتکاب گناه و اعمال ناروا ریشه در نادانی دارد. *

أنه من عمل منكم سوءاً بجهله

23 - جهالت، عذری قابل قبول برای اغماض و گذشت از خطاکاران

أنه من عمل منكم سوءاً بجهله ثم تاب

26 - مؤمنی که از سر جهل گناه کند، در صورت توبه و اصلاح حتماً مشمول مغفرت و رحمت خداوند قرار خواهد گرفت.

کتب ربکم علی نفسه الرحمه أنه من عمل منكم سوءاً بجهله ثم تاب من بعده و أصلح فأنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 81 - 14

14 - شرک زاییده نادانی است.

فأى الفريقين أحق بالأمن إن كنتم تعلمون

تعلیق مضمون آیه بر جمله شرطیه «إن كنتم تعلمون» به این نکته اشاره دارد که مشرکان مردمی نادان و در نتیجه عقاید موهوم آنان نیز متکی بر نادانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 100 - 6

6 - شریک پنداشتن برای خداوند و انتساب فرزند به او، پنداری باطل و از سر نادانی است.

و خرقوا له بنین و بنت بغير علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 16

16 - جهل مایه لجاجت و مقاومت در برابر حق است.

ما کانوا لیؤمنوا .. و لکن اکثرهم یجهلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 14

14 - جهل و هوای نفس از عوامل اصلی گمراهی است.

و إن کثیرا لیضلون بأهوائهم بغير علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 131 - 4,9

ص: 562

4 - خداوند مردم جامعه ای را که از روی غفلت و ناآگاهی ستم کنند، به عذاب دنیوی ناپود نمی کند.

ذلک ان لم یکن ربک مهلک القرى بظلم و أهلها غفلون

برای جار و مجرور «بظلم» متعلقات مختلفی می توان در نظر گرفت، از آن جمله اینکه متعلق به «مهلک» باشد. یعنی: «مهلک القرى بسبب ظلم». برداشت فوق بر این اساس است.

9 - خداوند، ستم و گناهی را که از سر غفلت و ناآگاهی باشد، کیفر نمی دهد.

ان لم یکن ربک مهلک القرى بظلم و أهلها غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 2،4

2 - قربانی کردن فرزندان، عملی برخاسته از سفاهت و جهل است.

قتلوا أولدهم سفها بغير علم

4 - جهل و سفاهت، عامل انحراف و زیانکاری است.

قد خسر الذین قتلوا أولدهم سفها بغير علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 156 - 7،8

7 - وجود تورات و انجیل به سبب غفلت و ناآگاهی مشرکان از محتوای آنها نمی توانست اتمام حجت برای آنان باشد.

وإن کنا عن دراستهم لغفلین

8 - پیروی نکردن از کتب آسمانی در صورت دسترسی نداشتن به محتوای آنها، عذری قابل پذیرش در پیشگاه خدا

وإن کنا عن دراستهم لغفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 5،11

5 - تحلیل غلط و جاهلانه فرعونیان از ریشه یابی رخداد های خوشایند و ناخوشایند، موجب بی تأثیری بلا ها و مصیبت ها در هدایت

شدن و تذکر یافتن آنان شد .

و لقد أخذنا .. يطيروا بموسى و من معه

جمله «إذا جاءتهم ..» با توجه به ترتب آن بر آیه قبل، در حقیقت پاسخ به این سؤال است که چرا ایجاد زمینه های هدایت (لقد أخذنا ... لعلهم يذكرون) در فرعونیان تأثیر نداشت. آیه مورد بحث - در مقام پاسخ - ، تحلیل غلط آنان را از موانع هدایت و تذکریابی، بیان می کند.

11 - تطير (بدشگون و نامبارک دانستن چیزی) ناشی از جهل است .

يطيروا .. و لكن اكثرهم لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 138 - 15

15 - بی توجهی قوم موسی به نعمت های خدا و گرایش آنان به پرستش غیر او ، برخاسته از جهالت دامنه دار آنان بود .

ص: 563

و جوزنا بنی اسرائیل البحر .. قالوا یموسی .. قال إنکم قوم تجهلون

چنانچه از آیه استفاده می شود، گرایش بنی اسرائیل به پرستش غیر خدا پس از عبورشان از دریا و تحقق این نعمت بزرگ الهی بوده است. بنابراین می توان گفت موسی این جهت را نیز در نظر داشته و آنان را جاهل خوانده است. یعنی این بی خردی است که انسان نعمتهای الهی را ببیند و در عین حال به غیر او گرایش پیدا کند. فعل مضارع «تجهلون» بر دامنه داری این بی خردی دلالت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 12

12 - جهل ، زمینه ساز روی آوری زیان ها و مشکلات در زندگانی آدمی است .

لو كنت أعلم الغیب .. ما مسنی السوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 11

11 - ارزش گذاری غلط و ترجیح دادن همنشینی با عاجزان بر شرکت در جهاد ، معلول جهل و نابخردی

رضوا بأن یكونوا مع الخوالف و طبع الله علی قلوبهم فهم لا یعلمون

برداشت فوق بر این مبنا است که طبع قلب و عدم علم، عامل موضع گیریهای متخلفان از جهاد باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 12

12 - جهل و ناآگاهی ، عامل اصلی کفر و نفاق

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً و أجدر ألا یعلموا

برداشت فوق با استفاده از ارتباط بین «أجدر ألا یعلموا» و «أشد کفراً و نفاقاً» به دست آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 7 - 5

5 - شرک و انکار ربوبیت خدا ، اعتقادی است برخاسته از جهل و غفلت .

و الذین هم عن ءایتنا غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 39 - 14

14 - از علی (ع) روایت شده است : « قلت : أربعا أنزل الله تعالى تصدیقی بها فی کتابه . . . قلت : فمن جهل شیئاً عاداه ، فأنزل الله : »
بل کذبوا بما لم یحیطوا بعلمه . . . ;

چهار مطلب گفتم که خداوند تصدیق مرا بر آن چهار مطلب، در کتاب خود نازل فرمود . . . [یکی اینکه] گفتم: کسی که جاهل به چیزی باشد با آن دشمنی می کند ; پس خداوند این مطلب را نازل فرمود: بلکه چیزی را تکذیب کردند که به علم آن احاطه نداشتند».

ص: 564

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 22

22- جهل و نادانی مردم ، زمینه ساز پیدایش شرک و پرستش غیر خدا

ما أنزل الله بها من سلطان . . . ولكن أكثر الناس لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 89 - 7

7- ارتکاب گناهان و ستمکاریها ، برخاسته و نشأت گرفته از جهل است .

هل علمتم ما فعلتم بیوسف و أخیه إذ أنتم جهلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 10

10- انکار قیامت ، معلول جهل و نادانی و مانع ترقی و تعالی انسان است .

أولئك الأغلال في أعناقهم

«أغلال» (جمع غل) به معنای بندها و زنجیرهاست. مراد از آن می تواند معنای حقیقی آن باشد که در این صورت جمله «أولئك الأغلال في أعناقهم» بیانگر کیفر و مجازات منکران ربوبیت خدا و منکران قیامت است و نیز می تواند مراد از آن معنای مجازی (بندها و زنجیرهای جهل و نادانی، خرافات، سنتهای غلط و ...) باشد که بر این مبنا جمله «أولئك ...» بیانگر ریشه و علت اعتقاد نداشتن به معاد و ربوبیت خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 26 - 7

7- دل خوش کردن به حیات دنیا و نشناختن مقدار ارزش آن ، مایه کفرورزی است .

وفرحوا بالحيوه الدنيا و ما الحيوه الدنيا في الآخرة إلا متع

چون مراد از ضمیر در «فرحوا» کفرپیشگان و مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) است ، جمله «فرحوا بالحيوه الدنيا و ...» در حقیقت بیانگر ریشه و عاملی از عوامل کفرورزی آنان است ؛ یعنی ، دل خوش بودنشان به زندگی دنیا ، آنان را به کفرورزی کشانده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 25 - 11، 10

10- کسانی که قرآن را اسطوره می خواندند، با استفاده از جهل مردم، آنان را به قرآن بدبین کرده و گمراهشان می ساختند.

قالوا أسطر الأولين . ليحملوا ... و من أوزار الذين يضلّونهم بغير علم

این برداشت بر این اساس است که «بغیر علم» حال برای ضمیر مفعولی «یضلّونهم» باشد.

11- جهل و نادانی، زمینه و بستری مناسب برای سوء استفاده دیگران

یضلّونهم بغير علم

12- ادعای اسطوره ای بودن قرآن، جاهلانه و به دور از مبانی علمی است.

ص: 565

قالوا أسطر الأولين . . . يضلّونهم بغير علم

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «بغیر» حال برای ضمیر فاعلی «یضلّون» باشد و از آن جایی که مایه اضلال، اسطوره خواندن قرآن بوده است، معلوم می شود که آن ادعا عالمانه نبوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 38 - 11، 12

11- انکار رستاخیز و معاد، برخاسته از جهل و ناآگاهی است .

بلی وعداً علیه حقاً و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون

12- جهل و نادانی، عامل انکار حقایق

و أقسموا بالله . . . لا یبعث الله من یموت بلی وعداً علیه حقاً و لکنّ أكثر الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 74 - 6

6- تشبیه خدا به سایر موجودات، ناشی از ناآگاهی انسان به تمایز ذات و صفات خدا از غیر اوست .

فلا تضربوا لله الأمثال . . . أنتم لا تعلمون

با توجه به اینکه منظور از «أنتم لا تعلمون» نفی علم مطلق نیست؛ زیرا بدیهی است که انسانها در زمینه های مادی زندگی خود دانشهایی دارند؛ بلکه نفی علم مربوط می شود به همان زمینه ای که در آیه مطرح است؛ یعنی، قابل مقایسه نبودن ذات و صفات خدا با سایر مخلوقات، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 75 - 18

18- شرک، معلول جهل و کوته فکری است .

بل أكثرهم لا یعلمون

خداوند برای تفهیم قابل مقایسه نبودن خلق با خدا، از مثالی بدیهی استفاده کرده و می فرماید: با همه این روشنی باز هم اگر مشرکان ره شرک می روند، علتی جز جهل و نادانی آنان ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 101 - 9

9- جهل و ناآگاهی ، ریشه اصلی گرایش به کفر ، شرک و تکذیب پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قالوا إنما أنت مفتربل أكثرهم لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 119 - 4,5,7

4- بخشش خداوند از بدکاران ، در صورتی است که آنان گناه را از روی جهل و نادانی به حقایق انجام داده باشند نه از سر عمد و خوی
عصیان گری

ص: 566

ثم إن ربك للذين عملوا السوء بجهله

مقصود از «بجهاله» ممکن است جهل به احکام الهی، در برابر علم نباشد؛ چون در این صورت گناهی سر نزده است تا نیاز به توبه و یا آموزش الهی باشد؛ بلکه مراد، جهل در برابر عمل آگاهانه و از روی عمد و خوی عصیان‌گری و نیز جهل به معارف بلند آسمانی است.

5- جهل و ناآگاهی به حقایق، ریشه هر گناه و بدکاری

للذين عملوا السوء بجهله

کلمه «بجهاله» بدکاران را به دو دسته تقسیم نمی‌کند؛ بلکه احتمالاً در مقام توضیح و تبیین ماهیت بدکاران است که هر بدکاری قطعاً جاهل و نابخرد است؛ چه اینکه اگر خرد می‌داشت، خود را به عواقب شوم گناه مبتلا نمی‌کرد.

7- گناه حلال و حرام شمردن امور (بدعت‌گذاری)، اگر از سر جهل و نقصان علم باشد - در صورت توبه و اصلاح گذشته‌ها - مورد غفران و بخشش الهی است .

لا تقولوا... هذا حلل و هذا حرام... و علی الذین هادوا حرّما... و لکن کانو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 7

7- علم و آگاهی، دارای نقشی مؤثر در پیدایش ایمان و جهل از موانع آن

إن الذین أوتوا العلم من قبله یخرون للأذقان سجداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 108 - 2

2- عقیده به وجود نقص و کاستی در خداوند و شرک، برخاسته از جهل و نادانی است .

إن الذین أوتوا العلم... یقولون سبحن ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 5 - 10, 6

6- فقدان آگاهی و دانش، زمینه‌ساز گرفتاری افراد و جوامع به تقلیدهای ناروا و کورکورانه

و قالوا اتخذ الله ولداً . ما لهم به من علم و لا لأبائهم

کلمه «لأبائهم» اشاره به این نکته دارد که پندارهای مشرکان، از سر تقلید بوده است و جمله «ما لهم به من علم و...» بر این نکته دلالت دارد که مشرکان و پدران شان، در گزینش این اعتقاد پایه های علمی نداشته اند. مجموع این دو قضیه، گویای آن است که «جهل» در کشاندن افراد و جوامع به تقلید کورکورانه، نقشی مهم دارد.

10- روی آوردن به عقاید بی اساس و دور از حقیقت و واقعیت، پی آمد اتکا به روش های غیرعالمانه است.

ما لهم به من علم ولا لأبائهم... إن يقولون إلا كذباً

کلمه «لأبائهم» اشاره به این معنا دارد که تقلید از کسانی که عقیده شان از سوی علم و دانش نیست، یک روش غلط و ناروا در رسیدن به عقاید دینی است و ذیل آیه، پی آمد آن را، عقیده ای سخیف و دور از حقیقت، بیان کرده است. از این، می توان نتیجه گرفت که روش های غیرعالمانه، خطر دور شدن از حقیقت و واقعیت را در پی دارد.

ص: 567

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 68 - 4

4- ناشكيبايي و بي صبري انسان در برابر بسياري از مسائل ، ناشي از جهل وي به اسرار و حقيقت امر است .

و كيف تبصر على ما لم تحط به خبراً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 35 - 2

2- توهم فرزند بودن عيسى (ع) براي خداوند ، برخاسته از تحليل نادرست ماجراي تولد و سخن گفتن معجزنماي او بود .

ذلك عيسى ابن مريم .. ما كان لله أن يتخذ من ولد

نفي فرزند از خداوند پس از بيان قصه تولد عيسى (ع) مي تواند بيانگر اين نکته باشد كه گروهى اين نوع امور معجزه آسا را دليل فرزند خدا بودن او قرار داده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 43 - 13

13- جهل زمينه ساز شركورزى و بت پرستى است .

لِمَ تعبد ما لا يسمع .. يأت إني قد جاءني من العلم ما لم يأتك

حضرت ابراهيم (ع) به جهت رعايت ادب، آزر را به جهل متهم نكرد، بلكه خود را به علم منتسب ساخت و مفهوم كلامش آن است كه آزر جاهل است و همين جهل وي موجب آن شده كه به پرستش بت رو آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - طه - 20 - 52 - 10

10 - جهل و نسيان دو آفت عمده تدبير و مديريت است .

لايضل ربي و لاينسى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12- جهل و ناآگاهی ، عامل روی گردانی اکثریت مشرکان از حق و روی آوردن آنان به شرک است .

بل أكثرهم لا یعلمون الحقّ فهم معرضون

«فاء» در «فهم معرضون» عاطفه و برای ربط میان مسبب و سبب است؛ یعنی، به دلیل این که آنان جاهل اند، از حق اعراض می کنند.

13- جهل و ناآگاهی ، عامل گریز بسیاری از انسان ها از حق و حقیقت است .

بل أكثرهم لا یعلمون الحقّ فهم معرضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 6

ص: 568

6- علم ، مایه سلامت قلب و جان و جهل ، موجب قساوت و بیمار دلی

ليجعل .. فتنه للذين في قلوبهم مرض... وليعلم الذين أوتوا العلم أنه الحق من

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 84 - 3

3- شرک ورزی ، پدیده ای برخاسته از غفلت و جهل انسان ، نسبت به تعلق و وابستگی همه جانبه او و پدیده های پیرامونش به خداوند

قل لمن الأرض .. إن كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 88 - 5

5- شرک ورزی ، برخاسته از جهل انسان و عدم شناخت او نسبت به ماهیت سراسر نیاز جهان هستی به خداوند

قل من بيده .. إن كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 114 - 3

3- دل بستگی انسان به دنیا ، معلول جهل او به ناچیز بودن عمرش

قل إن لبثتم إلا قليلاً لو أنكم كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 204 - 3

3- درخواست عذاب از روی ناباوری و کفر ، کاری جاهلانه و ندامت بار است .

فيقولوا هل نحن منظرون . أبعذابنا يستعجلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 55 - 6,5

5- همجنس گرایی و لواط ، ناشی از بی فرهنگی و نادانی

لتأتون الرجال شهوه . . . بل أنتم قوم تجهلون

6 - جهل و بی خریدی جامعه ، عامل گسترش و فراگیری فساد

أننکم لتأتون الرجال . . . بل أنتم قوم تجهلون

تعبیر «بل أنتم . . .» بیانگر نوعی تعلیل و روان شناسی جامعه انسانی است. هم چنین تذکر می دهد که جهل، ریشه و علل العلل نفوذ و گسترش انحرافات اخلاقی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 16 - 7

ص: 569

7 - جهل و ناآگاهی ، ریشه بی اطلاعی انسان از بازگشت خیر و منفعت اعمال دینی به خودش است .

اعبدوا الله و اتقوه ذلکم خیر لکم إن کنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 41 - 8، 7

7 - دوست گیرندگان غیر خدا ، از سر جهل و نادانی ، چنین انتخابی کرده اند .

مثل الذین اتّخذوا من دون الله اولیاء کمثل العنکبوت.. لو کانوا یعلمون

متعلّق «یعلمون» موهون بودن اتخاذ ولیّ غیر خدا است. بنابراین، نکته بالا، از آن استفاده می شود.

8 - ولیّ و کارساز گیرندگان غیر خدا ، جاهلانه و از سر بی خبری ، انتخاب کرده اند .

مثل الذین اتّخذوا من دون الله اولیاء کمثل العنکبوت اتّخذت بیئاً .. لو کانوا ی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 6 - 6

6 - تردید در تحقق وعده های خداوند ، برخاسته از جهل و نادانی است .

لا یخلف الله وعده و لکنّ اکثر الناس لا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 59 - 3

3 - خداوند ، بر قلب کسانی که تصمیم به باقی ماندن در نادانی و جهل گرفته اند ، مهر می زند .

کذلک یطبع الله علی قلوب الذین لا یعلمون

این که مراد از «الذین لا یعلمون» چه کسانی اند، دو احتمال وجود دارد: یکی، به قرینه آیه پیش، این است که مراد، کافران اند. دیگر این که آیه، معنای عام دارد و شامل همه کسانی که خود می خواهند در جهل و نادانی باقی بمانند، می شود. لازم به ذکر است که چون، قطعاً سنت خداوند، چنین نیست که بر قلب هر ناآگاه و نادانی مهر بزند، مراد از «الذین لا یعلمون» کسانی اند که خود اصرار بر باقی ماندن در جهل و نادانی دارند، چنان که مفسران نیز بر این معنا تصریح کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - جهل ، عامل رویکرد کافران مکه به خرید داستان های بی اساس بود .

و من الناس من یشتري لهو الحدیث . . . بغير علم

«بغير علم» متعلق به فعل «یشتري» است.

7 - جهل و نادانی ، عامل کشیده شدن انسان به ورطه لهو و بیهودگی است .

یشتري لهو الحدیث . . . بغير علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 25 - 12، 14، 15

ص: 570

12 - گرایش به شرک ، معلول جهل و بی دانشی است .

و لئن سألتهم .. بل أكثرهم لا يعلمون

14 - ستایش غیر خدا در عین عقیده به توحید ، ناشی از جهل و بی دانشی است .

قل الحمد لله بل أكثرهم لا يعلمون

متعلق «لا يعلمون» حذف شده و به قرینه مقام می توان گفت، مراد این است که اکثر مشرکان، این حقیقت را نمی فهمند که «ستایش مخصوص خالق و آفریدگار جهان است.» و در اثر این نادانی، غیر خداوند خالق را ستایش می کنند.

15 - جهل و بی خبری مشرکان ، باعث قبول نکردن دین الهی و روی آوردن آنان به آیین و سنت های بی پایه پدران خود است .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه آباءنا .. و

برداشت بالا، براساس این احتمال است که «لا يعلمون» مفعول به و متعلق نداشته باشد و درصدد نفی علم از مشرکان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 72 - 9

9 - ظلم و جهل آدمی ، سبب شد که امانت الهی را بپذیرد .

الأمانة ... و حملها الإنسن إته كان ظلومًا جهولًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 7

7 - بی پروایی و نترسیدن از خدا ، برخاسته از جهل و ناآگاهی نسبت به عظمت پروردگار است .

ألم تر أن الله أنزل من السماء ماء .. إثمًا يخشى الله من عباده العلماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 20

20 - شرک و کفر ، مولود جهل و ناآگاهی است .

بل أكثرهم لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 52 - 2

2 - ناآگاهی از مشیت و تقدیر خداوند در رزق و روزی انسان ها ، سبب انتساب نعمت ها و برخوردارى ها به دانش بشرى است .

قال إنّما أوتيته على علم . . . أولم يعلموا أنّ الله ييسط الرزق لمن يشاء و يقدر

آیه شریفه در مقام بیان نقش خداوند در برخوردارى ها و نعمت های انسان ها است. این مسأله می تواند از چرایی منتسب کردن نعمت ها به دانش بشرى از سوى انسان ها حکایت کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 4 - 6

6 - جهل و جاهلیت ، ریشه روی گردانی بیشتر مردم از آیات روشن وحی

ص: 571

لقوم يعلمون .. فأعرض أكثرهم

از تفریع «أعرض أكثرهم» بر آیه قبلی، استفاده می شود که علت اعراض بیشتر مردم از قرآن، نادانی ایشان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 39 - 4

4- بی دانشی نسبت به حقانیت هستی و اهداف ارزشی آفرینش ، عامل انکار معاد

إن هی إلاّ موتتنا الأولى .. و لكنّ أكثرهم لا يعلمون

از ارتباط میان «إنّ هؤلاء ليقولون» با «و لكنّ أكثرهم لا يعلمون» استفاده می شود که انکار معاد، ریشه در جهل نسبت به حقانیت آفرینش دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 13

13 - جهل و هواپرستی ، منشأ و خاستگاه مخالفت با شریعت و آیین الهی

جعلنک علی شریعه .. و لا تتبع أهواء الذین لا يعلمون

از تقابل میان «أهواء» با «شریعه» می توان استفاده کرد که هر آنچه مخالف با شریعت باشد، ریشه در هوا و هوس های جاهلانه دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 26 - 8

8 - تردید در امکان و تحقق معاد ، ناشی از جهل آدمیان است ; نه معقول نبودن آن .

لاریب فیه و لكنّ أكثر الناس لا يعلمون

جمله «و لكنّ أكثر الناس لا يعلمون» می تواند جواب سؤال مقدر باشد؛ به این که اگر معاد، تردید را بر نمی تابد، پس انکار آن از چه رو است؟ قرآن پاسخ می دهد: بیشتر مردم جاهل اند و جهلشان آنان را به تمسک واداشته است؛ نه پیچدگی مسأله معاد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 14

14- جهل و استکبار ، ریشه بسیاری از انکارها و حق ستیزی ها

و إذ لم يهتدوا به فسيقولون هذا إفك قديم

تعبیر «و إذ لم يهتدوا..»، در حقیقت بیان نمونه ای از این حقیقت کلی است که تکذیب ها و انکارها در بسیاری از موارد متفرع بر زمینه نداشتن، جاهل بودن و برخورد مستکبرانه با حقایق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 23 - 8

8- کفر در برابر پیام انبیا ، ناشی از جهالتورزی است .

قالوا أجهتتنا لتأفكنا عن ءالهمتنا .. و لکنی أریکم قومًا تجهلون

ص: 572

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 10

10 - جهل و ناآگاهی ، مایه دلخوش شدن انسان به مظاهر زندگی دنیایی و بی توجهی به ذکر خدا و عبادت او و مصالح نهفته در آن

ذلکم خیر لکم ان کنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 5

5 - جهالت ، ریشه برترنمایی و مسابقه رقیبان در کسب مال و مقام

کلاً سوف تعلمون

مفعول محذوف «تعلمون» - چه عام (پوچی افتخارات مادی) باشد و چه خاص (پوچی افتخار به عدد افراد قبیله) - بی ارزشی تکاثر را شامل می شود.

3- آثار جهل اکثریت مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 21

21 - جهل بیشتر مشرکان مکه به خاستگاه الهی امنیت و رفاه اقتصادی آن شهر ، عامل روی گردانی آنان از پذیرش هدایت الهی (اسلام) بود .

وقالوا ان تتبع الهدی . . . و لکن اکثرهم لایعلمون

4- آثار جهل امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 3

3 - اختلافات دینی امت های پیشین ، ناشی از روح تجاوری بود ؛ نه از جهالت و نادانی

وما تفرقوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغیا بینهم

5- آثار جهل اهل انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 573

5- جهل و ناآگاهی مردم انطاکیه از فلسفه انتخاب رسولان از میان انسان ها ، سبب تکذیب کردن آنان شده بود .

قالوا ربنا يعلم إنا إليكم لمرسلون

6- آثار جهل برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 89 - 5

5- یوسف (ع) جهل و نادانی برادرانش را منشأ ستم آنان به وی و بنیامین دانست .

هل علمتم ما فعلتم بيوسف و أخيه إذ أنتم جهلون

7- آثار جهل بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 28 - 3

3- موسی (ع) ، جهالت مردم را پایه طغیان فرعون دانست .

يفقهوا قولي

تأکید موسی (ع) بر آگاه سازی اطرافیان فرعون - در جهت مبارزه با طغیان گری او - گویای این است که موسی (ع)، ریشه موفقیت فرعون را در ناآگاهی اطرافیانش می دانست.

8- آثار جهل به ارزش ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 98 - 3

3- جهل و عدم درک صحیح نسبت به مفاهیم دینی و ارزش های الهی ، عامل بد تفسیر کردن و ناروا شمردن آنها

و أجدر ألا يعلموا حدود ما أنزل الله . . . يتخذ ما ينفق مغرماً

جمله «يتخذ ما ينفق مغرماً» می تواند نمونه ای باشد از آنچه در آیه قبل به طور کلی درباره جهل و نادانی بادیه نشینان گفته شده.

9- آثار جہل بہ پیشینہ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 574

5- مشخص نبودن پیشینه زندگی شخص ، مانع از پذیرش ادعای او در رابطه با نبوت و وحی

أم لم يعرفوا رسولهم فهم له منكرون

10- آثار جهل به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 91 - 2، 1

1 - کسانی که نزول وحی بر بشر و رسالت یافتن او را انکار می کنند، خداوند را، آن گونه که هست، نشناخته اند.

و ما قدروا الله حق قدره إذ قالوا ما أنزل الله على بشر

2- انکار وحی و رسالت یافتن بشر، معلول نقصان معرفت آدمی به خداوند است.

و ما قدروا الله حق قدره إذ قالوا ما أنزل الله على بشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 149 - 6

6- انتساب عملی بدون رجحان و برتری به خداوند ، نسبتی نابه جا به او و نشانه نشناختن منزلت او است .

فاستفتهم الربك البنات ولهم البنون

11- آثار جهل به خدا شناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 67 - 2

2- شرک و عبادت غیر خدا ، اندیشه ای برخاسته از عدم شناخت درست خدا است .

و ما قدروا الله حق قدره

12- آثار جهل به دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - دلپستگی به زندگی دنیوی ، نتیجه عدم شناخت صحیح دنیاست .

إنما مثل الحیوه الدنیا . . . و ظن أهلها أنهم قدرون علیها . . . كذلك تفصل الأیت لقوم

ص: 575

13- آثار جهل به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 98 - 3

3 - جهل و عدم درک صحیح نسبت به مفاهیم دینی و ارزش های الهی ، عامل بد تفسیر کردن و ناروا شمردن آنها

و أجدر ألا يعلموا حدود ما أنزل الله . . يتخذ ما ينفق مغرماً

جمله «یتخذ ما ینفق مغرماً» می تواند نمونه ای باشد از آنچه در آیه قبل به طور کلی درباره جهل و نادانی بادیه نشینان گفته شده.

14- آثار جهل به ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 87 - 2

2 - شرک و بت پرستی ، ناشی از درک نادرست از ربوبیت خدا بر جهان هستی است .

أَنفِكَآءَآلهه دون الله تريدون . فما ظنكم ربّ العلمين

15- آثار جهل به صفات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 99 - 13

13 - برخی شبهه های عقیدتی انسان ، ناشی از عدم شناخت عمیق صفات الهی است .

أولم يروا أن الله الذي . . قادر على أن يخلق مثلهم

از اینکه خداوند، برای رفع شبهه منکران معاد، آنان را به قدرت عظیم خویش توجه داده، نکته فوق قابل استفاده است.

16- آثار جهل به قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 19 - 11

11 - بی خبری از قدرت خداوند ، مایه انکار معاد است .

أولم يروا كيف يبدئ الله الخلق . . . إن ذلك على الله يسير

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 576

7 - تردید در رخداد قیامت ، نشانگر عدم شناخت قدرت کامل خداوند است .

وَإِنَّ لَعَلْمَ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا

آفرینش شگرف عیسی(ع)، نشانه ای بر قدرت خداوند است و از آن جا که این آفرینش دلیل بر امکان معاد شمرده شده، می توان استفاده کرد که تردید در مورد قیامت، ناشی از غفلت نسبت به قدرت بی همتای خداوند است.

17- آثار جهل به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 48 - 3

3 - مشخص نبودن زمان برپایی قیامت ، دستاویز کافران صدراسلام برای انکار آن

و یقولون متی هذا الوعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 25 - 2

2 - روشن نبودن زمان برپایی قیامت ، دستاویز کافران برای انکار آن

و یقولون متی هذا الوعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 44 - 4

4 - آگاه نساختن مردم - حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) - از زمان وقوع قیامت ، مؤثر در رشد و تربیت آنان

إلی ربِّک منتهیها

واژه «ربِّ» گواه این است که هدف از مسکوت گذاشتن زمان قیامت، تربیت و رشد دادن است و چون پوشیده ماندن آن، تنها ویژه پیامبر(صلی الله علیه و آله) نبوده است؛ می توان سودمندی آن را به همگان تعمیم داد.

18- آثار جهل به کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نازل نشدن قرآن موجب اعتراض گمراهان و مشرکان در قیامت به سبب نداشتن کتاب آسمانی و دور ماندن از هدایت‌های الهی

أو تقولوا لو أنا أنزل علينا الكتب لكننا أهدى منهم

ص: 577

19- آثار جهل به هدایت‌های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 7 - 4

4- بی خبری از هدایت‌های الهی، گمراهی است.

و وجدک ضالاً فهدی

ضلالت و هدایت، دارای مراتب است و عدم آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیش از بعثت، به معارفی که پس از بعثت بر آن حضرت نازل شد، در آیه شریفه نوعی ضلالت قلمداد شده است که با بعثت، به هدایت تبدیل شد.

20- آثار جهل قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 15 - 2

2- استکبار و خودبرتربینی قوم عاد، برخاسته از امور واهی و غیر منطقی

فأما عاد فاستكبروا في الأرض بغير الحقّ

باء در «بغیر الحق» سببیه است.

21- آثار جهل کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 99 - 4

4- بی دقتی و جهل کافران به عظمت آفرینش آسمان‌ها و زمین، زمینه ساز انکار حیات دوباره انسان از سوی آنان است.

أولم يروا أن الله الذي خلق السموت والأرض قادر على أن يخلق مثلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 39 - 3

3- جهل کفار به سختی و شدت عذاب الهی، عامل تعجیل آنان برای تحقق عذاب است.

و يقولون متى هذا الوعد . . . لويعلم الذين كفروا حين لا يكفون عن وجوههم النار ...

برداشت یاد شده بر این اساس است که جواب مقدر «لو» جمله «لَمَّا استعجلوا العذاب أو قيام الساعة» (در نزول عذاب و یا در برپایی قیامت عجله نمی کردند) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 7 - 9

9 - استبعاد معاد از سوی کافران ، ناشی از ناآگاهی آنان از قدرت مطلقه خداوند است .

ص: 578

خلق السموت . . . زعم الذين كفروا أن لن يبعثوا قل بلى و ربي لتبعثن . . . و ذلك عل

22- آثار جهل کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 26 - 7

7- تکذیب رسالت پیامبر اسلام از جانب کافران ، برخاسته از ناآگاهی و غفلت آنان ، از سرنوشت شوم تکذیب کنندگان بود .

فأذاقهم الله الخزی . . . لو كانوا يعلمون

23- آثار جهل مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 52 - 4

4- نکوهش خداوند از قشر مرفه و ناسپاس ، به خاطر ناآگاهی آنان از مشیت و تقدیر الهی در رزق و روزی انسان ها

أولم يعلموا أن الله یسط الرزق لمن یشاء و یقدر

استفهام در «أولم يعلموا. . .» از نوع استفهام انکاری - توبیخی است.

24- آثار جهل مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 6 - 10

10 - جهل و ناآگاهی مشرکان ، فلسفه دستور خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر به حضور پذیرفتن آنان و ابلاغ پیام وحی به آنان

وإن أحد من المشرکین استجارک فأجره . . . ذلك بأنهم قوم لا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 29 - 7

7- زیر سؤال بردن وقوع قیامت از سوی مشرکان ، ناشی از جهل آنان بوده است .

ولکن أكثر الناس لا یعلمون . و یقولون متی هذا الوعد إن کنتم صدقین

برداشت یاد شده بنابر عطف «يقولون» بر عبارت قبل، از باب عطف مسبب بر سبب است؛ یعنی، بیشتر مردم نمی دانند و [به خاطر همین ندانستن]، معاد را زیر سؤال می برند.

ص: 579

25- آثار جهل مشرکان صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 19

19 - گرایش مشرکان صدراسلام به شرک ، برخاسته از جهل و ناآگاهی اکثریت آنان بود .

بل أكثرهم لا يعلمون

26- آثار جهل ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 20

20 - نا آگاهی فرشتگان به ارزش های والای انسان ، موجب شد تا فسادگری او برای فرشتگان جلوه گر شود و به خلقت و خلافتش معترض باشند .

أتجعل فيها من يفسد فيها .. قال إني أعلم ما لاتعلمون

27- آثار جهل منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 16 - 5

5 - آگاه نبودن اهل نفاق به سود و زیان واقعی خویش ، عامل اختیار کردن ضلالت و از دست دادن هدایت

أولئك الذين اشتروا الضلله .. و ما كانوا مهتدين

جمله «ما كانوا مهتدين» عطف بر جمله «اشتروا الضلله بالهدى» است و به منزله علت برای آن می باشد؛ یعنی: چون به سود و زیان واقعی خویش راه نیافتند، به چنین تجارتی دست زدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 16

16 - بی اعتقادی منافقان به قیامت و عدم درک آن نسبت به حوادث و حقایق آن ، مایه تخلف آنان از جهاد

لو كانوا يفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 14

14 - توطئه منافقان علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برخاسته از جهل و نادانی آنان بود.

ليخرجنّ الأعزّ منها الأذلّ .. ولكنّ المنفقين لا يعلمون

ص: 580

28- ادعای ابو جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 17 - 1

1 - نهی کننده پیامبر (صلی الله علیه و آله) از نماز ، مدعی نفوذ کلام در بین هم نشینان خویش

فلیدع نادیه

کلمه «نداء» تعبیری دیگر از مجالست است و مجلس را «نادی» و «مُنتدی» می گویند (مفردات راغب). و همانگونه که گاه مراد از «قریه»، اهل قریه است، در آیه شریفه نیز مراد، اهل مجلس است.

29- اعراض ابو جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 32 - 3

3 - ابوجهل ، دین اسلام را تکذیب و از پذیرش تعالیم آن امتناع کرد .

و لکن کذب و تولی

30- افشای جهل مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 73 - 11

11 - بر ملا شدن ضعف و ناتوانی معبود ها (اصنام) و جهل و نادانی پرستندگان آنها با ضرب المثل خداوند ، برای همگان

ضعف الطالب و المطلوب

«ضد عافه» (مصدر «ضعف») به معنای ناتوان شدن است؛ یعنی، طالب و مطلوب هر دو ناتوان شدند. ظاهراً مقصود این است که با دلایل قاطع و غیرقابل انکاری که ارائه شد، نه تنها ضعف و ناتوانی بت ها؛ بلکه جهل و نادانی پرستندگان آنها نیز بر همگان آشکار شد.

31- انبیا و جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 15 - 2

2- امکان بی اطلاع بودن پیامبران از اندیشه و افکار دیگران

إنا له لحفظون .. فلما ذهبوا به و أجمعوا أن يجعلوه في غيبت الجب

ص: 581

32- ترک نماز ابو جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 31 - 6

6 - ابو جهل ، نه دین اسلام را تصدیق کرد و نه نماز گزارد .

فلا صدق و لا صلی

بر اساس شأن نزول، این آیه تا آیه 35 درباره ابو جهل است.

33- تفاخر ابو جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 33 - 4

4 - ابو جهل ، فردی مغرور و فخر فروش در میان کسان خویش

ثم ذهب إلى أهله يتمطى

34- تکذیبگری ابو جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 31 - 6

6 - ابو جهل ، نه دین اسلام را تصدیق کرد و نه نماز گزارد .

فلا صدق و لا صلی

بر اساس شأن نزول، این آیه تا آیه 35 درباره ابو جهل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 32 - 3

3 - ابو جهل ، دین اسلام را تکذیب و از پذیرش تعالیم آن امتناع کرد .

ولكن كذب وتولى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 13 - 2

2 - شخص بازدارنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) از نماز، رهنمود های آن حضرت را دروغ پنداشته و از پذیرش آن روی گردان بود.

ص: 582

أرءیت الذی ینهی . . . أرءیت إن کذب و تولی

جمله «کذب و تولی»، مربوط به «الذی ینهی» و توصیف کسی است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از نماز نهی می کرد. بسیاری از مفسران، وی را ابوجهل دانسته اند. متعلق «کذب» - به قرینه «کان علی الهدی. أو أمر بالتقوی» - هدایت های ارائه شده از جانب پیامبر (صلی الله علیه و آله) و فرمان های تقواساز او است.

35- تهدید ابو جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 35 - 3

3 - ابوجهل ، مورد نفرین و تهدید خداوند به عذاب

أولی لک فأولی ثم أولى لک فأولی

36- تهمت جهل به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 2 - 4

4 - اتهام گمراهی و جهل به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی مشرکان

ما ضلّ صاحبکم و ما غوی

آیه شریفه در رد این دیدگاه مشرکان است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) را متهم به گمراهی و جهل می کردند.

37- تهمت جهل به مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 8 - 10

10 - پیروان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در پندار و بیان نکوهشگر و طعن آلود مشرکان، مردمانی نادان و دنباله رو فردی سحرزده

وقالوا . . . إن تتبعون إلا رجلاً مسحوراً

از لحن آیه شریفه، استفاده می شود که کافران، این سخن را از سر نکوهش و طعن می گفتند و چون پیروی از فردی سحرزده، امری غیر منطقی است، در حقیقت پیروان آن حضرت را، مردمانی نادان می پنداشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 583

2- آزر، پیش از دعوت شدن به توحید از سوی ابراهیم (ع)، از عقاید توحید آن حضرت بی خبر بود.

قال أراغب أنت عن الهیتی

اظهار شگفتی و ناباوری آزر از عقاید توحیدی ابراهیم (ع)، دال بر این است که تا پیش از آن آزر او را در عقاید، همراه خود می دیده و به همین خاطر است که پس از اظهارات حضرت ابراهیم (ع)، وی دچار شگفتی و ناباوری می شود.

39- جهل اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 66 - 6، 1

1 - بسته شدن همه راه های خبر بر مشرکان، در روز قیامت

فعمیت علیهم الأنباء یومئذ

فعل «عمیت» متضمن معنای «خفیت» است. «الأنباء» (جمع «نبا») (خبر)، همراه با «ال» مفید استغراق است. بنابراین «عمیت علیهم الأنباء»؛ یعنی، «خفیت علیهم کلّ نبأ».

6 - پوشیده ماندن خبرها بر مشرکان، باعث اقدام نکردن آنان به پرسش از یکدیگر

فعمیت علیهم الأنباء یومئذ فهم لایتساءلون

برداشت یاد شده از تفریع جمله «فهم لایتساءلون» بر «عمیت...» استفاده می شود.

40- جهل اشراف قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 18، 19

18- اشراف و سران کفرپیشه قوم نوح، ناآگاه به مقام بلند مؤمنان و پیروان آن حضرت

ولکنی أریکم قومًا تجهلون

به قرینه «إنهم ملاقوا ربهم» می توان گفت که: مفعول «تجهلون» مقام والا و ارجمند مؤمنان به نوح (ع) است. براین اساس «أراکم...»؛ یعنی، می دانم که شما به مقام والای مؤمنان (لقای آنان با خدا) آگاهی ندارید.

19- اشراف قوم نوح ، ناآگاه به مرتبه والای « لقاءالله » و تقرب به درگاه خدا

إنهم ملقوا ربهم و لكنی أریکم قومًا تجهلون

41- جهل اصحاب الجنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 584

8 - باغداران یمنی، گرفتار جهل و افراط و تفریط

قال أوسطهم ألم أقل لكم لولا تسبحون

42- جهل اصحاب كهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 20 - 13

13- اصحاب كهف، از مدّت زمان خواب خویش، کاملاً بی اطلاع بودند.

إنّهم إن يظهروا .. و لن تقلحوا إذاً أبداً

بدیهی است اگر اصحاب كهف، احتمال گذشت چندین قرن از زمان خوابیدن خویش را می دادند، هرگونه تغییر و تحوّل را محتمل می دیدند و وضعیت سیاسی و اجتماعی جامعه را، همان وضعیت دوران خویش فرض نمی کردند.

43- جهل اضلالگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 6 - 16

16 - جهل و ناآگاهی گمراه سازان مردم، مانع عذاب آنان نیست.

ليضلّ عن سبيل الله بغير علم .. لهم عذاب مهين

44- جهل اكثریت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 22

22- بیشتر مردم از بصیرتی که آنان را به حقانیت قرآن رهنمون شود، محرومند.

أفمن كان على بينة من ربه .. ولكن أكثر الناس لا يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

24- اکثریت مردم به جریان امور به تدبیر خدا و توان او بر انجام مشیتهایش و ناتوانی همگان در برابر او، ناآگاهند.

والله غالب علی أمره و لکن اکثر الناس لا یعلمون

ص: 585

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 19

19- اکثریت مردم (مشرکان) ، ناآگاه به استواری توحید و یگانه پرستی و اتکای آن بر برهان

ذلک الدین القیم و لکنّ اکثر الناس لا یعلمون

در برداشت فوق ، «الناس» عموم مردم گرفته شده است. بر این اساس ، مقصود از «أكثر» مشرکان خواهد بود. مفعول «لا یعلمون» به قرینه جمله های قبل ، استواری توحید بر برهان و دلیل برهانی نداشتن شرک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 68 - 21

21- بیشتر مردم به اسباب و علل چشم می دوزند و از حاکمیت اراده خدا و لزوم توکل بر او ، ناآگاهند .

و لکنّ اکثر الناس لا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 38 - 13، 9

9- اکثریت انسان ها ، از قدرت خداوند در احیای مجدد انسان ها ناآگاهند .

بلی وعداً علیه حقاً و لکنّ اکثر الناس لا یعلمون

ممکن است به قرینه تناسب موضوع - که انکار و اثبات معاد است - متعلق «لا یعلمون» قدرت خداوند بر احیای مجدد انسانها باشد.

13- اکثریت انسان ها ، درباره حقیقت معاد چیزی نمی دانند .

و لکنّ اکثر الناس لا یعلمون

احتمال دارد مفعول به «لا یعلمون»، «شیئاً» محذوف باشد و بنابراین نکته یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 61 - 10، 8

8 - بیشتر مشرکان ، گرفتار جهل و بی دانشی اند .

بل أكثرهم لا يعلمون

ضمیر «هم» به مشرکان بازمی گردد.

10 - بیشتر انسان ها ، فاقد آگاهی نسبت به نقش خدای یگانه در ایجاد هماهنگی میان اجزای طبیعت

أمن جعل الأرض قرارًا... و جعل... و جعل... أءله مع الله بل أكثرهم لا يعلمون

ضمیر «هم» در «أكثرهم» می تواند به توده انسان ها بازگردد؛ بدین گونه که خداوند نخست مظاهر ژرف هماهنگی نظام طبیعت را بر می شمرد و در پایان تذکر می دهد که فهم این رموز و اسرار، برای بسیاری از مردم دشوار است و آنان به این اسرار جاهلند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 6 - 4

4 - اکثر مردم ، از دانش و آگاهی و شناخت حقایق بی بهره اند .

ص: 586

و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون

برای فعل «لا یعلمون» مفعول خاصی آورده نشده است، این احتمال وجود دارد که مراد، نفی علم و آگاهی به صورت کلی باشد؛ یعنی، بیشتر مردم، اهل علم و دانش نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 18

18 - اکثریت مردم، به دین حقی که فطرت انسان ها با آن هماهنگ است، جاهل اند.

فطرت الله... و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون

متعلق «لا یعلمون» در آیه نیامده است. احتمال دارد به قرینه ذکر دین فطری (اسلام)، متعلق آن نکته ای باشد که در بالا آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 28 - 4

4 - بستر مردم، از رسالت جهانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) بی خبراند.

و ما أرسلنک إلا کافّة للناس... و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون

متعلق «لا یعلمون» تعیین نشده است؛ ولی به قرینه این که سخن از رسالت جهانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) می باشد، متعلق «لا یعلمون» می تواند همان رسالت جهانی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 36 - 5

5 - بیشتر مردم، درباره منشأ قبض و بسط روزی بندگان، آگاهی ندارند.

إنّ ربّی یبسط الرزق لمن یشاء و یقدر و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 17، 16

16 - ناآگاهی بیشتر مردم، از شایستگی انحصاری حمد و ستایش برای خداوند

الحمد لله بل أكثرهم لا يعلمون

برداشت یاد شده مبتنی بر این اساس است که متعلق جهل، مسأله حمد و اختصاص آن به خدا باشد؛ یعنی، «بل أكثرهم لا يعلمون أنّ الحمد لله».

17 - ناگاهی بیشتر مردم از شایستگی انحصاری خداوند به عبادت و پرستش و ضرر و زیان شرک

ضرب الله مثلاً رجلاً... بل أكثرهم لا يعلمون

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که متعلق جهل، مسأله برابر نبودن دو مثل مربوط به مؤمن و مشرک و سرنوشت ایمان و شرک باشد؛ یعنی، «بل أكثرهم لا يعلمون أنّهما لا يستویان»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 587

18 - جهل و بی خبری بیشتر انسان ها نسبت به آزمایش بودن نعمت ها و آسودگی ها برای انسان

بل هی فتنه و لکنّ اکثرهم لایعلمون

برداشت بالا مبتنی بر این احتمال است که متعلق علم در «لایعلمون»، فتنه بودن نعمت باشد.

19 - بیشتر انسان ها از منشأ اصلی نعمت ها و آسودگی ها (خدایی بودن آنها) و مقدار تأثیر دانش بشری در پدید آمدن آنها، بی خبر و ناآگاه اند .

قال إنّما أوتيته علی علم بل هی فتنه و لکنّ اکثرهم لایعلمون

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که متعلق علم در «لایعلمون»، مطلبی باشد که از جمله «قال إنّما أوتيته...» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 57 - 5

5 - بیشتر مردم، به عظمت آفرینش جهان و قدرت بی پایان خداوند و امکان حیات مجدد انسان ها در قیامت پی نبرده اند .

لخلق السموت و الأرض أكبر... و لکنّ اکثر الناس لایعلمون

برداشت بالا مبتنی بر این احتمال است که متعلق «لایعلمون» مطلبی باشد که در آغاز آیه آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 26 - 7، 6

6 - حتمی بودن وقوع قیامت، به رغم جهل و ناآگاهی بیشتر مردم نسبت به آن

لاریب فیه و لکنّ اکثر الناس لایعلمون

7 - معاد، مورد جهل و تردید بیشتر مردم در طول تاریخ

و لکنّ اکثر الناس لایعلمون

از این که به جای ارجاع ضمیر به مشرکان مکه، واژه «الناس» به کار رفته - که دارای مفهومی عام و گسترده است - مطلب بالا استفاده می شود.

45- جهل اکثریت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 13

13 - اغلب درخواست کنندگان نزول معجزات از تأثیر نداشتن آن بر کافران آگاهی نداشتند.

ما کانوا لیؤمنوا إلا أن یشاء الله و لکن اکثرهم یجهلون

مرجع ضمیر در «اکثرهم» می تواند مؤمنانی باشد که خواهان نزول آیات و اجابت درخواست مشرکان بودند، چنانچه در آیات قبل نیز این احتمال یاد شد.

ص: 588

46- جهل اکثریت اهل مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 20

20 - بیشتر مردم مکه در عصر بعثت ، گرفتار جهل و ناآگاهی نسبت به تعلق اراده الهی بر تضمین امنیت آن مکان مقدس و تأمین روزی ساکنان آن بودند .

أولم نمکن لهم حرماً آمناً .. و لکن اکثرهم لایعلمون

47- جهل اکثریت ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 47 - 4

4 - بیشتر ظالمان ، بی خبر از کیفرهای دنیوی و اخروی خویش

و لکن اکثرهم لایعلمون

48- جهل اکثریت کافران صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 57 - 6

6 - بیشتر کافران و مشرکان ستیزه جو و مجادله گر در صدر اسلام ، مردمی غافل و بی خبر از معارف الهی (چون توحید و معاد) بودند .

و لکن اکثر الناس لایعلمون

ممکن است مقصود از «الناس» در آیه شریفه، مردم عصر نزول قرآن (چون اهل مکه) باشد. برداشت یادشده بر این احتمال مبتنی است.

49- جهل اکثریت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 37 - 8،6

6 - ناآگاهی اغلب مشرکان از قدرت خداوند بر فرستادن هرگونه معجزه و نشانه

إن الله قادر على أن ينزل آياته ولكن أكثرهم لا يعلمون

مفعول «لا يعلمون»، به قرينه فزاز قبل آن، قدرت الهی است، یعنی: «لا يعلمون أن الله قادر . . .»

ص: 589

8 - ناآگاهی اغلب مشرکان به فلسفه عدم نزول معجزات درخواستی آنان

وقالوا لولا نزل عليه آية... و لكن أكثرهم لا يعلمون

برداشت فوق بر این اساس است که «لا يعلمون» جمله ای مانند «حکمه عدم نزول الآيات» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 14، 15

14 - بسیاری از منکران معاند به تأثیر نداشتن هیچ آیه و معجزه ای در قلب خویش ناآگاه هستند.

و لكن أكثرهم يجهلون

متعلق «یجهلون» در کلام مذکور نیست. ، ولی به قرینه موضوعات مطرح شده در آیه متعلق آن می تواند چنین باشد: «یجهلون عدم ایمانهم». مرجع ضمیر «أكثرهم» در این برداشت همان مشرکانی هستند که قسم یاد می کردند که در صورت نزول آیتی ایمان خواهند آورد.

15 - ناآگاهی اغلب مشرکان لجوج به تعیین کننده بودن مشیت الهی جهت متمایل ساختن آنان به ایمان

ما كانوا ليؤمنوا إلا أن يشاء الله و لكن أكثرهم يجهلون

متعلق «یجهلون» می تواند «مشیه الله» باشد، یعنی اکثر مشرکان به نقش مشیت الهی ناآگاه بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 23

23- اکثر مشرکان ، ناآگاه به درستی و استواری توحید و سستی و نادرستی شرک

ما تعبدون من دونه... و لكن أكثر الناس لا يعلمون

برداشت فوق، بر این اساس است که مراد از «الناس» مشرکان باشد. بنابراین «و لكن أكثر الناس لا يعلمون» گویای این نکته است که: بیشتر مشرکان [حقیقت] را نمی دانند و برخی از آنان بدان آگاهند؛ ولی به خاطر عناد یا خوف از دست دادن ریاست و مانند اینها، به توحید نمی گرایند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 20

20 - اکثر مشرکان ، مردمانی نادان و جاهل اند .

ولكنّ أكثر الناس لا يعلمون

احتمال دارد «ال» در «الناس» عهد بوده و مراد از آن، مشرکان باشد که در آیات پیش درباره آنها سخن گفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 28 - 5,6

5 - موضع گیری بیشتر مشرکان علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به دلیل ناآگاهانه بودن آن ، فاقد وجاهت و اعتبار است .

وما أرسلنک إلا کافّة للناس . . . ولكنّ أكثر الناس لا يعلمون

ذکر «ولكنّ أكثر الناس لا يعلمون» پس از بیان قلمرو رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نقش آن حضرت، می تواند به منظور دفع توهّم باشد. آن توهّم این است که اکثریت مشرکان با رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) مخالف اند و چنین امری تأثیری منفی در رسالت آن حضرت دارد.

ص: 590

خداوند جواب می دهد که نظر چنین اکثریتی بی فایده است.

6- بیشتر مشرکان ، از آنچه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به آن بشارت می دهد و یا هشدار می دهد ، بی خبراند .

بشیرًا و نذیرًا و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون

متعلق «لا یعلمون» محذوف است و احتمال دارد به قرینه ذکر بشارت و انذار در آیه، همین دو باشد. گفتنی است احتمال دارد «ال» در «الناس» عهد بوده و مراد از «الناس» مشرکانی باشند که از آغاز سوره تا این جا از آنان سخن گفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 36 - 9

9- بیشتر مشرکان ، درباره منشأ کمی و زیادی مال و مکت ، ناآگاه اند .

و قالوا نحن أكثر أموالاً .. قل إنّ ربی بیسط الرزق ... و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون

«ال» در «الناس» - به قرینه آیات پیشین که درباره مشرکان است - می تواند عهد بوده و به مشرکان اشاره داشته باشد.

50- جهل اکثریت مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 24 - 11

11- بیشتر مشرکان صدر اسلام ، ناآگاه و جاهل به حق بودند .

بل أكثرهم لا یعلمون الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 57 - 6

6- بیشتر کافران و مشرکان ستیزه جو و مجادله گر در صدر اسلام ، مردمی غافل و بی خبر از معارف الهی (چون توحید و معاد) بودند .

و لکنّ أكثر الناس لا یعلمون

ممکن است مقصود از «الناس» در آیه شریفه، مردم عصر نزول قرآن (چون اهل مکه) باشد. برداشت یادشده بر این احتمال مبتنی است.

51- جهل اکثریت مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 38 - 10

10- اکثر مشرکان مکه ، از قدرت خداوند بر احیای مجدد انسان ها بی خبر بودند .

بلی وعداً علیه حقاً و لكنّ أكثر الناس لا یعلمون

ص: 591

برداشت فوق، بر اساس این نکته است که «ال» در «الناس» عهد ذکری بوده و مراد از آن مشرکانی باشند که در آیات قبل از آنها سخن به میان آمده است.

52- جهل انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 19

19 - انسان بدون هدایت الهی، در تشخیص مصالح و مفاسد خویش دچار اشتباه می شود.

کتب علیکم القتال و هو کره لکم . . . و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 232 - 16

16 - جهل انسان به حکمت ها و آثار احکام الهی

فلا تعضلوهنّ . . . و الله يعلم و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 247 - 20

20 - بینش محدود آدمی، منشأ اعتراض وی به افعال الهی

قالوا انی . . . و الله واسع علیم

جمله «و الله واسع علیم» تعریضی به مُعترضین است که شما بینشی محدود دارید و لذا اعتراض به گزینش طالوت (افعال الهی) می کنید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 11 - 26, 28

26 - ناتوانی انسان از شناخت خویشانی که نفعشان به وی نزدیکتر و بیشتر است.

اباءوکم و ابناؤکم لاتدرون ایهم اقرب لکم نفعاً

ناتوانی انسان از مقایسه منافع پدر با منافع پسر خویش و تشخیص برترین آنها، نمونه گویای عجز او از شناخت میزان نفع رسانی خویشان

است.

28 - ناآگاهی از میزان سودمندی وارثان برای دنیا و آخرت آدمی ، دلیل ناتوانی وی برای تعیین صحیح سهام ارث

اباءوکم و ابناؤکم لاتدرون ایهم اقرب لکم نفعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 19 - 16

16 - عدم آگاهی انسان به تمامی مصالح و مفاسد خویش

ص: 592

فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 79 - 3

3 - درک انتساب ناگواری ها به خداوند از یکسو و انتسابش به انسان از سوی دیگر ، دور از فهم عموم مردم

قل كل من عند الله .. ما اصابك من حسنه فمن الله و ما اصابك من سيئه فمن نفسك

علی رغم اینکه بین رسول خدا و دیگران در قانون پیشامد مشکلات تفاوتی نیست، خطاب را متوجه پیامبر (صلی الله علیه و آله) کرد تا به این نکته اشاره کند که فهم این حقیقت در خور درک عموم نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 18

18 - انسان ها و حتی پیامبرانی همانند مسیح (ع) ناآگاه به آنچه خداوند در درون ذات خویش دارد .

تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ما فی نفسک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 24 - 8

8 - مدت زمان استقرار و سکونت آدمیان در زمین، نامعلوم برای آنان

و لکم فی الأرض مستقر و متع إلى حین

نکره آمدن کلمه «حین» بیانگر این است که مدت زمان سکونت انسانها در زمین نامعلوم است و بدان آگاهی نخواهند یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 8

8 - انسان ها ، حتی پیامبران ، آگاه به امور غیبی جهان نیستند .

و لو كنت أعلم الغیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 41 - 10

10 - ناآگاهی انسان ها ، نسبت به برخی مصالح و منافع واقعی خود

ذلكم خير لكم ان كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 11

11 - غفلت و جهل انسان نسبت به حقیقت اعمال خود در دنیا

فینبئکم بما كنتم تعملون

ص: 593

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 77 - 2

2- وجود رخدادهایی نهانی در آسمان ها و زمین ، غیر قابل کشف برای آدمیان

و لله غیب السموت و الأرض

غیب دانستن برخی از امور و رخدادهای موجود در آسمانها، دلیل آن است که آنها از قلمرو دانش بشر بیرون است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 16

16 - ذات خداوند ، حقیقتی دست نیافتنی و غیر قابل شناخت برای بشر

اللّه نور السموت و الأرض مثل نوره کمشکوه . . . نور علی نور

برداشت یاد شده، بر اساس این دو نکته ای است که در «تشبیه نور خدا» وجود دارد: 1- به جای تشبیه ذات خدا، یکی از اوصاف او - که نور باشد - مورد تشبیه قرار گرفت در حالی که آیه شریفه، در مقام معرفی خود خداوند است. 2- نور خدا - که امری نامحسوس است - به چند چیز محسوس و قابل شناخت برای همگان تشبیه شده است. بنابراین ذات خدا، شناختنی نیست و آنچه قابل شناخت است، صفات او می باشد. این شناخت نیز در محدوده شناخت محسوسات میسر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 72 - 8

8 - انسان ، موجودی ظلم پیشه و بس نادان است .

و حملها الإنسن إنّه کان ظلوماً جهولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 36 - 7

7 - جهان ، دارای پدیده های جان داری است که چگونگی حاکمیت قانون زوجیت بر آنها ، برای بشر ناشناخته است .

سبحن الذی خلق الأزوج کلّها . . . و ممّا لایعلمون

متعلق علم در «لایعلمون» ذکر نشده است؛ ولی به تناسب این که آیه شریفه درصدد بیان حاکمیت قانون زوجیت بر پدیده های جان دار

جهان است، می تواند حاکمیت همین قانون باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 10 - 7،8

7- بشر ، ناتوان از صعود کامل به تمامی آسمان ها و دستیابی به همه حقایق عالم

فلیرتقوا فی الأسباب

«سبب» (مفرد «أسباب») به معنای ریسمانی است که به وسیله آن فرد از درخت خرما و مانند آن بالا می رود و مقصود از آن می تواند وسیله صعود به آسمان ها باشد. برداشت یاد شده نیز مبتنی بر این احتمال است. گفتنی است: امر «لیرتقوا» در تعجیز به کار رفته است؛ یعنی، به دنبال وسیله های صعود بروید؛ ولی هرگز نمی توانید.

8- بشر ، ناتوان از دستیابی به حقایق مربوط به گزینش پیامبران و برگزیدن رسولان الهی به انتخاب خود

ص: 594

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که امر «فلیرتقوا» مربوط به انتخاب پیامبران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 8

8 - علم و آگاهی انسان ها ، محدود بوده و همواره پاره ای از حقایق برای آنان ناشناخته خواهد بود .

علم الغیب و الشہدہ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که نهان و غایب بودن بعضی از امور در مقایسه با آگاهی انسان ها، سنجیده می شود؛ وگرنه همه حقایق برای خداوند مشهود و آشکار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 22 - 1

1- انسان در دنیا ، گرفتار غفلت و بی خبری نسبت به حقایق اخروی

لقد كنت فی غفله من هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 11 - 5

5 - ناتوانی و نادانی انسان ، در آغاز تولد

ذرنی و من خلقت وحیداً

کلمه «وحیداً» می تواند حال برای مفعول محذوف باشد؛ یعنی، «خلقت منفرداً». بر این اساس و به قرینه آیات بعد (و جعلت له مالاً ممدوداً...)، مقصود از «خلقت وحیداً»، ناتوانی و ناداری انسان در آغاز تولد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 1 - 9

9 - ذات خداوند ، حیرت افزا و غیر قابل شناخت است .

«آله»؛ یعنی، متحیر مانند. برخی اهل لغت در کلمه «اللّٰه»، این معنا را مقصود می دانند. (مفردات)

53- جهل انسان به امانت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 72 - 12

12 - انسان ها ، به رغم پذیرش امانت الهی ، آگاهی همه جانبه از آن نداشتند .

و حملها الإنسن إنّه كان . . . جهولاً

ص: 595

54- جهل انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 39 - 7

7- هیچ کس به پایه و زیربنای قوانینی که ایجاب کننده وجود چیزی یا عامل نابودی آن است آگاهی ندارد .

و عنده أمُّ الكتب

از مصادیق «أمُّ الكتاب» به قرینه فراز قبل قوانینی است که بر اساس آن محو و اثبات انجام می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 8 - 5

5- خداوند ، پیوسته موجوداتی را پدید می آورد که انسان ها به آنها آگاهی ندارند .

خلق السموت و الأرض ... خلق الإنسن ... و الأنعم خلقها لكم ... و یخلق ما لاتعلم

از اینکه «خلق» را در فرازهای قبلی به صورت ماضی و در عبارت اخیر به صورت مضارع به کار برده است، مطلب فوق برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 38 - 13، 9

9- اکثریت انسان ها ، از قدرت خداوند در احیای مجدد انسان ها ناآگاهند .

بلی وعداً علیه حقاً و لكنَّ أكثر الناس لا یعلمون

ممکن است به قرینه تناسب موضوع - که انکار و اثبات معاد است - متعلق «لا یعلمون» قدرت خداوند بر احیای مجدد انسانها باشد.

13- اکثریت انسان ها ، درباره حقیقت معاد چیزی نمی دانند .

و لكنَّ أكثر الناس لا یعلمون

احتمال دارد مفعول به «لا یعلمون»، «شیئاً» محذوف باشد و بنابراین نکته یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 2، 3

2- انسان به هنگام تولد از مادر ، فاقد هرگونه دانش و آگاهی است .

أخرجكم من بطون أمهتكم لتعلمون شيئاً

3- عدم برخورداری فرزند انسان از علم و آگاهی از طریق ابزار شنوایی ، بینایی و قلب به هنگام تولد ، از نشانه های تدبیر و حکمت الهی *

والله أخرجكم من بطون أمهتكم لتعلمون شيئاً

این آیه در مقام اثبات توحید و توجه دادن انسانها به آثار و نشانه های الهی است. بنابراین عالم نبودن فرزندان و عدم توجه آنان به

ص: 596

موقعیت خویش، در مراحل تولد و پس از آن، می تواند اشاره به حکمت الهی و اهمیت این موضوع در زندگی انسانها داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 8،9

8 - علم و آگاهی خداوند به اسرار مردم و جهل آنان به اسرار یکدیگر

و الله يعلم و انتم لاتعلمون

برداشت یاد شده براساس این احتمال است که مفعول «يعلم» اسرار مردم و علایق آنان باشد؛ چنان که تعبیر «يحبّون» (دوست دارند)، تأیید کننده همین مطلب است.

9 - انسان ها نسبت به پیامد و بازتاب شوم دنیوی و اخروی اشاعه فحشا در جامعه، آگاهی درست و کاملی ندارند .

إنّ الذين يحبّون أن تشيع الفحشه . . . و الله يعلم و انتم لاتعلمون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مفعول «لاتعلمون» نتیجه و بازتاب کار زشت اشاعه فحشا و فساد جنسی در جامعه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 34 - 5،7

5 - انسان ها، از آینده خود و حتی دستاورد های فردای خویش، ناآگاه اند .

و ما تدری نفس ماذا تكسب غداً

7 - انسان ها، از جایگاه و مکان مرگ خویش، بی اطلاع اند .

و ما تدری نفس بأیّ أرض تموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 30 - 6

6 - زمان وقوع قیامت، برای هیچ کس روشن نیست .

يقولون متى هذا الوعد . . . قل لكم ميعاد يوم

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند، به سؤال درباره زمان وقوع پاسخ نداده و تنها به حتمی بودن وقوع آن بسنده کرده

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 57 - 5

5- بیشتر مردم، به عظمت آفرینش جهان و قدرت بی پایان خداوند و امکان حیات مجدد انسان ها در قیامت پی نبرده اند.

لخلق السموت و الأرض أكبر... و لكن أكثر الناس لا يعلمون

برداشت بالا مبتنی بر این احتمال است که متعلق «لا يعلمون» مطلبی باشد که در آغاز آیه آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 14

ص: 597

14 - ناآگاهی انسان ها ، نسبت به بعضی از مصالح و منافع واقعی خود

ذلكم خير لكم إن كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 43 - 1

1 - آگاهی به زمان وقوع قیامت - حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) - مقدور نیست .

فیم أنت من ذکریها

«ذکری» به معنای ذکر فراوان است. این کلمه نسبت به کلمه «ذکر»، مبالغه بیشتری دارد (مفردات راغب). مراد از استفهام انکاری در جمله «فیم أنت...» این است که ای پیامبر! تو منزلتی نیستی که بتوانی هرگونه اطلاعی را درباره قیامت، به آنان ارائه کنی.

55- جهل اهل انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 16 - 4

4 - جهل و ناآگاهی مردم انطاکیه ، از فلسفه بعثت پیامبران و حکمت گزینش آنان از میان انسان ها

قالوا ربنا یعلم إنا إلیکم لمرسلون

یادآوری علم و دانایی خداوند، پس از تکذیب رسولان الهی به دلیل بشر بودن آنان، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

56- جهل اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 187 - 17

17 - ناآگاهی عالمان اهل کتاب (دین فروشان) از ارزش والای دین و تعهد به پیمان های الهی

فنبذوه... و اشتروا به ثمناً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 58 - 10

10 - اهل کتاب و دیگر کافران به دلیل استهزای دین اسلام و احکام و شعایر آن ، @مردمی نادان و بی خرد

اتخذوا دینکم هزواً .. ذلک بانهم قوم لایعقلون

برداشت فوق بر این میناست که «لایعقلون» فعلی لازم باشد، یعنی اهل کتاب و کافران، فاقد عقل و اندیشه کافی هستند. اسناد «لایعقلون» به «قوم» که حاکی از بافت خاص اجتماعی آنهاست، این معنی را تأیید می کند.

ص: 598

57- جهل بادیه نشینان جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 2

2 - بادیه نشینان جزیره العرب در عصر بعثت ، مردمی دور از فرهنگ دینی و جاهلتر از آن بودند که مرز احکام الهی را به درستی بشناسند .

الأعراب أشد كفرةً و نفاقاً و أجدر ألا يعلموا حدود ما أنزل الله

58- جهل برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 15 - 19

19- « عن أبي جعفر (ع) في قوله « لتنبئهم بأمرهم هذا وهم لا يشعرون » يقول : لا يشعرون أنك أنت يوسف . . . ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند « لتنبئهم .. وهم لا يشعرون » روایت شده که می فرمود: [یعنی] دانند تو همان یوسفی...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 86 - 13

13- جهل و ناآگاهی فرزندان یعقوب به حقایق درباره خداوند

و أعلم من الله ما لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 89 - 6,9,12

6- برادران یوسف هنگام افکندن او در چاه کنعان ، گرفتار جهل و بی خردی بودند .

هل علمتم ما فعلتم بيوسف و أخيه إذ أنتم جهلون

9- یوسف (ع) ضمن اعتراض به عملکرد ناصواب برادرانش ، عذر تقصیرشان (جهل و نادانی) را به آنان القا کرد .

إذ أنتم جهلون

یوسف(ع) با مقید کردن عملکرد ناصواب برادرانش به زمان جهل آنان (إذ أنتم جاهلون) اشاره به این معنا دارد که: من شما را معذور می شمرم چرا که در زمانی مرتکب خلاف شدید که نادان بودید.

12- « عن أبي عبدالله (ع) : . . . كل ذنب عمله العبد وإن كان به عالماً فهو جاهل حين خاطر بنفسه في معصية ربه ، وقد قال في ذلك تبارك و تعالی یحکی قول یوسف لإخوته : « هل علمتم ما فعلتم بیوسف و أخیه إذ أنتم جاهلون » فنسبهم إلى الجهل لمخاطرتهم بأنفسهم في معصية الله ;

از امام صادق(ع) روایت شده است: . . . هر گناهی را که بنده انجام دهد - اگر چه به گناه بودن آن آگاه باشد - نادان است ; زیرا خود

ص: 599

را به وسیله معصیت خدا به خطر انداخته است. خدای تبارک و تعالی در همین مورد، قول یوسف را خطاب به برادرانش حکایت کرده که گفت: «هل علمتم ما فعلتم بیوسف و أخیه إذ أنتم جاهلون» [امام(ع) فرمود: یوسف به آنان نسبت نادانی داد؛ چون خود را به وسیله معصیت خدا به خطر انداخته بودند].

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 96 - 15

15- جهل و ناآگاهی فرزندان یعقوب به حقایق درباره خداوند

ألم أقل لكم إني أعلم من الله ما لا تعلمون

59- جهل بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 17

17 - قوم موسی به مصلحت خویش در انتخاب غذا ناآگاه بودند .

قال أتستبدلون الذی هو أدنی بالذی هو خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 67 - 16، 11

11 - موسی (ع) با جاهلانه خواندن استهزای مردم، پندار قوم خویش را درباره خود ناروا دانست .

قال أعود بالله أن أكون من الجهلین

16 - قوم موسی فاقد معرفت لازم نسبت به مقام شامخ پیامبران (ع)

أتخذنا هزواً قال أعود بالله أن أكون من الجهلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 247 - 19

19 - بینش محدود بنی اسرائیل نسبت به ملاک های حقیقی گزینش، منشأ اعتراض آنان به برگزیدن طالوت

قالوا انى يكون له الملك علينا . . و الله واسع عليم

جمله «و الله واسع عليم» تعریضی به بنی اسرائیل است که بینش شما محدود و در نتیجه مُعترض به گزینش طالوت شده اید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 138 - 17، 15، 14

14 - قوم موسی مردمی جاهل و ناآگاه به ویژگی ها و صفات معبود راستین و شایسته پرستش

قالوا یموسى اجعل لنا إلهاً كما لهم ءالهه قال إنكم قوم تجهلون

15 - بی توجهی قوم موسی به نعمت های خدا و گرایش آنان به پرستش غیر او ، برخاسته از جهالت دامنه دار آنان بود .

ص: 600

و جوزنا بنی اسرائیل البحر .. قالوا یموسی ... قال إنکم قوم تجهلون

چنانچه از آیه استفاده می شود، گرایش بنی اسرائیل به پرستش غیر خدا پس از عبورشان از دریا و تحقق این نعمت بزرگ الهی بوده است. بنابراین می توان گفت موسی این جهت را نیز در نظر داشته و آنان را جاهل خوانده است. یعنی این بی خردی است که انسان نعمتهای الهی را ببیند و در عین حال به غیر او گرایش پیدا کند. فعل مضارع «تجهلون» بر دامنه داری این بی خردی دلالت می کند.

17 - باور به توانمندی بنده ای از بندگان (موسی) بر ساختن و تدارک دیدن معبود ، نشانه جهل و بی خردی بنی اسرائیل

اجعل لنا إلهاً .. قال إنکم قوم تجهلون

جمله «اجعل لنا إلهاً» دلالت می کند که بنی اسرائیل از موسی - که خود فردی از بشر است - می خواستند برای آنان خدا و معبود تدارک ببیند. موسی نیز بدین جهت آنان را جاهل شمرد. یعنی این بسیار جاهلانه است که گمان کنید بنده ای از بندگان خدا می تواند معبودی شایسته پرستش بسازد و تدارک ببیند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 139 - 3

3 - موسی (ع) با تبیین فساد آیین بت پرستی ، بنی اسرائیل را که آرزومند آن آیین بودند ، بر جهلشان واقف ساخت .

قال إنکم قوم تجهلون. إن هؤلاء متبر ما هم فیه و بطل ما کانوا یعملون

60- جهل به آینده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 34 - 5

5 - انسان ها ، از آینده خود و حتی دستاورد های فردای خویش ، ناآگاه اند .

و ما تدری نفس ماذا تکسب غداً

61- جهل به اجل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 10

10- انسان ، ناتوان از تشخیص زمان مرگ خویش و پایان زندگانی بشر در دنیا

نکره آمدن «أجل» اشاره به این دارد که: پایان زندگی انسانها، هر چند مشخص و معین است، ولی برای آنان ناشناخته می ماند و راهی برای آگاهی به آن ندارند. قابل ذکر است که مراد از «أجل» می تواند پایان زندگی هر فرد باشد و محتمل است مقصود از آن، پایان زندگانی مجموعه انسانها در دنیا باشد.

62- جهل به احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 7

7 - جاهلان به حدود و احکام الهی همانند بیابان گردان دور از تمدند ، هر چند که شهر نشین باشند .

الأعراب .. أجدد ألا يعلموا حدود ما أنزل الله

از آیه تلازم میان بدوی بودن و ندانستن احکام الهی استفاده می شود.

63- جهل به احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 38 - 10، 9

9- اکثریت انسان ها ، از قدرت خداوند در احیای مجدد انسان ها ناآگاهند .

بلی وعدًا علیه حقًا و لكنّ أكثر الناس لا يعلمون

ممکن است به قرینهء تناسب موضوع - که انکار و اثبات معاد است - متعلق «لا يعلمون» قدرت خداوند بر احیای مجدد انسانها باشد.

10- اکثر مشرکان مکه ، از قدرت خداوند بر احیای مجدد انسان ها بی خبر بودند .

بلی وعدًا علیه حقًا و لكنّ أكثر الناس لا يعلمون

برداشت فوق، بر اساس این نکته است که «ال» در «الناس» عهد ذکری بوده و مراد از آن مشرکانی باشند که در آیات قبل از آنها سخن به میان آمده است.

64- جهل به ارزش ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 103 - 9

9- جهل انسان ها به ارزش برتر پادشاه های الهی ، آنان را به منافع دنیوی دل بسته کرده و از ایمان و تقوا باز داشته است .

ولو أنهم آمنوا و اتقوا .. لو كانوا يعلمون

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «لو» در جمله فوق شرطیه باشد. بر این اساس احتمالاتی قابل تصور است و از آنهاست اینکه مفعول «یعلمون» برتری پاداش الهی گرفته شود و جواب شرط از جمله «ولو أنهم آمنوا» استفاده گردد؛ یعنی: «لو كانوا يعلمون ان ثواب الله خير لأمنوا و اتقوا؛ اگر می دانستند که پاداش الهی از منافع دنیوی برتر است، همانا ایمان می آوردند و تقوا پیشه می شدند.

ص: 602

65- جهل به ارزشمندی آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 39 - 4

4- بی دانشی نسبت به حقانیت هستی و اهداف ارزشی آفرینش ، عامل انکار معاد

إن هي إلا موتتنا الأولى . . . ولكن أكثرهم لا يعلمون

از ارتباط میان «إن هؤلاء ليقولون» با «ولكن أكثرهم لا يعلمون» استفاده می شود که انکار معاد، ریشه در جهل نسبت به حقانیت آفرینش دارد.

66- جهل به تعالیم تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 78 - 3

3 - عوام یهود ، ناآگاه به محتوای کتاب آسمانی خویش (تورات)

لا يعلمون الكتب

67- جهل به تعالیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 4

4 - اطلاع ناقص از تعالیم الهی ، زمینه گمراهی

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يشترون الضلالة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 78 - 10

10 - نسبت دادن خوبی ها به خدا و بدی ها به پیامبر (صلی الله علیه و آله) (ثنویت) ، نشانه دوری کامل از درک دقیق معارف الهی

فمال هؤلاء القوم لا يكادون يفقهون حديثا

مراد از «حدیثا» به مناسبت مورد، معارف الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 98 - 10

10 - ناآگاهی از معارف دینی با وجود امکان یادگیری آن، گناه و ستم بر خویشان است.

ص: 603

ظالمی انفسهم .. قالوا الم تكن ارض الله واسعه فتهاجروا فيها .. الا المستضعفين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 155 - 16

16 - ناتوانی از درک معارف دین در نتیجه لجاج و کفر ، کافران را نزد خدا معذور نمی سازد .

بل طبع الله علیها بکفرهم

چنانچه مقصود از جمله «قلوبنا غلف» این معنا باشد که یهودیان واقعاً از درک تعالیم پیامبر اسلام و یا دیگر انبیا عاجز بودند و بر این اساس خود را معذور می پنداشتند، جمله «بل طبع الله» بیانگر این نکته است که ناتوانی یهود از درک سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) نمی تواند عذری در پیشگاه خداوند محسوب شود چون کفرورزی آنان عامل چنین وضعیتی برای آنان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 162 - 8

8 - خواسته های نابجا ، اعمال ناروا و رذایل اخلاقی یهود ، نشأت گرفته از جهل آنان و ناباوری ایشان نسبت به تعالیم دین

يسئلك أهل الكتب .. لكن الرسخون في العلم منهم و المؤمنون

توصیف صالحان یهود با عنوان عالمان ژرفنگر و مؤمنان واقعی، بیانگر این حقیقت است که جهل و ناباوری به تعالیم انبیا مایه گرایش عامه یهود به اعمال ناروا و رذایل اخلاقی بوده است.

68- جهل به حدود خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 7

7 - جاهلان به حدود و احکام الهی همانند بیابان گردان دور از تمدند ، هر چند که شهر نشین باشند .

الأعراب .. أجدرا ألا يعلموا حدود ما أنزل الله

از آیه تلازم میان بدوی بودن و ندانستن احکام الهی استفاده می شود.

69- جهل به حقانیت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- بی دانی نسبت به حقانیت هستی و اهداف ارزشی آفرینش ، عامل انکار معاد

إن هی إلاّ موتتنا الأولى . . . و لكنّ أكثرهم لا یعلمون

از ارتباط میان «إنّ هؤلاء ليقولون» با «و لكنّ أكثرهم لا یعلمون» استفاده می شود که انکار معاد، ریشه در جهل نسبت به حقانیت آفرینش دارد.

ص: 604

70- جهل به حقایق آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 10 - 7

7- بشر ، ناتوان از صعود کامل به تمامی آسمان ها و دستیابی به همه حقایق عالم

فلیرتقوا فی الأسباب

«سبب» (مفرد «أسباب») به معنای ریسمانی است که به وسیله آن فرد از درخت خرما و مانند آن بالا می رود و مقصود از آن می تواند وسیله صعود به آسمان ها باشد. برداشت یاد شده نیز مبتنی بر این احتمال است. گفتنی است: امر «لیرتقوا» در تعجیز به کار رفته است؛ یعنی، به دنبال وسیله های صعود بروید؛ ولی هرگز نمی توانید.

71- جهل به عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 11

11 - غفلت و جهل انسان نسبت به حقیقت اعمال خود در دنیا

فینبئکم بما کنتم تعملون

72- جهل به عوامل انحطاط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 182 - 3

3 - سیرکنندگان راه سقوط ، ناآگاه به فریبندگی عوامل سقوط خویش

سنستدر جهم من حیث لایعلمون

73- جهل به غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 47 - 3

3 - مشرکان ، ناآگاه از امور غیبی و ناتوان از ارتباط با عالم غیب

أم عندهم الغيب فهم يكتبون

ص: 605

74- جهل به قدرت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 165 - 22

22 - نشناختن قدرت خدا و پندار قدرت برای غیر او ، از عوامل شرک است .

و من الناس من يتخذ من دون الله أنداداً .. أن القوه لله جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 38 - 9،10

9- اکثریت انسان ها ، از قدرت خداوند در احیای مجدد انسان ها ناآگاهند .

بلی وعداً علیه حقاً و لكنّ أكثر الناس لا يعلمون

ممکن است به قرینهء تناسب موضوع - که انکار و اثبات معاد است - متعلق «لا يعلمون» قدرت خداوند بر احیای مجدد انسانها باشد.

10- اکثر مشرکان مکه ، از قدرت خداوند بر احیای مجدد انسان ها بی خبر بودند .

بلی وعداً علیه حقاً و لكنّ أكثر الناس لا يعلمون

برداشت فوق، بر اساس این نکته است که «ال» در «الناس» عهد ذکری بوده و مراد از آن مشرکانی باشند که در آیات قبل از آنها سخن به میان آمده است.

75- جهل به قصه یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 102 - 2،5

2- سرگذشت یوسف (ع) ، سرگذشتی مهم در تاریخ بشریت و مخفی مانده بر مردمان تا پیش از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ذلک من أنباء الغیب

«ذلک» اشاره به داستان یوسف(ع) و قضایای رخ داده در روزگار آن حضرت است ؛ یعنی: «ذلک النبأ من أنباء الغیب».

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیش از نزول قرآن ، از خصوصیات و حقایق داستان یوسف (ع) اطلاعی نداشت .

و ما كنت لديهم إذ أجمعوا أمرهم

جمله «ما كنت لديهم» (نزد آنان نبودی) کنایه از بی خبر بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از داستان یوسف (ع) است.

76- جهل به قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 606

6- آگاهی نداشتن غیرخدا به لحظه برپایی رستاخیز، دلیل شایسته نبودن غیر او برای پرستش

و ما یشعرون ایان یبعثون

با توجه به این که معبودهای دروغین مشرکان، از مصادیق مورد نظر در «ما یشعرون» هستند، از ارتباط آن با صدر آیه استفاده می شود که موجوداتی که زمان رستاخیز بر آنها مکشوف نباشد، اصولاً نمی توانند به عنوان معبود شناخته شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 12، 13

12 - کافران، از حقیقت روز قیامت و برانگیختگی مردگان در آن، همواره، در جهل و بی اطلاعی اند.

يقسم المجرمون .. فهذا يوم البعث و لكنكم كنتم لاتعلمون

13 - کافران، از وقوع قیامت بی اطلاع اند و برای حضور در آن، آماده نیستند.

و يوم تقوم الساعة يقسم المجرمون ما لبثوا غير ساعه .. و لكنكم كنتم لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 26 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به اعلام بی اطلاعی خویش از زمان فرا رسیدن قیامت

قل إنما العلم عند الله

پاسخ پیامبر (صلی الله علیه و آله) (علم به زمان برپایی قیامت تنها در انحصار خداوند است)، می رساند که خود آن حضرت نیز از آن آگاهی نداشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 6 - 2

2 - آگاه نبودن از زمان برپایی قیامت، بهانه کافران برای انکار آن

يسئل أيان يوم القيمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 43 - 1

1 - آگاهی به زمان وقوع قیامت - حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) - مقدور نیست .

فیم أنت من ذکریها

«ذکری» به معنای ذکر فراوان است. این کلمه نسبت به کلمه «ذکر»، مبالغه بیشتری دارد (مفردات راغب). مراد از استفهام انکاری در جمله «فیم أنت...» این است که ای پیامبر! تو منزلتی نیستی که بتوانی هرگونه اطلاعی را درباره قیامت، به آنان ارائه کنی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 44 - 5

5 - انحصار تصمیم گیری درباره قیامت به خداوند ، دلیل ناآگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از زمان وقوع آن است .

ص: 607

فيم أنت من ذكرها . إلى ربك منتهيا

جمله «إلى ربك. .»، به منزله تعلیل برای جمله قبل است.

77- جهل به کوناهای زندگی دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 114 - 3

3- دل‌بستگی انسان به دنیا ، معلول جهل او به ناچیز بودن عمرش

قل إن لبثتم إلا قليلاً لو أنكم كنتم تعلمون

78- جهل به مصالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 19 - 16

16 - عدم آگاهی انسان به تمامی مصالح و مفاسد خویش

فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 41 - 10

10 - ناآگاهی انسان ها ، نسبت به برخی مصالح و منافع واقعی خود

ذلکم خیر لکم إن کنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 71 - 12

12 - کافران حق ستیز ، فاقد بینش و درک لازم نسبت به مصالح و منافع خویش

بل أتینهم بذکرهم فهم عن ذکرهم معرضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - ناتوانی مردم از درک بعضی از مصالح اجتماعی خویش و نیاز آنان به رهبری الهی

لویطیعکم فی کثیر من الأمر لعنتم

تعبیر «لعنتم» می‌رساند که مردم، تمایلاتی دارند که اگر بنا باشد رهبری جامعه از تمایلات آنان پیروی کند، خود مردم به مشقت می‌افتند و این نیست مگر از آن جهت که تمایلات و آرای آنان، در چنین مواردی، غیر واقع بینانه و مخالف مصالح واقعی است.

ص: 608

79- جهل به مفسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 19 - 16

16 - عدم آگاهی انسان به تمامی مصالح و مفسد خویش

فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا

80- جهل به مقامات موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 61 - 3

3 - عدم معرفت همراهان نزدیک موسی (ع) به مقام وی و شکست ناپذیری طرح و برنامه الهی او

و أَوْحِينَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي.. قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمَدْرَكُونَ

تعبیر «أصحاب موسی» به جای بنی اسرائیل، می تواند تعریضی باشد به این که نه تنها بنی اسرائیل بلکه حتی یاران نزدیک موسی (ع) نیز به موفقیت آمیز بودن طرح و برنامه وی اطمینان نداشتند؛ بلکه با مشاهده فرعون، شکست موسی (ع) و گرفتاری خود را قطعی می دانستند.

81- جهل به مقدرات انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 3

3 - محرومیت جن از شناخت مقدرات الهی، درباره اهل زمین پس از ممنوعیت آنان از استراق سمع آسمان

وَأَنَّا لَآئِدْرِي أُشْرُّ أُرِيدُ بَمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا

82- جهل به منشأ امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 39 - 7

7- هیچ کس به پایه و زیربنای قوانینی که ایجاب کننده وجود چیزی یا عامل نابودی آن است آگاهی ندارد .

و عنده أمّ الكتب

از مصادیق «أمّ الكتاب» به قرینه فراز قبل قوانینی است که بر اساس آن محو و اثبات انجام می گیرد.

ص: 609

83- جهل به موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 36 - 6

6- وجود پدیده هایی خارج از قلمرو دانش بشر در جهان

و ممّا لا یعلمون

84- جهل به وقت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 104 - 4

4- زمان برپایی قیامت برای انسان ها مجهول است و همچنان مجهول خواهد ماند .

و ما نؤخّره إلاّ لأجل معدود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 21 - 2،3

2- خدایان مشرکان ، هیچ اطلاعی از زمان وقوع قیامت و رستاخیز خود ندارند .

و ما یشعرون اّیان یبعثون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مرجع ضمیر فاعلی در «یشعرون» و «یبعثون» معبودهای باطل باشد که در آیه قبل از آنها سخن به میان آمده است.

3- معبود های مشرکان ، بی اطلاع از زمان رستاخیز پرستش کنندگان خویش

و ما یشعرون اّیان یبعثون

برداشت فوق، مبتنی بر این احتمال است که مرجع ضمیر «یبعثون» پرستشگران اصنام باشد که همان ضمیر فاعلی «یدعون» است.

85- جهل تفاخرکنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - کسانی که به امتیازات مادی ، دل بسته و به آن فخر میورزند ، از علم و یقین محروم و از دستیابی به آن ناتوان اند .

کلاً لو تعلمون علم اليقين

ص: 610

مخاطبانی که در آغاز سوره، با جمله «ألهیکم التکاثر» تویخ شدند؛ در این آیه به دلیل حرف «لو» - که برای امتناع است - محروم از «علم الیقین» معرفی شده اند. اضافه «علم» به «یقین»، اضافه بیانیه و نشانگر این است که علم مورد نظر، علمی است که از هر گونه شکگی به دور باشد.

86- جهل جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 5 - 3

3 - جن ، پیش از نزول قرآن ، از دروغ و ساختگی بودن شرک ، همسرگزینی و فرزندداری خداوند آگاه نبودند .

إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا . . . وَ إِنَّا ظَنَّنَا أَن لَّن نَقُولَ الْإِنسَ وَالْجِنَّ عَلَى اللَّهِ كَذ

87- جهل جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 20

20 - دوزخیان، از شدت عذاب یکدیگر بی خبرند.

لكل ضعف و لكن لاتعلمون

88- جهل حق ناپدیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 71 - 12

12 - کافران حق ستیز ، فاقد بینش و درک لازم نسبت به مصالح و منافع خویش

بل أتینهم بذكرهم فهم عن ذكرهم معرضون

89- جهل در بدعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 119 - 7

7- گناه حلال و حرام شمردن امور (بدعت گذاری) ، اگر از سر جهل و نقصان علم باشد - در صورت توبه و اصلاح گذشته ها - مورد

غفران و بخشش الهی است .

لا تقولوا .. هذا حلال و هذا حرام ... و علی الذین هادوا حرّمنا ... و لكن کانوا

ص: 611

90- جهل در پیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 7

7- دوران کهنسالی همراه با نادانی ، از پست ترین مراحل زندگی انسان

و منکم من یردّ إلى أرذل العمر لکی لایعلم بعد علم شیئاً

91- جهل در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 13

13 - هواپرستی و رواج ضد ارزش ها ، جهل و محرومیت از تعالیم دین ، از جلوه های گمراهی مردم ، پیش از ظهور پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه و ان کانوا من قبل لفی ضلال مبین

92- جهل دنیا طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکوین - 102 - 5 - 2

2 - کسانی که به امتیازات مادی ، دل بسته و به آن فخر میورزند ، از علم و یقین محروم و از دستیابی به آن ناتوان اند .

کلاً لو تعلمون علم الیقین

مخاطبانی که در آغاز سوره ، با جمله «ألهیکم التکاثر» توییح شدند؛ در این آیه به دلیل حرف «لو» - که برای امتناع است - محروم از «علم الیقین» معرفی شده اند. اضافه «علم» به «یقین»، اضافه بیانیه و نشانگر این است که علم مورد نظر، علمی است که از هر گونه شکی به دور باشد.

93- جهل رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 18، 19

18 - سران کفر و شرک و پیروان آنان، بی خبر از مضاعف بودن عذاب یکدیگر

لکل ضعف و لکن لاتعلمون

مفعول «لاتعلمون» به قرینه «لکل ضعف»، ان لکل ضعفا است.

ص: 612

19 - سران شرک و کفر و پیروانشان، بی خبر از مضاعف بودن عذاب خویش

لکل ضعف و لکن لاتعلمون

برداشت فوق مبتنی بر این است که سران شرک نیز، همچون پیروان آنان، مخاطب «لاتعلمون» باشند.

94- جهل رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 19، 18

18 - سران کفر و شرک و پیروان آنان، بی خبر از مضاعف بودن عذاب یکدیگر

لکل ضعف و لکن لاتعلمون

مفعول «لاتعلمون» به قرینه «لکل ضعف»، از لکل ضعفا است.

19 - سران شرک و کفر و پیروانشان، بی خبر از مضاعف بودن عذاب خویش

لکل ضعف و لکن لاتعلمون

برداشت فوق مبتنی بر این است که سران شرک نیز، همچون پیروان آنان، مخاطب «لاتعلمون» باشند.

95- جهل ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 13

13- ظالمان، از ارزش و اجرت هجرت در راه خدا بی خبرند.

من بعد ما ظلموا .. لو كانوا يعلمون

برداشت فوق بنابراین احتمال است که مرجع ضمیر «یعلمون» فاعل محذوف فعل «ظلموا» باشد.

96- جهل عوام یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 78 - 3، 6

3 - عوام یهود، ناآگاه به محتوای کتاب آسمانی خویش (تورات)

لا يعلمون الكتب

6 - بی سوادى عوام یهود و آگاهی نداشتن آنان از تورات، از دلایل نابجا بودن انتظار ایمان از آنها

أفتطمعون أن يؤمنوا لكم . . . و منهم أميون لا يعلمون الكتب إلا امانى

جمله «منهم أميون» عطف بر «قد كان فريق . . .» در آیه «75» است. بنابراین آیه مورد بحث نیز بیانگر علت برای «أفتطمعون

ص: 613

...» می باشد.

97- جهل عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 20

20 - دانایی خداوند به درون عیسی (ع) و بی خبری عیسی (ع) از درون خداوند ، دلیل نفی الوهیت عیسی (ع) و حصر آن به خداوند .

سبحنک .. تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ما فی نفسک انک انت علم الغیوب

جمله «سبحنک ما یکون لی . . .»، بیانگر یگانگی خداوند و نفی الوهیت از عیسی (ع) است و جمله «تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ...» که حاکی از محدودیت علمی عیسی (ع) و علم مطلق خداوند است، به منزله دلیل آن می باشد.

98- جهل فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 7،8،10

7 - بیشتر فرعونیان ناآگاه به نقش اراده خداوند در ابتلای آنان به سختی ها و ناخوشایندیها

ألا إنما ظنّهم عند الله و لكن أكثرهم لا یعلمون

8 - اکثر فرعونیان زمان موسی مردمی جاهل و ناتوان از تحلیل صحیح رخداد های نیک و بد

و لكن أكثرهم لا یعلمون

10 - اتهام شومی و نامبارکی به موسی (ع) و پیروانش از فرعونیان ، اتهامی ناروا و برخاسته از جهل آنان بود .

یطیروا بموسی و من معه . . . و لكن أكثرهم لا یعلمون

99- جهل قایل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 27 - 23

23 - قایل ، انسانی ناآشنا به معارف الهی ، بی تقوا و حسود

قال لاقتلنك .. قال انما يتقبل الله من المتقين

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 3،20

ص: 614

3 - قابیل ، ناآگاه از کیفیت دفن و پنهان سازی جثه هاییل

لیریه کیف یوری سوءه اخیه

20 - تأسف قابیل بر نادانی خویش و ناتوانی از برابری با حیوانی همچون کلاغ

قال یویلتی اعجزت ان اکون مثل هذا الغراب

100- جهل قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 23 - 6

6- قوم عاد ، مردمی جهالت پیشه و روی گردان از حقایق

ولکنّی أریکم قومًا تجهلون

101- جهل قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 4 - 12

12 - قوم نوح ، پیش از رسالت آن حضرت ، مردمی بی بهره از معرفت و دانش و ناآگاه نسبت به معارف و حقایق الهی بودند .

لوکنتم تعلمون

102- جهل کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 178 - 3

3 - ناتوانی کافران از درک سود و زیان و سرنوشت شوم خویش

ولا یحسبنّ الذّین کفروا أنّما نملی لهم خیر لانفسهم أنّما نملی لهم لیزدادوا اثما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 58 - 10

10 - اهل کتاب و دیگر کافران به دلیل استهزای دین اسلام و احکام و شعایر آن ، @مردمی نادان و بی خرد

اتخذوا دینکم هزواً .. ذلک بانهم قوم لایعقلون

برداشت فوق بر این میناست که «لایعقلون» فعلی لازم باشد، یعنی اهل کتاب و کافران، فاقد عقل و اندیشه کافی هستند. اسناد «لایعقلون» به «قوم» که حاکی از بافت خاص اجتماعی آنهاست، این معنی را تأیید می کند.

ص: 615

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 8 - 6

6 - ناآگاهی کافران از عواقب هلاکتبار درخواست نزول آشکار ملائکه

و لو أنزلنا ملكا لقضى الأمر ثم لا ينظرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 33 - 10

10 - انکار آیات الهی نشأت گرفته از روح سرکش و ستمگر کافران است، نه جهل و ناآگاهی آنان

فإنهم لا يكذبونك و لكن الظلمين بآيت الله يجحدون

«جحد» به انکاری که بر خلاف اعتقاد قلبی باشد گفته می شود. محتمل است ستمکار شمردن منکران در آیه به جهت مخالفت آگاهانه آنان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 34 - 11

11 - اکثر کافران عصر بعثت ، ناآگاه به ضرورت تقوا برای متولیان مسجدالحرام

إن أولیاءه إلا المتقون و لكن أكثرهم لا یعلمون

مفعول «لا یعلمون» حقایقی است که آیه مورد بحث بدان پرداخته است ؛ از جمله ضرورت تقوا برای والیان مسجدالحرام و نیز استحقاق عذاب برای سدکنندگان مسجدالحرام بر روی مؤمنان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 39 - 10

10 - بی اطلاعی کافران در دنیا ، از دروغ گویی خویش درباره رستاخیز

و أقسموا بالله .. لا یبعث الله من یموت بلی وعداً علیه ... و لیعلم الذین کفروا أ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- خداوند ، مدعیان دستیابی به مال و فرزند با کفرورزی را ، در عذاب کفر و جهل خودشان نگاه می دارد .

و نمد له من العذاب مداً

محتمل است مراد از «العذاب» عذاب گمراهی و کفری باشد که کافر در آن گرفتار است. جمله «فلیمد له الرحمن مداً» در آیات پیشین نیز - که تداوم ضلالت گمراهان را بیان کرده - از همین مقوله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 39 - 4

4- کافران ، در دنیا هرگز به سختی و شدت آتش دوزخ و به بی یآوری خود در قیامت پی نخواهند برد .

ص: 616

لو يعلم الذين كفروا حين لا يكفون عن وجوههم النار... ولا هم ينصرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «حین» مفعولٌ به برای «یعلم» باشد. در این صورت پیام آیه چنین می شود: کاش آنان که کافر شدند، می دانستند - و نمی دانند - زمانی را که نمی توانند آتش را از چهره ها و... باز بدارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 63 - 3

3 - قلب های کافران ، پوشیده در حجاب غفلت و ناآگاهی

بل قلوبهم فی غمره من هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 71 - 12

12 - کافران حق ستیز ، فاقد بینش و درک لازم نسبت به مصالح و منافع خویش

بل أتینهم بذکرهم فهم عن ذکرهم معرضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 66 - 1

1 - دانش و معرفت درباره آخرت ، خارج از محدوده توان کافران

بل ادرك علمهم فی الآخره

«تدارک» (مصدر «ادارک») عبارت است از پیوستن اجزای شیء به آن شیء به گونه ای که از آن اجزا، چیزی باقی نمانده باشد. «ادارک علمهم فی الآخره»؛ یعنی، آنها (کافران) دانششان مصروف جای دیگری شده و چیزی از آن باقی نمانده است تا بتوانند آن را درباره آخرت به کار برند. بنابراین آنان نه مجال آن را دارند که با دلایل علمی، آخرت را رد کنند و نه مجال آن را دارند که با برهان های یقینی آن را اثبات کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 12، 13

12 - کافران ، از حقیقت روز قیامت و برانگیختگی مردگان در آن ، همواره ، در جهل و بی اطلاعی اند .

يقسم المجرمون .. فهذا يوم البعث و لكنكم كنتم لاتعلمون

13 - كافرين ، از وقوع قيامت بی اطلاع اند و برای حضور در آن ، آماده نیستند .

و يوم تقوم الساعة يقسم المجرمون ما لبثوا غير ساعه .. و لكنكم كنتم لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 59 - 6

6 - كافرين مجرم ، مردمانی جاهل و نادان به حقایق اند .

المجرمون.. الذين كفروا... الذين لا يعلمون

«لا يعلمون» می تواند صفت دیگری علاوه بر «المجرمون» برای «الذين كفروا» باشد که درباره آنان و موضع گیری هایشان در

ص: 617

این آیات، بحث شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 6 - 4

4 - کافران ، افرادی فاقد علم و دانش اند .

قال الذين كفروا لاتأتينا الساعة .. و يرى الذين أُوتوا العلم الذى أنزل إليك

به قرینه مقابله با آیه «الذين سَعَوْ» - که کافران بودند - ذکر «أوتوا العلم» نشان می دهد که آنان فاقد چنین صفتی اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 6 - 2

2 - آگاه نبودن از زمان برپایی قیامت ، بهانه کافران برای انکار آن

یسئل ائیان يوم القيمة

103- جهل کافران پیرو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 19

19 - سران شرک و کفر و پیروانشان، بی خبر از مضاعف بودن عذاب خویش

لکل ضعف و لکن لاتعلمون

برداشت فوق مبتنی بر این است که سران شرک نیز، همچون پیروان آنان، مخاطب «لاتعلمون» باشند.

104- جهل کافران صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 63 - 1

1 - کافران و مشرکان صدراسلام ، آیات الهی را از سر لجاج و ستیزه جویی ، انکار می کردند ؛ نه از روی جهل و ناآشنایی به آن .

كذلك يؤفك الذين كانوا بأيت الله يجحدون

«جحد» (مصدر «يجحدون») به معنای انکار چیز معلوم و روشن است. آیه شریفه به منزله تعلیل برای مضمون آیه قبل است که در آن، از انکار آیات الهی و دور شدن از عبادت خداوند، اظهار شگفتی شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 109 - 1 - 2

2 - گروهی از کافران در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بی خیر از موضع قاطع آن حضرت در برابر کفر و امیدوار به تنزل او در برابر شرک

ص: 618

ادامه سوره، قرينه است بر اين كه مراد از «الكافرون»، همه كافران نيستند؛ بلكه تنها آن گروه مخاطب اند كه اميدي به ايمان آنان نمي رفت. سخن گفتن با آنان در اين باره - كه پيامبر (صلى الله عليه و آله) اهل سازش نيست - بيانگر آن است كه آنان تسامح و تساهل را براي آن حضرت، امكان پذير مي پنداشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - كافرون - 109 - 3 - 7

7 - كافران ، از معبود پيامبر (صلى الله عليه و آله) ، شناخت نادرست و تصوري در حد معبود هاي خويش داشتند .

ما تعبدون .. ما أعبد

كلمه «ما» در معنای اعم از عاقل و غير عاقل به كار مي رود، به كار نبردن كلمه «من» - كه تصريح به عاقل بودن است - به جهت بيان اين نکته است كه مشركان، معبود پيامبر (صلى الله عليه و آله) را در سطح معبودان خويش مي پنداشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - كافرون - 109 - 5 - 7

7 - كافرانِ عصر بعثت ، از خداوند شناختي ناقص و در حد شناخت خدايان خويش داشتند .

و لا أُنتم عبدون ما أعبد

كلمه «ما»، بيانگر برداشت ياد شده است.

105- جهل كافران مكه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - لقمان - 31 - 6 - 6

6 - جهل ، عامل رويکرد كافران مكه به خريد داستان هاي بي اساس بود .

و من الناس من يشتري لهو الحديث .. بغير علم

«بغير علم» متعلق به فعل «يشتري» است.

106- جهل گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 11

11 - بی خبری گمراهان از ضلالت خویش، نابود کننده زمینه های هدایت در آنان

فریقا حق علیهم الصلله إنهم اتخذوا... و يحسبون أنهم مهتدون

ص: 619

107- جهل گناهکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 17 - 10، 4

4 - گناهکار، جاهل است .

يعملون السوء بجهالة

با توجه به توضیح فیش قبل .

10 - گناهکار، جاهل و سبک مغر است، اگر چه آگاه به گناه بودن عملش باشد .

انما التوبه على الله للذين يعملون السوء بجهالة

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: کلّ ذنب عمله العبد و ان كان به عالماً فهو جاهل حين خاطر بنفسه في معصيه ربّه . . .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 228، ح 62؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 354، ح 6.

108- جهل گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 89 - 12

12- « عن أبي عبدالله (ع) : . . . كل ذنب عمله العبد وإن كان به عالماً فهو جاهل حين خاطر بنفسه في معصيه ربه ، وقد قال في ذلك تبارك و تعالی یحکى قول یوسف لإخوته : « هل علمتم ما فعلتم بیوسف و أخیه إذ أنتم جاهلون » فنسبهم إلى الجهل لمخاطرتهم بأنفسهم في معصيه الله ;

از امام صادق (ع) روایت شده است: . . . هر گناهی را که بنده انجام دهد - اگر چه به گناه بودن آن آگاه باشد - نادان است؛ زیرا خود را به وسیله معصیت خدا به خطر انداخته است. خدای تبارک و تعالی در همین مورد، قول یوسف را خطاب به برادرانش حکایت کرده که گفت: «هل علمتم ما فعلتم بیوسف و أخیه إذ أنتم جاهلون» [امام (ع) فرمود: یوسف به آنان نسبت نادانی داد؛ چون خود را به وسیله معصیت خدا به خطر انداخته بودند].

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 25 - 13

13- ارتکاب گناه کبیره هر چند جاهلانه ، تقلیدی و تحت تأثیر تبلیغات باشد ، کیفر دارد .

ليحملوا أوزارهم .. و من أوزار الذين يضلّونهم بغير علم

این برداشت، مبتنی بر این اساس است که «من» برای تبعیض و «بغیر» حال برای ضمیر مفعولی باشد. بنابراین معنای عبارت چنین می شود: آنان به دوش می کشند گناهان خود و بخشی از گناه گمراه شدگان به دست خود را، هر چند اینها عالم نبوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 59 - 6

ص: 620

6- کافران مجرم، مردمانی جاهل و نادان به حقایق اند.

المجرمون.. الذین کفروا... الذین لایعلمون

«لایعلمون» می تواند صفت دیگری علاوه بر «المجرمون» برای «الذین کفروا» باشد که درباره آنان و موضع گیری هایشان در این آیات، بحث شده است.

109- جهل گوساله پرستان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 89 - 5

5- گوساله پرستان بنی اسرائیل، مردمی جاهل و دور از اندیشه و فکر

أفلا یرون ألا یرجع إلیهم قولاً

110- جهل مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 187 - 14

14 - عموم مردم نمی دانند که آگاهی به زمان قیامت در انحصار خداوند است.

ولکن اکثر الناس لایعلمون

مفعول «لایعلمون» معنایی است که از «انما علمها ..» به دست می آید.

111- جهل مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 94 - 10

10- مردم منطقه شمال، برخوردار از امکانات مادی، ولی فاقد شناخت های فنی بودند.

فهل نجعل لک خرجاً علی أن تجعل بیننا و بینهم سداً

112- جهل مردم صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 30 - 9

9- مردم عصر بعثت خداوند را به اسم و وصف «الرحمان» نمی شناختند و بدان کفر میورزیدند .

ص: 621

و هم یکفرون بالرحمن

بسیاری از مفسران برآنند که مراد از کفر مردم عصر بعثت به «الرحمان» عدم آشنایی آنان با این اسم برای خداوند است؛ یعنی، خداوند را با این اسم و وصف نمی شناختند و آن گاه که قرآن خداوند را به اسم «الرحمان» توصیف کرد، انکار کردند و گفتند «رحمان» دیگر کیست و چه خدایی است؟

113- جهل مرفهان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 56 - 3

3- ثروتمندان شرک پیشه و فریفته مال و فرزند در صدر اسلام، اشخاصی بی شعور و نادان بودند.

ایحسبون أنما نمدهم به من مال و بنین . . . بل لایشعرون

114- جهل مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 10

10 - مشرکان، مردمی جاهل هستند.

كذلك قال الذين لا يعلمون

«لا يعلمون» در جمله فوق، به منزله فعل لازم و بی نیاز از مفعول است. بنابراین «الذين لا يعلمون»؛ یعنی، جاهلان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 118 - 19، 4

4 - شرک برخاسته از جهل و مشرکان مردمی نادانند.

وقال الذين لا يعلمون

مراد از «الذين لا يعلمون»، مشرکان است. توصیف مشرکان به نادانان، اشاره به دو حقیقت دارد: اول اینکه ریشه شرک، جهل است و دوم اینکه، پیشنهاد آنان مبنی بر سخن گفتن با خدا با آنها و یا آمدن معجزه، نشانه نادانی ایشان است.

19 - مشرکان بر اثر جهل و لجاجت، آیات قرآن را نشانه ای بر حقانیت پیامبر نمی شمردند.

قال الذين لا يعلمون لولا... تأتينا آيه... قد بيّنا الآيت لقوم يوقنون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 50 - 15

15 - توقّعات بيجای مشرکان از پیامبر (صلی الله عليه و آله)، برخاسته از نادانی

قل لا أقول لكم عندي خزائن الله و... قل هل يستوی الأعمی و البصیر

ص: 622

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 39 - 2

2- شرک پیشگان عرب جاهلی ، مردمانی ناآشنا به جهان آخرت و حقایق روز بازپسین

بل کذبوا بما لم یحیطوا بعلمه و لما یأتهم تأویله

مراد از «ما لم یحیطوا بعلمه» به قرینه جمله بعد (و لما یأتهم تأویله) می تواند قیامت باشد. در این صورت، جمله «لم یحیطوا...» بیانگر این است که: موضوع قیامت برای مشرکان عرب جاهلی موضوعی بی سابقه و نوی بود و آنان در گذشته نسبت به آن در بی خبری محض به سر می بردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 55 - 6

6- بیشتر مشرکان ، نسبت به مالکیت مطلق خداوند بر جهان هستی و تحقق قطعی وعده های او ، جاهل و ناآگاهند .

ألا إن لله ما فی السموت .. ألا إن وعد الله حق و لكن أكثرهم لا یعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 19

19- اکثریت مردم (مشرکان) ، ناآگاه به استواری توحید و یگانه پرستی و اتکای آن بر برهان

ذلک الدین القیم و لكن أكثر الناس لا یعلمون

در برداشت فوق ، «الناس» عموم مردم گرفته شده است. بر این اساس ، مقصود از «أكثر» مشرکان خواهد بود. مفعول «لا یعلمون» به قرینه جمله های قبل ، استواری توحید بر برهان و دلیل برهانی نداشتن شرک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 73 - 6

6- پرستش عناصر بی تأثیر و ناتوان ، نشان کوتاه نظری و ناآگاهی مشرکان است .

و یعبدون من دون الله ما لایملک لهم رزقاً .. و لایستطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- بیشتر مشرکان نسبت به حقیقت صفات خدا و قابل مقایسه نبودن مخلوقات با او، ناآگاهند.

بل أكثرهم لا يعلمون

برداشت فوق به خاطر این است که صدر آیه سخن از قابل مقایسه نبودن خلق با خدا بود و نفی علم (لا يعلمون) نیز به همین زمینه نظر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 54 - 5

ص: 623

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور وانهادن شرک پیشگان متعصب در غرقاب جهل و گمراهی شان

فذرهم فی غمرتهم حتی حین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 61 - 8,9

8- بیشتر مشرکان ، گرفتار جهل و بی دانشی اند .

بل أكثرهم لایعلمون

ضمیر «هم» به مشرکان بازمی گردد.

9- پافشاری برخی از مشرکان بر شرک ، معلول تعصب یا اهداف خائنانه است ، نه ناشی از نادانی صرف .

بل أكثرهم لایعلمون

قید «أكثر» بیانگر این واقعیت است که در میان مشرکان، کسانی وجود دارند که علی رغم آگاهی به بطلان شرک، به خاطر اهداف نادرستی از آن حمایت می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 41 - 9

9- معبود گزینی مشرکان ، سخت بی بنیاد و جاهلانه است .

مثل الذین اتّخذوا من دون الله اولیاء کمثل العنکبوت اتّخذت بیئاً و إنّ اوهن البی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 64 - 7

7- مشرکان ، از بازیچه بودن حیات دنیوی و حیات راستین بودن عالم آخرت ، بی خبرند .

و لئن سألتهم من ... و ما هذه الحیوه الدنیا ... لو کانوا یعلمون

بنابراین که ضمیر فاعلی «یعلمون» - به قرینه سیاق - مشرکانی باشد که در آیات پیشین، از آنها سخن گفته شده است، نکته بالا، قابل استفاده است.

10 - مشرکان ، از اختصاص داشتن همه حمد و سپاس ها به درگاه خداوند ، بی خیرند .

قل الحمد لله بل أكثرهم لا يعلمون

بنابراین احتمال که متعلق و مفعول به «لا يعلمون» همین فرمانی باشد که خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرموده است (لا يعلمون أنّ الحمد لله)، نکته بالا قابل استفاده است.

15 - جهل و بی خبری مشرکان ، باعث قبول نکردن دین الهی و روی آوردن آنان به آیین و سنت های بی پایه پدران خود است .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه آباءنا . . . و

برداشت بالا، براساس این احتمال است که «لا يعلمون» مفعول به و متعلق نداشته باشد و درصدد نفی علم از مشرکان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 53 - 5,6,8,9

5 - مشرکان ، بدون این که درباره قیامت و حشر آگاهی داشته باشند ، آن را انکار می کنند .

وقال الذين كفروا لا تأتينا الساعة ... و يقذفون بالغيب

متعلق «يقذفون بالغيب» ذکر نشده و به قرینه مقام می تواند حشر، پیامبر(صلی الله علیه و آله) و قرآن باشد. برداشت یاد شده بنابر احتمال اول است. گفتنی است که مراد از «يقذفون بالغيب» و براساس تخمین و ناآگاهانه اظهار نظر کردن است.

6 - نسبت دادن ساختگی بودن قرآن از سوی مشرکان ، ناآگاهانه و به دور از علم بوده است .

قالوا ما هذا إلا سحر مبين ... وقد كفروا به من قبل و يقذفون بالغيب

8 - نسبت دادن شریک به خداوند از ناحیه مشرکان ، ناآگاهانه و از روی حدس و تخمین است .

و يوم يحشرهم ... ثم يقول للملئكة أهؤلاء إياكم كانوا يعبدون ... وقد كفروا ب

9 - حدس و تخمین مشرکان درباره حشر و قیامت ، بسیار دور از واقعیت بوده است .

وقد كفروا به من قبل و يقذفون بالغيب من مكان بعيد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 168 - 5

5 - مشرکان ، مدعی بی اطلاعی از سرنوشت خوب و بد مؤمنان و یکتاپرستان گذشته بودند .

لو أنّ عندنا ذكراً من الأولين

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «ذکر» در آیه شریفه به معنای «علم» باشد و مقصود از «الأولین» موحدان و مؤمنان گذشته باشد. بر این اساس معنا و پیام آیه چنین می شود: اگر ما از سرنوشت مؤمنان و موحدان گذشته آگاه بودیم و از جایگاه خوب آنان مطلع می شدیم، همچون آنان توحید الهی و بندگی خدای یکتا را می پذیرفتیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 180 - 6

6 - ناآگاهی مشرکان از منزلت و قدرت پروردگار جهان

سبحن ربك رب العزة عما يصفون

تنزیه و مبرا دانستن خداوند از توصیف های مشرکان، گویای این حقیقت است که آنان، معرفتی نسبت به خداوند جهان نداشتند و از قدر و منزلت او بی اطلاع بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 64 - 3

3 - مشرکان ، مردمی نادان اند .

أفغير الله تأمروني أعبد أيها الجاهلون

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «جاهلون» لازم بوده و متعلقی نداشته باشد. در این صورت این واژه حاکی از سنجیه و صفت دائمی مشرکان خواهد بود.

ص: 625

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 67 - 1

1 - مشرکان ، خدا را آن گونه که شایسته او است ، نشناخته و ارج نهادند .

و ما قدروا الله حق قدره

بیشتر مفسران و اهل ادب جمله «و ما قدروا الله..» را به معنای «ما عرفوا الله» و «ما عظموا الله» معنا کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 47 - 3

3 - مشرکان ، ناآگاه از امور غیبی و ناتوان از ارتباط با عالم غیب

أم عندهم الغیب فهم یکتبون

115- جهل مشرکان پیرو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 18

18 - سران کفر و شرک و پیروان آنان، بی خبر از مضاعف بودن عذاب یکدیگر

لکل ضعف و لکن لاتعلمون

مفعول «لاتعلمون» به قرینه «لکل ضعف»، ان لکل ضعفا است.

116- جهل مشرکان دوران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 6

6 - مشرکان عصر جاهلی به سفاهت خویش در فرزندکشی ناآگاه بودند.

قد خسر الذین قتلوا اولدهم سفها بغیر علم

«باء» در «بغیر علم» به معنای ملامت و وصف برای «سفها» است. لذا معنی آیه چنین می شود: سفاهتی خالی از علم.

117- جهل مشركان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 6 - 11

11 - مشركان صدر اسلام، مردمانی نادان و گرفتار جهل بودند .

ص: 626

ذلك بأنهم قوم لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 56 - 3

3 - ثروتمندان شرک پیشه و فریفته مال و فرزند در صدر اسلام ، اشخاصی بی شعور و نادان بودند .

أیحسبون أنما نمدهم به من مال و بنین . . . بل لایشعرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 63 - 1

1 - کافران و مشرکان صدر اسلام ، آیات الهی را از سر لجاج و ستیزه جویی ، انکار می کردند ؛ نه از روی جهل و ناآشنایی به آن .

كذلك یؤفک الذین كانوا بآیت اللّٰه یجحدون

«جحد» (مصدر «یجحدون») به معنای انکار چیز معلوم و روشن است. آیه شریفه به منزله تحلیل برای مضمون آیه قبل است که در آن، از انکار آیات الهی و دور شدن از عبادت خداوند، اظهار شگفتی شده بود.

118- جهل معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 21 - 3، 2

2- خدایان مشرکان ، هیچ اطلاعی از زمان وقوع قیامت و رستاخیز خود ندارند .

و ما یشعرون اّیان یبعثون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مرجع ضمیر فاعلی در «یشعرون» و «یبعثون» معبودهای باطل باشد که در آیه قبل از آنها سخن به میان آمده است.

3- معبود های مشرکان ، بی اطلاع از زمان رستاخیز پرستش کنندگان خویش

و ما یشعرون اّیان یبعثون

برداشت فوق، مبتنی بر این احتمال است که مرجع ضمیر «یبعثون» پرستشگران اصنام باشد که همان ضمیر فاعلی «یدعون» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 56 - 4

4- معبود های مشرکان ، موجوداتی ناآگاه و بی خبر

و يجعلون لما لا يعلمون نصیباً

احتمال دارد مرجع ضمیر، «یعلمون»، «إلهه» باشد که از «ما» به دست می آید. بنابراین، جمله «لا يعلمون» در بیان توصیف «ما» است.

ص: 627

جهل معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 5

5 - اعتراض کننده به حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، فردی ناآشنا به صفات نفسانی او و ناتوان از شناخت صالحان

أن جاءه الأعمى . و ما يدريك لعله يزكى

119- جهل معرضان از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 5

5 - خداگريزان ، بر اثر نادانی و گمراهی ، خود را هدايت یافته و راه جسته می پندارند .

و يحسبون أنهم مهتدون

120- جهل معرضان از دين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 11

11- روی گردانان از تکالیف و تعهدات الهی ، مردمی ناآگاه و بی توجه به پاداش های برتر خداوندی اند .

و لا تشتروا بعهد الله . . . إنما عند الله هو خير لكم إن كنتم تعلمون

121- جهل مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 100 - 3

3 - کسانی که پیامبران الهی را تکذیب کنند و به آیات و نشانه های خدا ایمان نیاورند ، مردمی بی خرد و نادان هستند .

و يجعل الرجس على الذين لا يعقلون

مراد از «الذین لایعقلون» - به قرینه مقابله با «ما کان لنفسه أن تؤمن . . .» - تکذیب کنندگان و کافران هستند. گفتنی است ذکر «لایعقلون» به جای «لایؤمنون» برداشت فوق را تأیید می کند.

ص: 628

122- جهل مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 100 - 3

3 - کسانی که پیامبران الهی را تکذیب کنند و به آیات و نشانه های خدا ایمان نیاورند ، مردمی بی خرد و نادان هستند .

و يجعل الرجس على الذين لا يعقلون

مراد از «الذين لا يعقلون» - به قرینه مقابله با «ما كان لنفس أن تؤمن ..» - تکذیب کنندگان و کافران هستند. گفتنی است ذکر «لا يعقلون» به جای «لا يؤمنون» برداشت فوق را تأیید می کند.

123- جهل مکذبان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 19 - 5

5- آنان که الهی بودن قرآن و حقایق آن را باور ندارند ، کوردل و جاهلند .

أفمن يعلم أنما أنزل إليك من ربك الحق كمن هو أعمى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 101 - 7

7- بیشتر منکران و تکذیب کنندگان قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به حقیقت نسخ و حکمت آن جاهل بودند .

و إذا بدلنا آیه .. أكثرهم لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 44 - 6

6 - عوامل و زمینه های سقوط و هلاکت تکذیب گران ، ناشناخته برای خود آنان

سنستدر جهم من حيث لا يعلمون

124- جهل مکذبان قیامت

1 - منکران روز جزا، فرومانده در گرداب جهالت و گرفتار غفلت و بی خبری

الذین هم فی غمره ساهون

«غمره» به معنای فرورفتن در جهل و نادانی و «ساهی» به معنای غافل و بی خبر است.

ص: 629

125- جهل مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 101 - 7

7- بیشتر منکران و تکذیب کنندگان قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به حقیقت نسخ و حکمت آن جاهل بودند .

و إذا بدلنا آیه .. أكثرهم لا يعلمون

126- جهل ملأئکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 19

19 - فرشتگان ، ناآگاه به زمینه های کمال و ارزش های والای انسان

إني أعلم ما لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 32 - 1

1 - فرشتگان ، ناآگاه به حقایق عرضه شده بر آنان و ناتوان از بیان اسامی آنها

ثم عرضهم على الملئکه .. قالوا سبحنک لاعلم لنا إلا ما علمتنا

127- جهل منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 9 - 6

6 - منافقان ، به خودفریبی خویش و نیرنگبازی با خود ، ناآگاه هستند .

و ما یخدعون إلا أنفسهم و ما یشعرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 12 - 4

4- منافقان ، بی خبر از فسادپیشگی و تبہکاری خویش

ولکن لایشعرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 630

1 - بقره - 2 - 13 - 9

9 - منافقان ، بی خبر از سفاقت و بی خردی خویش

ألا إنهم هم السفهاء ولكن لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 16 - 4

4 - منافقان ، به سود و زیان واقعی خویش آگاهی ندارند .

و ما كانوا مهتدين

متعلق «مهتدين» به دليل جمله های قبل، سود و زیان واقعی است؛ یعنی: و ما كانوا مهتدين الى منافعهم و مضارهم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 20 - 5

5 - منافقان ، سزاوار محروم شدن از توانایی شناخت معارف الهی هستند .

و لو شاء الله لذهب بسمعهم و أبصرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 19

19 - منافقان ، مردمانی محروم از درک حقایق اخروی

لو كانوا يفقهون

به کارگیری کلمه «لو» - که برای تمنی است - حکایت از آن دارد که منافقان از درک حقایق اخروی ناتوانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 13، 12

12 - منافقان ، عناصری نادان و بی بهره از معارف بلند الهی

و لله العزّة و لرسوله و للمؤمنين و لكنّ المنفقين لا يعلمون

13 - درک عزتمندی خدا، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، بیرون از توان ذهنی منافقان جاهل

ولله العزة... ولكن المنفقين لا يعلمون

128- جهل موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 65 - 6

6 - آگاهی نداشتن غیر خدا به لحظه برپایی رستاخیز، دلیل شایسته نبودن غیر او برای پرستش

وما يشعرون ايان يبعثون

ص: 631

با توجه به این که معبودهای دروغین مشرکان، از مصادیق مورد نظر در «ما یشعرون» هستند، از ارتباط آن با صدر آیه استفاده می شود که موجوداتی که زمان رستاخیز بر آنها مکشوف نباشد، اصولاً نمی توانند به عنوان معبود شناخته شوند.

129- جهل مهاجران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 12

12- مهاجران، از فواید دنیوی و پاداش اخروی هجرت در راه خدا بی خبرند.

والذین هاجروا... لأجر الآخرة أكبر لو كانوا یعلمون

130- جهل همراهان موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 61 - 3

3 - عدم معرفت همراهان نزدیک موسی (ع) به مقام وی و شکست ناپذیری طرح و برنامه الهی او

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی.. قال أصحاب موسی إنا لمدركون

تعبیر «أصحاب موسی» به جای بنی اسرائیل، می تواند تعریضی باشد به این که نه تنها بنی اسرائیل بلکه حتی یاران نزدیک موسی (ع) نیز به موفقیت آمیز بودن طرح و برنامه وی اطمینان نداشتند؛ بلکه با مشاهده فرعون، شکست موسی (ع) و گرفتاری خود را قطعی می دانستند.

131- جهل هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 44 - 10

10 - هواپرستان، در شناخت راه آدمیت و سعادت و گام زدن در آن، بسی ناتوان تر و گمراه تر از چهارپایان

إن هم إلا كالأنعم بل هم أضلّ سبیلاً

132- جهل یوشع (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 64 - 3

3- همسفر موسی ، با وجود ناآگاهی از علائم جایگاه ملاقات او با خضر ، همگام موسی (ع) و خواهان به مقصد رسیدن او بود .

ص: 632

133- جهل یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 46

46 - یهودیان ، ناآگاه به سودای زیانبار خویش (از دست دادن آخرت و دستیابی به منافع سحر)

لبس ماشروا به أنفسهم لو کانوا یعلمون

مفعول «یعلمون» - به دلیل قبل - زیانباری فروختن مواهب آخرت در مقابل منافع دنیوی است؛ یعنی، ای کاش! می دانستند که این داد و ستد برای آنان زیانبار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 181 - 5

5 - کوته فکری یهود در معارف الهی و صفات خداوند

لقد سمع الله قول الذين قالوا ان الله فقير ونحن اغنياء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 155 - 13

13 - دل های یهودیان - بر خلاف ادعایشان - تهی از دانش و ناتوان از درک تعالیم پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

قولهم قلوبنا غلف بل طبع الله عليها

برداشت فوق بر این اساس است که مقصود یهودیان از جمله «قلوبنا غلف» ادعای برخورداری از دانش وافر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 162 - 8,9

8 - خواسته های نابجا ، اعمال ناروا و رذایل اخلاقی یهود ، نشأت گرفته از جهل آنان و ناباوری ایشان نسبت به تعالیم دین

يسئلك أهل الكتب . . . لكن الرسخون في العلم منهم و المؤمنون

توصیف صالحان یهود با عنوان عالمان ژرفنگر و مؤمنان واقعی، بیانگر این حقیقت است که جهل و ناباوری به تعالیم انبیا مایه گرایش عامه یهود به اعمال ناروا و رذایل اخلاقی بوده است.

9 - جهل ، سطحی نگری و روحیه ناباوری در اکثریت یهود ، مایه کفر آنان به قرآن و دیگر کتب آسمانی

لكن الرسخون فى العلم منهم و المؤمنون يؤمنون بما أنزل إليك و ما أنزل من قبلک

در برداشت فوق کلمه «لکن» استدراک از جمله «فلا یؤمنون الا قليلا» (155) گرفته شده است، یعنی اکثر یهودیان ایمان نمی آورند و لکن عالمان ژرفنگر ایشان و آنانکه اهل باور به حقیقت هستند به قرآن ایمان خواهند آورد. بنابراین جمله «لکن...» می رساند که جهل و روحیه ناباوری در اکثریت یهود مانع ایمان آوردن آنان به قرآن شده است.

ص: 633

134- جهل یهود صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 18

18 - تورات دربردارنده حقایق و معارفی بود که نه یهود زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر آن آگاهی داشتند و نه پدران آنها.

و علمتم ما لم تعلموا انتم و لاء اباؤکم

135- خدا و جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 32 - 3

3 - خداوند ، منزّه از آن است که به اسرار و نهران موجودات آگاه نباشد .

أنبؤنی بأسماء هؤلاء .. قالوا سبحنک

در مقامی که سخن متکلم موجب توهّم نقصی برای خدا شود، کلمه «سبحانک» و مانند آن به کار می رود. گویا فرشتگان چون در مقام پاسخگویی هستند، از سخنشان این توهّم به وجود می آید که خداوند از پیش به پاسخ آنان آگاهی ندارد. هدف ایشان از گفتن «سبحانک» ابراز منزّه دانستن خداوند از چنین منقصتی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 15

15 - آگاه نبودن خدا به اسرار نهانی انسان ها ، از باور ها و پندار های باطل یهود

أتحدثونهم بما فتح الله علیکم لیحاجوکم به عند ربکم

از جمله «أتحدثونهم .. لیحاجوکم» چنین بر می آید که یهود آن گاه راه احتجاج علیه خویش را گشوده می دیدند که حقایق و دانسته های خویش را آشکار کنند؛ ولی اگر حقایق را آشکار نکنند علیه آنان احتجاج نمی شود و مؤاخذه نمی گردند. این پندار بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 77 - 4

4 - محدود پنداشتن علم خدا به امور آشکار و محسوس ، پنداری است باطل و معتقدان به آن سزاوار توبیخ و سرزنش هستند .

أولایعلمون أن الله یعلم ما یسرون و ما یعلنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 18 - 6

6 - راه نیافتن هیچگونه ضعف و کاستی، گزافه، جهل و اشتباه در حریم خداوند

ص: 634

و هو القاهر فوق عباده و هو الحكيم الخبير

از صفات «قاهر»، «حکیم» و «خبیر»، که برای خداوند بیان شده، برداشت فوق استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 18 - 17

17 - از علی (ع) روایت شده که فرمود: « اما ما لا يعلمه الله ، فلا يعلم الله أن له شريكاً و لا وزيراً و لا صاحبه و لا ولدأ و شرحه فی القرآن : « قل اتبئون الله بما لا يعلم » . . . »

... اما (مراد از) آنچه را خدا نمی داند، (یعنی) خدا (او را) برای خود شریک نمی داند و نه وزیر و نه همسر و نه فرزند و شرح این مطلب در قرآن این است: آیا خدا را خبر می دهید به آنچه نمی داند؟! ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 5 - 2

2- ناآگاهی خداوند به سخنان و کار های پنهانی ، از پندار های نادرست مشرکان عصر بعثت

ألا إنهم يثنون صدورهم ليستخفوا منه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 52 - 8, 5

5- اعمال آدمیان ، در عین منزّه بودن خداوند از جهل و فراموشی ، در کتابی بی کم و کاست (لوح محفوظ) ثبت و ضبط می شود .

علمها عند ربّي في كتب لا يبضلّ ربّي و لا ينسى

جمله «لا يبضلّ..» ممکن است در مقام دفع این توهم باشد که اگر اعمال آدمیان نوشته و ثبت می گردد، به این جهت نیست که چیزی از پروردگار جهان مخفی باشد و یا نسیان در او راه پیدا کند؛ بلکه جهت دیگری دارد. نکره آوردن «کتاب» بر تقخیم آن از لحاظ احاله کامل بر جزئیات، دلالت می کند.

8- ربوبیت خداوند بر هستی ، به دور از هرگونه ناآگاهی و فراموشی است .

لا يبضلّ ربّي و لا ينسى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- شرک ، مستلزم ناقص شمردن ذات کامل حق و نسبت دادن جهل و ناآگاهی به ساحت او

سبحن الله عما یصفون . علم الغیب و الشہدہ

136- دروغگویی ابو جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 635

2 - شخص بازدارنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) از نماز و تکذیب کننده او، فردی دروغگو و خطاپیشه و گنه کار بود .

ناصیه کذبہ خاطئه

دروغ گویی و خطاکاری، در حقیقت وصف صاحب «ناصیه» است و اتصاف «ناصیه» به آن، مجاز و بیانگر این نکته است که صاحب آن، به قدری به دروغ و گناه آلوده بوده، که گویا اجزای بدن او، دروغگو و خطاکاراند و آثار این پلیدی ها، در چهره او نمایان است.

137- دلایل جهل به تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 16

16- تکذیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خاطر بشر بودنش، نشانه بی خردی و دلیل بی اطلاعی از تاریخ بشر، پیامبران پیشین و سنت الهی است .

و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً نوحی إليهم من أهل القرى .. أفلاتعقلون

لحن جمله «و ما أرسلنا ..» گویای این است که آن جمله در پاسخ این توهم ایراد شده که: فرستاده خدا نمی تواند فردی از افراد بشر باشد؛ بلکه باید از فرشتگان و مانند آنها باشد.

138- دلایل جهل به سنتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 16

16- تکذیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خاطر بشر بودنش، نشانه بی خردی و دلیل بی اطلاعی از تاریخ بشر، پیامبران پیشین و سنت الهی است .

و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً نوحی إليهم من أهل القرى .. أفلاتعقلون

لحن جمله «و ما أرسلنا ..» گویای این است که آن جمله در پاسخ این توهم ایراد شده که: فرستاده خدا نمی تواند فردی از افراد بشر باشد؛ بلکه باید از فرشتگان و مانند آنها باشد.

139- رذایل اخلاقی ابو جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- ابوجهل، فردی مغرور و فخر فروش در میان کسان خویش

ص: 636

ثم ذهب إلى أهله يتمطي

140- روش مبارزه با جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 19

19- ایجاد مصونیت و مقاومت روحی در مؤمنان ، شایسته ترین شیوه برای مقابله با هجوم کفر و جهل *

فی قلوبهم الحمیة .. و أَلزَمَهُم كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا

خداوند، در قبال خشم و تعصب جاهلی مشرکان، در مؤمنان روح آرامش و مقاومت را تقویت کرده است. از این مطلب استفاده می شود که در تعارض قوای کفر و ایمان، شایسته ترین و ممکن ترین راه، ایجاد مصونیت و مقاومت در جبهه مؤمنان است.

141- زمینه جهل به احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 8

8 - بادیه نشینی و دوری از فرهنگ اجتماعی ، زمینه ناآگاهی نسبت به حدود و احکام الهی

الأعراب .. و أجدر ألا يعلموا حدود ما أنزل الله

142- زمینه جهل به حدود خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 8

8 - بادیه نشینی و دوری از فرهنگ اجتماعی ، زمینه ناآگاهی نسبت به حدود و احکام الهی

الأعراب .. و أجدر ألا يعلموا حدود ما أنزل الله

143- سرزنش جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 9

9- دوری از تمدن و دانش ، امری نکوهیده در بینش اسلام

الأعراب أشد .. وأجدر ألا يعلموا

ص: 637

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 46 - 19

19- جهل و نادانی ، صفتی ناپسند و نکوهیده در پیشگاه خداوند

إني أعظك أن تكون من الجاهلین

144- سرزنش جهل به علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 1

1 - جهل و تردید درباره احاطه علمی خداوند به اشیا ، مورد نکوهش و سرزنش است .

ألم تر أن الله يعلم

استفهام در «ألم تر»، برای انکار توییخی است. «تر» از «رأى» (دانستن) مشتق است؛ یعنی، «ألم تعلم أن الله...».

145- ظلمت جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 3

3 - درک نکردن و غوطهور شدن در تاریکیهای جهل و گمراهی، پیامد تکذیب آیات الهی است.

و الذين كذبوا بآئتنا صم و بكم فى الظلمت من یشئ الله یضللہ

کری و لالی تکذیب کنندگان، کنایه از درک نکردن و سردرگمی آنان است. محتمل است این حالت کیفری از جانب خداوند برای آنان باشد؛ چنانچه جمله «من یشئ الله» شاهد بر آن است.

146- عجب ابو جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 33 - 4

4 - ابو جهل ، فردی مغرور و فخر فروش در میان کسان خویش

ثم ذهب إلى أهله يتمطى

147- عوامل جهل

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 638

3 - درک نکردن و غوطهور شدن در تاریکیهای جهل و گمراهی، پیامد تکذیب آیات الهی است.

و الذین کذبوا بآیتنا صم و بکم فی الظلمت من یشاء الله یضللہ

کری و لالی تکذیب کنندگان، کنایه از درک نکردن و سردرگمی آنان است. محتمل است این حالت کیفری از جانب خداوند برای آنان باشد؛ چنانچه جمله «من یشاء الله» شاهد بر آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 6 - 7

7 - ترتیب اثر دادن به خبر فاسق، بدون تحقیق و بررسی، عملی جاهلانه و ندامت بار است.

أن تصیبوا قومًا بجهله فتصبحوا علی ما فعلتم ندمین

148- گناه ابو جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 16 - 2

2 - شخص بازدارنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) از نماز و تکذیب کننده او، فردی دروغگو و خطاپیشه و گنه کار بود.

ناصیه کذبہ خاطئه

دروغ گویی و خطاکاری، در حقیقت وصف صاحب «ناصیه» است و اتصاف «ناصیه» به آن، مجاز و بیانگر این نکته است که صاحب آن، به قدری به دروغ و گناه آلوده بوده، که گویا اجزای بدن او، دروغگو و خطاکاراند و آثار این پلیدی ها، در چهره او نمایان است.

149- گناه جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 98 - 10

10 - ناآگاهی از معارف دینی با وجود امکان یادگیری آن، گناه و ستم بر خویش است.

ظالمی انفسهم .. قالوا الم تکن ارض الله واسعه فتهاجروا فیها .. الا المستضعفین

150- مبارزه با جهل

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

6 - اعراف - 7 - 157 - 20

ص: 639

20 - برداشتن تکالیف شاق ، گسستن زنجیر های جهل و خرافه و زدودن بدعت های دینی از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) در انجام رسالت خویش

و یضع عنهم إصرهم والأغلال التي كانت عليهم

«إصر» به معنای عهد و پیمان سنگین و نیز به هر چیز دشوار و طاقت شکن گفته می شود. در آیه شریفه بدین مناسبت که در مقام بین تشریح احکام از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، مراد از آن تکالیف مشقتباری است که امتهای گذشته بدانها پایبند بوده اند. غُلّ (مفرد اغلال) به معنای طوق و زنجیری است که به گردن و یا دستها بسته می شود و مراد از آن جهل و خرافه و بدعت و مانند اینهاست.

151- متقین و جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 32 - 3

3- تقوایبشگان ، انسانهایی پاک و مبرّای از جهالت و فسق

المتّقین . الذین تتوفّهم الملائکه طیبین

واژه «طیب» وقتی به انسان نسبت داده شود، به معنای دور بودن او از آلودگی، جهل، فسق و کارهای زشت است.

152- محمد (صلی الله علیه و آله) و جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 2 - 2

2 - شهادت خداوند بر گمراه نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مبرّا بودن آن حضرت از جهل و رأی فاسد

والنجم . . . ما ضلّ صاحبکم و ما غوی

153- ملاک جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 22

22- نه از طبقه اشراف بودن ملاک دانایی و ارزش است و نه از محرومان بودن نشانه جهل و بی مقداری

و ما أنا بطارد الذین ءامنوا . . . و لکنی أریکم قومًا تجهلون

154- ملاکهای جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 11

11 - امت ها ، بدون داشتن کتاب آسمانی و تدین به ادیان الهی ، مردمی جاهلند .

کذلک قال الذین لایعلمون مثل قولهم

155- منشأ نجات از جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 5 - 3,4

3 - خروج انسان از نادانی ، در گرو خواست خداوند و به دست او است .

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم

4 - رها ساختن انسان از جهل ، جلوه کرم والای خداوند است .

وَرَبِّكَ الْأَكْرَمِ. الَّذِي ... عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم

156- موارد جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 50

50 - علم و ایمان به سرای آخرت ، بدون عمل به مقتضای آن ، به منزله جهل و بی ایمانی است .

لَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَالَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ ... لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «لو کانوا یعلمون» در ارتباط با «لقد علموا ..» مطرح باشد. بر این مبنا مفعول «یعلمون» محرومیت ساحر از سرای آخرت است. بر اساس این معنا، خداوند از یکسو آنان را عالم می داند (لقد علموا) و از سوی دیگر آنها را جاهل می شمرد (لو کانوا یعلمون) تا به این حقیقت اشاره کند که: علم و ایمان بدون عمل به مقتضای آن، به منزله جهل و بی ایمانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- دعا به درگاه خداوند و تقاضای امری که به حکیمانه بودنش اطمینان نیست ، کاری جاهلانه است .

فلا تسئلن ما لیس لک به علم إنی أعظک أن تكون من الجهلین

ص: 641

157- مؤمنان و جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 100 - 7

7 - اهل ایمان ، از عقل و خرد برخوردار و از نادانی و سفاهت مبرا هستند .

و ما كان لنفس أن تؤمن . . . و يجعل الرجس على الذين لا يعقلون

158- نبوت و جهل به مقدرات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 10

10- عدم تنافی مقام نبوت با آگاهی نداشتن از مقدرات الهی نسبت به خویش

فظنّ أن لن نقدر عليه

159- نشانه های جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 12

12 - گرایش به ناپاکی ها و زشتی ها ، نشانه بی خردی و نادانی

لايستوى الخبيث و الطيب . . . فاتقوا الله يا اولى الالب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 138 - 13، 16، 17، 18

13 - باور به خدای محسوس و ملموس ، نشانه جهل آدمی است .

كما لهم ءالهه قال إنكم قوم تجهلون

موسی(ع)، بنی اسرائیل را در پی درخواست خدایی محسوس و ملموس، که از «كما لهم ءالهه» استفاده می شود، مردمی جاهل خواند.

16 - پرستش آنچه آدمی خود مالک آن است ، نشانه بی خردی اوست .

يعكفون على أصنام لهم . . . قال إنكم قوم تجهلون

از نکاتی که موسی، بنی اسرائیل را به سبب آن جاهل شمرد، همان است که از «أصنام لهم» به دست می آید؛ یعنی این جاهلان است که شما می بینید بت پرستان چیزی را عبادت می کنند که خود مالک آن هستند و در عین حال تقاضا می کنید معبودی مانند معبود آنان داشته باشید.

17 - باور به توانمندی بنده ای از بندگان (موسی) بر ساختن و تدارک دیدن معبود ، نشانه جهل و بی خردی بنی اسرائیل

اجعل لنا إلهاً . . . قال إنكم قوم تجهلون

ص: 642

جمله «اجعل لنا إلهاً» دلالت می کند که بنی اسرائیل از موسی - که خود فردی از بشر است - می خواستند برای آنان خدا و معبود تدارک ببیند. موسی نیز بدین جهت آنان را جاهل شمرد. یعنی این بسیار جاهلانه است که گمان کنید بنده ای از بندگان خدا می تواند معبودی شایسته پرستش بسازد و تدارک ببیند.

18 - ناسپاسی در برابر نعمت های خدا با گرایش به معبودانی دروغین ، نشانه جهل آدمی است .

و جوزنا بنی إسرئیل البحر .. قال إنکم قوم تجهلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 139 - 2

2 - تقلید از پیروان آیین فاسد و انجام دهندگان اعمال بی نتیجه نشانه جهل و نابخردی است .

إنکم قوم تجهلون. إن هؤلاء متبر ما هم فیه

جمله «إن هؤلاء» به منزله تعلیلی برای «إنکم قوم تجهلون» است. یعنی شما به این دلیل مردمی نابخرد هستید که خواهان پیروی از آیین فاسد می باشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 6

6 - کفرورزی و نفاق در برابر آیات عالمانه و حکیمانه خدا ، دلیل بی فرهنگی و جهل انسان ، هر چند در ظاهر متمدن باشد .

الأعراب أشد کفراً و نفاقاً و أجدراً ألا یعلموا حدود ما أنزل الله علی رسوله و الل

گرچه آیه ظاهراً بادیه نشینان را دارای خصلت کفر و نفاق شدید معرفی کرده، ولی با این بیان، نوعی تلازم میان کفر و نفاق و بی فرهنگی را اثبات کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 98 - 2

2 - خسارت شمردن انفاق ، نشان جهل و بی فرهنگی انسان است .

و من الأعراب من یتخذ ما ینفق مغرمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 21

21- شرک و کفر ، نشانه نادانی و بی خردی است .

ولکنی أریکم قومًا تجهلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 4 - 12

12- خارج پنداشتن تدبیر امور هستی از اختیار خداوند ، نشانه جهل و کور فکری است .

إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

ص: 643

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 73 - 6

6- پرستش عناصر بی تأثیر و ناتوان ، نشان کوتاه نظری و ناآگاهی مشرکان است .

و یعبدون من دون الله ما لایملک لهم رزقاً .. و لایستطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 10

10- سوداگری با دین و ترجیح دادن دنیا بر آخرت ، نشان جهل و نادانی است .

و لاتشتروا بعهد الله .. إنما عند الله هو خیر لكم إن كنتم تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 71 - 6

6- بت پرستی ، نشانه نهایت جهل و نادانی است .

و ما لیس لهم به علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 56 - 2

2- فریفته شدن به مال و فرزند و ملاک ارزش قرار دادن آن ، نشانه جهل و نادانی است .

أیحسبون أنما نمدهم .. نسارع لهم فی الخیرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 86 - 2

2- نادیده گرفتن اهمیت نقش شب و روز در زندگی انسان ، نمونه ای از تکذیب جاهلانه آیات الهی

أکذبتهم بایتی و لم تحیطوا بها علماً .. ألم یروا أننا جعلنا الّیل ... و النهار

«ألم یروا ..» به اصطلاح ذکر خاص بعد از عام و یادآوری نمونه ای از آیات الهی است که از سوی کافران مورد تکذیب قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 55 - 11

11 - یاوه گویی ، نشانه جهل و نادانی انسان است .

وإذا سمعوا اللغو... وقالوا... لانبغی الجهلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 11

11 - دل باختگی به زخارف دنیا ، نشانه ضعف بینش نسبت به حقیقت آن و جهان آخرت

ص: 644

وقال الذين أوتوا العلم ويلكم ثواب الله خير لمن آمن وعمل صالحاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 64 - 4

4 - شرک و عبادت غیر خدا، نشانه جهل و نادانی نسبت به حقیقت الوهیت است .

الله خلق کلّ شیء .. له مقالید السموت ... أغير الله تأمرؤنی أعبد أيها ال

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که «جاهلون» متعدی باشد و متعلق جهل، حقایقی باشد درباره خداوند که در آیات پیشین از آن یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 20 - 6

6 - تمسک به « مشیت الهی » ، برای توجیه اعمال نادرست خود ، نشانه ناآگاهی و جهل انسان است .

وقالوا لو شاء الرحمن .. ما لهم بذلك من علم

160- نشانه های جهل قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 23 - 7

7- درخواست عذاب به جای اندیشیدن در محتوای پیام وحی ، نشانه جهالت قوم عاد

فأتنا بما تعدنا .. و لکنّی أریکم قومًا تجهلون

161- نشانه های جهل کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 44 - 4

4 - چشمداشت خیر و برکت از نمود های کیفر و عذاب الهی ، نشان جهل عمیق کافران *

وإن یروا کسفًا .. یقولوا سحاب مرکوم

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «سحاب مرکوم»، اشاره به بُعد خیر آفرینی ابرها داشته باشد؛ یعنی، کورباطنی کافر به حدی است که پاره های عذاب را ابرهای رحمت می پندارد.

ص: 645

162- نشانه های جهل مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 118 - 8

8 - ادعای مشرکان بر نبود آیه و معجزه ای برای رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نشانه جهل آنان است .

وقال الذين لا يعلمون لولا . . . أو تأتينا آیه

163- نفرین بر ابو جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 35 - 3

3 - ابوجهل ، مورد نفرین و تهدید خداوند به عذاب

أولى لك فأولى ثم أولى لك فأولى

164- نقش جهل به وقت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 24

24- مشخص نبودن زمان وقوع قیامت و نزدیک شمردن آن ، دارای نقش تربیتی و هدایتی برای انسان

قل عسى أن يكون قريبا

مشخص نکردن زمان دقیق وقوع قیامت از سوئی و یادآوری قریب الوقوع بودن آن از سوی دیگر، می تواند برای توجه دادن انسانها به آن باشد تا آنان خود را همواره برای وقوع قیامت آماده کنند.

ص: 646

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

